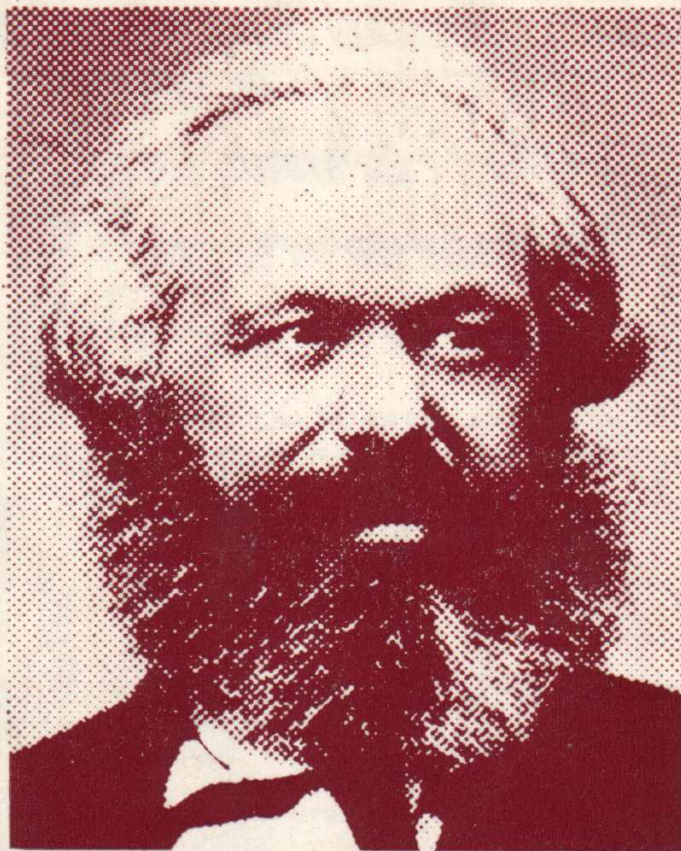

KARL

MARX

**Vuosien 1857-1858
taloudelliset
käsikirjoitukset
("Grundrisse")**

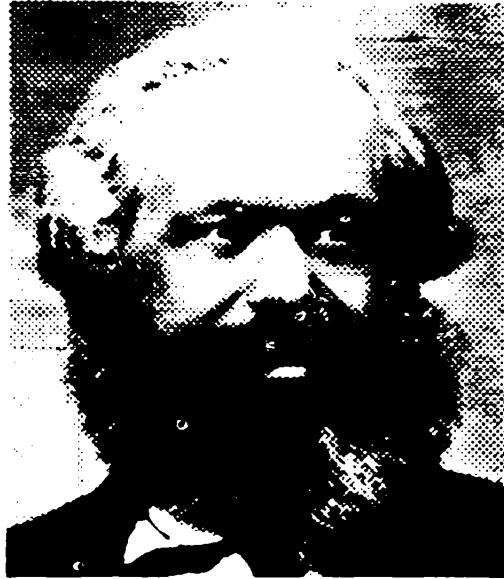
osa 2

KUSTANNUSLIIKE PROGRESS

**Karl Marxin Taloudelliset
käsikirjoitukset 1857—1858
(»Grundrisse») on Pääoman
alkuluonnos, jonka erittäin laa-
ja teoreettinen aineisto valottaa
marxilaisuuden keskeisimpiä
väittämiä. Käsikirjoitukset sel-
ventävät Marxin kansantalous-
tieteellisten tutkimusten kulkua
ja ovat arvaamattoman tärkeitä
dokumenteja Pääomaan
perehdyttäessä.**

KAIKKIEN MAIDEN PROLETAARIT, LIITTYKÄÄ YHTEEN!

KARL MARX

Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")

Käännös saksankielisestä tekstistä, joka on julkaistu
nimellä »Grundrisse der Kritik der politischen
Ökonomie» («Poliittisen taloustieteen arvostelun
peruspiirteet»)

KAKSI OSAA

osa 2

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE PROGRESS
1986

К. МАРКС
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РУКОПИСИ
1857—1858 гг.
(первоначальный вариант «Капитала»)

В двух частях. Часть II

На финском языке

Suomentanut ANTERO TIUSANEN
Suomennoksen tarkastaja OLLI PERHEENTUPA

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

© Dietz Verlag Berlin 1976

© Предисловие, примечания, указатели. Политиздат, 1980

© Suomensos. Progress 1986

М $\frac{0101010000-274}{014(01)-86}$ без объявл.

POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUN PERUSPIIRTEET

(ALKULUONNOS VUOSILTA 1857—1858)¹
(»GRUNDRISSE»)

[*Käsikirjoituksen toinen osa*]

Kirjoitettu lokakuussa 1857—toukokuussa 1858. Julkaistu ensi kerran Marxismileninismien instituutin kustantamana v. 1939 alkukiteellä otsikolla »Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohentwurf) 1857—1858»

[III.] LUKU PÄÄOMASTA

[jatkoa]

[Toinen jakso]

PÄÄOMAN KIERTOPROSESSI

[JATKOA]

[C) PÄÄOMAN KEHÄKIERTO JA KIERTO]

[1)] PÄÄOMAN KIERTO JA RAHANKIERTO

[V—16] Olemme nähneet, että pääoman todellinen luonto tuli esiin vasta *toisen kehäkierron lopussa**.

Nyt meidän on tarkasteltava itse *pääoman kehäkiertoa* tai *kiertoa*. Alun perin näytti siltä, että tuotanto on kierron tuolla puolen ja kierto tuotannon tuolla puolen. Pääoman kehäkierto — kierto, joka esiintyy pääoman kiertona — käsittää nämä molemmat momentit. Siinä tuotanto esiintyy kierron pääte- ja lähtökoh- tana ja vice versa**. Kierron itsenäisyys on nyt alennettu pel- käksi näennäisyydeksi, aivan samoin kuin tuotannon tuonpuolei- suuskin.

* * *

[V—16] Rahankierto lähti loputtoman monista kohdista ja päätyi loputtoman moniin kohtiin. Paluukohta ei millään muotoa ollut samaa kuin lähtökohta. Pääoman kierrossa on lähtökohta paluukohtana ja paluukohta lähtökohtana. Itse kapitalisti on lähtökohta ja paluukohta. Hän vaihtaa rahaa tuotantoehtoihin, tuottaa, realisoi tuotteen arvon, ts. muuttaa sen rahaksi ja aloit- taa prosessin sitten uudelleen. Jos tarkastellaan rahankiertoa sinänsä, se sammuu väistämättä rahaan tämän ollessa liikkumat- tomana esineenä. Pääoman kierto syttyy aina uudelleen itsestään, jakaantuu eri momenteikseen ja on perpetuum mobile***. Hinnan asettaminen oli rahankierron alueella puhtaasti muodollista si-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 392—394. *Toim.*

** — päinvastoin. *Toim.*

* ** — ikiliikkuja. *Toim.*

käli, että *arvo* edellytettiin rahankierrosta riippumatta. Pääoman kierto on *hinnan asettamista* ei ainoastaan muodollisesti, vaan reaalisesti sikäli, että tämä kierto asettaa arvon.

Missä arvo itse esiintyy edellytyksenä pääoman kierron sisällä, se voi olla vain toisen pääoman *asettama arvo*. Rahan kierrossaan kulkeman matkan pituus osoittautuu tarkoin mitatuksi, ja rahankiertoa nopeuttavat tai hidastavat seikat ovat ulkoisia sysäyksiä. Pääoma lisää kierrossaan itseään ja pidentää [V—17] kiertomatkaansa, ja itse kierron nopeus tai hitaus on pääoman kulkeman matkan sisäinen momentti. Pääoma muuntuu laadullisesti kiertoprosessissa ja itse pääoman kierron momenttien kokonaisuus on pääoman tuotannon — sekä pääoman uusintamisen että uuden tuottamisen — momentti.

{Olemme nähneet miten toisen kehäkierron, toisin sanoen lisäpääomana käytetyn lisäarvon kehäkierron päättyessä päästään siitä harhakuvitelma, että kapitalisti muka vaihtaisi jotain työläisen kanssa työläisen oman esineellistyneen työn yhden osan lisäksi. Tosin on niin, että itse pääomaan jo perustuvan tuotantotavan puitteissa se yksittäisen pääoman osa, joka edustaa raaka-ainetta ja työvälineitä, ilmenee tälle yksittäiselle pääomalle ennen sitä *edellytettynä* arvona ja samoin ennen tämän pääoman ostamaa *elollista työtä* edellytettynä. Nämä kaksi yksittäisen pääoman menoerää [raaka-aine ja työvälineet] palautuvat *vieraan pääoman* asettamiksi, siis jälleen *pääoman*, mutta vain toisen. Se mikä on yhdelle kapitalistille raaka-ainetta, on toisen kapitalistin tuote. Se mikä on yhdelle kapitalistille tuote, on toiselle raaka-aine. Yhden *työväline* on toisen tuote, ja voi jopa toimia raaka-aineena toisen työvälineen tuottamisessa. Siten se mikä ilmenee yksittäisessä pääomassa edellytyksenä, sinä mitä nimitimme pysyväksi arvoksi, ei ole mitään muuta kuin pääoma pääoman edellyttämänä niin, että eri tuotantohaarojen pääomat asettavat toisensa vastavuoroisesti edellytykseksi ja ehdoksi. Erikseen tarkasteltuna jokainen pääoma palautuu kuolleeksi työksi, joka on *itsenäistynyt arvoksi* suhteessa elolliseen työhön. Viime kädessä mikään pääoma ei sisällä mitään muuta kuin työtä — paitsi vailla arvoa olevaa luonnonainetta. *Monien* pääomien läsnäolo ei saa tässä häiritä asian tarkastelua. *Monien* pääomien suhde selviää päinvastoin sen jälkeen kun on tarkasteltu sitä mikä on kaikille pääomille yhteistä.}

Pääoman kierto on samalla pääoman tulemist, sen kasvua, sen elämänprosessia. Jos jotakin on syytä verrata verenkiertoon, niin ei rahan muodollista kiertoa, vaan pääoman sisällyksekästä kiertoa.

Jos kierto edellyttää kaikissa kohdissa tuotantoa ja esiintyy tuotteiden (onpa kyse sitten rahasta tai tavarasta) kiertona, ja nämä tuotteet tulevat kaikkialla tuotantoprosessista, joka vuo-

rostaan on pääoman prosessi, — niin itse rahankierto on nyt pääoman kierron määräämä kun se taas aikaisemmin näytti tapahtuvan tuotantoprosessin *rinnalla*. Palaamme vielä tähän kohtaan.

[2]) TUOTANTOPROSESSI JA KIERTOPROSESSI PÄÄOMAN KIERRON MOMENTTEINA

Jos tarkastelemme nyt pääoman kiertoa tai sen kiertokulkua kokonaisuutena, niin kahtena suurena erona kierron sisällä esiintyy kaksi momenttia: tuotantoprosessi ja itse kierto, ja molemmat esiintyvät pääoman kierron momentteina. Kuinka pitkään pääoma viipyy tuotantoprosessin alueella, se riippuu tämän prosessin teknologisista ehdoista ja pääoman viipyminen tässä vaiheessa käy välittömästi yksiin tuotantovoimien kehityksen kanssa — miten paljon tuotantoprosessin kesto sitten riippuukaan tuotannon tavasta, sen kohteesta jne. Tuotantoprosessin kesto on tässä sama kuin tuotteen valmistamiseen tarvittava työaika (väärin!)². Mitä lyhyempi tämä työaika on, sitä suurempi suhteellinen lisäarvo on, niin kuin olemme nähneet. On samantekevää sanommeko, että tietty tuotemäärä vaatii lyhyemmän työajan tai että tietystä työajassa voi tuottaa enemmän valmiita tuotteita. Tietyn pääomamäärän kohdalla sen ajan lyheneminen, jonka tämä pääoma viipyy tuotantoprosessissa, on vedettynä varsinaisesta kierrosta, on käytössä, — käy yksiin tuotteen valmistamiseen tarvittavan työajan lyhenemisen kanssa, tuotantovoimien kehityksen kanssa, sekä luonnon ja koneiden voiman käytön että yhteiskunnallisen työn luonnonvoimien käytön kanssa, käy yksiin työläisten kasaantumisen, työn yhteenliittämisen ja jakamisen kanssa. Tältä kannalta pääoman kiertoprosessiin ei siis näytä tulevan mitään uutta momenttia. Jos sen sijaan otetaan huomioon, että erillisen pääoman kannalta yksi sen osa, raaka-aineesta ja instrumenteista (työvälineistä) muodostuva osa, on vieraan pääoman tuotetta, niin silloin käy ilmi, että sitä nopeutta, jolla pääoma voi uudistaa tuotantoprosessin, on määräämässä samalla myös tuotantovoimien kehitys kaikilla muilla tuotantohaaroilla. Se käy aivan selväksi jos kuvitellaan, että yksi ja sama pääoma tuottaa raaka-aineensa, työvälineensä ja lopullisen tuotteensa. Jos tarkastellaan *eri* pääomia, silloin itse siitä seikasta, kuinka pitkään pääoma viipyy tuotantoprosessin vaiheessa, tulee kierron momentti. Emme kuitenkaan käsittele tässä vielä *monia* pääomia. Se momentti ei siis kuulu vielä tähän.

Toisena momenttina on se aikajakso, joka kuluu pääoman muuttumisesta tuotteeksi pääoman muuttumiseen rahaksi. Kuinka usein pääoma voi tietyn ajan kuluessa aloittaa uudelleen tuotan-

toprosessin, arvonsa lisäämisen prosessin, se riippuu ilmeisestikin nopeudesta, jolla tämä aikajakso kuluu loppuun, sen kestosta.

Jos pääoma, jonka oletamme alun perin olevan 100 taaleria, tekee neljä kiertoa vuodessa (olkoon voitto joka kerta 5 % pääomasta) ja ellei uutta arvoa lisätä pääomaan, niin tämä merkitsee samaa kuin jos neljä kertaa suurempi pääoma, jolla olisi sama voiton suhdeluku — oletamme siis pääoman 400 taaleriksi — tekisi yhden vuoden aikana *yhden* kierron ja tuottaisi joka kerta 20 taaleria.

Kierron nopeus — tuotannon muiden ehtojen ollessa yhtäläiset — korvaa siis pääoman *paljouden*. Toisin sanoen jos [V—18] neljä kertaa pienempi arvo realisoituu neljä kertaa pääomana samassa ajassa, missä neljä kertaa suurempi pääoma realisoitui pääomana vain yhden kerran, niin pienemmän pääoman voitto — lisäarvon tuotanto — on *ainakin yhtä suuri* kuin suuremman pääoman. Sanoimme: ainakin. Se voi olla suurempi, koska itse lisäarvo voidaan jälleen käyttää lisäpääomana.

Olettakaamme esimerkiksi, että 100 taalerin pääoma antaa joka kerta voittoa (tässä oletetaan laskelman tähden, että kyseessä on lisäarvon *tämä muoto*) 10 %, tekeepä se sitten miten monta kiertoa tahansa vuoden kuluessa. [Jos pääoma tekee 4 kiertoa vuodessa], se on ensimmäisen vuosineljänneksen päättyessä 110 taaleria, toisen päättyessä 121 taaleria, kolmannen päättyessä 133,1 taaleria ja neljännen päättyessä 146,41 taaleria; samassa ajassa 400 taalerin pääoma, joka olisi tehnyt yhden kierron vuodessa, olisi kasvanut vain 440 taaleriin. Ensimmäisessä tapauksessa [vuoden aikana saatul] voitto olisi 46,41 taaleria ja toisessa vain 40 taaleria. (Vaikka esimerkkinä edellytys on sikäli virheellinen, että pääoma ei kunkin lisäyksensä jälkeen tuota *yhtä suurta* voiton suhdelukua, ei tämä vaikuta esimerkkiin, sillä siinä ei ole kysymys siitä kuinka paljon suurempi lisäarvo ensimmäisessä tapauksessa on, vaan ainoastaan siitä, että se on ensimmäisessä tapauksessa suurempi kuin 40 taaleria — ja niin on todella asianlaita.)

Olemme kohdanneet jo kerran aikaisemmin rahankierrossa sen lain, jonka mukaan nopeus korvautuu massalla ja massa nopeudella*. Tämä laki on yhtä lailla voimassa niin tuotannossa kuin mekaniikassakin. Siihen asiaan on palattava käsiteltäessä voiton suhdelukujen, hintojen jne. tasoittumista. Meitä kiinnostaa tässä seuraava kysymys: eikö tässä [itse kiertoprosessissa] tule mukaan arvon määrittämisen momentti, joka on riippumaton työstä, ei ole lähtöisin suoraan työstä, vaan johtuu itse kierrosta?

* Ks. tämän teoksen I osan s. 138—139. *Totm.*

{Tähän ei kuulu vielä se, että *luotto* tasoittaa eroja pääoman kierrossa. Kuitenkin itse kysymys erojen tasoittumisesta pääoman kierrossa kuuluu tähän, koska se johtuu pääoman yksinkertaisesta käsitteestä yleisesti tarkasteltuna.}

Tietyn aikajakson kuluessa useammin tapahtuva pääoman kierto rinnastuu eteläisissä maissa kasvuvuoden aikana saataviin satoihin, joita on enemmän kuin pohjoisissa maissa. Niin kuin edellä on jo sanottu, jätämme tässä kokonaan huomiotta ne eri pituiset ajat, jotka pääoman on viivyttävä tuotannon vaiheessa, tuottavassa arvonnäkökulmassa. Aivan samoin kuin vilja menettää välittömän käyttöarvonsa kun se kylvetään siemeninä maahan, *menettää arvonsa* välittömänä käyttöarvona, samoin pääoma *menettää arvonsa* siksi aikajaksoksi, joka kuuluu tuotantoprosessin päättämiseen pääoman muuttumiseen takaisin rahaksi ja siitä jälleen pääomaksi. {Se nopeus, jolla pääoma voi muuttua rahamuodosta takaisin tuotannon ehtojen muotoon — näihin tuotantoehtoihin ei kuulu itse työläinen, kuten on laita orjuudessa, vaan työläisen kanssa käytävä vaihto — riippuu sekä siitä nopeudesta ja keskeytyksettömyydestä, jolla kyseiselle pääomalle raaka-ainetta ja työvälineitä hankkivat muut pääomat toimivat tuotantoprosessissa, että työläisten saatavuudesta, ja tältä viimeksi mainitulta kannalta on suhteellinen liikaväestö suotuisin edellytys pääomalle.}

{Kokonaan pääoma *a* tuotantoprosessista riippumatta pääoman *b* tuotantoprosessin nopeus ja keskeytyksettömyys ilmenee momenttina, joka muodostuu ehdoksi pääoman *a* muuttumiselle takaisin rahamuodosta teollisuuspääoman muotoon. Pääoman *b* tuotantoprosessin kesto ilmenee siten pääoman *a* kiertoprosessin nopeuden momenttina. Toisen tuotantovaiheen kesto määrää toisen kiertovaiheen nopeuden. Näiden kahden vaiheen *samanaikaisuus* on ehtona sille, että pääoman *a* kierto ei tule ehkäistyksi: pääoman omat elementit, joihin se on vaihdettava, on samanaikaisesti heitettävä sisään tuotantoon ja ulos kierrosta.

Esimerkiksi käsin kehräämällä ei 1700-luvun viimeisellä kolmanneksella kyetty valmistamaan kankaan kudontaan tarvittavaa raaka-ainetta riittävässä määrin, tai, mikä merkitsee samaa, kehrättäessä ei pellavaa ja puuvillaa kyetty viemään läpi tuotantoprosessin, muuttamaan langaksi samanaikaisesti niinkuin vaa-dittiin, yhtä nopeasti. Tämän seurauksena keksittiin kehruukone, joka tuotti samassa työajassa verrattomasti suuremman tuotemäärän tai, mikä merkitsee samaa, tarvitsi verrattomasti lyhyemmän työajan saman tuotemäärän valmistamiseen, raaka-aineen tarvitsi siis viipyä verrattomasti lyhyemmän ajan kehruuprosessissa. Kaikki ne pääoman momentit, jotka esiintyvät siinä eriytymättöminä kun pääomaa tarkastellaan yleisen käsitteensä mukaisesti, saavat itsenäisen reaalisuuden ja tulevat esille vasta silloin kun

pääoma esiintyy reaalisesti, monina pääomina. Näin se sisäinen elollinen organisaatio, joka on olemassa kilpailun puitteissa ja sen välityksellä, kehittyy vasta silloin laajemmaksi.}

Jos tarkastelemme pääoman kiertoa kokonaisuudessaan, siinä tulee ilmi neljä momenttia; tai jos tarkastelemme kahta suurta momenttia — tuotantoprosessia ja kiertoprosessia — kahtena pääoman kierron momenttina, niin kumpikin osoittautuu vuorostaan kaksinaiseksi. Voimme tällöin lähteä joko kierrosta tai tuotannosta, onhan sen verran jo käynyt selväksi, että itse kierto on tuotannon momentti, sillä pääomasta tulee vasta tuotannon avulla pääomaa; tuotanto taas on vain kierron momentti, jos itse kiertoa tarkastellaan tuotantoprosessin kokonaisuutena.

Pääoman kierron neljä momenttia ovat: I) Todellinen tuotantoprosessi ja sen kesto [V—19]. II) Tuotteen muuttuminen rahaksi. Tämän operaation kesto. III) Rahan muuttuminen asianmukaisissa määräsuhteissa raaka-aineeksi, työvälineiksi ja työksi, lyhyesti sanottuna tuotantopääoman elementeiksi. IV) Pääoman osan vaihtamista elolliseen työvoimaan³ voidaan pitää erityisenä momenttina ja sitä pitääkin tarkastella sellaisena, koska työmarkkinoita hallitsevat toiset lait kuin tuotemarkkinoita jne. Tässä on tärkeintä väestö, mutta ei absoluuttinen, vaan suhteellinen. Kuten sanottu, momenttia I ei tässä tarkastella, koska se käy yksiin arvonlisäyksen yleisten ehtojen kanssa. Momenttia III voi tutkia vain siinä tapauksessa, että puheena ei ole pääoma yleensä, vaan monet pääomat. Momentti IV kuuluu työpalkkaa käsittelevään jaksoon jne.

[3] TUOTTEEN MUUTTUMINEN RAHAKSI PÄÄOMAN KIERTOPROSESSISSA]

Tässä olemme tekemisissä vain momentin II kanssa. Rahan-kierrossa tapahtui vain muodollista vaihtoarvon muuttumista vuorotellen rahaksi ja tavaraksi. Tässä taas *raha, tavara on tuotannon ehto*, lopuksi tuotantoprosessi. [Kierron] momentit on tässä täytetty kokonaan toisella sisällöllä. Ero pääoman kierrossa sellaisena kuin se määräytyy momentissa II — koska se ei riipu suuremmista vaikeuksista vaihdettaessa työhön eikä johdu raaka-aineen ja työvälineen viipymisestä kierrossa siksi että niitä ei ole samanaikaisesti saatavissa eikä liioin tuotantoprosessin eripituisesta kestosta — voisi siis johtua vain suuremmista vaikeuksista arvon realisoinnissa. Se ei tietysti ole mikään immanenttinen tapaus, joka johtuu itse suhteesta [tuotantoprosessin sisällä], vaan käy tässä kun tarkastelemme pääomaa yleensä, yksiin sen kanssa, mitä olemme sanoneet arvon alenemisestä, joka on seurausta arvonlisäyksen prosessista.*

* Ks. tämän teoksen I osan s. 337—338. *Toim.*

Yhtään liikeyritystä ei perusteta sen varaan, että sillä on *suurempia vaikeuksia* hankkia menekkiä tuotteilleen kuin jollakin toisella. Jos menekkivaikeudet johtuisivat pienemmistä markkinoista, niin yrityksen perustamiseen ei käytettäisi suurempaa pääomaa — kuten edellytetään — vaan pienempi kuin yritykseen, jolla on laajemmat markkinat. Mutta menekkivaikeudet voivat johtua *markkinoiden etäisemmästä sijainnista* ja niin ollen maksujen hitaammasta saapumisesta. Pitempi aika, jonka pääoma *a* tarvitsee tuottamansa arvon realisointiin, johtuu tässä tapauksessa [menekkimarkkinoiden] etäisemmästä sijainnista, mistä pääoman on selviydyttävä tuotantoprosessin läpikäytyään vaihtuakseen *T*:na *R*:aan.

Muita eikö sellaista tuotetta, jota valmistetaan esimerkiksi Kiinaan, voi tarkastella siten, että tuote, ts. sen tuotantoprosessi tulee päätökseensä vasta sitten kun tuote tulee Kiinan markkinoille? Sen realisointikustannukset nousisivat niillä kuluilla, jotka kuljetus Englannista Kiinaan aiheuttaa. (Tässä ei voi vielä puhua pääoman pitemmän joutenolon korvaamisesta, koska lisäarvon sekundaaristen ja johdettujen muotojen — koron — täytyisi jo olla sitä varten edellytettynä.) Tässä tapauksessa tuotantokustannukset palautuisivat välittömässä tuotantoprosessissa esineellistyneeksi työajaksi plus kuljetukseen sisältyväksi työajaksi.

Esille nousee ensi sijassa seuraava kysymys: voiko kuljetuskustannuksista saada lisäarvoa tähän mennessä esittämämme periaatteiden mukaan? Vähentäkäämme pääoman kiinteä osa, joka käytetään kuljetukseen: laiva, rattaat jne., ja kaikki se mikä liittyy niiden käyttöön, koska pääoman tämä elementti ei vaikuta kysymyksen ratkaisuun ja on samantekevää merkitsemmekö sen suuruudeksi yhtä kuin nolla vai yhtä kuin *x*. Nyt on kysyttävä, voiko kuljetuskustannuksiin sisältyä lisätyötä ja voiko pääoma siis saada näiden kustannusten perusteella lisäarvoa? Ongelma ratkeaa helposti kun asetetaan kysymys: millainen on [tuotteen kuljettamiseen käytetty] välttämätön työ eli millainen on se arvo, jossa tämä välttämätön työ esineellistyy?

Tuotteen on maksettava 1) oma vaihtoarvonsa, siinä itsessään esineellistyvä työ, 2) se lisäaika, jonka merimies, ajomies jne. käyttää tuotteen kuljettamiseen. Pystyykö kuljettaja peittämään nämä menot vai ei, riippuu siitä miten rikas on se maa, johon hän vie tuotteen ja tämän tuotteen tarpeellisuudesta, siitä käyttöarvosta, joka tuotteella on kyseiselle maalle. Välittömän tuotantoprosessin kohdalla on selvää, että kaikki tehtailijan työläisellä teettämä lisätyö tuottaa tehtailijalle lisäarvoa, koska se on uusissa käyttöarvoissa esineellistyvä työtä, joka ei maksa tehtailijalle mitään. Mitä sitten tulee kuljetusaikaan, niin kapitalisti ei voi selvästikään teettää työläisellä työtä pitempään kuin tuot-

teen kuljettaminen vaatii. Päinvastaisessa tapauksessa kapitalisti heittäisi työaikaa hukkaan, eikä käyttäisi sitä hyväksi, ts. ei objektivoisi sitä käyttöarvossa. Merimies, ajomies jne. tarvitsee vain puoli vuotta työaikaa (jos toimeentulolle välttämättömän työn suhde [työn kokonaismäärään] on yleisesti tämä) eläkkeeseen vuoden; näin kapitalisti käyttää hänen työtään hyväkseen kokonaisen vuoden ja maksaa puolesta vuodesta. Kun kapitalisti laskee kuljetettujen tuotteiden arvoon koko vuoden työajan, mutta maksaa vain puolesta vuodesta, hän hankkii sillä välttämättömästä työstä 100% lisäarvon. Tässä on aivan sama tilanne kuin välittömässä tuotannossa ja kuljetetun tuotteen alkuperäinen lisäarvo voi johtua vain siitä, että työläisen tuotteen kuljettamiseen käyttämästä työajasta osa *jätetään maksamatta* hänelle, koska tämä osa *ylittää* työläisen toimeentulolle välttämättömän työn, on lisäaikaa.

Asian ydintä ei muuta lainkaan, vaikka kuljetuskustannukset nostaisivatkin jonkin yksittäisen tuotteen hintaa siinä määrin, että se jäisi vaille menekkiä kun syntyisi epäsuhde tuotteen arvon ja sen kuljetettuna tuotteena saaman lisäarvon välille (tämä tuotteen ominaisuus häviää heti kun tuote on saapunut määränpäähän). Jos tehtailija panisi kaikki koneensa liikkeeseen valmistuttaakseen yhden naulan lankaa, myös sen naulan arvo nousisi siinä määrin, että se tuskin saisi menekkiä. Juuri tästä syystä johtui keskiajalla ulkomaisten tuotteiden kalleus, niiden vähäinen kulutus jne.

Jos tuotan metalleja kaivoksista tai toimitan tavaroita sille paikkakunnalle missä niitä kulutetaan, se on yhtä lailla siirtämistä paikallisuudesta [V—20] toiseen. Kulkulaitoksen ja liikenneyhteyksien paraneminen kuuluu sekin yleisten tuotantovoimien kehityksen kategoriaan. Se että tuotteiden arvosta voi riippua, missä määrin tuotteet pystyvät peittämään kuljetuskustannukset, edelleen se että kuljetuskustannusten alentamiseksi (100 tonnin kantoinen alus kuljettaa samoilla kustannuksilla 2 tai 100 tonnia jne.) ja liikennevälineiden saamiseksi kannattaviksi tarvitaan joukkomittaista vaihtoa — kaikki tämä ei kuulu tähän. (Sen sijaan on tarpeen omistaa erityinen jakso liikennevälineille, koska ne ovat eräs kiinteän pääoman muoto ja noudattavat omia arvonlisäyslakejaan.)

Jos kuviteltaisiin yhden ja saman pääoman sekä tuottavan että kuljettavan, silloin nämä molemmat tapahtumat kuuluvat välittömään tuotantoon, kun taas kierto siinä merkityksessä kuin olemme sitä tähän mennessä tutkineet, ts. tuotteen muuttuminen rahaksi silloin kun tuote saa lopullisen käyttöä varten tarkoitetun muotonsa, kiertoon soveltuvan muodon, — alkaisi vasta sitten kun tuote olisi tuotu määränpäähänsä. Maksujen saapuminen tälle kapitalistille myöhempään kuin toiselle kapita-

listille, joka saisi tuotteensa kaupaksi omalla paikkakunnallaan, palautuisi toiseksi muodoksi, entistä suuremman kiinteän pääoman käytöksi, josta tässä ei ole vielä puhe. On samantekevää tarvitseeko kapitalisti *A* 100 taalerin edestä enemmän työvälineitä kuin kapitalisti *B* vai tarvitseeko hän 100 taaleria enemmän saadakseen tuotteensa määränpäähän, markkinoille. Kummassakin tapauksessa tarvitaan enemmän kiinteää pääomaa, enemmän tuotannon *välineitä*, jotka kulutetaan välittömässä tuotannossa. Tältä kannalta meillä ei siis olisi edessämme immanenttista [varsinaisen kierron] tapausta; käsittelemämme tapaus kuuluisi kiinteän ja liikkuvan pääoman eron tarkasteluun.

[4] KIERTOKUSTANNUKSET. TUOTANNON YLEISET EHDOT EROTUKSEKSI TUOTANNON ERITYISISTÄ EHDOISTA

Tässä tulee kuitenkin mukaan eräs momentti: *kiertokustannukset*. Ne eivät sisälly kierron yksinkertaiseen käsitteeseen eivätkä ne tässä vielä koske meitä. Vasta koron ja etenkin luoton yhteydessä voidaan puhua *kiertokustannuksista*, jotka johtuvat kierrosta taloudellisena tapahtumana (tuotantosuhteena, mutta ei välittömänä tuotannon momenttina, kuten on laita *kuljetus- ja yhteydenpitovälineisiin* liittyvissä kustannuksissa). Kierto sellaisena kuin me sitä tarkastelemme, on arvon muuttumisen prosessia, arvon [liikkeen] laadullista prosessia arvon esiintyessä erimuodoissa: rahan muodossa, tuotantoprosessin [arvonlisäysprosessin] muodossa, tuotteen muodossa, tuotteen takaisin rahaksi ja lisäpääomaksi muuttumisen muodossa, — sikäli kuin tämän muutosprosessin puitteissa sellaisenaan, tämän yhdestä määrityksestä toiseen siirtymisen puitteissa syntyy uusia määrityksiä. Kiertokustannuksia ei välttämättä sisälly esimerkiksi tuotteen muuttumiseen rahaksi. Ne voivat olla yhtä kuin nolla.

Mutta sikäli kuin kierto itse aiheuttaa kustannuksia, tarvitsee itse lisätyötä, kierto esiintyy tuotantoprosessiin sisältyvänä. Tältä kannalta kierto esiintyy välittömän tuotantoprosessin momenttina. Tuotannossa, joka suunnataan välittömästi kulutukseen ja jossa vaihtoon tuodaan vain ylijäämä, koskevat kiertokustannukset vain ylijäämää, ei päätuotetta. Mitä enemmän tuotanto perustuu vaihtoarvoon ja niin ollen vaihtoon, sitä tärkeämmiksi vaihdon fyysiset ehdot, yhteydenpito- ja kuljetusvälineet, sille tulevat. Pääoma pyrkii luonteensa mukaisesti ylittämään kaikki välimatkojen asettamat rajoitukset. Tästä syystä vaihdon fyysisten ehtojen — yhteydenpito- ja kuljetusvälineiden — luominen tulee pääomalle välttämättömäksi ai-

van toisessa mitassa: välimatka on häivyttävä ajan avulla. Mikäli välitön tuote voidaan realisoida suurissa erissä kaukaisilla markkinoilla vain siinä määrin kuin kuljetuskustannukset alenevat ja mikäli toisaalta itse liikenne- ja kuljetusvälineet voivat olla arvonlisäyksen aluetta, pääoman teettämän työn aluetta vain jos on olemassa laajamittaista vaihtoa, jossa ei vaihdeta vain välttämätöntä työtä, vaan myös lisätyö, — sikäli halvempien yhteydenpito- ja kuljetusvälineiden tuotanto on pääomaan perustuvan tuotannon ehto ja *tästä syystä* pääoma saa sen aikaan. Kaikki työ, joka tarvitaan valmiin tuotteen saattamiseksi kiertoon — tuote on taloudellisessa kierrossa vasta silloin kun se on markkinoilla — on pääoman kannalta voitettava rajoitus, kuten kaikki muukin työ, jota tarvitaan tuotantoprosessin *ehtona* (tähän kuuluvat esimerkiksi vaihdon varmistamiseen liittyvät kulut jne.).

Vesitie itsekulkevana, itseliikkuvana on kauppakansojen tie κατ' ἐξοχήν*. Toisaalta maantiet olivat alun perin yhteisölle, sittemmin pitkät ajat hallituksille puhtaita vähennyksiä tuotannosta, jotka menevät kuluina maan kokonaislisätuotteesta, mutta eivät ole maan rikkauten lähteenä, ts. eivät peitä omia tuotantokustannuksiaan. Alkuperäisessä aasialaisessa omavaraisessa yhteisössä ei yhtäältä tunnettu mitään teiden tarvetta; toisaalta teiden puuttuminen sitoi yhteisöt eristyneisyyteensä ja muodosti näin ollen olennaisen momentin niiden säilymisessä muuttumattomina (kuten Intiassa). Teiden rakennuttaminen päivätyövelvollisuuden nojalla tai, toisessa muodossa, verotuksen perusteella merkitsee maan lisätyön tai lisätuotteen erään osan muuttamista teiksi pakkokeinoin. Jotta yksityinen pääoma ottaisi itselleen tämän tehtävän, ts. loisi ne tuotantoprosessin ehdot, jotka jäävät *tuotannon* välittömän prosessin ulkopuolelle, täytyisi [teiden rakentamiseen käytettävän] työn lisätä arvoa.

Jos oletetaan pisteen *A* pisteeseen *B* yhdistävä tie (maa olkoon tässä ilmaista), niin siihen sisältyy [V—21] vain tietty määrä työtä, ts. arvoa. On samantekevää rakentaako tien kapitalisti vai valtio. Voittaako siis kapitalisti tässä luomalla lisätyötä ja siten lisäarvoa? Jätämme ensiksi pois kaiken mikä aiheuttaa hankaluuksia ja johtuu käytettävän kiinteän pääoman luonteesta. Kuvitelkaamme että tie voitaisiin myydä heti aivan kuin takki tai tonni rautaa. Jos tien rakentamiseen käytetään vaikkapa 12 kuukautta, niin sen arvo on yhtä kuin 12 kuukautta. Jos työn yleinen taso on sellainen, että työläinen voi elää vuoden ajan sanokaamme 6 kuukauden objektivoidulla työllä, ja jos hän tekisi koko tien, hän loisi siis itselleen lisäarvon, joka olisi yhtä kuin 6 kuukauden työ; tai jos yhteisö teettäisi tien ja työläi-

* — ennen muuta. *Toim.*

nen haluaisi tehdä työtä vain välttämättömän ajan, silloin hänen lisäkseen täytyisi ottaa toinen työläinen, joka työskentelisi 6 kuukautta. Kapitalisti sen sijaan pakottaa yhden työläisen tekemään työtä 12 kuukautta ja maksaa hänelle 6 kuukaudesta. Se osa tien arvosta, joka sisältää työläisen lisätyön, muodostaa kapitalistin voiton. Se reaalin aineellinen muoto, jossa tuote esiintyy, ei missään tapauksessa saa häiritä arvoteorian perustamista objektivoituun työaikaan.

Mutta kysymys kuuluukin juuri: voiko kapitalisti realisoida tien arvon, voiko hän realisoida sen arvon vaihdolla? Sama kysymys herää tietysti jokaisen tuotteen kohdalla, mutta se saa erityisen muodon yleisten tuotantoehtojen yhteydessä. Olettakaamme, että tien arvo ei realisoidu. Siitä huolimatta tie rakennetaan, koska se on välttämätön käyttöarvo. Miten on asian laita sen jälkeen? Tie on rakennettava ja siitä on maksettava, mikäli tien rakennuskustannukset aiotaan vaihtaa tiehen. Tien olemassaolo alkaa vain tietyllä työn, työvälineiden, raaka-aineiden jne. kuluksella. On aivan samantekevää tehdäkö tie päivätyövelvollisuuden vai verojen turvin. Mutta tie tehdään vain siksi, että se on välttämätön käyttöarvo yhteisölle, siksi että yhteisö tarvitsee sitä maksoi mitä maksoi.

Tämä on kylläkin lisätyötä, joka yksilön on tehtävä, onpa kyseessä sitten päivätyövelvollisuuden muoto tai välillinen verojen muoto, verojen, jotka kohdistuvat yksilön toimeentulolle välttämättömään välittömään työhön. Mutta mikäli tämä työ on välttämätöntä sekä yhteisölle että jokaiselle yksilölle *yhteisön jäsenenä*, tienrakennustyö ei olekaan hänen tekemäänsä lisätyötä, vaan osa hänen *välttämättömästä* työstään, siitä työstä, joka on välttämätöntä, jotta hän uusintaisi itsensä *yhteisön jäsenenä* ja samalla yhteisöä kokonaisuudessaan, mikä on yksilön tuottavan toiminnan yleinen ehto.

Jos työaika kuluisi kokonaisuudessaan välittömään tuotantoon (tai välillisesti ilmaistuna: jos tähän määrättyyn tarkoitukseen olisi mahdotonta koota ylimääräisiä veroja), niin tie olisi jätettävä tekemättä. Jos koko yhteiskuntaa tarkastellaan yhtenä yksilönä, niin välttämätön työ muodostuu silloin kaikkien työnjaon itsenäistämien erityisten työtoimintojen summasta. Tämän yhden yksilön täytyisi esimerkiksi käyttää niin ja niin paljon aikaa maanviljelykseen, niin ja niin paljon teollisuuteen, niin ja niin paljon kaupankäyntiin, niin ja niin paljon työvälineiden valmistamiseen — ja palataksemme esimerkkiimme — niin ja niin paljon teiden rakentamiseen ja liikenneyhteyksiin. Kaikista näistä välttämättömyyksistä kertyisi tietty määrä työaikaa, joka olisi suunnattava tiettyihin tarkoituksiin ja käytettävä erityisiin toimintalajeihin. Paljonko tätä työaikaa voidaan käyttää, se riippuisi työvoiman määrästä (yhteiskunnan muodostavien työ-

kykyisten yksilöiden paljoudesta) ja työn tuotantovoiman kehityksestä (niiden tuotteiden, käyttöarvojen paljoudesta, jotka työllä voidaan luoda annetussa ajassa).

Enemmän tai vähemmän kehittynyttä työnjakoa edellyttävä vaihtoarvo edellyttää itse vaihdon kehitysasteen mukaisesti, että sen sijaan että yksi yksilö (yhteiskunta) tekisi erilaisia töitä, käyttäisi työaikansa eri muodoissa, olisi kunkin yksilön työaika omistettava vain välttämättömiin erityisiin toimiin. Kun puhumme *välttämättömästä työajasta*, silloin erityiset, erilliset työn haarat ilmenevät *välttämättöminä* haaroina. Vaihtoarvon pohjalla on tämä vastavuoroinen välttämättömyys vaihdon välittämää ja tulee ilmi juuri siinä, että jokainen erityinen objektivoitunut työ, jokainen erityisesti spesifioitunut ja materialisoitunut työaika vaihtuu yleisen työajan, ylipäättään objektivoituneen työajan tuotteeseen ja symboliin — rahaan — ja voidaan näin vaihtaa uudelleen mihin tahansa erityiseen työhön. Itse tämä välttämättömyyskin on vaihteleva, koska tarpeet tuotetaan yhtä lailla kuin tuotteet ja erilaiset työtaidot. Näiden tarpeiden ja välttämättömien töiden puitteissa tapahtuu heilahteluja puoleen ja toiseen.

Mitä *välttämättömämmiksi* tulevat ne tarpeet, jotka itse ovat syntyneet historiallisesti, jotka ovat itse tuotannon synnyttämiä, ts. ovat yhteiskunnallisia tarpeita, itsekin yhteiskunnallisen tuotannon ja vaihdon tuotetta, — sitä korkeammalle todellinen rikkaus on kehittynyt. Jos rikkautta tarkastellaan *aineellisesti*, se muodostuu pelkästään tarpeiden moninaisuudesta. Itse käsityö ei *välttämättä* ole olemassa kehräämistä, kutomista jne. kotioloissa sivuelinkeinona harjoittavan omavaraisen maanviljelyksen *rinnalla*. Jos sen sijaan esimerkiksi itse maanviljelystä [V—22] harjoitetaan tieteellisellä pohjalla, jos siinä käytetään koneita, kaupankäynnillä hankittuja kemiallisia lannoitteita, kaukaisista maista tuotuja siemeniä jne., ja jos tällöin maaseudun oloissa harjoitettu patriarkaalinen jalostusteollisuus on hävinnyt — mikä sisältyy jo tähän olettamukseen — silloin konetehdas, ulkomaankauppa, käsityö yms. ovat maanviljelykselle *tarpeena*. Saattaa olla, että guanoa saadaan hankituksi maanviljelykseen vain viemällä silkkituotteita. Siten silkkitehdas ei tuotaisikaan enää ylellisyysesineitä, vaan maanviljelykselle välttämättömiä tuotteita. Koska tutkimassamme tapauksessa maanviljelys ei enää löydä oman tuotantonsa ehtoja omasta itsestään luonnonsyntyisessä muodossa, vaan nämä ehdot ovat olemassa itsenäisinä tuotantohaaroina maanviljelyksen ulkopuolella (lisäksi näiden itsensä- ulkopuolella-olemassa-olevien maanviljelyksen tuotantoehto- jen piiriin liittyvät myös kaikki ne mutkikkaat keskinäissuhteet, joissa tämä maanviljelyksen ulkopuolinen teollisuustuotanto on olemassa), niin tämä on pääasiallinen ja oleel-

linen syy siihen, että se mikä aikaisemmin oli ylellisyyttä, on nyt tullut välttämättömyydeksi ja esimerkiksi niin sanotut ylellisyyksesineet ovat nyt välttämättömyys tuotannolle, joka on syntynyt aivan luontoperäisesti, pelkästä luonnonvälttämättömyydestä.

Pääoman tendenssinä on juuri tällainen luonnollisen maaperän vieminen teollisen toiminnan kaikilta haaroilta ja niiden tuotantoehtoien siirtäminen näiden haarojen ulkopuolella olevaan yleiseen yhteyteen — ja näin ollen turhana esiintyneen muuttaminen välttämättömäksi, historiallisesti luoduksi välttämättömyydeksi. Kaikkien tuotantohaarojen yleiseksi perustaksi tulee itse yleinen vaihto, maailmanmarkkinat ja näin ollen niiden toimintojen, kanssakäymisen muotojen, tarpeiden jne. kokonaisuus, joista vaihto muodostuu. *Ylellisyys* on vastakohta *luonnonvälttämättömyydelle*. Välttämättömät tarpeet ovat sellaisen yksilön tarpeita, joka on itse supistettu luonnonsubjektiksi. Tuotannon kehitys kumoaa sekä tämän luonnonvälttämättömyyden että sille vastaakohtaisen ylellisyyden, — tosin se tapahtuu porvarillisessa yhteiskunnassa pelkästään *antagonistisessa muodossa* itse tämän kehityksen asettaessa puolestaan tässä tietyn yhteiskunnallisen mitapuun välttämättömyydelle ylellisyyden vastakohtana.

Missä kohdassa pitäisi käsitellä näitä *tarpeiden järjestelmää* ja *töiden järjestelmää* koskevia kysymyksiä? Se selviää jatkossa.

Palatkaamme nyt esimerkkiimme tiestä. Jos tie ylipäätään voidaan rakentaa, se osoittaa, että yhteiskunnalla on käytettävissään työaika (elollinen ja objektivoitu työ) sen rakentamiseksi.

{Yhteiskunnan oletetaan tässä tietenkin seuraavan oikeaa vaistoa. Se voisi syödä siemenet, jättää pellot kesannolle ja rakennella teitä. Silloin yhteiskunta ei olisi tehnyt *välttämättömiä* töitä, koska se ei *uusintaisi* itseään, ei säilyttäisi itseään tällä työllä elollisena työkyknä. Tai elolliset työvoimat voidaan myös suoranaisesti surmata, kuten esimerkiksi Pietari I teki saadakseen Pietarin rakennetuksi. Sen kaltaiset seikat eivät kuulu tähän. }

Mutta miksi sitten teiden rakentamisesta ei tule erillisten henkilöiden yksityistä yritystä niin pian kuin vaihtoarvoon perustuva tuotanto ja työnjako on syntynyt? Ja siellä missä valtio harjoittaa sitä verovaroin, se ei ole erillisten yksilöiden yksityistä yritystä. Ennen kaikkea yhteiskunnalla, yhdistyneillä — ja vain yhdistyneillä — yksilöillä voi olla käytettävissään lisää teiden rakentamiseksi. Yhdistäminen merkitsee, että laskeaan yhteen se työvoiman osa, jonka jokainen yksilö voi käyttää tien rakentamiseen erityisen työnsä ohella, mutta se *ei ole pelkkää* yhteenlaskua. Kun erillisten yksilöiden voimien yhdistäminen lisää heidän *tuotantovoimaansa*, siitä ei suinkaan seuraa, että heillä kaikilla yhdessä olisi tämä lukumääräisesti kasvanut työ-

voima ilman että he *tekisivät työtä yhdessä*, ellei siis heidän työvoimiensa summaan tulisi lisäksi sitä *ylijäämää*, joka on olemassa vain heidän *yhteen liitetyn, kombinoidun* työnsä nojalla, on olemassa vain itse tässä työssä. Se selittää miksi kansaa ajettiin Egyptissä, antiikin Etruriassa, Intiassa jne. väkivalloin yhteen pakkorakentamiseen ja yhteiskunnallisiin pakkotöihin. Pääoma saa aikaan samankaltaisen yhdistämisen *toisella* tavalla, harjoittamalla sille ominaista vaihtoa vapaan työn kanssa.

{Sitä, että pääoma ei ole tekemisissä erillisen, vaan kombinoidun työn kanssa, niin kuin pääomakin itsessään on jo yhteiskunnallinen, kombinoitu voima, on ehkä käsiteltävä jo tässä eriteltäessä pääoman yleistä syntyhistoriaa.}

Toiseksi: väestö voi yhtäältä olla kyllin pitkälle kehittyntä ja toisaalta sen koneiden yms. käytöstä saama apu voi olla siksi suurta, että pelkästään materiaalisesta, *joukkomittaisesta yhdistymisestä* (vanhana aikana oli aina kyseessä tällainen pakkokeinoin yhdistetyn työn *joukkomittainen* vaikutus) syntyvä voima osoittautuu tarpeettomaksi, ja tarvitaan *suhteellisesti* pienempää *elollisen työn massaa*.

{Mitä enemmän tuotanto perustuu vielä pelkkään ruumiilliseen työhön, lihasvoiman käyttöön jne., lyhyesti sanottuna yksilöiden ruumiillisiin ponnistuksiin ja ruumiilliseen työhön, sitä enemmän *tuotantovoiman* kasvu muodostuu yksilöiden *joukkomittaisesta* yhteisestä työstä. Puolittain taiteellisen käsityön kaudella tulee esiin vastakohtainen ilmiö: eriytyminen ja yksilöllistyminen, taitavuus erillisessä, mutta kombinoidussa työssä. Todellisessa kehityksessään pääoma kombinoi [V—23] massatyön taidon kanssa, mutta tekee sen niin, että massatyö menettää fyysisen mahtinsa eikä taito ole olemassa työntekijässä, vaan koneessa ja tehtaassa, joka toimii yhtenäisenä kokonaisuutena kombinoidessaan ihmiset ja koneet tieteellisesti toisiinsa. Työn yhteiskunnallinen henki saa objektiivisen olemassaolonsa erillisten yksittäisten työntekijöiden ulkopuolella.}

Voi muodostua erityinen tienrakentajien luokka, jota valtio* käyttää, tai tarkoitukseen käytetään osaa tilapäisesti toimitto-

* *Roomalaisilla oli armeijassaan käytettävissä* kurinalaiseen työhön totutettu, mutta koko muusta kansasta erotettu *joukko [sotilaita]*, jonka lisäaika kuului valtiolle. Nämä sotilaat myivät koko työaikansa valtiolle työpalkkaa vastaan, vaihtoivat koko työvoimansa toimeentulolleen välttämättömään työpalkkaan aivan samalla tavalla kuin kapitalistin kanssa vaihtoa harjoittava työläinen. Tämä koskee sitä aikaa, jolloin Rooman armeijaa eivät enää muodostaneet kansalaiset, vaan palkkasoturit. Tässä myös sotilaiden puolelta tapahtuu työn vapaata myyntiä. Valtio ei kuitenkaan osta tätä työtä arvojen tuottamista varten. Ja vaikka näin ollen voikin näyttää siltä, että työpalkan muoto esiintyy alun perin armeijassa, eroaa tämä sotilaiden palkkajärjestelmä kuitenkin oleellisesti palkkatyöläisten palkasta. Jonkinlainen yhtäläisyys selittyy sillä, että valtio käyttää armeijaa kasvatukseen mahtia ja rikkautta.

masta väestöstä ja samalla tiettyä joukkoa rakennusmestareita yms., jotka eivät kuitenkaan tee työtä kapitalisteina, vaan pitemmälle koulittuina *palvelijoina*. (Tästä taitavan työn jne. kategoriasta tulee puhe myöhemmin.) Työläiset ovat tässä tapauksessa palkkatyöläisiä, mutta valtio ei käytä heitä sellaisina, vaan palkattuina palvelijoina.

Jotta kapitalisti ryhtyisi rakentamaan tietä liiketoimena, omalla kustannuksellaan {jos valtio teettää tällaista työtä *valtion urakoitsijoilla*, se tapahtuu kuitenkin aina päivätyövelvollisuuden tai verojen välityksellä}, siihen tarvitaan erilaisia edellytyksiä, jotka kaikki palautuvat siihen, että pääomaan perustuva tuotantotapa on jo kehittynyt korkeimpaan vaiheeseensa.

Ensiksi: edellytetään, että *pääoma* — kapitalistin käsiin keskittyvä pääoma — on riittävän *suuri*, jotta se voisi ottaa huolehtiakseen töistä, jotka ovat niin laajoja ja joiden kierto, arvoksi muuttuminen on niin hidas. Siitä syystä kysymykseen tulee ensimmäiseen *osakepääoma*, jossa pääoma on saavuttanut viimeisen muotonsa, eikä ole olemassa vain *itsessään*, substanssiltaan, vaan on asetettu myös *muodoltaan* yhteiskunnalliseksi voimaksi ja tuotteeksi.

Toiseksi: tältä pääomalta vaaditaan, että se tuottaa *korkoa*, ei *voittoa* (se voi tuottaa enemmän kuin vain korkoa, mutta tämä ei ole välttämätöntä). Tätä kohtaa ei tutkita tässä vielä pitempään.

Kolmanneksi: tällaisen liikenteen — ennen kaikkea kaupallisen — edellytyksenä on, että tie kannattaa, ts. että tien käytöstä perittävä hinta on tuottajille niin suuren vaihtoarvomäärän arvoinen tai tuo heidän käyttöönsä tuotantovoiman, josta he voisivat maksaa niin kalliisti.

Neljänneksi: edellytetään kulutusta harjoittavaa rikkautta, joka sijoittaa osan tuloistaan liikennevälineisiin.

Mutta tärkein merkitys on kahdella edellytyksellä: 1) tähän kohteeseen on käytettävissä tarvittava pääoma, joka tyytyy korkoon; 2) tiestä vaadittavan hinnan maksamisen on oltava kannattavaa teollisuuspääomalle. Niinpä esimerkiksi ensimmäinen Liverpoolin ja Manchesterin välinen rautatie oli tullut välttämättömäksi tuotannon kannalta sekä liverpoolilaisille puuvillan välittäjille että vielä suuremmassa määrin manchesterilaisille tehtailijoille.

{*Kilpailu* voi suurelta osin synnyttää pakon rakentaa esimerkiksi rautateitä sellaiseen maahan, missä tuotantovoimien siihenastinen kehitystaso ei sitä vielä vaatisi. Kysymys *kansakuntien välisen kilpailun* vaikutuksesta kuuluu *kansainvälistä vaihtoa* käsittelevään jaksoon. Siinä tulevat erityisesti ilmi pääoman sivilisoivat vaikutukset.}

Pääoma sellaisenaan tuottaa teitä — edellyttäen että pääomaa

on olemassa tarvittavassa määrin — vain siinä tapauksessa, että niiden rakentaminen on tullut välttämättömäksi tuottajille, erityisesti itse tuottavalle pääomalle; että siitä on tullut *voiton saamisen* ehto kapitalistille. Silloin myös tie tulee kannattavaksi. Mutta näissä tapauksissa edellytetään jo merkittävää vaihtoa. Kaikki tämä merkitsee *kaksinaista* edellytystä: yhtäältä maan rikkauden on oltava kyllin suuressa määrin yhteen kasaantunutta ja pääoman muotoon muuttunutta, jotta se voisi ryhtyä hoitamaan sellaisia töitä pääoman arvonnalisäysprosessina; toisaalta vaihdon on oltava riittävän laaja ja yhteydenpitovälineiden puuttuminen pitää tuntea riittävän selvästi esteeksi, jotta kapitalisti voisi realisoida arvon (osina ja kappaleittain tietyn ajan kuluessa), joka tiellä on tienä (ts. sen käytöllä).

Jotta pääoma, yhteisöä sellaisenaan edustavan hallituksen sijasta, loisi *tuotannon yleiset ehdot*, kuten tiet, kanavat jne., jotka joko helpottavat kiertoa tai tekevät sen vasta mahdolliseksi tai myös lisäävät tuotantovoimaa (kuten esimerkiksi kastelulaitteet yms. Aasiassa, joita muutoin hallitukset ovat rakentaneet Eurooppaankin), edellytetään pääomaan perustuvan tuotannon kehittymistä pisimmilleen. *Yhteiskunnallisten töiden* irtaantuminen valtiosta ja siirtyminen itse pääoman teettämien töiden alueelle osoittaa missä määrin reaalin yhteisö on konstituoitunut pääoman muodossa. Jokin maa, esimerkiksi Yhdysvallat, voi tuntea jopa tuotannon kannalta rautateiden välttämättömyyden; siitä huolimatta rautateistä tuotannolle koituva [V—24] välitön etu voi olla siksi vähäinen, että siihen tarkoitukseen sijoitettu pääoma näyttää pelkältä *rahan tuhlaukselta*. Silloin pääoma säilyttää nämä menot valtion kannettaviksi tai siellä missä valtiolla on vielä perinnäisesti hallitseva asema pääomaan nähden, sillä on etuoikeus ja valta pakottaa kaikki kapitalistit antamaan osan *tuloistaan* — ei pääomastaan — sellaisiin yleishyödyllisiin töihin, jotka ovat samalla tuotannon *yleisiä* ehtoja eivätkä näin ollen ole *erityisiä* ehtoja jotakuta erillistä kapitalistia varten; ja niin kauan kuin pääoma ei ole vielä omaksunut osakeyhtiön muotoa, se tavoittelee aina vain arvonnalisäyksensä *erityisiä* ehtoja, ja *kaikille yhteiset* ehdot se sysää kansallisina tarpeina koko maan kannettaviksi. Pääoma ryhtyy vain *edullisiin* — sen kannalta edullisiin — liiketoimiin.

On kyllä totta, että pääoma laskelmoi myös väärin, ja kuten saamme nähdä, sen *täytyykin* laskelmoida niin. Sellaisissa tapauksissa pääoma tekee *sijoituksia*, jotka eivät ole tuottavia tai tuottavat vasta sitten kun pääoma on tietyissä määrin *menettänyt arvoaan*. Siitä syystä monissa yrityksissä ensimmäiset *pääomansijoitukset* ovat tappiollisia ja ensimmäiset yrittäjät joutuvat vararikoon ja vasta toisen tai kolmannen käsissä tulee voittoa sen jälkeen kun pääoma on *arvon alenemisen* seurauksena pionen-ty-

nyt. Muutoin itse valtio ja kaikki se, mikä tavalla tai toisella liittyy siihen, kuuluu näihin *tulosta* tehtäviin vähennyksiin, jotka ovat niin sanoaksemme yksilön kannalta *kulutuskustannuksia* ja yhteiskunnan kannalta tuotantokustannuksia. Tie itse voi lisätä tuotantovoimia siinä määrin, että sen luoma liikenne tekee tien nyt kannattavaksi. Eräät sellaiset työt ja kulut, jotka eivät ole pääoman kannalta tuottavia, ts. joihin sisältyvä *lisätyö* ei realisoidu *lisäarvona* kierron, vaihdon välityksellä, voivat olla välttämättömiä.

Jos työläinen tekee esimerkiksi vuoden ajan 12 tuntia päivässä työtä rakentaakseen tietä, ja yhteiskunnallisesti välttämätön työaika on keskimäärin 6 tuntia, on työläinen tehnyt [päivittäin] 6 tunnin pituisen lisätyön. Mutta ellei tietä voikaan myydä 12 tunnista, vaan se myydään ehkä vain 6 tunnista, silloin ei tienteko ole pääomalle soveltuva yritys eikä sen rakentaminen ole pääomalle tuottavaa työtä. Pääoman on voitava myydä tie (myyntiin kuluva aika ja sen tapa eivät koske meitä tässä) siten, että niin välttämätön työ kuin lisätyökin tulevat realisoiduiksi, tai niin, että yleisestä voittojen — lisäarvojen — rahastosta tulee pääomalle sellainen osa ikään kuin se olisi luonut lisäarvoa. Tätä suhdetta on tutkittava *myöhemmin tarkasteltaessa voittoa ja välttämätöntä työtä*.

Pääoman kehityksessä ollaan pisimmällä silloin kun yhteiskunnallisen tuotantoprosessin yleisiä ehtoja ei luoda *vähentämällä yhteiskunnallisesta tulosta*, eikä valtion veroilla (tällöin työrahastona ei ole pääoma vaan tulo, ja vaikka työläinen onkin vapaa palkkatyöläinen siinä kuin muutkin palkkatyöläiset, hän on kuitenkin taloudellisesti toisenlaisessa suhteessa), vaan *pääomalla pääomana*. Tämä osoittaa yhtäältä, missä määrin pääoma on alistanut alaisuuteensa yhteiskunnallisen tuotannon kaikki ehdot, ja näin ollen toisaalta missä määrin yhteiskunnallinen uusintava rikkaus on tullut pääomaksi ja missä määrin kaikki tarpeet tyydytetään vaihdon muodossa — myös ne yksilön tarpeet, jotka on asetettu yhteiskunnallisiksi tarpeiksi, ts. ne tarpeet, joita yksilö ei tyydytä erikseen yhteiskunnassa olevana yksilönä, vaan yhdessä muiden yksilöiden kanssa (näiden tarpeiden tyydytystapa on itse asian luonteesta johtuen yhteiskunnallinen), — missä määrin siis näiden tarpeiden kohteet paitsi kulutetaan, myös tuotetaan vaihdon välityksellä, yksilöllisen vaihdon välityksellä.

Mitä tulee edellä puheena olleeseen tiehen, täytyy sen rakentamisen olla siinä määrin kannattavaa, että määrätty työaika tieksi muutettuna uusintaisi työläiselle hänen työvoimansa aivan samoin kuin jos hän käyttäisi sen ajan [esimerkiksi] maanviljelykseen. Arvo määräytyy objektivoidun työajan mukaan, objektivoituupa se missä muodossa hyvänsä. Mutta tämän *arvon* realisoinnin mahdollisuus riippuu siitä käyttöarvosta, jossa arvo on todel-

listunut. Tässä edellytetään, että tie on tarpeen yhteisölle, edellytetään siis, että sillä on käyttöarvo. Jotta pääoma ryhtyisi rakentamaan tietä, on toisaalta edellytettävä, että maksetuksi ei tule vain *välttämätön työaika*, vaan myös työläisen tekemä *lisätyöaika*,— että siis pääoman voitto tulee maksetuksi. (Kapitalisti ottaa tämän maksun usein suojatulleilla, monopolilla, valtiollisilla pakkokeinoilla siinä missä erilliset vaihtajat vapaan vaihdon oloissa maksaisivat *parhaassa tapauksessa* vain välttämättömästä työstä.)

On sängen mahdollista, että lisätyöaika on olemassa, mutta sitä ei makseta (niinhän voi tapahtua jokaiselle erilliselle kapitalistillekin.) *Siellä missä pääoma hallitsee* (aivan samoin kuin siellä missä vallitsee orjuus, maaorjuus tai kaikkia päivätyövelvollisuuden lajeja), *siellä työläisen absoluuttinen työaika muodostaa hänelle ehdon, josta riippuu saako hän tehdä työtä välttämättömän ajan, ts. voiko hän realisoida itseään varten käyttöarvojen asussa sen ajan, joka on välttämätön hänen työvoimansa säilyttämiseksi.* Kaikissa työn lajeissa kilpailu tuo sitten mukanaan sen, että työläisen on pakko tehdä työtä täysi aika, siis lisätyöaika. Voi kuitenkin käydä niin, että tämä lisätyöaika ei olekaan vaihdettavissa, vaikka se sisältyykin tuotteeseen. Se on itse työläiselle — verrattaessa häntä muihin työläisiin — lisätyötä. Työnantajalle se on työtä, jolla on tosin hänelle käyttöarvo, kuten esimerkiksi hänen kokkinsa työllä, mutta ei mitään vaihtoarvoa, eikä tässä tapauksessa siis työnantajalle ole olemassa mitään eroa [V—25] *välttämättömän ja lisätyöajan välillä.*

Työ voi olla välttämätöntä olematta tuottavaa. Tuotannon kaikki *yleiset, yhteiskunnalliset* ehdot maksetaan näin ollen — niin kauan kuin pääoma sellaisenaan ei voi vielä luoda niitä kapitalistisella pohjalla — osasta maan tuloa, valtion varoista, eivätkä [tuotannon yhteiskunnallisia ehtoja luovat] työläiset ole tuottavia työläisiä, vaikka he lisäävätkin pääoman tuotanto-voimaa.

Sivuhyppäyksemme tuloksena muutoin on, että yhteydenpitovälineiden tuotanto, kierron fyysisten ehtojen tuotanto kuuluu kiinteän pääoman tuotannon kategoriaan, eikä siis muodosta mitään erityistapausta. Mutta siinä sivussa meille avautui perspektiivi, jota ei voi tässä vielä hahmottaa selkeästi: se on *pääoman spesifinen suhde yhteiskunnallisen tuotannon yhteiskunnallisiin, yleisiin ehtoihin erotukseksi erityisen pääoman ja sen erityisen tuotantoprosessin ehdoista.*

[5) KIERTO KAPITALISTISEN TUOTANTO- PROSESSIN MOMENTTINA]

Kierto tapahtuu tilassa ja ajassa. Tilaan liittyvä ehto, tuotteen vieminen markkinoille, kuuluu taloudelliselta kannalta katsottuna itse tuotantoprosessiin. Tuote on todella valmis vasta silloin kun se on markkinoilla. Se liike, jolla tuote saatetaan markkinoille, kuuluu vielä tuotteen valmistuskustannuksiin. Tämä liike ei muodosta välttämätöntä momenttia kierrossa tarkasteltaessa kiertoa arvon liikkeen erityisenä prosessina, sillä tuote voidaan ostaa (ja jopa kuluttaakin) tuotantopaikalla. Mutta tämä tilamomentti on tärkeä, koska se liittyy markkinoiden laajuuteen, mahdollisuuteen vaihtaa tuote. Tämän *reaalisen* (tilassa tapahtuvan) kierron kustannusten vähentäminen kuuluu pääoman aikaansaamaan tuotantovoimien kehitykseen, pääoman arvonlisäyksen kustannusten vähentämiseen. Koska tämä momentti on tietyltä kannalta taloudellisen kiertoprosessin ulkoinen olemassaoloehto, se voidaan kuitenkin laskea myös kierron *tuotantokustannuksiin*, niin että itse kierto ilmenee tältä momentilta paitsi tuotantoprosessin yleensä, myös välittömän tuotantoprosessin momenttina. Joka tapauksessa tämän momentin määrää tässä tuotantovoimien kehityksen ja ylipäätään pääomaan perustuvan tuotannon yleinen taso.

Tätä paikkaan liittyvää momenttia (tuotteen viemistä markkinoille, mikä on välttämätön ehto tuotteen kierrolle, paitsi siinä tapauksessa, että itse tuotantopaikka muodostaa markkinat) voidaan tarkemmin tarkastella tuotteen muuttumisena *tavaraksi*. Tuote on *tavara* vasta markkinoilla. (Muodostaako tuotteen vieminen markkinoille erityisen momentin vai ei, on sattumanvaraista. Jos pääoma toimii tilauksesta, silloin ei tätä momenttia ole sille olemassa, ei liioin tuotteen rahaksi muuttumista erityisenä momenttina. *Tilauksesta tehtävä työ*, ts. edeltävää kysyntää vastaava tarjonta, ei *yleisenä tai vallitsevana* tilana vastaa suurteollisuutta eikä se millään muotoa [tuotantoprosessin] ehtona johdu pääoman luonteesta.)

Toiseksi aikamomentti. Se kuuluu oleellisesti kierron käsitteeseen. Jos oletetaan, että tavarasta rahaksi siirtymisen tapahtuma on vahvistettu sopimuksella, se maksaa aikaa, laskemista, punnitsemista, mittaamista. Tämän aikamomentin lyhentäminen on niin ikään tuotantovoiman kehitystä. Sitä aikaa, joka käytetään siirtymiseen tavaran tilasta rahaan, tarkastellaan myös vain tämän siirtymisen *ulkoisena* ehtona; tämä siirtyminen on ennakolta edellytetty; on kysymys siitä ajasta, joka *kuluu tähän ennakolta edellytettyyn tapahtumaan*. Se aika kuuluu *kiertokustannuksiin*. Toinen asia on se aika, joka kuluu ylipäätään ennen kuin

tavara siirtyy rahaksi; eli se aika, jonka kestäessä tavara pysyy *tavarana*, vain potentiaalisena eikä todellisena arvona. Se aika on pelkkää tappiota.

Kaikesta sanotusta käy ilmi, että kierto esiintyy pääoman oleellisena prosessina. Tuotantoprosessi ei voi alkaa uudelleen ennen kuin tavara on muuttunut rahaksi. Prosessin *pysyvä kesto*, arvon esteetön ja luistava siirtyminen muodosta toiseen tai prosessin vaiheesta toiseen on pääomaan pohjautuvalle tuotannolle perusehto aivan toisessa mitassa kuin kaikissa aikaisemmissa tuotantomuodoissa oli laita.

Kun toisaalta [tuotantoprosessin] jatkuvuus on tällä tavoin välttämätön, prosessin vaiheet irrottautuvat toisistaan ajallisesti ja tilallisesti erityisiksi, toisiinsa nähden yhdentekeviksi prosesseiksi. Siten osoittautuu pääomaan perustuvan tuotannon kannalta sattumanvaraiseksi, toteutuuko sen oleellinen ehto: kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessin muodostavien eri prosessien keskeytyksettömyys. Kun pääoma itse poistaa tämän sattunnaisuuden, on kysymyksessä *luotto*. (Luotolla on kyllä toisiakin puolia; mutta tämä puoli johtuu tuotantoprosessin välittömästä luonteesta ja siitä syystä se on luoton välttämättömyyden perusta.) Näin ollen *luottoa* ei edes jonkin verran kehittyneessä muodossa esiinny missään aikaisemmassa tuotantotavassa. Myös varhaisemmissa talousmuodoissa annettiin ja otettiin lainaa ja koronkiskonta on jopa vanhin pääoman aataminaikuisista muodoista, mutta lainan antaminen ja ottaminen konstituoivat *luoton* yhtä vähän kuin eri työn lajit muodostavat *teollisuustyön* tai *vapaan palkkatyön*. *Historiallisesti* luotto ilmeneekin oleellisena, kehittyneenä tuotantosuhteena vain pääomaan eli palkkatyöhön perustuvassa kierrossa. (Itse raha on eräs muoto, jolla kumotaan eri tuotantohaaroilla [tuotteen tuottamiseen] tarvittavan ajan epäyhtenäisyys, sikäli kuin tämä aika on vaihdon [V—26] vastakohtana.) Vaikka itse *koronkiskonta* onkin porvarillistuneessa, pääomaan mukautuneessa muodossaan luoton muoto, on se esi-porvarillisessa muodossaan päinvastoin ilmaus luoton puuttumisesta.

(Rahan muuttuminen takaisin tuotannon objektiivisiksi momenteiksi tai sen objektiivisiksi ehdoiksi edellyttää, että nämä ehdot ovat *käsillä*. Tämä muuttuminen luo erilaiset *markkinat*, joilla tuottaja kohtaa tuotannon ehdot tavarana — kauppiaan kädessä — markkinat, jotka (työmarkkinoiden rinnalla) eroavat oleellisesti niistä markkinoista, jotka palvelevat välitöntä, yksilöllistä, lopullista kulutusta.)

Raha muuttui kierrossaan tavaraksi ja kulutus päätti prosessin vaihdossa $R - T$; tai tavara vaihtui rahaan, ja vaihdossa $T - R$ raha joko katosi tullakseen itse jälleen vaihdetuksi T :hen, ja lisäksi tämä prosessi päättyi jälleen kulutukseen, sillä

raha vetäytyi kierrosta ja muuttui kuolleeksi aarteeksi ja ainoastaan ajatelluksi rikkaudeksi. Prosessi ei missään syttynyt itsensä, rahankierron edellytykset olivat kierron ulkopuolella ja kierto tarvitsi alituisesti ulkoa tulevia uusia sysäyksiä.

Sikäli kuin molemmat momentit [R ja T] vaihtoivat paikkaa, oli muodonmuutos kierron sisällä pelkästään muodollinen. Mutta niin pian kuin tämä muodonmuutos tuli sisältöä koskevaksi, se putosi pois [kierron] taloudellisesta prosessista; sisältö ei kuulunut itse tähän prosessiin. Tavara ei pysytellyt rahana eikä raha tavarana; molemmat olivat jommassakummassa muodossa. Arvo sellaisenaan ei säilyttänyt itseään kierrossa eikä kierron välityksellä, se ei ollut hallitsemassa muutosprosessiaan, muodonmuutostaan; *vaihtoarvo* ei tuottanut itse *käyttöarvoa* (kuten tapahtuu pääoman tuotantoprosessissa).

Pääomalle ei itse tavarankulutuskaan ole lopullinen tapahtuma; se kuuluu tuotantoprosessiin, on itse tuotannon momentti, *arvon asettamisen* momentti. Mutta myös itse pääoma on — kaikissa momenteissaan, joissa se esiintyy milloin rahana, milloin tavarana, milloin vaihtoarvona, milloin käyttöarvona — nyt asetettu arvoksi, sellaiseksi arvoksi, joka ei säilytä itseään tässä muodonmuutoksessa vain formaalisesti, vaan myös *itseään lisäävänä arvona*, arvona, joka suhteutuu itseensä arvona. Siirtyminen yhdestä momentista toiseen on erityinen prosessi, mutta jokainen näistä prosesseista on siirtymistä toiseen prosessiin. Pääoma on siten asetettu prosessia toteuttavaksi arvoksi, joka on prosessin jokaisessa momentissa pääomaa. Siten pääoma on asetettu *liikkuvaksi pääomaksi*; se on jokaisessa momentissa pääomaa ja sama n aikaan pääomaa, joka tekee kehäkiertoa yhdestä määrittäyksestä toiseen. Paluukohta on samalla lähtökohta ja vice versa*, nimitäin: *kapitalisti*. Kaikki pääoma on alun perin liikkuvaa pääomaa, kierron tuotetta, samoin kuin kiertoa tuottavaa, kierron omaksi urakseen esittävää pääomaa.

Itse rahankierto — tämänhetkisen asemansa kannalta — ilmenee nyt vain pääomankierron momenttina, ja sen itsenäisyys osoittautuu pelkäksi *näennäisyydeksi*. Tämän itsenäisyyden määrää joka suhteessa pääomankierto, johon vielä palaamme. Siinä määrin kuin rahankierto muodostaa itsenäisen liikkeen pääoman liikkeen rinnalle, tämän itsenäisyyden asettaa vain pääomankierron *keskeytymättömyys*, niin että tämä momentti voidaan määrittää ja sitä voidaan tarkastella sellaisenaan.

{»Pääoma on jatkuvasti *itseään moninkertaistava arvo*, joka ei enää häviä. Tämä *arvo* irrottautuu sen luoneesta tavarasta; se pysyy kuin *metafyysisenä, epäaineellisena laatuna* aina saman viljelijän» (esimerkiksi) »käsissä, ja saa

* — päinvastoin. *Toim.*

suhteessa häneen eri muotoja» (*Sismondi. Nouveaux principes d'economie politique. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 89*).

»Työn ja pääoman välisessä vaihdossa työläinen vaatii elämisen tarvikkeita *voidakseen elää*, kapitalisti taas vaatii *työtä saadakseen voittoa*» (*Sismondi, mts. 91*).

»Yrityksen omistaja hyötyy, saa voittoa jokaisesta työnjaon aikaansaamasta *tuotantovoiman kasvusta*» (*mts. 92*).

»Työn myyminen merkitsee luopumista työn kaikista hedelmistä» (*Cherbuliez A. Richesse ou pauvreté. Pariisi 1841, s. 64*).

»Pääoman kolme yhdysosaa» (nimittäin: raaka-aineet, työvälineet, elämisen tarvikkeiden varasto) »eivät yhteiskunnan eri kehitysvaiheissa lisäänty *samassa määräsuhteessa* eikä liioin niiden keskinäinen suhde ole muuttumaton. Elämisen tarvikkeiden varasto pysyy tietyn ajan muuttumattomana kasvaapa *tuotannon vauhti* ja niin ollen myös *tuotteiden määrä* miten nopeasti tahansa. Siten *tuotantopääoman* kasvu ei välttämättä kasvata elämisen tarvikkeiden varastoa, jonka on määrä muodostaa työn hinta; seurauksena voi-kin olla tämän varaston pieneneminen» (*mts. 60—63*.)

[6] KIERRON VAIKUTUS ARVON MÄÄRITYKSEEN. KAPITALISTISEN JA KAIKKIEN AIKAISEMPIEN TUOTANTOTAPOJEN ERO. ERI PÄÄOMIEN KIERTOEHTOJEN TASOITTUMINEN

{Sikäli kuin tuotannon alkaminen uudelleen riippuu valmiiden tuotteiden myynnistä, tavaran muuttumisesta rahaksi ja rahan muuttumisesta takaisin tuotantoehtoiksi: raaka-aineeksi, työvälineeksi, palkaksi; sikäli kuin se tie, jota pääoma kulkee siirtyäkseen yhdestä näistä määrityksistä toiseen, muodostaa kierron jaksoja ja pääoma selviytyy näistä tietyissä *aikayksiköissä* (jopa [tuotannon ja markkinoiden] välimatka palautuu ajaksi; merkityksellinen ei esimerkiksi ole etäisyys markkinoista, vaan se nopeus, se aika, jossa tuote pääsee markkinoille), sikäli siis riippuu kierron nopeudesta, siitä *ajasta*, jossa kierrosta selvittää, kuinka paljon tuotteita voi tuottaa tietyn ajanjakson kuluessa; kuinka monta kertaa pääoma voi tietyn ajanjakson kuluessa lisätä arvoaan, *uusintaa ja kasvattaa* arvoaan.

Tässä tulee siis tosiasiassa mukaan sellainen *arvonmäärityksen* momentti, joka [V—27] ei johdu työn välittömästä suhteesta pääomaan. Se suhde, jonka mukaan sama pääoma voi tiettyinä ajanjaksona toistaa tuotantoprosessin (uuden arvon luomisen), on ilmeisesti sellainen ehto, jota itse tuotantoprosessi ei aseta. Joskaan siis kierto ei luo mitään itse *arvonmäärityksen* momenttia, joka perustuisi yksinomaan työhön, niin kierron nopeudesta riippuu kuinka nopeasti tuotantoprosessi toistuu, kuinka nopeasti luodaan arvoja — jos siis *arvot* eivät riipukaan siitä, niin tietyissä määrin kylläkin arvojen paljous, ts. tuotantoprosessissa luodut arvot ja lisäarvot kerrottuna sillä luvulla, joka osoittaa montako kertaa tuotantoprosessi toistuu tietyn ajan kuluessa.

Kun puhumme pääomankierron nopeudesta, edellytämme, että vain *ulkoiset esteet* viivyttävät pääoman siirtymistä vaiheesta toiseen, eivät sen sijaan ne esteet, jotka johtuvat itse tuotantoprosessista ja kierrosta (kuten tapahtuu kriiseissä, ylituotannossa jne.).

Pääoman *kiertoaika* tulee siis tuotteessa realisoituvan työajan rinnalle arvon luomisen momentiksi, itse tuottavan työajan momentiksi. Jos työaika esiintyy arvoa asettavana toimintana, niin pääoman kiertoaika esiintyy *arvon alenemisen aikana*. Erona on tässä yksinkertaisesti seuraava: jos pääoman määräysvallassa on pitämän työajan kokonaismäärä viedään maksimiin, jos oletamme sen äärettömäksi suureeksi ∞ , niin että välttämätön työaika muodostaa äärettömän pienen osan ja lisätyöaika äärettömän suuren osan tästä suureesta, niin se olisi pääoman arvonlisäyksen maksimi ja juuri tätä tendenssiä pääoma tavoittelee. Toisaalta jos *pääoman kiertoaika* asetettaisiin nolllaksi, ts. jos sen muodonmuutoksen eri vaiheet sujuisivat todellisuudessa yhtä nopeasti kuin mielikuvituksessa, se merkitsisi myös sen tekijän maksimaalista suuruutta, joka luo tuotantoprosessin toistumisen mahdollisuudet, ts. se merkitsisi että tietyn ajanjakson kuluessa tapahtuvien pääoman arvonlisäysprosessien lukumäärä olisi maksimissa.

Siinä tapauksessa tuotantoprosessin toistumista rajoittaisi vain tuotantoprosessin oma pituus, se aika, joka tarvitaan raaka-aineen muuttamiseen tuotteeksi. Näin ollen *kiertoaika* ei ole positiivinen, arvoa luova elementti; jos tämä aika olisi nolla, niin arvon luominen olisi maksimissaan. Jos joko lisätyöaika tai välttämätön työaika olisi yhtä kuin nolla, ts. jos välttämätön työaika imisi kaiken työajan tai jos tuotanto voisi sujua kokonaan *ilman* työtä, ei olisi olemassa arvoa, ei pääomaa eikä liioin arvon luomista. Näin ollen *kiertoaika* määrää arvon vain siinä määrin kuin tämä aika esiintyy työajan hyväksikäytön *luonnollisena rajana*. Kiertoaika on siis tosiasiallisesti vähennystä *lisätyöajasta*, ts. *välttämättömän työajan* lisääntymistä. On selvää, että välttämätön työaika on maksettava, sujuupa kiertoprosessi sitten hitaasti tai nopeasti.

Esimerkiksi sellaisilla tuotantoaloilla, joilla tarvitaan erityistyöntekijöitä, — mutta näitä voidaan käyttää vain osan vuotta, koska heidän työnsä tuotteet menevät kaupaksi vain määrättyinä vuodenaikana, — on työntekijöille maksettava koko vuodesta; toisin sanoen lisätyöaika lyhenee tässä samassa määräsuhteessa kuin työntekijöiden käyttö vähenee tietyn ajanjakson puitteissa, jolloin työntekijöille on kuitenkin maksettava tavalla tai toisella palkkaa. (Se voidaan tehdä esimerkiksi niin, että heidän 4 kuukauden palkkansa riittää elättämään heitä vuoden.) Jos pääoma voisi käyttää näitä työntekijöitä 12 kuukauden ajan.

se ei lisäisi heidän palkkaansa, vaan voittaisi vastaavan määrän lisätyötä.

Kiertoaika esiintyy siis työn tuottavuuden rajana; kiertoaika merkitsee välttämättömän työajan lisääntymistä, ts. lisätyöajan vähentymistä, ts. lisäarvon vähentymistä, ts. pääoman itselisyysprosessin ehkäisemistä, rajoittamista. Siis samaan aikaan kun pääoman on yhtäältä pyrittävä raivaamaan kaikki kaupan, ts. vaihdon paikalliset rajat, pyrittävä valloittamaan koko maapallo markkinoikseen, se pyrkii toisaalta hävittämään tilan ajan avulla, ts. lyhentämään minimiinsä sen ajan, jonka tavaroiden kuljettaminen paikasta toiseen vaatii. Mitä kehittyneempi pääoma on, mitä laajemmat ovat markkinat, joilla pääoma kiertää, jotka muodostavat sen kierron tilallisen alueen, sitä voimakkaammin pääoma pyrkii samalla lisäämään entisestäänkin markkinoiden alueellista laajuutta ja voittamaan entistä suuremmassa määrin tilan ajalla.

(Jos työaikaa ei tarkastella erillisen työntekijän työpäivänä, vaan määräämättömän työntekijämäärän määräämättömänä työpäivänä, niin kaikki *väestösuhteet* tulevat mukaan, ja niin ollen väestöä koskevat perusopit kuuluvat tähän ensimmäiseen pääomaa käsittelevään lukuun yhtä lailla kuin voittoa, hintaa, luottoa jne. koskevan teoriankin perusteet.)

Tässä tulee ilmi pääoman universaalinen tendenssi, joka erottaa sen kaikista aikaisemmista tuotantovaiheista. Vaikka pääoma onkin luonteeltaan rajoittunut, se pyrkii siitä huolimatta tuotantovoimien universaaliseen kehitykseen ja näin ollen siitä tulee edellytys uudelle tuotantotavalle, joka ei perustu tuotantovoimien kehittämiseen siinä tarkoituksessa että tiettyä tilaa uusinnettaisiin tai parhaassa tapauksessa laajennettaisiin; sen sijaan tässä tuotantotavassa itse tuotantovoimien vapaa, esteetön, progressiivinen ja universaalinen kehitys muodostaa edellytyksen yhteiskunnalle ja niin ollen sen uusintamiselle; tässä tuotantotavassa on ainoana edellytyksenä lähtökohdan ylittäminen. Pääomalla on tämä tendenssi, mutta samalla se on ristiriidassa pääoman kanssa rajoittuneena tuotantomuotona ja ajaa sitä niin ollen kohti hajoamistaan,— ja tämä tendenssi erottaa pääoman kaikista aikaisemmista tuotantotavoista ja sisältää samalla sen, että pääoma on pelkkä siirtymävaihe. Kaikki aikaisemmat yhteiskuntamuodot [V—28] ovat tuhoutuneet rikkauden tai mikä on samaa, yhteiskunnallisten tuotantovoimien kehityksen myötä. Tästä syystä asian tajunneet antiikin kirjoittajat paljastivat suoraan, että rikkaus merkitsi yhteisön hajoamista. Feodaalinen yhteiskuntajärjestys puolestaan tuhoutui kaupunkien teollisuuden, kaupankäynnin ja nykyaikaisen maanviljelyksen vaikutuksesta (jopa erillisten keksintöjen, kuten ruudin ja käsinpainimen vaikutuksesta).

Rikkauden ja niin ollen myös uusien voimien kehityksen ja yksilöiden laajenneen tavaranvaihdon myötä hajosivat ne taloudelliset olot, joihin yhteiskunta perustui, ne yhteiskunnan eri rakenneosien poliittiset suhteet, jotka vastasivat tätä yhteiskuntaa, hajosi uskonto, jossa yhteiskunta oli nähty idealisoidusti (sekä yhteiskunta että uskonto perustuivat vuorostaan tiettyyn luonnonsuhteeseen, johon kaikki tuotantovoimat palautuvat), hajosi yksilöiden luonne, katsomukset yms. *Jo yksin tieteen kehitys* — ts. rikkauden vankimman muodon, joka on sekä rikkauden tuote että tuottaja — riitti hajottamaan tämän yhteiskunnan. Kuitenkin *tieteen*, tämän ajatuksellisen ja samalla käytännöllisen rikkauden *kehitys* on vain yksi puoli, yksi muoto, jossa *ihmisen tuotantovoimien kehitys*, ts. rikkauden kehitys ilmenee.

Jos kysymystä tarkastellaan ajatuksellisesti, niin tietyn tietoisuusmuodon hajoaminen riitti lopettamaan kokonaisen aikakauden. Reaalisesti taas tämä tietoisuuden raja vastaa *materiaalisten tuotantovoimien* ja niin ollen rikkauden *tiettyä kehitysastetta*. Kehitystä ei kylläkään tapahtunut vain vanhalla pohjalla, vaan tapahtui *itse tämän pohjan kehittymistä*. Itse tämän *perustan* kehitys on pisimmillään (kukoistus, joksi se muuttuu; kuitenkin kyseessä on yhä vielä *annettu* perusta, *annettu* kasvi kukoistuksessaan ja tästä syystä kukoistuksen *jälkeen* ja seurauksena siitä tulee lakastuminen) siinä pisteessä, missä itse perusta saavuttaa sellaisen muodon, jossa se käy yksiin *tuotantovoimien pisimmälle edenneen kehityksen* kanssa, ja niin ollen myös yksilöiden [tietyn perustan oloissa] pisimmälle edenneen kehityksen kanssa. Niin pian kuin tämä piste on saavutettu, myöhempi kehitys ilmenee rappiona ja uusi kehitys lähtee uudelta pohjalta.

Olemme nähneet edellä*, että se että [työntekijät] omistavat tuotantoehdot, on identtinen yhteiskunnan rajoittuneen, määrätyn muodon kanssa, ja näin ollen — jotta sellainen yhteisö voitaisiin muodostaa — identtinen yksilön rajoittuneen, määrätyn muodon kanssa, yksilön, jolla on vastaavat ominaisuudet: rajoittuneisuus ja hänen tuotantovoimiensa rajoittunut kehitys. Itse tämä edellytys oli taas vuorostaan tuotantovoimien rajoittuneen historiallisen vaiheen — sekä rikkauden että rikkauden luomistavan kehityksen — tulos. Yhteiskunnan päämääränä, yksilön päämääränä — samoin kuin tuotannon ehtona — oli *näiden tiettyjen tuotantoehto*jen ja yksilöiden *uusintaminen*: sekä erikseen että yhteiskunnallisissa erityisryhmissään ja yhteyksissään, yksilöiden uusintaminen näiden ehtojen kantajina.

Pääoma asettaa oman uusintamisensa ehdoksi itse *riikkauden tuotannon* ja niin ollen myös tuotantovoimien universaalisen kehityksen, alituiset mullistukset rikkauden olemassa olevissa eh-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 415—426. *Toim.*

doissa. Arvo ei sulje pois mitään käyttöarvoa; siitä syystä arvo ei edellytä mitään erityistä kulutuksen jne. tapaa, vaihdon jne. tapaa absoluuttisena ehtona; ja samoin yhteiskunnallisten tuotantovoimien, vaihdon, tiedon jne. kehityksen jokainen vaihe ilmenee pääomalle vain rajoituksena, jonka pääoma pyrkii ylittämään. Itse pääoman edellytys — arvo — on asetettu tuotteeksi, ei tuotannon yläpuolella leijuvaksi korkeammaksi edellytykseksi. *Pääoman* rajoituksena on, että koko tämä kehitys sujuu antagonistisesti ja tuotantovoimien, yleisen rikkauden jne., tiedon jne. luominen tapahtuu siten, että työtä tekevä yksilö *luovuttaa* itsensä; siten, että yksilö ei suhtaudu aikaansaannokseensa *oman rikkautensa* ehtona, vaan *vieraan rikkauden* ja hänen oman köyhyytensä ehtona. Kuitenkin itse tämä antagonistinen muoto on häviävä ja se tuottaa oman kumoamisensa reaaliset ehdot.

Tuloksena on yleinen — tendenssiltään ja mahdollisuuksiltaan — tuotantovoimien ja ylipäätään rikkauden kehitys perustana, samoin vaihdon ja siten myös maailmanmarkkinoiden universaalisuus perustana. Perusta yksilön universaalisen kehityksen mahdollisuutena ja yksilöiden todellinen kehitys tältä perustalta lähtien herkeämättömänä kehityksen *rajoitusten* kumoamisena, rajoitusten, jotka myös tunnustetaan rajoituksiksi eikä miksiäkään *pyhiksi rajoiksi*. Yksilön universaalisuus ei ajateltuna tai kuviteltuna, vaan hänen reaalisten ja ideaalisten suhteidensa universaalisuutena. Siitä johtuu myös hänen oman historiansa käsittäminen *prosessiksi* ja luonnon tunnistaminen (se on myös käytännöllistä valtaa luontoon nähden) yksilön reaaliseksi ruumiiksi. Itse kehitysprosessi asetetaan ja tiedostetaan yksilön edellytykseksi. Sitä varten on kuitenkin ennen muuta välttämätöntä, että tuotantovoimien täydestä kehityksestä on tullut *tuotantoehto*, että määrättyjä *tuotantoehtoja* ei ole asetettu rajaksi tuotantovoimien kehitykselle.

* * *

Jos palaamme nyt takaisin pääoman *kiertoaikaan*, niin sen lyheneminen on (mikäli se ei johdu tuotteen markkinoille saatamisessa tarvittavien yhteydenpito- ja kuljetusvälineiden kehityksestä) osaksi yhteydessä jatkuvasti toimivien ja niin ollen alituisesti laajemmiksi tulevien markkinoiden *luomiseen*; osaksi se on yhteydessä *taloudellisten* suhteiden kehitykseen, pääoman sellaisten muotojen kehitykseen, [V—29], joiden avulla pääoma lyhentää kiertoaikaa *keinotekoisesti* (tähän kuuluvat *kaikki luoton muodot*).

{Tässä kohdassa voi vielä huomauttaa, että sikäli kuin vain pääomalla on pääoman tuotannon ehdot ja siis se tyydyttää nämä ehdot ja pyrkii realisoimaan ne, sikäli pääoman yleisenä tendenssinä on muodostaa kaikissa niissä kohdissa, joissa on olemassa

kierron edellytyksiä, kierron tuottamisen keskuksia ja assimiloida nämä kohdat, ts. muuttaa ne kapitalisoivan tuotannon kohdiksi tai pääoman tuotannon kohdiksi. Tämä propagandistinen (sivilisoiva) tendenssi on ominainen vain pääomalle, erotukseksi aikaisemmista tuotantotavoista.}

Niille tuotantotavoille, joissa kierto ei muodosta immanenttista, hallitsevaa tuotantoehtoaa, eivät pääoman spesifiset tuotantotarpeet tietenkään ole ominaisia eikä niillä siitä syystä myöskään muokkaudu näitä spesifisiä tarpeita vastaavia taloudellisia muotoja eikä liioin reaalisia tuotantovoimiakaan. Alun perin pääomaan perustuva tuotanto lähti kierrosta; näemme nyt, että tämä tuotanto asettaa kierron omaksi ehdokseen ja että se tekee tuotantoprosessin välittömyydessään kiertoprosessin momentiksi aivan samassa määrin kuin se tekee kiertoprosessin yhdeksi vaiheeksi tuotantoprosessin kokonaisuudessa.

Sikäli kuin eri pääomilla on eri kiertoajat (esimerkiksi yhdellä pääomalla on kaukaisemmat markkinat ja toisella läheiset; yksi pääoma muuttuu varmuudella rahaksi, toinen sattumanvaraisesti; toinen on enemmän kiinteää, toinen liikkuvaa pääomaa), aiheutuu tästä eroja niiden arvonlisäyksessä. Nämä erot esiintyvät kuitenkin vasta sekundaarisessa arvonlisäysprosessissa. Kiertoaika sinänsä on arvonlisäyksen rajoitus (*välttämätön työaika* on tietysti rajoitus sekin, mutta samalla se on peruselementti, koska ilman sitä ei olisi enempää arvoa kuin pääomaakaan); kiertoaika merkitsee vähennystä lisätyöajasta eli *välttämättömän työajan* lisääntymistä suhteessa *lisätyöaikaan*. Pääoman kierto *realisoi arvon*, samoin kuin elollinen työ *luo arvon*. Kiertoaika on vain tämän arvon realisoinnin rajoitus ja sikäli siis arvon luomisen rajoitus — rajoitus, joka ei johdu tuotannosta ylipäätään, vaan on pääoman tuotannolle spesifinen rajoitus; tämän rajoituksen kumoaminen — tai kamppailu sitä vastaan — kuuluu niin ollen myös pääoman spesifiseen taloudelliseen kehitykseen ja antaa sysäyksen pääoman muotojen kehitykselle luotossa jne.}

{Pääoma itse on ristiriita, koska se pyrkii alituisesti poistamaan *välttämättömän työajan* (ja se merkitsee samalla työläisen supistamista minimiin, ts. työläisen olemassaoloa pelkkänä elollisena työvoimana), mutta *lisätyöaika* on olemassa ainoastaan vastakohtaisesti, ainoastaan vastakohtaisuudessa *välttämättömän työaikaan*, ja niin ollen pääoma tekee *välttämättömän työajan* uusintamisensa ja arvonlisäyksensä *välttämättömäksi* ehdoksi. Materiaalisten tuotantovoimien kehitys — se on samalla työväenluokan voimien kehitystä — *kumoo* tietyissä vaiheissa *pääoman itsensä*.}

{Yrittäjä voi aloittaa tuotannon uudelleen vasta sen jälkeen kun hän on myynyt valmiin tuotteen ja käyttänyt saamansa rahat uusien raaka-aineiden ostamiseen ja uusiin palkkoihin; mitä nopeammin kierto siis saa-

vuttaa nämä kaksi tulosta, sitä nopeammin yrittäjä pystyy aloittamaan tuotantonsa uudelleen ja sitä enemmän hänen pääomansa tuottaa tuotteita tietyssä ajanjaksona» (*Storch H. Cours d'économie politique. Tome I. Pariisi 1823, s. 411—412.*)

{»Spesifiset kapitalistin sijoitukset eivät muodostu vaatteista yms., vaan työstä» (*Malthus T. R. The Measure of Value Stated and Illustrated. Lontoo 1823, s. 17.*)⁴

{Yhteiskunnallisen pääoman kasaantuminen muiden kuin työläisten käsiin hidastaa väistämättä kasvua tuotannon kaikilla haaroilla lukuun ottamatta sitä hyvitystä, jonka pääoman haltijat saavat tietyssä aikana ja tietyissä oloissa... Aikaisemmissa järjestelmissä tuotantovoimaa tarkasteltiin todellista kasaantumista vastaavana ja sille alistettuna ja sen katsottiin tekevän olemassa olevat jakaantumistavat ikuisiksi. Nykyinen kasaantuminen ja jakaantuminen on alistettava tuotantovoimalle» (*Thompson W. An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth. Lontoo 1824, s. 176, 589.*)⁵

Kiertoajan suhteesta tuotantoprosessiin seuraa, että tuotettavien arvojen summaa tai pääoman kokonaisarvonlisäystä tietyssä ajanjaksona ei määrää yksinkertaisesti se uusi arvo, jonka pääoma luo tuotantoprosessissa eikä se lisäaika, joka realisoidaan tuotantoprosessissa, vaan lisäaika (lisäarvo) kerrottuna luvulla, joka ilmaisee kuinka monta kertaa pääoman tuotantoprosessi voidaan toistaa tietyssä ajanjaksona. Tätä toistojen määrää osoittavaa lukua voidaan pitää tuotantoprosessin kertoimena tai tässä prosessissa luodun lisäarvon kertoimena.

Tämä kerroin ei kuitenkaan määräydy positiivisesti, vaan negatiivisesti kierron nopeuden perusteella. Toisin sanoen kerroin olisi suurimmillaan silloin kun kiertonopeus olisi absoluuttinen, ts. kun kierto ei lainkaan keskeyttäisi tuotantoprosessia. Jos esimerkiksi vehnäntuotannon reaaliset ehdot jossakin maassa antavat vain yhden sadon, ei mikään kierron nopeus muuta satoa kahdeksi. Jos sen sijaan kierrossa tulisi viivytystä, jos viljelijä ei pystyisi myymään vehnänsä kyllin aikaisin pestatakseen uudelleen työläisiä, silloin tuotanto pysähtyisi. Se absoluuttinen aika, jonka itse tuotantovaihe kestää, määrää tuotanto- tai arvonlisäysprosessin maksimaalisen kertoimen [V—30] tietyssä ajanjaksona. Kun kierto on saatettu päätökseen, pääoma pystyy aloittamaan tuotantoprosessinsa uudelleen. Jos siis kierto ei aiheuttaisi mitään viivytystä, jos sen nopeus olisi absoluuttinen ja sen kesto yhtä kuin nolla, ts. jos kierrosta selvittäisiin silmänräpäyksessä, se merkitsisi vain samaa kuin jos pääoma olisi voinut aloittaa tuotantoprosessinsa uudelleen heti sen tultua päätökseensä; ts. kierto ei olisi silloin ollut tuotannon ehdoksi asettuvana rajoituksena ja siten tuotantoprosessin toistaminen tietyn ajanjakson kuluessa olisi ehdottoman riippuvainen tuotantoprosessin kestosta, lankeaisi yhteen sen kanssa.

Jos siis teollisuuden kehitystaso tekisi mahdolliseksi tuottaa 100 punnan pääomalla x naulaa lankaa 4 kuukaudessa, niin tuotantoprosessi voitaisiin toistaa samalla pääomalla vain 3 kertaa

vuodessa ja vuodessa voitaisiin tuottaa vain 3x naulaa lankaa. Tätä annetun pääoman kolminkertaista vuotuista uusintamista tai pikemminkin pääoman arvonnlisäysprosessin kolminkertaista toistamista ei voisi ylittää millään kiertonopeudella. Siihen päättäisiin vain *tuotantovoimien kasvulla*. Kiertoaika sinänsä ei ole pääoman *tuotantovoima*, vaan se on *pääoman tuotantovoiman rajoitus*, joka johtuu pääoman luonteesta vaihtoarvona. Se että [pääoma] käy läpi kierron eri vaiheet, ilmenee tässä *tuotannon rajoituksena*, pääoman spesifisen luonteen itsensä asettamana rajoituksena. Kaikki se mikä voi tapahtua nopeuttamalla tai lyhentämällä *kiertoaikaa* — kiertoprosessia — merkitsee pääoman luonteen asettaman rajoituksen supistamista. Esimerkiksi maanviljelyksessä tuotantoprosessin toistamisen tietyt luonnolliset rajat lankeavat yksiin tuotantovaiheen yhden kierron keston kanssa. Pääoman asettamana rajoituksena ei ole se aika, joka kuluu kylvämisestä sadonkorjuuseen, vaan se, joka kuluu sadonkorjuusta sadon muuttamiseen rahaksi ja rahan muuttamiseen takaisin välineiksi, joilla esimerkiksi palkataan työtä. Ne kierron silmäkääntäjät, jotka kuvittelevat voivansa tehdä kiertonopeuden avulla jotakin muutakin kuin vähentää itse pääoman asettamia esteitä pääoman uusintamisessa, ovat harhateillä.

(Vielä järjettömämpiä ovat tietenkin ne kierron taikurit, jotka kuvittelevat, että kiertoajan kestoltaan olemattomaksi supistavilla luottolaitoksilla ja -keksinnöillä voitaisiin poistaa paitsi valmiin tuotteen pääomaksi muuttamisen vaatima viivästys, keskeytys tuotannossa, myös tehdä tarpeettomaksi se pääoma, johon tuotantopääoma vaihtuu; toisin sanoen he haluavat tuottaa vaihtoarvon pohjalla ja samalla poistaa, taikoa olemattomiin sen pohjalla tapahtuvan tuotannon välttämättömät ehdot.)

Tältä kannalta — *pelkän* kierron kannalta — luotto voi saada aikaan korkeintaan sen, että se pitää yllä tuotantoprosessin jatkuvuutta silloin *kun* tämän jatkuvuuden kaikki muut ehdot ovat olemassa, ts. silloin kun se pääoma, johon on määrä vaihtaa, on todella olemassa jne.

Kiertoprosessissa on asetettu niin, että ehtona pääoman arvonnlisäykselle tuotantoprosessissa, pääoman harjoittamalle työn riistolle on pääoman muuttuminen rahaksi tai pääoman vaihtuminen pääomaan (sillä tutkimuksemme tämänhetkissä vaiheessa meillä on yhä vielä kaikissa kierron kohdissa vain työ tai pääoma) rajoituksena, joka koskee pääoman vaihtumista työhön ja vice versa*.

Pääoma on olemassa pääomana vain mikäli se käy läpi kierron vaiheet, muuttumisensa eri momentit voidakseen aloittaa tuo-

* — päinvastoin. *Toim.*

tantoprosessin uudelleen, ja itse nämä vaiheet ovat pääoman arvonlisäyksen vaiheita, mutta samalla — niin kuin olemme nähneet* — sen arvon *alenemisen* vaiheita. Niin kauan kuin pääoma on kiinnitettynä valmiin tuotteen muotoon, se ei voi toimia pääomana ja on *kiellettyä* pääomaa. Vastaavasti pääoman arvonlisäysprosessi on pysähtynyt ja sen prosessia toteuttava arvo on kielletty. Siten [pääoman oleskelu kierron alueella] on menetys pääomalle, sen arvon suhteellista menettämistä, sillä pääoman arvo sisältyy juuri arvonlisäysprosessiin. Toisin sanoen tämä pääoman kokemana menetys merkitsee vain sitä, että pääomalta hukkaantuu aikaa, jonka kuluessa pääoma olisi ilman eteen tullutta pysähdystä voinut elollisen työn kanssa harjoittamallaan vaihdolla anastaa itselleen *lisätyöaikaa*, vierasta työtä.

Ajatelkaamme nyt, että eri tuotantohaaroilla on *useita* pääomia jotka kaikki ovat *välttämättömiä* (tämä välttämättömyys tulisi ilmi jos pääomaa alkaisi joukkomitassa siirtyä yhdeltä tuotantohaaralta toiselle, jolloin tuotteiden tarjonta edellisellä haaralla alittaisi kysynnän ja niin ollen markkinahinta ylittäisi luonnollisen hinnan), ja että jokin tuotantohaara vaatisi esimerkiksi pääomaa *a* viipymään pitempään sen arvon alenemisen muodossa, että siis se aika missä tämä pääoma kävisi läpi kierron eri vaiheet olisi pitempi kuin kaikilla muilla tuotantohaaroilla. Siinä tapauksessa pääoma *a* pitäisi sitä uuden arvon pienempää määrää, jonka se pystyisi luomaan, selvänä tappiona, sillä olisihan tämän pääoman maksettava vastaavasti suuremmat kustannukset tuottaakseen sen saman arvon. Näin ollen pääoma *a* korottaisi tuotteidensa vaihtoarvoa verrattuna muihin pääomiin saadakseen saman voiton suhdeluvun. Mutta todellisuudessa näin voitaisiin tehdä vain jakamalla pääoman *a* tappio muille pääomille. Jos pääoma *a* vaatii tuotteelleen enemmän vaihtoarvoa kuin siinä on esineellistynyt työtä, niin [V—31] se voi saada tämän *ylimäärän* vain siinä tapauksessa että muut pääomat saavat sellaisen vaihtoarvon, joka on pienempi kuin niiden tuotteiden todellinen arvo. Se merkitsee, että ne epäsuotuisemmat ehdot, joissa pääoma *a* on tuottanut, tulisivat samassa määrin kaikkien niiden kapitalistien kannettaviksi, jotka harjoittavat vaihtoa pääoman *a* kanssa, ja näin syntyisi yhtäläinen keskimääräisvoitto. Mutta se lisäarvojen summa, jonka kaikki pääomat yhdessä otettuna ovat luoneet, olisi pienentynyt täsmälleen saman verran kuin pääoman *a* arvonlisäys pieneni verrattuna muihin pääomiin; mutta sen sijaan että tämä väheneminen olisi kohdistunut yksinomaan pääomaan *a*, siitä tuli yleinen tappio, josta kaikki pääomat saavat kantaakseen yhtäläisen osuuden.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 336—338. *Totm.*

Näin ollen mikään ei voi olla naurettavampaa kuin kuvitella (ks. esimerkiksi Ramsay⁶), että työn riiston ohella pääoma muodostaisi *itsenäisen*, työstä eroavan erillisen *arvonluonnin* lähteen, koska lisätyö ei jakaannu pääomien kesken suhteessa erillisen pääoman luomaan lisätyöaikaan, vaan suhteessa pääomien kokonaismäärän luomaan *kokonaislisätyöhön*, ja koska *erillisen pääoman* osalle voi niin ollen tulla suurempi arvonlisäys kuin on suoraan selitettävissä sen harjoittamalla työvoiman [Arbeitskraft] *erityisellä* riistolla. Mutta tämä [lisätyön] *ylimäärä* yhdellä puolella on korvattava [lisätyön] *alijäämällä* toisella puolella. [Voiton] *keskimäärä* ei merkitse ylipäätään mitään muuta. Kysymyksellä kuinka pääoman suhde vieraaseen pääomaan, ts. pääomien kilpailu, jakaa lisäarvon niiden kesken, ei ole ilmeisesti mitään tekemistä tämän lisäarvon absoluuttisen määrän kanssa. Siitä syystä mikään ei ole sen järjettömämpää kuin päätellä, että koska pääoman on korvattava itselleen *poikkeuksellinen* kiertoaikansa, ts. että koska pääoma merkitsee suhteellisesti vähäisemmän arvonlisäyksen positiiviseksi suuremmaksi arvonlisäykseksi, niin *pääoma*, kaikki *pääomat* yhdessä, kykenisi tekemään tyhjästä jotakin, miinuksesta plussan, tekemään lisätyöajan tai lisäarvon miinuksesta lisäarvon plussan — ja näin ollen pääomalla olisi hallussaan *mystinen*, vieraan työn anastamisesta riippumaton arvonluonnin lähde.

Se lisäarvojen summa, joka pääomilla on keskenään jaettavanaan, ei luonnollisestikaan muutu vähääkään siitä tavasta miten pääomat keskenään laskevat osuutensa *lisäarvosta* — ei siitä, että ne eivät laske tätä ainoastaan liikkeeseen panemansa lisätyöajan nojalla, vaan myös sen *ajan* nojalla, *jonka kukin pääoma on ollut toimimatta sellaisenaan*, ts. on ollut kesannolla, arvon alenemisen vaiheessa.

Itse tämä summa ei voi kasvaa siitä, että se on pienempi kuin se olisi siinä tapauksessa, että pääoma *a* olisi kesannolla olemisen sijasta luonut lisäarvoa, ts. siitä että pääoma *a* on luonut samana aikana vähemmän lisäarvoa kuin muut pääomat. Tämä *kesannolla olo* korvataan pääomalle *a* vain siinä tapauksessa, että se johtuu väistämättä erityisen tuotantohaaran oloissa ja ilmenee näin ollen suhteessa *pääomaan* yleensä arvonlisäyksen vaikeutumisenä, ylipäätään pääoman arvonlisäyksen *väistämättömänä rajoituksena*. Työnjako johtaa pitämään tätä rajoitusta vain tämän erityisen pääoman tuotantoprosessin rajoituksena. Jos tuotantoprosessia tarkastellaan ylipäätään pääoman harjoittamana, tämä rajoitus on pääoman arvonlisäyksen *yleinen rajoitus*. Jos asiaa ajatellaan siltä kannalta, että vain itse työ tuottaa, silloin kaikki [normin] ylittävät sijoitukset, joita pääoma tarvitsee arvonlisäyksensä aikana, ilmenevät sinä mitä ne ovatkin — *vähennyksinä lisäarvosta*.

Kierto voi *luoda arvoa* vain siinä määrin kuin se tarvitsee *vieraan työn* uutta käyttöä tuotantoprosessissa välittömästi kulutetun työn lisäksi. Tämä merkitsee samaa kuin jos itse tuotantoprosessissa tarvittaisiin välittömästi enemmän *välttämätöntä työtä*. Vain todelliset *kiertokustannukset* nostavat tuotteen *arvoa*, mutta pienentävät lisäarvoa.

Sikäli kuin pääoman kierto (tuote jne.) ei ilmaise pelkästään niitä vaiheita, jotka ovat välttämättömiä tuotantoprosessin aloittamiseksi uudelleen, tämä kierto (ks. Storchin esimerkkiä⁷) ei muodosta mitään kokonaisuudessaan tarkastellun tuotannon momenttia, — eikä se tästä syystä siis ole tuotannon asettamaa kiertoa, ja jos siihen liittyy kustannuksia, ne ovat *tuotannon faux frais**. Kiertokustannuksia ylipäätään, ts. kierron tuotantokustannuksia, sikäli kuin ne koskevat varsinaisen kierron pelkästään taloudellisia momenteja (tuotteen saattaminen markkinoille antaa sille *uuden käyttöarvon*), on pidettävä vähennyksinä *lisäarvosta*, ts. välttämättömän työn lisääntymisenä suhteessa lisätyöhön.

Tuotannon keskeytymättömyys edellyttää kiertoajan kumoamista. Ellei sitä kumota, silloin täytyy kulua aikaa niiden eri muodonmuutosten välillä, jotka pääoma joutuu käymään läpi; pääoman kiertoajan *täytyy* olla vähennyistä sen tuotantoajasta. Toiselta puolen pääoman luonne edellyttää, että pääoma käy läpi kierron eri vaiheet, eikä toki vain mielikuvissa, joissa yksi käsite muuttuu toiseksi ajatuksen nopeudella, silmänräpäyksessä, vaan tiloina, jotka eroavat ajallisesti toisistaan. Pääoman täytyy olla jonkin aikaa kotelona ennen kuin se voi lentää perhosena. Itse pääoman luonteesta johtuvat pääoman tuotannon ehdot ovat siis keskenään ristiriitaiset. Ristiriita voidaan kumota ja voittaa vain [V—32] kahdella tavalla (ellei sitten kuvitella, että kaikki pääomat toimivat keskinäisestä tilauksesta ja että siitä syystä tuote on aina välittömästi rahaa; ja tämä käsitys on ristiriidassa pääoman luonteen ja niin ollen myös suurteollisuuden käytännön kanssa):

Ensiksi luotto: näennäinen ostaja *B* — ts. sellainen ostaja, joka todella *maksaa*, mutta ei todellisuudessa osta — välittää kapitalistille *A* tämän tuotteen muuttumisen rahaksi. Mutta *B* itse saa maksun vasta sen jälkeen kun kapitalisti *C* on ostanut kapitalistin *A* tuotteen. Asia ei muutu lainkaan siitä jos luotonantaja *B* antaa kapitalistille *A* rahaa työn ostamiseen tai raaka-aineiden ja työvälineiden hankkimiseen ennen kuin kapitalisti *A* pystyy korvaamaan molemmat tuotteensa myynnistä. Au fond** luotonantajan *B* täytyy olettamuksemme mukaan antaa järjestää

* — tuottamattomat kustannukset. *Toim.*

** — tosiasiaassa. *Toim.*

kapitalistille A molempia — ts. kaikki tuotantoehdot (kuitenkin nämä tuotantoehdot edustavat nyt arvoa, joka on suurempi kuin se alkuperäinen arvo, millä kapitalisti A aloitti tuotantoprosessin. Tässä tapauksessa pääoma b korvaa pääoman a , mutta molempien pääomien arvo ei lisäännä samanaikaisesti. Kapitalisti B astuu nyt kapitalistin A paikalle, ts. pääoma a on kesannolla kunnes se vaihdetaan pääomaan c . Pääoma a on kiinnitettynä kapitalistin A tuotteeseen ja kapitalisti A on muuttanut tuotteensa pääomaksi b .

[D) PORVARILLISIA TEORIOITA LISÄARVOSTA JA VOITOSTA]

[1) LISÄARVON TUOTTAMINEN JÄÄ RICARDOLTA JA MUILTA PORVARILLISILTA TALOUSTIETEILIJÖILTÄ YMMÄRTÄMÄTTÄ. LISÄARVON JA VOITON SEKOITTAMINEN]

Herra Ramsaylla tulee hyvin selvästi esille kuinka täydelliseen sekaannukseen taloustieteilijät ovat joutuneet käsitellessään Ricardon tekemää arvon määrittämistä työajalla — ja sekaannus perustuu Ricardon analyysin yhteen peruspuutteeseen. Sen jälkeen kun Ramsay on ensin vetänyt pääomien kiertoajan vaikutuksesta niiden *arvon suhteelliseen lisäykseen* seuraavan typerän johtopäätöksen:

»Tämä osoittaa miten pääoma voi säännellä arvoa työstä riippumatta» (*Ramsay George. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh 1836, s. 43*),

eli:

»Pääoma on työstä riippumaton arvon lähde» (sama, s. 55), —

tämän jälkeen Ramsay sanoo kirjaimellisesti seuraavasti:

»Kiertävä pääoma» (elämisen tarvikkeiden varasto) »pitää aina yllä enemmän työtä kuin siihen itseensä on aikaisemmin käytetty. Sillä ellei se voisi käyttää enempää työtä kuin aikaisemmin siihen itseensä käytettiin, mitä hyötyä omistaja voisi saada sen käytöstä *sellaisenaan?*» (sama, s. 49).

»Olettakaamme että on kaksi arvoltaan yhtäläistä pääomaa, jotka kummatkin on tuotettu tietyn ajan työskennelleen 100 työläisen työllä, ja toinen pääoma on kokonaan kiertävä ja toinen on kokonaan kiinteä ja muodostuu viinistä, joka on jätetty kypsymään. Sitten tämä kiertävä pääoma, joka on luotu 100 työläisen työllä, panee 150 työläistä liikkeeseen. Tässä tapauksessa tuotteeksi siis tulee seuraavan vuoden lopussa 150 työläisen työ. Kuitenkaan tuotteen arvo ei ole sen suurempi kuin viinin arvo saman ajanjakson päättyessä, vaikka viiniin käytettiinkin vain 100 työläisen työtä» (s. 50).
 »Vai halutaanko väittää, että se työmäärä, jonka jokainen kiertävä pääoma voi käyttää, on korkeintaan yhtä suuri kuin se työ, joka on aikaisemmin käytetty pääoman tuottamiseen? Se merkitsisi, että *käytetyn pääoman arvo* olisi yhtä kuin tuotteen arvo» (s. 52).

Tässä vallitsee suuri sekaannus pääomaan käytetyn työn ja pääoman käyttämän työn välillä. Työvoimaan vaihdettava pääoma, eli elämisen tarvikkeiden varasto,— ja Ramsay kutsuu sitä tässä *kiertäväksi pääomaksi* — ei voi milloinkaan käyttää enempää työtä kuin siihen itseensä on käytetty. (Meitä ei tässä vielä lainkaan koske se vaikutus, mitä tuotantovoimien kehityksellä on takaisin olemassa olevaan pääomaan.) Kuitenkin pääomaan on käytetty enemmän työtä kuin pääoma on maksanut — *lisätyötä*, joka muuttui *lisäarvoksi ja lisätuotteeksi* ja antaa pääomalle mahdollisuuden uusia suuremmassa mittakaavassa tämän edullisen kaupan, missä kaikki vastavuoroiset edut ovat toisella puolella. Pääoma pystyy käyttämään enemmän uutta elollista työtä siitä syystä, että tuotantoprosessin aikana pääomaan käytettiin tuoreen työn määrä, joka ylitti sen kasaantuneen työn mistä pääoma muodostui ennen kuin se astui tuotantoprosessiin.

Herra Ramsay näyttää kuvittelevan, että jos pääoma on 20 työpäivän tuote (välttämätön aika ja lisäaika yhdessä), niin tämä 20 työpäivän tuote voi käyttää 30 työpäivää. Mutta niin ei asia suinkaan ole. Olettakaamme että tuotteeseen on käytetty 10 välttämätöntä työpäivää ja 10 lisätyöpäivää. Lisäarvo olisi siten yhtä kuin 10 lisätyöpäivää. Vaihtaessaan ne jälleen raaka-aineeseen, työvälineeseen ja työhön kapitalisti voi panna *lisätuotteella* taas uutta *välttämätöntä työtä* liikkeeseen. Asian ydin ei ole siinä, että kapitalisti käyttää enemmän työaikaa kuin tuotteeseen sisältyy, vaan siinä, että hän vaihtaa ilmaiseksi saamansa lisätyöajan uudelleen välttämättömään työhön — ts. juuri siinä, että kapitalisti käyttää *koko työajan*, joka on kulutettu tuotteeseen samalla kun hän on maksanut vain osan tästä työstä. Herra Ramsay päätelee, että jos jokaisen kiertävän pääoman käyttämä työ määrä on korkeintaan yhtä suuri kuin tähän pääomaan aikaisemmin käytetty työ määrä, niin käytetyn pääoman arvo olisi yhtä kuin tuotteen arvo, jolloin siis lisäarvoa ei jäisi ylitse. Tämä päätelmä pitäisi paikkansa vain siinä tapauksessa että pääomaan käytetty työ määrä *olisi maksettu kokonaan*, ts. vain silloin jos pääoma ei anastaisi itselleen osaa työstä *ilman vastiketta*.

Tällaiset väärinkäsitykset pohjautuvat *Ricardon* teorian puutteelliseen ymmärtämiseen ja johtuvat ilmeisesti siitä, että *Ricardo* itse ei ollut selvillä [kapitalistisen tuotannon] prosessista eikä kapitalistina voinutkaan sitä selvästi käsittää. Tämän prosessin ymmärtäminen on yhtä kuin toteamus, että pääoma ei ole, kuten *A. Smith* ajattelee, ainoastaan määräysvaltaa vieraaseen työhön, — siinä mielessä kuin jokainen vaihtoarvo on sitä antaessaan haltijalleen *ostovoimaa* — vaan että se on myös valtaa anastaa itselleen vierasta työtä *ilman vaihtoa, ilman vastiketta*, mutta niin että vaihto näennäisesti tapahtuu. Kun *A. Smith* ja muut tekevät saman virheen, sekoittavat arvon määräämisen työllä

sen määräämiseen työn hinnalla (palkoilla), niin Ricardo pystyy virheen oikaistakseen sanomaan ainoastaan sen, että yhtäläisen työmäärän tuotteella voi panna liikkeeseen milloin enemmän elollista työtä, milloin vähemmän, ts. hän tarkastelee työn tuotetta suhteessa työläiseen ainoastaan *käyttöarvona*,— tarkastelee ainoastaan sitä tuotteen osaa, jonka työläinen välttämättä tarvitsee voidakseen elää työläisenä. Mistä sitten johtuisi se, että työläinen edustaisi äkkiä vaihdossa vain *käyttöarvoa* tai ottaisi vaihdosta vain käyttöarvon,— tämä ei ole lainkaan selvää Ricardolle, mitä todistavat jo hänen [V—33] A. Smithiä vastaan esittämänsä väitteet, jotka perustuvat aina irrallisiin esimerkkeihin, ei asian yleisen olemuksen selvittämiseen.

Mistä sitten johtuisi, että työläisen osuutta tuotteen arvosta ei määräisi tuotteen arvo, vaan sen käyttöarvo, ei siis tuotteeseen käytetty työaika, vaan se tuotteen ominaisuus, että se säilyttää elollista työvoimaa? Jos Ricardo selittäisi tämän esimerkiksi työläisten keskinäisellä kilpailulla, niin siihen olisi vastattava sillä samalla millä Ricardo on vastannut A. Smithille kapitalistien välisestä kilpailusta: vaikka tämä kilpailu voikin tasoittaa voittoa, tehdä sen yhtäläiseksi, niin se ei missään tapauksessa saa aikaan itse voittotason korkeutta. Siten työläisten kilpailu voisi alentaa korkeampaa työpalkkaa jne., mutta työpalkan yleistä tasoa, tai niin kuin Ricardo sanoo, työpalkan luonnollista hintaa ei voisi selittää työläisten keskinäisestä kilpailusta lähtemällä, vaan ainoastaan pääoman ja työn välisestä alkuperäisestä suhteesta lähtien. Ylipäätään kilpailu, tämä porvarillisen talouden olennainen moottori, ei synnytä tämän talouden lakeja, vaan on niiden täytäntöönpanija. Siitä syystä rajoittamaton kilpailu ei ole edellytys taloudellisten lakien totuudellisuudelle, vaan seuraus — se ilmenemismuoto, missä lakien välttämättömyys realisoituu. Jos taloustieteilijät edellyttävät Ricardon tavoin rajoittamattoman kilpailun olemassaolon, se merkitsee että he myös edellyttävät porvarillisten tuotantosuhteiden täyden reaalisuuden ja reaalisoinnin differentia specificassaan*. Näin ollen kilpailu ei *selitä* näitä lakeja; se tekee mahdolliseksi *havaita* ne, mutta ei synnytä niitä.

Tai Ricardo sanoo myös, että elollisen työn tuotantokustannukset riippuvat niistä tuotantokustannuksista, joita elollisen työn uusintamiselle välttämättömien arvojen tuottamisesta aiheutuu. Kun hän aikaisemmin tarkasteli tuotetta sen suhteessa työläiseen ainoastaan käyttöarvona, niin nyt hän tarkastelee työläistä tämän suhteessa tuotteeseen ainoastaan *vaihtoarvona*. Häntä ei lainkaan kiinnosta se historiallinen prosessi, jonka välityksellä tuote ja elollinen työ tulevat tähän suhteeseen. Mutta yhtä epä-

* — erottava tunnusmerkki. *Toim.*

selvää hänelle on, millä tavoin tämä suhde ikuistuu. Ricardolle pääoma on *säästämisen tulos*. Se osoittaa jo että hän ymmärtää väärin pääoman synty- ja uusintamisprosessit. Siitä syystä Ricardo on myös sitä mieltä, että tuotanto on mahdoton ilman pääomaa, vaikka hän samaan aikaan pitääkin pääomaa ilman maankorkoa täysin mahdollisena. Ricardolle ei ole olemassa *voiton* ja *lisäarvon* eroa, mikä todistaa että kummankaan luonne ei ole hänelle selvä. Tätä osoittaa jo se metodi, jota hän alusta asti käyttää. Aluksi Ricardo antaa työntekijän vaihtaa työntekijän kanssa, ja heidän vaihtonsa määritellään tässä tapauksessa vastikkeella, sillä työajalla, jonka kummatkin tuotantoprosessissa käyttävät. Sitten seuraa hänen poliittisen taloustieteensä varsinainen ongelma: sen todistaminen, että tämä arvon määräytyminen ei muutu seurauksena pääomien kasaantumisesta, ts. seurauksena pääoman olemassaolosta.

Ensiksikään Ricardo ei oivalla, että hänen ensimmäinen luonnonsyntyinen suhteensa ei ole mikään muu kuin pääomaan perustuvasta tuotannosta abstrahoitu suhde. Toiseksi Ricardolla on olemassa *tietty määrä objektiivista työaikaa*, joka voi tosin kasvaa, ja hän kysyy itseltään: *miten se jaetaan?* Kysymys kuuluu pikemminkin millä tavoin se luodaan, ja juuri tämä selittää pääoman ja työn välisen suhteen spesifisen luonteen eli pääoman differentia specifican*. Tosiasiassa nykyaikaisessa (*ricardolaisessa*) poliittisessä taloustieteessä on kysymys vain siitä, niin kuin de Quincy asian ilmaisi, mitkä ovat osuudet [tuotteen hinnasta], kun taas kokonaistuote katsotaan kiinteäksi, siihen käytetyn työn paljouden määräämäksi, ja tuotteen arvo arvioidaan tämän työn paljouden mukaan. Tästä syystä Ricardoa on oikeutetusti moitittu siitä, että hän ei ymmärrä *lisäarvoa*, joskin hänen vastustajansa ymmärtävät sitä vielä vähemmän.** Pääoma esitetään anastavan itselleen määrätyn osan olemassa olevan työn (tuotteen) arvosta, mutta pääoman itselleen yli uusinnetun pääoman anastaman arvon luomista ei esitetä *lisäarvon lähteeksi*. Tämä [lisäarvon] luominen käy yksiin sen kanssa, että vierasta työtä anastetaan *ilman vaihtoa* ja tästä syystä porvarilliset taloustieteilijät eivät pysty milloinkaan käsittämään sitä selkeästi.

Ramsay syyttää Ricardoa siitä, että tämä unohtaa, että kapitalistin ja työläisen kesken jaettavasta summasta on vähennettävä kiinteä pääoma, josta pääoma elämisen tarvikkeiden varaston ohella muodostuu (*Ramsaylla* siihen kuuluu *raaka-aine työvälineen* ohella):

»Ricardo unohtaa, että koko tuote ei jakaudu ainoastaan palkkoihin ja voittoihin, vaan yksi osa tarvitaan vielä kiinteän pääoman korvaamiseen» (mts. 174, *alavittia*).

* — erottava tunnusmerkki. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen I osan s. 257—258. *Toim.*

Koska Ricardo ei tarkastele esineellistyneen työn suhdetta elolliseen työhön — tätä suhdetta ei pidä johtaa tietyn työmäärän osuudesta, vaan lisätyön asettamisesta — sen elävässä liikkeessä, eikä siis myöskään tarkastele pääoman eri rakenneosien keskinäisiä suhteita, niin hänellä on tuloksena tosiasia se näennäisyys, että koko tuote jakaantuisi palkoiksi ja voitoiksi, joten itse pääoman uusintaminen laskettaisiin kuuluvaksi voittoon.

De Quincey erittelee seuraavasti Ricardon teoriaa:

»Jos tuotteen hinta on 10 shillinkiä, silloin palkat ja voitto yhdessä otettuna eivät voi ylittää tätä 10 shillinkiä. Mutta eikö asia ole päinvastoin, eivätkö palkat ja voitot yhdessä otettuna määrää hinnan? Ei, se on vanha, aikansa elänyt oppi» (*De Quincey Th. The Logic of Political Economy*. Edinburgh ja Lontoo 1844, s. 204). »Uusi poliittinen taloustiede on osoittanut, että jokaisen tavaran hinnan määrää *sen tuottaneen työn suhteellinen paljous* ja ainoastaan se. Kun itse *hinta* on kerran määrätty, se ipso facto* määrää *sen varannon*, josta sekä palkkojen että voittojen on ammennettava *erilliset osuutensa*» (sama).

Pääoma ei ilmene tässä lisäarvon, ts. lisätyön, asettajana, vaan vain tietystä työmäärästä vähennykset tekevänä. Se että työväline ja raaka-aine ottavat nämä *osuudet* itselleen, on tässä tapauksessa selitettävä *käyttöarvolla*, joka niillä on tuotannossa; siihen sisältyy olettamuksena silloin se typeryys, että raaka-aine ja työväline muka loisivat käyttöarvon olemalla *erillään* työstä, sillä juuri tämä *erillisuus* työstä tekee ne pääomaksi. Jos raaka-ainetta ja työvälinettä tarkastellaan sinänsä, niin ne itse ovat työtä, mennyttä työtä. Sitä paitsi voi oikeutetusti sanoa olettamuksen menevän ristiin terveen järjen kanssa, sillä kapitalisti tietää aivan hyvin laskevansa työpalkan ja voiton tuotantokustannuksiin ja sääntelevänsä sen mukaisesti *välttämättömän hinnan*. Tämä ristiriita, yhtäältä tuotteen [arvon] määräytyminen suhteellisen työajan nojalla ja voiton ja palkkojen summan rajoittuminen tämän työajan summan nojalla, ja toisaalta käytännössä tapahtuva *reaalinen hinnanmääritys*, johtuu vain siitä, että voittoa ei käsitetä *lisäarvon* johdettuna, toissijaisena muotona, ja sama pitää paikkansa siitä mitä kapitalisti pitää oikeutetusti *tuotantokustannuksinaan*. Hänen voittonsa johtuu yksinkertaisesti siitä, että osa tuotantokustannuksista ei maksa hänelle mitään, eikä siis sisälly *hänen* menoihinsa, *hänen* tuotantokustannuksiinsa.

[VI—1]** »Jokaisen muutoksen, joka voi häiritä palkkojen ja voiton välistä olemassa olevaa suhdetta on johduttava palkoista» (*De Quincey*, mainittu teos, s. 205).

Tämä on totta vain sikäli että kaikkien lisätyön määrässä tapahtuvien muutosten täytyy johtua välttämättömän työn ja

* — siten. *Toim.*

** Marx on merkinnyt tämän vihkon ensimmäiselle sivulle: »VI vihko. Pääomaa käsittelevä luku. Lontoo, helmikuu 1858». *Toim.*

lisätyön suhteessa tapahtuvasta muutoksesta. Mutta tämä keskinäinen suhde voi muuttua yhtä hyvin siinä tapauksessa, että välttämätön työ tulee tuottamattommaksi, jolloin siihen menee suurempi osa kokonaistyöstä, kuin siinäkin tapauksessa, että kokonaistyö tulee tuottavammaksi, jolloin siis välttämätön työaika lyhenee. On järjetöntä sanoa, että tämä työn tuotantovoima johtuu *palkoista*. Suhteellisten palkkojen aleneminen on päinvastoin tulos siitä. Sen sijaan tämä aleneminen johtuu ensiksi pääoman itselleen anastamasta tuotantovoimien kasvusta, kasvaneesta tuotantovoimasta, joka on ollut seurausta työnjaosta, kaupankäynnistä, jolla saadaan halvempia raaka-aineita, tieteen kehityksestä jne.; mutta toiseksi tätä tuotantovoimien lisääntymistä, sikäli kuin se realisoidaan käyttämällä suurempaa pääomaa jne., on tarkasteltava ilmiönä, joka lähtee pääomasta. Edelleen: vaikka välttämättömän ja lisätyön suhde määrääkin voiton ja palkat, nämä eivät lankea yhteen edellisten kanssa, vaan ovat vain niiden sekundaarisia muotoja.

Asian ydin on kuitenkin seuraava: ricardolaiset ottavat edellytykseksi tietyn työmäärän; se määrää tuotteen hinnan, josta sitten työ ja pääoma ottavat osuutensa palkkoina ja voittoina. Työläisen osuus on yhtä kuin välttämättömien elämisen tarvikkeiden hinta. Tästä syystä »olemassa olevassa palkkojen ja voittojen välisessä suhteessa» on voiton suhdeluku maksimissaan ja palkan suhdeluku minimissään. Kapitalistien välinen kilpailu voi muuttaa vain sitä suhdetta, jonka mukaan kapitalistit saavat osansa kokonaisvoitosta, mutta se ei voi muuttaa kokonaisvoiton ja kokonaispalkan suhdetta. Yleinen voiton taso on tämä kokonaisvoiton suhde kokonaispalkkaan eikä kilpailu muuta sitä. Mistä voiton tason muutos sitten johtuu? Ei ainakaan siitä, että voiton suhdeluku muuttuisi vapaaehtoisesti, ja sen täytyisi muuttua vapaaehtoisesti, koska kilpailu ei johda siihen tulokseen. Ehkä voiton suhdeluku siis alenisi seurauksena palkkojen muuttumisesta, kun välttämättömät palkkakustannukset voivat nousta sen seurauksena, että luonnolliset syyt alentavat työn tuotantovoimaa. (Tällainen on [Ricardon] teoria maan etenevästä huononemisesta, joka vaikuttaa maanviljelyksessä; [Ricardon] maankorkeus-teoria.) Tätä vastaan Carey⁸ ja eräät muut esittävät oikeutetusti (tosin Careyn selitystapa on jälleen virheellinen), että voiton suhdeluku ei laske seurauksena tuotantovoiman vähenemisestä, vaan sen lisääntymisestä.

Kaikki tämä selittyy yksinkertaisesti sillä, että voiton suhdeluku ei tarkoita lisäarvon absoluuttista suuruutta, vaan lisäarvoa suhteessa käytettyyn pääomaan ja että tuotantovoiman kasvua seuraa elämisen tarvikkeita edustavan pääoman osan pieneeminen suhteessa pysyvää pääomaa edustavaan osaan; siitä syystä myös se työn osa, joka esiintyy lisätyönä eli lisäarvona

väistämättä pienenee [suhteellisesti] heti kun käytetyn kokonaistyön suhde sen liikkeeseen panemaan pääomaan pienenee. Kun Ricardo ei näin kykene selittämään erästä nykyaikaisen tuotannon vaikuttavinta ilmiötä, se osoittaa, että hän ei ole ymmärtänyt omaa periaatettaan. Mutta esimerkiksi seuraavasta de Quinceyltä otetusta lainauksesta näkyy millaisiin vaikeuksiin Ricardo sotkee oppilaansa:

»On yleinen virhepäätelmä, että jos samalla tilalla on aina ollut työssä viisi työläistä ja vuonna 1800 heidän tuotteensa oli 25 quarteria, mutta vuonna 1840 sen sijaan 50 quarteria, niin *ainoastaan tuotetta* pitäisi tarkastella *muuttavana suurena* ja *työtä taas vakiosuurena*; *tosiasiassa* kuitenkin molemmat ovat muuttuneet. Vuonna 1800 jokaiseen quarteriin täytyi käyttää $\frac{1}{5}$ työläistä, mutta vuonna 1840 jokaiseen niistä on käytetty vain $\frac{1}{10}$ työläistä» (mts. 214).

Absoluuttinen työaika oli molemmissa tapauksissa sama, viisi päivää; mutta vuonna 1840 työn tuotantovoima oli kaksinkertainen verrattuna vuoteen 1800 ja niin ollen välttämättömän työn tuotantokustannukset olivat pienemmät. Yhteen quarteriin käytettiin vähemmän työtä, mutta kokonaistyö oli sama. Herra de Quinceyn pitäisi kuitenkin tietää Ricardon teoriasta, että työn tuotantovoima ei määrää tuotteen arvoa — huolimatta siitä, että se määrää lisäarvon, joskaan ei määräsuhteessa tuotantovoiman lisääntymiseen. [Hänen olisi pitänyt tuntea] sekä Ricardoa *vas-taan* esitetyt väitteet että hänen oppilaittensa epätoivoiset hius-tenhalkomiset (esimerkkinä vaikka hra McCulloch⁹, joka selittää suuremmalla työllä vanhan viinin suuremman arvon nuoreen verrattuna). Arvoa ei myöskään voi määrätä tuoteyksikköön käytetyllä työllä, ts. yhden quarterin *hinnalla*. *Arvohan muodostuu yhden quarterin hinnasta kerrottuna quarterien määrällä*. 50 quarterilla oli vuonna 1840 *sama arvo* kuin 25 quarterilla vuonna 1800, koska niissä esineellistyi sama työmäärä. Yhden quarterin, tuoteyksikön, hinnan *on täytynyt* olla erilainen ja *kokonaishinta* (rahassa ilmaistu) on voinut olla erilainen hyvin erilaisista syistä.

{Se mitä de Quincey sanoo koneesta, koskee myös työläistä:

»Niin pian kuin koneen salaisuus on tullut tunnetuksi, konetta ei myydä sen tuottamiseen käytetyn työn mukaan, vaan koneen tuottaman työn mukaan... Koneeseen ei suhtauduta enää *syynä*, joka *merkitsee tiettyjä seurauksia*, vaan *seurauksena*, joka *voidaan varmasti uusintaa* tuntemistamme syistä lähtien ja *tuntemillamme kustannuksilla*» (sama, s. 84—85). }

De Quincey sanoo Malthusista:

»Teoksessaan 'Principles of Political Economy' Malthus kieltäytyy ymmärtämästä tai oikeammin suoraan kieltää, että jos kaksi miestä tuottaa eri tuloksen, toinen 10 ja toinen 5, silloin jokainen tuoteyksikkö on vaatinut toisessa tapauksessa kaksi kertaa niin paljon työtä kuin toisessa. Sitä vastoin herra Malthus väittää itsepäisesti, että kun aina tarvitaan kaksi miestä, ovat *työkustannukset muuttumattomat*» (sama, s. 215, alaviitta).

Todellakin: *työkustannukset ovat muuttumattomat*, koska oletuksen mukaan 10 tuoteyksikköön sisältyy yhtä paljon työtä kuin 5. Mutta *työstä maksetut kustannukset* eivät ole vakiosuure, koska työn tuotantovoiman kaksinkertaistumisen vuoksi ensimmäisessä tapauksessa välttämättömään työhön kuuluva aika on lyhentynyt tietystä määräsuhteessa.

Paneudumme pian lähemmin Malthusin näkemykseen. Mutta nyt ennen kuin jatkamme pääoman kiertoajan ja sen ja työajan välisen suhteen kehittelyä, on paikallaan tarkastella ensin koko Ricardon oppia siitä, jotta saamme selkeämmin esiin omien ja hänen käsitystensä välisen eroavuuden. (Lainaukset Ricardolta ovat vihkossa VIII¹⁰.)

Perusedellytyksenä Ricardolla on »*rajoittamaton kilpailu*» ja mahdollisuus lisätä tuotteiden määrää rajoituksetta teollisella työllä (*Ricardo D. On the Principles of Political Economy, and Taxation. 3rd edition. Lontoo 1821, s. 3*). Se merkitsee toisin sanoen vain, että pääoman lait realisoituvat täydellisesti vain *rajoittamattoman kilpailun* ja *teollisen tuotannon* puitteissa. Tällä tuotannollisella perustalla ja tämän tuotantosuhteen pohjalla pääoma kehittyy adekvaatisti ja siis sen immanentit lait tavoittavat täydellisesti todellisuuden. Koska näin todella on, on siis osoitettava kuinka *rajoittamaton kilpailu* ja *teollinen tuotanto* ovat pääoman toteutumisen ehtoja, joita pääoman itsensä on tuotettava yhä enemmän; sen sijaan Ricardolla tämä hypoteesi on puhtaan teoreetikon hypoteesi ja tällöin Ricardo olettaa ulkoisesti ja mielivaltaisesti pääoman suhteessa omaan itseensä pääomana vapaan kilpailun ja pääoman tuottavan olemassaolotavan, ei itse pääoman kehityksenä, vaan pääoman ajateltuina edellytyksinä, joita tarvitaan jotta pääoma esiintyisi puhtaana. Tämä on muutoin ainoa kohta, missä Ricardolla esiintyy aavistus porvarillisten taloudellisten lakien *historiallisesta* luonteesta.

Tällaisen edellytyksen ollessa voimassa tavaroiden *suhteellisen arvon* (sana »suhteellinen» on tässä järjetön, koska absoluuttinen arvo on mahdottomuus) määräävät ne eri tavaramäärät, jotka voidaan tuottaa saman työajan kuluessa, eli sen määrää tavaroihin sisältyvä suhteellinen työn määrä (*Ricardo, mts. 4*). (Tästä lähin ensimmäinen numero viittaa [VIII] vihkon sivuun ja toinen numero Ricardon teoksen sivuun¹¹.)

Ricardoa ei kiinnosta, miten sitten päästään arvosta työn määräämänä vastikkeena ei-vastikkeeseen eli sellaiseen arvoon, joka asettaa vaihdossa lisäarvon, ts. miten päästään arvosta pääomaan, yhdestä määriyksestä näennäisesti vastakkaiseen määriykseen. Hän katsoo kysymyksen olevan vain siitä, miten tavaroiden *arvosuhde* voi ja sen täytyy pysyä samana ja miten suhteellinen työ määrä voi määrätä sen ja miten sen täytyy tämä tehdä, *huolimatta siitä* että kasaantuneen työn omistajat ja elollisen

työn omistajat eivät vaihda *vastikkeita* työnä, ts. huolimatta pääoman ja työn suhteesta. Tällaisessa tapauksessa hyvin yksinkertainen laskuesimerkki osoittaa, että tavara *a* ja tavara *b* voidaan vaihtaa toisiinsa suhteessa niissä esineellistyneeseen työhön, silloinkin kun tavaroiden *a* ja *b* tuottajat *jakavat* eri tavalla keskenään tuotteen *a* ja siihen vaihdetun tuotteen *b*. Mutta koska kaikki *jakaminen* tapahtuu tässä vaihdon pohjalla, jää todellisuudessa täysin epäselväksi miksi toinen vaihtoarvo — elollinen työ — vaihtuu siinä realisoituneen [VI—2] työajan mukaan, kun taas toinen vaihtoarvo—kasaantunut työ, pääoma — ei vaihdu siinä realisoituneen työajan mittapuun mukaan. Päinvastaisessa tapauksessa *kasaantuneen työn* haltija ei voisi vaihtaa kapitalistina. Siitä syystä esimerkiksi Bray luulee, että vasta hän on vetänyt oikean johtopäätöksen Ricardon teoriasta esittäessään tasa-arvoista yhtäläistä vaihtoa elollisen ja kuolleen työn kesken.¹² Se että yksinkertaisen vaihdon kannalta katsottuna *työläisen palkan* pitäisi olla yhtä kuin *tuotteen arvo*, ts. työläisen palkassaan objektiivisessa muodossa saaman työmäärän pitäisi olla yhtä kuin se työmäärä, jonka työläinen antaa subjektiivisessa muodossa työssä — tämä on niin väistämätön johtopäätös, että A. Smith lankeaa siihen.¹³

Sitä vastoin Ricardo pitää kiinni oikeasta kannasta, mutta millä tavoin?

»Työn [luoma] *arvo* ja se tavaramäärä, joka voidaan ostaa tietyllä työmäärällä, eivät ole identtiset».

Entä miksi eivät?

»*Koska* työläisen tuote tai tämän tuotteen vastike eivät ole yhtä kuin työläisen saama palkkio».

Toisin sanoen identtisyyttä ei ole olemassa, *koska* on olemassa ero.

»*Siitä syystä*» (siksi että asia ei ole niin) »työn arvo ei ole arvon mitta siten kuin se työ, joka on käytetty tiettyyn tavaramäärään» (sama, s. 5).

Työn [luoma] arvo ei ole identtinen työstä maksetun palkkion kanssa. *Siitä syystä että* ne ovat eri asioita. *Siis* ne eivät ole identtisiä. Tämä on omituista päättelyä. Au fond* Ricardon perusteena on vain se, että asia käytännössä *ei ole niin*. Teorian mukaan asian kuitenkin pitäisi olla juuri niin, sillä arvoissa realisoitunut työaika määrää arvojen vaihdon; niin ollen tapahtuu vastikkeiden vaihto. Siis tietyn elollisessa muodossa olevan työajan täytyisi vaihtua samaan määrään mennessä muodossa olevaa työaika. Olisi siis nimenomaan osoitettava, että vaihdon laki muuttuu suoraan vastakohdakseen. Ricardo ei kuitenkaan osoita lainkaan

* — itse asiassa. *Toim.*

aavistavansa siitä, että näin tapahtuisi. Tai sitten aavistuksen täytyisi sisältyä siihen, että Ricardo useita kertoja torjuu [työmäärän ja tästä työstä maksetun palkkion] sekoittamisen. Hän tunnustaa heti, että menneen ja elollisen työn välinen ero ei voi aiheuttaa tätä [vastikkeellisen vaihdon häiriintymistä]:

»Se suhteellinen tavarapaljous, jonka tietty työn paljous voi luoda, määrää näiden tavaroiden menneen ja nykyisen arvon» (s. 9).

Tässä siis elollinen työ määrää jopa jälkikäteen menneen työn [luoman] arvon. Miksi siinä tapauksessa myös pääomaa ei voisi vaihtaa elolliseen työhön pääomassa esineellistynyttä työtä vastaavasti? Miksi sitten itse elollisen työn määrää ei aseteta yhtä suureksi sen työmäärän kanssa, jossa se on esineellistynyt?

»Työ on tietenkin eri laatuista ja erilaisia työtunteja eri tuotantoharoilla on vaikea vertailla toisiinsa. Tämä mittapuu vakiintuu kuitenkin käytännössä hyvin nopeasti» (s. 13). »Tällä [työn laadun] eroavuudella ei ole merkitystä lyhyiden ajanjaksojen kannalta, ei ainakaan vuodesta toiseen siirryttäessä, ja siitä syystä se jätetään laskuista» (s. 15).

Tämä ei johda mihinkään. Jos Ricardo olisi soveltanut omaa periaatettaan, [olisi tarkastellut] niitä (yksinkertaisen) työn määriä, joiksi erilaiset *työkyvyt* ovat palautettavissa, silloin asia olisi ollut yksinkertainen. Ylipäätään Ricardo tarttuu heti työtunteihin. Se mihin kapitalisti vaihtaa, on *työkyky*; se on vaihtoarvo, jonka kapitalisti maksaa. Elollinen työ on se käyttöarvo, jolla on kapitalistille tämä vaihtoarvo, ja tästä käyttöarvosta syntyy lisäarvo ja ylipäätään vaihdon kumoutuminen.

Siitä syystä että Ricardo tarkastelee kapitalistin työläisen kanssa harjoittamaa vaihtoa vaihtamisena elolliseen työhön — puuttuu siis heti tuotantoprosessiin — hänen järjestelmänsä jää se ratkaisematon antinomia, että tietty määrä elollista työtä ei olekaan yhtä kuin tämän työn luoma tavara, jossa työ esineellistyy, vaikka tavaran arvo on yhtä kuin siihen sisältyvän työn määrä.

Tavaran arvoon

»sisältyy myös se työ, joka tarvitaan tavaran saattamiseen markkinoille» (s. 18).

Saamme jäljempänä nähdä, että sikäli kuin kiertoaika esiintyy Ricardolla arvoa määräävänä, se on vain sitä työtä, joka tarvitaan tavaroiden saattamiseksi markkinoille.

»Koneiden ja muun kiinteän ja kestäväen pääoman käyttö muuntaa huomattavasti sitä periaatetta, että tavaroiden sisältämät suhteelliset työn paljoudet määräävät arvon. Työpalkan kohoaminen tai aleneminen vaikuttaa eri tavoin kahteen pääomaan, joista toinen on miltei kokonaan liikkuva, toinen miltei kokonaan kiinteä; samoin on asia käytetyn kiinteän pääoman erilaisen keston kohdalla. Mukaan lisätään näet *voitto kiinteälle pääomalle* (korko) sekä korvaus siitä pitemmästä ajasta, joka vaaditaan että tavaroista arvokkaampi saadaan markkinoille» (s. 25, 27, 29, 30).

Viimeksi mainittu momentti koskee pelkästään tuotantoprosessin kestoa, ts. välittömästi käytettyä työaikaa. Näin on asia ainakin Ricardon esimerkissä viljelijästä ja leipurista.¹⁴ (Jos [toisen kylvöön ostama] vehnä saadaan [sadon muodossa] markkinoille myöhemmin kuin toisen vehnätuote, niin tässä tapauksessa, kuten kiinteän pääoman tapauksessakin, niin sanottu *korvaus* edellyttää jo *korkoa*, se on siis jo jotakin johdettua eikä alkuperäinen määrittäminen.)

»Voitto ja työpalkka ovat vain *osuuksia*, joiden mukaisesti molemmat luokat, kapitalistit ja työläiset, ovat osallisina alkuperäisessä tavarassa, ja siis myös sitä vastaan vaihdetussa tavarassa» (s. 31).

Kuinka suuressa määrin nämä *osuudet* määräävät *alkuperäisen tavar*an valmistamisen, synnyn, kuinka suuressa määrin se *edeltää* näitä osuuksia määräävänä perustana, tätä osoittaa se, että *alkuperäistä tavar*aa ei ylipäätään tuotettaisi ellei se sisältäisi lisätyötä pääomaa varten.

»Tavarat, joihin on käytetty yhtä paljon työtä, eivät ole suhteelliselta arvoltaan yhtä suuret, ellei niitä saada markkinoille saman ajan kuluessa. Myös *kiinteän pääoman ollessa suurempi* jonkin tavaran arvon kohoaminen johtuisi siitä pitemmästä ajasta, jonka tämän tavaran saaminen markkinoille vaatisi... Ero johtuu kummassakin tapauksessa siitä, että voitot ovat kasaantuneet pääomana, ja on vain korvausta siitä *ajasta, jonka kuluessa voittoja ei voitu käyttää*» (s. 34—35).

Tämä merkitsee ehdottomasti vain sitä, että joutilaana oleva pääoma *lasketaan ja otetaan lukuun* siten kuin se ei olisikaan käyttämätöntä, vaan vaihtuisi lisätyöaikaan. Tällä ei ole mitään tekemistä arvon määräämisen kanssa, vaan se kuuluu hintaan. (Kiinteän pääoman tapauksessa tällä on merkitystä arvon määräämiselle vain sikäli kuin on olemassa *toinen menetelmä*, jolla voitosta abstrahoitu esineellistynyt työ maksetaan.)

[2) WAKEFIELD KAPITALISTISEN TUOTANNON EHDOISTA SIIRTOMAISSA]

»On olemassa toinen työn periaate, joka ei lainkaan kiinnitä taloustutkijoiden huomiota vanhoissa maissa, vaikka jokainen siirtomaakapitalisti on oppinut henkilökohtaisesti tuntemaan sen. Ylivoimaisesti suurin osa teollisesta tuotannosta ja etenkin silloin kun *tuote on suuri suhteessa käytettyyn pääomaan ja työhön*, tarvitsee huomattavan pitkän ajan. Useimmissa tapauksissa tuotantoa ei kannata aloittaa ellei tiedä varmasti voivansa jatkaa sitä useita vuosia. Merkittävä osa käytetystä pääomasta on *kiinteätä, muuttamattonta, pitkäaikaista*. Jos jokin sattuu keskeyttämään operaation, kaikki tämä pääoma menetetään. *Ellei satoa saada korjatuksi, kaikki sen kasvattamiseen käytetyt summat* ovat hukkaan heitettyjä... Tämä osoittaa, että *jatkuvuus* on aivan yhtä tärkeä periaate kuin yhteistyö. Jatkuvuuden periaatteen tärkeyttä ei ymmärretä vanhoissa maissa, koska vain harvoin käy niin, että liiketointa ylläpitävä työ keskeytetään vastoin kapitalistin tahtoa... Mutta

siirtomaista asia on juuri päinvastoin. Siellä kapitalistit pelkäävät tätä niin kovin, että tekevät kaikkensa välttyäkseen keskeytyksiltä ja välttävät mahdollisimman tarkoin pitkäaikaisia liiketoimia (*Wakefield E. G. A View of the Art of Colonization*. Lontoo 1849, s. 169, 170). »On monia niin yksinkertaisia operaatioita, että niitä ei voi jakaa osiin eikä niistä selviydytä ilman muiden käsien yhteistyötä. Tällaisia ovat esimerkiksi ison puunrungon nostaminen rattaille, rikkaruohojen kitkeminen suuresta pellostä, suuren lammaslauman keritseminen yhtäaikaan, viljasadon korjaaminen silloin kun se on riittävän, mutta ei liian tuleentunut tai hyvin painavan esineen nostaminen, — lyhyesti sanottuna tähän kuuluu kaikki sellainen mitä ei voi tehdä elleivät monet työläiset auta toisiaan samassa jakamattomassa tehtävässä ja samaan aikaan» (sama, s. 168). »Yhteistyön ja työn jatkuvuuden takaa vanhoissa maissa, ilman että kapitalistin tarvitsee osaltaan nähdä vaivaa tai ajatella asiaa, pelkästään palkkatyöläisten runsaus. Siirtomaissa valitetaan yleisesti palkkatyöläisten puutetta» (s. 170). »Siirtomaissa työmarkkinoihin vaikuttaa vain halvimman maan hinta. Sen maan hinta samoin kuin kaiken viljelemättömän maan sekä kaiken ilman kuluja tuotetun hinta riippuu tietenkin kysynnän ja tarjonnan suhteesta» [s. 332]. »Jotta viljelemättömän maan hinta saavuttaisi tarkoituksensa» (nimittäin tekisi työläisen ei-maanomistajaksi), »sen on oltava riittävän korkea sen tavoitteen saavuttamiseksi. Toistaiseksi hinta ei ole missään riittänyt» (s. 338).

Tämä »riittävä» hinta [määräytyy seuraavalla tavalla]:

»Siirtomaata perustettaessa maan hinta voi olla niin alhainen, että uudisasukkaat voivat hankkia maata käytännöllisesti katsoen rajattomasti. Se voi olla niin korkea, että maan ja väestön välille syntyy samanlainen suhde kuin vanhoissa maissa vallitsee; ellei tämän hyvin korkea hinta aiheuta maastamuuttoa, voi halvin maa siirtomaassa olla yhtä kallista ja työläisten liiallinen määrä yhtä surkuteltava kuin Englannissa. Tai sitten hinta voi olla juuri näiden kahden äärimmäisyyden keskivälissä, jolloin se ei aiheuta sen enempää väestön kuin maankaan liikarunsausta, vaan rajoittaa maan määrää sen verran että halvin maa saa sellaisen markkina-arvon, mikä vaatii työläisiä tekemään työtä palkkaa vastaan huomattavan pitkän ajan ennen kuin heistä voi tulla maanomistajia» (s. 339).

(Tässä Wakefieldin teoksesta »Art of Colonization» lainattu kohta kuuluu sen yhteyteen, mitä edellä on esitetty siitä että työläinen on väistämättä erillään työn ehtojen omistuksesta.)

[3] MALTHUS SAMASTAA TYÖN MÄÄRÄN JA »TYÖN ARVON»]

[VI—3] Muun muassa seuraavasta esimerkistä käy selville, miten voiton laskeminen eroaa pääoman elollisen työn kanssa käymässä vaihdossa saaman todellisen lisäarvon laskemisesta. Laskelma on otettu julkaisusta »*First Report of the Factory Commissioners*»¹⁶ (*Malthus. Principles of Political Economy*. 2nd edition. Lontoo 1836, s. 269—270):

Rakennuksiin ja koneisiin sijoitettu pääoma —	10 000 puntaa
Liikkuva pääoma —	7 000 puntaa
500 puntaa — korko 10 000 punnan kiinteälle pääomalle	
350 puntaa — korko liikkuvalla pääomalle	

150 puntaa — vuokrat, valtionverot, kunnallisverot

650 puntaa — kuoletusrahas-
to (kiinteän pääoman kulumiseen, $6\frac{1}{5}$ %
sen arvosta)

Yhteensä 1 650 puntaa

1 100 puntaa — satunnaiset menot, kuljetukset, hiili, öljy

Yhteensä 2 750 puntaa

2 600 puntaa — palkat ja palkkiot

Yhteensä 5 350 puntaa

10 000 puntaa — noin 400 000 naulaa raakapuuviillaa 6 pennyä naula

Yhteensä 15 350 puntaa

16 000 puntaa — 363 000 naulaa valmista lankaa

Työhön sijoitettu pääoma on 2 600 puntaa; lisäarvo on 1 650 puntaa (850 puntaa korkoa + 150 puntaa vuokratuloa jne. tekee 1 000 puntaa + 650 puntaa voittoa).

Mutta $2\ 600 : 1\ 650 = 100 : 63\frac{6}{13}$. Siis lisäarvon suhdeluku on yhtä kuin $63\frac{6}{13}$ %. Itse voittoa koskevan laskun mukaan sen suhdeluvun pitäisi muodostua seuraavasti: 850 puntaa — korkoa, 150 puntaa — vuokratuloa [jne.] ja 650 puntaa — voittoa, ts. $1\ 650$ puntaa : $15\ 350$ puntaa; yli $10,7$ %.

Yllä olevassa esimerkissä liikkuva pääoma tekee vuodessa $1\frac{67}{70}$ kierrosta, kiinteä pääoma tekee yhden kierroksen $15\frac{5}{13}$ vuodessa, ts. $\frac{200}{13}$ vuodessa.¹⁶

Voittoa on 650 puntaa eli noin $4,2$ % [vuoden aikana kulutusta $15\ 350$ punnan pääomasta]. Työläisten palkat [ja palkkiot ovat noin] $\frac{1}{6}$ [vuotuisista sijoituksista]. Voiton suuruudeksi on tässä esitetty $4,2$ %; olettakaamme että se on vain 4 %. Nämä 4 % on laskettu $15\ 350$ punnan sijoituksille. Mutta lisäksi meillä on vielä 5 % tulo $10\ 000$ punnan pääomalle ja 5 % tulo $7\ 000$ punnan pääomalle; 850 puntaa on 5 % $17\ 000$ punnan pääomalle.

Todellisista vuotuisista sijoituksista meidän on vähennettävä 1) se kiinteän pääoman osa, joka ei ole mukana kuoletusrahas-
tossa; 2) se mikä on laskettu koroiksi. (On mahdollista, että kapitalisti A ei pistä korkoja taskuunsa, vaan sen tekee kapitalisti B. Ne ovat joka tapauksessa tuloa, eivät pääomaa, ne ovat lisäarvoa.) Siis $15\ 350$ punnan sijoituksista on vähennettävä 850 puntaa ja jäljelle jää $14\ 500$ puntaa. Siitä $2\ 600$ punnan summasta, joka on käytetty palkkoihin ja palkkioihin, on $41\frac{2}{3}$ puntaa palkkioiden muodossa, koska $\frac{1}{6}$ osa $15\ 350$ punnasta ei ole $2\ 600$, vaan $2\ 558\frac{1}{3}$ puntaa¹⁷; kun viimeksi mainittu luku jaetaan $14\ 500$ punnalla, saadaan noin $\frac{1}{6}$.

Kapitalisti siis myy nämä $14\ 500$ puntaa $16\ 000$ punnalla, ts. voitto on $1\ 500$ puntaa eli $10\frac{10}{29}$ %; jätämme kuitenkin pois nämä $\frac{10}{29}$ ja merkitsemme 10 %. Yksi kuudesosa sadasta on $16\frac{2}{3}$. Siis 100 punnan [pääomasta] kulutetaan $83\frac{1}{3}$ puntaa

[pysyvään pääomaan] ja $16 \frac{2}{3}$ työpalkkaan ja voitto on 10 punttaa; näin siis saamme (puntina):

Kulut [pysyvään pääomaan]	Työpalkka	Summa	Uusinnettuna	Voitto
$83 \frac{1}{3}$	$16 \frac{2}{3}$	100	110	10

10 punnan voitto $16 \frac{2}{3}$ eli $\frac{50}{3}$ punnan työpalkkaa kohti on täsmälleen 60 %. Jotta siis kapitalistin laskelmien mukaan tulisi 17 000 punnan pääomalle 10 % vuotuinen voitto (se oli hieman suurempi) työn ollessa vain $\frac{1}{6}$ 14 500 punnan vuosimenoista, on työläisen (tai pääoman, miten vain) luotava 60 % lisäarvo. Toisin sanoen koko työajasta menee $62 \frac{1}{2}$ % välttämättömään työhön ja $37 \frac{1}{2}$ % lisätyöhön. Niiden keskinäinen suhde on 625 : 375 eli 5 : 3. Jos sitä vastoin pääomasta kuluisi [pysyvään] pääomaan 50 ja työpalkkaan samoin 50, olisi luotava vain 20 % lisäarvo jotta kapitalisti saavuttaisi 10 % voiton suhdeluvun; $50 + 50 + 10 = 110$; mutta $10 : 50 = 20:100$ eli lisäarvon suhdeluku on 20 %. Jos välttämätön työ loisi toisessa tapauksessa yhtä paljon lisätyötä kuin ensimmäisessä tapauksessa, olisi kapitalistin voitto 30 punttaa; toisaalta jos ensimmäisessä tapauksessa todella luodun arvon, luodun lisätyön suhdeluku olisi vain yhtä suuri kuin toisessa tapauksessa, niin voitto olisi ensimmäisessä tapauksessa vain $3 \frac{1}{3}$ punttaa, ja jos kapitalisti joutuisi maksamaan toiselle kapitalistille 5 %, hän saisi aktiivista tappiota.

Käytetystä kaavasta johtuu yksinkertaisesti, että 1) todellisen lisäarvon suhdeluvun määrittämiseksi on laskettava etukäteen sijoitettua työpalkkaa kohti saatu voitto, niin sanotun voiton prosenttisuhde työpalkkaan; 2) se suhteellisesti pienempi osuus, jonka elolliseen työhön menneet kulut muodostavat kokonaiskuluista, edellyttää suurempia kuluja kiinteään pääomaan, koneisiin jne., suurempaa työnjakoa. Vaikka siis työn osuus on tässä pienempi kuin suuremman työmäärän kanssa toimivan pääoman kohdalla, niin todella liikkeeseen pannun työn massan täytyy olla huomattavasti suurempi; toisin sanoen on ylipäätään toimittava suuremmalla pääomalla. Kokonaiskuluja kohti tuleva työn osuus on pienempi, mutta erillisen pääoman liikkeeseen paneman työn absoluuttinen summa on suurempi; ts. itse pääoman on oltava suurempi. 3) Jos ei ole kysymys suuremmasta koneiden yms. määrästä, vaan laitteesta, joka ei enää pane liikkeeseen suurempaa työmäärää eikä itse edusta suurta kiinteää pääomaa (esimerkiksi käsiikäyttöinen kivipaino), vaan korvaa vain itse työtä, niin koneen kanssa toimivan [pääoman] voitto on absoluut-

tisesti pienempi kuin elollisen työn kanssa toimivan [pääoman]. (Mutta edellinen voi päästä sellaiseen voittoprosenttiin, joka ei ole mahdollinen jälkimmäiselle ja voi siten ajaa tämän markkinoilta jne.) Sen tutkiminen missä määrin voiton suhdeluku voi laskea pääoman kasvaessa, kuitenkin niin että voiton suuruus tällöin kasvaa, kuuluu oppiin voitosta (*kilpailu*).

Malthusilla on teoksessaan »Principles of Political Economy» (2nd edition, Lontoo 1836) aavistus siitä, että voitto, ts. ei voitto, vaan *todellinen lisäarvo* on laskettava siten, että sitä ei suhteuteta sijoitettuun pääomaan [kokonaisuudessaan], vaan sijoitettuun elolliseen työhön, jonka arvo on ilmaistu objektiivisesti työpalkassa, mutta tällöin Malthus joutuu pelkkään temppuiluun, josta tulee järjetöntä, koska sen täytyisi toimia jotenkin perustana arvonmääritykselle tai järkeilylle työn suhteesta arvonmääritykseen.

Jos nimittäin otan valmiin tuotteen kokonaisarvon, niin voin verrata sijoitetun tuotteen jokaista osaa sitä vastaavaan kulujen osaan, ja voiton prosenttisuhde koko tuotteeseen on tietenkin samalla [voiton osien] prosenttisuhde tuotteen vastaaviin osiin. Olettakaamme että 100 taaleria tuottaa 110 taaleria, ts. 10 % voiton koko tuotteelle. Käytettäköön 75 taaleria pääoman pysyvään osaan ja 25 taaleria työhön, ts. $\frac{3}{4}$ [VI—4] edelliseen, $\frac{1}{4}$ elolliseen työhön. Jos nyt otan $\frac{1}{4}$ kokonaistuotteesta, ts. $\frac{1}{4}$ osan 110 taalerista, niin saan $27\frac{2}{4}$ eli $27\frac{1}{2}$ taaleria. Työhön kulutettua 25 taaleria kohti kapitalisti saa $2\frac{1}{2}$ taalerin voiton, ts. 10 %. Malthus olisi voinut yhtä hyvin sanoa: jos otan $\frac{3}{4}$ kokonaistuotteesta eli siis 75 taaleria, niin näitä $\frac{3}{4}$ edustaa kokonaistuotteessa $82\frac{1}{2}$ taaleria; ts. $7\frac{1}{2}$ taaleria 75 taalerista on täsmälleen 10 %. Tämä ei ilmeisestikään merkitse mitään muuta kuin että jos saan 100 taalerista 10 % voiton, niin näiden 100 jokaisen osan voitto tekee niin paljon, että yhteissummaksi tulee 10 %. Jos voitin 100 kohti 10, niin olen voittanut 2×50 kohti kummallakin kerralla 5 jne. Kun siis voitin 100 kohti 10, niin saan $2\frac{1}{2}$ sadan neljäsosaa kohti ja $7\frac{1}{2}$ sadan kolmea neljänestä kohti, eikä tämän toteaminen vie meitä askeltakaan eteenpäin. Jos voitin 100 kohti 10, niin kuinka paljon voitin sitten sadan neljäsosasta tai sadan kolmesta neljäsosasta? Tällaiseksi lapsellisuudeksi hupenee Malthusin oivallus. Työhön kulutettiin neljännes sadasta,— niinpä näitä kuluja kohti saatu voitto on 10 %. 10 % 25 : stä on $2\frac{1}{2}$. Eli: jos kapitalisti sai 100 yksikön pääomaa kohti 10 yksikön voiton, niin hän saa pääomansa jokaista yksikköä kohti $\frac{1}{10}$, ts. 10 % voiton. Kaikki tämä ei suinkaan tee pääoman eri osia laadullisesti erilaisiksi toisiinsa verrattuna ja siitä syystä sanottu pitää paikkansa yhtä hyvin kiinteästä pääomasta jne. kuin työhön sijoitetusta pääomastakin.

Tässä on päinvastoin ilmaistu vain se harhakäsitys, että

pääoman jokainen osa osallistuu yhtäläisessä määrin uuden arvon luomiseen. Myöskään se $\frac{1}{4}$ kuluista, joka menee työhön, sijoitetaan työpalkkaan, ei ole luonut lisäarvoa, vaan sen on kokonaan luonut maksamaton työpalkka. Mutta kokonaisarvon [josta kulut on vähennetty] — meidän esimerkissämme 10 taaleria — suhteesta työpalkkaan voimme nähdä, kuinka suuri osa työstä on jätetty maksamatta eli kuinka suuri on lisätyö. Edellä esitetyssä lukusuhteessa välttämätön työ on esineellistynyt 25 taalerissa ja lisätyö 10 taalerissa; ne siis suhteutuvat toisiinsa seuraavasti: $25 : 10 = 100 : 40$; 40 % työstä on lisätyötä eli — mikä merkitsee: samaa — 40 % työn tuottamasta arvosta on lisäarvoa. On totta että kapitalisti voi laskea tällä tavoin: jos saan 100 yksikön pääomasta 10 yksikön voiton, niin silloin saan 25 yksikön työpalkkaa kohti $2\frac{1}{2}$. On vain mahdotonta käsittää, mitä hyötyä tästä laskelmasta on. Sen sijaan näemme heti mihin Malthus sillä pyrkii kun syvennymme hänen arvonmääritykseensä. Seuraava lainaus kuitenkin jo osoittaa hänen luulevan, että hänen yksinkertaiseen laskuesimerkkiinsä sisältyisi muka jokin todellinen määritys:

»Oletetaan että pääoma käytetään pelkästään työpalkkaan; 100 puntaa käytettäköön välittömään työhön. Tuotot olkoot vuoden lopussa 110, 120 tai 130 puntaa; on ilmeistä, että kaikissa näissä tapauksissa voiton määrää se, kuinka suuri on se *koko tuotteen arvo*, joka tarvitaan käytetyn työn maksamiseen. Jos tuotteen arvo markkinoilla on 110, niin työläisille maksamiseen tarvitaan $\frac{10}{11}$ tuotteen arvosta, eli voitto on 10 %».

(Tässä hra Malthus vain ilmaisee alkuperäisen menoerän, 100 puntaa, suhteessa kokonaistuotteeseen. 100 on $\frac{10}{11}$ osa 110:stä. Jos sanon saavani 10 yksikön voiton 100 yksikön pääomalle, ts. $\frac{1}{10}$ osan 100:sta, tai jos sanon, että 110 yksikön kokonaistuotteesta voitto on $\frac{1}{11}$ osa, niin se on yksi ja sama asia.)

»Jos tuotteen arvo on 120, niin työhön menevä osa on $\frac{10}{12}$ ja voitto 20 %; jos tuotteen arvo on 130, niin työn maksamiseen tarvittava osa on $\frac{10}{13}$ ja voitto on 30 %».

(Sen sijaan että sanoisin: saan 100 yksikköä kohti 10 yksikön voiton, voin myös sanoa: kulut ovat $\frac{10}{11}$ osaa 100:sta; tai jos voitto on 20 yksikköä 100:sta, niin kulut ovat vain $\frac{10}{12}$ osa 120 yksiköstä jne. Näiden kulujen luonteella — käytetäänpä ne joko työhön tai muuhun — ei ole mitään tekemistä tämän asialle annetun toisenlaisen aritmeettisen muotoilun kanssa. Jos 100 yksikön pääoma on tuottanut vain 110 yksikköä, niin voin joko lähteä pääomasta ja sanoa, että sain siitä 10 yksikön voiton, tai voin lähteä tuotteesta, 110 yksiköstä, ja sanoa, että ennen tuotteen saamista sijoitin ainoastaan $\frac{10}{11}$ sen arvosta. Suhde pysy luonnollisesti samana.)

»Olettakaamme nyt, että kapitalistin kuluttama pääoma ei muodostu pelkästään työstä. Kapitalisti odottaa yhtäläistä hyötyä sijoittamansa pääoman kaikista osista».

(Tämä ei merkitse muuta kuin että kapitalisti jakaa saamansa voiton, jonka alkuperä voi olla hänelle hyvin hämärä, yhtäläisesti kaikille kulujensa osille ja jättää tällöin osien laadullisen eron kokonaan huomiotta.)

»Oletetaan että $\frac{1}{4}$ sijoituksista käytetään työpalkkaan» (välitön työ) »ja $\frac{3}{4}$ koostuu kasaantuneesta työstä ja voitoista sekä kaikista lisäksi tulevista vuokrista, veroista ja muista menoista. *Siinä tapauksessa pitää täysin paikkansa, että kapitalistin voitto muuttuu silloin kun hänen tuotteensa tämän $\frac{1}{4}$ osan arvo muuttuu verrattuna käytetyn työn määrään.*»

(Ei käytetyn työn määrään, kuten hra Malthus sanoo, vaan verrattuna maksettuihin työpalkkoihin.) (Pitää myös täysin paikkansa, jos esitetään, että kapitalistin voitto muuttuu silloin kun hänen tuotteensa $\frac{3}{4}$ osan arvo muuttuu verrattuna kasattuun työhön käytettyihin kuluihin, ts. voitto suhtautuu käytettyyn kokonaisuuteen (10 : 100) kuten jokainen kokonaistuotteen (110) osa suhtautuu sitä vastaavaan sijoitusten osaan.)

»Viljelijä käyttää esimerkiksi», Malthus jatkaa, »2 000 puntaa maanviljelyyn ja siitä 1 500 siemenviljaan, hevosten ylläpitoon, kiinteän pääomansa kulumiseen jne. ja 500 puntaa välittömään työhön ja hänen tuotonsa vuoden lopussa on 2 400 puntaa. Tämän viljelijän voitto on 400 puntaa 2 000 punnasta, ts. 20 %. On yhtä ilmeistä, että jos otamme $\frac{1}{4}$ tuotteen arvosta, ts. 600 puntaa, ja vertaamme sitä välittömästä työstä maksettuihin palkkoihin, tulokseksi saadaan täsmälleen sama voiton suhdeluku» (Principles of Political Economy 2nd edition. Lontoo 1836, s. 267—268).

(Yhtä ilmeistä on, että jos otamme $\frac{3}{4}$ tuotteen arvosta, ts. 1 800 puntaa ja vertaamme sitä siihen summaan, joka on kulutettu kasattuun työhön, ts. vertaamme 1 500 puntaan, niin tulokseksi saadaan täsmälleen sama voiton suhdeluku. $1\ 800 : 1\ 500 = 18 : 15 = 6 : 5$. Mutta kuuden suhde viiteen merkitsee, että voiton suhdeluku on yhtä kuin $\frac{1}{5}$ eli siis 20 %.)

(Malthusilla on tässä mielessään kaksi erilaista aritmeettista kaavaa, jotka hän sekoittaa: *ensiksi* jos voitan 100 yksikön pääomalle 10, niin en saa näiden 100 jokaiselle osalle 10 yksikköä, vaan 10 %; saan siis 50 yksikölle 5, 25 yksikölle $2\frac{1}{2}$ jne.; jos 100 : lle saa 10, se merkitsee että näiden 100 jokaiselle osalle saa $\frac{1}{10}$, ja siten voiton on esiinnyttävä myös $\frac{1}{10}$ voittona työpalkasta, ja jos voitto jakaantuu yhtäläisesti pääoman kaikille osille, niin voin sanoa että kokonaisuuteen tuleva voiton suhdeluku muuttuu sen jokaiselle osalle tulevan voiton suhdeluvun myötä, siis myös esimerkiksi sen osan, joka on sijoitettu palkkoihin; *toiseksi* jos olen saanut 100 : lle 10 % voiton, niin kokonaistuote on 110. Jos työpalkka oli vain $\frac{1}{4}$ kuluista, ts. 25, niin nyt se on vain $\frac{5}{22}$ osaa 110:stä; toisin sanoen työpalkka muodostaa nyt osan, joka on $\frac{1}{44}$ pienempi kuin alkuperäinen, ja se muodostaa aina pienemmän osan kokonaistuotteesta samassa määräsuhhteessa, jossa tuote on kasvanut verrattuna alkuperäiseen

[pääomaan]. Tämä ei taaskaan ole mitään muuta kuin toinen laskentatapa. 10 on $\frac{1}{10}$ osa 100:sta, mutta vain $\frac{1}{11}$ osa 110:stä. Siten voin sanoa, että samassa suhteessa kuin kokonaistuote kasvaa, muodostaa jokainen alkuperäisen pääoman yhtäläinen osa siitä pienemmän osan. Se on tautologiaa.)

Malthus väittää teoksessaan »*The Measure of Value Stated and Illustrated*» (Lontoo 1823), että »työn arvo» on »vakio» ja että se siitä syystä on ylipäätään arvon todellinen mitta.

»Jokaisella annetulla työmäärällä täytyy olla sama arvo kuin sillä työpalkalla, jolla tätä työtä pidetään käskyvallassa eli josta työ tosiasiallisesti vaihdetaan» (s. 5).

Tässä puhutaan tietenkin palkkatyöstä. Totuus on päinvastoin se, että jokainen annettu työmäärä on yhtä kuin sama työmäärä jossakin tuotteessa ilmaistuna; ts. jokainen tuote on vain tietty määrä työtä, joka on esineellistynyt tuotteen arvossa, jonka tämä työmäärä puolestaan mittaa suhteessa muihin tuotteisiin. Työpalkka ilmaisee kylläkin elollisen työvoiman arvon, mutta ei suinkaan elollisen työn [VI—5] arvoa [ei elollisen työn luomaa arvoa], jonka päinvastoin ilmaisevat työpalkka plus voitto. Työpalkka on välttämättömän työn hinta. Jos työläisen olisi tehtävä työtä 6 tuntia elääkseen, ja hän tuottaisi itseään varten pelkkänä työläisenä, niin hän saisi joka päivä tavaran, joka sisältäisi 6 tuntia työtä ja sen hinta olisi vaikkapa 6 pennyä. Kapitalisti taas teettää työläisellä työtä 12 tuntia ja maksaa hänelle 6 pennyä. Kapitalisti maksaa hänelle $\frac{1}{2}$ pennyä tunnilta. Se merkitsee että annettu 12 tunnin työmäärä on arvoltaan 12 pennyä, ja 12 pennyä on todellakin se arvo, josta tuote vaihdetaan sen tullessa myydyksi.

Toisaalta kapitalisti pitää tämän arvon avulla — jos hän voisi investoida sen kokonaisuudessaan uudelleen pelkkään työhön — käskyvallassaan 24 tunnin työtä. Näin ollen työpalkka antaa mahdollisuuden pitää käskyvallassa huomattavasti suurempaa määrää työtä kuin työpalkkaan sisältyy. Annettu määrä elollista työtä vaihtuu todellakin huomattavasti pienempään kasatun työn määrään. Ainoa epäilemätön asia on, että työn hinnan, palkan, täytyy aina ilmaista sitä työn määrää, joka on työläiselle välttämättä tarpeen jotta hänen henkensä ja ruumiinsa pysyvät koossa. Jokaisesta työmäärästä maksetun palkan täytyy olla yhtä suuri kuin se työmäärä, joka työläisen on käytettävä itsensä uusintamiseen. Äsken mainitussa esimerkissä kapitalisti panisi kaksi miestä työhön, kummankin 12 tunniksi — yhteensä 24 tunniksi — sen työn avulla, jonka yksi mies tekee. Esitetysessä esimerkissä tuote vaihtuisi toiseen, arvoltaan 12 pennyn tuotteeseen eli 12 työtuntiin ja näin ollen kapitalisti saisi 6 pennyn voiton (tuotteeseen sisältyvä lisäarvo kapitalistia varten).

Tuotteiden arvon määrää niiden sisältämä työ, ei niiden sisältämän työn se osa, jonka yrittäjä maksaa. *Tuotteen arvon konstituoitui tehty, ei maksettu työ*; sen sijaan *työpalkka* ilmaisee vain maksettua työtä, ei suinkaan *tehtyä* työtä. Itse tämän maksun suuruus riippuu työn tuottavuudesta, sillä se määrää välttämättömän työajan paljouden. Ja koska palkka konstituoitui *työn arvon* (jos itse työtä tarkastellaan tavarana), niin tämä arvo on aina muuttuva suure ja kaikkein vähiten — pysyvä suure. Se työmäärä, jonka työläinen tekee, eroaa suuresti siitä työmäärästä, joka on kasaantunut hänen työvoimaansa tai on välttämätön hänen työvoimansa uusintamiseksi. Mutta työläinen ei tavarana myy sitä käyttöä, johon hänet pannaan, hän ei myy itseään seurauksena, vaan syynä. Kuulkaamme miten herra Malthus ponnistelee vähätelläkseen asiaa:

»Hyödykkeiden tarjonnan ehdot eivät vaadi, että ne säilyttävät aina saman suhteellisen arvon, vaan vaativat, että jokainen hyödyke säilyttää asiaankuuluvan *luonnollisen* arvonsa, eli mahdollisuuden saada ne esineet, jotka takaavat tuottajalle *saman tuottamisen ja kasaamisen kyvyn*... Voitot lasketaan tuotannon kannalta välttämättömien kulujen pohjalla... *Kapitalistien spesifiset sijoitukset eivät muodostu kankaasta, vaan työstä; ja koska mikään muu esine ei voi edustaa annettua työmäärää*, niin on selvää, että tavaran tarjonnan ehtoja eli sen *luonnollista arvoa* voi edustaa juuri se *työmäärä, jota tavara pitää käskyvallassaan* eikä mikään toinen tavaramäärä» (sama, s. 17—18).

Malthus olisi voinut ymmärtää jo siitä, että kapitalistin *sijoitukset* muodostuvat *työstä*, että asia ei ole selvä. Olettakaamme että 6 tuntia on välttämätön työaika; *A* ja *B* ovat kaksi miestä, jotka kumpikin tekevät työtä itseään varten, mutta vaihtavat keskenään. *A* tekee työtä 6 tuntia, *B* 12 tuntia. Jos nyt *A* haluaa pistää suihinsa ne 6 tuntia, jotka *B* on tehnyt pitempään työtä, kuluttaa *B*:n 6 lisätunnin tuotteen, niin hän ei voi antaa *B*:lle mitään muuta kuin 6 tuntia elollista työtä, sanokaamme seuraavan työpäivän. *B*:llä on siis tuote, joka on 6 työtunnin verran suurempi kuin se joka *A*:lla on. Olettakaamme nyt, että *B* kuvittelee näissä olosuhteissa olevansa kapitalisti ja lakkaa kokonaan tekemästä työtä. Saadaksean sitten kolmantena päivänä *A*:lta 6 elollisen työn tuntia, *B* voisi antaa niistä vain kasaantuneen tuotteensa, joka on yhtä kuin 6 tuntia, ja heti vietyään vaihdon loppuun hänen olisi joko ruvettava taas tekemään itse työtä tai kuoltava nälkään. Mutta jos *B* jatkaa sitä, että tekee 12 tuntia työtä *A*:ta varten ja *A* jatkaa sitä, että tekee 6 tuntia työtä itseään varten ja 6 tuntia *B*:tä varten, niin silloin he vaihtavat aina keskenään tasan 12 tunnin välein.

Malthus sanoo, että tavaran *luonnollinen arvo* muodostuu siitä, että tavara antaa haltijalleen vaihdossa uudelleen *saman tuottamisen ja kasaamisen kyvyn*. Malthusin tavara koostuu kahdesta osasta, työmäärästä: jostakin määrästä kasattua työtä

plus jostakin määrästä välitöntä työtä. Kun hän siis vaihtaa tavaransa johonkin toiseen tavaraan, joka sisältää täsmälleen saman kokonaismäärän työtä, niin hänen kykynsä tuottaa ja kasata on pysynyt vähintäänkin samana, yhtäläisenä. Tämä kyky on kuitenkin kasvanut, koska jokin osa välittömästä työstä ei ole maksanut *mitään* hänelle, tavaran haltijalle, mutta siitä huolimatta hän on myynyt tavaran. Malthus sen sijaan tulee siihen johtopäätökseen, että se työmäärä, josta tavara muodostuu, on *pelkkää* maksettua työtä ja on siis yhtä kuin palkkojen summa, ts. että *työpalkka* on tavaran arvon mitta. Jos koko tavaraan sisältyvä koko työmäärä olisi maksettu, silloin hra Malthusin oppi pitäisi paikkansa, mutta silloin pitäisi myös paikkansa että hänen kapitalistinsa ei joutuisi huolehtimaan mistään »työkuluista» ja että hänen »kasaamiskykynsä» menisi kokonaan hukkaan.

Mistä voitto otetaan ellei ilmaista työtä tehdä? No, hra Malthus ajattelee, [voitto on] palkkaa kasatusta työstä. Mutta kun *tehty työ* lakkasi tekemästä työtä, silloin lakkasi myös sen yhteys työpalkkaan. On totta, että se tuote, jossa tehty työ on, voidaan vaihtaa uudelleen elolliseen työhön. Olettakaamme, että tämä tuote on yhtä kuin 6 työtuntia; silloin työläinen antaisi 6 elollista työtuntia ja saisi korvaukseksi kulut, jotka kapitalisti on maksanut 6 työtunnin aikana, eikä kapitalisti pääsisi siten yhtään askelta eteenpäin. Elollinen työ saisi sängen pian haltuunsa kapitalistin kuolleen työn. Mutta tälle Malthus esittää seuraavan perusteen: koska »mikään muu esine ei voi edustaa annettua työmäärää», niin siksi tavaran luonnollinen arvo muodostuu siitä »työmäärästä, jota tavara pitää käskyvallassaan eikä mistään toisesta tavaramäärästä». Se tarkoittaa, että tiettyä työmäärää voi edustaa vain jokin määrä elollista (välitöntä) työtä. Todellisuudessa ei ole niin, että tiettyä työmäärää ei voisi edustaa »mikään muu», vaan sitä voi nimenomaan edustaa jokainen sellainen esine, joka sisältää saman työmäärän. Malthus kuitenkin haluaa, että tavararaan sisältyvää työmäärää mitataan; se ei saa olla yhtä kuin se *määrä elollista työtä*, jonka tavara voi panna liikkeeseen, vaan yhtä kuin se *maksetun työn määrä*, jonka tavara panee liikkeeseen.

Olettakaamme, että tavara sisältää 24 työtuntia. Malthus luulee nyt, että kapitalisti voi ostaa tällä tavaralla 2 työpäivää; jos kapitalisti maksaisi työn kokonaan tai jos tehdyn työn määrä olisi yhtä kuin maksetun elollisen työn määrä, silloin kapitalisti voisi 24 tunnin tehdyllä työllä ostaa *vain* 24 tuntia elollista työtä ja hänen »kasaamiskykynsä» olisi valunut tyhjiin. Mutta kapitalisti ei maksa työläiselle työaikaa, työmäärää, vaan hän maksaa tälle vain välttämättömän työajan ja pakottaa tämän tekemään lopun aikaa työtä ilmaiseksi. Näin ollen kapitalisti saattaa 24 tunnin tehdyllä työllä liikkeeseen ehkä 48 tuntia elol-

lista työtä. Näin ollen hän tosiasiasa maksaa 1 tunnin tehdyllä työllä 2 tuntia elollista työtä ja voittaa siten vaihdossa 100 %. Kapitalistin tavaran arvo on nyt yhtä kuin 48 tuntia, mutta ei suinkaan yhtä kuin se työpalkka, johon tavara tuli vaihdetuksi eikä liioin yhtä kuin se työpalkka, johon tavara jälleen vaihdetaan. Jos kapitalisti jatkaa [liiketoimen laajentamista] samassa suhteessa, niin hän ostaa 48 tunnin tehdyllä työllä 96 tunnin elollisen työn.

Olettakaamme että ei ole olemassa mitään kapitalistia, vaan välittömät työläiset, jotka vaihtavat keskenään, tekevät työtä enemmän kuin on tarpeen hengissä pysymiseksi, koska haluavat myös kasata jne. Kutsukaamme *työpalkaksi* sitä työn osaa, jonka työläinen tekee elääkseen, ja *voitoksi* sitä lisätyöaikaa, jonka hän työskentelee kasatakseen. Silloin hänen tavaransa arvo olisi yhtä kuin siihen sisältyvän työn kokonaismäärä, olisi yhtä kuin elollisen työajan kokonaissumma, mutta ei suinkaan yhtä kuin se työpalkka, jonka hän on maksanut itselleen tai se tavaran osa, joka hänen täytyisi uusintaa elääkseen.

Koska tavaran arvo on yhtä kuin tietty määrä työtä, Malthus sanoo, niin se on yhtä kuin tavarahan sisältyvän välttämättömän työn (ts. palkan) määrä, eikä yhtä kuin tavarahan sisältyvän työn kokonaissumma; sen kokonaisuus on yhtä kuin sen osa. [VI—6] Mutta »kasaamiskykyä» syntyisi työläiselle selvästikin vain siitä, että hän on tehnyt työtä enemmän kuin on välttämätöntä oman palkan maksamiseksi. Jos tietty määrä elollista työaikaa olisi yhtä kuin se aika, jonka työläinen välttämättä tarvitsee elääkseen, niin tietty määrä elollista työtä olisi yhtä kuin hänen tuottamansa työpalkka eli työpalkka olisi täsmälleen yhtä suuri kuin se elollinen työ, jonka palkka saattaa liikkeeseen. Jos näin tapahtuisi, pääoma ei olisi tietenkään ajateltavissa. Ellei työläinen voi koko työaikanaan tuottaa muuta kuin palkkansa, ei hän voi parhaalla tahdollaankaan saada mitään irti kapitalistille. Omaisuus on työn tuottavuuden hedelmä.

»Jos yhden ihmisen työ riittää vain hänen omaan toimeentuloonsa silloin jokainen on työläinen; sellaisessa tilanteessa ei voi olla omaisuutta. Jos yhden ihmisen työllä voi elättää viisi ihmistä, silloin yhtä tuotannossa työskentelevää kohti on neljä joutilasta» (*Ravenstone*. [Thoughts on the Funding System, and its Effects. Lontoo 1824, s. 11]).

Näimme edellä, miten Malthusin rikkiviisas syvämielisyys sai ilmauksensa täysin lapsellisessa laskutavassa. Sitä paitsi perustana oli se oppi, että työn arvo on vakio ja palkka konstituoii hinnan. Koska koko pääomaa koskeva voiton suhdeluku voidaan ilmaista samana voiton suhdelukuna sille pääoman jako-osalle, joka edustaa palkkoja, niin Malthus väittää, että tämä jako-osa konstituoii ja määrää hinnan. Tässä on taas samaa *syvämielisyttä*.

Malthus olettaa, että jos tavara a on yhtä kuin x määrä toista tavaraa, niin eihän se voi osoittaa mitään muuta kuin että tavara a on yhtä kuin x elollista työtä, sillä vain työ voi edustaa työtä. Tästä Malthus tekee sen johtopäätöksen, että tavara a on yhtä kuin se määrä *palkkatyötä*, jota tavara voi pitää käskyvallassaan, ja että työn arvo on näin ollen vakio, koska tämä arvo on aina yhtä kuin se tavara, jonka työ panee liikkeeseen. Asian ydin on yksinkertaisesti siinä, että elollisen työn määrä ja palkkatyön määrä käyvät Malthusilla yksiin ja että hän luulee palkkatyön jokaisen jako-osan tulevan todella maksetuksi. Kuitenkin x elollista työtä voi aina olla yhtä kuin (ja palkkatyönä aina on yhtä kuin) $x - y$ välttämätöntä työtä (työpalkka) + y lisätyötä. Näin ollen x elotonta työtä voi saattaa liikkeeseen $x - y$ välttämätöntä työtä (työpalkka) + y lisätyöaikaa; ts. eloton työ panee aina liikkeeseen sen verran enemmän elollista työaikaa kuin x työtuntiin sisältyy lisätyötunteja yli välttämättömien työtuntien.

Palkkatyö koostuu aina maksetusta ja maksamattomasta työstä.

Se [Malthusin] väite, että *työn arvo* on vakio, merkitsee siis pelkästään, että kaikki työaika on välttämätöntä, ts. työpalkkaa tuottavaa työaikaa. Ei ole olemassa mitään lisätyöaikaa, mutta siitä huolimatta on olemassa »kasaamiskyky» ja pääomaa. Koska palkka on aina yhtä kuin tietty työmäärä, nimittäin sen liikkeeseen panema elollisen työn määrä, ja tämä on se sama työmäärä, joka sisältyy palkkaan, niin *työn arvo* on vakio, sillä se on aina yhtä kuin tietty työmäärä esineellistyneenä. Tästä syystä palkkojen aleneminen ja nouseminen johtuu tavaroiden hinnan, mutta ei *työn arvon* alenemisestä ja nousemisesta. Se, saako työläinen 8 hopeashillinkiä viikossa vai 16, riippuu vain siitä, onko shillingin hinta noussut vai laskenut, työn arvo sen sijaan on pysynyt samana. Kummassakin tapauksessa työläinen saa yhden viikon elollisesta työstä yhden viikon tehdyn työn. Hra Malthus todistaa sen näin:

»Jos maan antimien hankkimiseen käytettäisiin vain työtä ilman pääomaa, niin yhden lajin helpompi hankittavuus toiseen verrattuna ei epäilemättä muuttaisi työn arvoa tai tietyn ponnistuksin saadun kokonaistuotteen vaihtoarvoa» [mts. 33].

Tämä osoittaa vain, että jokaisen tavaran määräisi sen paljoudesta riippumatta tavarahan sisältyvä työ, vaikka työ tuottavuutensa asteesta riippuen tulisi ilmaistuksi yhdessä tapauksessa suuremmassa ja toisessa tapauksessa pienemmässä käyttöarvojen määrässä.

»Meidän tulisi empimättä myöntää, ettei eroa ollut työn vaan tuotteen halpuudessa tai kalleudessa» [sama].

Me puolestamme sanoisimme, että työ on yhdellä tuotannonhaaralla tuottavampaa kuin toisella, tai että tuote vaatii enemmän tai vähemmän työtä. Emme voisi puhua työn halpuudesta tai kalleudesta mikäli *palkkatyötä* ei olisi olemassa, jolloin siis yksi tunti välitöntä työtä pitäisi aina käskyvallassaan yhtä tuntia esineellistynyttä työtä, mikä ei tietenkään estäisi toista tuntia olemasta toista tuottavampi. Mutta mikäli erotamme välittömien työntekijöiden toimeentulolle välttämättömän työn osan heidän lisätyöstään — ja jos ylipäättään päivän tietyt tunnit ovat lisätyöaikaa, se merkitsee samaa kuin että työajan jokainen jako-osa muodostuisi välttämättömän ja lisätyön osista — silti emme voisi sanoa, että *työn arvo*, ts. *palkka*, se tuotteen osa, joka vaihtuu välttämättömään työhön, eli se kokonaistyön osa, joka käytetään välttämättömään tuotteeseen, olisi *vakio*. Työn tuottavuuden mukana vaihtelisi se työajan jako-osa, joka uusintaa palkan; siis *työn arvo*, ts. *palkka* vaihtelisi alituisesti työn tuottavuuden mukana. Palkka mitattaisiin entiseen tapaan määrättyllä *käyttöarvolla*, ja koska käyttöarvon vaihtoarvo alituisesti vaihtelee työn erilaisen tuottavuuden myötä, niin palkka tai *työn arvo* vaihtelisi. *Työn arvo* edellyttää ylipäättään, että elollinen työ *ei* ole yhtä kuin sen tuote, tai että — mikä merkitsee samaa — elollista työtä ei myydä vaikuttavana syynä, vaan tuotettuna seurauksena. Väite että työn arvo on vakio, merkitsee vain että se aina mitataan sisältämällään työmäärällä.

Tuote voi sisältää enemmän tai vähemmän työtä. Näin ollen milloin suurempi, milloin pienempi määrä tuotetta *a* voi vaihtua tuotteeseen *b*. Mutta se elollisen työn määrä, joka tuotteella ostetaan, ei voi milloinkaan olla suurempi tai pienempi kuin tuotteen edustama tehty työ, sillä tietty määrä työtä on aina tietty määrä työtä, on se sitten olemassa esineellistyneen tai elollisen työn muodossa. Kun näin ollen tietystä elollisen työn määrästä annetaan enemmän tai vähemmän tuotteita, ts. kun palkka nousee tai laskee, niin tämä ei johdu siitä että työn arvo olisi nousut tai laskenut, sillä tietyn työmäärän arvo on aina yhtä kuin sen saman tietyn työmäärän arvo, — sen sijaan asia johtuu siitä, että tuotteet ovat vaatineet enemmän tai vähemmän työtä ja että niin ollen suurempi tai pienempi tuotemäärä esittää samaa työmäärää.

Työn arvo pysyy siis vakiona. Vain tuotteiden arvo vaihtelee, ts. vaihtelua tapahtuu vain työn tuotantovoimassa, ei sen arvossa. Tämä on Malthusin teorian ydin, mikäli sellaista latteaa väärinkäsitystä voi kutsua teoriaksi. Sitä paitsi tuote, joka vaatii vain puoli työpäivää, voi olla riittävä jotta työntekijä sen avulla elää ja siis myös tekee työtä kokonaisen päivän. Onko tuotteella tämä ominaisuus vai ei, se ei riipu tuotteen *arvosta*, ts. siitä työajasta, joka on käytetty tuotteeseen, vaan tuotteen *käyttöar-*

vosta, eikä se vaihto, joka tässä tapahtuu elollisen työn ja työn tuotteen välillä, ole vaihtoarvojen välistä vaihtoa, vaan näiden vaihdettavien suhde perustuu yhtäältä tuotteen käyttöarvoon, toisaalta elollisen työvoiman olemassaoloehtoihin.

Jos esineellistynyt työ vaihtuisi elolliseen työhön, niin vaihtoarvon lakien mukaan tuotteella, joka on yhtä kuin puoli työpäivää, voisi samoin ostaa vain puoli päivää elollista työtä, vaikka työläinen voisikin elää kokonaisen työpäivän tällä tuotteella; ja jos olisi ostettava kokonainen työpäivä, niin työläisen olisi saatava kokonainen työpäivä tuotteena, jolla hän voisi olettamuksen mukaan elää kaksi työpäivää. Mutta pääoman perustalla elollinen työ ja tehty työ eivät vaihdu toisiinsa vaihtoarvoina, niin että molemmat olisivat identtiset: niin että sama työmäärä esineellistyneessä muodossa *arvona* olisi vastike samalle elollisen työn muodossa [VI—7] olevalle työmäärälle. Toisiinsa vaihtuvat sen sijaan tuote ja työvoima, joka itse on tuote. Työvoima ei ole yhtä kuin se elollinen työ, jonka se voi tehdä, ei se työn paljous, jonka se voi toteuttaa,— tämä on työvoiman *käyttöarvo*. Työvoima on yhtä kuin se työmäärä, jolla työvoima itse *täytyy tuottaa* ja jolla se voidaan uusintaa. Näin ollen tuotetta ei tosiasiallisesti vaihdeta elolliseen työhön, vaan esineellistyneeseen työhön, työvoimassa esineellistyneeseen työhön. Itse elollinen työ on se käyttöarvo, joka tuotteen haltijan ostamalla vaihtoarvolla on, ja se kuinka vähän tai kuinka paljon hän on ostanut tätä elollista työtä yli sen, mitä hän on käyttänyt tuotteen muodossa työvoimaan, riippuu siitä elollisen työn määrästä, joka on maksettu työläiselle tuotteessa.

Jos tietty työmäärä vaihtuisi toiseen työmäärään, olkoonpa työ sitten esineellistyneen tai elollisen työn muodossa, niin jokainen työmäärä olisi tietenkin yhtä kuin oma itsensä ja sen arvo olisi yhtä kuin sen määrä. Puolen työpäivän tuotteella voisi niin ollen ostaa vain puoli työpäivää. Mutta silloin ei tosiasiasa olisi olemassa mitään *palkkaa* eikä mitään *työn arvoa*. Työllä ei olisi mitään tuotteestaan tai tuotteensa vastikkeesta *eroavaa arvoa*, ei mitään *spesifistä* arvoa, ja sehän juuri konstituoii *työn arvon*, palkan.

Siis siitä, että tietty työmäärä on yhtä kuin tietty työmäärä, ts. siitä että tietty työmäärä on yhtä kuin oma itsensä, siitä suuresta keksinnöstä, että tietty määrä on tietty määrä, hra Malthus tekee johtopäätöksen, että työpalkka on vakio, että työn arvo on vakio, nimittäin yhtä kuin sama määrä esineellistynyttä työtä. Se *pitäisi* paikkansa, jos elollinen työ ja kasaantunut työ vaihtuisivat toisiinsa *vaihtoarvoina*. Mutta silloin ei olisi olemassa *työn arvoa*, ei *palkkaa*, ei *pääomaa*, ei *palkkatyötä* eikä liioin Malthusin tutkimuksia. Kaikki nämä kategoriat perustuvat siihen, että elollinen työ esiintyy suhteessa pääoman muodossa

kasaantuneeseen työhön *käyttöarvona*, ja elollinen työvoima puolestaan *vaihtoarvona*. Malthus jatkaa kaikessa rauhassa:

»*Samoin käy silloin, jos pääoma ja voitto tulevat mukaan arvon laskentaan ja työn kysyntä vaihtelee*» [sama, s. 33].

Tähän sisältyy koko syvämielisyys. Niin pian kuin pääoma ja voitto tulevat mukaan, tulee mukaan se että elollinen työvoima myydään ja niin ollen pienempi määrä kasaantunutta työtä vaihtuu suurempaan määrään elollista työtä. Moiselle syvämielisyydelle on ylipäätään luonteenomaista, että pääoma, joka asettaa palkkatyön, muuttaa työn ensin palkkatyöksi ja työvoiman tavaraksi, ei mukaantulollaan aiheuta mitään *muutosta* työn arvon lisäyksessä, yhtä vähän kuin kasatun työn arvon lisäyksessä. *Malthusin mukaan pääoma, joka on työn ja tuotteen, työn ja tuotteen arvon välisen suhteen spesifinen muoto, »tulee mukaan» muuttamatta mitään*. Aivan yhtä hyvin Malthus voisi sanoa, että Rooman tasavallan valtiorakenteessa ei muuttunut mitään sen johdosta että »keisarit tulivat mukaan».

Malthus jatkaa:

»Jos työläisten palkat nousevat ilman että tuotteiden määrä kasvaa, sen tekee mahdolliseksi vain voittojen pienentyminen... Jotta saisi tietyn määrän tuotteita, tarvitaan sama määrä työtä kuin ennenkin, mutta kun voitto on pienentynyt, tuotteen arvo on alentunut, samaan aikaan kun voiton pienentymistä suhteessa palkan arvoon tasapainottaa tarkalleen lisääntynyt työmäärä, joka tarvitaan tuottamaan kasvanut, työläiselle maksettava tuotemäärä, jolloin työn arvo jää entiselleen» (s. 33, 34).

Olettamuksen mukaan tuote sisältää saman työmäärän. Mutta tuotteen arvon olisi pitänyt pienentyä, koska voitot ovat pienentyneet. Mutta jos tuotteeseen sisältyvä työaika on pysynyt samana, miten voitot olisivat voineet pienentyä? Jos työpalkka nousee samaan aikaan kun kokonaistyöaika pysyy entisenä — ja elleivät syyt tähän ole tilapäisiä, kuten esimerkiksi kilpailun suotuisuus työläisen kannalta — se merkitsee, että työn tuottavuus on alentunut, että työvoiman uusintamiseen tarvitaan enemmän aikaa, että siis pääoman liikkeeseen panemasta elollisesta työstä aikaisempaa suurempi osa menee välttämättömään työhön ja aikaisempaa pienempi osa lisätyöhön. Jättäkäämme tämä saivartelu myöhemmäksi. Vain täydellisyyden vuoksi otamme Malthusilta vielä tämän loppukappaleen:

»Vastakkaisessa tapauksessa asia on päinvastoin: työläiselle maksettaisiin pienemmästä tuotemäärästä ja voitto kasvaisi. Tietyn, entisellä työmäärällä luodun tuotemäärän arvo olisi kasvanut, koska voitto olisi kasvanut, ja samalla tämän suhteessa työläisen palkkaan tapahtuneen voiton kasvun tasapainottaisi se pienempi työmäärä, joka tarvitaan työläiselle maksettavan pienentyneen tuotemäärän luomiseksi» (sama, s. 35).

Myöhemmin on tarkasteltava millaisiin tuloksiin Malthus tulee tässä yhteydessä puhuessaan *rahan hinnasta eri maissa*.

[4] CAREYN TEORIA
PÄÄOMAN HALPENEMISESTA TYÖLÄISEN KOHDALLA.
WAKEFIELDIN ESITYS
RICARDON PALKKATYÖTEORIAN
JA HÄNEN ARVOTEORIANSA RISTIRIITAISUUDESTA

{Tavaralla a voi ostaa esimerkiksi yhden työpäivän; sillä maksetaan vain puolet työpäivästä (välttämätön osa), mutta sillä saadaan vaihdossa kokonainen työpäivä. Tavaralla ostetun työn kokonaismäärä on silloin yhtä kuin välttämätön aika plus lisääika. Jos siis välttämättömän työn hinta on yhtä kuin x , niin koko työn hinta olisi $2x$, ja voisin siten arvioida uuden valmistetun tavaran työpalkassa ja ilmaista siten koko tavaran hinnan työpalkassa. Mutta se olisi kaikkein vähiten *vakioarvo*. Sekaannuksesta, joka johtuu siitä, että sivistyneissä maissa tehdään — olkoon työpalkka sitten mikä tahansa — palkan edestä aina todella työtä jokin keskimääräinen aika, vaikkapa 12 tuntia, olkoonpa näistä 12 tunnista sitten mikä osa hyvänsä välttämätöntä tai lisätyötä, — tästä hra Carey, joka palauttaa työmäärän työpäivään (työmäärät palautuvatkin elolliseen työpäivään), tulee siihen johtopäätökseen, että kun saman pääoman uusintaminen vaatii aina vähemmän työaikaa (esimerkiksi 100 punnan kone maksaa tuotantovoimien kehittyessä jonakin tiettyinä ajankohtana enää 50 puntaa, ts. kone on aikaisempaa puolta lyhyemmän työajan, työpäivän tai työtuntien, miten vain halutaan, tuote). niin *työläinen* voi ostaa, hankkia itselleen *tämän koneen* puolella aikaisempien työpäivien määrästä.¹⁸ Hra Carey tekee sen pikku virheen, että pitää lisätyöajan kasvua aivan kuin työläisen *hyväksi* tulevana, vaikka asia johtaa päinvastoin siihen, että työläinen tekee koko työpäivästä vähemmän työtä itseään varten ja enemmän pääomaa varten, siis pääoman objektiivinen mahti työläiseen kasvaa nopeasti, tietyssä määräsuhteessa tuotantovoimien lisääntymiseen.

Hra Carey näkee asian niin, että työläinen ostaa tai lainaa itselleen koneen; sanalla sanoen hän muuttaa työläisen kapitalistiksi. Ja sitä paitsi työläisen pitäisi saada tämä suuri valta pääomaan siksi, että tietyn pääomamäärän uusintaminen vaatii vähemmän välttämätöntä työtä, ts. vähemmän maksettua työtä, siis siksi, että työpalkka laskee suhteessa voittoon. Niin kauan kuin työläinen voi Amerikassa vielä ottaa haltuunsa osan lisätyöstään, hän pystyy siellä kasaamaan sen verran, että pääsee esimerkiksi vuokraviljelijäksi jne. (vaikka sekin mahdollisuus alkaa jo olla ohitse). Jos palkkatyöläinen jossain Amerikassa pääsee yhä nopeasti johonkin asemaan, niin se tapahtuu uusinta-

malla aikaisempia tuotanto- ja omistustapoja (esimerkiksi riip-pumaton talonpojisto) pääoman pohjalla. Lyhyesti sanottuna hra Carey tarkastelee työpäivää työläiselle kuuluvana työpäivänä, ja *sen sijaan että päättelisi työläisen joutuvaan tuottamaan enemmän pääomaa ollakseen työllistettynä entisen työajan, hän päättelee, että työläinen joutuu tekemään vähemmän työtä saadakseen itselleen pääomaa* (saadakseen haltuunsa tuotantoehdot).

Jos työläinen tuotti 20 konetta ja voi nyt tuottaa lisääntyneen tuotantovoiman ansiosta 40, niin erillinen kone todellakin halpenee, mutta siitä, että tietyn konemäärän tuottamiseksi tarvitaan aikaisempaa pienempi työpäivän osa, ei seuraa, että työpäivän tuote olisi työläiselle aikaisempaa suurempi, vaan siitä seuraa päinvastoin, että tietyn konemäärän tuottamiseen käytetään elollista työtä vähemmän. Muutoin hra Carey, joka tavoittelee *harmoniaa*, on jopa sitä mieltä, että voiton suhdeluvun laskiessa voiton määrä kasvaa, koska tarvitaan yhä suurempi pääoma suhteessa käytettyyn elolliseen työhön; *siis* työläiselle käy yhä mahdollommaksi saada haltuunsa tarvittava summa pääomaa, se minimipääoma, joka tarvitaan työn tuottavaan käyttöön uudessa tuotantovaiheessa. Pääoman kunkin jako-osan uusintaminen vaatii aikaisempaa vähemmän työaikaa, mutta lyhyemmän työajan käyttöön tarvitaan aikaisempaa suurempi pääoma. Tuotantovoiman kasvu tulee ilmi siinä, että elollisesta työstä muodostuva pääoman osa [VI—8] pienenee jatkuvasti verrattuna siihen pääoman osaan, joka on kulutettu koneisiin jne.

Careyn koko kehno vitsi, jota Bastiat tietysti pitää oikeana löytönä, perustuu siihen, että hän muuttaa tuotantoon tarvittavan työajan tai työpäivät työläiselle *kuuluviksi* työpäiviksi, vaikka tämä aika päinvastoin kuuluu pääomalle, ja samassa määrin kuin työn tuotantovoima kasvaa, työläiselle jää yhä kapeampi osa työajastaan. *Mitä vähemmän elollista työaikaa tietty pääoma joutuu ostamaan*, ts. mitä enemmän pääoman kokonaisuus kasvaa ja sen käyttämä elollinen työ vähenee suhteessa pääoman suuruuteen, sitä suurempi mahdollisuus työläisellä on hra Careyn mukaan tulla pääoman haltijaksi, *koska pääoma uusinnetaan vähemmällä elollisella työllä*. Mitä suurempi pääoma on ja mitä pienempi suhteellisesti on sen käyttämien työläisten määrä, sitä suuremmat mahdollisuudet näillä työläisillä on tulla kapitalisteiksi: eikö pääoma nyt uusinnetakin vähemmällä työpäivillä? Eikö pääomaa *näin ollen* voisi muka ostaa, hankkia itselleen vähemmällä työpäivillä?

Ottakaamme 100 punnan pääoma, josta 50 puntaa kulutetaan [pysyvään pääomaan] ja 50 puntaa työhön ja joka tuottaa 50 % voiton (voiton suhdeluvun aleneminen on Careyn tärkein keppihevonon ja kuuluu mukaan hänen teoriaansa). Vastatkoon työpalkan jokainen punta yhtä työpäivää, yhtä työläistä. Otetaan sitten

toinen 16 000 punnan pääoma, josta kulutetaan 14 500 puntaa [pysyvään pääomaan] ja 1 500 puntaa työhön (vastatkoon työpalkka 1 500 työläistä) ja joka tuottaa vain 20 % voiton. Ensimmäisessä tapauksessa tuote on yhtä kuin 150 puntaa, toisessa tapauksessa (laskelmaa helpottaaksemme oletamme, että kiinteä pääoma tekee yhden kierron vuodessa) tuote on yhtä kuin 19 200 puntaa (siitä on voittoa 3 200 puntaa).

Tässä meillä on hra Careyn kannalta suotuisin tapaus. Voiton suhdeluku on alentunut 50 prosentista 20 prosenttiin, ts. $\frac{3}{5}$ eli 60 prosentilla. Edellisessä tapauksessa 50 punnan [lisä]tuote on tulos 50 elollisesta työpäivästä; toisessa tapauksessa 3 200 punnan [lisä]tuote on tulos 1 500 työläisen työstä. Ensimmäisessä tapauksessa 1 punnan [lisä]tuote on tulos yhdestä työpäivästä; toisessa tapauksessa yhden työpäivän tuotteena on $2\frac{2}{15}$ punnan [lisä]tuote. Toisessa tapauksessa tarvitaan 1 punnan [lisä]arvon tuottamiseen vähemmän kuin puolet siitä työajasta, joka tarvitaan ensimmäisessä tapauksessa. Eikö se merkitse sitä, että toisessa tapauksessa työläinen tuottaa puolessa työpäivässä itselleen $1\frac{1}{15}$ puntaa, kun taas ensimmäisessä tapauksessa työläinen tuottaa kaksi kertaa pitemmässä ajassa vain 1 punnan, joten eikö työläisellä ole toisessa tapauksessa parhaat mahdollisuudet tulla kapitalistiksi? Työläisen olisi ensiksi saatava itselleen 16 000 punnan pääoma ja oman työnteon sijasta ostettava vierasta työtä, jotta hän saisi vähintäkään apua tästä välttämättömän työajan lyhenemisestä.

Siten välttämättömän työajan lyheneminen on vain synnyttänyt mittaamattoman kuilun työläisen työn ja sen käytön ehtojen välille; *välttämättömän työn* suhdeluku on alentunut, ja tästä syystä on 16 000 punnan pääoman nyt työssä pitämistä työläisistä sanottu irti yli neljää kertaa enemmän kuin ensimmäisessä [vaihtelevan ja koko kulutetun pääoman välisessä] suhteessa.¹⁹ Näiden irtisanottujen työläisten pitäisi sitten lohduttautua sillä, että jos heidän hallussaan olisi itsenäisen työskentelyn tai pikemminkin kapitalistina toimimisen ehdot, niin he itse tarvitsisivat vähemmän työläisiä. Ensimmäisessä tapauksessa koko välttämättömän pääoma on 100 puntaa ja yksittäisellä työläisellä on tässä suuremmat mahdollisuudet saada poikkeuksellisesti kokoon kyllin paljon säästöjä ja tulla olosuhteiden erityisen suotuisan yhteisvaikutuksen ansiosta itse kapitalisti *A:n* [100 punnan haltijan] kaltaiseksi *kapitalistiksi*. Työläisten työaika on sama sekä kapitalistilla *A* että kapitalistilla *B* huolimatta siitä, että näiden kapitalistien käyttämien työpäivien kokonaissumma on oleellisesti erilainen. Siinä missä ensimmäinen kapitalisti [*A*] tarvitsee 5 työläistä, toinen kapitalisti [kapitalisti *B*, 16 000 punnan pääoman omistaja] ei tarvitse edes yhtä työläistä.²⁰ Siitä syystä [kapitalisti *B:n*] jäljelle jäävien työläisten on tehtävä työtä yhtä paljon

[kuin kapitalisti A:n työläiset tekevät] ja heistä on saatava enemmän lisääaikaa.

Se että pääoma siinä tuotantovaiheessa, missä se on kasvanut samassa määrin kuin tuotantovoimatkin, tarvitsee elollisia työpäiviä vähemmän, merkitsee Careyn mukaan samalla sitä, että työläinen tarvitsee vähemmän työpäiviä hankkiakseen itselleen pääomaa; ilmeisesti hän saa sen aikaan »työllistämättömien» työläisten työpäivillä. Koska kapitalisti tarvitsee vähemmän työläisiä lisätäkseen valtavan pääomansa arvoa, voi kapitalistin työssä pitämä työläinen hankkia itselleen vähemmällä työllä enemmän pääomaa. Sellaista on hra Careyn, harmonian tavoittelijan, logiikka.}

* * *

Wakefield sanoo Ricardon teoriasta näin [ks. hänen toimittamansa laitos A. Smithin »Kansojen varallisuudesta», I osa, s. 230, alaviitta, Lontoo 1835]:

»Jos työtä tarkastellaan tavarana ja pääomaa, työn tuotetta, toisena tavarana ja jos yhtä suuret työmäärät säätävät näiden kahden tavaran arvon, silloin tietty työmäärä vaihtuu kaikissa olosuhteissa siihen pääomamäärään, joka on tuotettu samalla työmäärällä; *mennyt* työ vaihtuu aina samaan määrään *nykyistä* työtä... Mutta työn arvoa suhteessa toisiin tavaroihin eivät määrää — ei ainakaan siinä tapauksessa että palkka riippuu [tuotteen] jakaantumisesta [kapitalistin ja työläisen kesken], — yhtä suuret työmäärät, vaan tarjonnan ja kysynnän välinen suhde»²¹.

[5)] KÄYTTÄMÄTÖN PÄÄOMA [BAILEYLLÄ]. TUOTANNON KASVU ILMAN EDELTÄVÄÄ PÄÄOMAN KASVUA

{*Bailey* esittää teoksessaan »*Money and its Vicissitudes in Value*» (Lontoo 1837) huomautuksia *käyttämättömästä pääomasta*, joka voidaan panna kiertämään nopeuttamalla kiertoa (hänen käsityksensä mukaan kiertovälineiden määrää on tällöin lisättävä; hänen olisi pitänyt puhua *rahan* määrästä). *Bailey* pyrkii osoittamaan, että jos pääoma olisi jossakin maassa aina täysin käytössä, kysynnän kasvu ei voisi saada aikaan tuotannon kasvua. *Käyttämättömän pääoman* käsite kuuluu kiertoon, sillä pääoma, joka ei ole kierrossa, nukkuu. Kyseiset kohdat kuuluvat näin:

»Suuri määrä pääomaa ja tuotantokykyä voi olla joutilaassa tilassa. Taloustieteilijät tekevät virheen uskoessaan että työläisten määrä ja pääoman määrä ovat täysin määrättyjä voimia, joiden on ehdottomasti tuotettava määrätty tulos siinä maassa, missä ne ovat olemassa» (s. 54). »Se tavaramäärä, jonka olemassa olevat tuottajat ja olemassa oleva pääoma voivat tuoda markkinoille, ei suinkaan ole mikään kiinteä ja määrätty, vaan siinä tapahtuu päinvastoin monenlaisia vaihteluita» (s. 55). Siis »tuotannon kasvulle ei ole

oleellista, että ilmaantuisi uutta pääomaa tai uusia työläisiä»... (Esimerkiksi sellaisessa maassa, missä on puutetta jalometalleista) »voi joitakin tavaroita tai, mikä merkitsee samaa, *tuotantokykyä niitä varten* olla yhdellä paikalla liiallisesti, ja samoin toista tavaraa toisella paikalla, ja niiden kummankin haltijat tahtoisivat vaihtaa tavaransa vieraan tavaroihin, mutta pysyvät vaihtamattomuuden tilassa, koska heiltä puuttuu yhteinen vaihtoväline, ja toimetttömyyden tilassa, koska heiltä puuttuu tuotantomotiivi» (s. 55—56).

Raha esiintyy pääomankierrossa kaksinaisesti.

[Ensiksi raha esiintyy] pääoman muuttumisena rahaksi, ja samalla tavaran hinnan realisointina; mutta tässä tapauksessa hinnan asettaminen ei ole muodollista. Tuotteen muuttuminen rahaksi on tässä pääoman muuttumista takaisin *arvoksi* sellaisenaan, itsenäisesti olemassa olevaksi arvoksi; pääomaksi rahana tai rahaksi realisoituna pääomana. Toiseksi raha esiintyy pääomankierrossa pelkän kiertovälineen määrittämisessä; tämä tapahtuu siellä missä raha palvelee vain pääoman muuttamista takaisin tuotantoehdoiksi. Tässä toisessa tapauksessa kun raha esiintyy työpalkan muodossa, täytyy samanaikaisesti olla käsillä tietty määrä rahaa kiertovälineenä, maksuvälineenä. Se että raha esittää pääomankierrossa tätä kaksinaista osaa, synnyttää kaikissa kriiseissä sen näennäisyyden, että rahaa kiertovälineenä olisi liian vähän, kun sitä vastoin pääomalla ei ole riittävästi *arvoa* eikä se näin ollen voi *muuttua käsillä olevaksi rahaksi*. Tällöin itse kierrossa olevan rahan paljous voi jopa kasvaa. (Kun otamme puheeksi koron jne., on omistettava erityinen alajakso rahan uusille määrittämiselle pääoman kierron momentteina, kun se on asetettu pääoman kierron momentiksi, osaksi pääoman kiertovälineeksi, osaksi *pääoman realisoiduksi arvoksi*, jolloin raha itse on *pääomaa*.)

Bailey jatkaa:

»Toimintaan saatettu työ ei suinkaan riipu yksinomaan vain jonkin maan käytettävissä olevasta pääomasta. Asia riippuu myös siitä, jaetaanko elämisen tarvikkeet, työkalut ja raaka-aineet [VI—9] nopeasti vai hitaasti sinne missä niitä tarvitaan; kiertävätkö ne vaivalloisesti vai eivät, ovatko ne pitkiä kausia liikkumattomana massana eivätkä sen seurauksena takaa riittävää työllisyyttä väestölle» (s. 56—57).

(Gallatinin esimerkki Pennsylvanian läntisistä piirikunnista samassa teoksessa, s. 7—58.)²²

»Taloustieteilijät ovat liian taipuvaisia katsomaan, että tietyn suuruisen pääoma ja tietyn kokoinen työläisjoukko ovat tuotantovälineinä aina yhtä tehokkaat ja toimivat tietyllä aina yhtä suurella voimaperäisyydellä... Tiettyä pääomaa käyttävän tuottajan tuotteet voivat jäädä pitemmäksi tai lyhyemmäksi ajaksi myymättä, ja kun hän odottaa tilaisuuttaan vaihtoon, hänen tuotantokykynsä lakkaa tai vähenee, niin että hän voi tietyn ajanjakson, esimerkiksi yhden vuoden kuluessa, tuottaa vain puolet siitä mihin hän olisi päässyt jos kysyntään ei olisi tullut viivytystä. Tämä huomautus soveltuu yhtä lailla myös työläiseen, joka on tuottajan väline. Yhteiskunnan jäsenten ammattialojen täytyy sovittautua toisiinsa, vaikka epätäydellisesikin. Vaikka toteutumisesä onkin eri askelten välillä runsaasti matkaa, on kuitenkin jokainen tavaranvaihtoa helpottava keino yksi askel kohti tällaista

yhteen sovittautumista. Mitä kitkattomammaksi ja helpommaksi tavaroiden vaihto tulee, sitä lyhyemmiksi käyvät ne tuottamattomat väliajat, joiden kuluessa ylittämätön este tuntuu erottavan työhön valmiit miehet pääomasta... joka puolestaan näyttää olevan kylläkin käden ulottuvilla, mutta silti hedelmättömään toimeentuloon tuomittuna» (s. 58—60).

»Yleisenä periaatteena on, että uuteen kysyntään vastataan uusilla ponnistuksilla käyttämällä aktiivisesti pääomaa ja työtä ennen kuin niistä tulee käyttämättömiä, ei ottamalla tuotantovoimaa pois muista kohteista. Viimeksi mainittu on mahdollista vain silloin kun jonkin maan pääoman ja työn käyttö ei enää pysty laajenemaan. Tavaroiden vienti ei ehkä suoraan pane uutta työtä liikkeeseen, mutta siinäkin tapauksessa se vähentää valmiita tavaroita myymättömistä varastoista ja vapauttaa pääomaa tuottamattomasta tilasta» (s. 65). »Ne, jotka väittävät, että rahavirta ei voisi edistää muiden tavaroiden tuotantoa, koska nämä tavarat ovat ainoita tuotannon tekijöitä, väittävät siten, että tuotantoa ei ylipäätään voi laajentaa, koska sellainen laajentaminen vaatii, että elämisen tarvikkeiden, raaka-aineiden ja työvälineiden määrää on sitä ennen laajennettu; tällä väitetään tosiasiallisesti, että tuotantoa ei voi lainkaan laajentaa ilman edeltävää laajentamista» (mutta eikö juuri tämä ole kasautumisen taloudellinen oppi?) »eli toisin sanoen, että kaikki kasvu on mahdotonta» (s. 70).

»Nyt tosin sanotaan: jos ostaja tulee markkinoille ja hänellä on entistä enemmän rahaa, mutta hän ei aiheuta hinnannousua sieltä löytämilleen tavaroille, silloin hän ei anna mitään lisäylykettä tuotannolle; jos hän sitä vastoin aiheuttaa hintojen nousun niin että niissä tapahtuu määräsuuruinen korotus, silloin kysyntä ostajien taholla ei ole kasvanut entisestä» (s. 73). »On kiellettävä yleisen periaatteen asema väittämältä, että ostaja ei voi antaa tuotannolle lisäylykettä *ellei hänen kysyntänsä nosta hintoja...* Paitsi että entistä laajempi tuotanto sallii tehokkaamman työnjaon ja parempien koneiden ottamisen käyttöön, tässä syntyy mahdollisuus ottaa käyttöön tietty määrä työtä ja käyttämätöntä pääomaa, *joilla saadaan aikaan lisäerä tavaroita samaan hintaan.* Tästä syystä tapahtuu usein, että kysyntä kasvaa huomattavasti ilman hintojen nousua» (s. 73—74).

[6] WADEN ESITYS PÄÄOMASTA.

PÄÄOMA YHTEISKUNNALLISENA VOIMANA.

[MITEN PORVARILLISET TALOUSTIETEILIJÄT SEKOITTAVAT PÄÄOMAN ESINEELLISEN PUOLEN SEN YHTEISKUNNALLISEEN MUOTOON]

{*John Wade kirjoittaa teoksessaan »History of the Middle and Working Classes», 3rd edition, Lontoo 1835:*

»Työ on se tekijä, josta pääoma saa kyvyn tuottaa palkan ja voiton talon» (s. 161). »Pääoma on kasattua työtä, joka tähtää siihen, että pääoma kehittää itseään uusissa ja entistä täysin vastaavissa muodoissa; pääoma on yhteiskunnallinen voima» (s. 162). »Pääoma on vain toinen nimitys sivilisaatiolle» (s. 164).

Työläisten yhteenliittyminen, yhteistyö ja työnjako työn tuottavuuden perusehtoina, samoin kuin kaikki työn tuotantovoimat, ts. ne voimat, jotka määräävät työn voimaperäisyyden ja niin ollen sen ekstensiivisen realisoinnin, ilmenevät *pääoman*

tuotantovoimana. Työn yhteiskunnallinen luonne, sen luonne yhteiskunnallisena työnä on näin ollen pääoman *yhteiskunnallinen voima*. Samoin on *tieteen laita*. Samoin on myös työnjaon laita sen ilmetessä työpaikkojen jakona ja niitä vastaavana vaihtona. Kaikki tuotannon yhteiskunnalliset voimavarat ovat pääoman tuotantovoimia ja siitä syystä itse pääoma ilmenee niiden subjektina.

Työläisten yhteenliittyminen sellaisena kuin se esiintyy tehtaissa ei näin ollen ole sekään työläisten, vaan pääoman asettama. Työläisten yhteenliittyminen ei ole *heidän* olemistaan, vaan pääoman *olemista*. Tämä yhteenliittyminen ilmenee yksittäiseen työläiseen nähden satunnaisena. Työläinen suhtautuu omaan liittymiseensä yhteen muiden työläisten kanssa ja yhteistyöhön heidän kanssaan kuin johonkin *vieraaseen*, kuin pääoman toimintatapa. Siellä missä pääoma esiintyy epäadekvaatissa muodossa — siis esimerkiksi pienen, työhön osallistuvan pääoman muodossa — pääoma edellyttää jo tietynasteista, suurempaa tai pienempää keskittymistä sekä objektivisessa muodossa, ts. elintarvikkeiden, raaka-aineen ja työvälineiden eli sanalla sanoen rahan, rikkauden yleisen muodon keskittymistä (tässä se käy vielä yksiin kasaantumisen kanssa) yksiin käsiin, — että toisaalta subjektiivisessa muodossa, ts. työvoimien [Arbeitskräfte] kasaantumisenä ja niiden keskittymisenä yhteen kohtaan pääoman käskyvaltaan. Jokaisesta työläistä kohti ei voi tulla yhtä kapitalistia, niin kuin ennen oli 1 mestaria kohti 1 tai 2 kisälliä, vaan yhtä kapitalistia kohti täytyy tulla tietty määrä työläisiä.

Tuottava pääoma tai pääomaa vastaava tuotantotapa voi olla muodoltaan vain kahtalainen: joko manufaktuuri tai suurteollisuus. Edellisessä vallitsee työnjako, jälkimmäisessä työvoimien [Arbeitskräfte] kombinointi (työtavan ollessa kunkin työläisen kohdalla yhtäläinen) sekä tieteen mahdin käyttö, jolloin kombinointi ja niin sanoaksemme työn kollektiivinen henki on siirretty koneeseen. Ensimmäisessä tapauksessa (kasattujen) työläisten joukon on oltava suuri suhteessa pääoman paljouteen; toisessa tapauksessa on kiinteän pääoman oltava suuri verrattuna lukuisien yhdessä työskentelevien työläisten lukumäärään. Mutta tässä viimeksi mainitussa tapauksessa edellytetään jo suuren työläisjoukon keskittymistä ja heidän jakaantumistaan koneiden rattaiksi. (Se miksi asia on toisin maataloudessa, ei kuulu tähän.) Näin ollen toista tapausta ei tarvitse tarkastella erikseen, ensimmäisen tapauksen tarkastelu riittää.

Työnjako on manufaktuurille ominaista kehitystä. Mutta työnjako edellyttää lukuisien työläisten (tilapäistä) kokoontumista yhden käskyvallan alaisiksi, aivan samoin kuin *rahan muuttuminen pääomaksi edellyttää elämisen tarvikkeiden, raaka-aineiden ja työvälineiden tietyn määrän vapautumista*. Työnjako onkin jätet-

tävä tässä huomiotta, koska se on myöhäisempi momentti. Tietyt teollisuuden haarat, esimerkiksi vuoriteollisuus, edellyttävät alusta alkaen yhteistyötä. Niin kauan kuin pääomaa ei ole olemassa, yhteistyötä tehdään siis pakkotyönä (päivätyö- ja luontaisuoritukset tai orjatyö) valvojan alaisuudessa. Samoin tapahtuu tienrakennuksessa jne. Ryhtyessään tällaisiin töihin pääoma ei luo työläisten kasaantumista ja keskittymistä, vaan saa sen perinnöksi edeltäjiltään. Sekään ei siis kuulu käsiteltävänämme olevaan asiaan.

Yksinkertaisin ja työnjaosta riippumattomin muoto on se, missä pääoma työllistää erilaisia itsenäisiä ja hajallaan asuvia käsinkutojia, kehrääjiä jne. (Tämä muoto on yhä olemassa teollisuuden rinnalla.) *Siten pääoma ei tässä vielä määrää itse tuotantotapaa, vaan löytää sen valmiina.* Näiden hajallaan olevien elävien työläisten yhtymäkohtana on vain heidän keskinäinen suhteensa pääomaan, se, että pääoman käsiin kasaantuu heidän tuotantonsa tulos ja siten myös ne lisäarvot, jotka työläiset ovat luoneet yli oman tulonsa. Yhteisen työn [osanottajina] työläiset ovat tässä olemassa vain *an sich**, vain siinä määrin kuin kukin heistä tekee työtä pääomaa varten — ja tämän nojalla kullakin heistä on itsessään jokin yhteinen keskus —, mutta silti he eivät tee työtä yhdessä. Näin ollen työläisten yhteenliittyminen pääoman vaikutuksesta on tässä vain *muodollista* [VI—10] ja koskee vain työn tuotetta, ei itse työtä. Sen sijaan että työläiset vaihtaisivat monien kanssa, he vaihtavat nyt yhden kapitalistin kanssa. Siitä syystä tässä tapahtuu *vaihdon keskittymistä* pääoman puolella.

Pääoma ei *vaihda* erillisenä, vaan monien kulutuksen ja tarpeen edustajana. Pääoma ei enää *vaihda* yksittäisenä vaihtajana, vaan edustaa vaihtotapahtumassa yhteiskuntaa. Tässä tapahtuu pääoman puolelta *kollektiivista vaihtoa* ja *keskittävää vaihtoa* hajallaan työskentelevien kutojien jne. kanssa, ja tällä vaihdolla heidän työnsä tuotteet kootaan, liitetään yhteen ja samalla kootaan yhteen myös itse heidän työnsä, vaikka ne tehdäänkin toisistaan riippumatta. Heidän töittensä liittäminen yhteen ilmenee erityisenä aktina, jonka rinnalla heidän töittensä itsenäisyys ja pirstoutuneisuus jatkaa olemassaoloaan. Tämä on *ensimmäinen ehto rahan vaihtumiselle* pääomana vapaaseen työhön.

Toinen ehto on, että näiden monien työläisten itsenäisyys ja pirstoutuneisuus kumoutuu, jolloin *erillinen pääoma* ei esiinny suhteessa heihin *yhteiskunnallisena kollektiivisena voimana enää vain vaihtotapahtumassa* yhdistämällä itseensä monia lukuisia vaihtoja, vaan kokoaa työläiset käskyvaltaansa yhteen paikkaan, yhteen manufaktuuriin; pääoma ei enää jätä työläisiä siihen

* — itsessään» mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

tuotantotapaan, jonka se on kohdannut valmiina eikä se enää perusta valtaansa tälle pohjalle, vaan luo perustaksi itseään vastaavan tuotantotavan. Pääoma luo työläisten *yhteenliittämisen* tuotannossa, ja aluksi tämä yhteenliittäminen supistuu vain yhteiseen paikkaan, työskentelyyn esimiehen alaisena, *yhtenäisen komennon synnyttämiseen, tiukempaan kuriin, pysyvyyteen ja asetettuun riippuvuuteen pääomasta itse tuotannossa*. Tämä merkitsee alun alkaen sitä, että tietyt faux frais de production* säästävät. (Koko tästä prosessista ks. *Gaskellin* teosta, jossa tarkastellaan erityisesti Englannin suurteollisuuden kehitystä.²³)

Pääoma ilmenee nyt sekä työläisten kollektiivisena voimana, heidän yhteiskunnallisena voimanaan että heitä yhteen sitovana ja niin ollen tämän voiman luovana yhteytenä. Kaikki tämä välittyy nyt kuten ennenkin ja pääoman kehityksen jokaisessa vaiheessa niin, että monet vaihtavat yhden kanssa, niin että itse vaihto on keskittynyt pääomaan; tässä on vaihdon yhteiskunnallinen luonne; pääoma vaihtaa työläisten kanssa yhteiskunnallisesti, mutta työläiset pääoman kanssa yksittäisesti.

Käsityöläistuotannossa on kysymys tuotteen laadusta, yksittäisen työläisen erityisestä taitavuudesta ja mestarin oletetaan päässeen mestariksi tämän taidon hallitsemisen perusteella. Mestarin asema mestarina ei perustu yksinomaan siihen, että hän on tuotantoehtojen haltija, vaan myös hänen omaan taitoonsa erityisessä työssä. Pääoman tuotannossa ei alun alkaenkaan ole kysymys tästä puolitaiteellisesta suhteesta, joka ylipäättään vastaa työn käyttöarvon kehitystä, välittömän käsityön erityisten taitojen kehitystä, ihmiskäden kouliintumista työhön jne. Pääoman tuotannon alusta alkaen on kysymys massasta, sillä kaikki koskee vaihtoarvoa ja lisäarvoa. Pääoman kehittyneenä periaattina on juuri se, että se tekee tarpeettomaksi erityisen taidon ja käsityön, välittömän ruumiillisen työn ylipäättään, tekee tarpeettomaksi sekä erityisen ruumiillisen ammattitaidon että lihasvoiman; erityistaito sijoitetaan sitä vastoin kuolleisiin luonnonvoimiin.

Jos oletamme, että manufaktuurin synty merkitsee samalla pääoman tuotantotavan syntyä (orjat liittyvät an sich yhteen, koska he ovat yhden isännän alaisia), niin samalla oletetaan että itse pääoman vasta esiin tuomaa työn tuotantovoimaa ei ole vielä olemassa. Samalla siis oletamme, että välttämätön työ vie manufaktuurissa vielä suuren osuuden koko käytettävissä olevasta työajasta, niin että kullekin erilliselle työläiselle tulee yhä suhteellisen vähän lisätyötä.

Yhtäältä tämä korvataan sillä — ja juuri näin nopeutetaan manufaktuurin edistymistä — että voiton suhdeluku on korkeam-

* — tarpeettomat tuotantokustannukset. *Toim.*

pi ja siis pääoma kasaantuu nopeammin (suhteessa jo olemassa olevaan pääoman määrään) kuin suurteollisuudessa. Jos 100 taalerin [sijoitetusta pääomasta] 50 menee työhön ja lisäaika on $\frac{1}{5}$ [välttämättömästä työajasta], niin luotu arvo on yhtä kuin 110 taaleria, ts. [voiton suhdeluku] on 10 %. Jos 100 taalerista menee työhön vain 20 taaleria ja lisäaika on $\frac{1}{4}$ [välttämättömästä työajasta], niin luotu arvo on yhtä kuin 105 taaleria, ts. [voiton suhdeluku] on 5 %.

Toisaalta tämä korkeampi voiton suhdeluku syntyy manufaktuurissa vain käytettäessä yhtäaikaa monia työläisiä. Pitempään lisäaikaan päästään vain siten, että pääoma kokoaa itselleen monien työläisten lisäajan. Manufaktuurissa vallitsee absoluuttinen eikä suhteellinen lisäaika. Näin tapahtui alun perin vielä suuremmassa määrin siellä missä hajallaan asuvat riippumattomat työläiset itse saivat vielä itselleen osan lisäajastaan. Jotta pääoma voisi olla olemassa pääomana, jotta se voisi sekä elää voitosta että harjoittaa kasaamista, sen voiton on oltava yhtä kuin monien samanaikaisten elollisten työpäivien lisäajan summa. Maanviljelyksessä maa on kemiallisilta jne. vaikutuksiltaan itse jo kone, joka tekee välittömän työn tuottavammaksi ja antaa siitä syystä aikaisemmin ylijäämän, ja syynä on se, että maanviljelyksessä käytetään *aikaisemmin* konetta, *luonnollista* konetta. Tämä on ainoa oikea perusta fysiokraattien opissa, joka asettaa tältä kannalta vain maanviljelyksen vastakkain vielä aivan kehittymättömän manufaktuurin kanssa. Jos kapitalisti käyttäisi yhtä työläistä eläkkeeseen tämän lisäajan kustannuksella, niin hän saisi selvästikin kaksinkertaisen voiton jos hän tekisi itse työtä, tekisi työtä omine rahavaroineen, sillä hän voittaisi paitisi lisäaika myös työläiselle maksamansa palkan. Tämä prosessi merkitsisi kapitalistille tappiota, ts. hän ei olisi vielä siinä asemassa että voisi toimia kapitalistina tai sitten työläinen olisi vain hänen apulaisensa eikä siten suhtautuisi häneen vielä pääomana.

Jotta raha näin ollen muuttuisi pääomaksi, ei vaadita ainoastaan että sen on pantava liikkeeseen lisätyötä, vaan sen on pantava liikkeeseen *tietty määrä lisätyötä*, tietyn välttämättömän työmäärän lisätyö, ts. *monien työläisten* lisätyö yhdellä kertaa, niin että heidän lisätyönsä yhteissumma riittää sekä siihen, että pääoma voi elää *pääomana*, ts. edustaa kulutuksessa rikkautta vastapainona työläisten elämälle, että siihen, että lisätyötä pannaan syrjään kasaamista varten. Pääoma ei alun alkaenkaan tuota käyttöarvon tähden, välittömän toimeentulon tähden. Lisätyön täytyy siis olla alun alkaen kyllin suuri, jotta jokin osa siitä voitaisiin käyttää jälleen pääomana. Siis aina juuri siinä kehitysvaiheessa, missä tietty yhteiskunnallisen rikkauden massa on jo objektiivisesti keskittynyt yksiin käsiin ja ilmenee siis pääomana, alun alkaen vaihtona monien työläisten kanssa, ja myö-

hemmin monien työläisten tuotantona, työläisten liittämisenä yhteen, ja näyttää, että se pystyy saamaan tietyn määrän elollista työvoimaa yhtä aikaa työhön,— juuri tässä vaiheessa alkaa tuotanto pääoman avulla, joka näin ilmenee alun alkaen *kollektiivisena voimana*, yhteiskunnallisena voimana ja pirstoutuneisuuden kumoamisena: aluksi työläisten kanssa käydyn vaihdon pirstoutuneisuuden, sitten itse työläisten pirstoutuneisuuden. Työläisten pirstoutuneisuus edellyttää yhä heidän suhteellista riippumattomuuttaan. Täysi riippuvuus pääomasta, työläisten täydellinen irtoaminen tuotantoehdoista edellyttää näin ollen heidän ryhmittymistään erillisen pääoman ympärille heidän toimeentulonsa ainoana perustana.

Samaan päädytään — tai asia on sama, mutta vain toisessa muodossa — kun lähdetään vaihdon erityisestä muodosta, joka on edellytyksenä sille, että pääoma harjoittaa vaihtoa pääomana, jolloin raha on jo *monien vaihtavien edustaja* tai sillä on oltava *vaihtovoimaa*, joka ylittää yksilön ja hänen yksilöllisen ylijäämänsä, on oltava vaihtovoimaa, joka ei ole enää yksilöllistä, vaan joka kuuluu yksilölle yhteiskunnallisen toiminnon funktion [kantajana], yksilölle, joka vaihtaa yhteiskunnallisen rikkauden edustajana. Toiselta puolen kaikki tämä johtuu *vapaan työn* edellytyksistä. Yksilön irtoaminen työn tuotantoehdoista merkitsee monien ryhmittymistä yhden pääoman ympärille.}

{Myös kauppiaanpääoma on alun alkaen monien vaihtojen keskittymistä yksiin käsiin. Se edustaa jo vaihtavien suurta joukkoa, sekä *R:na* että *T:na*.}

[VI—11] »Tämä *tiedon ja kokemuksen jatkuva edistyminen* on meidän suuri voimamme»,²⁴ Babbage sanoo.

Tämä edistyminen, tämä yhteiskunnallinen edistys kuuluu pääomaan ja pääoma käyttää sitä hyväkseen. Kaikki aikaisemat omistusmuodot tuomitsevat suuren osan ihmiskunnasta, orjat, pelkiksi työkaluiksi. Historiallinen kehitys, poliittinen kehitys, taide, tiede jne., tapahtuu korkeammassa piireissä heidän yläpuolellaan. Sen sijaan vasta pääoma on vanginnut historiallisen edistymisen ja ottanut sen rikkauden palvelukseen.

{Pääoman toteuttamaa kasautumista edeltää kasautuminen, joka konstituoii pääoman, kuuluu pääoman käsitelmääritykseen; voimme tuskin vielä nimittää tämän lajin kasautumista *keskittymiseksi*, koska jälkimmäinen tapahtuu suhteessa moniin pääomiin erotukseksi yksittäisestä pääomasta; jos puhutaan vielä vain *itse* pääomasta [von *dem Kapital*], niin keskittyminen käy vielä yksiin kasaantumisen tai pääoman käsitteen kanssa. Toisin sanoen keskittyminen ei muodosta vielä mitään erityistä määrittystä. Mutta pääomalla yhtenä tai ykseytenä on kyllä alusta alkaen vastassaan työläiset monena. Ja siten pääoma esiintyy

työläisten keskittymisenä, työläisten ulkopuolella olevana ykseytenä työtä vastassa. Tältä kannalta keskittyminen sisältyy pääoman käsitteeseen — monien elollisten työvoimien keskittyminen yhtä päämäärää varten, keskittyminen, jonka ei alun perin tarvitse suinkaan vielä toteutua itse tuotantotavassa, ei läpäistä tuotantotapaa. Näemme tässä pääoman keskittävän vaikutuksen työvoimaan tai sen asettamisen työvoimien ykseytenä, joka on itsenäisesti olemassa näiden monien ulkopuolella.}

{Rossi sanoo »Luennoissaan poliittisesta taloustieteestä»²⁵:

»Yhteiskunnallinen edistys ei voi muodostua kaiken yhteenliittymisen hajoamisesta, vaan menneiden aikojen pakotetun ja sortavan yhteenliittymisen korvaamisesta vapaaehtoisella ja tasa-arvoisella yhteenliittymisellä... Eristäytyneisyys on pisimmillään villi-ihmisen tilassa; pakko ja sorto on pisimmillään barbarian tilassa. Löydämme historiasta näiden äärimmäisyyksien väliltä hyvin erilaisia muunnelmia ja vivahteita. Täydellisyyteen päästään vapaaehtoisissa yhteenliittymissä, jotka yhdistämisellään moninkertaiset voimat viemättä yksilölliseltä työvoimalta sen energiaa, moraalisuutta tai vastuullisuutta» (s. 353).

Pääomassa ei työläisiä pakoteta liittymään yhteen suoralla ruumiillisella väkivallalla, pakkotyöllä, päivätyö- ja luontais-suorituksilla, orjatyöllä; siihen pakotetaan siten, että tuotantoehdot ovat vierasta omaisuutta ja ne itse ilmenevät objektii-visena yhteenliittymisenä, joka merkitsee samaa kuin tuotantoehtojen kasaantuminen ja keskittyminen.}

{Taloustieteilijät sotkeutuvat kaikenlaisiin vaikeuksiin käsitteessään pääoman pelkästään aineelliselta kannalta ottamatta lainkaan huomioon taloudellista muotoa, joka tekee tuotantovälineen pääomaksi. Niinpä Rossi kysyy äsken lainatussa teoksessaan:

»Onko raaka-aine todellakin tuotantoväline? Eikö se ole pikemminkin se kohde, objekti, jolla tuotantovälineen on toimittava?» (s. 367).

Siten Rossilla pääoma ja tuotantoväline teknologisessa mielessä käyvät siis täysin yksiin, ja sen mukaan jokainen villi-ihminen on kapitalisti. (Niin hra Torrens tosiasiallisesti väittääkin villi-ihmisestä, joka heittää kivellä lintua.²⁶) Rossin huomautus on muutoin lattea puhtaan aineellisen abstraktion kannaltakin — ts. itse taloudellisen kategorian abstrahoinnin kannalta — ja se osoittaa vain, että hän ei ole ymmärtänyt englantilaista opettajaansa [Torrensia].

Kasaantunutta työtä käytetään uuden tuotannon välineenä tai tuotetta ylipäätään käytetään tuotannossa; raaka-ainetta käytetään tuotannossa, ts. se kokee muodonmuutoksen aivan yhtä lailla kuin työväline, joka myös on tuote. *Tuotannon valmiista tuloksesta tulee jälleen tuotantoprosessin momentti.* Mitään tämän laajempaa merkitystä ei tässä väittämässä ole. Tämä tuotannon tulos voi toimia tuotantoprosessin puitteissa raaka-aineena tai

työvälineenä. Mutta se ei ole tuotantoväline siksi, että se palvelee välittömässä tuotantoprosessissa välineenä, vaan siksi, että se on itse tuotantoprosessin uudistamisen väline — on yksi tuotantoprosessin edellytyksistä.

Tärkeämpää ja osuvampaa on pohtia, muodostaako elämisen tarvikkeiden varanto, ts. työpalkka, osan pääomasta, ja tässäkin tulee esiin taloustieteilijöiden koko sekasotku.

»Sanotaan että työläisen palkka on pääomaa, koska kapitalisti sijoittaa sen häneen. Jos olisi olemassa vain sellaisia työläisperheitä, joilla olisi vuoden elämiseen tarvittava varasto, ei palkkaa olisi lainkaan. Työläinen voisi sanoa kapitalistille: sinä sijoitat yhteiseen liiketoimeen pääoman, minä lisään työn; jaamme tuotteen määräsuhteessa keskenämme. Heti kun tuote on realisoitu, kumpikin ottaa oman osansa» (Rossi, s. 369—370). »Silloin työläisistä ei tulisi mitään kuluja. He kuluttaisivat kaikesta huolimatta jopa silloinkin kun työt olisivat keskeytyksissä. Se mitä he kuluttaisivat, kuuluisi kulutusvarantoon eikä suinkaan pääomaan. Siis: työläisten palkat eivät ole välttämättömiä. Näin ollen palkka ei ole mikään tuotannon rakenneos. Se on jotakin satunnaista, eräs muoto meidän yhteiskuntajärjestyksessämme. Sitä vastoin tuottamiseen tarvitaan välttämättä pääomaa, työtä, maata. Toiseksi palkka esiintyy tässä kahteen kertaan: sanotaan että palkka on pääomaa, mutta mitä se edustaa? Työtä. Se joka puhuu »palkasta», puhuu »työstä» ja vice versa*. Jos siis sijoitettu työpalkka on osa pääomasta, pitäisi puhua vain kahdesta tuotantovälineestä: pääomasta ja maasta» (s. 370).

Ja edelleen:

»Pohjimmiltaan työläinen ei kuluta kapitalistin omaisuutta, vaan omaansa; se mitä hänelle annetaan työpalkkana, on hänen osuutensa tuotteesta» (s. 370). »Kapitalistin työläisen kanssa tekemä sopimus ei ole mikään tuotannon ilmiö... Yrittäjä ryhtyy tähän järjestelyyn, koska se voi helpottaa tuotantoa. Mutta tämä järjestely ei ole mitään muuta kuin *toissijainen operaatio*, aivan toisen luonteinen operaatio, joka on ympätty tuotannolliseen operaatioon. Se voi kadota toisenlaisesta työn organisaatiosta. Nykyhetkelläkin on olemassa sellaisia tuotannon lajeja, joissa sitä ei ole. Siten palkka on yksi rikkauden jakaantumisen muoto, mutta ei tuotannon elementti. Se osa varannosta, jonka yrittäjä käyttää palkanmaksuun, ei muodosta pääoman osaa... Se on aivan erityinen operaatio, joka voi epäilemättä edistää tuotannon kehityskulkua, mutta jota ei voi kutsua suoraksi tuotantovälineeksi» (s. 370).

»Kun ajattelee työn tuotantovoimaa ottamatta huomioon työläisten toimeentuloa tuotantoprosessin aikana, silloin ajattelee jotakin mielikuvituksellista. Se, joka puhuu työstä, työn tuotantovoimasta, puhuu samalla työläisestä ja elämisen tarvikkeista, työläisestä ja työpalkasta... Sama elementti tulee uudelleen esiin pääoman nimellä, aivan kuin yksi ja sama esine voisi samaan aikaan olla kahden eri tuotantovälineen osa» (s. 370, 371).

Tässä on runsaasti sekaannusta, millä on ehkä oikeutuksensa sillä perusteella, että Rossi seuraa taloustieteilijöitä kirjaimellisesti ja samastaa *tuotantovälineen* sellaisenaan pääoman kanssa. Ensin hän on aivan oikeassa siinä, että palkkatyö ei ole mikään absoluuttinen työn muoto, mutta tällöin hän vain unohtaa, että pääoma on yhtä vähän absoluuttinen työvälineen ja työn materiaalin muoto ja että nämä [palkkatyön ja pääoman] kaksi muotoa

* — päinvastoin. *Toim.*

ovat yksi ja sama muoto eri momenteissaan ja niin ollen seisovat tai kaatuvat yhdessä; tästä syystä Rossi tekee typerästi puhuesaan kapitalisteista ilman palkkatyötä.

Tutkikaamme hänen esimerkkiään työläisperheistä, jotka voivat elää vuoden ilman kapitalisteja, ovat siis tuotantoehtojensa omistajia ja tekevät välttämättömän työnsä ilman herra kapitalistin lupaa. Niin ollen kapitalisti, jonka Rossi antaa tulla työläisten luo tekemään ehdotuksensa, on pelkkä tuotantovälineiden tuottaja. Se että hän menee työläisten puheille, merkitsee vain työnjaon tuloksen välillistä vaihtoa. Molemmat ottavat sitten myös ilman mitään sopimusta — yksinkertaisella vaihdolla — osansa yhteisestä tuotteesta. Tämä vaihtohan on jakoa, eikä siihen tarvita mitään lisäjärjestelyä. Työläisperheet vaihtaisivat tällöin absoluuttista tai suhteellista lisätyötä, jonka tekemiseen työväline antaisi heille mahdollisuuden: he tekisivät joko jotakin sivutyötä jollakin toisella alalla vanhan työnsä ohella, josta he eläisivät vuodesta toiseen ennen kapitalistin ilmaantumista, tai he tekisivät [lisätyötä, joka toteutuisi] käyttämällä työvälinettä vanhalla työalalla. Tässä hra Rossi muuttaa työläisen lisätyönsä haltijaksi, [VI—12] vaihtajaksi, ja niin hän on onnistunut hävittämään työläisestä viimeisenkin jäljen, joka voisi leimata tämän palkkatyöläiseksi; mutta samalla hän on hävittänyt myös tuotantovälineestä viimeisen jäljen, joka tekee sen pääomaksi.

On totta, että työläinen ei »pohjimmiltaan kuluta kapitalistin omaisuutta, vaan omaansa», mutta ei aivan niin kuin hra Rossi olettaa: ei ole kysymys vain tuotteen *vastaavasta* osasta, vaan *hänen* tuotteensa *vastaavasta* osasta, ja jos vaihdon näennäisyys pyyhitään pois, niin työläisen saama maksu muodostuu siitä, että hän tekee osan päivästä työtä itseään varten ja toisen osan kapitalistia varten; tällöin työläinen *saa kuitenkin ylipäättään luvan tehdä työtä vain siinä tapauksessa*, että hänen tekemänsä työ antaa mahdollisuuden tällaiseen jakoon. Kuten olemme nähneet, itse *vaihtotapahtuma* ei ole mikään välittömän tuotantoprosessin momentti, vaan sen ehto. Mutta pääoman tuotantoprosessin kokonaisuudessa, joka sulkee sisäänsä pääoman vaihtotapahtumien eri momentit, sulkee sisäänsä kierron, on tämä vaihto asetettu yhdeksi kokonaisprosessin momentiksi.

Mutta, Rossi sanoo, työpalkka esiintyy laskuissa kahteen kertaan: toisen kerran pääomana, toisen kerran työnä ja edustaa siten kahta eri tuotantovälinettä. Jos työpalkka edustaa työtä tuotantovälineenä, niin se ei voi edustaa pääomaa tuotantovälineenä. Asioita on tässä sekoitettu, mikä johtuu myös siitä, että Rossi ottaa vakavasti ortodoksiset taloudelliset erottelut. Tuotannossa työpalkka esiintyy vain yhden kerran, varantona, joka on määrätty muuttumaan työpalkaksi, *potentiaalisena* työpalkkana. Niin pian kuin se on todellista työpalkkaa, se on maksettu

pois ja esiintyy enää vain kulutuksessa työläisen tulona. Mutta se, mikä vaihdetaan työpalkkaan, on työvoima, eikä se esiinny lainkaan tuotannossa, vaan siinä esiintyy vain työvoiman käyttö, *työ*. Työ esiintyy arvon tuotannon välineenä, koska siitä ei makseta, ts. työpalkka ei edusta sitä. Käyttöarvoa luovana toimintana työllä ei myöskään ole mitään yhteistä palkkatyön kanssa. Työpalkka ei työläisen kädessä ole enää työpalkka, vaan kulutusvarantoa. Se on vain kapitalistin kädessä työpalkkaa, ts. sitä pääoman osaa, joka on määrätty vaihdettavaksi työvoimaan. Työpalkka on uusintanut kapitalistille myytävän työvoiman, niin että tältä kannalta jopa työläisen kulutuskin tapahtuu kapitalistin edun mukaisesti. Kapitalisti ei lainkaan maksa itse työtä, vaan työvoiman. Hän voi tietenkin tehdä tämän vain itse tämän työvoiman toiminnan avulla.

Jos työpalkka esiintyy kahteen kertaan, niin tämä ei johdu siitä, että palkka edustaisi kahteen kertaan kahta eri tuotantovälinettä, vaan siitä, että palkka esiintyy yhden kerran tuotannon kannalta ja toisen kerran jakaantumisen kannalta. Tämä määrätty jakaantumisen muoto ei kuitenkaan ole mikään mieltävaltainen järjestely, joka voisi olla toisinkin, vaan se on itse tuotannon muodon asettama; se on vain eräs tuotannon omista momenteista toisessa määrityksessä tarkasteltuna.

Koneen arvo muodostaa tietysti yhden osan koneeseen sijoituksesta pääomasta, mutta kone ei arvona tuota mitään, vaikka se tuokin tehtailijalle tuloa. Työpalkka ei edusta työtä tuotantovälineenä yhtä vähän kuin arvo edustaa konetta tuotantovälineenä. Työpalkka edustaa vain työvoimaa, ja koska työvoiman arvo on olemassa pääomana erillään työvoimasta, niin työpalkka on osa pääomaa.

Koska kapitalisti anastaa itselleen *vierasta* työtä ja ostaa tällä anastamallaan *työllä* uudelleen työtä, niin työpalkka — ts. työn edustaja — esiintyy, jos herra Rossi niin haluaa, kahteen kertaan: 1) pääoman omaisuutena, 2) työn edustajana. Rossia huolettaa varsinaisesti se, että työpalkka esiintyy *kahden tuotantovälineen, pääoman ja työn*, edustajana; hän unohtaa, että työ tuotantovoimana sisältyy pääomaan ja että työ *työnä in esse**, ei työnä *in posse*** ole suinkaan pääomasta eroava *tuotantoväline*, vaan vasta tekee pääoman tuotantovälineeksi. Mitä tulee pääoman osana olevan työpalkan ja samaan aikaan työläisen tulona olevan työpalkan eroon, niin puhumme siitä voittoa ja korkoa käsittelevässä jaksossa, joka päättää tämän ensimmäisen pääomaa käsittelevän luvun²⁷.)

* — todellisuudessa. *Toim.*

** — mahdollisuuden mukaan. *Toim.*

[7] RICARDON TEORIA
KAPITALISTISEN YHTEISKUNNAN
LUOKKAVASTAKOHTAISUUKSIEN HEIJASTAJANA]

{*Malthus* viittaa edellä mainittuun teokseensa »*The Measure of Value Stated and Illustrated*» [Lontoo 1823] teoksessaan »*Definitions in Political Economy*», Lontoo 1827, ja palaa siinä uudelleen samaan kysymykseen. Hän kirjoittaa:

»Ennen Ricardoa en ole nähnyt yhdenkään kirjoittajan käyttävän termiä *palkka* tai todellinen palkka merkitsemään *määräsuhdetta*. Voitto tarkoittaa todella jotain määräsuhdetta; ja *voiton suhdeluku* on paikkansa pitävästi aina ilmaistu *prosentteina sijoitetun pääoman arvosta*. Sen sijaan palkan osalta on yhdenmukaisesti katsottu, että se ei nouse tai laske *missään määräsuhhteessa*, mikä sillä saattaisi olla tietyllä työmäärällä aikaansaatuun kokonaistuotteeseen, vaan että palkan nousu tai lasku riippuu työläisen saamasta suuremmasta tai pienemmästä tietyn tuotteen määrästä tai siitä, antaako tämä tuote enemmän tai vähemmän valtaa määrätä välttämättömyystarvikkeista ja elämän mukavuuksista» (s. 29—30).

Ainoa pääoman tietyn tuotannon oloissa luoma arvo on se, joka lisätään uudella työmäärällä. Mutta tämä arvo muodostuu välttämättömästä työstä, joka uusintaa palkan — summan, jonka pääoma on sijoittanut palkan muodossa — ja lisätyöstä, ja niin ollen lisäarvosta, joka ylittää välttämättömän työn. Materiaaliin ja koneisiin käytetyt kulut muuttuvat vain muodosta toiseen. Myös työväline muuttuu raaka-aineen tavoin tuotteeksi ja sen kuluttaminen loppuun on samalla tuotteen muodon luomista. Jos raaka-aine ja työväline eivät maksa mitään, — ja erinäisillä kaivannaisteollisuuden aloilla niiden aiheuttamat kulut voivat yhä olla miltei nollassa (*raaka-aine* on aina yhtä kuin nolla kaikessa kaivannaisteollisuudessa, metallien louhinnassa, hiilen louhinnassa, kalastuksessa, metsästyksessä, koskemattomien metsien hakkuissa jne.), — niin ne eivät myöskään lisää yhtään mitään tuotannon arvoon. Niiden arvo on tulosta aikaisemmasta tuotannosta, ei siitä välittömästä tuotannosta, jossa ne palvelevat työvälineinä ja raaka-aineina. Näin ollen *lisäarvo* voidaan arvioida vain suhteessa välttämättömään työhön. *Voitto* on vain lisäarvon *sekundaarinen*, johdettu ja muuntunut muoto, porvarillinen muoto, josta sen synnyn jäljet ovat kadonneet.

Ricardo itse ei tätä milloinkaan ymmärtänyt, ja syyt olivat nämä: 1) hän puhuu aina vain *valmiin* tuotemäärän jakamisesta, ei tämän [voiton ja työpalkan välisen] eron alkuperäisestä asettamisesta; 2) sen ymmärtäminen olisi pakottanut Ricardon näkemään, että pääoman ja työn välille syntyy vaihtosuhteen sijasta aivan toisenlainen suhde, eikä hänen ollut sallittu oivaltaa, että porvarillinen vastikejärjestelmä muuttuu anastamiseksi ilman

vastiketta ja pohjautuu siihen; 3) Ricardon väittämä voiton ja työpalkan määräsuhteesta koskee vain sitä, että kun tietty kokonaisarvo jaetaan kahteen määräosaan, kun ylipäättään jokin paljous jaetaan kahtia, niin osien suuruudet ovat välttämättä keskenään käänteisessä suhteessa. Ricardon koulukunta onkin sittemmin tyypistänyt koko asian täksi latteudeksi.

Mielenkiinto, joka johti Ricardon palkkojen ja voittojen käänteiseen suhteeseen, ei johtunut siitä, että hän halusi päästä perille lisäarvon luomisesta — sillä Ricardo lähtee siitä edellytyksestä, että annettu arvo on jaettava työpalkan ja voiton kesken, työn ja pääoman kesken, hän siis olettaa, että tämä jako on itsestään selvä — vaan se johtui siitä, että hän *ensiksi* haluaa tavanomaisen hinnanmäärityksen vastapainoksi saattaa voimaan sen oikean määrityksen, jonka hän on esittänyt arvolle, sen hän siis haluaa saattaa voimaan osoittamalla, että arvon jakautuminen, sen erilainen jakautuminen voitoksi ja palkaksi ei vaikuta itse arvon rajaan; *toiseksi* hän haluaa selittää voiton suhdeluvun ei vain ohimenevän, vaan jatkuvan alenemisen laskun, jota hän ei kyennyt selittämään olettaessaan, että työtä kohti on asetettava muuttumaton arvon osuus; *kolmanneksi* selittäessään tämän voiton alenemisen työpalkan kohoamisella, hän halusi selittää itse tämän nousun maataloustuotteiden *arvon* nousulla, ts. niiden tuotannon vaikeutumisella, ja samalla hän haluaa selittää, että *maankorko* ei joudu ristiriitaan hänen arvoperiaatteensa kanssa.

Samaan aikaan teollisuuspääoma sai tästä poleemisen aseensa maanomistusta vastaan, joka käytti hyväkseen teollisuuden edistystä. Mutta samalla Ricardo yksinkertaisen logiikan ajamana oli tuonut julki voiton, työn ja pääoman antagonistisen luonteen, [VI—13] vaikka hän sitten jälkeinpäin näkeekin aika tavalla vaivaa todistaakseen työläiselle, että tämä voiton ja palkan antagonistinen luonne ei koske hänen reaalitylönsä, vaan päinvastoin työpalkan *suhteellinen* (ei absoluuttinen) nousu on *vahingollinen*, koska se ehkäisee kasaantumista ja teollisuuden edistyminen hyödyttäisi vain laiskaa maanomistajaa. Mutta antagonistinen muoto oli yhtä kaikki tuotu julki ja Carey, joka ei ymmärrä Ricardoa, saattoi siitä syystä soimata tätä kommunistien isäksi jne.,²⁸ ja tiettyssä mielessä hän puolestaan onkin oikeassa, vaikka ei ymmärräkään millä tavoin.

Sen sijaan toiset taloustieteilijät, jotka Malthusin tavoin eivät tahdo olla missään tekemisissä työpalkan suhteellisen (ja siitä syystä antagonistisen) luonteen kanssa, *haluavat* yhtäältä peittää vastakohtaisuuden; toisaalta he pitävät kiinni siitä, että työläinen vaihtaa yksinkertaisesti tietyn käyttöarvon, työvoimansa, pääomaan ja niin ollen luopuu työn tuotantovoimasta, sen uutta arvoa luovasta voimasta, että työläisellä *ei ole mitään tekemistä tuotteen kanssa*, ja että näin ollen kapitalistin ja työläisen väli-

sessä vaihdossa, työpalkan maksussa, kuten kaikessa yksinkertaisessa vaihdossa, jossa taloudellisesti on edellytetty *vastikkeet*, on kysymys ainoastaan *määrästä*, käyttöarvon määrästä.

Niin oikein kuin tämä yhtäältä onkin, niin kuitenkin vaihtokaupan, vaihdon, näennäinen muoto tuo mukanaan sen, että silloin kun kilpailu nimenomaan antaa työläiselle mahdollisuuden käydä kauppaa ja kamppailla kapitalistin kanssa, työläinen mittaa vaatimuksensa kapitalistin voitosta ja vaatii tiettyä määrättyä osuutta luomastaan lisäarvosta; ja näin *määräsuhteesta* tulee itse taloudellisen elämän reaalin momentti. Edelleen vastavuoroisesta välimatkan mittaamisesta, jota ilmaistaan juuri työpalkalla, tulee ratkaisevan tärkeä molempien luokkien välisessä taistelussa, joka tulee väistämättä vastaan työväenluokan kehittyessä. *Vaihdon näennäisyys* häviää pääomaan perustuvan tuotantotavan prosessissa. Itse prosessilla ja sen toistolla asetetaan se mikä on olemassa an sich*: että työläinen saa palkkana kapitalistilta vain osan omasta työstään. Tämä tulee sitten sekä työläisen että kapitalistin tajuntaan.

Ricardolla on oikeastaan kysymys vain siitä, minkä osuuden kokonaisarvosta välttämätön palkka kehityksen kulussa muodostaa. Hänellä on siis aina kyseessä *välttämätön palkka*; sen suhteellinen luonne ei siis kiinnosta työläistä, joka [suhteellisen työpalkan kasvaessa] saa entiseen tapaan saman minimin, vaan ainoastaan kapitalistia, jonka puhtaasta tulosta tehtävät vähennykset vaihtelevat ilman että työläiset saisivat sen suurempaa käyttöarvojen määrää. Mutta jo se seikka, että Ricardo muotoili voiton ja työpalkan vastakohtaisen luonteen, joskin aivan toisten ongelmien yhteydessä, osoittaa sinänsä, että pääomaan perustuva tuotantotapa oli hänen aikanaan saanut yhä enemmän luonnettaan vastaavan muodon.

Malthus huomauttaa Ricardon arvoteoriasta edellä lainatussa teoksessaan *»Definitions in Political Economy»*:

»Se Ricardon väite, että palkan arvon noustessa voitot alenevat samassa määrin ja päinvastoin, pitää paikkansa vain sillä edellytyksellä, että tavarat, joiden tuotantoon on käytetty sama määrä työtä, ovat aina saman arvoiset, ja tämä oletamus taas pitää paikkansa yhdessä tapauksessa viidestäsadasta, ja niin on pakko ollakin, koska sivistyksen ja tekniikan edistyessä käytetyn kiinteän pääoman määrä kasvaa jatkuvasti ja tekee liikkuvan pääoman kiertoajat vaihtelevammiksi ja epäyhtenäisemmiksi» (s. 31—32).

(Tämä koskee *hintaa*, ei *arvoa*.)

Malthus esittää seuraavan huomautuksen arvon todellisesta mitasta, jonka hän on itse löytänyt:

»Ensiksi: en ole nähnyt missään esitettävän, että jonkin tavaran tavallisesti käskyvallassaan pitämän työmäärän pitäisi edustaa tämän tavaran tuottamiseen käytettyä työmäärää sekä voittoa ja mitata ne... Edustaessaan tavaran

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

tuottamiseen käytettyä työtä ynnä voittoa, työ edustaa tavaran tarjonnan luonnollisia ja välttämättömiä ehtoja, eli tavaran tuotannon tuottamisen peruskustannuksia... *Toiseksi*: en ole nähnyt missään esitettävän, että vaihtelee maaperän hedelmällisyys miten tahansa, on tietystä työmäärästä maksettavan palkan tuottamisen peruskustannusten oltava välttämättä aina samat (sama, s. 196—197).

Tämä merkitsee vain, että palkka on aina yhtä kuin sen tuottamiseen välttämättä tarvittava työaika, joka vaihtelee työn tuottavuuden mukana. Tavaramäärä pysyy samana.

»Jos arvoa pidetään tavaran yleisenä ostovoimana, niin tämä koskee kaikkien tavaroiden ostoa, tavaroiden kokonaispaljoutta. Tätä paljoutta on kuitenkin täysin mahdotonta hallita... Ei voi mitenkään kieltää, että työ edustaa paremmin kuin jokin toinen esine [tavaroiden] tuotannon kokonaispaljouden [arvon] keskimäärää» (s. 205). »Merkittävät tuoteryhmät, kuten jalostamattomat tuotteet, kallistuvat yhteiskunnan kehittyessä verrattuna työhön samaan aikaan kun jalostetut tuotteet halpenevat. Ei siis osu kauaksi totuudesta jos sanoo, että se keskimääräinen tavarapaljous, jota tietty työmäärä voi pitää käskyvallassaan samassa maassa, ei koe muutaman vuosittain mittaan oleellisia muutoksia» (s. 206). »Arvon on oltava aina arvoa, joka voidaan vaihtaa työhön» (s. 224, alaviitta).

Toisin sanoen Malthusin oppi kuuluu näin: tavaran arvoa, siihen sisältyvää työtä, edustavat elolliset työpäivät, joita tavara pitää käskyvallassaan ja joihin se voidaan vaihtaa, ja siten tavaran arvoa edustaa *palkka*. Elollisiin työpäiviin sisältyy sekä [välttämätön] aika että lisäaika. Olkaamme Malthusille mieliksi niin pitkälle kuin suinkin voimme, tarkemmin sanoen olettakaamme, että lisäajan suhde välttämättömään aikaan, siis palkan suhde voittoon pysyy aina muuttumattomana. Ennen muuta se, että hra Malthus puhuu tavaran tuottamiseen käytetystä työstä ja *siihen lisätystä voitosta* osoittaa jo hänen sekaannustaan, sillä voitto voi nimenomaan olla vain osa käytetystä työstä. Malthusilla on tässä mielessä *käytetyn työn ylittävä voitto*, jonka pitäisi hänen mielestään syntyä *kiinteästä pääomasta*. Tämä voi koskea vain kokonaisvoiton jakaantumista voittoon tähtäävän liiketoimen eri osanottajien kesken, ei voiton kokonaismäärää, sillä jos kaikki saisivat korvaukseksi tavaroistaan niihin sisältyvän työn plus voiton, niin mistä se voitto syntyisi, herra Malthus? Jos yksi saa tavarastaan siihen sisältyvän työn plus voiton, niin toisen on saatava tavaraansa sisältyvä työ miinus voitto; sitä paitsi voittoa tarkastellaan tässä todellisen lisäarvon ylittävänä ylimääränä. Se jää siis pois.

Olettakaamme että käytetty työ on yhtä kuin kolme työpäivää, ja jos lisätyöajan suhde [koko työaikaan] on yhtä kuin 1 : 2, niin nämä kolme työpäivää on saatu maksamalla puolitoista työpäivää. Työläiset tekivät tosiasiasa työtä 3 päivää, mutta kullekin maksettiin vain puolen päivän työstä. Toisin sanoen heidän 3 päivän työstä saamansa tavara sisälsi vain 1 1/2 päivää. Kapitalisti saisi siis tavaraansa käytetyistä 3 työpäivästä 6 työpäivää. (Tämä

pitää paikkansa vain siksi, että lisätyöaika on asetettu yhtä suureksi kuin välttämätön työaika ja toisessa tapauksessamme siis pelkästään toistuu ensimmäinen tapaus.)

(*Suhteellista lisäarvoa ei ilmeisesti rajoita vain aikaisemmin esitetty [välttämättömän ja lisätyöajan välinen] suhde, vaan myös se suhde, jossa osa tuotteesta tulee työläisen kulutukseen. Jos kapitalisti saisi tuotantovoimien kasvun lisääntymisen ansiosta kaksinkertaisen määrän kašmirsaaleja ja jos ne myytäisiin arvostaan, niin hän ei olisi luonut lainkaan suhteellista lisäarvoa, koska työläiset eivät kuluta sellaisia saaleja, ja heidän työvoimansa uusintamiseen välttämätön aika pysyisi siis entisenä. Näin ei asia ole käytännössä, koska hinta nousee tällaisissa tapauksissa arvon yläpuolelle. Tässä teorian alueella asia ei vielä koske meitä, koska pääomaa tarkastellaan sellaisenaan, eikä jollakin erityisellä alueella.)*

Edellä sanottu osoittaa, että kapitalisti maksaa palkan 3 päivästä ja teettää työtä 6 päivää; jokaisella $\frac{1}{2}$ päivällä hän ostaa kokonaisen päivän; siis $\frac{6}{2}$ eli 3 päivällä 6 päivää. Jos siis väitetään, että tavaran käskyvallassaan pitämät työpäivät tai sen maksamat palkat ilmaisevat tämän tavaran arvon, silloin ei ymmärretä kerta kaikkiaan mitään pääoman ja palkkatyön luonteesta. Se että esineellistyneet työpäivät pitävät käskyvallassaan suuremman määrän elollisia työpäiviä, on kaiken arvon luomisen ja pääoman luomisen ydin. Mutta hra Malthus olisi osunut oikeaan, jos olisi sanonut, että tavaran käskyvallassaan pitämä elollinen työaika ilmaisee *arvonlisäyksensä* mitan, asettamansa *lisätyön* mitan. Tämä olisi kuitenkin vain tautologiaa, osoittaisi vain että samassa määrin kuin tavara asettaa enemmän [elollista] työtä, se asettaa sitä enemmän, ts. sillä ilmaistaisiin juuri päinvastainen asia kuin Malthus haluaa: osoitettaisiin lisäarvon syntyvän siitä, että tavaraa käskyvallassaan pitävä elollinen työaika ei milloinkaan edusta tavaraan sisältyvää työaikaa. (Nyt olemme vihdoinkin selviytyneet Malthusista.)

[8) PORVARILLISTEN TALOUSTIETEILIJÖIDEN KÄSITYKSIÄ KAPITALISTISEN TUOTANTOTAVAN YHTEISKUNNALLISESTA LUONTEESTA]

[a) Chalmersin esitys kapitalistisen tuotannon tavoitteista]

[VI—14] {Kehitellessämme edellä pääoman käsitettä selvitimme, että pääoma on arvoa sellaisenaan, *rahaa*, joka sekä säilyy kierrossa että lisääntyy vaihdossa elollisen työn kanssa. Siitä

syystä tuottavan pääoman tavoitteena *ei ole milloinkaan käyttöarvo*, vaan aina rikkauden yleinen muoto rikkautena. Pappi *Th. Chalmers* on ymmärtänyt tämän kohdan oikein muutoin monelta kannalta typerässä ja tympäisevässä teoksessaan »*On Political Economy in Connexion with the Moral State and Moral Prospects of Society*» (2nd edition, Lontoo 1832) eikä ole toisaalta sortunut siihen *Ferrierin*²⁹ ja muiden hänen kaltaisensa aasimaisuuteen, että sekoittaisi rahan pääoman arvona reaalisesti olemassa olevaan metallirahaan. Kun pääoma (tavarana) ei kriisiaikoina ole vaihdettavissa, se ei johdu siitä että kiertovälinettä on käytettävissä *liian vähän*; päinvastoin pääoma ei kierrä siksi, että se *ei ole vaihdettavissa*. Käteisrahan kriisien aikana samaa merkitys johtuu vain siitä että samaan aikaan kun pääoma ei ole vaihdettavissa arvostaan — ja vain tästä syystä pääoman arvo esiintyy pääomaan nähden rahan muotoon kiteytyneenä — on maksettava sitoumusten mukaan; keskeytyneen kierron rinnalla tapahtuu *pakkokiertoa*.

Chalmers kirjoittaa näin:

»Jos kuluttaja torjuu tietyt hyödykkeet, se ei aina tapahdu niin kuin uudet taloustieteilijät olettavat, siksi että kuluttaja haluaa ostaa sijaan muita hyödykkeitä, vaan siksi että hän haluaa säilyttää yleisen ostovoimansa kokonaisuena. Ja kun *kauppias* tuo hyödykkeitä markkinoille, hän ei yleensä pyri vaihtamaan niitä muihin esineisiin... vaan lisäämään *kaikkien hyödykkeiden yleistä ostovoimaansa*. On turhaa sanoa, että myös raha on *tavara*. Reaalinen metalliraha, jolle kauppialla on käyttöä, muodostaa vain pienen *osan hänen pääomastaan*, jopa *hänen rahapääomastaankin*; vaikka koko tämä pääoma arvioidaankin rahassa, se voi kirjallisten sopimusten nojalla antaa kuvan kiertoreitistään ja täyttää kaikki tehtävänsä *käytettävissä olevilla metallirahoilla*, vaikka ne muodostavatkin vain *vähäisen osan kokonaisuudesta*. Itse asiassa rahakapitalistin suuri tavoite on lisätä omaisuutensa nimellissummaa. Jos hänen omaisuutensa merkitään rahassa yhtenä vuotena esimerkiksi 20 000 punnaksi, niin seuraavana vuotena se on merkittävä rahassa 24 000 punnaksi. Ainoa tapa, jolla hän kauppiana voi ajaa etuaan, on *lisätä rahana arvioitua pääomaansa*. Näiden tavoitteiden tärkeyteen eivät vaikuta rahankierron heilahtelut tai rahan reaaliarvon muutokset. Kauppias voi esimerkiksi yhdessä vuodessa päästä 20 000 punnasta 24 000 puntaan; mutta rahan arvon aleneminen voi aiheuttaa sen, että hänen käskyvaltansa elämän mukavuuksiin jne. ei ole kasvanutkaan. Siitä huolimatta tämä pääoman lisääntyminen vastaa hänen etuaan aivan samoin kuin jos rahan arvo ei olisikaan alentunut; sillä muussa tapauksessa hänen rahallinen rikkautensa olisi pysynyt muuttumattomana ja hänen reaalinen rikkautensa olisi pienentynyt suhteessa 24 : 20... *Tavarat*» (ts. käyttöarvot, reaalinen rikkaus) »eivät siis ole kauppakapitalistin lopullisena tavoitteena»

(monetaarijärjestelmän harhakäsitys on vain siinä, että se näki *rikkauten* ja rikastumisen *yleisen muodon* reaalisessa metallirahassa (tai myös paperirahassa, mikä ei lainkaan muuttaisi asiaa), lyhyesti sanoen *reaalisena* rahana olevassa arvon muodossa; asia on päinvastoin niin, että *rahan* lisääntyessä yleisen ostovoiman kasaantumisenä raha vähenee suhteellisesti määrättyssä muodossaan kiertovälineenä tai myös *realisoituna aarteena*. Raha saa

reaaliseen rikkauteen tai tuotantovoimaan kohdistuvana *maksu-osoituksena* lukemattomia muotoja)

»paitsi silloin kun hän käyttää tulojaan ostaakseen kulutustavaroita. Raha on kauppakapitalistin lopullinen tavoite hänen sijoittaessaan pääomaa ja ostaessaan tuotantoa varten» (huomattava: ei metalliraha) (s. 164—166).

»Voitto», sama Chalmers sanoo, »johtaa siihen, että se vetää vapaan väestön palveluksia muille isännille pelkkien maanomistajien lisäksi... koska näiden isäntien rahankulutus ylittää pelkät välttämättömät elintarpeet» (s. 77—78). }

Chalmers kutsuu juuri lainatussa teoksessaan *kiertoprosessin* kokonaisuutta taloudelliseksi kierrokseksi:

»Kaupan maailma voidaan käsittää niin, että se tekee kierron, jota me kutsumme taloudelliseksi kierrokseksi: kaupankäynti palaa perättäisten liiketoimien kautta takaisin lähtökohtaansa. Kierroksen voi katsoa alkavan siitä kohdasta, missä kapitalisti sai ne maksut, jotka korvaavat hänen pääomansa; siitä kohdasta hän lähtee uudelleen käyttämään työläisiään, jakamaan heille palkan muodossa heidän toimeentulonsa tai pikemminkin kyvyn toimeentulon hankkimiseen; hankkimaan heiltä viimeistellyn työn muodossa niitä artikkeleita, joita hän nimenomaan myy; saattamaan nämä artikkelit markkinoille ja päättämään siellä yhden liikesarjan kiertokulun saamalla aikaan kaupan ja saamalla sen tuotosta korvauksen kaikille pääomakuluilleen. Rahan tuleminen mukaan ei muuta lainkaan tämän liiketoimen reaalista luonnetta» (s. 85).

[b) Pääomankierron keston erot.

Erilaisten tavaroiden eripituiset tuotantoajat]

Kierron erilaisuus, sikäli kuin se riippuu siitä kiertoprosessin vaiheesta, joka käy yksiin välittömän tuotantoprosessin kanssa, ei riipu vain pitemmästä tai lyhyemmästä työajasta, joka tarvitaan kohteen saamiseen valmiiksi (esimerkiksi kanavien rakentamiseksi jne.), vaan tietyillä tuotantoaloilla — maanviljelyksessä — se riippuu myös niistä työn keskeytyksistä, jotka itse työn luonne aiheuttaa ja joiden aikana yhtäältä pääoma on jou-tilaana ja toisaalta työ on pysähdyksissä. Niinpä A. Smith³⁰ ottaa esimerkiksi, että vehnän tuotanto kestää yhden vuoden kun taas härän tuotantoprosessi kestää viisi vuotta. Niin ollen härkään käytetään viiden vuoden ja vehnään vain yhden vuoden työ.

Esimerkiksi laitumella kasvavaan karjaan käytetty työ on vähäistä. Toisaalta se työ, jota varsinaisessa maanviljelyksessä teetetään talven aikana, on vähäistä. Maanviljelyksessä (ja suuremmassa tai pienemmässä määrin monilla muillakin tuotanto-haaroilla) tulee itse tuotantoprosessin ehtojen nojalla työaikaan keskeytyksiä, taukoja, ja tietyllä hetkellä työaika on ruvettava taas jatkamaan prosessin viemiseksi eteenpäin tai sen saattamiseksi päätökseen; tuotantoprosessin jatkuvuus ei käy tässä yhteen työprosessin jatkuvuuden kanssa. Tämä on [pääomankierron kes-

ton] erilaisuuden *ensimmäinen momentti*. *Toiseksi*: tuotteen saattaminen valmiiksi, sen saattaminen viimeisteltyyn asuun vaatii [jollakin tietyllä tuotantohaaralla] ylipäätään pitemmän ajan [kuin muilla tuotantohaaroilla]; tässä on kysymys tuotantoprosessin kokonaiskestosta riippumatta siitä, tapahtuuko töissä keskeytyksiä vai ei, — on kysymys tuotantovaiheen erilaisesta kestosta ylipäätään. *Kolmanneksi*: sen jälkeen kun [jonkin tietyn tuotantohaaran] tuote on saatu valmiiksi, voi olla tarpeen että se on käytettävänä pitemmän ajan [kuin muiden tuotantohaarojen tuotteet], ja silloin se vaatii suhteellisen vähän työtä ja jätetään luonnonprosessien hoidettavaksi, niin kuin esimerkiksi viini (tämä on käsitteellisesti suunnilleen samanlainen tapaus kuin ensimmäinenkin.) *Neljänneksi*: tuotteen saattaminen markkinoille vaatii pitemmän ajan, koska se on tarkoitettu pitemmällä sijaitseville markkinoille (tämä käy käsitteellisesti yksin toisen tapauksen kanssa). *Viidenneksi*: pääoman kokonaiskierron (sen kokonaisuusintamisen) lyhyempi tai pitempi jakso — sikäli kuin se on kiinteän ja liikkuvan pääoman välisen suhteen määräämä — ei ilmeisestikään liity *välittömään tuotantoprosessiin*, sen kestoon, vaan on kierron määräämä. Kokonaispääoman uusintamisajan määrää kokonaisprosessi, kierto mukaan luettuna.

»Erilaisten tavaroiden tuottamiseen tarvittavat aikajaksot ovat eri pituiset» (*Thomas Hodgskin*. *Popular Political Economy*. Lontoo 1827, s. 146—147).

»Maanviljelystuotteiden ja muunlaisen työn tuotteiden valmistamisen vaatiman ajan ero on tärkein syy maanviljelijöiden suureen riippuvuuteen. He eivät saa tavaroitaan markkinoille vuotta lyhyemmässä ajassa. Koko sen ajan he joutuvat ottamaan velaksi suutarilta, räätälistä, sepältä, vaunusepältä ja muilta työläisiltä, joiden tuotteita he tarvitsevat, ja nämä tuotteet valmistuvat muutamassa päivässä tai viikossa. Tämä luonnonoloista johtuva seikka on yhdessä muun kuin maanviljelystyön tuottaman rikkauten nopeamman kasvun kanssa johtanut siihen, että kaiken maan monopolisoijat [VI—15] eivät siitä huolimatta, että ovat monopolisoineet myös lainsäädännön, ole kyenneet estämään sitä, että he itse ja heidän palvelijansa, vuokratilajelijät, ovat yhteiskunnan kaikkein riippuvaisin luokka» (s. 147, alaviitta).

»On luonnollista, että kaikki tavarat tuotetaan eri pituisessa ajassa samalla kun työläisten tarpeet on tyydytettävä päivittäin... Tämä eri hyödykkeiden valmistamisen vaatima eripituinen aika aiheuttaisi villeyden tilassa sen, että metsästäjällä jne. olisi ylimääräistä riistaa ennen kuin jousen ja nuolien yms. tekijöillä olisi yhtään tavaraa valmiina annettavaksi ylijäämäriistasta. Vaihto ei olisi mahdollista; jousentekijän olisi oltava myös metsästäjä eikä työnjako olisi mahdollinen. Tämä vaikeus oli osaltaan johtamassa rahan keksimiseen» (sama, s. 179—180).

[c)] Vapaan työläisen käsitteeseen
sisältyy köyhäläinen.

[Malthusin liikaväestöteorian virheellisyys.
Liikaväestö ja liikapääoma kapitalismissa]

{*Vapaan työläisen* käsitteeseen jo sisältyy, että hän on *köyhäläinen* [pauper], mahdollinen köyhäläinen. Hän on taloudellisten ehtojensa mukaan pelkkää *elollista työvoimaa*, ja hänet on siis myös varustettu elämisen tarpeilla. Työläisellä on kaikille ta-
hoille suuntautuvia tarpeita, mutta työvoimana häneltä puuttuvat objektiiviset edellytykset työvoimansa realisointiin. Ellei kapitalisti tarvitse työläisen lisätyötä, niin työläinen ei voi tehdä myöskään välttämätöntä työtään, ei voi tuottaa itselleen elämisen tarvikkeita. Silloin hän ei voi saada niitä vaihtamalla, ja jos hän saa niitä, ne tippuvat hänelle pelkästään almuina tulo-
lost. Työläisenä hän voi elää vain mikäli vaihtaa työvoimansa siihen pääomanosaan, joka muodostaa työvarannon. Itse tämä vaihto liittyy *työläisen kannalta* satunnaisiin, hänen *organista* olemistaan kohtaan yhdentekeviin ehtoihin. Työläinen on siis potentiaalinen *köyhäläinen*.

Koska pääomaan perustuvan tuotannon ehtona edelleen on, että työläinen tuottaa yhä enemmän lisätyötä, siksi vapautuu yhä enemmän *välttämätöntä työtä*. Työläisen mahdollisuudet tulla köyhäläiseksi siis kasvavat. Lisätyön kehitys vastaa siis liikaväestön kehitystä.

Erilaisissa yhteiskunnallisissa tuotantotavoissa on vallalla erilaiset väestön ja liikaväestön kasvun lait; jälkimmäiset ovat identtiset pauperismin kanssa. Nämä erilaiset lait on yksinkertaisesti palautettava niihin erilaisiin tapoihin, joilla suhtaudutaan tuotantotapoihin, tai elollisen yksilön osalta ne on palautettava hänen uusintamisehtoihinsa yhteiskunnan jäsenenä, koska hän tekee työtä ja ottaa haltuunsa vain yhteiskunnan jäsenenä. Jos erillisen yksilön tai väestön jonkin osan kohdalla [perinnäinen] suhde tuotantoehtoihin lakkaa olemasta, niin se asettaa heidät tämän tietyn perustan uusintamisehtojen ulkopuolelle ja tekee heistä tästä syystä liikaväestöä, eikä vain varatonta, vaan myös kyvyttöä ottamaan työllä haltuunsa elämisen tarvikkeita, ts. tekee heistä köyhäläisiä.

Vain pääomaan perustuvassa tuotantotavassa pauperismi ilmenee itse työn tuloksena, työn tuotantovoiman kehityksen tuloksena. Siksi se mikä voi yhteiskunnallisen tuotannon yhdessä vaiheessa olla liikaväestöä, ei ole sitä toisessa vaiheessa, ja niiden vaikutukset voivat olla erilaiset. Esimerkiksi antiikin aikana perustetut siirtokunnat muodostuivat keskusten ulkopuolelle lähetetystä liikaväestöstä, ts. sellaisesta väestöstä, joka ei voinut

jatkaa elämistä entisessä paikassa silloisella materiaalisella omistuspohjalla, ts. silloisilla tuotantoehdoilla. Heidän lukumääränsä voi näyttää hyvin pieneltä nykyaikaisiin tuotantoehtoihin verrattuna. Kuitenkin tämä väestö oli hyvin kaukana köyhäläisistä. Tosin Rooman plebeijit heidän panis et circenses'ineen³¹ olivat köyhäläisiä, edustivat pauperismia. Suuriin kansainvaelluksiin johtanut liikaväestö puolestaan edellyttää toisia olosuhteita.

Koska haltuunoton omaksi ottamisen perustana ei missään aikaisemmassa tuotantomuodossa ole tuotantovoimien kehitys, vaan tietty suhtautuminen tuotantoehtoihin (omistusmuotoihin) ilmenee päinvastoin tuotantovoimien *edeltäkäs*in annettuna rajana ja se on vain uusinnettava, niin täytyy väestönkasvun, jossa kaikkien tuotantovoimien kehitys tiivistyy, törmätä vielä suuremmassa määrin *ulkoiseen rajaan* ja siitä syystä sen täytyy ilmetä rajoituksia asettavana.

Yhteisölaitoksen ehdot ovat yhdistettävissä vain tiettyyn väestömäärään. Kun toisaalta väestömäärän rajat, jotka ovat tuotantoehtoien tietyn muodon laajentumiskykyisyyden asettamat, *muuttuvat, supistuvat tai laajenevat tämän tietyn muodon* mukaan — liikaväestö oli siis metsästäjäkansoilla toisenlainen kuin ateenalaisilla ja näillä taas toisenlainen kuin germaaneilla — niin myös väestönkasvun absoluuttinen suhdeluku muuttuu, ja niin ollen myös liikaväestön ja väestön suhdeluku. Näin ollen tiettyyn tuotantotapaan liittyvä liikaväestö on yhtä määrätty kuin sille tuotantotavalle adekvaattinen väestökin. Liikaväestö ja väestö muodostavat yhdessä otettuina *sen* väestön, jonka tietty tuotantoperusta voi luoda. Missä määrin se voi ylittää oman rajansa, sen määrää itse raja, tai pikemminkin se sama syy, joka synnyttää rajan. Aivan samoin kuin välttämätön työ ja lisätyö muodostavat yhdessä otettuina tietyllä perustalla tehdyn työn kokonaisuuden.

Malthusin teoriolla (se ei muutoin ole hänen keksintöään ja keksijän kunniaa Malthus saa vain siitä papillisesta innostuksesta, jolla hän teoriaansa esitti, tai oikeastaan vain siitä erityisestä korostuksesta, jonka hän sille antoi) on merkitystä kahdelta kannalta: 1) hän antaa pääoman karkealle näkemykselle karkean ilmaisun, 2) hän *väittää*, että liikaväestö on tosiasia kaikissa yhteiskuntamuodoissa. Hän ei ole todistanut tätä, sillä ei ole mitään sen epäkriittisempää kuin hänen historiankirjoittajilta ja matkakuvauksista sikin sokin kasaamansa kyhäelmät. Hänen käsityksensä ovat perin pohjin virheellisiä ja lapsellisia seuraavista syistä.

1) Hän tarkastelee *liikaväestöä* taloudellisen kehityksen eri historiallisissa vaiheissa *yhtäläisenä*, ei ymmärrä niiden spesifistä eroa ja supistaa siitä syystä nämä hyvin monimutkaiset ja vaihtelevat suhteet typerästi yhdeksi suhteeksi, jossa yhtäältä

ihmisen luonnollinen lisääntyminen ja toisaalta kasviksien (eli elintarvikkeiden) luonnollinen lisääntyminen ovat vastakkain kahtena luonnon määräämänä sarjana, joista toinen etenee geometrisesti, toinen aritmeettisesti. Siten Malthus muuttaa historiallisesti erilaiset suhteet abstraktiseksi lukusuhteeksi, joka on puhtaasti tuulesta temmattu eikä perustu enempää luonnon kuin historiankaan lakeihin. Esimerkiksi ihmisen ja viljan lisääntymisen välillä on toki oltava luonnollinen eronsa. Tässä se epeli olettaa, että *ihmisen lisääntyminen* on puhdas luonnonprosessi, joka tarvitsee *ulkoisia pidäkkeitä, kontrollia*, jotta se ei etenisi geometrisessa sarjassa.

Tämä *geometrinen lisääntyminen* on [Malthusin mukaan] ihmisen luonnollinen lisääntymisprosessi. Historian kehityskulun tutkiminen osoittaisi hänelle, että väestönkasvu on määrältään hyvin erilaista ja että liikaväestö on yhtä lailla historiallisesti määrätty suhde, jota eivät suinkaan määrää luvut tai elintarvikkeiden [tuotannon] tuottavuuden absoluuttiset rajat, vaan *tiettyjen tuotantoehto*jen asettamat tietyt rajat. [Ensiksi] on [antiikin ajan liikaväestö] lukumäärältään vähäinen. Miten pieniltä meistä näyttävätkään ne luvut, jotka merkitsivät ateenalaisille liikaväestöä! Toiseksi siirtokuntiin muuttavien vapaiden ateenalaisten liikaväestö eroaa itse luonteeltaan merkittävästi liikaväestöstä, joka muodostuu köyhäntalojen asukkaiksi muuttuneista työläisistä. Samoin se kerjäävä liikaväestö, joka kuluttaa luostarissa lisätuotettaan, eroaa huomattavasti tehtaassa muodostuvasta liikaväestöstä. Mutta juuri Malthus jättää ottamatta huomioon nämä väestöliikkeiden määrätyt historialliset lait, jotka ihmisluonnon historian vuoksi ovat luonnon lakeja, mutta ihmisen *luonnollisia* lakeja vain tietyssä historiallisessa kehitysvaiheessa, jolloin tuotantovoimien kehitys on tietty ja riippuu ihmisen omasta historiallisesta prosessista.

Malthusin ihminen, joka on abstrahoitu historiallisesti määrätystä ihmisestä, on olemassa ainoastaan hänen kuvitelmissaan, samoin kuin tätä Malthusin luonnollista ihmistä vastaava geometrinen lisääntymismenetelmäkin. Tästä syystä todellinen historia ei ilmene Malthusille siten, että hänen luonnollisen ihmisensä lisääntyminen on abstraktiota historian prosessista, todellisesta lisääntymisestä, vaan päinvastoin todellinen lisääntyminen ilmenee Malthusin teorian sovellutuksena. Niin ollen se mikä on historian jokaisessa vaiheessa ehtoja, immanenttisiä ehtoja sekä väestölle että liikaväestölle, ilmenee Malthusilla sarjana *ulkoisia pidäkkeitä, jotka ovat estäneet* väestöä kehittymästä Malthusin kaavan mukaan. Ne ehdot, joiden mukaan ihmiset historiallisesti tuottavat ja uusintavat itseään, ilmenevät Malthusin luonnonihmisen, hänen oman luomuksensa uusintamisen *rajoituksina*. [VI—16] Toisaalta elintarvikkeiden tuotanto — sellai-

senä kuin ihmisen toiminta sitä hillitsee, määrää — ilmenee *pidäkkeenä*, jonka tämä tuotanto asettaa itselleen. Sanaiset peittivät koko Maan. Niiden lisääntyminen loppui vasta silloin kun niiltä loppui tila. Se ei pitänyt kiinni mistään aritmeettisesta sarjasta. On vaikea sanoa mistä Malthus on löytänyt sen, että vapaaehtoisesti tapahtuva luonnontuotteiden uusintaminen loppuu sisäisistä vaikuttimista, *ilman ulkoisia pidäkkeitä*. Hän muuttaa ihmisen lisääntymisprosessin immanenttiset historiallisesti muuttuvat rajat *ulkoisiksi rajoituksiksi*; luonnossa tapahtuvan uusintamisprosessin *ulkoiset pidäkkeet* hän muuttaa lisääntymisen *immanenttisiksi rajoiksi*, ts. sen *luonnonlaeiksi*.

2) Malthus suhteuttaa typerästi tietyn ihmismäärän tiettyyn elintarvikkeiden määrään. Ricardo³² vastasi hänelle heti aivan oikein, että käytettävissä olevan viljan määrä on aivan yhdentekevä työläiselle ellei hänellä ole *työtä*; että siis työläistä eivät aseta tai ole asettamatta liikaväestön kategoriaan toimeentulovälineet, vaan työnsaannin mahdollisuudet.

Tätä kysymystä pitää kuitenkin tarkastella yleisemmässä muodossa, koska se yleisesti ottaen liittyy siihen *yhteiskunnalliseen välitykseen*, jonka kautta yksilö asettuu yhteyteen oman uusintamisensa välineiden kanssa ja luo ne; siis tämä liittyy *tuotantoehtoihin* ja yksilön suhteisiin niihin. Ateenalaisen orjan lisääntymiselle ei ollut mitään rajoituksia lukuun ottamatta uusinnettavissa olevien välttämättömyystarvikkeiden määrää. Emmekä ole koskaan kuulleet, että antiikin aikana olisi ollut olemassa *liikaa orjia*. Päinvastoin heitä tarvittiin yhä enemmän. Sen sijaan oli kyllä olemassa työtä tekemättömien (välittömässä mielessä [ts. tuotantoon osallistumattomien mielessä]) liikaväestö, jota ei voi sanoa olleen liian paljon suhteessa käytettävissä olleisiin elintarvikkeisiin, mutta sen sijaan se oli menettänyt ne ehdot, joilla se olisi voinut ottaa haltuunsa nämä elintarvikkeet. Ylimääräisten työläisten, ts. työtä tekevien omistamattomien ihmisten keksiminen kuuluu pääoman aikakauteen.

Luostarien liepeille asettuneet kerjäläiset, jotka auttoivat luostareita syömään näiden lisätuotteen, kuuluivat samaan luokkaan kuin feodaaliherrojen seurueiden jäsenet, ja tämä viittaa siihen, että lisätuotteen harvat omistajat eivät itse kyenneet syömään sitä kokonaan. Kerjäläiset olivat vain toinen muoto vanhoista seuralaisista tai nykyajan palvelusväestä. Esimerkiksi metsästäjäkansojen liikaväestö, joka tulee ilmi eri heimojen keskinäisissä kamppailuissa, ei ole todisteena siitä, että Maa ei kykenisi ruokkimaan niin pientä ihmisjoukkoa. Sen sijaan se osoittaa, että heidän uusintamisensa ehdot vaativat suuren määrän maata, vaativat suuren alueen pienelle ihmisjoukolle. Missään ei ole esiintynyt suhdetta elintarvikkeiden *olemattomaan* absoluuttiseen määrään, sen sijaan on ollut suhde uusintamisen

ehtoihin, näiden elämisen tarvikkeiden tuotannon ehtoihin, jotka kuitenkin ovat samassa määrin ihmisten, kokonaisväestön ja *liikaväestön uusintamisen ehtoja*. Tämä liikaväestö on puhtaasti suhteellinen: se ei ole missään suhteessa *toimeentulovälineisiin* ylipäätään, vaan on suhteessa niiden tuottamisen tapaan. Tästä syystä se onkin *liikaväestöä* vain tietyssä kehitysvaiheessa.

3) Maankorkoteorian tuominen mukaan [liikaväestön selittämiseen] ei itse asiassa koske lainkaan *Malthusia*, eikä kuulu lainkaan tähän. Tämä teoria ilmaisee au fond* vain sen tosiasian, että Ricardon ja muiden tuntemassa kehitysvaiheessa maanviljelys oli jäänyt jälkeen jalostusteollisuudesta, mikä muutoin on immanenttista porvarilliselle tuotannolle, joskin vaihtelevissa suhteissa. }

{Kun tarkastelemme pääomaan perustuvaa tuotantoa, niin absoluuttisesti otettuna tämän tuotannon ehtona on välttämättömän työn suurin mahdollinen absoluuttinen määrä yhdessä lisätyön suurimman mahdollisen suhteellisen määrän kanssa. Perusehtona on siis väestön, elollisen työvoiman suurin mahdollinen kasvu. Jos tarkastelemme edelleen tuotantovoiman samoin kuin vaihdon kehityksen ehtoja, niin havaitsemme jälleen: työnjako, yhteistyö, monipuolisuus havaintojen teossa, joka voi olla vain lukuisien aivojen yhteinen saavutus, tiede, mahdollisimman monet vaihtokeskukset — kaikki tämä on identtistä väestönkasvun kanssa.

Toisaalta vieraan lisätyön anastamisen ehtoihin kuuluu, että välttämättömän väestön, ts. välttämätöntä työtä, tuotannolle välttämätöntä työtä edustavan väestön ohella on *ylimääräinen väestö*, joka ei tee työtä. Pääoman myöhempi kehitys osoittaa, että tämän ylimääräisen väestön teollisen osan rinnalla — teollisuuskapitalistien rinnalla — on saman väestön pelkästään kuluttava haara, toimetomia ihmisiä, joiden tehtävänä on kuluttaa vieraita tuotteita. Ja koska karkealla kulutuksella on rajansa, osa tuotteista on toimitettava heille hienostuneessa muodossa, ylellisyystuotteina.

Kun taloustieteilijät puhuvat liikaväestöstä, he eivät tarkoita tätä toimetonta liikaväestöä. Päinvastoin väestöteorian fanaatikot käsittelevät sitä — sen kulutustoimintoa — nimenomaan välttämättömänä väestönä, ja ovat [omalta näkökannaltaan] aivan oikeassa (johdonmukaisia). Ilmaus »liikaväestö» koskee yksinomaan työkykyä, ts. *välttämätöntä väestöä*; on olemassa liikaa *työvoimaa*. Mutta tämä johtuu yksinkertaisesti pääoman luonteesta. Työvoima voi tehdä välttämättömän työnsä vain siinä tapauksessa, että sen lisätyöllä on arvoa pääomalle, että pääoma voi käyttää sitä hyväkseen. Näin ollen jos jokin

* — oikeastaan, itse asiassa. *Toim.*

este ehkäisee tämän hyväksikäytön mahdollisuuden, niin itse työvoima osoittautuu olevan 1) *olemassaolonsa uusintamisehtojen ulkopuolella*; se on olemassa ilman *olemassaoloehtojaan* ja on niin ollen pelkkä rasite; sillä on tarpeet, mutta ei keinoja niiden tyydyttämiseksi. 2) Välttämätön työ osoittautuu tarpeettomaksi, koska tarpeeton työ ei ole välttämätöntä. Työ on välttämätöntä vain siinä tapauksessa, että se on pääoman arvonlisäyksen ehto.

Siten välttämättömän ja lisätyön suhde sellaisena kuin pääoma sen on asettanut, muuttuu siihen muotoon, että osa välttämättömästä työstä, ts. työvoimaa uusintavasta työstä on tarpeetonta ja siitä syystä itse tämä työvoima on välttämättömän työläisväestön *ylijäämää*, ts. yli työläisväestön sen osan, jonka välttämätön työ ei ole pääomalle tarpeetonta, vaan välttämätöntä. Koska pääoman väistämättä synnyttämä tuotantovoiman kehitys muodostuu lisätyön kasvusta suhteessa välttämättömään työhön eli tiettyyn lisätyön määrään tarvitun välttämättömän työn osuuden pienenemisestä, niin tietyn työvoimamäärän ollessa annettu, täytyy pääoman käyttämän *välttämättömän* työn osuuden väistämättä pienentyä jatkuvasti, ts. osan tästä työvoimasta on tultava väistämättä tarpeettomaksi, koska jokin osa siitä riittää nyt tekemään sen lisätyömäärän, jonka tekemiseen tarvittiin aikaisemmin koko käytettävissä ollut työvoima.

Työvoiman tietyn osan muuttuminen tarpeettomaksi ylimääräiseksi työvoimaksi, ts. työvoiman uusintamiseen tarvittavan työn muuttuminen tarpeettomaksi työkse on näin ollen väistämätön seuraus lisätyön kasvusta suhteessa välttämättömään työhön. Suhteellisesti välttämättömän työn väheneminen ilmenee suhteellisesti tarpeettoman työvoiman lisääntymisenä, ts. liikaväestön luomisena. Jos liikaväestölle annetaan ylläpito, sitä ei oteta työvarannosta, vaan kaikkien luokkien tulosta. Se ei tapahdu itse työvoiman työllä, ei enää elollisen yksilön työläisenä tekemällä normaalilla uusintamisella; häntä pidetään sen sijaan yllä muiden armosta, ja siitä syystä hänestä tulee ryysyköyhälistöön kuuluva, köyhäläinen; koska hän ei enää elätä itseään välttämättömällä työllään, ei siis elätä enää itseään vaihtamalla pääoman osaan, hän putoaa näennäisen vaihto- ja riippumattomuussuhteen ehtojen ulkopuolelle.

Toiseksi: yhteiskunta ottaa itselleen tietyssä määrin herra kapitalistin puolesta sen velvollisuuden, että pitää hänen potentiaalisen työväljensä kunnossa niin että se ei kulu, säilyttää sen reservinä myöhempää käyttöä varten. Kapitalisti siirtää työväenluokan uusintamiskustannukset osittain pois itseltään [VI—17] ja aiheuttaa näin omaksi voitokseen sen, että osa muusta väestöstä köyhtyy, pauperisoituu. Toisaalta kun pääoma uusintaa jatkuvasti itseään lisäpääomana, on sen tendenssinä yhtä lailla luoda tätä pauperismia kuin kumota sitä. Pääoma vaikuttaa

kahteen vastakkaiseen suuntaan ja yliote on milloin toisella, milloin toisella suunnalla.

Vihdoin seuraavat kolme momenttia liittyvät lisäpääoman luomiseen. 1) Tullakseen pidetyksi liikkeessä pääoma tarvitsee väestönkasvua. Jos pääoman tarvitsema suhteellinen väestömäärä on pienentynyt, niin pääoma itse on suurentunut vastaavassa määrin. 2) Pääoma tarvitsee toimettoman (ainakin suhteellisen toimettoman) väestöosan, ts. suhteellisen liikaväestön, jotta sillä on aina käytettävissään reserviväestö lisäpääoman kasvua varten. 3) Tietyissä tuotantovoimien kehitysvaiheessa voi olla olemassa lisäarvoa, mutta ei vielä siinä määrin, ei sellaisessa määräsuhteessa, että sitä käytettäisiin pääomana. Minimi on olemassa paitsi tuotannon kutakin tiettyä kehitysvaihetta varten, myös tuotannon laajentamiseksi kussakin vaiheessa. Sellaisessa tapauksessa on olemassa lisäpääomaa ja ylimääräistä väestöä. Samoin voi olla olemassa ylimääräistä väestöä, mutta riittämättömässä määrin, ei sellaisissa määräsuhteissa, joita tarvitaan lisätuotantoa varten. Kaikissa näissä tarkasteluissa olemme jättäneet tarkoituksellisesti vielä kokonaan huomioon ottamatta kysynnän heilahtelut, markkinoiden supistumiset jne., lyhyesti sanottuna kaiken sen, mitä *monien pääomien [keskinäisen vaikutuksen] prosessi edellyttää.* }

[d) A. Smithin käsitys työstä työläisen uhrauksena.

Työn antagonistinen luonne riistoyhteiskunnissa ja todella vapaa työ kommunismissa]

{*Adam Smithin* käsityksenä on, että *työn arvo ei koskaan muutu*, ei muutu siinä mielessä, että *tietty määrä työtä on työläiselle aina tietty määrä työtä*, ts. A. Smithin mielestä se on *määrällisesti yhtä suuri uhraus*. Saanpa sitten työtunnista suuren tai pienen korvauksen — ja se riippuu työtunnin tuottavuudesta ja muista seikoista — niin *olen tehnyt työtä yhden tunnin*. Se mitä olen joutunut maksamaan työni tuloksesta, työpalkastani, on aina se sama *työtunti*, vaihdelkoonpa tämän työtunnin tulos sitten miten hyvänsä.

»Yhtä suurilla työmäärillä on kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa oltava yhtäläinen arvo sille, joka tekee työn. Kun työntekijä on terveydeltään, voimiltaan ja toiminnaltaan normaalitilassa ja kun hänellä on se tavallinen taito ja tottuneisuus mikä on mahdollinen, hän joutuu aina antamaan *yhtäläisen osuuden rauhastaan, vapaudestaan ja onnestaan*. Onpa hänen työstään korvauksena saamiensa tavaroiden määrä sitten mikä tahansa, niin *hänen maksamansa hinta* on aina sama. Tällä hinnalla voi tietysti ostaa joskus pienemmän, joskus suuremman määrän näitä tavaroita, mutta se johtuu vain tavaroiden arvon, ei ostamiseen käytetyn työn arvon vaihtelusta.

Näin ollen työ yksin ei milloinkaan muuta omaa arvoaan. Näin ollen työ on tavaroiden *reaalihinta* ja raha on vain niiden nimellishinta» (*Smith A. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Traduction nouvelle, avec des notes et observations, par G. Garnier. Tome I. Pariisi 1802, s. 65—66*).

»Otsasi hiessä sinun pitää syömän leipäsi!» kuului Jehovan kirous Aatamille.³³ Ja Adam Smith ottaa työnteon juuri kirouksena. »Rauha» on adekvaatti tila ja identtinen »vapauden» ja »onnen» kanssa. Smith ei tunnu lainkaan käsittävän, että yksilön ollessa »terveydeltään, voimiltaan, toiminnaltaan, taidoltaan, tottuneisuudeltaan normaalitilassa» hänellä on myös normaalin työmäärän tarve ja rauhan menettämisen tarve. Itse työn mitta ilmenee tässä kylläkin ulkopuolelta annettuna, sen antavat saavutettava päämäärä ja ne esteet, jotka on sen saavuttamiseksi työllä voitettava. Mutta yhtä vähän Adam Smith aavistaa, että tämä esteiden voittaminen on itsessään vapauden toteuttamista, ja että edelleen ulkoiset päämäärät poistavat pelkästään ulkoisen luonnonvälttämättömyyden näennäisyyden ja tulevat päämääriksi, jotka ovat yksilön itsensä asettamia, jotka niin muodoin asetetaan itsetoteutuksena, subjektin esineellistymänä, siis todellisena vapautena, jonka toimintaa työ juuri on.

Smith on tosin oikeassa siinä suhteessa, että työ on historiallisissa muodoissaan, kuten orjan, feodaalisen alustalaisen ja palkkatyöläisen työnä, aina vastenmielistä, aina *ulkoista pakkotyötä*, ja sen vastakohtana ei-työ ilmenee »vapautena ja onnena». Tässä voi puhua työstä kahdelta kannalta: tästä antagonistisesta työstä ja siihen liittyvästä sellaisesta työstä, joka ei ole vielä luonut niitä subjektiivisia ja objektiivisia ehtoja (tai on menettänyt ne verrattuna paimenen jne. olotilaan), jotka tarvitaan tekemään työ puoleensavetäväksi, tekemään se yksilön itsetoteutukseksi. Tämä ei merkitse missään nimessä, että työ olisi pelkkää iloa, pelkkää huvia, kuten Fourier³⁴ sen käsittää perin naiivisti aivan kuin onnenpotkua odottava työläistyttö. Todella vapaa työ, esimerkiksi säveltäjän työ, on samalla vihoviimeisen vakava asia, kaikkein intensiivisintä ponnistelua.

Työ voi aineellisessa tuotannossa saada tällaisen luonteen vain siten, että 1) sille annetaan yhteiskunnallinen luonne ja 2) että tämä työ on luonteeltaan tieteellistä, että se on samalla yleistä työtä, ei ole ihmisen ponnistelua määrättyllä tavalla koulittuna luonnonvoimana, vaan sellaisena subjektina, joka ei esiinny tuotantoprosessissa pelkästään luonnollisessa, luontais-syntyisessä muodossa, vaan kaikkia luonnonvoimia säätelevänä toimintana.

Smithillä on muutoin mielessään vain pääoman orjat. Esimerkiksi keskiajan puolitaiteellista työläistä ei voi luokitella hänen määrityksensä alle. Mutta *meitä* kiinnostaa *tässä ennen muuta*

taloudellisen momentin analyysi, ei hänen työtä koskevan käsitöksensä eikä filosofisen puolensa analyysi, vaan taloudellisen puolen analyysi. Jos työtä tarkastellaan pelkästään *uhrauksena* ja siitä syystä arvoa määrävänä tekijänä, ts. jos työtä tarkastellaan sinä *hintana*, joka maksetaan esineistä ja joka näin ollen antaa näille esineille hinnan, antaa aina sen mukaan vaativatko ne paljon vai vähän työtä, niin tämä on puhtaasti *negatiivinen* määrittely. Siitä syystä esimerkiksi herra *Senior*³⁵ saattaa tehdä pääoman tavallaan tuotannon lähteeksi, samassa mielessä kuin työ, tehdä sen *arvon* tuotannon lähteeksi, sillä tekehän kapitalistikin *uhrauksen*, uhrautuu *pidättäytymällä*, kun hän rikastuu sen sijaan että söisi tuotteensa suoraa päätä. Pelkästään negatiivinen tekijä ei luo mitään. Jos työ esimerkiksi tuottaa työntekijälle mielihyvää — kuten *pidättäytyminen* varmasti tuottaa ahneelle, josta Senior puhuu — niin se ei vie mitään tuotteen arvosta. Työ *yksin* tuottaa; se on *arvoina* olemassa olevien tuotteiden ainoa *substanssi*.

{Se Proudhonin aksioma, että jokainen työ antaa ylijäämän, paljastaa kuinka vähän hän on ymmärtänyt tästä asiasta.³⁶ Sen mitä hän kieltää pääoman kohdalla, hän muuttaa työn luonnolliseksi ominaisuudeksi. Asian ydin on päinvastoin siinä, että absoluuttisten tarpeiden tyydyttämiseen tarvittu työaika jättää *vapaata* aikaa (sen pituus on erilainen tuotantovoimien eri kehitysvaiheissa) ja sen seurauksena voidaan luoda lisätuote jos tehdään *lisätyötä*. Tavoitteena on itse [välttämättömän ja lisätyön välisen] suhteen kumoaminen; niin että itse lisätuote ilmenee välttämättömänä tuotteena³⁷ ja vihdoin niin että materiaallinen tuotanto jättää jokaiselle ihmiselle ylimääräistä aikaa muuhun toimintaan. Siinä ei nyt ole enää mitään mystistä. Alun perin olivat luonnosta vapaasti saatavat antimet runsaita tai ainakin oli niin, että ne tarvitsi vain ottaa omakseen. Alusta alkaen kehittyi luontaissyntyisesti yhteenliittyminen (perhe) ja sitä vastaava työnjako ja yhteistyö. Olivathan tarpeet alun perin myös vähäisiä. Ne kehittyivät vasta tuotantovoimien myötä.}

Näin ollen työn mitta, työaika on — työn voimaperäisyyden ollessa yhtäläinen — arvojen mitta. Työläisten laadullinen ero, ellei se ole luontaissyntyistä, johdu sukupuolesta, iästä, ruumiivoimista jne., ts. jos se ei au fond* ilmaise työn laadullista arvoa, vaan työnjakoa, työn eriytymistä, niin tämä laadullinen ero on itse vasta historiallinen tulos ja se kumoutuu jälleen useimpien töiden osalta, koska ne ovat yksinkertaista työtä, mutta laadullisesti korkeampi työ saa taloudellisen mittansa rinnastuksesta yksinkertaiseen työhön.

* — itse asiassa, tosiasiasa. *Tolm.*

Se että *työaika* tai työn määrä on arvon mitta, — se ei merkitse mitään sen kummempaa kuin että työn mitta on arvojen mitta. Kaksi esinettä ovat mitattavissa samalla mitalla vain jos ne ovat *luonteeltaan yhtäläiset*. Tuotteet voidaan mitata työn mitalla — työajalla — vain siksi, että ne ovat luonteeltaan *työtä*. Ne ovat objektivoitunutta työtä. Ne saavat objekteina sellaisia muotoja, joissa niiden työnä oleminen voi kylläkin käydä ilmi niiden muodosta (niille ulkoa annettuna tarkoituksenmukaisuutena; tätä ei voi kuitenkaan sanoa esimerkiksi härästä eikä ylipäättäen uusinnetuista luonnontuotteista), mutta siten, että niillä ei ole enää mitään yhteistä keskenään. Tuotteet ovat olemassa [VI—18] jonakin yhtäläisenä vain niin kauan kuin ne ovat olemassa toimintana. Toiminta mitataan ajalla, josta tulee siten myös objektivoitun työn mitta. Tutkimme muualla missä määrin tämä [työn käytön] *mittaaminen* [työajalla] liittyy vaihtoon, organisoimattomaan yhteiskunnalliseen työhön — yhteiskunnallisen tuotantoprosessin tiettyyn vaiheeseen.

Käyttöarvo ei ole suhteessa ihmisen toimintaan tuotteen lähteenä, ei tuotteen olemiseen asetettuna ihmisen toiminnan nojalla, vaan tuotteen olemiseen ihmistä varten. Mikäli tuotteella on oma mittansa, se on sen luonnollinen mitta, sen mitta luonnollisena esineenä: raskaus, paino, pituus, tilavuus jne., sen hyödyllisyyden yms. mitta. Mutta tuote mitataan tuotteen luoneen voiman tuloksena tai lepotilassa olevana voimana vain itse tämän voiman mitalla. Työn mitta on aika. Vain siksi, että tuotteet *o v a t* *työtä*, ne voidaan mitata työn mitalla, työajalla eli niihin kulutetun työn määrällä. Levon negaatio pelkkänä negaationa, askeettisena uhrauksena ei luo mitään. *Ihminen voi munkkien tavoin harjoittaa koko päivän kieltäymyksiä, piinata itseään jne., eikä hänen tekemiensä uhrausten määrä vie mitään pennin vertaa eteenpäin*. Esineiden hyväksi tehty uhraus ei ole esineiden *luonnollinen* hinta. Sellainen väite tuo pikemminkin mieleen sen ei-tuotannollisen käsityksen, että uhraamalla jumalille saadaan rikkautta. Uhrauksen lisäksi tarvitaan välttämättä jotain muutakin. Sitä mitä Smith kutsuu levon uhraamiseksi, voitaisiin sanoa myös laiskuuden, vapaudettomuuden, onnettomuuden uhraamiseksi, ts. negatiivisen tilan negaatioksi.

A. Smith tarkastelee työtä psykologisesti, sen yksilölle aiheuttaman mielihyvän tai mielihäviön kannalta. Mutta yksilön toimintaansa kohtaan omaksuman *emotionaalisen* suhteen ohella työ on vielä jotain muutakin — ensinnä se on jotakin muuta toisille, koska yksilö A:n tekemä pelkkä uhraus ei hyödyttäisi lainkaan yksilö B:tä; toiseksi työ on itse yksilön tietty suhde muokkaamaansa esineeseen ja hänen omiin työtaipumuksiinsa. Työ on *positiivista, luovaa toimintaa*. Työn mitta — aika — ei ole tietenkään riippuvainen työn tuottavuudesta; työn mitta ei ole

mikään muu kuin yksikkö, jonka tiettyä jako-osaa [Anzahl] työn vastaavat määräosat ilmaisevat. Tästä ei tietenkään seuraa, että työn luoma arvo on muuttumaton; tai että se on vakio vain siinä merkityksessä, että yhtäläiset työmäärät edustavat samaa mittana toimivaa suuretta.

Lisäksi vielä lähempi tutkimus osoittaa, että tuotteiden arvoa ei mitata niihin käytetyllä työllä, vaan niiden tuotantoon tarvittavalla työllä. Siis tuotantoehtona ei ole uhraus, vaan työ. Vastike ilmaisee tuotteiden uusintamisen ehtoa sellaisena ehtona, jonka vaihto sille antaa, ts. se ilmaisee tuottavan toiminnan uusimisen mahdollisuutta sellaisena kuin tämän toiminnan oma tuote sen asettaa.}

{A. Smithin *uhrauskäsitys*, joka muuten ilmaisee oikein *palkkatyöläisen subjektiivisen suhteen omaan toimintaansa*, ei silti anna sitä mitä hän haluaa — nimittäin arvon määrittystä työajalla. Tunti työtä saattaa olla työläiselle aina yhtä suuri uhraus. Mutta tavaroiden arvo ei suinkaan riipu työläisen tunteista, samoin kuin niistä ei riipu myöskään hänen työtuntinsa arvo. Koska A. Smith myöntää, että tämä uhri voidaan ostaa milloin halvemmalla, milloin kalliimmalla, silloin jää ihmetyttämään, että se pitäisi myydä aina samaan hintaan. Mutta Smith on tässä myös epäjohdonmukainen. Hän tekee myöhemmin *työpalkan* arvon mitaksi työmäärän sijasta. *Kun härkä teurastetaan, se on sille aina sama uhraus. Se ei kuitenkaan tee häränlihan arvoa muuttumattomaksi.*}

{»Vaikka yhtä suurilla työmäärillä on aina sama arvo työläisen kannalta, niillä on milloin pienempi, milloin suurempi arvo sille, joka käyttää työläistä. Hän ostaa työmäärät milloin pienemmällä, milloin suuremmalla tavaramäärällä. Hänelle siis työn hinta vaihtelee kuten jokaisen muunkin tavarahan hinta, vaikka todellisuudessa vain tavarat ovat milloin kalliita milloin halpoja» (Smith, mainittu teos, s. 66).}

[9] VOITON JA PÄÄOMAN TARKASTELUTAPOJA PORVARILLISESSA POLIITTISESSA TALOUSTIETEESSÄ]

{A. Smithin tapa nähdä *voiton* synty on sangen naiivi:

»Alkukantaisessa tilassa työn tuote kuuluu kokonaan työntekijälle. Vaihtokelpoisen esineen saamiseksi tai tuottamiseksi käytetyn työn määrä» (myös suurempi vaikeus jne.) »on *ainoa seikka*, joka säätelee sen työn määrää, joka tällä esineellä keskimäärin voidaan ostaa, pitää käskyvallassa tai saada vaihdossa... *M u t t a* niin pian kuin varastoa kasaantuu yksityisten ihmisten käsiin, *työläisten esineeseen lisäämä arvo* hajoo kahdeksi osaksi, joista toisella maksetaan työläisten palkat, toisella yrittäjän voitto, jonka hän saa sille pääomasummalle, jolla on maksanut palkat ja työtarvikkeet. Hänellä ei olisi mitään etua työläisten käyttämisestä ellei hän voisi odottaa heidän valmistamansa tuotteen myymisestä jotain ylijäämää yli sen minkä hän tarvitsee korvatakseen pääomansa. Eikä hänelle olisi mitään etua siitä että hän käyt-

tää mielummin suurempaa kuin pienempää pääomaa elleivät hänen voittonsa olisi jossain määräsuhteessa käytetyn pääoman suuruuteen» (*Smith A. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Tome I. Pariisi 1802, s. 96—97*).

(Vertaa siihen A. Smithin merkilliseen käsitykseen, että *ennen työnjakoa*,

»jolloin jokainen tuotti itselleen vain välttämättömän, ei tarvittu mitään varastoja» (sama, II osa, s. 191—192).

Aivan kuin ihmisen tässä yhteiskuntatilassa, jossa hän ei löydä luonnosta mitään varastoja, ei muka tarvitsisi löytää elämän esineellisiä ehtoja voidakseen tehdä työtä. Jopa villi-ihmiset, jopa eläimet luovat varastoja. Smith voi korkeintaan puhua siitä yhteiskuntatilasta, jossa vain välitön, hetkellinen vaisto ajaa välittömään työhön, mutta silloinkin on *varaston* löydyttävä tavalla tai toisella luonnosta *ilman että työtä käytetään* sen kasamiseen. Smith sekoittaa asiat. Tässä ei vaadita *varaston keskittymistä* yksiin käsiin.)}

{*Wakefield* huomauttaa julkaisemassaan A. Smithin »Kansojen varallisuuden» kolmannessa osassa:

»Koska orjien työ on yhteenliittynyttä, se on tuottavampaa kuin vapaiden miesten hyvin pitkälle jaettu työ. Vapaiden miesten työ on orjien työtä tuottavampaa vain siinä tapauksessa, että sitä ruvetaan yhdistämään seurauksena maan kalliimmasta hinnasta ja vuokranmaksujärjestelmästä» (s. 18, alaviitta). »Niissä maissa, joissa maan hinta pysyy hyvin halpana, koko kansa säilyy joko barbarian tilassa tai osa siitä pysyy orjina» (s. 20, alaviitta). }

{»Voitto on termi, joka tarkoittaa pääoman tai rikkauten kasvua; ellei siis voiton suhdelukua hallitsevia lakeja onnistuta löytämään, ei myöskään löydetä pääomanmuodostuksen lakeja» (*Atkinson W. Principles of Political Economy. Lontoo 1840, s. 55*). }

{»Ihminen on yhtä suuressa määrin *työn tuote* kuin mikä tahansa hänen rakentamansa kone; ja meistä näyttää, että ihmistä pitäisi tarkastella kaikissa taloudellisissa tutkimuksissa täsmälleen samalta kannalta. Jokaista täysi-ikäiseksi tullutta yksilöä voidaan aivan asianmukaisesti tarkastella koneena, jonka aikaansaaminen on maksanut 20 vuoden väsymättömän huolenpidon ja huomattavan pääoman käytön. Ja jos hänen kasvatukseensa eli työnteon edellytyksiin yms. käytetään lisäsumma, niin hänen arvonsa kasvaa samassa suhteessa, aivan samoin kuin koneen arvo nousee kun sen konstruointiin käytetään ylimääräistä pääomaa tai työtä, joilla sen tuotantokykyä lisätään.» (*McCulloch. The Principles of Political Economy. Edinburgh 1825, s. 115*). }

{»Tosiasiassa tavara vaihtuu aina suurempaan määrään» (työtä kuin millä se on tuotettu), »ja juuri tämä yli menevä osa muodostaa voiton» (sama, s. 221).

Kelpo McCulloch, sama, josta Malthus³⁸ sanoo aivan oikein, että tämä näkee tieteen erityistehtäväksi [VI—19] asettaa kaikki keskenään yhtäläiseksi, kirjoittaa:

»Pääoman voitto on vain toinen nimitys *kasatun työn* palkalle» (sama, s. 201),

ja näin ollen täytyisi kai olettaa, että työlle maksettu palkka on myös vain toinen nimitys elollisesta pääomasta saadulle voitolle.

»Palkka... muodostuu todellakin *työläisen työntuotteen osasta*; näin ollen palkalla on suuri reaaliarvo jos työläinen saa suhteellisen suuren osan työnsä tuotteesta, ja päinvastoin» (sama, s. 295). }

Taloustieteilijät ymmärtävät kokonaisuudessaan niin vähän pääoman asettamaa *lisätyötä*, että he esittävät jonain *erityisenä*, kuriositeettina ne erilliset silmiinpistävät ilmiöt, joina se esiintyy. *Ramsay* kirjoittaa niin yötyöstä. Ja niin kirjoittaa esimerkiksi *John Wade* teoksessaan »*History of the Middle and Working Classes*» (*Third edition. Lontoo 1835, s. 241*):

»Palkkataso on yhteydessä myös työtunteihin ja lepojaksoihin. Viime vuosina» (ennen vuotta 1835) »on isäntien politiikkana ollut riistää työntekijöitä tältä kannalta poistamalla tai lyhentämällä vapaapäiviä ja ruokataukoja ja pidentämällä asteittain työtunteja; niin tehdessään he tietävät, että työajan pidentäminen neljänneksellä merkitsee työpalkan alentamista samalla määrällä».

John Stuart Mill sanoo teoksessaan »*Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*». *Lontoo 1844* (Mill-nuoremman harvat alkuperäiset ajatukset sisältyvät tähän ohueen kirjaseen, eivät hänen paksuun ja pedanttiseen *suurteokseensa*³⁹):

»Kaikki se, mitä on määrä käyttää reproduktiivisesti, joko olemassa olevassa muodossaan tai epäsuorasti aikaisemman (tai jopa myöhemmin seuraavan) vaihdon avulla, on *pääomaa*. Oletetaan että olen sijoittanut kaikki rahani palkkoihin ja koneisiin ja että tuottamani tavara on juuri valmistunut; voidaanko sanoa, että ennen kuin saan nämä tavarat myydyiksi, niiden tuoton realisoiduksi ja sijoitetuksi uudelleen palkkoihin ja työvälineisiin, minulla *ei ole* lainkaan *pääomaa*? Ei varmasti: minulla on sama pääoma kuin aikaisemmin, ehkä suurempikin, mutta se on sidottuna eikä ole käytettävissä» (s. 55).

»Kaiken aikaa on hyvin suuri osa jonkin maan pääomasta joutilaana. Maan vuotuinen tuote ei tule koskaan niin suureksi kuin voisi tulla siinä tapauksessa että kaikki voimavarat olisi omistettu uusintamiselle, jos lyhyesti sanottuna maan kaikki pääoma olisi täydessä käynnissä. *Jos jokainen tavara pysyisi myymättömänä keskimäärin yhtä pitkän ajan kuin sen valmistamiseen tarvitaan, niin on selvää, että kaiken aikaa vain puolet maan tuottavasta pääomasta toteuttaisi reaalisesti pääoman toimintoja. Käytetty pääoman puolikas on vaihtuva suure, joka koostuu muuttuvista elementeistä; mutta tuloksena olisi, että kukin tuottaja kykenisi tuottamaan kunakin vuonna vain puolet siitä tavaramäärästä, jonka hän voisi tuottaa jos olisi varma, että pystyy myymään tavarat heti niiden valmistuttua*» (sama, s. 55—56). »Mutta tällainen tai suunnilleen tällainen on tavallinen tilanne maailman kapitalistien valtaosalla» (s. 56).

»Niitä tuottajia tai myyjiä, joiden pääoma kiertää kaikkein lyhyimmässä ajassa, on hyvin vähän. Vain harvat saavat tavaransa myydyiksi niin nopeasti, että kaikki ne tavarat, jotka he voivat saada omalla tai lainaamallaan pääomalla, *saadaan menemään yhtä nopeasti kuin ne on hankittu*. Useimmilla *liiketoiminnan laajuus* ei lainkaan vastaa heidän käyttämänsä pääoman määrää. On totta, että niissä yhteisöissä, joissa teollisuutta ja kauppaa harjoitetaan hyvin menestyksellisesti, pankkilaitoksen keksimät keinot antavat omistajalle mahdollisuuden käyttää suurempaa pääomaa kuin

hänellä itsellään on käytettävissä, käyttää sitä tuottavasti ja saada siitä tuloa. Mutta tällöinkin on olemassa runsaasti pääomaa, joka *pysyy sidottuna* välineiden, koneiden, rakennusten jne. muodossa riippumatta siitä, onko pääomaa käytetty puoliksi tai kokonaan, ja jokainen kauppias pitää valmiina myyntivarastoa mahdollisen äkillisen kysynnän varalta, vaikka ei saisiakaan sitä menemään jonkin määräämättömän aikajakson kuluessa» (s. 56). »*Tämä suuren pääomamäärän jatkuva käyttämättömyys on se hinta, jonka me maksamme työnjaosta. Se mitä me tällä saavutamme, on hintansa arvoinen, mutta hinta on huomattavan korkea*» (s. 56).

Jos minulla on liiketoimissani 1 500 taaleria ja saan niistä 10 % tulon samaan aikaan kun 500 taaleria on toimettona koristamassa myymälää jne., niin se merkitsee samaa kuin jos sijoittaisin 2 000 taaleria 7 1/2 prosentilla.

»Monilla aloilla on joitakin kauppiaita, jotka myyvät samanlaatuisia tavaroita muita halvemmalla. Se ei ole mitään vapaaehtoista voiton [osan] uhraamista; he odottavat, että asiakkaiden tulva nopeuttaa heidän pääoman kiertoa ja että he voittavat pitämällä pääomansa kokonaisuudessaan pysyvämässä käytössä, vaikka heidän voittonsa jostakin tietystä liiketoimesta jäisikin pienemmäksi» (s. 57). »On kyseenalaista onko yhtään sellaista kauppiasta, jolle ei olisi hyötyä ylimääräisestä asiakkaasta, eikä valtaosaan voi lainkaan soveltaa tällaista olettamusta. Lisäasiakas merkitsee useimmille kauppiaille samaa kuin tuotantopääoman kasvu. Se antaa mahdollisuuden muuttaa se pääoman osa, joka oli joutilaana (eikä olisi heidän käsissään ehkä koskaan tullut tuottavaksi ellei asiakasta olisi löytynyt), palkaksi ja tuotantovälineiksi... Tämä lisää maan kokonaistuotetta seuraavalle vuodelle, mutta ei pelkän vaihdon avulla, vaan *saattamalla toimintaan* kansallisen pääoman sen osan, joka olisi jäänyt vielä joksikin aikaa käyttämättömäksi ilman vaihtoa» (s. 57—58).

»Tuottaja ja kauppias saavat — *uudesta asiakkaasta* seuraavat edut:

1) Olettakaamme, että osa hänen pääomastaan on myymättömien tavaroiden muodossa tuottamatta (pitemmän tai lyhyemmän ajan kuluessa) mitään; tässä tapauksessa osa pääomasta *saatetaan voimallisempaan toimintaan ja se tulee pysyvämmiin tuottavaksi*.

2) Jos lisäkysyntä ylittää sen tavaramäärän mitä voidaan tarjota vapauttamalla pääoma, joka on olemassa myymättömien tavaroiden muodossa, ja jos kauppialla on käytettävissään lisävaroja, jotka on sijoitettu tuottavasti (esimerkiksi valtion obligaatioita), mutta ei kuitenkaan hänen omalle alalleen, niin hänelle tulee nyt mahdolliseksi saada lisävarojensa yhdestä osasta koron sijasta voittoa, ja siten hän voittaa korkotason ja voittotason välisen erotuksen.

3) Jos hän on käyttänyt koko pääomansa omalle alalleen ja jos mikään osa siitä ei ole myymättömissä tavaroissa, silloin hän voi toteuttaa ylimääräisen liiketoimen lainapääomalla ja saada itselleen koron ja voiton välisen erotuksen» (s. 59).

[E] PÄÄOMAN KEHÄKIERTO JA KIERTO

(jakson C loppu)

KIINTEÄ JA LIIKKUVA PÄÄOMA

[1) KIERTÄVÄ JA KIINNITETTY PÄÄOMA]

Palatkaamme nyt tutkimuksemme aiheeseen.

Pääoman läpikäymät vaiheet, jotka muodostavat pääoman kierron, alkavat loogisesti rahan muuttumisesta tuotantoehdoiksi.

Kun tässä emme kuitenkaan lähde tulevasta, vaan tulleesta pääomasta, niin se puolestaan käy läpi seuraavat vaiheet:

1) Lisäarvon luominen eli välitön tuotantoprosessi. Sen tuloksena on tuote. 2) Tuotteen saattaminen markkinoille. Tuotteen muuttuminen tavaraksi. 3) α) Tavarankierto. Tavarankierto. Sen tulos: tavarankierto. Sen tulos: tavarankierto. Tämä on tavallisen kierron ensimmäinen momentti. β) Rahan kierto. Rahan kierto. Tavallisessa kierrossa tavarankierto ja rahankierto ovat aina jakaantuneet kahdelle eri subjektille. Pääoma kiertää ensin tavarana, sitten rahana ja vice versa*. 4) Tuotantoprosessin uusiminen, mikä ilmenee tässä alkuperäisen pääoman uusintamisena ja lisäpääoman [VI—20] tuotantoprosessina.

Kiertokustannukset palautuvat liikuntakustannuksiksi, tuotteen markkinoille saattamisen kustannuksiksi, siksi työajaksi, joka tarvitaan toteuttamaan siirtyminen yhdestä tilasta toiseen; kaikki ne palautuvat oikeastaan laskutoimituksiksi ja näiden toimitusten vaatimaksi ajaksi (toimitukset muodostavat erityisen teknisen rahatoimen [Geldgeschäft] perustan). (Myöhemmin nähdään, onko näitä kuluja pidettävä lisäarvosta tehtävinä vähennyksinä vai ei.)

Tarkastellessamme tätä liikettä havaitsemme, että pääomankierto avautuu vaihto-operaation välityksellä yhdessä kohdassa päästääkseen tuotteen yleiseen kiertoon ja saadakseen kierrosta tuotteen vastikkeen rahan asussa. Meitä ei lainkaan koske mitään tapahtua tälle tuotteelle, joka on näin pudonnut pääomankierrosta ja joutunut tavalliseen kiertoon. Toisaalta pääoma heittää kierto-prosessistaan jälleen pois raha-asunsa (heittää sen pois osittain, sikäli kuin pääoma ei ole työpalkkaa) eli toisin sanoen se liikkuu rahamuodossaan — sen jälkeen kun pääoma on realisoitunut itsensä tässä prosessissa arvona ja on samalla asettanut itsensä oman arvonnäkönsä mitaksi — se siis liikkuu rahan muodossa esiintyen vain kiertovälineenä ja imee siten itseensä yleisestä kierrosta tavaroita, joita tarvitaan tuotantoon (tuotanto-ohjeita). Tavarana pääoma heittäytyy omasta kierrosta yleiseen kiertoon; tavarana se myös välttää yleisen kierron ja ottaa tämän kierron itseensä, omaan liikkeeseensä virratakseensa tuotantoprosessiin. Siten pääomankierto saa tietyn suhteen yleiseen kiertoon, jonka eräänä momenttina pääoman oma kierto on, samalla kun itse yleinen kierto ilmenee toisaalta pääoman asettamana. Tätä on tarkasteltava myöhemmin.

Pääoman kokonaistuotantoprosessi sisältää sekä varsinaisen kierto-prosessin että varsinaisen tuotantoprosessin. Ne ovat kahdena suurena jaksona sen liikkeessä, joka puolestaan ilmenee näi-

* — päinvastoin. *Toim.*

den jaksojen kokonaisuutena. Yhtäällä on työaika, toisaalla kiertoaika. Ja liikkeen kokonaisuus ilmenee työajan ja kiertoajan ykseytenä, tuotannon ja kierron ykseytenä. Itse tämä ykseys on liikettä, prosessia. Pääoma ilmenee tänä tuotannon ja kierron prosessoivana ykseytenä, jota voidaan tarkastella sekä tuotantoprosessinsa kokonaisuutena että pääoman *yhden* kierron määrätynä periodina, *yhtenä* takaisin itseensä palaavana liikkeenä.

Kuitenkin kiertoaika — työajan rinnalla — pääoman ehtona, on vain työnjakoon ja vaihtoon perustuvan tuotannon ehdon adekvaatti, viimeinen muoto. Kiertokustannukset ovat työnjaon ja vaihdon kustannuksia, joiden on välttämättä tultava vastaan jokaisessa tähän perustaan pohjautuvassa, pääomaa edeltävässä, vähemmän kehittyneessä tuotantomuodossa.

Pääoma on subjektina, tämän liikkeen eri vaiheiden yläpuolelle kohoavana, liikkeessä säilyvänä ja siinä itsensä moninkertaistavana arvona, näiden kehäkierron prosessissa — spiraalina, laajenevina kehinä — tapahtuvien muutosten subjektina *liikkuvaa pääomaa*. Niin ollen liikkuva pääoma ei alkuvaiheissa ole mikään pääoman *erityinen* muoto; se on *pääoman* [*das Kapital*] tarkasteltuna eräessä kehittyneemmässä määrityksessään kuvatun liikkeen subjektina, äsken kuvatun liikkeen subjektina, ja tämä liike puolestaan on pääoma itse omana arvonlisäysprosessinaan. Siitä syystä myös jokainen pääoma on tältä kannalta *kiertävää* [*kiertokulussa olevaa*] *pääomaa* [*zirkulierendes Kapital*].

Yksinkertaisessa kierrossa itse kierto on subjekti. Yksi tavara heitetään ulos kierrosta; toinen tavara astuu sisään kiertoon. Mutta yksi ja sama tavara esiintyy kierrossa vain häviävänä. Itse raha vetäytyy ulos kierrosta sikäli kuin se lakkaa olemasta kiertoväline ja tulee itsenäiseksi arvoksi. Pääoma puolestaan esiintyy kierron subjektina ja kierto pääoman omana elämänkaarena.

Mutta jos pääoma on siten kierron kokonaisuutena *kiertävää pääomaa*, siirtymistä yhdestä vaiheesta toiseen, niin se esiintyy kussakin eri vaiheessa samalla jossakin määritteisyydessä, se on suljettu erityiseen muotoon, joka on pääoman kieltämistä koko liikkeen subjektina. Siitä syystä pääoma on jokaisessa eri vaiheessa oman itsensä kieltämistä eri muutosten subjektina. Se on tässä ei-kiertävää pääomaa, *kiinteää* [*fixes*] *pääomaa*, oikeastaan *kiinnitettyä* [*fixiertes*] *pääomaa*, joka on suljettu yhteen eri määritteisyyksistä, yhteen niistä eri vaiheista, joiden läpi sen on kuljettava. Niin kauan kuin pääoma viipyy yhdessä näistä vaiheista, niin kauan kuin itse vaihe ei ole virtaavaa siirtymistä — ja jokaisella vaiheella on oma kestopensa — pääoma ei ole kiertävää, vaan kiinnitettyä.

Niin kauan kuin pääoma viipyy tuotantoprosessissa, se ei ole valmis kiertoon ja on menettänyt potentiaalisesti arvonsa. Niin

kauan kuin pääoma viipyy kierrossa, se ei ole tuotantokykyistä, se ei luo lisäarvoa, ei toteuta prosessia pääomana. Niin kauan kuin pääomaa ei voi heittää markkinoille, se on kiinnitetty tuotteeksi; niin kauan kuin sen on pysyttävä markkinoilla, se on kiinnitetty tavaraksi. Niin kauan kuin pääoma ei voi vaihtaa itseään tuotantoehtoihin, se on kiinnitetty rahaksi. Vihdoin jos tuotantoehdot pysyvät ehtojen muodossaan eivätkä mene tuotantoprosessiin, pääoma on jälleen kiinnitetty ja menettää arvoaan. Pääoma kaikki vaiheet läpikäyvänä subjektina, liikkuvana ykseytenä, kierron ja tuotannon prosessia toteuttavana ykseytenä on *kiertävää* pääomaa. Pääoma jokaiseen näistä vaiheista itse sitoutuvana, *eroissaan* asetettuna, on *kiinnitettyä* pääomaa, *sidottua* pääomaa. Kiertävänä pääomana se itse kiinnittää itsensä ja kiinnitettynä pääomana se kiertää.

Näin ollen *liikkuvan pääoman* ja *kiinteän pääoman* ero ilmenee ensi sijassa pääoman muotomäärityksenä, aina sen mukaan esiintyykö pääoma [koko] prosessin ykseytenä vai prosessin määrättynä momenttina. *Joutilaan pääoman*, kesantona olevan pääoman käsite voi olla suhteessa vain sen oloon joutilaana jossakin näistä määrityksistä, ja pääoman ehtona on, että osa siitä pysyy aina joutilaana. Tämä tulee ilmi siinä, että osa kansallisesta pääomasta on aina juuttuneena yhteen niistä vaiheista, joiden läpi pääoman pitää käydä. Tästä syystä A. Smith tarkastelee jonkinlaisena kiinteän [kiinnitetyn] pääoman valheellisena muotona jopa *rahaa*, sikäli kuin se muodostaa erityisen osan kansallisesta pääomasta, mutta viipyy jatkuvasti kiertovälineen muodossa käymättä siis koskaan läpi muita vaiheita. Samoin pääoma voi pysyä käyttämättömänä, voi olla sidottuna [kiinnitettynä] myös rahan muodossa kierrosta vedettynä arvona. Kriisikausi — paniikkivaiheen *jälkeen*, — teollisuuden lamaantuessa raha on sidottuna [kiinnitettynä] pankkiirien, vekselimeklareiden yms. käsiin, ja niin kuin peura halajaa vesipuroille⁴⁰, niin raha halajaa käyttöaluetta voidakseen lisätä arvoaan pääomana.

Poliittisessa taloustieteessä on aiheutunut runsaasti sekaannusta siitä, että liikkuvan ja kiinteän pääoman määrittäminen ei ensi sijassa ole mitään muuta kuin itse pääoma näissä kahdessa määrityksessä, ensiksi [koko] prosessin ykseytenä, sitten prosessin erityisenä vaiheena, itse pääoma siitä itsestään ykseytenä *eroavana*. — ei kahtena erityisenä pääoman lajina, ei pääomana kahdessa erityisessä asussa, vaan *yhden ja saman pääoman* erilaisina *muodollisina määrityksinä*. Jos joku taloustieteilijä piti kiinni jonkin materiaallisen aineellisen tuotteen siitä puolesta, jonka mukaan oli puhuttava liikkuvasta pääomasta, niin oli helppoa ottaa esille vastakkainen puoli — ja päinvastoin. Pääoma kierron ja tuotannon ykseytenä merkitsee samaan aikaan niiden eroavuutta, ja sitä paitsi tilallista ja ajallista eroavuutta. Kummas-

sakin momentissa pääomalla on muoto, jolle toinen muoto on yhdentekevä. Siirtyminen muodosta toiseen on erilliselle pääomalle satunnaista, ulkoisista, kontrolloimattomista olosuhteista riippuvaa. Näin ollen *yksi ja sama* pääoma esiintyy aina molemmissa määrityksissä, ja tämä saa ilmauksensa siinä, että pääoman toinen osa esiintyy toisessa määrityksessä ja [VI—21] toinen osa toisessa. Pääoman toinen osa esiintyy kiinnitettynä pääomana ja toinen osa kiertävänä pääomana. Kiertävänä pääoma ei liiku tässä siinä mielessä, että se olisi *varsinaisessa kiertovaiheessa* erotukseksi *tuotantovaiheesta*, vaan siinä mielessä, että kulloisessakin vaiheessa pääoma on *virtaavassa* vaiheessa, prosessia toteuttavassa vaiheessa, toiseen johtavassa vaiheessa; pääoma ei juutu kumpaankaan vaiheeseen sellaisenaan eikä siten sen kokonaisprosessi kummassakaan vaiheessa hidastu.

Esimerkki; teollisuuden harjoittaja käyttää tuotannossa vain osan käytettävissään olevasta pääomasta (asiaa ei muuta tässä lainkaan onko pääoma lainattua vai omaa eikä sillä ole kokonaispääomaa tarkasteltaessakaan mitään merkitystä taloudellisen prosessin kannalta), koska pääoman toinen osa tarvitsee tietyn ajan ennen kuin palaa kierrosta. Tässä tapauksessa se pääoman osa, joka toteuttaa prosessia tuotannossa, on kiertävä, kun taas kierrossa oleva on kiinnitetty. Sillä on siis teollisuuden harjoittajan pääoman kokonaistuottavuutta rajoitettu; sillä on rajoitettu hänen pääomansa uusintavaa osaa ja siten myös tämän pääoman markkinoille heitettyä osaa.

Samoin on kauppiaan laita: osa hänen pääomastaan on sidottu *myyntivarastoksi*, toinen osa on kierrossa. Vaikka kauppialla kuten teollisuuden harjoittajallakin milloin toinen, milloin toinen osa sopii tähän määritykseen, niin hänen kokonaispääomansa on kuitenkin jatkuvasti molemmissa määrityksissä.

Koska toisaalta tämä itse arvonnisäysprosessin luonteesta johtuva rajoitus ei ole kiinteä, vaan vaihtelee olosuhteiden mukaan, pääoma voi näin ollen lähestyä adekvaattia määritystään kiertävänä pääomana milloin suuremmassa, milloin pienemmässä määrin; koska pääoman jakaantuminen näiksi molemmiksi määrityksiksi — jolloin arvonnisäysprosessi ilmenee samalla arvonalenemisprosessina — on ristiriidassa pääoman mahdollisimman suuren arvonnisäyksen tavoittelun kanssa, niin pääoma keksii keinoja lyhentääkseen sidottuna olemisen vaihetta. Sitä paitsi pääoma ei olekaan samanaikaisesti rinnan kummassakin määrityksessä, vaan sen sijaan määritykset *vaihtuvat toisikseen*. Yhtenä periodina prosessi ilmenee täysin virtaavana — se on pääoman äärimmäisen suuren arvonnisäyksen periodi; toisena periodina, joka on vastavaikutusta edelliselle periodille, tulee toinen momentti sitä voimakkaampana esiin — se on pääoman äärimmäisen suuren arvonnemetyksen ja tuotantoprosessin pysähtymisen pe-

riodi. Itse ne hetket, jolloin molemmat määritykset ilmenevät toistensa rinnalla, muodostavat vain väliperiodin näiden kiihkeiden siirtymien ja vaihdosten välillä.

On perin tärkeää käsittää kiertävän ja kiinnitetyn pääoman määritykset ylipäättään pääoman *muotomäärityksiksi*, sillä muutoin jää käsittämättä lukuisia porvarillisen talouden ilmiöitä: pääoman kertaalleen tapahtuvan kierron ajasta oleellisesti eroavat taloudellisen suhdannejakson vaiheet; uuden kysynnän vaikutus; jopa uusien kultaa ja hopeaa tuottavien maiden vaikutus yleiseen tuotantoon. Ei kannata puhua siitä kiihokkeesta, jonka australialainen kulta tai vasta löydetyt markkinat antavat [kapitalistiselle tuotannolle]. Ellei pääoman luonteeseen kuuluisi, että sitä ei voida milloinkaan käyttää tuotannossa täydelleen, ts. että sen on oltava aina osittain *kiinnitettyinä*, arvoaan menettäneinä, tuottamattomana, silloin mitkään kiihokkeet eivät voisi ajaa sitä suurempaan tuotantoon. Toisaalla ovat ne typerät ristiriidat, joihin taloustieteilijät — jopa Ricardokin — joutuvat: he edellyttävät, että pääoma on aina täydessä käytössä tuotannossa, ja niin siis tuotannon laajeneminen selitetään yksinomaan uuden pääoman synnyllä. Siinä tapauksessa tuotannon jokaisen laajenemisen pitäisi edellyttää, että tuotanto on sitä ennen laajentunut tai tuotantovoimat ovat sitä ennen lisääntyneet.

Nämä pääomaan perustuvan tuotannon rajat ovat vielä suuremmassa määrin ominaisia varhaisemmille tuotantotavoille, sikäli kuin ne perustuvat vaihtoon. Mutta nämä rajat eivät ole yleinen tuotannon laki. Niin pian kuin vaihtoarvo ei enää ole materiaalisen aineellisen tuotannon rajana ja rajan asettaa tuotannon suhde yksilön kokonaiskehitykseen, koko tämä historia kouristuksineen ja kipuineen lakkaa. Kun näimme edellä, että raha kumoo vaihtokaupan rajat vain antamalla niille yleisen luonteen, ts. erottamalla oston ja myynnin kokonaan toisistaan*, niin jäljempänä näemme, että myös *luotto* kumoo nämä pääoman arvonnäisyyksen rajat vain antamalla niille niiden kaikkein yleisimmän muodon, asettamalla ylituotannon ja alituotannon vaiheet kahdeksi vaiheeksi.

[2] KIERTOKUSTANNUKSET.

KIERTOAIKA JA TYÖAIKA

[PÄÄOMANKIERTO JA PÄÄOMAN ARVONLISÄYS]

Pääoman yhdessä kiertojaksossa, yhdessä *kierrossa* asettama arvo on yhtä kuin tuotantoprosessissa asetettu arvo, ts. yhtä kuin uusinnettu arvo plus luotu uusi arvo. Jos katsomme kierron

* Ks. tämän teoksen I osan s. 96—99. *Toim.*

päättävän siinä pisteessä, jossa tavara on muuttunut rahaksi tai siinä, missä raha on muuttunut takaisin tuotantoehdoiksi, niin kierron tulos, ilmaistuna joko rahassa tai tuotantoehdoissa, on aina täsmälleen sama kuin tuotantoprosessissa asetettu arvo. Katsomme tuotteen fyysisen saattamisen markkinoille tässä yhtä kuin nollaksi; tai pikemminkin laskemme sen mukaan välittömään tuotantoprosessiin. Tuotteen taloudellinen kierto alkaa vasta sen jälkeen kun tuote on tavarana markkinoilla — vasta sen jälkeen tuote kiertää. Tässä on kysymys vain taloudellisista eroista, kierron määrityksistä, momenteista, ei niistä fyysisistä ehdoista, joilla valmis tuote siirtyy toiseen vaiheeseen, kiertoon; yhtä vähän meitä koskee se teknologinen prosessi, jolla raaka-aine on muutettu tuotteeksi. Markkinoiden pitempi tai lyhyempi etäisyys tuottajasta ei tässä vielä koske meitä.

Ensi sijassa tahdomme todeta, että ne kustannukset, jotka aiheuttaa [pääoman] kulku läpi eri taloudellisten momenttien sellaisinaan, *kiertokustannukset* sellaisinaan eivät lisää mitään tuotteen arvoon, eivät ole mitään arvoa luovia kustannuksia, liittyypä näihin prosesseihin sitten mitä työtä hyvänsä. Ne ovat pelkkiä *vähennyksiä luodusta* arvosta. Jos kahdesta yksilöstä kumpikin on oman tuotteensa tuottaja, mutta heidän työnsä perustuu työnjakoon niin että he vaihtavat keskenään ja heidän tuotteidensa käyttö heidän tarpeidensa tyydyttämiseen riippuu tästä vaihdosta, niin on ilmeistä, että vaihdon heiltä vaatima aika, ts. kauppojen ja laskelmien tekemiseen, sopimukseen pääsemiseen tarvittava aika ei lisää mitään heidän tuotteisiinsa eikä liioin näiden vaihtoarvoon.

Jos *A* ilmoittaisi *B*:lle, että vaihto vie häneltä niin ja niin paljon aikaa, niin *B* tekisi samoin *A*:lle. Kumpikin heistä menettää vaihdossa aikaa juuri yhtä paljon kuin toinenkin. Vaihtoaika on heille yhteistä. Jos *A* vaatisi tuotteestaan 10 taaleria — sen vastikkeen — ja vielä 10 taaleria siitä ajasta, jonka hän tarvitsee saadakseen *B*:ltä ne 10 taaleria, niin *B* sanoisi että *A* joutaa hullujenhuoneeseen. Tämä ajan menetys johtuu työnjaosta ja vaihdon välttämättömyydestä. Jos *A* tuottaisi kaiken itse, hän ei menettäisi mitään ajastaan vaihtoon *B*:n kanssa eikä liioin tuotteensa muuttamiseen rahaksi ja rahan muuttamiseen takaisin tuotteeksi.

Varsinaiset *kiertokustannukset* (ja ne saavat kehittyä rahatoimessa [Geldgeschäft] itsenäisesti merkityksellisessä määrin) eivät ole palautettavissa tuottavaksi työajaksi. Mutta ne myös rajoittuvat luonteeltaan siksi ajaksi, joka välttämättä tarvitaan tavaran muuttamiseen rahaksi ja rahan muuttamiseen takaisin tavaraksi, ts. siksi ajaksi, jonka pääoman muuttaminen muodosta toiseen vaatii. Jos *B* ja *A* havaitsisivat, että heiltä säästyy aikaa, jos he ottavat välittäjäksi kolmannen henkilön *C*:n, joka kuluttaa

aikansa tässä *kiertoprosessissa* — tällaiset olosuhteet syntyisivät esimerkiksi silloin kun olisi kyllin suuri määrä vaihtajia, olisi kyllin suuri määrä kiertoprosessin subjekteja, jotta kunkin vaihtajan vuorotellen [vaihtotapahtumiin] käyttämä aika olisi vuoden kuluessa yhteensä yksi vuosi; jos jokainen yksilö joutuisi vuorollaan käyttämään vaihtotapahtumaan vaikkapa $\frac{1}{50}$ vuotta ja heitä olisi kaikkiaan 50, — silloin yksi yksilö voisi käyttää kaiken aikansa tähän tehtävään. Jos tälle yksilölle maksettaisiin vain hänen välttämättömästä työajastaan, ts. jos hän joutuisi kuluttamaan koko aikansa vaihtaakseen itselleen elämisen tarvikkeita, niin hänen saamansa korvaus olisi työpalkka. Mutta jos hän ottaisi laskelmaan mukaan kaiken aikansa, olisi hänen saamansa palkka vastike, objektivoitunutta työaika. Tämä yksilö ei olisi nyt lisännyt mitään arvoon, vaan olisi vain ollut jakamassa kapitalistien *A, B* jne. kanssa näiden lisäarvoa. Nämä olisivat siinä voittaneet, koska olettamuksen mukaan heidän lisäarvostaan vaihto-operaatiota varten tehty vähennys olisi pienentynyt. (Pääoma ei ole pelkkää määrää eikä pelkkää operaatiota; se on yhtäikaa kumpaakin.)

Itse *raha*, — [VI—22] sikäli kuin se muodostuu jalometalleista tai sikäli kuin sen tuotanto ylittää aiheuttaa kuluja, kuten on laita jopa paperirahan kierrossa, ts. sikäli kuin itse raha vaatii työaika, — ei lisää mitään vaihdettujen esineiden arvoon, vaihtoarvoon; päinvastoin rahan tuotantokustannukset ovat vähennystä näistä arvoista, vähennystä, joka rasittaa vaihtajia vastaavin osuuksin. Kiertovälineen, vaihtovälineen kalleus [die *Kostbarkeit*] ilmaisee vain *kiertokustannuksia*. Sen sijaan että ne lisäisivät jotain arvoon [der *Wert*], ne ottavat siitä. Esimerkiksi kulta- ja hopearahat ovat itse arvoja, aivan *kuten muutkin* arvot (jotka eivät ole sitä rahan merkityksessä), mikäli niissä on esineellistynyt työtä. Mutta se, että nämä arvot toimivat *kiertovälineinä*, merkitsee vähennystä käytettävissä olevasta rikkaudesta.

Samoin on pääomankierron tuotantokustannusten laita. Pääomankierto ei lisää mitään arvoihin. *Kiertokustannukset* sellaisinaan *eivät aseta arvoa*, vaan ovat *arvojen realisoinnin kustannuksia* — vähennyksiä arvoista. *Kierto esiintyy sarjana muutoksia*, joissa pääoma asettaa itsensä, mutta arvon kannalta kierto ei lisää mitään pääomaan, vaan ainoastaan asettaa pääoman arvon *muodossa*. Se potentiaalinen arvo, joka muuttuu kierron välityksellä rahaksi, on edellytetty tuotantoprosessin tuloksena. Sikäli kuin tämä kiertoprosessien sarja tapahtuu ajassa ja aiheuttaa kustannuksia, vaatii työajan käyttöä tai esineellistynyttä työtä, ovat nämä *kiertokustannukset* vähennyksiä olemassa olevasta arvon määrästä.

Jos kiertokustannukset asetetaan nolllaksi, on arvon kannalta

yhden pääomankierron tulos yhtä kuin se arvo, joka on luotu tuotantoprosessissa. Se merkitsee, että tässä tapauksessa ennen kiertoa edellytetty arvo on yhtä kuin kierrosta tuleva arvo. Korkeintaan voi olla näin; tuloksena kiertokustannuksista voi kierrosta tulla ulos pienempi arvo kuin sinne meni sisään. Tältä kannalta katsottuna kiertoaika ei lisää mitään arvoon; kiertoaika ei ilmene työajan rinnalla arvoa luovana aikana. Jos tavaran tuotantoprosessissa on luotu 10 punnan arvo, niin tarvitaan kierto tämän tavaran asettamiseksi yhtäläiseksi näiden 10 punnan kanssa, rahana olemassa olevan arvonsa kanssa. Tämän prosessin, tämän muodonmuutoksen aiheuttamat kustannukset ovat vähennystä tavaran arvosta. *Pääomankierto on se muodonmuutos, jonka arvo käy eri vaiheiden läpi.* Se aika, joka vaaditaan tämän prosessin normaaliin keston ja toteuttamiseen, kuuluu *kierron, työnjaon, vaihtoon perustuvan tuotannon tuotantokustannuksiin.*

Kaikki tämä koskee *pääoman yhtä kiertoa*, ts. kerran tapahtuva pääoman kulkua näiden prosessinsa eri momenttien läpi. Prosessin lähtökohta pääomalle arvona on raha ja päätekohta on myös raha, mutta entistä suurempi rahamäärä. Ero on pelkästään määrällinen. Siten kaava $R - T - T - R$ on saanut sisällön. Jos seuraamme pääoman kiertoa tähän kohtaan saakka, niin olemme tulleet jälleen lähtökohtaan. Pääoma on muuttunut jälleen rahaksi. Mutta nyt pääoma on samalla annettu ja se on tullut ehdoksi sille, että tämän rahan pitää muuttua uudelleen pääomaksi, että sen pitää tulla työn ostamisen kautta, tuotantoprosessin läpikäymisen kautta itsensä moninkertaistavaksi ja säilyttäväksi rahaksi. Pääoman rahamuoto on pelkkä muoto, yksi monista muodoista, joiden läpi pääoma kulkee muodonmuutosprosessissaan.

Mutta jos emme tarkastele tätä kohtaa päätekohtana, vaan sinä minä meidän on sitä nyt tarkasteltava, läpikulkukohtana tai uutena lähtökohtana, sellaisena kohtana, joka on annettu itse tuotantoprosessille häviävänä päätekohtana ja pelkästään näennäisenä lähtökohtana, niin käy selväksi, että rahana olemassa olevan arvon muuttuminen takaisin prosessia toteuttavaksi, tuotantoprosessiin astuvaksi arvoksi voi tapahtua — ts. että *tuotantoprosessin uusiutuminen* voi tapahtua — vasta sitten kun tuotantoprosessista eroava kiertoprosessin osa on päättynyt.

Pääoman *toinen kierto*, rahan muuttuminen takaisin pääomaksi sellaisenaan eli tuotantoprosessin uusiutuminen riippuu siitä, kuinka pitkän ajan pääoma tarvitsee viedäkseen kiertonsa päätökseen, ts. se riippuu pääoman *kiertoajasta*, jota tässä tarkastellaan tuotantoajasta eroavana. Mutta kun olemme nähneet, että yksinomaan tuotantoprosessi määrää pääoman luoman kokonaisarvon (sekä uusintetun arvon että luodun uuden arvon), joka realisoituu arvona kierrossa, niin niiden arvojen summa, jotka

voidaan luoda tietyn ajanjakson kuluessa, riippuu siitä kuinka monta kertaa tuotantoprosessi voidaan toistaa tänä ajanjaksona. Mutta tuotantoprosessin toistumisen määrää kiertoaika, joka on yhtä kuin kierron nopeus. Mitä nopeampi kierto on, mitä lyhyempi kiertoaika on, sitä useammin sama pääoma voi toistaa tuotantoprosessin. Siten pääoman tietyissä kiertojaksossaan luomien arvojen (siis myös lisäarvojen, koska pääoma asettaa välttämättömän työn aina vain lisätyölle välttämättömänä työnä) summa on suoraan verrannollinen työaikaan ja kääntäen verrannollinen kiertoaikaan nähden. Tietyn jakson kuluessa luotu kokonaisarvo (niin muodoin myös tänä ajanjaksona luotujen lisäarvojen summa) on yhtä kuin työaika kerrottuna pääomankiertojen lukumäärällä.

Toisin sanoen pääoman luomaa lisäarvoa ei nyt määrää enää pelkkä pääoman tuotantoprosessissa anastama lisätyö, vaan sen määrää tuotantoprosessin kerroin, ts. se luku, joka ilmaisee miten usein tuotantoprosessi toistetaan tietyn ajanjakson kuluessa. Mutta tämän kertoimen määrää kiertoaika, jonka pääoma tarvitsee yhteen kiertoon. Siten arvojen (lisäarvot mukaan luettuina) summan määrää yhdessä kierrossa luotu arvo kerrottuna tiettyinä ajanjaksona tehtyjen kiertojen lukumäärällä. Pääoman yksi kierto on yhtä kuin tuotantoaika plus kiertoaika. Kun kiertoaika oletetaan annetuksi, riippuu yhden kierron tarvitsema kokonaisaika tuotantoajasta. Kun tuotantoaika oletetaan annetuksi, riippuu kierron kesto kiertoajasta. Sikäli kuin kiertoaika määrää tuotantoajan kokonaispituuden tietyn ajanjakson kuluessa, sikäli kuin siitä riippuu tuotantoprosessin toistuminen, sen uusiutuminen tiettyinä kautena, sikäli kiertoaika itse on näin ollen tuotannon momentti tai pikemminkin se ilmenee tuotannon rajana.

Pääoman luonteen, pääomaan perustuvan tuotannon luonteen mukaista on, että kiertoajasta tulee momentti, joka määrää työaikaa, määrää arvon luomista. Tällä kielletään työajan itsenäisyys, ja itse tuotantoprosessi ilmenee vaihdon määräämänä, niin että yhteiskunnallinen suhde ja riippuvuus tästä suhteesta esiintyy välittömässä tuotannossa paitsi aineellisena momenttina, myös *taloudellisena* momenttina, muotomäärityksenä. Kierron maksimumiin — kierron avulla tapahtuvan tuotantoprosessin uusimisen rajan — määrää ilmeisesti se aika, jonka tuotanto kestää yhden kierron aikana.

Oletetaan, että kolme kuukautta on tietyn pääoman tuotantoprosessin kestoaika, ts. se aika, jonka pääoma tarvitsee uusintaakseen arvonsa ja luodakseen lisäarvon (eli siis se aika, joka tarvitaan valmistettaessa sellainen tuotemäärä, joka on yhtä suuri kuin tuottavan pääoman kokonaisarvo plus lisäarvo). Silloin pääoma ei voisi missään olosuhteissa uusia tuotanto- ja arvonnäisyysprosessia yli 4 kertaa vuodessa. Pääomankiertojen

maksimimäärä olisi 4 kiertoa vuodessa, ts. tässä tapauksessa yhden tuotantovaiheen päättymisen ja toisen alkamisen välillä ei olisi keskeytyksiä. Kiertojen maksimimäärä vastaisi keskeytymättömyyttä tuotantoprosessia niin että heti kun tuote olisi valmis, uutta raaka-ainetta alettaisiin taas jalostaa tuotteeksi. Tämä keskeytymättömyys ei rajoittuisi keskeytymättömyydeksi yhden tuotantovaiheen [VI—23] sisällä, vaan esiintyisi *itse näiden vaiheiden keskeytymättömyyttä*.

Oletetaan nyt, että pääoma tarvitsee jokaisen vaiheen lopussa yhden kuukauden kiertoajan omaksuakseen uudelleen tuotantoehdojen muodon, joten pääoma voisi toteuttaa vuodessa vain kolme kiertoa. Ensimmäisessä tapauksessa kiertojen lukumäärä oli yhtä kuin 1 vaihe kerrottuna 4:llä; eli yhtä kuin 12 kuukautta jaettuna 3:lla. Maksimina pääoman arvonluomisessa tietyinä ajanjaksona on tämä ajanjakso jaettuna tuotantoprosessin (tuotantoajan) kestolla. Toisessa tapauksessa pääoma toteuttaisi vain 3 kiertoa vuodessa; arvonlisäysprosessi toistuisi vain 3 kertaa. Tällaisen pääoman arvonlisäysprosessien määrä olisi siis yhtä kuin $12 : 4 = 3$. Jakaja on tässä pääoman tarvitsema kokonaiskiertoaika — 4 kuukautta; eli se kiertoaika, jonka pääoma tarvitsee yhteen tuotantovaiheeseen [siis 1 kuukausi] kerrottuna luvulla, joka ilmaisee montako kertaa tämä 3 kuukauden kiertoaika menee vuoden 12 kuukauteen [on siis kerrottava neljällä].

Ensimmäisessä tapauksessa kiertojen lukumäärä on yhtä kuin 12 kuukautta, vuosi, ts. annettu aika jaettuna yhden tuotantovaiheen ajalla eli itse tuotantoajan pituudella. Toisessa tapauksessa se on yhtä kuin sama aika jaettuna kierron [kokonais] ajalla. Pääoman arvonlisäyksen samoin kuin tuotantoprosessin keskeytymättömyyden maksimi saavutetaan siinä tapauksessa, että kiertoaika on asetettu nolllaksi; se siis merkitsee, että ne ehdot, joiden alaisena pääoma tuottaa, on poistettu, että kiertoajan pääomalle asettamat rajoitukset, pakko käydä läpi muodonmuutoksensa eri vaiheet on poistettu. Pääoman väistämättömänä tendenssinä on pyrkiä asettamaan kiertoaika nolllaksi, ts. pyrkiä kumoamaan itsensä, koska ainoastaan pääoman avulla kiertoajasta tulee tuotantoajan määräävä momentti. Tämä merkitsee samaa kuin jos vaihdon, rahan ja niihin perustuvan työnjaon välttämättömyys kumottaisiin, ts. se merkitsee itse pääoman kumoamista.

Jos jätämme lisäarvon muuttumisen lisäpääomaksi toistaiseksi syrjään, niin 100 taalerin pääoma, joka tuottaisi tuotantoprosessissa 4 % lisäarvon koko pääomalle, uusinnettaisiin ensimmäisessä tapauksessa 4 kertaa ja olisi vuoden lopussa antanut 16 % lisäarvon. Pääoma olisi vuoden lopussa 116 taaleria. Saataisiin sama tulos jos 400 taalerin pääoma tekisi vuodessa yhden kierron

antamalla samoin 4 % lisäarvon. Suhteessa tavaroiden ja arvojen vuosituotantoon lisäarvo nelinkertaistuisi [kun kiertoja on neljä vuodessa]. Toisessa tapauksessa 100 taalerin pääoma loisi vain 12 % lisäarvon ja kokonaispääoma olisi vuoden lopussa 112 taaleria. Mitä tulee kokonaistuotantoon — sekä suhteessa arvoihin että suhteessa käyttöarvoihin — on ero vieläkin huomattavampi. Ensimmäisessä tapauksessa pääoman ollessa 100 taaleria esimerkiksi muutetaan 400 taalerin nahat saappaiksi, toisessa tapauksessa vain 300 taalerin.

Pääoman kokonaisarvonlisäyksen määrää näin ollen tuotantovaiheen kesto — merkitsemme tässä toistaiseksi tuotantovaiheen identtiseksi työajan kanssa — kerrottuna kiertojen lukumäärällä eli niillä kerroilla, jotka tämä tuotantovaihe uusiutuu tietyn ajanjakson kuluessa. Jos vain yhden tuotantovaiheen kesto määräisi kierrot, niin kokonaisarvonlisäyksen määräisi yksinkertaisesti tiettyyn ajanjaksoon mahtuvien tuotantovaiheiden lukumäärä; toisin sanoen itse tuotantoaika määräisi ehdottomasti kierrot. *Se olisi arvonlisäyksen maksimi.* Näin ollen on selvää, että absoluuttisesti tarkasteltuna kiertoaika merkitsee vähennystä arvonlisäyksen maksimista, pienentää absoluuttista arvonlisäystä. On siis mahdotonta, että jokin kiertonopeus tai jokin kiertoajan lyhennys voisi johtaa arvonlisäykseen, joka olisi suurempi kuin itse tuotantovaiheen asettama arvonlisäys. Jos kierron nopeus kasvaisi äärettömäksi, sen maksimivaikutuksena olisi kiertoajan saattaminen nollaksi, ts. sen poistaminen. Tästä syystä kiertoaika ei voi olla positiivinen arvoa luova momentti, koska sen poistaminen — kierto ilman kiertoaikaa — merkitsisi arvonlisäyksen maksimia, kiertoajan poistaminen merkitsisi pääoman suurinta mahdollista tuottavuutta. {Pääoman tuottavuus pääomana ei ole sitä tuotantovoimaa, joka lisää käyttöarvoja, vaan tätä on pääoman kyky luoda arvoja; se aste, millä pääoma tuottaa arvoa.} Pääoman kokonaistuottavuus on yhtä kuin yhden tuotantovaiheen kesto kerrottuna sillä kertamäärällä, jotka se toistuu tietyn ajanjakson kuluessa. Mutta näiden toistojen luvun määrää kiertoaika.

Olettakaamme, että 100 taalerin pääoma tekee vuodessa 4 kierrosta, ts. toteuttaa tuotantoprosessin 4 kertaa. Jos sitten joka kerralla luodaan 5 % lisäarvo, olisi luotu lisäarvo vuoden lopussa yhtä kuin 20 taaleria 100 taalerin pääomalle; toisaalta se olisi samoin 20 taaleria 400 taalerin pääomalle, joka tekisi yhden kierron vuodessa prosenttien ollessa sama. Siten 100 taalerin pääoma tuottaa 4 kierrolla vuodessa 20 % voiton kun taas 4 kertaa suurempi pääoma tuottaa yhdellä kierrolla vain 5 % voiton. (Näemme pian asiaa lähemmin tutkittaessa, että lisäarvo on tässä aivan sama.) Näyttäisi siis siltä, että pääoman suuruus voitaisiin korvata kierron nopeudella ja kierron nopeus pääoman suuruudella.

Näin syntyy se näennäisyys, että kiertoaika sinänsä on tuottava. Niin ollen asia on selvitettävä käyttämällä esimerkkiämme.

Herää toinenkin kysymys: jos 100 taalerin pääoma tekee 4 kiertoa vuodessa ja tuottaa joka kerta vaikkapa 5 %, voidaan toisen kierron alussa astua tuotantoprosessiin 105 taalerilla ja tuote olisi 110 $\frac{1}{4}$ taaleria; pääoma olisi *kolmannen kierron* alkaessa yhtä kuin 110 $\frac{1}{4}$ taaleria ja tuote 115 $\frac{61}{80}$ taaleria; pääoma olisi neljännen kierron alkaessa 115 $\frac{61}{80}$ taaleria ja sen päättyessä 121 $\frac{881}{1600}$ taaleria. Itse luvut eivät vaikuta tässä asiaan. Ytimenä on, että jos 400 taalerin pääoma tekee vuodessa vain yhden kierron voiton suhdeluvun ollessa 5 %, voitto voi olla ainoastaan 20 taaleria; jos sitä vastoin neljä kertaa pienempi pääoma tekee vuodessa 4 kiertoa voiton suhdeluvun ollessa sama, on sen voitto $1 + \frac{881}{1600}$ taaleria suurempi. Näin käy ilmi, että arvo ei ainoastaan realisoidu, vaan myös kasvaa absoluuttisesti pelkästään kierron yhden momentin nojalla — toistumisen nojalla. — ts. kiertoajan määräämän momentin nojalla, tai pikemminkin *kierron* määräämän momentin nojalla. Myös tätä on tutkittava.

Kiertoaika ilmaisee ainoastaan kierron nopeutta; kierron nopeus on pelkästään kierron muodostama raja. *Kierto ilman kiertoaika* — ts. pääoman siirtyminen yhdestä vaiheesta toiseen samalla nopeudella, millä käsitteen vaihtuminen tapahtuu — olisi maksimi, ts. tuotantoprosessin uusiminen lankeaisi yhteen sen päättämisen kanssa.

Vaihtotapahtuma — ja ne taloudelliset operaatiot, joiden välityksellä kierto tapahtuu, palautuvat perättäisten vaihtojen sarjaksi aina siihen pisteeseen asti missä pääoma ei suhteudu tavaran rahaan tai rahana tavarahan, vaan arvona spesifiseen käyttöarvoonsa, työhön, — se vaihtotapahtuma, missä yhdessä muodossa oleva arvo vaihdetaan toisessa muodossa olevaan arvoon, raha vaihdetaan tavarahan tai tavara rahaan (ja nämä ovat yksinkertaisen kierron momenteja) asettaa yhden tavaran arvon toisessa tavarassa ja realisoi sen siten vaihtoarvona; tai sitten se asettaa tavarat vastikkeiksi. Vaihtotapahtuma on siis *arvoa asettava* siitä syystä että arvot on edellytetty ennen sitä; vaihtotapahtuma realisoi vaihtosubjektien *määrityksen* arvoina. Mutta sellainen tapahtuma, joka asettaa tavaran *arvoksi*, tai mikä on samaa, asettaa toisen tavaran sen *vastikkeeksi*, tai mikä on jälleen samaa, luo molempien tavaroiden *samanarvoisuuden*, ei ilmeisesti taaskaan lisää mitään itse arvoon, yhtä vähän kuin merkintä \pm suurentaa tai pienentää jäljessään tulevaa lukua.

Kun merkitseen 4:n eteen plus- tai miinusmerkin, operaatio jättää 4:n merkeistä riippumatta omaksi itsekseen, ei tee siitä numeroa 3 tai 5. Samoin jos [VI—24] vaihdan yhden naulan puvilla, jonka vaihtoarvo on 6 pennyä, 6 pennyn, on se asetettu

arvona, ja samoin voi sanoa, että 6 pennyä on asetettu arvona yhdessä naulassa puuvillaa; toisin sanoen 6 pennyn sisältävä työaika (tässä 6 pennyä tarkastellaan *arvona*) on nyt ilmaistu saman työajan toisessa aineellistumassa. Mutta kun vaihtotapahtuman välityksellä sekä puuvillanauula että kuparinen 6 pennyä asetetaan kumpikin yhtäläiseksi arvonsa kanssa, niin on mahdollonta, että sen enempää puuvillan arvo kuin 6 pennyn arvo kuin niiden arvojen summakaan kasvaisi määrällisesti tämän vaihdon vaikutuksesta.

Koska vaihto on vastikkeiden asettamista, se muuttaa vain muotoa, realisoi potentiaalisesti olemassa olevat arvot, realisoi hinnat, jos niin halutaan. Vastikkeiden asettaminen, esimerkiksi tavaroiden *a* ja *b* asettaminen vastikkeiksi ei voi lisätä tavara *a*:n arvoa, koska tällä tapahtumalla tavara *a* asetetaan yhtä suureksi oman arvonsa kanssa, ts. sitä ei pidetä oman arvonsa kanssa erilaisena; sitä pidetään sen kanssa erilaisena vain muodon kannalta, mikäli sitä ei ollut aikaisemmin asetettu arvoksisamalla tämä on tapahtuma, jossa tavaran *a* arvo asetetaan yhtä; läiseksi tavaran *b* arvon kanssa ja tavaran *b* arvo tavaran *a* arvon kanssa. Vaihdetujen arvojen summa on yhtä kuin tavaran *a* arvo plus tavaran *b* arvo. Kumpikin tavara pysyy oman arvonsa suuruisena; siis niiden summa pysyy niiden arvojen summan suuruisena. Näin ollen ei vaihto *vastikkeiden asettamisena* voi luonteensa mukaisesti suurentaa arvojen summaa eikä liioin vaihdettujen tavaroiden arvoa. (Se, että asia on toisin vaihdettaessa työhön, käy selville siitä, että itse työn käyttöarvo *luo arvoa*, mutta tämä ei liity suoraan työn vaihtoarvoon.)

Yhtä vähän kuin yksi vaihto-operaatio voi lisätä vaihdetun arvoa, yhtä vähän voivat vaihtotapahtumat kokonaisuudessaan tehdä niin.

{On erittäin tarpeellista tehdä tämä selväksi, koska lisäarvon jakaantuminen pääomien kesken, kokonaislisäarvon *laskeminen* erillisten pääomien osalle — tämä *sekundaarinen* taloudellinen operaatio — on ilmiö, joka sekoitetaan tavallisessa poliittisessa taloustieteessä primaarisiin operaatioihin.}

Toistan arvoa luomattoman aktin sitten yhden kerran tai äärettömän monta kertaa, ei toistaminen muuta sen luonnetta. Arvoa luomattoman aktin toistaminen ei voi milloinkaan tulla arvon luomisen aktiksi. Esimerkiksi $\frac{1}{4}$ ilmaisee tietyn määräsuhteen. Jos muutan tämän $\frac{1}{4}$ desimaaliluvuksi, merkitsen sen siis 0,25, niin sen muoto on muuttunut. Tämä muodon muuttaminen jättää itse lukujen suuruuden entiselleen. Samoin jos muutan tavaran rahan muotoon tai rahan tavaran muotoon, arvo pysyy samana, mutta muoto muuttuu.

On siis selvää, että kierto ei voi lisätä kierrossa olevien tavaroiden arvoa, koska se hajoaa sarjaksi vastikkeiden vaihto-

operaatioita. Jos näin ollen näiden operaatioiden toteuttaminen vaatii työaika, ts. jos niiden vuoksi on kulutettava arvoja (kaikki arvojen kulutus palautuu näet työajan kulutukseksi eli esineellistyneen työajan, tuotteiden, kulutukseksi), jos siis kierto aiheuttaa kuluja ja kiertoaika maksaa työaika, se merkitsee vähennystä kierrossa olevista arvoista, niiden suhteellista vähenemistä, niiden arvon alenemista kiertokustannusten määrällä.

Jos kuvittelemme kaksi työntekijää, jotka vaihtavat keskenään, kalastajan ja metsästäjän, ei se aika, jonka molemmat hukkaavat vaihtoon, luo enempää kaloja kuin riistaakaan, vaan se on vähennystä siitä ajasta, jonka kuluessa molemmat voivat luoda arvoja, toinen kalastaa, toinen metsästä ja esineellistää työaikansa käyttöarvoksi. Jos kalastaja haluaisi metsästäjältä korvausta tästä menetyksestä, vaatisi itselleen enemmän riistaa tai antaisi vähemmän kaloja, niin metsästäjä voisi tehdä yhtä oikeutetusti aivan samoin. Menetys olisi heille yhteinen. Nämä kiertokustannukset, vaihtokustannukset voisivat olla vain vähennystä kummankin työntekijän kokonaistuotannosta ja kummankin luomista arvoista. Jos he antaisivat vaihtamisen kolmannen henkilön, *C:n* tehtäväksi eivätkä siten menettäisi suoraan työaika, niin kummankin olisi annettava välittäjä *C:lle* yhtäläinen osuus tuotteestaan. He voisivat voittaa siinä vain sen, että menetys pienenesi. Mutta jos he toimisivat yhteisomistajina, silloin ei tapahtuisi mitään vaihtoa, vaan yhteistä kulutusta. Vaihtokustannukset jäisivät niin ollen pois. Työnjako [ylipäättään] ei jäisi pois, sen sijaan kylläkin vaihtoon perustuva työnjako. Niin ollen John Stuart Mill tekee virheen tarkastellessaan kierron kustannuksia *työnjaon pakollisena hintana**. Nämä kustannukset kuuluvat vain luonnonsyntyiseen työnjakoon, joka ei perustu yhteisomistukseen, vaan yksityisomistukseen.

Kiertokustannukset sellaisinaan, ts. vaihto-operaation ja kokonaisen vaihto-operaatioiden sarjan aiheuttama työajan tai esineellistyneen työajan, arvojen, kulutus on siis vähennystä joko tuotantoon käytetystä ajasta tai tuotannon luomista arvoista. Kiertokustannukset eivät voi milloinkaan lisätä arvoa. Ne kuuluvat kategoriaan *faux frais de production*** ja nämä *faux frais de production* kuuluvat pääomaan perustuvan tuotannon immanenttisiin kustannuksiin. Kauppatoimi [Kaufmannsgeschäft] ja vielä suuremmassa määrin varsinainen rahatoimi [Geldgeschäft] edustavat pelkästään pääoman *faux frais de production*-kategoriaa — mikäli niillä juuri hoidetaan kierron operaatiot sellaisinaan, ts. hoidetaan siis esimerkiksi hinnan määrääminen (arvojen mittaaminen ja niiden laskeminen), toteutetaan *ylipäättään*

* Ks. tämän teoksen II osan s. 100. *Toim.*

** — turhat (tuottamattomat) tuotantokustannukset. *Toim.*

nämä vaihto-operaatiot työnjaon itsenäistämänä funktiona, ilmennetään tätä pääoman kokonaisprosessin funktiota. Siinä määrin kuin ne pienentävät tätä faux frais -ryhmää, ne lisäävät jotakin tuotantoon, ei kuitenkaan luomalla arvoa, vaan pienentämällä luotujen arvojen negaatiota. Jos ne toteuttaisivat vain tällaisia toimintoja, niin edustaisivat aina vain tämän faux frais de production-kategorian minimiä. Jos ne antavat tuottajalle mahdollisuuden luoda enemmän arvoa kuin mihin hän pystyisi ilman tätä työnjakoa ja lisäksi sen verran enemmän, että tämän toiminnon maksamisen jälkeen jäisi jäljelle ylijäämä, niin silloin ne olisivat tosiasiallisesti lisänneet tuotantoa. Mutta arvot eivät olisi lisääntyneet tässä siksi, että kierron operaatiot olisivat luoneet arvoa, vaan siksi, että ne olisivat imeneet vähemmän arvoa kuin muissa tapauksissa. Kuitenkin nämä kierto-operaatiot ovat pääoman tuotannon välttämätön ehto.

Kapitalistin vaihdossa menettämä aika ei sellaisenaan ole vähennys työajasta. Hän on kapitalisti, ts. pääoman edustaja, henkilöitynyt pääoma vain siinä määrin kuin hän suhteutuu työhön vieraana työnä ja anastaa itselleen vierasta työaikaa ja asettaa sitä. Kiertokustannuksia ei siis ole olemassa sikäli kuin *ne vievät kapitalistin aikaa*. Kapitalistin aika määritellään *ylimääräiseksi ajaksi: ei-työajaksi, arvoa luomattomaksi ajaksi*, siitä huolimatta että juuri pääoma realisoi luodun arvon. Se, että työläisen on tehtävä lisää aikaa, on identtinen sen kanssa, että kapitalistin ei tarvitse tehdä työtä ja että hänen aikansa määräytyy siten ei-työajaksi, joten hän ei tee työtä *välttämättömänäkään työaikana*. Työläisen on tehtävä työtä lisää aikana siksi, että hän saisi mahdollisuuden esineellistää, realisoida, ts. objektivoida omalle uusintamiselleen välttämättömän työajan. Tästä syystä toisaalta myös kapitalistin *välttämätön työaika on vapaata aikaa*, aikaa, jota ei tarvita välittömään toimeentuloon. Koska kaikki *vapaa aika* on aikaa vapaata kehitystä varten, kapitalisti anastaa työläisten luoman *vapaan ajan* yhteiskuntaa varten, ts. anastaa sivilisaation, ja tässä mielessä Wade on jälleen oikeassa asettaessaan yhtäläisyysmerkin pääoman ja sivilisaation väliin.*

Kiertoaika — sikäli kuin se tarkoittaa kapitalistin aikaa sellaisenaan — koskee meitä taloudelliselta kannalta yhtä vähän kuin se aika, jonka kapitalisti käyttää rakastajattareensa. Jos aika on rahaa, niin pääoman kannalta sitä on vain vieras työaika, joka sanan varsinaisessa merkityksessä todella onkin pääoman rahaa. Kiertoaika voi suhteessa pääomaan sellaisenaan langeta yhteen työajan kanssa vain siinä mielessä, että se keskeyttää sen ajan, jonka kuluessa pääoma voi anastaa itselleen vierasta työaikaa; lisäksi on selvää, että tämä suhteellinen pääoman arvon

* Ks. tämän teoksen II osan s. 69. *Totm.*

menetys ei voi lisätä pääoman arvonnalisäystä, vaan voi vain pienentää sitä. Tai kiertoaika käy yksiin työajan kanssa siinä mielessä, että kierto vaatii pääomalta objektivoidun vieraan työajan, arvojen kulutusta [VI—25]. (Jos esimerkiksi pääoma joutuu mak samaan jollekin toiselle pääomalle, joka ottaa tämän toiminnon itselleen.) Molemmissa tapauksissa kiertoaika otetaan huomioon vain siinä määrin kuin se merkitsee vieraan työajan poistamista, negaatiota, keskeyttääpä se sitten pääoman toteuttaman vieraan työajan anastusproessin tai pakottaa pääoman kuluttamaan osan luodusta arvosta kierto-operaatioiden täyttämiseksi, ts. asettaakseen itsensä pääomaksi. (Tämä on pidettävä tarkoin erillään kapitalistin yksityisestä kulutuksesta.)

Kiertoaika tulee tarkasteltavaksi vain suhteessaan pääoman tuotantoaikaan sen rajana, negaationa; mutta tämä tuotantoaika on se aika, jonka kuluessa pääoma anastaa itselleen vierasta työtä, asettamaansa vierasta työaika. Asiat sekoitetaan pahimmalla tavalla, jos kapitalistin kierrossa kuluttamaa aikaa pidetään arvoa luovana tai jopa lisäarvoa luovana aikana. Pääomalla sellaisenaan ei ole mitään työaika tuotantoaikansa ohella. Meillä ei ole tässä ehdottomasti mitään tekemistä kapitalistin kanssa ellei hän esiinny [henkilöityneenä] pääomana. Ja pääomana hän toimii vain siinä [kaikkien pääomien keskinäisen vuorovaikutuksen] kokonaisprosessissa, jota meidän on tarkasteltava. Muutoin voitaisiin kuvitella, että *kapitalisti voisi maksattaa itselleen korvauksen siitä ajasta, jonka kuluessa hän ei ansaitse rahaa toisen kapitalistin palkkatyöläisenä* — tai siitä, että hän *menettää tämän ajan*. Se kuuluisi muka tuotantokustannuksiin. Se aika, jonka hän menettää tai käyttää kapitalistina, on tältä kannalta ylipäätään *menetettyä aikaa*, hukkaan heitettyä. Myöhemmin on tarkasteltava niin sanottua *kapitalistin työaika*, jonka pitäisi erotukseksi työläisen työajasta muodostaa erityisenä työpalkan lajina perusta kapitalistin *voitolle*.

Puhtaisiin kiertokustannuksiin lasketaan erittäin usein kuljetukset yms., sikäli kuin ne liittyvät kaupankäyntiin. Mikäli kauppa tuo tuotteen markkinoille, se antaa tuotteelle uuden muodon. Tosin se muuttaa vain tuotteen tilallista olemista. Muodonmuutoksen tapa ei kuitenkaan koske meitä. Kauppa antaa tuotteelle uuden käyttöarvon (ja tämä pitää paikkansa [kaupasta kokonaisuudessaan] aina pikku vähittäiskauppiaseen asti, joka punnitsee, mittaa ja paketoi ja antaa siten tuotteelle kulutukseen sopivan muodon), ja tämä uusi käyttöarvo vaatii työaika ja on siten samalla vaihtoarvo. Markkinoille tuominen kuuluu itse tuotantoprosessiin. Tuote on tavara vasta silloin kun se on kierrossa, kun se on markkinoilla.

[3] STORCHIN ESITYS PÄÄOMAN KIERROSTA.]
 LIIKKUVA PÄÄOMA
 PÄÄOMAN YLEISENÄ TUNNUSMERKKINÄ.
 VUOSI LIKKUVAN PÄÄOMAN KIERTOJEN MITTANA

{»Kaikilla teollisuuden aloilla yrittäjistä tulee tuotteiden myyjiä samalla kun muu osa kansakunnasta ja usein vieraatkin kansakunnat ovat näiden tuotteiden ostajia... Liikkuvan pääoman herkeämätöntä ja keskeytyksettä toistuvaa liikettä sen lähtiessä yrittäjältä ja palatessa hänelle alkuperäisessä muodossaan voi verrata kehään, jonka se tekee; siitä johtuu pääomalle annettu nimitys 'liikkuva' ja sen liikkeelle annettu nimitys 'kierto'» (*Storch. Cours d'économie politique. Tome I. Pariisi 1823, s. 404—405*).

»Laajemmassa merkityksessä kierto käsittää jokaisen vaihdettavan tavaran liikkeen» (s. 405). »Kierto sujuu vaihtojen välityksellä... Rahan käyttöönotosta alkaen tavaroita ei enää vaihdeta, vaan ne myydään» (s. 405—406). »Jotta tavara olisi kierrossa, riittää että on tarjontaa... Kierron rikkaus: *tavara*» (s. 407). »Kauppa on vain osa kiertoa; kauppa käsittää vain kauppiaan ostot ja myynnit; kierto käsittää kaikkien yrittäjien ja jopa kaikkien asukkaiden ostot ja myynnit» (s. 408).

»Vain niin kauan kuin kierron *kustannukset* ovat välttämättömiä *tavaroiden saattamiseksi kuluttajille*, kierto on reaalinen ja *sen arvo* lisää vuotuista tuotetta. Heti tämän rajan ylitettyään kierrosta tulee keinotekoinen eikä se tuo enää mitään lisää kansakunnan rikkauteen» (s. 409). »Olemme viime vuosina nähneet Venäjällä, Pietarissa, esimerkkejä tarpeettomasta kierrosta. Ulkomaankaupan pysähtynyt tila johti kauppiaat käyttämään toimetonta pääomaansa toisella tavalla, ja koska he eivät voineet enää käyttää sitä ulkomaisten tavaroiden tuontiin ja kotimaisten vientiin, he päättivät hankkia voittoa ostamalla ja myymällä edelleen sellaisia tavaroita, joita oli jo paikalla. Valtavat määrät sokeria, kahvia, hamppua, rautaa jne. kulkivat nopeasti kädestä käteen ja tavara vaihtoi usein varastosta lähtemättä kaksikymmentä kertaa omistajaa. Tällainen kierto tarjoaa kauppiaille kaikki mahdollisuudet uhkapeliin, mutta samalla kun se rikastuttaa toisia, se vie toisia perikatoon eikä kansallinen rikkaus hyödy siitä mitään. Samoin käy rahankierrossa... Sellaista tarpeetonta kiertoa, joka perustuu vain hintojen yksinkertaiseen muutteluun, kutsutaan *agiotaasiksi*» (s. 410—411). »Kierto tuottaa hyötyä yhteiskunnalle vain siinä tapauksessa, että se on välttämätön tavaroiden saattamiseksi kuluttajille. Jokainen kiertotie, jokainen viivytys, jokainen välikäsien kautta tapahtuva vaihto, joka ei ole ehdottoman välttämätön tämän tavoitteen saavuttamiseksi tai ei ole osaltaan *vähentämässä kiertokustannuksia*, vahingoittaa kansallista rikkautta korottamalla tarpeettomasti tavaroiden hintoja» (s. 411).

»Kierto on sitä tuottavampi, mitä nopeampi se on, ts. mitä nopeammin yrittäjä saa markkinoille viemänsä valmiin tuotteen kaupaksi ja voi palauttaa pääomansa itselleen sen akuperäisessä muodossa» (s. 411). »Yrittäjä voi aloittaa tuotannon uudelleen vasta sen jälkeen kun on myynyt valmiin tuotteen ja käyttänyt hinnan uusien raaka-aineiden ostoon ja uusiin palkkoihin; mitä nopeammin kierto siis tuottaa nämä kaksi tulosta, sitä nopeammin yrittäjä voi aloittaa tuotannon uudelleen ja sitä suuremman voiton hänen pääomansa tuottaa tietyssä ajassa» (s. 411—412). »Sellainen kansakunta, jonka pääoma kiertää riittävän nopeasti jotta se ehtii palata muutaman keran vuodessa sille, joka pani sen ensiksi liikkeeseen, on samassa asemassa kuin ne suotuisan ilmaston viljelijät, jotka saavat samasta maasta perättäin 3 tai 4 satoa vuodessa» (s. 412—413). »Hidas kierto tekee kulutusesineet kalliimmiksi 1) epäsuorasti pienentämällä sitä tavaramäärää, joka voi olla

olemassa; 2) suoraan, sillä niin kauan kuin tuote on kierrossa, sen tuottamiseen käytetyn pääoman korko lisää *progressiivisesti tuotteen arvoa*; mitä hitaampi kierto on, sitä enemmän kasaantuu näitä tavaran hintaa tarpeettomasti nostavia korkoja». »Kierron lyhentämiseen ja nopeuttamiseen on seuraavat keinot: 1) eriytetään työläisluokka, joka toimii yksinomaan kaupankäynnin parissa; 2) helpot kuljetusolot; 3) raha; 4) luotto» (s. 413).

Yksinkertainen kierto muodostui joukosta samanaikaisia tai perättäisiä vaihtoja. Niiden ykseys kiertona tarkasteltuna oli olemassa varsinaisesti vain tarkastelijan kannalta. (Vaihto saattaa olla satunnainen ja sillä on jossakin määrin sellainen luonne, että se rajoittuu ylijäämävaihtoon ulottumatta tuotantoprosessin kokonaisuuteen.) Pääoman kierrossa meillä on joukko vaihto-opeeraatioita, vaihtotapahtumia, joista jokainen edustaa suhteessa toiseen laadullista momenttia, pääoman uusintamisen ja kasvun momenttia. Siinä on vaihtotapahtumien järjestelmä, joka edustaa aineenvaihtoa, sikäli kuin tarkastellaan käyttöarvoa, ja muodonvaihtoa, sikäli kuin tarkastellaan arvoa sellaisenaan. Tuote suhtautuu tavaraan kuten käyttöarvo vaihtoarvoon; samoin tavara suhtautuu rahaan. Tässä yksi sarja saavuttaa lakipisteensä. Raha suhtautuu tavaraan, joksi se muuttuu takaisin kuten vaihtoarvo suhtautuu käyttöarvoon; ja vielä suuremmassa määrin kuten raha suhtautuu työhön.

[VI—26] Sikäli kuin pääoma edustaa itse prosessin jokaisessa momentissa mahdollisuutta siirtyä toiseen, seuraavaan vaiheeseensa ja siten pääoman elämäntapahtumaa ilmaisevan koko prosessin mahdollisuutta, sikäli jokainen näistä momenteista on potentiaalisesti pääomaa — ja niin ollen tavarapääomaa, rahapääomaa — sen arvon rinnalla, joka asettaa itsensä pääomana tuotantoprosessissa. Tavara voi esittää pääomaa niin kauan kuin tämä tavara voi muuttua rahaksi ja niin ollen ostaa palkkatyötä (lisätyötä). Asia on näin pääoman kierrosta syntyvän *muodon kannalta*. Aineelliselta kannalta tavara pysyy pääomana niin kauan kuin tämä tavara on raaka-ainetta (varsinaisessa merkityksessä tai puolivalmistetta), työvälineitä tai työläisten elämisen tarvikkeita. Jokainen näistä muodoista on potentiaalista pääomaa. Raha on yhtäältä realisoitua pääomaa, pääomaa realisoituna arvona. Tältä kannalta raha (tarkasteltuna kierron päätepisteenä, jolloin sitä on tarkasteltava samalla lähtökohtana) on pääomaa $\kappa\alpha\tau' \epsilon\zeta\omicron\gamma\eta\nu$ *. Tällöin raha on jälleen pääomaa erityisesti suhteessa tuotantoprosessiin, sikäli kuin raha vaihtuu elolliseen työhön. Kapitalistin vaihtaessa rahaa tavaraan (raaka-aineen uusi osto jne.) raha ei sitä vastoin ole pääomaa, vaan kiertovälinettä, vain häviävää välitystä, jonka avulla kapitalisti vaihtaa tuotteensa sen alkuelementteihin.

* — ennen muuta, sanan varsinaisessa merkityksessä, puhtaimmillaan.
Toim.

Kierto ei ole pääomalle ainoastaan ulkoinen operaatio. Kun pääoma syntyy vain tuotantoprosessissa, jonka vaikutuksesta arvo ikuistuu ja lisääntyy, niin arvon puhtaaksi *muodoksi* — josta ovat hävinneet jäljet sekä sen tulemisesta että sen spesifisistä läsnäolosta käyttöarvona — rahan muuttaa takaisin vasta ensimmäinen kiertotapahtuma, samalla kun tuotantoprosessin, ts. pääoman elinprosessin toistumisen tekee mahdolliseksi vain toinen kiertotapahtuma, joka muodostuu rahan vaihtamisesta tuotantoehtoihin ja on johdatuksena tuotantotapahtumaan. Kierto siis kuuluu pääoman käsitteen piiriin [*in den Begriff des Kapitals*]. Kun alun perin raha eli kasaantunut työ ilmeni edellytyksenä *ennen* vapaan työn kanssa toteutettavaa vaihtoa, mutta pääoman objektiivisen momentin näennäinen itsenäisyys suhteessa työhön hävisi ja arvossa itsenäistytvä objektivoitu työ ilmeni joka suhteessa *vieraan työn tuotteena*, itse työn *vieraannutettuna tuotteena*, niin nyt pääoma on vasta edellytys omalle kierrolleen (pääoma rahana oli edellytys omalle tulemiselleen pääomaksi, mutta pääoma tuloksena siitä arvosta, jonka elollinen työ on imenyt ja sulauttanut itseensä, ei ollut lähtökohta kierrolle ylipäätään, vaan *pääoman kierrolle*), niin että pääoma olisi olemassa itsenäisenä ja indifferenttinä myös *ilman* tätä prosessia. Mutta *nyt niiden muodonmuutosten liike, jotka pääoman on käytävä läpi, ilmenee itse tuotantoprosessin ehtona* samassa määrin kuin sen tuloksenakin.

Niin ollen pääoma reaalisuudessaan ilmenee sarjana kiertoja tietyn ajanjakson kuluessa. Pääoma ei edusta enää vain *yhtä kierrosta*, yhtä kiertoa; se on kiertojen asettamista, koko kiertoprosessin asettamista. Itse pääoman asettaminen arvoon ilmenee kiertona, joka on ehdollistettu (ja arvo on pääomaa vain itsensä ikuistavana ja moninkertaistavana arvona): 1) *laadullisesti*, koska pääoma ei voi uusia tuotantovaihetta käymättä läpi kiertovaiheita; 2) *määrällisesti*, koska pääoman luomien arvojen paljous riippuu sen kiertojen lukumäärästä tietyssä ajanjaksona; 3) koska siis kiertoaika on kummaltakin kannalta rajoittava periaate, rajoitus tuotantoajalle, ja vice versa*. Näin ollen pääoma on oleellisesti *liikkuvaa pääomaa*. Jos pääoma on niissä työpajoissa, joissa tuotantoprosessi tapahtuu, omistajana ja isäntänä, niin kiertoon nähden se on riippuvainen ja yhteiskunnallisen yhteyden määräämä, ja siltä näkökannalta, jolta me vielä tarkastelemme asioita, tämä yhteys panee pääoman astumaan yksinkertaisen kierron prosessiin ja esiintymään vuoron perään sekä *T:nä* suhteessa *R:ään* että *R:nä* suhteessa *T:hen*.

Kuitenkin tämä kierto on sumua, jonka alle peittyi vielä kokonainen maailma, pääoman keskinäisten yhteyksien maailma, yhteyksien, jotka kahlitsevat kierrosta syntyvän, yhteiskunnalli-

* — päinvastoin. *Toim.*

sesta kanssakäymisestä syntyvän omaisuuden tähän yhteiskunnalliseen kanssakäymiseen ja riistävät siltä itseriittoisen omaisuuden riippumattomuuden ja tämän omaisuuden luonteen. Meille on jo avautunut kaksinäköalaa tähän yhä vielä kaukaiseen maailmaan [ensiksi] siinä kohdassa, missä pääoman kierto työntää pois pääoman kehältä tuotteen muodossa asettamansa ja kierrättämänsä arvon; ja toiseksi siinä kohdassa, missä pääoma vetää kierrosta kehälleen jonkin toisen tuotteen; itse tämän tuotteen pääoma muuttaa oman läsnäolonsa momentiksi. Toisessa kohdassa pääoma edellyttää tuotantoa, mutta ei omaa välitöntä tuotantoon. Ensimmäisessä kohdassa pääoma voi edellyttää tuotantoa, mutta ei omaa välitöntä tuotantoon. Ensimmäisessä kohdassa pääoma voi edellyttää tuotantoa, jos itse sen tuote on raaka-ainetta toiselle tuotannolle; tai pääoma voi edellyttää kulutusta, jos se on tarjonnut tuotteen lopullisessa, kulutukseen soveliaassa muodossa. On selvää, että kulutuksen ei tarvitse astua *suoraan* pääoman kehään. Pääoman kierto sanan varsinaisessa merkityksessä on yhä, kuten saamme myöhemmin nähdä, kiertoa kauppiaiden kesken. Kauppiaiden ja kuluttajien välinen kierto, joka on identtinen vähittäiskaupan kanssa, muodostaa toisen kehän, joka ei lankea pääoman kierron välittömään piiriin, ja pääoma käy läpi tämän kehän päätettyään ensimmäisen kehänsä ja samanaikaisesti ensimmäisen rinnalla. *Pääoman eri kehien samanaikaisuus*, kuten myös sen eri määritysten samanaikaisuus käy selväksi vain siinä tapauksessa, että monien pääomien oleminen on edellytetty. Niinpä ihmisen elämänprosessi muodostuu elämisestä eri ikäkausien läpi. Mutta samalla ihmisen kaikki ikäkaudet ovat olemassa rinta rinnan jakaantuneina eri yksilöille.

Sikäli kuin pääoman tuotantoprosessi on samalla teknologinen prosessi — tuotantoprosessi ylipäätään —, nimittäin määrättyjen käyttöarvojen tuotantoa määrättyllä työllä, lyhyesti sanottuna itse tämän tavoitteen määräämällä tavalla toteutettu prosessi; sikäli kuin perustavanlaatuisin kaikista näistä tuotantoprosesseista on se, jolla ruumis uusintaa välttämättömän aineenvaihdon, ts. luo elämisen tarvikkeet fysiologisessa merkityksessä; sikäli kuin tämä tuotantoprosessi käy yksin maanviljelyksen kanssa, mutta niin että samaan aikaan maanviljelys toimittaa joko suoraan (esimerkkeinä puuvilla, pellava jne.) tai epäsuorasti, ruokimiensa eläimien välityksellä (silkki, villa jne.) suuren osan teollisuuden raaka-aineista (oikeastaan kaikki ne raaka-aineet, jotka eivät kuulu kaivannaisteollisuuteen); koska uusintaminen lauhkean vyöhykkeen (pääoman kotipaikan) maanviljelyksessä on sidottu Maan yleiseen kiertoon Auringon ympäri, ts. koska sato saadaan useimmiten *kerran vuodessa*, — niin pidetään *vuotta* (vaikkakin se lasketaan tuotannon eri lajeissa eri tavoin) sinä yleisenä ajanjaksona, jonka perusteella pääoman kiertojen summa

lasketaan ja mitataan, samoin kuin *luonnollinen työpäivä* oli tällaisena luonnollisena työajan mittayksikkönä. Näin ollen näemme voiton ja vielä enemmän koron laskennassa, että tällaiseksi yksiköksi asettautuu kiertoajan ja tuotantoajan yksikkö — pääoma — ja että se mittaa itse itsensä. Itse pääomaa *prosessia toteuttavana* — ts. kiertoa tekevänä — [VI—27] katsotaan *työtä tekeväksi pääomaksi*, ja ne hedelmät, joita sen oletetaan tuottavan, lasketaan pääoman työajan mukaan, yhden kierron kokonaiskeston mukaan. Tässä syntyvä mystifiointi johtuu pääoman luonteesta.

[4] KIINTEÄN JA LIIKKUVAN PÄÄOMAN ERO PORVARILLISTEN TALOUSTIETEILIJÖIDEN ESITYKSISSÄ]

Ennen kuin syvennymme lähemmin edellä esitettyihin pohdintoihin, katsomme ensin millaisia eroja taloustieteilijät näkevät *kiinteän pääoman* ja *liikkuvan pääoman* välillä. Löysimme edellä jo uuden momentin, joka tulee mukaan laskettaessa voittoa erotukseksi lisäarvosta. Samoin täytyy nyt jo löytyä uusi momentti voiton ja koron väliltä. Lisäarvo esiintyy suhteessa *liikkuvaan pääomaan* ilmeisestikin voittona erotukseksi *korosta*, lisäarvosta suhteessa *kiinteään pääomaan*.

Sekä voitto että korko ovat lisäarvon muotoja. Voitto sisältyy *hintaan*. Siitä syystä voitto loppuu ja realisoituu silloin kun pääoma saavuttaa sen kiertonsa pisteen, missä se muuttuu takaisin rahaksi tai siirtyy tavaramuodostaan rahamuotoon. Myöhemmin on puhuttava siitä räikeästä tietämättömyydestä, johon Proudhonin koronvastainen polemiikki perustuu.

(Jotta asia ei unohtuisi, tässä on vielä kerran huomautettava Proudhonista: lisäarvon, joka tuottaa kaikille ricardolaisille ja antiricardolaisille paljon huolta, tämä rohkea ajattelija selittää mystifioimalla sen: »kaikki työ antaa ylijäämän, esitän tämän aksioimana»... Katso itse kaava vihkosta⁴¹. Sen että työläinen *tekee työtä yli* välttämättömän työn, Proudhon muuttaa työn mystiseksi ominaisuudeksi. Sitä ei voi selittää pelkällä työn tuotantovoiman kasvulla; tämä kasvu voi lisätä tiettyä työaikana tuotettujen tuotteiden määrää, mutta ei voi antaa niille mitään lisäarvoa. Työn tuotantovoiman kasvulla on tässä merkitystä vain siinä määrin kuin se vapauttaa lisää aikaa, aikaa välttämättömän työn ylittävään työhön. Tällöin on ainoa *talouden ulkopuolinen* seikka se, että ihmisen ei tarvitse käyttää aikaansa välttämättömyystarvikkeiden tuottamiseen, että toimeentulolle välttämättömän työajan lisäksi hänellä on käytettävissään vapaita aikaa, jota hän voi siis käyttää myös lisätyöhön. Mutta täs-

sä ei ole kerrassaan mitään mystistä, koska hänen tarpeensa ovat alkukantaisessa tilassa yhtä vähäiset kuin hänen työvoimansakin [Arbeitskraft]. Palkkatyö tulee ylipäättään mukaan vasta silloin kun tuotantovoiman kehitys on edistynyt jo niin pitkälle, että huomattava osa ajasta on vapautunut: tämä vapautuminen esiintyy tässä jo historiallisena tuotteena. Proudhonin tietämättömyydelle vetää vertoja ainoastaan Bastiatin selitys, että alenevan voiton suhdeluvun pitäisi vastata kasvavaa työpalkan suhdelukua*. Bastiat ilmaisee tämän Careyltä lainaamansa hölynpölyn kahdella tavalla: ensiksi laskee voiton *suhdeluku* (ts. lisäarvon suhde käytettyyn pääomaan); toiseksi hinnat laskevat, mutta arvo, ts. hintojen kokonaissumma kasvaa, mikä merkitsee ainoastaan, että bruttovoitto kasvaa, ei sitä että voiton suhdeluku nousee.)

* * *

Ensiksikin [taloustieteilijät käsittävät kiinteän pääoman] edellä käyttämässämme *kiinnitetyn* pääoman merkityksessä (*Mill J. St. Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. Lontoo 1844, s. 55), paikalleen sidottuna, ei käytettävissä olevana, ei realisoitavissa olevana pääomana, joka on juuttunut kiertonsa kokonaisprosessin yhteen vaiheeseen. Tässä mielessä John Stuart Mill puhuu paikkansapitävästi siitä — ja samoin tekee Bailey edellä esitetyissä lainauksissa** — että suuri osa maan pääomasta on aina joutilaana.

»Kiinteän ja liikkuvan pääoman ero on pikemminkin näennäinen kuin todellinen: esimerkiksi kulta on kiinteää pääomaa ja liikkuvaa vain mikäli sitä kulutetaan kultaamiseen yms. Laivat ovat kiinteää pääomaa, vaikka ne ovat kirjaimellisesti liikkuvia. Ulkomaiset rautatieosakkeet ovat myyntiartikkeleita meidän markkinoillamme; samoin voivat meidän rautatiemme olla sitä maailmanmarkkinoilla ja siinä mielessä ne ovat kultaan rinnastettavaa liikkuvaa pääomaa» (*Anderson A. The Recent Commercial Distress*. Lontoo 1847, s. 4).

Sayn mukaan [kiinteä pääoma]

»on siinä määrin sidoksissa yhteen *tuotannon lajiin*, että sitä ei voi enää suunnata pois siitä eikä käyttää sitä johonkin *toiseen tuotannon lajiin*»⁴².

Tässä pääoma samastetaan tiettyyn käyttöarvoon, käyttöarvoon tuotantoprosessia varten. Tämä pääoman *sitoutuneisuus* arvona tiettyyn käyttöarvoon — tuotannon piirissä olevaan käyttöarvoon — on joka tapauksessa tärkeä momentti. Se sanoo [kiinteästä pääomasta] enemmän kuin kyvyttömyys kiertää, mikä oikeastaan sanookin vain, että kiinteä pääoma on liikkuvan pääoman vastakohta.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 222—226. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 67—69, 99—100. *Toim.*

Teoksessaan »The Logic of Political Economy» (Lontoo 1844, s. 113—114) *de Quincey* sanoo:

»Kiertävä pääoma tarkoittaa normaalin ideansa mukaisesti *mitä tahansa tekijää*,» (hieno loogikko) »joka tuottavasti käytettynä häviää itse käyttönsä tapahtumassa».

(Tämän mukaan hiili ja öljy olisivat *liikkuvaa pääomaa*, mutta ei puuvilla jne. Ei voi sanoa, että puuvilla häviää kun se muutetaan langaksi tai karttuuniksi, ja tällainen muuttaminen merkitsee varmasti puuvillan tuottavaa käyttöä!)

»Pääoma on *kiinteä* silloin kun sitä käytetään yhä uudelleen samaan operaatioon, ja mitä suurempi on toistojen lukumäärä, sitä suurempi syy on käyttää *työkalusta, koneesta tai koneistosta* kiinteän pääoman nimitystä» (sama, s. 114).

Tämän näkemyksen mukaan liikkuva pääoma häviäisi, kulutettaisiin tuotantotapahtumassa, kun sitä vastoin kiinteä pääoma — asian selventämiseksi se määritellään *työkaluksi, koneeksi tai koneistoksi* (tämän määrittelyn piiristä suljetaan siis pois esimerkiksi maanparannukset) — palvelisi toistuvasti samaa operaatiota. Erottelu liittyy tässä ainoastaan tuotantotapahtumassa ilmenevään teknologiseen eroon, mutta se ei ole missään suhteessa muotoon; liikkuvalla ja kiinteällä pääomalla on tässä esitettyine eroineen kylläkin sellaiset erottavat tunnusmerkit, joiden nojalla toinen näistä »mistä tahansa tekijöistä» on kiinteää ja toinen liikkuvaa pääomaa, mutta kummallakaan ei ole yhtään sellaista ominaisuutta, joka antaisi oikeuden *pääoman nimitykseen*.

Ramsayn mielestä (»An Essay on the Distribution of Wealth». Edinburgh 1836)

»ainoastaan *elämisen tarvikkeiden varasto on liikkuvaa pääomaa*, koska kapitalistin on saatava se heti käsistään eikä se mene lainkaan *uusintamisprosessiin*, vaan vaihdetaan välittömästi elolliseen työhön kulutusta varten. Kaikki muu pääoma (myös raaka-aineet) pysyy omistajansa tai käyttäjänsä hallussa kunnes *tuote on valmis*» (s. 21). »*Liikkuva pääoma* muodostuu yksinomaan elintarvikkeista ja muista välttämättömyystarvikkeista, jotka annetaan työntekijälle ennen kuin hänen työnsä tuote valmistuu» (s. 23).

Ramsay on *elämisen tarvikkeiden varaston* osalta oikeassa, koska se on ainoa pääoman osa, joka kiertää itse tuotantovaiheen aikana ja on siltä kannalta liikkuvaa pääomaa par excellence*. Toisaalta ei pidä paikkaansa, että kiinteä pääoma lakkaa olemasta omistajansa tai käyttäjänsä hallussa kun »tuote on valmis» tai pysyy hänen hallussaan vain siihen asti »kunnes tuote on valmis». Tästä syystä Ramsay selittääkin myöhemmin kiinteän pääoman olevan

»mikä tahansa osa siitä (johonkin tavaraan käytetystä) työstä, joka on *sellaisessa muodossa*, missä se ei *ylläpidä työläisiä*, vaikka onkin osaltaan tuotamassa tulevaa tavaraa» [s. 59.]

* — erityisesti, etupäässä, ennen muuta. *Toim.*

(Mutta kuinka paljon onkaan sellaisia tavaroita, jotka eivät ylläpidä työläisiä, ts. eivät kuulu työläisten kulutusesineisiin! Ramsayn mukaan ne kaikki ovat *kiinteätä pääomaa*.)

* * *

(Jos korko 100 puntaa kohti on ensimmäisen vuoden — tai ensimmäisten kolmen kuukauden — lopussa 5 puntaa, niin pääoma on ensimmäisen vuoden lopussa 105 eli $100 (1 + 1,05)$ puntaa; neljännen vuoden päättyessä pääoma on $100 (1 + 0,05)^4 = 121,550625$ puntaa = 121 puntaa 11 shillinkiä $\frac{3}{5}$ farthingia*. 20 punnan yli menevää koron kasvua on siis 1 punta 11 shillinkiä 0,6 farthingia.

[VI—28] (Kun edellä** esitettiin kysymys [voiton laskemisesta pääoman kierroista riippuen], oletettiin yhtäältä, että 400 punnan pääoma tekee vuodessa vain yhden kierron ja toisaalta, että [100 punnan pääoma] tekee vuodessa 4 kiertoa ja että voiton suhdeluku on molemmissa tapauksissa 5%. Ensimmäisessä tapauksessa pääoman yksi vuotuinen kierto antaa 5% voiton, ts. 20 puntaa 400 puntaa kohti, toisessa tapauksessa saadaan $4 \times 5\%$ — siis aivan samoin — eli 20 puntaa vuodessa 100 punnalle. Kierron nopeus korvaisi pääoman suuruuden, aivan samoin kuin yksinkertaisessa rahankierrossa 100 000 taaleria, jotka tekevät vuodessa kolme kiertoa, vastaavat 300 000 taaleria, mutta 100 kertaa kiertävät 3 000 taaleria vastaavat myös 300 000 taaleria. Jos pääoma tekee sen sijaan 4 kiertoa vuodessa, niin on *mahdollista*, että toisella kierrolla voittokin liitetään pääomaan ja alkaa kiertää sen kanssa. Silloin saataisiin voiton erotukseksi 1 punta 11 shillinkiä 0,6 farthingia. Tämä erotus ei kuitenkaan millään tavoin seuraa olettamuksestamme. On vain olemassa tällainen *abstraktinen* mahdollisuus. Esittämästämme olettamuksesta seuraa päinvastoin, että 100 punnan pääoman kiertoon tarvitaan 3 kuukautta. Jos siis kuukausi on esimerkiksi 30 päivää, niin 105 punnan pääoma ei vaadi kierron tekemiseen samoissa kierto-oloissa, kiertoajan ja pääoman suhteen ollessa sama 3 kuukautta, vaan pitemmän ajan*** $(105 : x = 100 : 90; x = \frac{90 \times 105}{100} = \frac{9450}{100} = 94 \frac{5}{10}$ päivää = 3 kuukautta ja $4 \frac{1}{2}$ päivää). Näin on ensimmäinen vaikeus selvitetty täysin.)

(Siitä, että suurempi pääoma ei hitaammin kiertäessään luo sen enempää lisäarvoa kuin pienempi pääoma kiertäessään suhteelli-

* 1 punta on 20 shillinkiä, 1 shillinki on 12 pennyä ja 1 penny on 4 farthingia. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 111--112. *Toim.*

*** Muutoin voitaisiin toisaalta tehdä myös sellainen olettamus, että tuotantoprosessin jatkuessa keskeytymättömänä saatu lisäarvo muuttuisi aina 3 kuukauden kuluttua taas takaisin pääomaksi.

sesti nopeammin, ei seuraa suinkaan itsestään, että pieni pääoma kiertäisi nopeammin kuin suuri. Mikäli suurempi pääoma sisältää enemmän kiinteää pääomaa ja joutuu etsimään etäisempiä markkinoita, on tilanne kuitenkin mainitun kaltainen. Markkinoiden laajuus ja kierron nopeus eivät välttämättä ole käänteisessä suhteessa toisiinsa. Niin on vain silloin kun olemassa olevat fyysiset markkinat eivät ole taloudelliset markkinat, ts. silloin kun taloudelliset markkinat etääntyvät yhä pitemmälle tuotantopaikasta. Mikäli mainittu [suhde] ei johdu pelkästä kiinteän ja liikkuvan pääoman erosta, eri pääomien kiertoa määrääviä momentteja ei voi vielä lainkaan tarkastella tässä. Sivumennen huomautettakoon, että mikäli kauppalu uusia kierron pisteitä, ts. tuo tavaranvaihtoon eri maita, löytää uusia markkinoita jne., se on jotain aivan muuta kuin ne pelkät kiertokustannukset, jotka tarvitaan vaihto-operaatioiden tietyn määrän toteuttamiseksi; se ei ole vaihto-operaatioiden, vaan itse vaihdon luomista. Se on markkinoiden luomista. Tätä kohtaa on tarkasteltava vielä erikseen, vasta sitten olemme selvinneet kierrosta.)

* * *

Jatkakaamme nyt »kiinteää» ja »liikkuvaa» pääomaa koskevien käsitysten tarkastelua.

»Pääomaa sanotaan liikkuvaksi tai kiinteäksi sen mukaan häviääkö se nopeammin vai hitaammin, siis onko se uusinnettava tietyssä ajassa useammin vai harvemmin. Edelleen [liikkuva] pääoma kiertää tai palaa käyttäjälleen hyvin eripituisten ajanjaksojen kuluessa; esimerkiksi vuokraviljelijän siemenviljaksi ostama vehnä on suhteellisen kiinteää pääomaa verrattuna leipurin leivän leipomiseen ostamaan vehnään» (Ricardo. On the Principles of Political Economy, and Taxation. 3rd edition. Lontoo 1821, s. 26—27).

Sitten Ricardo huomauttaa myös:

»Kiinteän ja liikkuvan pääoman määräsuhteet ovat erilaiset eri aloilla, itse kiinteän pääoman kesto on erilainen» (sama, s. 27).

»Kaksi erilaista yritystoiminnan alaa voi käyttää samanarvoista pääomaa, mutta se voi jakaantua hyvin eri tavoin kiinteään osaan ja liikkuvaan osaan. Niiden käyttämä kiinteä ja liikkuva pääoma voivat jopa olla samanarvoiset, mutta kiinteän pääoman kesto voi olla hyvin erilainen. Toisella voi esimerkiksi olla höyrykoneita 10 000 punnan arvosta, toisella laivoja» (tämä on otettu Sayn ranskantamasta Ricardon teoksesta »Des principes de l'économie politique et de l'impôt». Seconde édition. Tome I. Pariisi 1835, s. 29—30).

Ricardo tekee alun perin virheen siinä, että pääoma on hänellä »enemmän tai vähemmän häviävää». Pääoma pääomana ei ole häviävää — se on arvo. Mutta se käyttöarvo, johon arvo on kiinnittynyt, jossa arvo on olemassa, on »enemmän tai vähemmän häviävä» ja siitä syystä se täytyy »uusintaa tietyn ajan kuluessa useammin tai harvemmin». Kiinteän ja liikkuvan pääoman ero palautuu

tässä siis suuremmaksi tai pienemmäksi *välttämättömyydeksi uusi ntaa tietty pääoma tietyn ajan kuluessa*. Se on yksi Ricardon tekemistä eroista.

Toisena erona on *aste-ero kiinteän pääoman kestossa eli kiinteän pääoman erilainen taso, ts. suhteellisen kiinteyden, suhteellisen keston erilainen aste*. Siten itse kiinteä pääoma on enemmän tai vähemmän kiinteä. *Yksi ja sama* pääoma esiintyy yhdessä ja samassa yrityksessä kahdessa eri muodossa, sillä on *kiinteän ja liikkuvan pääoman erityiset olemassaolotavat*; niin ollen se on olemassa kaksinaisena. Kiinteänä tai liikkuvana oleminen on pääoman *erityinen* määritteisyys sen lisäksi, että se on pääomaa. Mutta pääoman on edettävä tähän eriytymiseen.

Mitä tulee vihdoin kolmanteen eroon, siihen, että »pääoma kiertää tai palaa käyttäjälleen hyvin *eripituisten ajanjaksojen kuluessa*», niin Ricardo ei ymmärrä sillä mitään muuta — kuten hänen esimerkkinsä leipurista ja vuokraviljelijästä osoittaa — kuin eroa siinä, kuinka pitkän ajanjakson pääoma eri tuotantohaiaroilla on erityisyytensä mukaisesti *kiinnitettynä, osallisena tuotantovaiheeseen* erotukseksi kiertovaiheesta. Tässä siis *kiinteä pääoma* esiintyy sellaisena kuin se oli meillä aikaisemmin, kiinnitettynä jokaisessa vaiheessa; erona on tällöin vain se, että pääoman spesifisesti pitempää tai lyhyempää kiinnittyneisyyttä tuotantovaiheeseen, juuri tähän määrättyyn vaiheeseen, tarkastellaan tässä siinä mikä asettaa pääoman omalaatuisuuden, sen erityisyyden.

Raha yritti asettaa itsensä *häviämättömäksi arvoksi*, ikuiseksi arvoksi suhtautuessaan negatiivisesti kiertoon, ts. vaihtoon reaalisen rikkauden, häviävien tavaroiden kanssa, jotka hajoavat häviäviksi nautinnoiksi, kuten Petty* sangen nasevasti ja sangen naiivisti asiaa kuvaa. Pääomassa arvon häviämätön luonne (tietyssä määrin häviämätön) asetetaan siinä, että joskin pääoma ruumiillistuu häviävissä tavaroissa, ottaa niiden muodon, niin se kuitenkin yhtä alituisesti vaihtaa tätä muotoa vaihdellen häviämättömän rahamuotonsa ja häviävän tavaramuotonsa välillä; häviämätön luonne asetetaan siksi mitä se voi yksinomaan olla, sellaiseksi häviäväisyydeksi, joka poistaa häviävän luonteensa, — prosessiksi, elämäksi. Mutta pääoma tavoittaa tämän kykynsä ainoastaan silloin kun se vampyyrin tavoin imee herkeämättä elollista työtä, joka on sen sielu.

Häviämättömyys — arvon viipyminen pitkään pääoman muodossa — saadaan aikaan vain uusintamisella, ja se itse puolestaan on kaksinaista, uusintamista tavarana ja uusintamista rahana sekä näiden kummankin uusintamisprosessin ykseyttä. Tavarana uusinnettaessa pääoma on kiinnitetty tiettyyn käyttöarvomuotoon eikä se siten ole, niin kuin sen pitäisi olla, *yleinen vaihtoarvo*,

* Ks. tämän teoksen I osan s. 170—171. *Toim.*

ja vielä vähemmän se on realisoitu *arvo*. Vasta kierrossa pääoma osoittaa sen, että se asettaa itsensä arvoksi uusintamistapahtumassa, tuotantovaiheessa. Kun se tavara, jossa arvo on olemassa, on enemmän tai [VI—29] vähemmän häviävä, se vaatii arvon hitaampaa tai nopeampaa uusintamista, ts. työprosessin toistamista harvemmin tai useammin.

Sen käyttöarvon erityinen luonne, jossa arvo on olemassa tai joka on nyt pääoman aineellisena ruumiina, esiintyy tässä itse sinä mikä määrää pääoman *muodon* ja toiminnan, antaa pääomalle sen tai tämän erityisominaisuuden toiseen pääomaan verrattuna, tekee sen erityiseksi. Niin kuin olemme nähneet jo monissa tapauksissa, ei mikään ole näin ollen virheellisempää kuin jättää huomaamatta, että käyttöarvon ja vaihtoarvon välinen rajankäynti, joka yksinkertaisessa kierrossa, sikäli kuin se *realisoidaan*, tapahtuu taloudellisen muotomäärityksen ulkopuolella, jäisi yli-päättään taloudellisen muotomäärityksen ulkopuolelle. Olemme päinvastoin havainneet taloudellisten suhteiden eri kehitysvaiheissa, että vaihtoarvo ja käyttöarvo määritellään eri suhteissa ja että itse tämä määritteisyys ilmenee erilaisena määrityksenä arvolle sellaisenaan.

Itse käyttöarvo näyttelee taloudellisen kategorian roolia. Missä se sitä näyttelee, käy selville tarkasteltujen suhteiden analyysistä itsestään. Esimerkiksi Ricardo luulee, että porvarillisen yhteiskunnan poliittinen taloustiede käsittelee vain vaihtoarvoa ja koskettaa käyttöarvoa vain ulkoisesti, mutta hän ottaa juuri vaihtoarvon tärkeimmät määritykset käyttöarvosta, sen suhteesta vaihtoarvoon: esimerkiksi *maankoron, työpalkan minimin, kiinteän ja liikkuvan pääoman eron*, ja juuri hän katsoo, että tällä [erolla] on kaikkein merkittävin vaikutus hinnanmääritykseen (sen erilaisen vaikutuksen nojalla, jonka palkkatason nousu tai lasku aiheuttaa hintoihin); asianlaita on aivan samoin kysynnän ja tarjonnan suhteessa jne.

Yksi ja sama määrittäminen esiintyy ensin käyttöarvon määrityksessä ja sitten vaihtoarvon määrityksessä, mutta eri vaiheissa ja vaikutukseltaan erilaisena. Käyttäminen on kuluttamista, tapahtuupa se sitten tuotantoa tai kulutusta varten. Vaihto on tämä [käyttämisen eli kuluttamisen] tapahtuma yhteiskunnallisen prosessin välittämänä. Itse käyttö voi olla vaihdon asettama ja olla pelkkä vaihdon seuraus; toisaalta vaihto voi olla pelkkä käytön momentti jne. Pääoman kannalta vaihto ilmenee [kierrossa] sen [pääoman] käyttöarvon asettamisena, samalla kun toisaalta pääoman käyttö (tuotantotapahtumassa) ilmenee toisaalta sen asettamisena vaihtoa varten, sen [pääoman] vaihtoarvon asettamisena.

Samoin on tuotannon ja kulutuksen laita. Porvarillisessa taloudessa (kuten kaikessa muussakin) ne on annettu spesifisine kes-

kinäisine eroineen ja spesifisine keskinäisine yhtäläisyyksineen. Tehtävänä on ymmärtää juuri nämä differentia specificat*. Jos herra Proudhonin tai sentimentaalisten sosialistien mukana väitetään, että tuotanto ja kulutus ovat *yksi ja sama*, se ei johda mihinkään.**

Ricardon esityksessä [kiinteän ja liikkuvan pääoman eroista] on hyvää se, että siinä korostetaan ennen muuta miten välttämätön momentti *nopeampi tai hitaampi uusintaminen* on; että siis suurempaa tai pienempää häviävyyttä, hitaampaa tai nopeampaa kulutusta (itsensä loppuun kuluttamisen merkityksessä) tarkastellaan suhteessa itse *pääomaan*. Siis käyttöarvon merkitystä itse *pääomalle* korostetaan.

Sismondi tuo sitä vastoin heti mukaan määrittelyn, joka on pääoman kannalta ensi alkuun ulkopuolinen: *ihmisen toteuttaman suoran tai epäsuoran kulutuksen*, sen mukaan onko sen kohde ihmiselle suoraan tai epäsuorasti elämisen tarvike, — ja tähän *Sismondi* yhdistää *itse kohteen nopeamman tai hitaamman kulutuksen*. Suoraan elämisen tarvikkeina toimivat kohteet ovat hävitettäviksi määrättyinä häviävämpiä kuin ne kohteet, jotka ovat apuna valmistettaessa elämisen tarvikkeita. Jälkimmäisille on pitkä kesto niiden määrittely, lyhyt kesto taas niiden kohtalo. *Sismondi* sanoo:

»Kiinteä pääoma [palvelee ihmisen kulutusta] epäsuorasti, se *kulutetaan hitaasti*, jotta ihmistä autettaisiin uusintamaan se mitä hän tarvitsee kulutukseensa. Liikkuva pääoma ei lakkaa palvelemasta suoraan ihmisen tarpeita... Aina kun jokin esine on kulutettu, se on jonkun kannalta mennyttä *ilman paluuta*; samalla voi kuitenkin olla joku sellainenkin ihminen, jonka kannalta esineen kuluttaminen yhdistyy sen uusintamiseen» (*Sismondi*. *Nouveaux principes d'économie politique*. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 95).

Sismondi esittää tämän suhteen myös näin:

»Vuotuisen kulutuksen *ensimmäinen muuttuminen* kestäviksi esineiksi, joilla pystytään *lisäämään* tulevan työn *tuotantovoimaa* — sitä on *kiinteä pääoma*; nämä alkutoimet tehdään aina sillä työllä, jota edustaa työpalkka, jonka työläinen vaihtaa työn aikana kuluttamiinsa elämisen tarvikkeisiin. *Kiinteä pääoma* *kulutetaan vähitellen*» (ts. käytetään vähitellen loppuun). *Toinen muutos*: »*liikkuva pääoma* koostuu *muokattavista alkioista* (raaka-aineista) ja *työläisen kulutuksesta*» (sama, s. 97—98, 94).

Kaikki tämä kuuluu pikemminkin pääoman syntyyn. [*Sismondilla* on siis] ensiksi se *muutos*, että itse kiinteä pääoma on pelkästään liikkumattomaksi tullut liikkuvan pääoman muoto, *sidottua* liikkuvaa pääomaa; *toiseksi määrittely*: yksi on määrätty kulutettavaksi tuotantovälineenä, toinen tuotteena; toisin sanoen tuotteen *kulutuksen* eri lajit määrättyvät sen mukaan mikä on tuotteen rooli tuotantoehto- joukossa tuotantoprosessissa.

* — erottavat tunnusmerkit. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen I osan s. 44, 346—347. *Toim.*

Cherbuliez yksinkertaistaa asian niin, että liikkuva pääoma on pääoman *kulutettava* osa ja *kiinteä pääoma* sen ei-kulutettava osa.⁴³ (Toinen osa on syötävissä, toinen ei. Tämä on hyvin helppo tapa suhtautua asiaan.)

Storch puoltaa edellä jo lainatussa kohdassa* liikkuvalla pääomalle ylipäättään pääoman kiertomääritystä. Hän puhuu ristiin itsensä kanssa kirjoittaessaan (*Storch. Cours d'économie politique. Tome I. Pariisi 1823, s. 246*):

»Kaikki kiinteä pääoma on alun perin lähtöisin liikkuvasta pääomasta ja sitä on pidettävä jatkuvasti yllä jälkimmäisen avulla»

(siis kiinteä pääoma saa alkunsa kierrosta, ts. se itse on olemassaolonsa ensi hetkenä liikkuvaa pääomaa ja uudistaa alituisesti itsensä kierron *välityksellä*; vaikka se ei siis menekään *kiertoon*, niin kierto menee *siihen*). Siihen mitä *Storch* vielä lisää tähän:

»*M i k ä ä n kiinteä pääoma ei voi tuottaa tuloa i l m a n liikkuvan pääoman apua*» (sama),

me palaamme myöhemmin.

{»Uusintava kulutus ei ole varsinaista menoa, vaan pelkkää *ennakkoa*, koska se on hyvitetty sille, joka sen on maksanut» (*Storchin* Saytä vastaan kirjoittama teos »*Considérations sur la nature du revenu national*». Pariisi 1824, s. 54).

(Kapitalisti palauttaa työläiselle osan tämän omasta lisätyöstä *ennakon* muodossa, jonakin sellaisena, jonka saamisesta ennakkoon työläisen on annettava kapitalistille hyvitykseksi paitsi vastike, myös lisätyö.)}

(Kaava *koronkoron* laskemiseksi kuuluu:

$S = c (1 - i)^n$ ja siinä S on pääoma c : n kokonaissuuruus n vuoden kuluttua kun korkotaso on i .

Kaava *vuotuismaksun* laskemiseksi:

$$x \text{ (vuotuismaksu)} = \frac{c (1 + i)^n}{1 + (1 + i) + (1 + i)^2 + \dots + (1 + i)^{n-1}.}$$

[5] PYSYVÄ JA VAIHTELEVA PÄÄOMA.

KILPAILU.

[LISÄARVON, TUOTANTOAJAN JA KIERTOAJAN KESKINÄINEN SUHDE]

Olemme jakaneet pääoman edellä *pysyväksi* ja *vaihtelevaksi arvoksi*; jako pitää aina paikkansa jos pääomaa tarkastellaan tuotantovaiheen sisällä, ts. välittömässä arvonnalisäysprosessissaan. Se, miten itse pääoma edellytettynä arvona voi muuttaa arvoaan

* Ks. tämän teoksen II osan s. 117. *Toim.*

sen mukaan nousevatko vai laskevatko sen uusintamiskustannukset tai sen mukaan aleneeko voitto jne. — se kuuluu ilmeisestikin vasta siihen jaksoon, missä pääomaa tarkastellaan reaalisenä pääomana, monien pääomien vuorovaikutuksena, ei tähän jaksoon, missä tutkitaan pääoman yleistä käsitettä.

{Koska kilpailu ilmenee historiallisesti maan sisällä ammattikuntapakon, hallituksen säätelytoimien, sisäisten tullien yms. hajoamisena, maailmanmarkkinoilla taas kauppasulun, kieltojen tai suojatoimien kumoamisena, — lyhyesti sanottuna ilmenee historiallisesti pääomaa edeltäville tuotantovaiheille ominaisten rajojen ja rajoitusten negaationa; koska fysiokraatit kuvaavat ja puoltavat kilpailua historiallisesti aivan [VI—30] oikein sanoilla *laissez faire, laissez passer**, niin sitä on nyt alettu tutkia vain tältä puhtaasti negatiiviselta puolelta, vain tältä historialliselta puoleltaan, ja toisaalta tämä on johtanut siihen vielä suurempaan typeryyteen, että kilpailua on tarkasteltu esteistä vapautuneiden, pelkästään omien etujensa ajamien yksilöiden yhteentörmäyksenä, vapaiden yksilöiden keskinäisenä luotaan työntämisenä ja puoleensa vetämisenä ja niin ollen — vapaan yksilöllisyyden abso-luuttisena olemassaolon muotona tuotannon ja vaihdon alueella. Mikään ei voisi olla virheellisempää.

Kun vapaa kilpailu on hävittänyt aikaisempien tuotantosuh-teiden ja -tapojen rajoitukset, niin on ennen muuta pantava merkille, että se mikä kilpailulle oli voitettava rajoitus, oli varhaisem-mille tuotantotavoille sisäinen raja, jonka puitteissa ne luontai-sella tavalla kehittyivät ja liikkuivat. Näistä rajoista tulee rajoituksia vasta sitten kun tuotantovoimat ja vaihtosuhteet ovat kehittyneet siinä määrin, että pääoma sellaisenaan voi ruveta esiin-tymään tuotannon säätävänä periaatteena. Ne rajat, jotka pää-oma raivasi tieltä, olivat rajoituksia sen liikkeelle, kehitykselle, toteutumiselle. Pääoma ei tällöin suinkaan poistanut kaikkia ra-joja eikä kaikkia rajoituksia, vaan ainoastaan sitä vastaamattomat rajat, jotka olivat sille rajoituksia. Omien rajojensa sisällä — niin paljon kuin nämä rajat ovatkin korkeammalta näkökannalta katsottuna tuotannon rajoituksia, tulevat tällaisiksi rajoituksik-si pääoman oman kehityksen vuoksi — pääoma tuntee itsensä vapaaksi, rajoituksettomaksi, ts. vain oman itsensä, vain omien elinehtojensa rajoittamaksi. Aivan samoin ammattikuntalaitok-sen aikainen käsiteollisuus löysi omana kukoistusaikanaan am-mattikuntajärjestyksestä täydelleen tarvitsemansa vapauden, ts. itseään vastaavat tuotantosuhteet. Se itsehän synnytti ne omasta itsestään ja kehitti niitä *omina* immanenttisina ehtoinaan eikä niin ollen suinkaan ulkoisina ja kaventavina rajoituksina. Kun

* — tarkoittaa täydellisen vapauden vaatimista (sananmukaisesti: antaa mennä, antaa asiain kehittyä itsekseen). *Toim.*

pääoma kielsi [Negation] ammattikuntalaitoksen yms. vapaalla kilpailulla, asian historiallinen puoli osoittaa ainoastaan, että riittävästi vahvistunut pääoma hävitti itselleen adekvaatilla vaihtomuodolla ne historialliset rajoitukset, jotka häiritsivät ja ehkäisivät sille adekvaattia liikettä.

Mutta kilpailulla ei missään nimessä ole pelkästään tätä historiallista merkitystä tai tätä pelkästään *negatiivista* sisältöä. *Vapaa kilpailu* on pääoman suhdetta siihen itseän toisena pääomana, ts. pääoman reaalin toimintatapa pääomana. Vain siinä määrin kuin vapaa kilpailu on kehittynyt, pääoman sisäiset lait — ne ilmenevät historiallisen kehityksensä alkuvaiheissa vain tendensseinä — asettavat itsensä laeiksi, ja pääomaan perustuva tuotantotapa puolestaan asettaa itsensä adekvaateissa muodoissaan. Sillä vapaa kilpailu on pääomaan perustuvan tuotantotavan vapaata kehitystä, pääoman ehtojen vapaata kehitystä ja pääoman vapaata kehitystä näitä ehtoja alituisesti uusintavana prosessina.

Vapaan kilpailun oloissa eivät vapaita ole yksilöt, vaan pääoma. Niin kauan kuin pääomaan pohjautuva tuotanto on yhteiskunnallisen tuotantovoiman kehitykselle välttämätön ja niin ollen soveliaain muoto, yksilöiden liike puhtaasti kapitalististen ehtojen puitteissa ilmenee heidän vapautenaan, jota kuitenkin siinä yhteydessä myös ylistellään dogmaattisesti viittaamalla alituisesti vapaan kilpailun raivaamiin esteisiin. Vapaa kilpailu on pääoman reaalista kehitystä. Se asettaa erilliselle pääomalle ulkoiseksi välttämättömyydeksi sen, mikä vastaa pääoman luonnetta, mikä vastaa pääomaan perustuvaa tuotantotapaa, vastaa pääoman käsitettä. Se molemminpuolinen pakko, jota pääomat kohdistavat kilpailun oloissa toisiinsa, työhön jne. (työläisten keskinäinen kilpailu on vain pääomien kilpailun toinen muoto), on rikkauden *vapaata* ja samalla *reaalista* kehitystä pääomana. Tämä vastaa todellisuutta siinä määrin, että syvällisimmät taloudelliset ajattelijat, kuten esimerkiksi Ricardo, *edellyttävät* vapaan kilpailun olevan absoluuttisesti vallalla voidakseen tutkia ja muotoilla pääoman adekvaattisia lakeja — lakeja, jotka ilmenevät samalla pääomaa hallitsevina elinvoimaisina tendensseinä.

Mutta vapaa kilpailu on pääoman tuottavan prosessin adekvaattinen muoto. Mitä pitemmälle se kehittyy, sitä puhtaampina tulevat pääoman liikemuodot esiin. Kun esimerkiksi Ricardo edellyttää vapaan kilpailun olevan absoluuttisesti vallalla, hän tosiasiallisesti tunnustaa vastoin tahtoaan pääoman *historiallisen luonteen* ja sen miten rajoittunut luonne on vapaalla kilpailulla, joka nimenomaan on vain pääomien vapaata liikettä, ts. niiden liikettä sellaisten ehtojen puitteissa, jotka eivät kuulu mihinkään tieltä raivattuihin esivaiheisiin, vaan ovat pääoman omia eh-

toja. Pääoman herruus on vapaan kilpailun edellytys, aivan kuten Rooman keisarien despotia oli vapaan roomalaisen »yksityisyyden» edellytys.

Niin kauan kuin pääoma on heikko, se itse turvautuu vielä hävinneiden tai sen oman ilmaantumisen myötä häviävien tuotantotapojen kainalosauvoihin. Niin pian kuin pääoma tuntee itsensä vahvaksi, se heittää kainalosauvat pois ja liikkuu omien lakiansa mukaan. Niin pian kuin pääoma alkaa tuntea itsensä ja kun se aletaan tiedostaa kehityksen rajoitukseksi, se pakenee sellaisiin muotoihin, jotka tosin näyttävät täydellistävän pääoman vallan, mutta vapaata kilpailua suitsittaessaan samalla kuuluttavat sen ja siihen perustuvan tuotantotavan hajoamista. Se mikä sisältyy pääoman luonteeseen, tulee reaalisesti esiin ulkoisena välttämättömyytenä vain kilpailun välityksellä, ja kilpailu puolestaan on vain sitä, että reaalisesti olemassa olevat monet pääomat pakottavat toisensa ja itsensä alistumaan pääoman immanenttisiin määräyksiin. Siitä syystä jokainen porvarillisen talouden kategoria, ensimmäinenkin — esimerkiksi arvon määrittäminen — tulee todelliseksi vasta vapaan kilpailun välityksellä, ts. pääoman todellisen prosessin välityksellä, ja se prosessi ilmenee sekä pääomien keskinäisenä että kaikkien muiden pääoman määräämien tuotanto- ja vaihtosuhteiden vuorovaikutuksena.

Tästä johtuu toisaalta typerä halu pitää vapaata kilpailua inhimillisen vapauden huipentumana ja vapaan kilpailun negaatiota yksilön vapauden ja yksilön vapautteen perustuvan yhteiskunnallisen tuotannon negaationa. Se on vain vapaata kehitystä rajoittuneella perustalla, pääoman vallan perustalla. Niin ollen tällainen yksilön vapaus on samalla kaiken yksilön vapauden täydellisintä kumoutumista ja yksilöllisyyden täydellistä alistamista yhteiskunnallisiin ehtoihin, jotka ottavat esineellisten voimien, jopa ylivoimaisen mahtavien esineiden muodon — esineiden, jotka ovat riippumattomia tavalla tai toisella keskinäisiin suhteisiin asettuvista yksilöistä itsestään.

Kun osoitetaan mitä vapaa kilpailu on, se on ainoa rationaalinen vastaus porvariston profeteoille, jotka ihannoivat vapaata kilpailua, ja sosialisteille, jotka mustaavat sitä. Kun väitetään, että noudattaessaan puhdasta yksilöllistä etuaan yksilöt toteuttavat vapaan kilpailun puitteissa yhteistä tai paremminkin *yleistä* etua, niin sillä sanotaan vain, että he kapitalistisen tuotannon ehtojen vallitessa törmäävät toisiaan vasten ja siitä syystä heidän keskinäinen antagonisminsäkin merkitsee vain, että ne ehdot, joiden vallitessa tätä vuorovaikutusta tapahtuu, synnytetään uudelleen. Sitä paitsi kun päästään illuusioista, että kilpailu on muka vapaan yksilöllisyyden absoluuttinen muoto, on se eräs todistus siitä, että kilpailun ehdot, ts. pääomaan perustuvan tuotannon ehdot aletaan jo tuntea ja mieltää *rajoituksiksi*, ja

että ne niin ollen jo *ovat* sitä ja tulevat rajoituksiksi yhä suurem-
massa määrin. Väite, että vapaa kilpailu merkitsee tuotanto-
voimien ja näin ollen inhimillisen vapauden huipentumaa, sanoo
ainoastaan sen, että porvariston herruus on maailmanhistorian
huipentuma — ja sehän on miellyttävä ajatus toissapäivän nou-
sukkaiden kannalta.}

* * *

[VI—31] Ennen kuin jatkamme kiinteää ja liikkuvaa pää-
omaa koskevien käsityskantojen selvittelyä, palaamme hetkeksi
aikaisemmin esittämäämme.

Olettakaamme hetkeksi, että tuotantoaika ja työaika käyvät
yksiin. Tarkastelemme myöhemmin sitä tapausta, missä itse
tuotantovaiheen sisällä tulee teknologisesta prosessista johtuvia
keskeytyksiä.

Oletetaan, että jonkin pääoman tuotantovaihe on 60 työpäi-
vää, joista 40 on välttämättömiä työpäiviä. Silloin aikaisemmin
kehitellyn lain mukaan on lisäarvo eli pääoman luoma uusi arvo,
ts. pääoman anastama vieras työaika on $60 - 40 = 20$ työpäi-
vää. Merkitkäämme tätä lisäarvoa ($= 20$) kirjaimella S . Mer-
kitsemme tuotantovaihetta — eli tuotantovaiheen aikana käytet-
tyä työaikaa — kirjaimella p . Tietyn, kirjaimella Z merkitse-
mämme ajanjakson — esimerkiksi 360 päivän — kuluessa luotu
kokonais [lisä]arvo ei voi olla koskaan suurempi kuin niiden tuo-
tantovaiheiden määrä, jotka sisältyvät 360 päivään [kerrottuna
yhden tuotantovaiheen kuluessa luodun lisäarvon määrällä].
 S : n suurin mahdollinen kerroin, ts. sen lisäarvon maksimi, jonka
pääoma voi luoda annettujen edellytysten vallitessa, on yhtä kuin
se luku, joka osoittaa miten monta kertaa S : n luominen toistuu
360 päivän kuluessa. Tämän toistumisen äärimmäisen rajan —
pääoman uusintamisen tai nyt pikemminkin pääoman uusinta-
misprosessin toistumisen rajan — määrää tuotantoperiodin suh-
de siihen kokonaisperiodiin, jonka kuluessa tuotantoperiodin
on toistuttava. Jos kokonaisperiodi on 360 päivää ja tuotanto
kestää 60 päivää, niin $\frac{360}{60}$ eli $\frac{Z}{p}$, ts. 6, on kerroin, joka osoittaa
kuinka monta kertaa p sisältyy Z :aan eli kuinka usein pääoman
uusintamisprosessi voidaan sen omien sisäisten rajojensa mukaan
toistaa 360 päivän kuluessa. On itsestään selvää, että S : n luo-
misen, ts. lisäarvon luomisen maksimi saadaan siitä, kuinka mo-
nessa prosessissa lisäarvoa S voidaan tuottaa tietyn ajan kuluessa.
Suure $\frac{Z}{p}$ ilmaisee tämän suhteen. Osamäärä $\frac{Z}{p}$ eli q on S :n suu-
rin kerroin 360 päivän] aikana, yleensä ajassa Z . Suure $\frac{SZ}{p}$ eli
 Sq on [ajassa Z luodun] [lisä]arvon maksimi. Koska $\frac{Z}{p} = q$,

niin $Z = pq$; ts. koko periodi Z olisi tuotantoaikaa. Tuotantovaihe p toistuu niin monta kertaa kuin se sisältyy Z :aan. Pääoman tietyn ajan kuluessa luoman [lisä]arvon kokonaissuuruus olisi yhtä kuin se lisätyö, jonka pääoma anastaa itselleen yhden tuotantovaiheen aikana kerrottuna sillä luvulla, joka osoittaa kuinka monta kertaa tämä tuotantovaihe sisältyy tiettyyn ajanjaksoon.

Näin siis lisäarvon kokonaissuuruus on yllä olevassa esimerkissä $20 \times \frac{360}{60} = 20 \times 6 = 120$ työpäivää. Suure q , ts. $\frac{Z}{p}$ ilmaisi pääoman *kierrosten* lukumäärän; koska kuitenkin $Z = pq$, niin suure p olisi yhtä kuin $\frac{Z}{p}$; toisin sanoen yhden tuotantovaiheen kesto olisi yhtä kuin kokonaisaika jaettuna kierrosten lukumäärällä. Pääoman tuotantovaihe olisi siis yhtä kuin yksi pääoman kierros, kiertoaika ja tuotantoaika olisivat täysin identtiset; siksi kiertojen luvun määräisi yksinomaan yhden tuotantovaiheen suhde kokonaisaikaan.

Mutta näin oletettaessa kiertoaika oletetaan nolllaksi. Tällä ajalla on kuitenkin tietty suuruus, joka ei voi milloinkaan tulla nolllaksi. Olettakaamme nyt, että 60 päivän tuotantoaikaa eli 60 tuotantopäivää kohti tulee 30 kiertopäivää; merkitkäämme tätä suuretta p kohti tulevaa kiertoaikaa kirjaimella c . Tässä tapauksessa yksi pääoman kierto, ts. se kokonaisaika, jonka pääoma tarvitsee ennen kuin se voi toistaa arvonlisäysprosessin — lisäarvon asettamisen prosessin — on $30 + 60 = 90$ päivää ($= p + c$). (1 U (kierto) $= p + c$.)

Kierros, joka vaatii 90 päivää, voidaan toistaa 360 päivän kuluessa vain $\frac{360}{90}$ kertaa, ts. vain neljä kertaa. Siten lisäarvo, joka on yhtä kuin 20 työpäivää, voidaan luoda vain 4 kertaa; $20 \times 4 = 80$. Pääoma tuottaa 60 päivässä 20 lisäpäivää; mutta se tarvitsee 30 päivää kulutettaviksi kiertoon, ts. se ei voi näiden 30 päivän kuluessa luoda yhtään lisätyötä, yhtään lisäarvoa. Tämä merkitsee pääoman kannalta samaa (tulosta ajatellen) kuin jos se 90 päivässä olisi luonut lisäarvoa vain 20 päivän verran. Kun aikaisemmin kierrosluvun määräsi suure $\frac{Z}{p}$, niin nyt sen määrää suure $\frac{Z}{p+c}$ eli $\frac{Z}{V}$. [Lisä]arvon maksimi oli $\frac{SZ}{p}$; todella luotu lisäarvo on nyt yhtä kuin $\frac{SZ}{p+c}$; $\left(\frac{20 \times 360}{90 + 30} = \frac{20 \times 360}{90} = 20 \times 4 = 80\right)$. Kiertojen lukumäärä on siis yhtä kuin kokonaisaika jaettuna tuotantoajan ja kiertoajan summalla, ja kokonais[isä]arvo on yhtä kuin suure S kerrottuna kierrosten lukumäärällä. Tämä muotoilu ei kuitenkaan vielä tyydytä meitä kun haluamme ilmaista lisäarvon, tuotantoajan ja kiertoajan keskinäiset suhteet.

Luodun [lisä]arvon maksimi sisältyy kaavaan $\frac{SZ}{p}$; tätä maksimia rajoittaa kiertoaika, joka on yhtä kuin $\frac{SZ}{p+c}$ eli $\left(\frac{SZ}{U}\right)$; jos toinen suure vähennetään ensimmäisestä, niin saadaan

$$\frac{SZ}{p} - \frac{SZ}{p+c} = \frac{SZ(p+c) - SZp}{p(p+c)} = \frac{SZp + SZc - SZp}{p(p+c)} = \frac{SZc}{p(p+c)}.$$

Saimme siis näiden kahden suureen erotuksen, joka on $\frac{SZc}{p(p+c)}$ eli $\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{p+c}$. Suure $\frac{SZ}{p+c}$ eli S' , kuten voimme merkitä toisessa tapauksessa tuotettua [lisä]arvoa, ilmaisee kaavan $S' = \frac{SZ}{p} - \left(\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{p+c}\right)$. Ennen kuin käsittelemme tätä kaavaa yksityiskohtaisemmin, on kehiteltävä vielä muita kaavoja.

Jos merkitsemme osamäärää $\frac{Z}{p+c}$ kirjaimella q' , niin q' ilmaisee montako kertaa kierros $U = (p+c)$ sisältyy Z :aan. Jos $\frac{Z}{p+c} = q'$, niin $Z = pq' + cq'$. Silloin suure pq' ilmaisee kokonaistuotantoaika [vuodessa], ja suure cq' kokonaiskiertoaika [vuodessa].

Merkitkäämme kokonaiskiertoaika kirjaimella C . (Siis $cq' = C$.) ($Z(360) = 4 \times 60(240) + 4 \times 30(120)$.) Olettamuksen mukaan $q' = 4$; $C = cq' = 4c$; 4 on tässä kiertojen lukumäärä. Näimme edellä, että luodun [lisä]arvon maksimi oli $\frac{SZ}{p}$; mutta tässä tapauksessa suure Z oli oletuksen mukaan yhtä kuin tuotantoaika. Todellinen tuotantoaika on kuitenkin nyt $Z - cq'$, mikä johtuu myös edellä esitetystä yhtälöstä. $Z = pq'$ (kokonaistuotantoaika) + cq' (kokonaiskiertoaika, ts. C). Siis $Z - C = pq'$. Siis suure $S \times \frac{Z-C}{p}$ esittää luodun [lisä]arvon maksimia, [jota kiertoaika rajoittaa], koska tuotantoaika ei nyt ole 360 päivää, vaan $360 - cq'$, ts. $360 - 4 \times 30$ eli 120 päivää. Näin ollen kokonaislisäarvo on yhtä kuin

$$20 \left(\frac{360-120}{60} \right) = \frac{20 \times 240}{60} = 80 \text{ päivää.}$$

[VI—32] Mitä sitten vihdoin tulee kaavaan:

$$\begin{aligned} S' &= \frac{SZ}{p} - \left(\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{c+p} \right) = \frac{360 \times 20}{60} - \left(\frac{20 \times 360}{60} \times \frac{30}{30+60} \right) = \\ &= 120 - 120 \times \frac{30}{90} = 6 \times 20 - \left(6 \times 20 \times \frac{3}{9} \right) = 20 \times 6 - \\ &- \left(20 \times 6 \times \frac{1}{3} \right) = 120 - \left(120 \times \frac{1}{3} \right) = 120 - 40 = 80, \end{aligned}$$

niin se sanoo, että [lisä]arvo on yhtä kuin [lisä]arvon maksimi, ts. [lisä]arvo, jonka määrää ainoastaan tuotantoajan suhde kokonaisuuteen vähennettynä sillä luvulla, joka osoittaa kuinka monta kertaa kiertoaika sisältyy tähän maksimiin, ja tämä luku on yhtä kuin itse maksimi kerrottuna luvulla, joka ilmaisee kuinka monta kiertoa sisältyy c :hen, kiertoaikaan, joka tulee yhtä kiertoa kohti eli jaettuna käänteisluvulla, joka ilmaisee kuinka monta kertaa c menee $c + p$:hen tai C menee Z :aan.

Jos c olisi yhtä kuin nolla, niin suure S' olisi yhtä kuin $\frac{SZ}{p}$ ja se olisi maksimissaan. Suure S' pienenee samassa määrin kuin c kasvaa, se on kääntäen verrannollinen suureeseen c nähden, sillä c :n kasvaessa samassa määrin kasvaa kerroin $\frac{c}{c+p}$ sekä se suure, joka on vähennettävä [lisä]arvon maksimisuuruudesta, ts. tulosta $\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{c+p}$ eli tulosta $\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{U}$ saatava suure.

Suure $\frac{c}{c+p} = \frac{c}{U}$ ilmaisee kiertoaajan suhteen pääoman yhteen kierrokseen. Jos kerromme osoittajan ja nimittäjän suureella q' , niin $\frac{cq'}{(c+p)q'} = \frac{C}{Z}$. Suure $\frac{c}{c+p} = \frac{30}{30+60} = \frac{1}{3}$; se ilmaisee kiertoaajan suhteen kokonaisuuteen, sillä $\frac{360}{3} = 120$. Kierto $(c+p)$ sisältyy c :hen [kiertoaikaan] $\frac{c}{c+p}$, eli $\frac{1}{3}$ (eli $\frac{C}{Z}$) kertaa. Meillä on siis kolme kaavaa:

$$1) S' = \frac{SZ}{c+p} = \frac{SZ}{U};$$

$$2) S' = \frac{S(Z-C)}{p};$$

$$3) S' = \frac{SZ}{p} - \left(\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{c+p} \right) = S \left\{ \frac{Z}{p} - \left(\frac{Z}{p} \times \frac{c}{c+p} \right) \right\}.$$

Tästä seuraa, että $Sq : S' = \frac{SZ}{p} : \frac{S(Z-C)}{p} = Z : (Z-C)$.

[Lisä]arvon maksimi suhteutuu todella tuotettuun [lisä]arvoon kuten annettu kokonaisperiodi suhteutuu tähän periodiin vähennettynä kokonaiskiertoajalla.

$$\text{Eli siis } Sq : S' = (pq' + cq') : \{(pq' + cq') - cq'\} = \frac{p+c}{p}.$$

Kaavaan (3). $S' = \frac{SZ}{p} - \left(\frac{SZ}{p} \times \frac{c}{c+p} \right) = S \left\{ \frac{Z}{p} - \left(\frac{Z}{p} \times \frac{c}{c+p} \right) \right\}$,
eli koska $\frac{Z}{p} = q$, niin $S' = S \left(q - q \frac{c}{c+p} \right) = S \left(q - q \frac{c}{U} \right)$.

Siten kokonaislisäarvo on yhtä kuin yhden tuotantovaiheen aikana luotu lisäarvo kerrottuna kertoimella, joka on yhtä kuin ko-

konaisajan suhde tuotantoaikaan miinus sama suhde kerrottuna sillä osuudella, mikä kiertoajalla on pääoman yhden kierroksen ajasta.

$$S' = S \left(q - q \frac{c}{U} \right) = Sq \left(1 - \frac{c}{U} \right) = Sq \left(\frac{U-c}{U} \right) = \frac{Sq p}{U} = \frac{SZ}{p+c},$$

mutta se on ensimmäinen kaava. Siten kaava (3) palautuu *kaavaksi (1)*: kokonaislisäarvo on yhtä kuin yhden tuotantovaiheen lisäarvo kerrottuna kokonaisajalla ja jaettuna kierrosajalla; tai: kokonaislisäarvo on yhtä kuin yhden tuotantovaiheen lisäarvo kerrottuna kokonaisajan suhteella tuotantoajan ja kiertoajan summaan.

Kaava (2): kokonais[lisä]arvo on yhtä kuin kokonaisajan ja kokonaiskiertoajan erotus kerrottuna [yhden tuotantovaiheen] lisäarvolla ja jaettuna yhden tuotantovaiheen kestoajalla.

* * *

(Kilpailun oloissa peruslakina, joka kehittyy erotukseksi arvoa ja lisäarvoa sääntävästä laista, on se, että arvoa ei määrää siihen sisältyvä työ eikä työaika, jonka kuluessa arvo tuotettiin, vaan se työaika, jonka kuluessa arvo voidaan tuottaa eli uusintamiseksi välttämätön työaika. Vasta näin erillinen pääoma asetetaan reaalisesti pääoman ehtoihin ylipäätään, vaikka tässä syntyykin se näennäisyys, että alkuperäinen laki olisi muka kumottu. Mutta vasta tällä tavoin *välttämätön* työaika asetetaan itse pääoman liikkeen määräämäksi. Sellainen on kilpailun peruslaki. Kysyntä, tarjonta, hinta (tuotantokustannukset) ovat lisäksi tulevia muotomäärityksiä; hinta markkinahintana tai yleisenä hintana. Sitten yleisen voiton suhdeluvun asettaminen. Pääomat jakaantuvat sitten markkinahinnan seurauksena eri aloille. Tuotantokustannusten painaminen alas jne. Lyhyesti sanottuna kilpailun oloissa kaikki määritykset ilmenevät *päinvastaisessa järjestyksessä* kuin pääomassa yleensä. Jälkimmäisessä työ määrää hinnan, edellisessä hinta määrää työn jne. jne.

Erillisten pääomien vaikutus toisiinsa aiheuttaa nimenomaan sen, että niiden on käyttäydyttävä *pääomana*; erillisten pääomien näennäisesti riippumaton vaikutus ja niiden säännötön törmäminen toisiinsa on juuri niiden yleisen lain asettamista. Markkinat saavat tässä vielä toisen merkityksen. Juuri täten erillisten pääomien keskinäisestä vaikutuksesta tulee niiden asettamista yleisiksi ja niiden näennäisen riippumattomuuden ja itsenäisen erillisinä pääomina olemisen kumoamista. Tätä kumoamista tapahtuu vielä suuremmassa määrin luotossa. Osakepääoma on se äärimmäinen muoto, jonka tämä kumoaminen saa, mutta samalla se on pääoman *äärimmäistä asettamista* sille adekvaatissa muodossa.)

(Kysyntä, tarjonta, hinta, tuotantokustannukset, voiton ja koron vastakkaisuus, vaihtoarvon ja käyttöarvon, kulutuksen ja tuotannon erilaiset suhteet.)

[6) PÄÄOMAN YHDEN OSAN LÄSNÄOLO
TUOTANTOVAIHEESSA,
TOISEN OSAN LÄSNÄOLO KIERTOVAIHEESSA.]
MUODON MUUTTUMINEN JA AINEEN
VAIHTUMINEN PÄÄOMAN KIERTOPROSESSISSA

Olemme siis nähneet, että sen lisäarvon, jonka pääoma pystyy luomaan tiettyinä periodina, määrää se, kuinka usein arvonnlisäysprosessi voidaan toistaa eli pääoma uusintaa tietyn ajanjakson kuluessa. Mutta samalla näimme, että näiden uusintamistapahtumien lukua ei määrää tuotantovaiheen keston suhde kokonaisuuteen, vaan sen suhde tämän kokonaisuuden ja kiertoajan erotukseen. Kiertoaika esiintyy siis sellaisena aikana, jonka kuluessa [VI—33] pääoma menettää kykynsä uusintaa itsensä ja niin ollen lisäarvon. Pääoman tuottavuus — ts. lisäarvon luominen — on siten kääntäen verrannollinen kiertoaikaan ja saavuttaa maksiminsa siinä tapauksessa että kiertoaika tulee nolaksi.

Koska kierto on pääoman kulkua sen välttämättömän metamorfoosin, sen elämänprosessin erilaisten, käsitteellisesti määrättyjen momenttien läpi, kierto on välttämätön ehto pääomalle, sen oman luonteen asettama ehto. Mikäli tämä kulku vaatii aikaa, se on sellaista aikaa, jonka kuluessa pääoma ei voi *lisätä* arvoaan, koska se *ei* ole tuotantoaikaa, vaan aikaa, jonka kuluessa pääoma *ei* anasta itselleen elollista työtä. Tämä kiertoaika ei voi siis milloinkaan *lisätä* pääoman luomaa arvoa, se voi asettaa vain *arvoa luomatonta* aikaa, olla siis rajoituksena arvonnlisäykselle, samassa suhteessa kuin se on työaikaan. Tätä kiertoaikaa ei voi laskea arvoa luovaan aikaan, sillä tätä on vain työaika, joka esineellistyy arvossa. Kiertoaika ei kuulu arvonn tuotantokustannuksiin ja yhtä vähän pääoman tuotantokustannuksiin; mutta se on ehto, joka tekee pääoman itsetuotannon vaikeammaksi.

Ne esteet, joita pääoma kohtaa arvonnlisäyksessään — ts. elollisen työn anastamisessa — eivät luonnollisestikaan muodosta sen arvonnlisäyksen, arvonnluomisen momenttia. Näin ollen olisi naurettavaa ottaa *tähän tuotantokustannukset* niiden alkuperäisessä merkityksessä. Tai meidän on erotettava tuotantokustannukset erityisenä muotona työajasta, joka esineellistyy arvossa (samoin kuin meidän on erotettava voitto lisäarvosta). Mutta siinäkin tapauksessa kiertoaika ei kuulu pääoman tuotantokustannuksiin samassa mielessä kuin palkka yms.; tämä aika on sellai-

nen menoerä, joka on otettava huomioon laskettaessa eri pääomien suuruutta toisiinsa nähden, koska ne jakavat lisäarvon keskenään tietyissä yleisissä määräsuhhteissa.

Kiertoaika ei ole se aika, jonka kuluessa pääoma luo arvoa, vaan se realisoi sen kuluessa tuotantoprosessissa luodun arvon. Kiertoaika ei lisää arvon määrää, vaan asettaa tuotantoprosessissa luodun arvon vastaaviin muihin muotomäärityksiin, tuotteen määrityksestä tavaran määritykseen, tavaran määrityksestä rahan määritykseen jne. Se että aikaisemmin ideaalisesti tavarassa olemassa ollut hinta asetetaan nyt reaalisesti, se että tavara vaihtuu nyt todella hintaansa, rahaan, ei luonnollisestikaan nosta tätä hintaa.

Siten kiertoaika ei ole aika, joka määrää hinnan, eikä pääoman kierrosten lukumäärä, sikäli kuin kiertoaika sen määrää, ole todisteena siitä, että pääoma tuo mukaan uuden omalajisensa elementin, joka määräisi arvoa ja kuuluisi pääomaan eikä työhön; kiertoaika esiintyy rajoittavana, kielteisenä prinsiippinä. Niin ollen pääoman väistämättömänä tendenssinä on *kierto ilman kiertoaikaa*, ja tämä tendenssi on luoton ja pääoman luotto-ope-raatioiden perusmääritys. Toisaalta luotto on myös se muoto, missä pääoma pyrkii asettamaan itsensä erotukseksi erillisistä pääomista ja erillinen pääoma pyrkii asettamaan itsensä pääomana erotukseksi omasta määrällisestä rajastaan. Kuitenkin se maksimaalinen tulos, jonka pääoma voi tällä suunnalla saavuttaa, on yhtäältä *kuvitteellinen pääoma*, toisaalta luotto esiintyy pelkästään uutena elementtinä *keskittymisessä*, erillisten keskittävien pääomien imiessä itseensä pääomia.

Yhtäältä kiertoaika esineellistyy *rahassa*. Luotto pyrkii asettamaan rahan pelkästään muodolliseksi momentiksi; se pyrkii määrittämään rahan siten, että raha välittäisi muodonmuutoksen ilman että se itse on *pääomaa*, ts. arvoa. Tämä on *ilman kiertoaikaa tapahtuvan kierron* ensimmäinen muoto. Raha itse on kierron tuote. Jäljempänä tulee ilmi miten pääoma luo luoton avulla uusia kierron tuotteita.

Mutta jos pääoma pyrkii yhtäältä *kiertoon ilman kiertoaikaa*, niin toisaalta se pyrkii niissä eri orgaaneissa, jotka välittävät kiertoajan prosessia ja itse kiertoa, antamaan *kiertoajalle* sellaisenaan *tuotantoajan arvon*; se pyrkii asettamaan nämä kaikki orgaanit rahaksi ja laajemmassa määrityksessä pääomaksi. Tämä on luoton toinen puoli. Kaikki tämä kumpuaa samasta lähteestä. Kaikki kierron tarpeet: raha, tavaran muuttuminen rahaksi, rahan muuttuminen tavaraksi jne. ovat siitä huolimatta että ne saavat erilaiset, näennäisesti täysin heterogeeniset muodot, palautettavissa *kiertoajaksi*. Itse sen lyhentämiseen tarvittava mekanismi kuuluu kiertoon.

Kiertoaika on sitä pääoman aikaa, jota voidaan katsoa pää-

oman pääomana tekemän spesifisen liikkeen ajaksi erotukseksi tuotantoajasta; tuotantoaikana pääoma uusinnetaan, tuotantoaikana se ei ole olemassa valmiina pääomana, jonka on käytävä läpi vain formaalisia muutoksia, vaan prosessia toteuttavana, luovana, työstä itseensä elävän sielun imevänä pääomana.

Työajan ja kiertoajan vastakohtaisuus sisältää koko luottoopin, etenkin sikäli kuin rahankierron ongelma yms. kuuluu siihen. Myöhemmin käy luonnollisestikin selville, että asia ei rajoitu siihen, että kiertoaika on vähennystä mahdollisesta tuotantoajasta; saamme nähdä, että tämän lisäksi on olemassa todellisia tuotantokustannuksia, ts. että kierron alueella on kulutettava todella jo luotuja arvoja. Mutta nämä kaikki ovat tosiasiasa vain sellaisia kuluja, sellaisia vähennyksiä jo luodusta lisäarvosta, joita pääoma aiheuttaa lisätäkseen esimerkiksi yhden vuoden aikana mahdollista lisäarvon määrää, ts. lisätäkseen tiettyä periodia kohti tulevan tuotantoajan osuutta, ts. lyhentääkseen kiertoaikaa.

Tosin kiertoaika ei käytännössä todella keskeytä tuotantoaikaa (lukuun ottamatta kriisejä ja kauppapulia). Näin on kuitenkin vain siksi, että jokainen pääoma jakautuu osiin, joista toinen on tuotantovaiheessa, toinen kiertovaiheessa. Koko pääoma ei siis ole toiminnassa, vaan (aina kiertoajan ja tuotantoajan keskinäisestä suhteesta riippuen) esimerkiksi vain $\frac{1}{3}$ tai $\frac{1}{x}$ osa siitä, ja muu osa pääomasta on kierrossa. Tai sitten asia voi kehittyä niin, että tietty pääoma kaksinkertaistuu — esimerkiksi luoton avulla. Se merkitsee tälle pääomalle — alkuperäiselle pääomalle — silloin samaa kuin jos mitään kiertoaikaa ei olisikaan. Mutta silloin tämän pääoman lainaksi saama pääoma joutuu samaan pulmatilanteeseen. Ja jos pääoman omistaja jätetään huomiotta, niin tämä merkitsee jälleen aivan samaa kuin jos yksi pääoma olisi jaettu kahtia. Sen sijaan että pääoma a jaettaisiin kahteen osaan ja pääoma b kahteen osaan, pääoma a vetää pääoman b luokseen ja jakaantuu a :ksi ja b :ksi. Tästä prosessista on usein vallalla harhakäsityksiä luottointoilijoiden keskuudessa (he ovat harvoin velkojia, pikemminkin velallisia).

Olemme viitanneet jo edellä* siihen, miten pääoman kaksinainen ja ristiriitainen ehto — tuotannon jatkuvuus ja kiertoajan välttämättömyys tai myös kierron (ei kiertoajan) jatkuvuus ja tuotantoajan välttämättömyys — saadaan toteutetuksi vain niin, että pääoma jakaantuu osiin, joista toinen *kiertää valmiina tuotteena*, toinen *uusiintuu tuotantoprosessissa* ja että nämä osat vaihtuvat toisikseen: kun toinen palaa vaiheeseen P (tuotantoprosessi), toinen jättää sen.

* Ks. edellisen kappaleen alkua. *Toim.*

Tämä prosessi on menossa sekä päivittäin että pitemmin aikaväleihin (aikadimensioin). Koko pääoma ja kokonaisarvo on uusinnettu niin pian kuin pääoman molemmat osat ovat käyneet läpi tuotantoprosessin ja kiertoprosessin tai kun pääoman toinen osa astuu uudelleen kiertoon. Siten lähtökohta on päätekohta. Siten kierto riippuu pääoman suuruudesta tai, kuten tässä on pikemminkin sanottava, molempien osien *kokonaismäärästä*. Vastaa sitten kun se on uusinnettu, on *koko kierros* toteutettu; muussa tapauksessa on toteutettu vain pääoman $1/2$, $1/3$, $1/x$ osan kierto, sen mukaan miten suuri osuus pääomasta on jatkuvasti kiertävänä osana.

[VI—34] Edelleen on tähdennetty, että pääoman jokaista osaa voidaan suhteessa sen toiseen osaan tarkastella kiinteänä tai liikkuvana osana ja että ne vuorotellen ovat todellakin tällaisessa suhteessa toisiinsa. Pääoman prosessin on mahdollista sujua samanaikaisesti eri vaiheissaan vain jakamalla pääoma osiin ja erottelemalla nämä määräosat, joista kukin on pääomaa, mutta pääomaa eri määrityksissä.

Tässä tapahtuu samanlaista muodonmuutosta ja aineenvaihtoa kuin orgaanisessa ruumiissa. Jos esimerkiksi oletamme, että ruumis uusiintuu 24 tunnissa, niin se ei tapahdu kerralla, vaan yhdessä muodossa tapahtuva kuonan poisto ja toisessa muodossa tapahtuva uusiutuminen ovat eriytyneet ja sujuvat samanaikaisesti. Luusto on muutoin orgaanisen ruumiin kiinteä pääoma; se ei uusiinnu samaan aikaan kuin lihaksisto ja veri. Kulutuksen (itsekulutuksen) ja niin ollen uusintamisen nopeudessa on eri asteita. (Tässä siis tapahtuu jo *siirtyminen* moniin pääomiin.) Tässä on tärkeää pitää silmällä ennen muuta pääomaa sellaisenaan, sillä tässä kehiteltävät määritykset ovat niitä, jotka tekevät arvosta yleensä pääoman, muodostavat differentia specifican* pääomalle sellaisenaan.

Ennen kuin menemme eteenpäin, kiinnitämme vielä kertaalleen huomiota siihen tärkeään kohtaan, että kiertoaika — ts. se aika, jonka pääoma on erotettuna siitä prosessista, missä se imee työtä itseensä, jonka aikana se toimii pääomana — on pelkkää *edellytetyn* arvon siirtymistä yhdestä muotomäärityksestä toiseen, mutta se ei ole arvoa *luova*, arvoa lisäävä elementti. Kun arvo, joka mitataan [esimerkiksi] 4 työpäivällä ja on olemassa langan muodossa, muuttuu rahana olemassa olevaksi 4 työpäiväksi tai symboliksi, joka tunnustetaan ylipäätään 4 työpäivän, 4 yleisen työpäivän edustajaksi, niin *edellytetty* ja *mitattu* arvo siirtyy muodosta toiseen, mutta ei lisäännä. Vaihdettaessa vastikkeita arvon suuruus pysyy vaihdon *jälkeen* samana kuin se oli *ennen* vaihtoa. Jos ajatellaan yhtä pääomaa tai jos jonkin maan eri pääomia tar-

* — erottava tunnusmerkki. *Toim.*

kastellaan yhtenä pääomana (kansallispääomana) erotukseksi muiden maiden pääomasta, niin on selvää, että se aika, jonka kuluessa tämä pääoma ei toimi tuottavana pääomana, ts. ei luo lisäarvoa, on pois siitä ajasta, jonka pääoma käyttää arvonsa lisäämiseen.

Se aika, jonka kuluessa pääoma ei toimi tuottavana pääomana — abstraktisesti käsitettynä, ottamatta vielä lainkaan huomioon itse kierron kustannuksia — ilmenee negaationa, mutta ei todella olemassa olevan arvonlisäysajan negaationa, vaan *mahdollisen* arvonlisäysajan negaationa, ts. sen ajan, joka on mahdollinen siinä tapauksessa että kiertoaika on yhtä kuin nolla. On selvää, että kansallinen pääoma ei voi pitää sitä aikaa, jonka kuluessa se ei lisääny, aikana, jonka kuluessa se lisääntyy, yhtä vähän kuin esimerkiksi muista eristetty maanviljelijä voi pitää rikastumisen kautena sitä aikaa, jolloin hän ei pysty korjaamaan satoa tai kylvämään, jolloin hänen työnsä ylipäättään keskeytyy. On kokonaan toinen asia, että sen jälkeen kun pääoma, välttämättömyyden pakosta, on alkanut pitää itseään hedelmiä tuottavana pääomana työstä riippumatta, työn imemisestä riippumatta, se olettaa olevansa hedelmällinen kaikkina aikoina ja katsoo kiertoaikansa arvoja luovaksi ajaksi, tuotantokustannuksiksi.

Näin ollen näemme miten Ramsay erehtyy kun hän kirjoittaa:

»Kiinteän pääoman käyttö muuttaa huomattavasti sitä periaatetta, että arvo riippuu työn määrästä. Sillä erinäiset hyödykkeet, joihin on käytetty sama määrä työtä, vaativat hyvin erilaisen ajan ollakseen valmiita kulutukseen. Mutta kun pääoma ei tänä aikana tuota tuloa, niin tuotaessa tällainen hyödyke vihdoin markkinoille on sen arvoa nostettava *koko menetetyn voiton määrällä, jotta pääoman käyttö tällä alalla ei tuottaisi sen vähempää kuin muilla aloilla, joilla tuote on nopeammin valmis käytettäväksi.*»

(Tässä on jo edellytetty, että pääoma sellaisenaan tuottaa aina yhtäläisesti voittoa niin kuin terve puu hedelmiä.)

»*Tämä osoittaa kuinka pääoma voi säädellä arvoa työstä riippumatta.*» Esimerkiksi kellarissa oleva viini. (Ramsay. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh 1836, s. 43).

Tässä oletetaan, että kiertoaika loisi muka työajan rinnalla — tai samaan tahtiin sen kanssa — *arvoa*. Tosin pääoma tietysti sisältää molemmat momentit: 1) *työajan* momenttina, joka luo arvoa; 2) *kiertoajan* momenttina, joka rajoittaa työaikaa ja siten pääoman kokonaisarvonluontia; välttämättömänä momenttina, sillä arvo tai pääoma, sellaisena kuin se tulee välittömänä tuotteena tuotantoprosessista, on kylläkin *arvoa*, mutta ei vielä adekvaatissa muodossaan asetettua arvoa. Tämän muodonmuutoksen vaatima aika, siis tuotannon ja uusintamisen välillä kuluva aika, on pääoman arvoa vähentävää aikaa. Kun yhtäältä pääoman määritykseen kiertävänä, prosessoivana sisältyy *jatkuvuus*,

niin tähän määrittelykseen sisältyy samoin jatkuvuuden *keskeytyminen*.

Samalla kun taloustieteilijät määrittelevät aivan oikein sen kierron, sen paluun [alkuperäiseen muotoon], joka pääoman on käytävä läpi leimahtaakseen uuteen tuotantoon, sarjaksi vaihtoja, samalla he itse myöntävät, että tämä kiertoaika ei voi olla arvon määrää lisäävää, ei siis uutta arvoa luovaa aikaa, koska vaihtojen sarja on pelkkää vastikkeiden vaihtoa, sisältääpä se miten monta vaihtoa tahansa ja vaatiipa näiden operaatioiden vieminen päätökseensä miten paljon aikaa tahansa. Arvojen — välityksen äärijäsenten — asettaminen yhtäläisiksi — ei voi tietenkään tehdä niitä erilaisiksi. Jos arvoja tarkastellaan määrän kannalta, niin niitä ei voi vaihdolla enempää lisätä kuin vähentääkään.

Yhden tuotantovaiheen aikana luodun lisäarvon määrää se lisätyö, jonka pääoma panee liikkeeseen tämän vaiheen aikana (sen määrää siis anastettu lisätyö). Sen lisäarvojen summan, jonka pääoma voi luoda tietyssä periodina, määrää tuotantovaiheen toistuminen tämän periodin kuluessa; eli sen määrää pääoman *kierros*. Mutta kierros on yhtä kuin tuotantovaiheen kesto + kierron kesto. Kierros lähenee sitä enemmän itse tuotantoaikaa mitä lyhyempi kiertoaika on, ts. se aika, joka kuluu pääoman tuotannosta lähdön ja sen tuotantoon paluun välillä.

Lisäarvon määrää tosiasiallisesti yhden tuotantovaiheen kuluessa esineellistytvä työaika. Mitä useammin pääoma uusinnetaan, sitä useammin tuotetaan lisäarvoa. Uusintamisten lukumäärä on yhtä kuin *kierrosten* lukumäärä. Siis kokonaislisäarvo (S') on yhtä kuin $S \times nU$ (missä n on kierrosten lukumäärä). $S' = S \times nU$; siis $S = \frac{S'}{nU}$. Jos 100 taalerin pääoman tietyllä teollisuudenhaaralla tarvitsema tuotantoaika on 3 kuukautta, niin pääoma voi kiertää vuodessa neljä kertaa, ja jos joka kerralla luotu lisäarvo on 5 taaleria, niin kokonaislisäarvo on yhtä kuin 5 (yhden tuotantovaiheen aikana luotu S) \times 4 (kierrosten luku, jonka määrää tuotantoajan suhde yhteeseen vuoteen), ts. yhtä kuin 20 taaleria. Mutta jos kiertoaika on esimerkiksi $\frac{1}{4}$ tuotantoajasta, silloin yksi kierros olisi yhtä kuin $3 + 1$, ts. 4 kuukautta, ja 100 taalerin pääoma voisi vuoden aikana kiertää vain 3 kertaa; kokonaislisäarvo olisi yhtä kuin 15 taaleria. Vaikka pääoma näin ollen luo 5 taalerin lisäarvon 3 kuukaudessa, tämä merkitsee sille samaa kuin jos se loisi 4 kuukaudessa vain 5 taalerin [lisä]arvon, sillä se voi vuodessa luoda vain (5×3) taalerin kokonaislisäarvon. Pääomalle tämä merkitsee samaa kuin jos se tuottaisi aina 4 kuukauden kuluttua 5 taalerin $S:n$; siis se tuottaisi 3 kuukaudessa vain $1\frac{5}{4}$, ts. $3\frac{3}{4}$ taaleria, ja yhdessä kiertonsa kuukaudessa $1\frac{1}{4}$ taaleria lisäarvoa.

Sikäli kuin kierros eroaa itse tuotantoehtojen määräämästä kestosta, se on yhtä kuin pääoman kiertoaika. Kiertoaikaa ei kuitenkaan määrää [yksinomaan] työaika. Siten pääoman tietynä periodina luoman lisäarvon summaa ei määrää yksinkertaisesti työaika, vaan työaika ja kiertoaika [VI—35] edellä esitetysssä suhteessa. Mutta se määrittäminen, jonka pääoma tuo tässä arvon asettamiseen, on *negatiivinen, rajoittava* määrittäminen, niin kuin edellä on osoitettu.

Jos esimerkiksi 100 punnan pääoma tarvitsee 3 kuukautta, ts. 90 päivää, tuotantovaiheeseen, ja jos kiertoaika on yhtä kuin nolla, niin pääoma voi kiertää neljä kertaa vuodessa; ja *koko* pääoma toimisi koko ajan pääomana, ts. lisäarvoa asettavana, itseään moninkertaistavana arvona. Jos näistä 90 päivästä 80 edustaisi välttämätöntä työtä, niin 10 päivää edustaisi lisätyötä. Olettakaamme nyt, että kiertoaika on $33 \frac{1}{3} \%$ eli $\frac{1}{3}$ tuotantoajasta. Siis 3 kuukauden tuotantoa kohti tulee 1 kuukausi kiertoa. Silloin kiertoaika on yhtä kuin $\frac{90}{3}$ ($\frac{1}{3}$ tuotantoajasta) eli 30 päivää; $c = \frac{1}{3} p$; ($c = \frac{p}{3}$). No niin.

Nyt kysymys on siitä, mikä osa pääomasta voidaan pitää jatkuvasti tuotannossa koko vuoden ajan. Jos 100 punnan pääoma olisi toiminut 90 päivää, ja sen tuote, 105 puntaa, kiertäisi yhden kuukauden, niin pääoma ei voisi tämän kuukauden aikana teettää mitään työtä.

(90 työpäivät voivat tietysti olla 3, 4, 5 jne. kertaa 90, näiden 90 päivän aikana työssä pidettyjen työläisten lukumäärän mukaisesti. Päiviä olisi vain 90 siinä tapauksessa, että vain yhtä työläistä pidettäisiin työssä. Tämä ei toistaiseksi koske lainkaan meitä.)

(Kaikissa näissä laskelmissa oletetaan, että lisäarvoa ei muuteta takaisin pääomaksi ja että pääoma jatkaa saman työläismäärän pitämistä työssä; edellytetään, että samalla hetkellä kun lisäarvo realisoidaan, realisoidaan myös koko pääoma ja muutetaan takaisin rahaksi.)

Esittämämme olettamus merkitsee, että yhden kuukauden aikana pääoma ei voisi ylipäättään toimia.

(100 punnan pääomalla pidetään jatkuvasti työssä esimerkiksi 5 työläistä; tähän pääomaan sisältyy heidän lisätyönsä, eikä se tuote, joka kiertää, ole alkuperäinen pääoma, vaan sellainen pääoma, joka on imenyt itseensä lisätyön ja jossa siitä syystä on lisäarvo. Siis 100 punnan pääoman kierto pitää oikeastaan ymmärtää esimerkiksi 105 punnan pääoman kierroksi, ts. pääoman ja yhdes-
sä tuotantotapahtumassa luodun voiton kierroksi. Tämä virhe on tässä kuitenkin yhdentekevä, etenkin selviteltäessä edellä esitettyä kysymystä.)

Olettakaamme, että 100 punnalla tuotetaan kolmen kuukauden

ajan lankaa. Nyt kuluu vielä yksi kuukausi ennen kuin saan rahat ja voin aloittaa tuotannon uudelleen. Pannakseni liikkeeseen saman työläismäärän sen yhden kuukauden kuluessa, jonka pääoma kiertää, minulla pitäisi olla lisöpääomaa $33 \frac{1}{3}$ punttaa; sillä jos 100 punttaa panee tietyn työmäärän liikkeeseen kolmen kuukauden ajaksi, niin $\frac{1}{3}$ näistä 100 punnasta panisi liikkeeseen saman työmäärän yhden kuukauden ajaksi.

Neljännän kuukauden lopussa 100 punnan pääoma palaisi tuotantovaiheeseen ja $33 \frac{1}{3}$ punnan pääoma menisi kiertovaiheeseen. Jälkimmäinen pääoma tarvitsisi kiertoonsa $\frac{1}{3}$ kuukautta; se palaisi siis tuotantovaiheeseen 10 päivässä.

Ensimmäinen pääoma voisi palata uudelleen kiertoon vasta seitsemännen kuukauden lopussa. Kun toinen pääoma astui kiertoon viidennen kuukauden alussa, ja se palaisi takaisin sanokaamme viidennen kuukauden kymmenentenä päivänä, astuisi uudelleen kiertoon kuudennen kuukauden kymmenentenä päivänä ja palaisi takaisin kuudennen kuukauden kahdentenäkymmenentenä päivänä astuakseen jälleen kiertoon seitsemännen kuukauden kahdentenäkymmenentenä päivänä; palaisi seitsemännen kuukauden lopussa, kun taas ensimmäinen pääoma alkaisi uudelleen kiertää samalla hetkellä kun toinen palaisi takaisin. Ja niin edettäisiin: kahdeksannen kuukauden alku ja paluu sen kuukauden samana päivänä, yhdeksännen kuukauden alku jne.

Sanalla sanoen: jos pääoma olisi $\frac{1}{3}$ suurempi, juuri sen verran että se vastaisi kiertoaikaa, niin se voisi pitää työssä koko ajan saman määrän työläisiä. Mutta pääoma voi olla koko ajan tuotantovaiheessa myös siinä tapauksessa, että se käyttää jatkuvasti $\frac{1}{3}$ vähemmän työtä. Jos kapitalisti aloittaisi tuotantoprosessin vain 75 punnan pääomalla, niin tuotanto olisi päätöksessä kolmannen kuukauden lopussa; sen jälkeen pääoma kiertäisi yhden kuukauden, ja tänä aikana kapitalisti voisi jatkaa tuotantoa, koska hän olisi säilyttänyt käsissään 25 punnan pääoman. Ja jos hän tarvitsee 75 punttaa pannakseen kolmeksi kuukaudeksi liikkeeseen tietyn työmäärän, niin hän tarvitsee 25 punttaa pannakseen saman määrän liikkeeseen yhdeksi kuukaudeksi. Kapitalisti panisi koko ajan liikkeeseen saman työläismäärän.

Tullakseen myydyksi jokainen hänen tavaraeränsä vaatii $\frac{1}{12}$ vuotta. Jos hän tarvitsee aina $\frac{1}{3}$ tuotantoajasta saadakseen tavaransa myydyksi, niin jne. Tämä kysymys voidaan ratkaista hyvin yksinkertaisella yhtälöllä, johon palaamme myöhemmin. Oikeastaan tämä kysymys ei kuulu tähän. Mutta se on tärkeä, koska se liittyy myöhempiin luottokysymyksiin.

Seuraavat seikat ovat tulleet joka tapauksessa toistaiseksi selviksi. Merkitkäämme tuotantoaikaa kirjaimilla *pt*, kiertoaikaa kirjaimilla *ct* ja pääomaa kirjaimella *C*. Pääoma *C* ei voi olla samanaikaisesti tuotantovaiheessa ja kiertovaiheessa. Jos pääoma

haluaa jatkaa tuotantoprosessia ollessaan kierrossa, sen on jakaantava kahteen osaan, joista toinen on tuotantovaiheessa samaan aikaan kun toinen on kiertovaiheessa, ja prosessin jatkuvuutta pitää yllä se, että osan a ollessa yhdessä määritteisyydessä, osa b on asetettu toiseen. Olkoon aina tuotannossa oleva pääoman osa x ; silloin $x = C - b$ (olkoon b kierrossa oleva pääoman osa). $C = b + x$. Jos pääoman kiertoaika olisi yhtä kuin nolla, jos kiertoaika ct olisi yhtä kuin nolla, niin olisi samoin $b = 0$, ja x olisi $= C$. Kierrossa oleva pääoman osa (b) kokonaispääoma (C) = kiertoaika (ct): tuotantoaika (pt). Kaava $b : C = ct : pt$ osoittaa, että kierrossa oleva pääoman osa suhteutuu kokonaispääomaan samoin kuin kiertoaika tuotantoaikaan.

Jos 100 punnan pääoma tekee kierroksen 5 % voitolla aina 4 kuukaudessa, niin että 3 kuukauden tuotantoaikaa kohti tulee 1 kuukauden kiertoaika, niin kokonaislisäarvoksi tulee, niin kuin olemme nähneet*, $\frac{5 \times 12}{4} = 5 \times 3 = 15$, eikä 20, kun $c = 0$, sillä silloin saisimme $S' = \frac{5 \times 12}{3} = 20$. Nyt kuitenkin kokonaislisäarvo on yhtä kuin 15 punttaa; se on 5 % voitto 75 punnan pääomalle jos kiertoaika olisi yhtä kuin nolla, jos pääoma tekisi neljä kierrosta vuodessa ja olisi koko ajan käytössä. Ensimmäisen vuosineljänneksen lopussa pääoman voitto olisi $3 \frac{3}{4}$ punttaa; vuoden lopussa se olisi 15 punttaa. (Mutta tässä tapauksessa kierroksen tekisi vain 300 punnan kokonaispääoma, kun taas ensimmäisessä tapauksessa, kun $ct = 0$, kiersi 400 punnan pääoma.)

Siis 100 punnan pääoma voi 1 kuukauden kiertoajan tullessa 3 kuukauden tuotantoaikaa kohti pitää jatkuvasti tuottavassa käytössä 75 punnan pääomaa; tällöin on 25 punnan pääoma koko ajan kierrossa tuottamattomasti. Jos merkitsemme yhtä kuukautta kirjaimella M , niin voimme ilmaista tämän suhteen yhtälöllä $75 : 25 = 3 M : 1 M$; tai jos merkitsemme tuotannossa käytettävää pääoman osaa kirjaimella p , kierrossa olevaa osaa kirjaimella c ja vastaavia aikoja kirjaimilla c' ja p' , niin $p : c = p' : c'$; ($p : c = 1 : \frac{1}{3}$). [Meidän esimerkissämme] tuotannossa oleva pääoman osa suhteutuu aina kierrossa olevaan osaan kuten $1 : 1\frac{1}{3}$, mutta tätä $\frac{1}{3}$ edustavat aina pääoman vaihtelevat rakennosat. Kuitenkin $p : C = 75 : 100 = \frac{3}{4}$; $c = \frac{1}{4}$; $p : C = 1 : \frac{4}{3}$ ja $c : C = 1 : 4$. Kokonaiskierto = $4 M$; $p : U = 3M : 4 M = 1 : \frac{4}{3}$.

* * *

[VI—36] Pääoman kiertoprosessissa tapahtuu samanaikaisesti muodonmuutos ja aineenvaihto. Emme voi tässä lähteä R :sta,

* Ks. tämän teoksen II osan s. 133—137. Ero on vain siinä, että tässä aika lasketaan kuukausina. *Toim.*

vaan tuotantoprosessista edellytyksenä. Aineelliselta kannalta katsottuna tuotannossa kulutetaan työväline loppuun ja raaka-aine jalostetaan. Tuloksena on tuote — uusi luotu käyttöarvo, joka eroaa elementaarisista edellytyksistään. Tuote luodaan vasta tuotantoprosessissa — tarkasteltaessa asiaa aineelliselta kannalta. Tämä on ensimmäinen ja oleellinen aineellinen muutos. Markkinoilla, vaihdettaessa rahaan tuote työnnetään pois pääoman kehäkierrosta ja joutuu kulutukseen, tulee kulutusesineeksi, joko yksilöllisen tarpeen lopulliseen tyydytykseen tai toisen pääoman raaka-aineeksi.

Vaihdettaessa tavara rahaan aineenvaihto ja muodonmuutos lankeavat yksiin, koska rahassa itse sisältö kuuluu juuri taloudelliseen muotomääritykseen. Mutta pääoman muuttumisessa takaisin aineellisiksi tuotantoehdoiksi on samalla olemassa rahan muuttuminen takaisin tavaraksi. Tapahtuu sekä tietyn käyttöarvon uusintaminen että arvon uusintaminen sellaisenaan. Mutta samoin kuin aineellinen elementti aivan alussa kiertoprosessiin astuessaan esiintyi tuotteena, siten tavara esiintyy kierron päättyessä uudelleen tuotannon ehtona. Sikäli kuin raha toimii tässä kiertovälineenä, se on tosiasiallisesti yhtäältä vain välitystä tuotannon ja kulutuksen välillä siinä vaihtoprosessissa, missä pääoma työntää arvon luotaan tuotteen muodossa, ja toisaalta välitystä tuotannon ja tuotannon välillä, jolloin pääoma työntää itsensä luotaan rahan muodossa ja vetää tavaran tuotantoehdon muodossa kehäkiertoonsa.

Kun pääomaa tarkastellaan aineelliselta kannalta, raha esiintyy pelkästään kiertovälineenä; muodon kannalta raha esiintyy pääoman arvonlisäyksen nimellisenä mittana ja tietyssä vaiheessa itseään varten olevana arvona. Tästä syystä pääoman [kiertoprosessi] on yhtä lailla sekä $T - R - R - T$ että $R - T - T - R$, ja lisäksi niin, että molemmat yksinkertaisen kierron muodot saavat tässä samalla myös lisämäärityksen, sillä $R - R$ on rahaa, joka luo rahaa, ja $T - T$ on tavara, jonka käyttöarvo tulee sekä uusintetuksi että lisätyksi. Mitä tulee rahankiertoon, joka esiintyy tässä pääoman kiertoon astuvana ja sen määräämänä, huomautamme vain ohimennen — sillä asiaa voidaan au fond* käsitellä vasta sen jälkeen kun on tarkasteltu monien pääomien toimintaa ja vaikutusta toisiinsa — että raha ilmeisesti on tässä eri määrityksissä.

* — oikeastaan, itse asiassa. *Toim.*

[7)] TUOTANTOAJAN JA TYÖAJAN ERO.
[STORCHIN AIHEUTTAMA SEKAANNUS »KIERRON
NOPEUTTAMISEN KEINOISSA»]

Toistaiseksi on oletettu, että tuotantoaika lankeaa yhteen työajan kanssa. Mutta tapahtuuhan esimerkiksi maanviljelyksessä tuotannon keskeytyksiä itse tuotantoajan puitteissa, ennen kuin tuote on valmis. [Kahdella eri tuotannonalalla] voi olla sama työaika, mutta tuotantovaiheen kesto voi olla erilainen, koska työ keskeytyy [toisella alalla]. Jos erona on vain se, että toisessa tapauksessa tuotteen valmiiksi saamiseen tarvitaan enemmän työtä kuin toisessa, silloin ei ole mitään ongelmaakaan. Silloin on näet yleisen lain mukaan selvää, että suuremman työmäärän sisältävä tuote on saman verran suurempi arvo, ja jos tietyn periodin aikana uusintaminen ei tapahdukaan yhtä monta kertaa, niin uusintetusta arvosta tulee vastaavasti suurempi. Onhan 2×100 aivan yhtä paljon kuin 4×50 . Myös lisäarvon laita on silloin samoin kuin kokonaisarvonkin.

Ongelma on siinä, että eri tuotteet tarvitsevat eripituisen tuotantoprosessin, vaikka niihin käytetäänkin yhtä paljon työaika (nimittäin kasattua ja elollista työtä yhteensä). Kiinteä pääoma toimisi tässä muka aivan yksin, ilman ihmistyötä, aivan kuin esimerkiksi siemen, joka on uskottu maan huostaan. Jos tätä tarvitsee vielä täydentää työllä, se on ajatuksissa vähennettävä jotta kysymys saadaan asetetuksi puhtaassa muodossa.

Jos kiertoaika on tässä sama, kierros tapahtuu harvemmin, koska tuotantovaihe kestää pitempään. Siis tuotantoaika plus kiertoaika, ts. $1 U$, on tässä suurempi kuin silloin kun tuotantoaika käy yksiin työajan kanssa. Tässä tuotteen kypsyttämiseen tarvittava aika ja [tämän aiheuttamat] keskeytykset työssä muodostavat tuotannon ehdot. Ei-työaika muodostaa ehdon työajalle, sille, että työaika todella muutetaan tuotantoajaksi. Ilmeisestikin on niin, että koko tämä kysymys kuuluu oikeastaan vasta myöhempään tarkasteluun, voiton suhdeluvun tasoittamiseen. Perusasia on kuitenkin selvitettävä tässä.

Pääoman hitaampi paluu — siihen sisältyy asian ydin — ei johdu tässä kiertojasta, vaan itse tuotannon ehdoista, joiden vallitessa työ tulee tuottavaksi; nämä ehdot kuuluvat tuotantoprosessin teknologisiin ehtoihin. On ehdottomasti torjuttava se suorastaan typerä ajatus, että jokin luonnosta johtuva seikka, joka estää pääomaa tietyllä tuotantohaaralla vaihtumasta samassa ajassa samaan työajan määrään, voisi jollakin tavoin *lisätä* pääoman arvoa. Arvo, siis myöskään lisäarvo, ei ole yhtä kuin tuotantovaiheen kestoaika, vaan yhtä kuin se työaika, joka tämän tuotantovaiheen kuluessa käytetään, sekä esineellistynyt että

elollinen työaika. Vain elollinen työaika — tarkemmin sanottuna elollinen työaika suhteessa esineellistyneeseen — voi luoda lisäarvoa, koska vain elollinen työ voi luoda lisätyöaikaa. {On selvää, että voiton suhdeluvun tasoittuessa mukaan tulee muita määrityksiä. Tässä ei kuitenkaan ole kysymys lisäarvon jakaantumisesta, vaan sen luomisesta.}

Näin ollen on väitetty oikeutetusti, että tältä kannalta esimerkiksi maanviljelys on vähemmän tuottavaa (tuottavuus suhteutuu tässä arvojen tuotantoon) kuin muut tuotantoalat. Toiselta puolen *maanviljelys on aivan samoin tuottavampaa kuin kaikki muut tuotantoalat — koska sen tuottavuuden kasvu vähentää suoraan välttämätöntä työaikaa*. Kuitenkin itse tämä seikka voi hyödyttää maanviljelystä vain siellä missä pääoma ja sitä vastaava yleinen tuotantomuoto jo hallitsevat.

Jo tämä tuotantovaiheen keskeytyminen sisältää sen, että maanviljelys ei voi koskaan olla se alue, josta pääoma aloittaa, jonka se ottaa ensimmäiseksi olinpaikakseen. Nämä tuotantovaiheen keskeytykset ovat ristiriidassa teollisen työn ensimmäisten perusedellytysten kanssa. Siten pääoma valtaa maanviljelyksen vain [teollisen tuotannon maanviljelykseen kohdistaman] vasta vaikutuksen avulla, mikä johtaa maanviljelyksen teollistumiseen. Siihen tarvitaan yhtäältä pitkälle kehittyntä kilpailua, toisaalta sitä että kemia, mekaniikka jne., ts. jalostusteollisuus on huomattavan kehittyntä. Näin ollen näemmekin historiasta, että maatalous ei milloinkaan *esiinny puhtaana* niissä tuotantotavoissa, jotka edeltävät pääomaa tai vastaavat maatalouden omia kehittymättömiä vaiheita. Maaseudun sivutuotannon, kuten kehräämisen, kutomisen jne., on korvattava ne rajoitukset, jotka ovat tässä olemassa työajan käytölle — näihin tuotantovaiheen keskeytyksiin sisältyvät rajoitukset.

Se että tuotantoaika ei käy yksiin työajan kanssa, voi ylipääntään johtua vain luonnonehdoista, jotka ovat tässä suoraan työn hyväksikäytön tiellä, ts. pääoman harjoittaman lisätyön anastamisen tiellä. Nämä pääoman tiellä olevat esteet eivät tietenkään ole mitään etuja, vaan ovat pääoman kannalta menetyksiä.

Koko tästä tapauksesta on tässä oikeastaan syytä mainita vain esimerkkinä sidotusta, yhteen vaiheeseen sidotusta pääomasta. Tässä on pidettävä kiinni vain siitä, että pääoma ei luo lisäarvoa niin kauan kuin se ei käytä elollista työtä. Itse käytetyn kiinteän pääoman uusintaminen ei luonnollisestikaan ole lisäarvon luomista.

(Ihmisruumiissa, yhtä vähän kuin pääomassa, eivät sen eri osat vaihdu uusintamisprosessissa samoissa ajanjaksoissa. Veri uusiutuu nopeammin kuin lihakset, lihakset taas nopeammin kuin luut, joita voidaan pitää tältä kannalta ihmisruumiin kiinteänä pääomana.)

[VI—37] Storch luettelee seuraavat kierron nopeuttamisen keinot 1) muodostetaan »työntekijöiden» luokka, joka toimii yksinomaan kaupassa; 2) parannetaan liikennevälineitä; 3) raha; 4) luotto (ks. edellä)*.

Tästä kirjavasta kokoelmasta käy ilmi poliittisten taloustieteilijöiden koko sekaannus. Raha ja rahankierto — se mitä kutsumme yksinkertaiseksi kierroksi — on sekä itse pääoman että pääoman kierron edellytys, ehto. Näin ollen ei voi sanoa, että raha pääomaa edeltävään tuotantovaiheeseen kuuluvana vaihtosuhteena, että raha rahana välittömässä muodossaan nopeuttaisi pääoman kiertoa; raha on tämän kierron edellytys. Puhuessamme pääomasta ja sen kierrosta asetumme sellaiseen yhteiskunnallisen kehityksen vaiheeseen, mihin rahaa ei tuoda mukaan keksintönä, vaan missä se on *edellytyksenä*. Siinä määrin kuin rahalla on itse välittömässä muodossaan arvoa, eikä se ole vain muiden tavaroiden arvo, niiden arvon symboli (kun näet jonkin välittömän pitää olla toinen välitön, voi se vain *esittää* sitä, olla tavalla tai toisella sen symboli), vaan sillä itsellään on arvoa, se itse on työtä, joka esineellistyy tiettyssä käyttöarvossa, raha ei voi suinkaan nopeuttaa pääoman kiertoa, vaan se päinvastoin hidastaa sitä.

Kun rahaa tarkastellaan niiltä molemmilta puolilta, jotka sillä on pääoman kierrossa, ts. sekä raha kiertovälineenä että raha realisoituna pääoman arvona, se kuuluu kiertokustannuksiin, sikäli kuin raha itse on työaika, jota käytetään yhtäältä lyhentämään kiertoaikaa ja toisaalta toteuttamaan kierron yhden laadullisen momentin: pääoman muuttumisen takaisin itsekseen itseään varten olevana arvona. Kummassakaan tapauksessa raha ei lisää arvoa. Toiselta puolen raha on arvon ruumiillistumisen muoto, joka aiheuttaa kustannuksia, kuluttaa työaika ja on siis vähennettävä lisäarvosta. Toiselta puolen rahaa voidaan tarkastella sellaisena mekanismina, joka säästää kiertoaikaa ja siten vapauttaa aikaa tuotantoa varten. Mutta sikäli kuin raha itse tällaisena mekanismina vaatii työtä ja on työn tuote, se edustaa suhteessa pääomaan *tuotannon faux fraisia***.

Raha kuuluu tuotantokustannuksiin.

Alkuperäiset tuotantokustannukset ovat itse kiertoaika työajan vastakohtana. Itse reaaliset kiertokustannukset ovat esi-neellistynyttä työaika — mekanismi, jolla vähennetään alkuperäisiä, kiertoaikaan liittyviä kustannuksia. Näin ollen raha välittömässä muodossaan, sellaisena kuin se kuuluu pääomaa edeltävään historialliseen tuotantovaiheeseen, ilmenee pääomalle kiertokustannuksena, ja siten pääoma suuntaa pyrkimyksensä rahan muovaamiseen pääoman itsensä kannalta adekvaatiksi, ts.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 118. *Toim.*

** — tarpeettomat (tuottamattomat) kustannukset. *Toim.*

rahan muuttamiseen kierron yhden momentin edustajaksi, joka ei vaadi mitään työajan käyttöä ja jolla itsellään ei ole arvoa. Siitä syystä pääoma pyrkii kumoamaan rahan sen perinteellisessä, välittömässä reaalisuudessa ja muuttamaan sen joksikin vain pääoman *asettamaksi* ja samalla kumoamaksi, joksikin puhtaasti *ajatukselliseksi*. Ei siis voi sanoa Storchin tavoin, että raha ylipäätään on pääomankierron nopeuttamisen väline; on päinvastoin sanottava, että pääoma pyrkii muuttamaan rahan kiertoensa puhtaasti *ajatukselliseksi* momentiksi ja antamaan sille ensin pääomaa vastaavan adekvaatin muodon. Rahan poistamista välittömässä muodossaan vaatii rahankierto, josta on tullut pääomankierron momentti, koska raha on välittömästi edellytetyssä muodossaan pääomankierron *rajoitus*.

Pääoman tendenssinä on *kierto ilman kiertoaikaa*, ja siten myös vain kiertoajan lyhentämistä palvelevien välineiden muuttaminen pelkästään pääoman asettamiksi *muotomäärityksiksi*, samaan tapaan kuin ne eri momentit, jotka pääoma käy kierrossaan läpi, ovat sen oman metamorfoosin laadullisia määrityksiä.

Mitä tulee erityisen kauppiassäädyn muodostamiseen — ts. sellaiseen työnjaon kehitykseen, joka on muuttanut vaihtotoiminnan erityiseksi työn lajiksi, mikä tietysti vaatii, että vaihtoperaatioiden summan on täytynyt jo saavuttaa tietty taso, — (jos esimerkiksi 100 ihmisen vaihto vie $\frac{1}{100}$ heidän työajastaan, niin kukin heistä on vaihtaja yhdeltä sadasosaltaan; sata sadasosaa vaihtajaa olisi yksi ihminen. Näitä 100 kohti voisi sitten tulla yksi kauppias. Kaupan eroaminen itse tuotannosta, eli se, että itse vaihto saa osallisistaan eroavan edustajan, vaatii yleisesti ottaen vaihdon ja kanssakäymisen tiettyä kehitystasoa. Kauppias edustaa myyjään nähden kaikkia ostajia ja ostajaan nähden kaikkia myyjiä; kauppias ei siis esiinny äärijäsenenä, vaan itse vaihdon keskuksena, näin ollen välittäjänä), — niin tämä kauppiassäädyn muodostaminen, joka edellyttää rahan muodostumista, joskaan ei sen kaikissa momenteissa, on samalla edellytys pääomalle eikä sitä voi niin ollen katsoa pääoman spesifisen kierron välittäjäksi. Koska kauppa on sekä historiallisesti että loogisesti *edellytys* pääoman synnylle, meidän on palattava siihen ennen tämän luvun päättämistä, sillä se kuuluu pääoman syntyä käsittelevän jakson edelle tai itse siihen jaksoon.

Kuljetusvälineiden paraneminen, sikäli kuin se tarkoittaa fyysisen tavarankierron helpottumista, ei kuulu tähän, sillä tässä tarkastellaan pääomankierron muotomäärityksiä. Vasta siten kun tuote tulee *markkinoille*, vasta sitten se astuu ulos tuotantovaiheesta, siitä tulee tavara. Toisaalta kuljetusvälineet kuuluvat tähän sikäli kuin pääoman *palautumisaika* — ts. kiertoaika — lisääntyy markkinoiden ja tuotantopaikan välimatkan kasvaessa. Näin siis pääoman palautumisajan lyheneminen kuljetus-

välineiden ansiosta näyttää tältä kannalta kuuluvan suoraan pääomankierron tarkasteluun. Kuitenkin tämä kuuluu itse asiassa oppiin markkinoista, joka puolestaan kuuluu pääomaa käsittelevään jaksoon.

Vihdoin *luotto*. Tämän kierron muodon, joka on välittömästi pääoman aikaansaamaa, joka siis johtuu spesifisesti pääoman luonteesta, tämän pääoman *differentia specifican** Storch ja muut liittävät tässä rahaan, kauppiassäätyyn yms., jotka kuuluvat ylipäätään vaihdon kehitykseen ja siihen enemmän tai vähemmän perustuvaan tuotantoon. *Differentia specifican* esittäminen on tässä sekä teeman *loogista* kehittelyä että avain *historiallisen* kehityksen ymmärtämiseen. Niinpä me kohtaammekin historiassa — esimerkiksi Englannissa, mutta myös Ranskassa — yrityksiä korvata [metallinen] raha paperirahalla, ja toisaalta yrityksiä antaa pääomalle, sikäli kuin se on olemassa *arvon* muodossa, yksinomaan pääoman itsensä määräämä muoto, ja vihdoin yrityksiä luoton synnyttämiseen jo heti pääoman ilmaantuessa (ks. esimerkiksi Petty ja Boisguillebert).

[8] PIENI KIERTO VAIHTOPROSESSINA PÄÄOMAN JA TYÖVOIMAN VÄLILLÄ YLEISESTI. PÄÄOMA JA TYÖVOIMAN UUSINTAMINEN

Voimme erottaa kierrossa kokonaisprosessina ison ja pienen kierron. Edellinen käsittää koko periodin siitä hetkestä, jolloin pääoma astuu ulos tuotantoprosessista siihen hetkeen, jolloin se palaa siihen takaisin. Jälkimmäinen on jatkuva ja tapahtuu samanaikaisesti itse tuotantoprosessin kanssa. Se vastaa sitä pääoman osaa, joka maksetaan palkkana, vaihdetaan työvoimaan.

Tätä pääoman kiertoprosessia, joka on muodoltaan vastikkeiden vaihtoa, mutta on tosiasiallisesti vastikkeiden vaihdon lopettamista ja sen pelkästään muodollista asettamista (*arvon* muuttumista pääomaksi, jolloin vastikkeiden vaihto muuttuu vastakohdakseen, vaihto tulee vaihdon pohjalla puhtaasti muodolliseksi ja vastavuoroisuus on kokonaan toisella puolella), on tarkasteltava seuraavalla tavalla:

Vaihdettavat arvot ovat aina esineellistynyttä työaikaa, jokin määrä esineellisesti käsillä olevaa, *vastavuoroisesti* edellytetyä jo (jossakin käyttöarvossa) olemassa olevaa työtä. Arvo sellaisenaan on aina seuraus, ei milloinkaan syy. Arvo ilmaisee sitä työmäärää, jolla esine on tuotettu, siis sitä työmäärää, jolla se voidaan uusintaa, edellyttäen että tuotantovoiman taso on sama.

* . . . erottava tunnusmerkki. *Toim.*

Kapitalisti ei vaihda pääomaa suoraan työhön tai työaikaan; hän vaihtaa tavaroihin sisältyvää, niihin käytettyä aikaa elolliseen työvoimaan sisältyvään, siihen käytettyyn aikaan. Kapitalistin vaihdossa saama elollinen työaika ei ole työvoiman vaihtoarvo, vaan sen käyttöarvo. Samoin ei konetta vaihdeta eikä makseta tulosten syynä, vaan itse tuloksena, ei sen käyttöarvon mukaan, mikä sillä on tuotantoprosessissa, vaan tuotteena, tiettyinä määränä esineellistynyttä työtä. Työvoimaan sisältyvä työaika, ts. se aika, joka on välttämätön elollisen työvoiman tuottamiseksi, on se sama aika, joka tarvitaan — kun tuotantovoiman edellytetään pysyvän muuttumattomana — työvoiman uusintamiseksi, ts. sen säilyttämiseksi.

Niin siis kapitalistin ja työläisen välillä [VI—38] tapahtuva vaihto vastaa täysin vaihdon lakia, eikä vain vastaa sitä, vaan edustaa sen korkeinta kehitystä. Sillä niin kauan kuin itse työvoimaa ei vaihdeta, tuotannon perusta ei lepää vielä vaihdon varassa, ja vaihto käsittää vain ahtaan piirin, jonka perustana on ei-vaihto, kuten on laita kaikissa porvarillista tuotantoa edeltävissä vaiheissa. Mutta kapitalistin vaihdossa saaman arvon käyttöarvo on itse arvon luomisen elementti, ja tämän arvon luomisen mitta on elollinen työ ja työaika, ja sitä paitsi suurempi määrä elollista työtä kuin työvoimassa on esineellistynyt, ts. suurempi määrä työaikaa kuin elävän työläisen uusintaminen vaatii.

Kun pääoma siis vaihdossa sai vastikkeena työvoiman, niin se sai haltuunsa työajan — sikäli kuin tämä ylittää työvoimaan sisältyvän työajan — ilman vastiketta; pääoma anasti vaihdon *muodon* avulla itselleen vieraan työajan *ilman vaihtoa*. Tästä syystä vaihdosta tulee pelkästään muodollista, ja niin kuin olemme nähneet*, häviää pääomaa edelleen eriteltäessä myös se näennäisyys, että pääoma muka työvoimaa vastaan vaihtaessaan antaisi jotakin muuta kuin tämän oman esineellistyneen työn, ts. se näennäisyys, että pääoma muka antaisi ylipäätään jotain vaihdossa työvoimasta.

Mullistus [vaihtosuhteissa] on siis seurausta siitä, että vapaan vaihdon viimeinen vaihe on työkyvyn vaihtamista tavarana, sen vaihtamista arvona tavaranaan, arvoon, että työvoima hankitaan esineellistyneenä työnä, mutta sen käyttöarvo on elollinen työ, ts. vaihtoarvon luominen. Mullistus johtuu siitä, että työvoimiarvon käyttöarvo on itse arvoa luova elementti, arvon substanssi ja arvoa lisäävä substanssi. Kun työläinen tässä vaihdossa vaihtaa hänessä itsessään esineellistyvän työajan vastikkeeksi, hän antaa siis arvoa luovan ja arvoa lisäävän elollisen työaikansa. Hän myy itsensä seurauksena. Pääoma imee ja liittää hänet syynä, toimintana itseensä. Siten vaihto muuttuu vastakohdakseen, ja

* Ks. tämän teoksen I osan s. 390. *Toim.*

yksityisomistuksen lait — vapaus, tasa-arvoisuus, omistus oman työn ja sen vapaan käyttöoikeuden merkityksessä — muuttuvat työläisen omistamattomuudeksi ja hänen työnsä luovuttamiseksi [Entäusserung], työläisen suhtautumiseksi omaan työhönsä vieraina omaisuutena ja vice versa*.

Työpalkkana toimivan pääoman osan kierto seuraa tuotantoprosessia, esiintyy taloudellisena muutosuhteena sen rinnalla, tapahtuu samaan aikaan sen kanssa ja kietoutuu siihen. Vasta tämä kierto asettaa pääomaa sellaisenaan; se on pääoman arvonnalisäysprosessin ehto eikä edellytä vain tämän prosessin muotomääritystä, vaan myös sen substanssia. Tämä on pääoman alituisesti kiertävä osa, joka ei astu hetkeksikään itse tuotantoprosessiin, vaan seuraa alituisesti sitä. Tämä on se pääoman osa, joka ei astu hetkeksikään pääoman uusintamisprosessiin, mitä ei voi sanoa raaka-aineista. Työläisen *elämisen tarvikkeiden varasto* tulee ulos tuotantoprosessista tuotteena, tuloksena; mutta se ei mene milloinkaan tuotteena tuotantoprosessiin, koska tämä varasto on yksityiseen kulutukseen valmis tuote, se menee välittömästi työläisen kulutukseen ja vaihdetaan välittömästi tässä tarkoituksessa. Elämisen tarvikkeiden varasto on siis erotukseksi sekä raaka-aineista että työvälineistä liikkuvaa pääomaa (κατ' ἐξοχήν**).

Tässä on pääoman kehäkierron ainoa momentti, jossa kulutus tulee välittömästi mukaan. Siellä missä tavara vaihdetaan rahaan, toinen pääoma voi saada sen raaka-aineeksi uutta tuotantoa varten. Edelleen pääomaa, sen edellytysten mukaisesti, vastassa ei ole yksittäinen kuluttaja, vaan kauppias, joka itse ostaa tavaran myydäkseen sen rahaa vastaan. (Tätä edellytystä on kehiteltävä yleisessä muodossa suhteessa kauppiassäätöyn. Samalla on otettava esille, että liikemiesten välinen kierto ja liikemiesten ja kuluttajien välinen kierto ovat eri asioita.)

Siten liikkuva pääoma esiintyy tässä välittömästi työläisen yksilölliseen kulutukseen määrättynä; ylipäättään välittömään kulutukseen määrättynä ja niin ollen valmiin tuotteen muodossa olevana. Kun näin ollen pääoma on yhtäältä tuotteen edellytys, niin yhtä lailla valmis tuote on pääoman edellytys. Tämä palautuu historiallisesti siihen, että pääoma ei ole luonut maailmaa uudelleen, vaan tuotanto ja tuotteet olivat jo olemassa ennen kuin pääoma alistui ne prosessinsa alaisiksi. Kun pääoma on jo lähtenyt liikkeeseen, kun se on lähtenyt omasta itsestään, sitten se edellyttää itseään alituisesti eri muodoissaan yksilön kulutettavissa olevana tuotteena, raaka-aineena ja työvälineenä uusintaakseen alituisesti aina itsensä näissä muodoissa. Aluksi nämä muodot ilmenevät pääoman itsensä edellyttäminä ehtoina, sitten pääoman tuloksena. Pääoma tuottaa uusintamisprosessissaan omat ehtonsa.

* — päinvastoin. *Toim.*

** — sanan varsinaisessa merkityksessä. *Toim.*

Tässä me siis havaitsemme — sen suhteen nojalla, joka pääomalla on elolliseen työvoimaan ja tämän säilyttämisen luonnon-ehtoihin — että liikkuva pääoma on määritetty myös käyttöarvon kannalta suoraan yksilölliseen kulutukseen meneväksi ja siinä tuotteena tuhottavaksi. Näin ollen on tehty virhe päätellessä, että liikkuva pääoma ylipäätään olisi jotain *kulutettavaa*, aivan kuin hiiltä, öljyä, väriaineita jne., työvälineitä jne., maanparannuksen tuloksia jne., tehdasrakennuksia jne. ei kulutettaisi aivan samoin, jos kulutuksella ymmärretään niiden käyttöarvon ja niiden muodon tuhoamista. Mutta yhtä hyvin niitä kaikkia ei toki kuluteta, jos kulutuksella ymmärretään yksilöllistä kulutusta, kulutusta sanan varsinaisessa merkityksessä.

Tässä kierrossa pääoma työntää itsensä esineellistyneenä työnä aina luotaan assimiloidakseen elollisen työvoiman [Arbeitskraft] itseensä itselleen välttämättömänä hengitysilmana. Mitä sitten tulee työläisen kulutukseen, niin siinä uusinnetaan vain yksi, nimittäin — työläinen itse elollisena työvoimana. *Koska tämä itse työläisen uusintaminen on ehto pääomalle, niin työläisen kulutukseen ei ilmene välittömästi pääoman uusintamisena, vaan niiden suhteiden uusintamisena, joiden vallitessa yksistään pääoma on pääomaa. Elollinen työvoima kuuluu yhtä lailla pääoman olemassaolon ehtoihin kuin raaka-aineet ja työvälineet. Pääoma uusintaa siis itsensä kaksinkertaisesti: omassa muodossaan ja työläisen kulutuksessa, mutta jälkimmäisessä vain siinä määrin kuin tämä kulutus uusintaa työläisen elollisena työvoimana.* Siitä syystä pääoma nimittää tätä kulutusta tuottavaksi kulutukseksi — mutta ei tuottavaksi siksi, että se uusintaa yksilön, vaan siksi, että se uusintaa yksilöt työvoimana.

Kun Rossi* närkästelee sitä, että työpalkka lasketaan mukaan kahteen kertaan: ensin työläisen tulona ja sitten pääoman uusintavana kulutuksena, niin hänen moitteensa koskee vain niitä, jotka ottavat työpalkan välittömästi arvona mukaan pääoman tuotantoprosessiin. Sillä työpalkan maksaminen on sellainen kiertotapahtuma, että se osuu samanaikaisesti tuotantotapahtuman kanssa ja sen rinnalla. Tai niin kuin Sismondi⁴⁴ tältä kannalta sanoo: työläinen kuluttaa palkkansa ilman uusintamista, mutta kapitalisti kuluttaa sen tuottavasti sikäli että hän saa vaihdossa työtä, joka uusintaa työpalkan ja enemmän kuin työpalkan.

Tämä koskee itse pääomaa vain siinä tapauksessa, että sitä tarkastellaan objektina. Mutta sikäli kuin pääoma on suhde, ja lisäksi suhde elolliseen työvoimaan, työläisen kulutus uusintaa tämän suhteen. Toisin sanoen pääoma uusintaa itsensä kahdella tavalla se uusintaa itsensä arvona, mahdollisuutena aloittaa ar-

* Ks. tämän teoksen II osan s. 76—78. *Toim.*

vonlisäysprosessin uudelleen, toimia uudelleen pääomana vaihtamalla työtä vastaan; toiseksi se uusintaa itsensä suhteena työläisen kulutuksella, ja tämä uusintaa työläisen työvoimana, joka on vaihdettavissa pääomaan, työpalkkaan pääoman osana.

Siten tämä pääoman ja työn välinen kierto antaa pääoman yhdelle osalle — elämisen tarvikkeiden varastolle — jatkuvasti kiertävän, jatkuvasti kulutettavan, jatkuvasti uusinnettavan pääoman määrittymisen. Tässä kierrossa tulee hämmästyttävällä tavalla esiin ero pääoman ja rahan, pääomankierron ja rahan-kierron välillä. Pääoma maksaa esimerkiksi viikoittain palkkaa; työläinen kantaa palkkansa kauppiaille jne.; tämä siirtää sen suoraan tai epäsuorasti pankkiirille; ja seuraavalla viikolla tehtailija ottaa sen takaisin pankkiirilta jakaakseen sen uudelleen samalle työläiselle jne. Yhdellä ja samalla rahasummalla kierrätetään jatkuvasti uusia pääoman osia. Mutta itse rahasumma ei määrää niitä pääoman osia, joita näin kierrätetään. Jos palkan raha-arvo kasvaa, niin kiertovälinekin kasvaa, mutta tämän kiertovälineen paljous ei määrää tätä kasvua. Jos rahan tuotantokustannukset eivät alene, ei mikään rahan määrän lisäys vaikuta tähän kiertoon tulevaan pääoman osaan. Raha esiintyy tässä pelkkänä kiertovälineenä. Koska monille työläisille on maksettava samaan aikaan, tarvitaan samanaikaisesti tietty rahasumma, joka kasvaa työläisten lukumäärän mukana. Toisaalta rahan kierron nopeutuessa rahaa tarvitaan vähemmän kuin niissä tapauksissa, jolloin työläisiä on vähemmän, mutta rahankierron mekanismi ei ole yhtä hyvin säädelty.

Tarkastelemamme kierto [pääoman ja työvoiman välinen vaihto] on tuotantoprosessin ehto ja samalla myös [kokol] [VI—39] kiertoprosessin ehto. Jos pääoma toisaalta ei palaisi takaisin kierrosta, ei tätä työläisen ja pääoman välistä kiertoa voisi aloittaa uudestaan; siis tämän kierron ehtona puolestaan on, että pääoma käy läpi metamorfoosinsa eri momentit tuotantoprosessin *ulkopuolella*. Ellei pääoman paluuta kierron alueelta tapahtuisi, se ei johtuisi siitä etteikö *rahaa* olisi riittävä määrä *kiertovälineenä*, vaan joko siitä, että pääomaa ei olisi olemassa tuotteiden muodossa, ts. tämä *liikkuvan* pääoman osa puuttuisi, tai siitä, että pääoma ei olisi saanut *rahan muotoa*, ts. ei olisi realisoitunut pääomana, mikä taas ei kuitenkaan johtuisi kiertovälineen määrästä, vaan siitä, että pääoma ei olisi saanut rahan *laadullista määrittystä*, mitä varten ei ole suinkaan tarpeen, että pääoma olisi metallisen käteisrahan muodossa, välittömässä rahamuodossa. Se, olisiko pääoma saanut tämän muodon vai ei, ei puolestaan olisi riippunut kiertovälineenä kiertävän rahan määrästä, vaan pääoman vaihtamisesta arvoon sellaisenaan; tässä esiintyi jälleen laadullinen, ei määrällinen momentti, mihin puutummme lähemmin puhuessamme pääomasta rahana (korosta jne.).

[9] KIERRON KOLMINAINEN MÄÄRITYS ELI
 KOLMINAINEN KIERTOTAPA. LIKKUVAKSI JA KIIN-
 TEÄKSI ERIYTYNEEN KOKONAISPÄÄOMAN
 KIERROSAIKA. TÄLLÄISEN PÄÄOMAN KESKIMÄÄRÄINEN
 KIERTO. KIINTEÄN PÄÄOMAN VAIKUTUS PÄÄOMAN
 KIERROKSEN KOKONAISAIKAAN.
 KIERTÄVÄ KIINTEÄ PÄÄOMA

Kierto ilmenee kokonaisuudessaan tarkasteltuna kolminaisena:

1) Kokonaisprosessi — pääoman kulku läpi eri momenttiensa, minkä seurauksena pääoma esiintyy virtaavana, kiertävänä pääomana. Sikäli kuin prosessin jatkuvuus virtualiter* katkeaa kussakin momentissa ja kukin momentti pystyy vastustamaan siirtymistä seuraavaan vaiheeseen, pääoma ilmenee tässä yhtä lailla kiinnitettynä eri suhteisiin ja tämän kiinnittyneisyyden eri tavat muodostavat erilaiset pääomat tavarapääoman, rahapääoman, pääoman tuotantoehtona.

2) Pieni kierto pääoman ja työvoiman välillä. Se seuraa tuotantoprosessia ja ilmenee sopimuksena, vaihtona, kanssakäymisen muotona, joiden pohjalta tuotantoprosessi alkaa. Tähän kiertoon astuva pääoman osa — elämisen tarvikkeiden varasto — edustaa liikkuvaa pääomaa $\kappa\tau' \acute{\epsilon}\xi\omicron\chi\acute{\eta}\nu$ ** . Se ei ole määrätty vain muodon puolesta: itse sen käyttöarvo, ts. sen aineellinen määritys kulutettavana ja suoraan yksilölliseen kulutukseen menevänä tuotteena muodostaa osan sen muotomäärityksestä.

3) Iso kierto: pääoman liike tuotantovaiheen ulkopuolella, jolloin sen aika työajan vastakohtana ilmenee kiertoaikana. Tästä tuotantovaiheessa olevan ja siitä pois astuvan pääoman vastakohtaisuudesta johtuu *virtaavan* ja *kiinteän pääoman* ero. Jälkimmäinen on sitä pääomaa, joka on kiinnitetty tuotantoprosessiin ja kulutetaan itse tässä prosessissa; vaikka se tulee ulos isosta kierrosta, se ei koskaan palaakaan siihen, ja silloin kun se kiertää, se kiertää vain tullakseen kulutetuksi tuotantoprosessissa, tullakseen kahlitukseksi siihen.

Nämä kolme eroa pääoman kierrossa synnyttävät [ensiksikin] kolme eroa kiertävän ja kiinnitetyn pääoman välillä; [toiseksi] ne asettavat pääoman yhden osan kiertäväksi $\kappa\tau' \acute{\epsilon}\xi\omicron\chi\acute{\eta}\nu$, koska tämä osa ei mene milloinkaan tuotantoprosessiin, mutta seuraa sitä alituisesti; ja kolmanneksi ne asettavat *virtaavan* ja *kiinteän* pääoman välisen eron. Kiertävä pääoma muodossa n:o 3 sisältää myös muodon n:o 2, koska, jälkimmäinenkin muoto on vas-

* — potentiaalisesti. *Toim.*

** — sanan varsinaisessa merkityksessä. *Toim.*

takkainen kiinteälle pääomalle; mutta muoto n:o 2 ei sisällä muotoa n:o 3.

Sellaisenaan tuotantoprosessiin kuuluva pääoman osa on se osa, joka palvelee aineellisesti vain *tuotantovälineenä*, on välittäjänä elollisen työn ja muokattavan materiaalin välillä. Osa virtaavasta pääomasta, esimerkiksi hiili, öljy jne., palvelee myös pelkästään tuotantovälineenä. Tähän kuuluu kaikki se, mikä palvelee vain välineenä tietyn koneen tai sitä liikuttavan koneen pitämistä käynnissä. Tätä eroa on vielä tutkittava lähemmin. Ennen muuta tämä ei ole ristiriidassa ensimmäisen määrittelyn kanssa, koska kiinteä pääoma *arvona* kiertää samassa määrin kuin se kuluu loppuun. Juuri tässä *kiinteän* pääoman määrittelyssä — ts. siinä määrittelyssä, missä pääoma menettää virtaavuutensa ja samastetaan *tiettyyn* käyttöarvoon, joka vie pääoman muuntumiskyvyn, — *kehittynyt pääoma*, sikäli kuin toistaiseksi tunnetun sen tuottavana pääomana, esiintyy kehittyneimmillään, ja pääoman kehitys pääomana mitataan juuri tässä näennäisesti epäadekvaatissa muodossa ja sen kasvavassa osuudessa verrattuna liikkuvan pääoman muotoon määrittelyssä n:o 2. Tämä on soma ristiriita. Sitä on kehiteltävä.

Ne pääoman eri lajit, jotka ilmaantuvat poliittiseen taloustieteeseen ulkoapäin aivan kuin putoaisivat taivaasta, esiintyvät tässä itse pääoman luonteesta johtuvien liikkeiden synnyttäminä tai oikeammin ilmiöinä, [als ebenso viele Niederschläge] jotka itse tämä liike eri määrittelyssään synnyttää.

Liikkuva pääoma »eroaa» alituisesti kapitalistista palatakseen takaisin hänelle alkuperäisessä muodossaan. *Kiinteä pääoma* ei tee niin (*Storch*). »*Liikkuva pääoma* on se pääoman osa, joka ei tuota voittoa *ennen kuin siitä on päästy eroon*; kiinteä pääoma yms. tuottaa tätä voittoa *pysyessään omistajansa hallussa*» (*Malthus*). »*Liikkuva pääoma* ei tuota haltijalleen tuloa eikä voittoa *niin kauan kuin se pysyy hänen hallussaan*; *kiinteä pääoma* tuottaa tätä voittoa vaihtamatta haltijaa ja tarvitsematta kiertoa» (*A. Smith*)⁴⁵.

Tältä kannalta pääoman lähtö omistajaltaan (sen haltijan jättäminen) merkitsee ainoastaan vaihtotapahtumassa toteutuva omistuksen tai hallinnan *luovuttamista*; ja koska jokaisen vaihtoarvon ja siis jokaisen pääoman luonne on sellainen, että siitä tulee luovuttamisella arvo haltijalleen, niin määrittely edellä esitettyssä muodossa ei voi olla oikea. Jos kiinteä pääoma olisi olemassa omistajalleen ilman vaihdon välitystä ja vaihtoon sisältyvää vaihtoarvoa, niin kiinteä pääoma olisi tosiasiallisesti pelkkä käyttöarvo, ei siis pääomaa.

Kuitenkin edellä esitetyn määrittelyn perustana on tämä: kiinteä pääoma kiertää *arvona* (joskin vain osina, perättäisesti, kuten saamme nähdä). Se ei kierrä *käyttöarvona*. *Kiinteä pääoma*, sikäli kuin sitä tarkastellaan aineelliselta puolelta, tuotantopro-

sessin momenttina, ei ylitä milloinkaan rajojaan, sen haltija ei luovuta sitä, se ei lähde hänen kädestään. Se kiertää vain *muodon puolelta*, pääomana, pitkäikäisenä arvona. Liikkuvassa pääomassa ei ole muodon ja sisällön, käyttöarvon ja vaihtoarvon eroa. Jotta liikkuva pääoma kiertäisi vaihtoarvona, olisi vaihtoarvo, sen on astuttava kiertoon käyttöarvona, tultava luovutetuksi. Vain itse arvo on käyttöarvo *pääomalle* sellaisenaan. Liikkuva pääoma realisoi itsensä pääoman arvona vain silloin kun se luovutetaan. Niin kauan kuin liikkuva pääoma pysyy kapitalistin käsissä, sillä on arvoa vain *an sich**, mutta sitä ei ole vielä *asetettu*; se on arvo vain *δυνάμει*, mutta ei *actu***. Kiinteä pääoma sitä vastoin realisoituu arvona vain niin kauan kuin se pysyy kapitalistin käsissä käyttöarvona, tai jos asia ilmaistaan aineellisenä suhteena, niin kauan kuin se pysyy tuotantoprosessissa, mitä voidaan tarkastella pääoman sisäisenä orgaanisena liikkeenä, sen suhteena omaan itseensä, vastapainona sen fyysiselle liikkeelle, sen olemiselle toisia varten. Kun siis *kiinteä pääoma* tuotantoprosessiin astuttuaan jää siihen, niin se myös häviää siinä, kulutetaan loppuun. Tämän häviämisen kesto ei vielä koske meitä tässä.

Tältä kannalta siis kaikki se, mitä Cherbuliez⁴⁶ kutsuu *apua-aineiksi*, kuten hiili, puu, öljy, talkki jne., jotka tuhoutuvat kokonaan tuotantoprosessissa ja joilla on pelkkä *käyttöarvo* tuotantoprosessille, kuuluu *kiinteään pääomaan*. Mutta näillä samoilla materiaaleilla on jokin käyttöarvo myös tuotannon ulkopuolella ja ne voidaan kuluttaa myös toisella tavalla, aivan samoin kuin rakenteet, talot jne. eivät nekään ole välttämättä tuotantoon tarkoitettuja. Ne eivät ole *kiinteää pääomaa* tietyn olemistapansa, vaan käyttönsä nojalla. Niistä tulee kiinteää pääomaa niiden astuessa tuotantoprosessiin. Ne ovat *kiinteää pääomaa* niin pian kuin ne on asetettu tuotantoprosessin momenteiksi, sillä siinä tapauksessa ne [VI—40] menettävät potentiaalisen liikkuvan pääoman ominaisuutensa.

Siis kun pääoman pieneen kehäkiertoon menevä pääoman osa, — toisin sanoen pääoma, sikäli kuin se ottaa osaa tähän liikkeeseen, pääoman ja työvoiman väliseen kiertoon, työpalkkana kiertävä pääoman osa, — ei aineelliselta puoleltaan, käyttöarvona, milloinkaan astu ulos kierrosta eikä milloinkaan astu sisään pääoman tuotantoprosessiin, vaan edeltävä tuotantoprosessi työntää sen aina pois tuotteena, tuloksena, — niin päinvastoin *kiinteäksi pääomaksi* määritetty pääomanosa ei käyttöarvona, materiaallisen olemisensa kannalta astu milloinkaan ulos tuotantoprosessista eikä

* — itsessään, mahdollisuutena, potentiaalisesti. *Toim.*

** — mahdollisesti, mutta ei tosiasiallisesti. *Toim.*

milloinkaan *mene uudelleen kiertoon*. Samalla kun viimeksi mainittu pääoman osa astuu kiertoon vain *arvona* (valmiin tuotteen arvon osana), toinen osa astuu vain *arvona* tuotantoprosessiin, sillä välttämätön työ on palkan uusintamista, palkkana kiertävän pääoman arvon osan uusintamista. Tällainen on siis kiinteän pääoman *ensimmäinen* määrittely ja tältä kannalta siihen sisältyvät myös *apuaaineet*.

Toiseksi: Kuitenkin kiinteä pääoma voi astua kiertoon vain siinä määrin kuin se kuuluu tuotantoprosessissa käyttöarvona loppuun. Kiinteä pääoma tulee arvona tuotteeseen — ts. se tulee tuotteeseen kulutettuna eli siinä säilytettynä työaikana — siinä määrin kuin se häviää käyttöarvona itsenäisessä muodossaan. Käytössä se kulutetaan loppuun, mutta niin että sen arvo siirtyy sen muodosta tuotteen muotoon. Ellei kiinteää pääomaa käytetä, ellei sitä kuluteta loppuun itse tuotantoprosessissa — jos kone seisoo, rauta ruostuu, puu lahoaa, — niin sen arvo tietysti häviää sen katoavan käyttöarvona olemisen mukana. Sen kierto arvona vastaa sen kulutusta tuotantoprosessissa käyttöarvona. Kiinteän pääoman täysi arvo uusinnetaan kokonaisuudessaan, ts. palaa kierrosta vain silloin kun se on käyttöarvona kulutettu täysin loppuun tuotantoprosessissa. Niin pian kuin kiinteä pääoma on liuenut täydellisesti arvoon ja niin ollen astunut täydellisesti kiertoon, se on täydellisesti hävinnyt käyttöarvona ja niin ollen se täytyy korvata tuotannon välttämättömänä momenttina uudella, samaa lajia edustavalla käyttöarvolla, ts. se täytyy uusintaa. Kiinteän pääoman uusintamisen välttämättömyyden, ts. sen uusintamisen ajankohdan määrää se aika, jonka kuluessa kiinteä pääoma käytetään loppuun, kulutetaan tuotantoprosessissa.

Liikkuvan pääoman uusintamisen määrää kiertoaika, kun taas kiinteän pääoman kierron määrää aika, jonka kuluessa se kulutetaan käyttöarvona, aineellisena oliona tuotantotapahtumassa, ts. se aika, jonka kuluessa kiinteä pääoma on uusinnettava. Tuhat naulaa lankaa voidaan jälleen uusintaa niin pian kuin ne on myyty ja niistä saatu raha voidaan jälleen vaihtaa puuvillaan jne., sanalla sanottuna langan tuotantoelementteihin. Siten langan uusintamisen määrää kiertoaika. Tuhannen punnan arvoinen kone, joka kestää 5 vuotta, kulutetaan loppuun vasta 5 vuoden kuluttua ja on silloin enää pelkkää rautaromua, kuluu vuodessa sanokaamme viidenneksellä, jos otamme keskiarvon sen [vuotuudesta] kulutuksesta tuotantoprosessissa. Kiertoon menee siis joka vuosi vain $\frac{1}{5}$ koneen arvosta ja vasta 5 vuoden kuluttua arvo on mennyt kokonaan kiertoon ja palannut siitä. Siten koneen menon kiertoon määrää kokonaan se aika, jossa se tulee käytetyksi loppuun, ja sen ajan, jonka koneen arvo tarvitsee mennäkseen täysin kiertoon ja palatakseen siitä, määrää sen uusintamisen kokonaisaika, aika, jonka kuluessa se on uusinnettava.

Kiinteä pääoma menee vain arvona tuotteeseen kun taas liikkuvan pääoman käyttöarvo on jäänyt tuotteeseen sen substanssina ja on vain ottanut toisen muodon. Tämä ero muuttaa oleellisesti liikkuvaksi ja kiinteäksi pääomaksi jakaantuvan kokonaispääoman *kiertoaikaa*. Merkitkäämme kokonaispääomaa kirjaimella S , sen liikkuvaa osaa kirjaimella c ja kiinteää osaa kirjaimella f ; kiinteä pääoma olkoon $\frac{1}{x}S$, liikkuva taas $\frac{1}{y}S$. Olettakaamme, että liikkuva pääoma tekee 3 kierrosta vuodessa, kiinteä pääoma puolestaan vain 2 kierrosta 10 vuodessa. Kymmenessä vuodessa f eli $\frac{S}{x}$ tekee kaksi kierrosta, kun taas saman 10 vuoden aikana $\frac{S}{y}$ tekee 3×10 , ts. 30 kierrosta. Jos S olisi yhtä kuin $\frac{S}{y}$, ts. jos koko pääoma olisi pelkkää liikkuvaa pääomaa, niin U , sen kierrosluku olisi yhtä kuin 30, ja koko 10 vuodessa kierroksen tehnyt pääoma olisi yhtä kuin $30 \times \frac{S}{y}$.

Mutta kiinteä pääoma tekee 10 vuodessa vain kaksi kierrosta. Sen $U' = 2$, ja koko kierroksen tehnyt kiinteä pääoma on yhtä kuin $\frac{2S}{x}$. Kuitenkin $S = \frac{S}{y} + \frac{S}{x}$ ja sen kokonaiskierrosaika on yhtä kuin näiden molempien osien kokonaiskierrosaika. Jos kiinteä pääoma tekee kaksi kierrosta 10 vuodessa, niin yhdessä vuodessa kierroksen tekee $\frac{1}{5}$ kiinteästä pääomasta ($\frac{2}{10} = \frac{1}{5}$). Liikkuva pääoma puolestaan tekee yhdessä vuodessa kolme kierrosta. Suure $\frac{S}{5x}$ tekee joka vuosi yhden kierroksen.

Kysymystä on helppo käsitellä, jos 1 000 taalerin pääoma muodostuu 600 taalerin liikkuvasta pääomasta ja 400 taalerin kiinteästä pääomasta; siis $\frac{3}{5}$ on liikkuvaa ja $\frac{2}{5}$ kiinteää pääomaa. Jos kiinteä pääoma toimii 5 vuotta, ts. tekee yhden kierroksen 5 vuodessa, kun taas liikkuva pääoma tekee 3 kierrosta vuodessa, niin mikä on kierrosten keskiarvo tai kokonaispääoman keskimääräinen kierrosaika? Jos pääoma olisi pelkkää liikkuvaa pääomaa, niin [viidessä vuodessa] se tekisi 5×3 , ts. 15 kierrosta; koko kierroksen tehnyt pääoma olisi 5 vuodessa yhtä kuin 15 000 taaleria. Mutta $\frac{2}{5}$ pääomasta tekee vain 1 kierroksen 5 vuodessa. Näistä [kiinteän pääoman] 400 taalerista tekee siis vuodessa kierroksen $\frac{400}{5}$, ts. 80 taaleria. 1 000 taalerin [kokonaispääomasta] tekee vuodessa 600 kolme kierrosta ja 80 yhden kierroksen; ts. vuodessa kierroksen tekisi vain 1 880 taaleria. Siten 5 vuodessa kierroksen tekisi $5 \times 1\,880$, ts. 9 400 taaleria eli 5 600 taaleria vähemmän kuin siinä tapauksessa, että koko pääoma olisi pelkkää liikkuvaa pääomaa. Jos koko pääoma olisi vain liikkuvaa, niin se tekisi yhden kierroksen $\frac{1}{3}$ vuodessa.

[VI—41] Jos pääoma on 1 000 taaleria, $c = 600$ taaleria, jotka tekevät kaksi kierrosta vuodessa, $f = 400$ taaleria, jotka tekevät yhden kierroksen vuodessa, silloin 600 taaleria $\left(\frac{3}{5}S\right)$ tekee kierroksen puolessa vuodessa. Samalla tavoin $400/2$ taaleria, ts. $\frac{2S}{5 \times 2}$ [kiinteä pääomal] tekee kierroksen puolessa vuodessa. Puolessa vuodessa tekee kierroksen siis kaikkiaan $600 + 200 = 800$ taaleria (ts. $c + f/2$). Siis *koko vuodessa* tekee kierroksen 2×800 eli 1 600 taaleria. Jos 1 600 taaleria tekee kierroksen yhdessä vuodessa, niin 100 taaleria tekee $12/16$ kuukaudessa ja 1 000 taaleria $120/16$ eli $7\frac{1}{2}$ kuukaudessa. Koko 1 000 taalerin pääoma tekee siis kierroksen $7\frac{1}{2}$ kuukaudessa, kun se tekisi sen 6 kuukaudessa, jos se muodostuisi pelkästä liikkuvasta pääomasta. $7\frac{1}{2} : 6 = 1\frac{1}{4} : 1$ eli $7\frac{1}{2} : 6 = \frac{5}{4} : 1$.

Jos kokonaispääoma on 100 taaleria, liikkuva 50 ja kiinteä 50 taaleria ja jos edellinen osa tekee vuodessa kaksi kierrosta ja jälkimmäinen yhden, niin puolet 100 taalerista tekisi yhden kierroksen 6 kuukaudessa ja neljännes 100 taalerista samoin yhden kierroksen 6 kuukaudessa. Siten 6 kuukaudessa tekee kierroksen kolme neljännestä 100 taalerista, siis 75 taaleria, ja niin ollen 100 taaleria 8 kuukaudessa. (Jos kaksi neljäsosaa 100 taalerista tekee kierroksen 6 kuukaudessa ja samassa 6 kuukauden ajassa tekee kierroksen neljäsosa 100 taalerin pääomasta, ts. puolet kiinteästä pääomasta, se merkitsee että kolme neljäsosaa 100 taalerin pääomasta tekee kierroksen 6 kuukaudessa, siis yksi neljännes $\frac{6}{3}$ eli 2 kuukaudessa, siis neljä neljäsosaa 100 taalerista eli 100 taaleria tekee kierroksen $6 + 2$ eli 8 kuukaudessa.)

Pääoman kierroksen kokonaisaika on 6 kuukautta (koko liikkuvan pääoman ja kiinteän pääoman puolikkaan eli koko pääoman neljänneksen kierrosaika) plus $\frac{6}{3}$ (ts. tämä kierrosaika jaettuna luvulla, joka ilmaisee jäljelle jäävän kiinteän pääoman osuuden siitä pääomasta, joka tekee kierroksen liikkuvan pääoman kierrosajassa). Tällä tavoin tapahtuu edellä käsitellyssä esimerkissä: $\frac{3}{5}$ pääomasta 100 tekee kierroksen 6 kuukaudessa, samoin $\frac{1}{5}$ pääomasta 100; siis kaikkiaan $\frac{4}{5}$ pääomasta 100 tekee kierroksen 6 kuukaudessa; siis jäljelle jäävä $\frac{1}{5}$ pääomasta 100 tekee kierroksen $\frac{6}{4}$ kuukaudessa; siten kokonaispääoma tekee kierroksen $6 + \frac{6}{4}$, ts. $6 + 1\frac{1}{2}$ eli $7\frac{1}{2}$ kuukaudessa.

Yleisesti ilmaistuna asia on siis seuraavasti: keskimääräinen kierrosaika on yhtä kuin liikkuvan pääoman kierrosaika plus tämä kierrosaika jaettuna luvulla, joka ilmoittaa kuinka monta kertaa kiinteän pääoman jäljelle jäävä osa sisältyy tänä kierrosaikana kierroksen tekevän pääoman kokonaismäärään.

Jos kaksi 100 taalerin pääomaa, joista toinen on kokonaan liikkuvaa pääomaa ja toinen puoliksi kiinteää pääomaa, tuottaa kum-

pikin 5 % voiton ja toinen tekee 2 kierrosta vuodessa, kun taas toisen liikkuva osa tekee samoin 2 kierrosta vuodessa, mutta kiinteä osa vain yhden, niin koko kiertävä pääoma olisi ensimmäisessä tapauksessa 200 taaleria ja voitto tällöin 10 taaleria, ja toisessa tapauksessa olisi 1 kierros 8 kuukaudessa ja $\frac{1}{2}$ kierrosta 4 kuukaudessa eli 150 taaleria tekisi kierroksen 12 kuukaudessa, jolloin voitto olisi $7\frac{1}{2}$ taaleria.

Tämän kaltainen laskelma on vahvistanut sitä tavanomaista ennakkoluuloa, että liikkuva tai kiinteä pääoma tuottaisivat jollakin mystillisellä myötäsyttyisellä voimalla voittoa, mikä tulee esiin esimerkiksi Malthusin lausumassa »liikkuva pääoma tuottaa voittoa kun sen haltija pääsee siitä eroon» jne., samoin Malthusin teoksen »Measure of Value» jne. edellä lainatussa kohdassa, missä hän esittää käsityksiään kiinteän pääoman voiton kasaantumistavasta*. Tähänastisissa taloustieteellisissä teorioissa on jouduttu mitä suurimpiin sekaannuksiin ja mystifiointeihin kun lisäarvooppia ei ole tarkasteltu puhtaana, vaan siihen on sekoitettu reaalista voittoa käsittelevä oppi, joka palautuu eri pääomien osallistumiseen yleiseen voiton suhdeluukuun. Kapitalistiluokan voiton tai *pääoman* [des Kapitals] voiton on oltava olemassa ennen kuin sitä voidaan jakaa ja on suunnattoman absurdia yrittää selittää tämän voiton synty sen jakaantumisella.

Edellä esitetyn mukaisesti voitto pienenee, koska pääoman kiertoaika kasvaa samassa määrin kuin kiinteäksi pääomaksi nimetty pääoman osa kasvaa.

{Pääoman suuruus oletetaan pysyväksi. Tämä ei ylipäätään koske meitä tässä, koska esitetty väittämä pitää paikkansa kaikensuuruisista pääomista. Pääomat ovat eri suuruisia. Mutta kunkin yksittäisen pääoman suuruus on *yhtäläinen itsensä kanssa*, siis mikäli tarkastellaan vain pääoman ominaisuutta olla pääomaa — olkoon suuruus mikä tahansa. Jos sen sijaan tarkastelemme kahta toisistaan eroavaa pääomaa, niin niiden suuruusero tuo mukaan jonkin laadullisten määritysten suhteen. Itse suuruudesta tulee niiden erottava laatuominaisuus. *Tämä on oleellinen näkökohta*, joka liittyy siihen, kuinka on erotettava pääoman yleinen tarkastelu pääoman tarkastelusta suhteessa toiseen pääomaan eli pääoman tarkastelusta reaalisuudessaan,— ja lisäksi pääoman suuruus on vain yksi tapaus.}

Yhtä suuri [VI—42] pääoma (100 taaleria) tekisi edellä esitettyssä tapauksessa kaksi täyttä kierrosta vuodessa, jos se koostuisi pelkästä liikkuvasta pääomasta. Koska se koostuu kuitenkin puoliksi kiinteästä pääomasta, se tekee 2 kierrosta vasta 16 kuukaudessa eli vain 150 taaleria tekee kierroksen yhdessä vuodessa. Sikäli kuin sen uusintamiskertojen [kiertojaksojen] lukumäärä

* Ks. tämän teoksen II osan s. 54—55, 62—63, 158—159. *Toim.*

tiettyinä aikajaksona vähenee tai sikäli kuin tänä tiettyinä aikajaksona uusinnettavan pääoman suuruus pienenee, sikäli lisääjän tai lisäarvon tuotanto vähenee, koska pääoma luo arvoa ylipäättään vain siinä määrin kuin se luo lisäarvoa. (Tällainen on ainakin sen tendenssi, sen adekvaatti toiminta.)

Kuten olemme nähneet, kiinteä pääoma kiertää arvona vain siinä määrin kuin se käytetään loppuun eli kulutetaan käyttöarvona tuotantoprosessissa. Mutta sen suhteellisesta kestävydestä riippuu se aika, jonka kuluessa se tällä tavalla kulutetaan tai on uusinnettava [luonnollisessa] käyttöarvon muodossaan. Sen kestävydestä tai sen suuremmasta tai pienemmästä kestämyydestä — siitä pitemmästä tai lyhyemmästä ajasta, jonka kuluessa tämä kiinteä pääoma voi jatkaa toimintansa toistamista pääoman toistuvissa tuotantoprosesseissa, näiden prosessien puitteissa, — tästä kiinteän pääoman käyttöarvon määrittämisestä tulee siis tässä muotoa määrittävä momentti, ts. momentti, joka määrittää pääomaa sen muodon, ei sen materiaalin kannalta. Kiinteän pääoman välttämätön uusintamisaika samoin kuin sen osuus kokonaispääomasta muuntavat tässä siis kokonaispääoman kiertoaika ja siten sen arvonalisäystä. Siten pääoman suurempi kestävyys (sen välttämättömän uusintamisajan kesto) ja kiinteän pääoman osuus kokonaispääomasta vaikuttavat tässä arvonalisäysprosessiin siis samassa määrin kuin hitaampi kierto vaikuttaa, joko sen nojalla, että markkinat, joilta pääoma rahana palaa, ovat kauempana, siis kiertojaksojen toteuttaminen vaatii pitemmän ajan (esimerkiksi ne pääomat, jotka toimivat Englannissa Itä-Intian markkinoita varten, palaavat hitaammin kuin ne, jotka toimivat lähempänä sijaitsevia ulkomaisia markkinoita tai kotimarkkinoita varten), tai sitten sen nojalla, että luonnonehdot keskeyttävät itse tuotantovaiheen, kuten tapahtuu maanviljelyksessä. Ricardo korosti ensin kiinteän pääoman vaikutusta arvonalisäysprosessiin, mutta viskaa sitten kaikki nämä määrittäykset sikin sokin, niin kuin edellä lainatuista kohdista nähdään.*

Ensimmäisessä tapauksessa (koskee kiinteää pääomaa) pääoman kierrosten lukumäärä vähenee, koska kiinteä pääoma kulutetaan hitaasti tuotantoprosessin sisällä; toisin sanoen syy piilee tämän pääoman uusintamiseen tarvittavan ajan pituudessa. Toisessa tapauksessa kierrosten lukumäärän väheneminen johtuu *kiertoajan* pitenemisestä (ensimmäisessä tapauksessa kiinteä pääoma kiertää välttämättä aina niin nopeasti kuin tuotekin, *sikäli kuin se ylipäättään kiertää*, astuu kiertoon, sillä se ei kierrä aineellisessa olemassaolossaan, vaan vain arvona, ts. tuotteen kokonaisarvon ajatuksellisena rakennenosana), tarkemmin sanoen kiertoajasta, joka kuuluu varsinaisen kierto-prosessin toiseen puoliskoon,

* Ks. tämän teoksen II osan s. 125—128. *Toim.*

muuttumiseen takaisin rahaksi. Kolmannessa tapauksessa kierrosten lukumäärän väheneminen ei johdu, niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, siitä ajasta, jonka pääoma tarvitsee hävitäkseen tuotantoprosessissa, vaan ajasta, jonka se tarvitsee tullakseen tästä prosessista ulos tuotteena. Ensimmäinen tapaus on spesifisesti ominainen kiinteälle pääomalle; toinen [ts. sekä toinen että kolmas] tapaus kuuluu virtaamattoman, kiinnitetyn, kokonaiskiertoprosessin johonkin vaiheeseen kiinnitetyn pääoman kategoriaan (»huomattavan kestävä kiinteä pääoma *tai* pitkin aikavälein palaava liikkuva pääoma»). Ks. *McCulloch*. *The Principles of Political Economy*. Edinburgh ja Lontoo 1825, s. 300).

Kolmanneksi. Olemme toistaiseksi tarkastelleet kiinteää pääomaa vain siltä kannalta, miten sen erityinen suhde, sen spesifinen suhde varsinaiseen kiertoprosessiin määrää sen erot [liikkuvan pääomaan nähden]. Tässä mielessä tulee esille vielä muitakin erottavia tunnusmerkkejä. Ensinnäkin sen arvo palaa perättäisinä osina, kun taas liikkuvan pääoman jokainen osa vaihdetaan kokonaisuudessaan, koska arvon olemassaolo siinä käy yhteen käyttöarvon olemassaolon kanssa. Toiseksi ei pidä tarkata ainoastaan kiinteän pääoman vaikutusta tietyn pääoman keskimääräiseen kierrosaikaan, niin kuin olemme tehneet tähän asti, vaan myös sen vaikutusta sen omaan kierrosaikaan. Viimeksi mainitusta seikasta tulee tärkeä siellä missä kiinteä pääoma ei esiinny pelkästään tuotantovälineenä tuotantoprosessin sisällä, vaan itsenäisenä pääoman muotona, esimerkiksi rautateiden, kanavien, teiden, vesijohtojen, maahan sijoitetun pääoman yms. muodossa.

Viimeksi mainittu [kiinteän pääoman] määrittäminen tulee erityisen tärkeäksi sen määräsuhteen kannalta, missä jonkin maan pääoma jakaantuu näiksi kahdeksi muodoksi [kiinteäksi ja liikkuvaksi pääomaksi]. Edelleen se on tärkeä kiinteän pääoman uusimisen ja säilyttämisen kannalta; taloustieteilijät esittävät tämän siinä muodossa, että kiinteä pääoma voi tuottaa tuloa vain liikkuvan pääoman välityksellä jne. Viimeksi mainittu ei au fond* merkitse mitään muuta kuin että tarkasteltavaksi otetaan se momentti, missä kiinteä pääoma ei esiinny erityisenä itsenäisenä olemisena liikkuvan pääoman *rinnalla ja ulkopuolella*, vaan kiinteäksi pääomaksi muuttuneena liikkuvana pääomana.

Tässä emme halua kuitenkaan ensi sijassa tutkia kiinteän pääoman suhdetta ulkopuolelle, vaan sellaisena kuin tämä suhde on annettu tuotantoprosessissa ilmenevässä sulkeutuneisuudessa [Eingeschlossenbleiben]. Kiinteän pääoman asettaa se, että se on itse tuotantoprosessin tietty momentti.

{Ei ole suinkaan sanottua, että *kiinteä pääoma* olisi jokaisessa määrittäksessään sellaista pääomaa, joka ei palvele yksilöllistä

* — itse asiassa. *Toim.*

kulutusta, vaan ainoastaan tuotantoa. Talo voi palvella sekä tuotantoa että kulutusta, samoin kaikki liikennevälineet: laiva ja vaunut voivat palvella sekä huviajeluissa että kuljetusvälineinä; tie voi palvella sekä yhteydenpitovälineenä varsinaista tuotantoa että kävelyretkiä varten jne. *Kiinteä pääoma* tässä toisessa suhteessaan ei koske lainkaan meitä, koska tarkastelemme tässä pääomaa vain arvonlisäysprosessina ja tuotantoprosessina. Tutkittaessa korkoa tulee mukaan myös kiinteän pääoman toinen määrittäminen [kulutustarvikkeena]. Ricardo saattoi ajatella vain tätä määrittäystä sanoessaan:

»Pääomaa sanotaan liikkuvaksi tai kiinteäksi sen mukaan häviääkö se nopeammin vai hitaammin, siis onko se uusinnettava tiettyssä ajassa useammin vai harvemmin» (*Ricardo. On the Principles of Political Economy, and Taxation. 3rd edition. Lontoo 1821, s. 26*)*.

Tämän mukaan kahvipannu olisi kiinteätä pääomaa, mutta kahvi liikkuvaa. Taloustieteilijöiden karkea materialismi, jota he osoittavat tarkastellessaan ihmisten yhteiskunnallisia tuotantosuhteita ja määrittäksiä, joita esineet saavat ollessaan alistettuina näille suhteille, esineiden *luonnollisina ominaisuuksina*, on samalla karkeaa idealismia, jopa fetisismiä, jolla esineisiin liitetään yhteiskunnallisia suhteita niille immanenttisinä määrittäksinä, jolloin ne mystifioidaan. (Vaikeus määrittää jokin esine kiinteäksi tai liikkuvaksi pääomaksi luonnollisten ominaisuuksien perusteella on poikkeuksellisesti saanut taloustieteilijät tässä oivaltamaan, että itse esineet eivät ole sen enempiä kiinteätä kuin liikkuvakaan pääomaa, että ne eivät siis ole ylipäätään pääomaa, yhtä vähän kuin kullan luonnollisena ominaisuutena on olla rahaa.))

(Jotta asia ei unohtuisi: edellä lueteltuihin kohtiin on lisättävä vielä kiinteän pääoman kierto kiertävänä pääomana, ts. ne liiketoimet, joilla kiinteä pääoma vaihtaa haltijaa.)

»*Kiinteä pääoma on — sidottua: pääomaa, joka on siinä määrin sidoksissa yhteen tuotannon lajiin, että sitä ei voi enää suunnata pois siitä eikä käyttää sitä johonkin toiseen tuotannon lajiin*» (*Say J. B. Traité d'économie politique. Troisième édition. Tome II. Pariisi 1817, s. 430*)**.

»*Kiinteä pääoma tulee kulutetuksi, jotta ihmistä autettaisiin uusintamaan se, mitä hän tarvitsee kulutukseensa... se muodostuu kestävästä esineistä, joilla pystytään lisäämään tulevan työn tuotantovoimaa*» (*Sismondi. Nouveaux principes d'économie politique. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 95, 97—98****).

»*Kiinteä pääoma on sitä pääomaa, jota tarvitaan pitämään yllä työvälineitä, koneita jne.*» (*Smith. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Tome II. Pariisi 1802, s. 226*).

»*Suuressa tuotantoprosessissa liikkuva pääoma kulutetaan, mutta kiinteää pääomaa vain käytetään*» (*The Economist*⁴⁷ 6. marraskuuta 1847, n:o 219, s. 1271).

* Ks. tämän kirjan II osan s. 125. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 122—123. *Toim.*

*** Ks. mts. 128—129. *Toim.*

»Tarkoituksenamme on osoittaa, että ensimmäinen keppi tai kivi, jonka ihminen otti käteensä päästäkseen sen avulla tavoitteeseensa, otti tekemään osan työstään, täytti täsmälleen saman tehtävän kuin nykyisten kauppakansojen käyttämät pääomat» (*Lauderdale. Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique. Pariisi 1808, s. 87*). »Eräs ihmislajille luonteenomainen erottava piirre on *korvata tällä tavoin työtä* koneiksi muutetulla pääomalla» (sama, s. 120). »Nyt käy ymmärrettäväksi, että pääomien voitto saadaan aina joko siitä, että pääomat *korvaavat* osan siitä työstä, joka ihmisen olisi tehtävä omin käsin, tai siitä, että ne tekevät osan sellaisesta työstä, joka ylittää ihmisen omat voimat ja jota ihminen ei itse saisi tehdä» (sama, s. 119).

Lauderdale polemisoi Smithiä ja Lockeä vastaan [VI—43]. Hänen mielestään näiden käsitys työstä voiton luoja johtaa seuraavaan:

»Jos tämä käsitys pääoman voitosta olisi ehdottoman oikea, siitä seuraisi, että voitto ei olisi rikkauten *alkuperäinen lähde*, vaan pelkästään toissijainen, eikä pääomaa voisi pitää rikkauten eräänä lähteenä, koska *sen voitto merkitsisi pelkästään tulon siirtämistä työläisen taskusta kapitalistin taskuun*» (sama, s. 116—117).

»Pääomien voitto saadaan aina joko siitä, että pääomat *korvaavat* osan siitä työstä, joka ihmisen olisi tehtävä omin käsin, tai siitä, että ne tekevät osan sellaisesta työstä, joka ylittää ihmisen omat voimat ja jota ihminen ei itse saisi tehdä» (sama, s. 119).

»On syytä huomauttaa, että kun kapitalisti omaa rahaansa tuottavalla tavalla käyttäessään säästää kuluttajien luokalta tietyn määrän työtä, niin *hän ei korvaa sitä vastaavalla osuudella omaa työtä*; tämä osoittaa, että hänen pääomansa toteuttaa säästön, ei hän itse» (sama, s. 132).

»Ellei Adam Smith olisi kuvitellut, että koneet johtavat työn helpottamiseen, tai niin kuin hän asian ilmaisee, työn tuotantovoiman lisäämiseen (vain omituinen käsitesekaannus on saanut Smithin esittämään, että pääoma aiheuttaa työn tuotantovoiman lisääntymisen kasvun; samalla logiikalla voisi yhtä hyvin väittää, että *kahden pisteen välisen mutkittelevan tien lyhentäminen puoleen lisää kävelijän nopeuden kaksinkertaiseksi*), vaan olisi sen sijaan havainnut, että koneisiin sijoitetut varat tuottavat voittoa juuri korvaamalla työtä, silloin hän olisi selittänyt tällä samalla seikalla voiton synnyn» (sama, s. 137).

»Kotimaan [tai ulkomaan] kaupassa käytettävät pääomat, sekä kiinteät että liikkuvat, eivät suinkaan saata työtä liikkeeseen, eivät suinkaan lisää sen tuotantovoimaa [niin kuin Smith luulee], vaan päinvastoin niistä saadaan hyötyä ja voittoa vain kahdessa tapauksessa: jos ne poistavat osan siitä työstä, jonka ihminen joutuisi muutoin tekemään omin käsin tai jos ne tekevät jonkin tietyn työn, jota ihminen ei yksin jaksaisi tehdä».

Tässä ei ole kysymys pelkästä sanojen merkityserosta, Lauderdale sanoo.

»Se käsitys, että pääoma panee työn liikkeeseen ja lisää sen tuotantovoimaa, johtaa ajattelemaan, että työ on aina määräsuhteessa olemassa olevan pääoman paljouteen, että jonkin maan teollisuus on aina määräsuhteessa käytettyihin varoihin. Siitä kuitenkin seuraisi että pääoman lisääminen on ehdottomasti paras ja rajoittamaton keino lisätä rikkautta. Jos sen sijaan myönnetään, että pääoman ainoa voitto tuottava tai hyödyllinen käyttö on korvata tietty työ tai tehdä sen, silloin tullaan siihen luonnolliseen johtopäätökseen, että valtio ei hyödy mitään jos sillä on enemmän pääomaa kuin se voi käyttää joko työn tekemiseen tai sen korvaamiseen kuluttajien tarvitsemien esineiden tuotannossa ja valmistamisessa» (sama, s. 150—152).

Todistaakseen sen kantansa, että pääoma työstä riippumatta on sui generis* voiton ja niin ollen rikkauden lähde, Lauderdale viittaa niihin lisävoittoihin, jotka vasta keksityn koneen omistaja saa ennen kuin hänen patenttinsa on kulunut umpeen ja kilpailu on painanut hinnat alas, ja sitten hän päättää esityksensä näin:

»Tämä hintaa koskevan säätelyn muuttuminen ei estä sitä, että koneista» (niiden käyttöarvosta) »saatava voitto tulee samanlaisesta rahastosta kuin voitto saatiin ennen patenttiajan päättymistä: tämä rahasto on aina se osan maan tuloista, joista oli aikaisemmin määrä maksaa palkat uuden keksinnön korvaamasta työstä» (sama, s. 125).

Vastakohtana tälle *Ravenstone* sanoo:

»Koneilla voi harvoin menestyksellisesti vähentää erillisen ihmisen työtä; koneiden rakentamiseen menetettäisiin enemmän aikaa kuin niiden käytöllä säästettäisiin. Koneet ovat todella hyödyllisiä vain silloin kun niitä käytetään suurin määrin, kun yhdestä ainoasta koneesta voi olla apua tuhansien työhön. Tämän mukaisesti koneita käytetään eniten taajaväkisissä maissa, joissa on eniten joutilaita. Syynä koneiden käyttöön ei ole ihmisten puute, vaan se, että suuria ihmismääriä on niin helppo koota yhteen tekemään työtä» (*Ravenstone. Thoughts on the Funding System, and its Effects. Lontoo 1824, s. 45*).

»Koneet jaetaan 1) koneisiin, joita käytetään tuottamaan voimaa; 2) koneisiin, joiden tarkoituksena on yksinkertaisesti siirtää voimaa ja tehdä työtä» (*Babbage. Traité sur l'économie des machines et des manufactures. Pariisi 1833, s. 20—21*).

»*Tehdas* merkitsee useiden työläisryhmien, aikuisten ja alaikäisten yhteistyötä, ja he valvovat tarkkaavaisesti ja uterasti tuotantomekanismien järjestelmää, jota keskitetty voima pitää herkeämättömässä liikkeessä... [Tämä määritelmä] sulkee pois jokaisen työpajan, jonka koneet eivät muodosta jatkuvaa järjestelmää eivätkä ole riippuvaisia yhdestä ainoasta voimalllähteestä. Esimerkkejä jälkimmäisistä tarjoavat värjäämöt, kuparitehtaat jne... Suppeimmassa mielessä tämä termi merkitsee valtaisaan automaattia, joka koostuu lukuisista mekaanisista ja järjellisistä orgaaneista, jotka toimivat yhteisymmärryksessä ja keskeytyksettä yhden ja saman päämäärän saavuttamiseksi, ja kaikki nämä orgaanit on alistettu yhden itseään liikuttavan liikevoiman alaisiksi» (*Ure. Philosophie des manufactures. Tome I. Bryssel 1836, s. 18—19*).

[10] KIINTEÄN PÄÄOMAN KEHITYS KAPITALISTISEN TUOTANTOTAVAN KUVAAJANA]

[a] Konejärjestelmä kapitalismille adekvaattina työvälineen muotona]

Pääoma, joka kuluttaa itse itsensä tuotantoprosessissa, eli kiinteä pääoma, on *tuotantoväline* käsitteen laajimmassa merkityksessä [im emphatischen Sinn]. Laajemmassa merkityksessä koko tuotantoprosessi ja sen jokainen momentti, kuten myös jokainen kierron momentti on — heti kun sitä tarkastellaan aineellisel-

* — omalajisensa, omaa luokkaansa oleva. *Toim.*

ta kannalta — pelkkä tuotantoväline pääomaa varten, jolle on itsetarkoituksena olemassa vain arvo. Raaka-aine on — jos sitäkin tarkastellaan aineelliselta kannalta — myös tuotteen tuottamisväline jne.

Mutta kiinteän pääoman käyttöarvon määrittäminen pääomaksi, joka kuluttaa itsensä loppuun tuotantoprosessissa, merkitsee, että kiinteää pääomaa käytetään tässä prosessissa vain välineenä ja että se itse on olemassa pelkkänä tekijänä raaka-aineen muuttamiseksi tuotteeksi. Sen käyttöarvo voi tällaisena tuotantovälineenä olla siinä, että se on pelkkä teknologinen ehto prosessin toteutumiseksi (paikka, jossa tuotantoprosessi tapahtuu), kuten rakennukset jne. Tai sitten tämä pääoma on välitön edellytys varsinaisten tuotantovälineiden toiminnalle, kuten kaikki apuaineet. Ne molemmat ovat vuorostaan vain aineellisia edellytyksiä tuotantoprosessin sujumiselle ylipäätään tai työvälineiden käytölle ja säilymiselle. Työvälineitä sanan varsinaisessa mielessä käytetään vain tuotannossa ja tuotantoa varten eikä niillä ole mitään muuta käyttöarvoa.

Kun alun perin tarkastelimme arvon muuttumista pääomaksi, työprosessi sisällytettiin yksinkertaisesti pääomaan, ja pääoma ilmeni aineellisilta ehdoiltaan, materiaaliselta olemiseltaan tämän prosessin kokonaisuutena ja jakaantui sen mukaisesti tietyiksi, laadullisesti erilaisiksi osiksi, kuten *työn materiaaliksi* (juuri tämä termi, ei »raaka-aine», on oikea ilmaisu käsitteelle), *työvälineeksi* ja *elolliseksi työksi**. Yhtäältä pääoma oli aineelliselta koostumukseltaan jakaantunut näiksi kolmeksi elementiksi; toisaalta elementtien liikkuva ykseys (tai elementtien astuminen yhdessä prosessiin) ilmeni *työprosessina*, ja lepotilassa oleva ykseys tuotteena. Aineelliset elementit — työn materiaali, työväline ja elollinen työ — esiintyvät tässä muodossa vain pääoman itselleen anastaman työprosessin oleellisina momentteina. Mutta tämä aineellinen puoli — tai pääoman määrittäminen käyttöarvoksi ja reaaliseksi prosessiksi — ei käynyt lainkaan yksiin sen muotomäärityksen kanssa. Itse tässä muotomäärityksessä

1) ne kolme elementtiä, joina pääoma esiintyy ennen työvoiman kanssa tapahtuvaa vaihtoa, ennen todellista prosessia, esiintyivät vain itse pääoman määrällisesti erilaisina osuuksina, tiettyinä arvomäärinä, joiden ykseys muodostaa itse pääoman summana. Se aineellinen muoto, se käyttöarvo, jossa nämä pääoman eri määräosat olivat olemassa, ei muuttanut lainkaan tämän määrityksen yhtäläisyyttä. Muotomäärityksen kannalta ne ilmenivät vain siten, että pääoma jakaantui määrällisesti osiin.

2) Itse prosessin sisällä työ ja kaksi muuta elementtiä erosivat muodon kannalta katsottuna toisistaan vain siinä, että kak-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 231. *Toim.*

si jälkimmäistä määritettiin pysyviksi arvoiksi ja edellinen arvoa asettavaksi. Mitä tulee niiden eroavuuteen käyttöarvoina, aineelliseen puoleen, niin se jäi kokonaan pääoman muotomäärityksen ulkopuolelle. Mutta nyt liikkuvan pääoman (raaka-aine ja tuote) [VI—44] ja *kiinteän pääoman* (työväline) välisessä erossa on ero, joka elementeillä on käyttöarvoina, asetettu samalla eroksi, joka elementeillä on pääomana, ts. ero on asetettu pääoman muotomäärityksessä. Tekijöiden keskinäinen suhde, joka aikaisemmin oli vain määrällinen, esiintyy nyt itse pääoman laadullisena erona ja pääoman kokonaisliikettä (pääoman kierrosta) määräävänä suhteena. Työn materiaali ja työn tuote — tämä työprosessin neutraali sakkautuma — *raaka-aineena* ja *tuotteena* ei ole myöskään aineelliselta kannalta määritetty enää työn materiaaliksi ja tuotteeksi, vaan itse pääoman käyttöarvoksi sen eri vaiheissa.

Niin kauan kuin työväline pysyy työvälineenä sanan varsinaisessa merkityksessä, — niin kuin esimerkiksi silloin kun pääoma veti sen välittömästi, historiallisesti mukaan arvonlisäysprosessiinsa — se kokee vain muodollisen muutoksen, siten, että se ei nyt ilmene vain työvälineenä aineelliselta puoleltaan, vaan samalla pääoman kokonaisprosessin määräämänä pääoman ole-massaolon erityisenä tapana, *kiinteänä pääomana*.

Mutta tultuaan otetuksi pääoman tuotantoprosessiin työväline käy läpi erilaisia metamorfooseja, joista viimeinen on *kone* tai pikemminkin *automaattinen konejärjestelmä* (*automaattinen koneiden järjestelmä* on vain konejärjestelmien täydellisin ja adekvaatein muoto, vasta se muuttaa koneiston järjestelmäksi), jonka panee liikkeeseen automaatti, itseään liikuttava liikevoima. Tämä automaatti muodostuu lukuisista mekaanisista ja intellektuaalisista orgaaneista, niin että itse työläiset määritetään vain sen tietoisiksi jäseniksi. Koneessa ja vielä suuremmassa määrin automaattisena järjestelmänä ilmenevässä koneistossa työväline on käyttöarvonsa kannalta, ts. aineellisen olemisensa kannalta, muuttunut kiinteälle pääomalle ja pääomalle ylipäätään adekvaatiksi olemassaoloksi, kun taas se muoto, jossa työväline otettiin välittömänä työvälineenä pääoman tuotantoprosessiin, on kumotu ja muuttunut itse pääoman asettamaksi ja sitä vastaavaksi muodoksi.

Kone ei ilmene missään suhteessa yksittäisen työläisen työvälineenä. Sen differentia specificana* ei suinkaan ole se, että se välittäisi työläisen toiminnan kohteeseen, kuten on erillisen työläisen työvälineen laita; työläisen toiminta on päinvastoin asetettu siten, että se välittää enää vain koneen työn sen vaikutuksen raaka-aineeseen — valvoo konetta ja suojaa sitä häiriöiltä. Koneen laita on toisin kuin työvälineen, jonka työläinen

* — erottava tunnusmerkki. *Toim.*

oman ruumiinsa elimenä elävöittää omalla taidollaan ja toiminnallaan ja jonka käsittely riippuu siten työläisen taituruudesta. Sen sijaan kone, jolla on taitoa ja voimaa työläistä varten, on itse taituri; koneella on oma sielunsa siinä vaikuttavissa mekaanikan laeissa ja se kuluttaa herkeämätöntä itseliikuntaansa varten hiiltä, öljyä jne. (apuaineita) niin kuin työläinen kuluttaa elintarvikkeita. Työläisen toimintaa, joka on rajoitettu pelkäsi toiminnan abstraktioksi, määrää ja säätelee kaikinpuolisesti koneiden liike. ei päinvastoin. Tiede, joka koneiston elottomien jäsenten konstruktiolla pakottaa ne toimimaan tarkoituksenmukaisesti automaattina, ei ole olemassa työläisen tietoisuudessa, vaan vaikuttaa työläiseen koneen välityksellä vieraana voimana, itse koneen voimana.

Elollisen työn anastaminen esineellistyneen työn välityksellä — arvoa luovan voiman tai toiminnan anastaminen itseään varten olevan, pääoman käsitteeseen sisältyvän arvon välityksellä — on koneistoon perustuvassa tuotannossa asetettu itse tuotantoprosessin luonteeksi myös tuotannon aineellisten elementtien ja sen aineellisen liikkeen kannalta. Tuotantoprosessi on lakannut olemasta työprosessi siinä mielessä, että työ ohjaisi sitä hallitsevana yhteytenä. Nyt työ esiintyy pikemminkin pelkkänä tietoisena orgaanina, joka on hajaantunut mekaanisen järjestelmän lukuisiin kohtiin erillisinä elollisina työläisinä alistettuna itse koneiston järjestelmän kokonaisprosessille, työ on vain yksi jäsen järjestelmässä, jonka yhtenäisyys ei ole olemassa elollisissa työläisissä, vaan elollisessa (toimivassa) konejärjestelmässä, joka suhteessa työläisen erilliseen, vähäpätöiseen tekemiseen esiintyy työläistä vastassa olevana mahtavana organismina. Esineellistynyt työ on koneistossa elollista työtä vastassa itse työprosessissa sitä hallitsevana voimana, jota elollisen työn anastamisena ilmevä pääoma edustaa muodoltaan. Työprosessin ottaminen pääoman arvonalisäysprosessiin sen pelkkänä momenttina on asetettu myös aineelliselta puoleltaan työväliseen muuttumisessa koneistoksi ja elollisen työn muuttumisessa tämän koneiston pelkäsi elolliseksi lisäkkeeksi, sen toiminnan välineeksi.

Työn tuotantovoiman lisääntyminen ja välttämättömän työn maksimaalinen kieltäminen on pääoman väistämätön tendenssi, kuten olemme nähneet.* Tämän tendenssin toteutuminen on työväliseen muuttuminen koneistoksi. Koneistossa esineellistynyt työ on aineellisesti elollista työtä vastassa sitä hallitsevana voimana, ja se alistaa aktiivisesti elollisen työn alaisekseen, eikä ai-noastaan elollisen työn anastamisen nojalla, vaan myös itse reaalisessa tuotantoprosessissa. Pääoman suhde arvona, joka anastaa itselleen arvoa luovaa toimintaa, on koneistona olemassa olevassa

* Ks. tämän teoksen I osan s. 356. *Toim.*

kiinteässä pääomassa samalla asetettu pääoman käyttöarvon suhteena työvoiman käyttöarvoon.

Koneistossa esineellistynyt arvo esiintyy edelleen sellaisena edellytyksenä, johon verrattuna yksittäisen työvoiman arvoa luova voima on häviävän pieni suure. Koneiston asettamassa mitasuhteiltaan valtavassa tuotannossa tuotteesta häviävät myös kaikki yhteydet tuottajan välittömään tarpeeseen ja niin ollen välittömään käyttöarvoon. Siinä muodossa, jossa tuote tuotetaan ja niissä olosuhteissa, joissa se tuotetaan, on jo asetettu, että tuote tuotetaan vain arvon kantajana ja sen käyttöarvo on vain edellytys tälle. Itse esineellistynyt työ ei ilmene välittömästi koneistossa vain tuotteen tai työvälineenä käytetyn tuotteen muodossa, vaan itse tuotantovoiman muodossa. Työvälineen kehitys koneistoksi ei ole pääoman kannalta satunnaista, vaan perinteisen työvälineen historiallista muovaamista pääomalle adekvaatiksi. Siten pääoma vastakohtana työlle imee itseensä kasaantuneen tiedon ja taidon, kasaantuneet yhteiskunnallisten aivojen yleiset tuotantovoimat ja siitä syystä ne ilmenevät pääoman ja tarkemmin määriteltynä *kiinteän pääoman* ominaisuutena niin pian kuin tämä astuu tuotantoprosessiin varsinaisena tuotantovälineenä.

Koneisto ilmenee siis *kiinteän pääoman* adekvaateimpana muotona, ja kiinteä pääoma ilmenee, sikäli kuin pääomaa tarkastellaan suhteessaan omaan itseensä, *adekvaateimpana muotona pääomalle ylipäättään*. Toiselta puolen, sikäli kuin kiinteä pääoma on sidottu olemiseensa tietyntyyppisellä käyttöarvona, se ei vastaa pääoman käsitettä — pääoman, joka arvona suhtautuu yhdentekevästi käyttöarvon jokaiseen määrättyyn muotoon ja voi joko omaksua tai hylätä jokaisen niistä yhdentekeväntyyppisenä ruumiillistumana. Tältä kannalta, pääoman ulkoisen suhteen kannalta, *liikkuva pääoma* ilmenee pääoman adekvaattina muotona vastakohtana kiinteälle pääomalle.

Mikäli edelleen konejärjestelmä kehittyy tieteellisen tiedon ja ylipäättään tuotantovoiman kasaantuessa yhteiskunnan sisällä, sikäli yleisen yhteiskunnallisen työn edustajana ei ilmene työläinen, vaan pääoma. Yhteiskunnan tuotantovoima mitataan *kiinteällä pääomalla*, on olemassa siinä esineellisessä muodossa ja kääntäen pääoman tuotantovoima kehittyy tämän yleisen kehityksen myötä, jonka pääoma anastaa itselleen ilmaiseksi. Tässä ei ole paikallaan tarkastella konejärjestelmän kehitystä kaikissa yksityiskohdissaan; tarpeen on vain yleinen tarkastelu, sikäli kuin *kiinteäksi pääomaksi* muuttunut *työväline* menettää — aineelliselta puoleltaan — välittömän muotonsa ja asettuu aineellisesti työläistä vastaan *pääomana*. Tieto ilmenee koneistossa työläiselle vieraana, hänen ulkopuolellaan olevana, kun taas elollinen työ ilmenee alistettuna itsenäisesti toimivalle esineellistyneelle työl-

le. Työläinen esiintyy tarpeettomana, elleivät sitten [pääoman] tarpeet edellytä hänen toimintaansa.*

[VII—1]** Pääoma saavuttaa siis täydellisen kehityksen vasta silloin — tai pääoma on luonut itseään vastaavan tuotantotavan vasta silloin — kun työvälinettä ei ole määritetty vain muodollisesti *kiinteäksi pääomaksi*, vaan se on kumottu välittömässä muodossaan ja *kiinteä pääoma* on tuotantoprosessissa koneena työtä vastassa, mutta koko tuotantoprosessi ei ilmene työläisen välittömälle taitavuudelle alistettuna, vaan tieteen teknologisenä soveltamisena. Siitä syystä pääoman tendenssinä on antaa tuotantolle tieteellinen luonne, kun taas välitön työ alennetaan tämän prosessin pelkäksi momentiksi. Samoin kuin analysoitaessa arvon muuttumista pääomaksi, siten myös pääoman myöhempää kehitystä tarkasteltaessa osoittautuu, että pääoma yhtäältä edellyttää tuotantovoimien määrättyä annettua historiallista kehitystä — näiden tuotantovoimien joukossa on myös tieteen kehitys — ja toisaalta ajaa ja pakottaa niitä eteenpäin.

Niin ollen se määrällinen laajuus ja se teho (intensiteetti), johon pääoma on kehittynyt kiinteänä pääomana, osoittaa ylipäätään minkäasteisesti pääoma on kehittynyt pääomana, mahtina elolliseen työhön nähden, ja alistanut tuotantoprosessin. [Kiinteän pääoman kehitys osoittaa koko pääoman kehitystä] myös siinä suhteessa, että kiinteä pääoma ilmaisee esineellistyneiden tuotantovoimien kasaantumista ja samalla esineellistyneen työn kasaantumista. Mutta jos pääoma saa adekvaatin muotonsa käyttöarvona tuotantoprosessissa vasta koneistossa ja kiinteän pääoman muissa aineellisissa olomuodoissa, kuten rautateissä jne. (tulemme niihin myöhemmin), — niin tämä ei suinkaan merkitse, että tämä käyttöarvo, tämä koneisto sinänsä, olisi pääomaa, tai että sen olemassaolo konejärjestelmänä on identtinen sen pääomana olemisen kanssa. Aivan kuten kulta ei menettäisi käyttöarvoaan kultana jos se lakkaisi olemasta *rahaa*, siten ei koneistokaan menetä käyttöarvoaan jos se lakkaisi olemasta pääomaa. Siitä että koneisto on kiinteän pääoman käyttöarvon adekvaatein muoto, ei suinkaan seuraa, että alistaminen pääoman yhteiskunnallisen suhteen alaisuuteen olisi adekvaatein ja paras yhteiskunnallinen tuotantosuhde koneiden käytölle.

* Käsikirjoitus on tässä vahingoittunut. *Toim.*

** Käsikirjoituksessa on tässä kohdassa Marxin merkintä: »Vihko aloitettu helmikuun lopulla 1858». *Toim.*

**[b) Pääoman, tuotantoa hallitsevan
muodon, hajoaminen porvarillisen yhteiskunnan
kehittyessä]**

Samassa määrin kuin pääoma asettaa työajan — pelkän työ-
määrän — ainoaksi arvoa määrääväksi elementiksi, samassa mää-
rin välitön työ ja sen paljous katoavat tuotannon — käyttöarvojen
luomisen — määräävänä prinsiippinä; samassa määrin välitön työ
supistuu määrällisesti mitättömäksi ja muuttuu laadullisesti to-
sin välttämättömäksi, mutta alisteiseksi momentiksi verrattuna
yleiseen tieteelliseen työhön, verrattuna yhtäältä luonnontietei-
den teknologiseen soveltamiseen samoin kuin siihen yleiseen tuo-
tantovoimaan, joka syntyy työn yhteiskunnallisesta jäsentymi-
sestä kokonaistuotannossa ja ilmenee yhteiskunnallisen työn
luonnonlahjana (vaikka onkin historiallinen tuote). Täten pääoma
tekee työtä hajottaakseen itse itsensä tuotantoa hallitsevana muo-
tona.

Kun siis yhtäältä tuotantoprosessin muuttuminen yksinkertai-
sesta työprosessista tieteelliseksi prosessiksi, joka alistaa luon-
nonvoimat palvelukseensa ja saa ne siten palvelemaan inhimilli-
siä tarpeita, ilmenee *kiinteän pääoman* ominaisuutena elollista
työtä vastassa; kun erillinen työ sellaisenaan lakkaa ylipäättään
olemasta tuottavaa ja on päinvastoin tuottavaa vain luonnonvoi-
mia alistavien, yhteisten töiden puitteissa, ja tämä välittömän
työn kohottaminen yhteiskunnalliseksi työksi ilmenee erillisen
työn alentamisena avuttomaksi suhteessa pääomassa edustet-
tuun, keskittyneeseen yhteisyyteen, — niin toisaalta työn ylläpi-
täminen yhdellä tuotantohaaralla toisen tuotantohaaran *saman-
aikaisesti olemassa olevan työn*⁴⁸ avulla ilmenee nyt *liikkuvan
pääoman* ominaisuutena.

Pienessä kierrossa * pääoma maksaa työläiselle palkan, jonka
tämä vaihtaa kulutuksessaan tarvitsemiinsa tuotteisiin. Työläisen
saamalla rahoilla on tällainen voima vain siksi, että samanaikai-
sesti — tietyn työläisen työn rinnalla — tehdään muuta työtä;
ja vain siksi, että pääoma anasti itselleen työläisen työn, se voi
antaa hänelle vieraaseen työhön kohdistetun maksuosoituksen
rahassa. Tätä työläisen oman työn vaihtamista vieraaseen ei tässä
välitä eikä ehdollista toisten työläisten samanaikaisesti olemassa
oleva työ, vaan pääoman antama maksu. Se että työläinen voi tuo-
tannon aikana toteuttaa kulutukselleen välttämättömän aineen-
vaihdon, ilmenee *liikkuvan pääoman* työläiselle luovutettavan
osan ominaisuutena ja liikkuvan pääoman ominaisuutena yli-

* Ks. tämän teoksen II osan s. 152—156. *Toim.*

päätään. Se ei ilmene samanaikaisesti toimivien työvoimien [Arbeitskräfte] aineenvaihtona, vaan pääoman aineenvaihtona, seurauksena siitä, että liikkuva pääoma on olemassa.

Näin kaikki työn voimat muutetaan pääoman voimiksi. Kiinteässä pääomassa esiintyy työn tuotantovoima, joka on asetettu siinä työn ulkopuolella olevaksi ja työstä riippumatta (esineinä) olemassa olevaksi. Ja liikkuvassa pääomassa yhtäältä se, että itse työläinen on edellyttänyt itseltään työnsä toistamisen ehdot, toisaalta se, että tämän työläisen työn vaihto on toisten työläisten samanaikaisesti olemassa olevan työn välittämää, ilmenee niin että pääoma maksaa työläiselle maksut ja että toiselta puolen pääoma luo työn eri haarojen samanaikaisuuden. (Molemmat viimeksi mainitut määritykset kuuluvat varsinaisesti kasaantumiseen.) Liikkuvan pääoman muodossa pääoma esiintyy välittäjänä eri työläisten välillä.

Ollessaan määritetty tuotantovälineeksi, jonka adekvaatein muoto on koneisto, *kiinteä pääoma* luo arvoa, ts. lisää tuotteen arvoa, vain kahdessa suhteessa 1) sikäli kuin sillä on *arvoa*, ts. se on itse työn tuote, tietty määrä työtä esineellistyneessä muodossa; 2) sikäli kuin se kasvattaa lisätyön suhdetta välttämättömään työhön antamalla työlle mahdollisuuden sen tuotantovoimaa lisäämällä luoda lyhyemmässä ajassa suuremman määrän elollisen työvoiman ylläpitoon tarvittavia tuotteita. Näin ollen on mitä absurdeinta porvarillista fraseologiaa väittää, että työläinen muka jakaa kapitalistin kanssa siinä, että kapitalisti helpottaa kiinteällä pääomalla (joka itse on muutoin työn tuote ja lisäksi pelkkää pääoman anastamaa *vierasta työtä*) työläisen työtä (pikemminkin kapitalisti riistää koneella työläisen työstä kaiken itsenäisyyden ja miellyttävyyden) tai lyhentää hänen työnsä kestoa.

Pääoma käyttää konetta päinvastoin vain siinä määrin kuin se tekee työläiselle mahdolliseksi työskennellä suuremman osan ajastaan pääoman hyväksi, suhtautua entistä suurempaan oman aikansa osaan hänelle kuulumattomana, työskennellä pitempään toista varten. Tällä prosessilla supistetaan tosiasiallisesti minimiin tietyn esineen tuottamiseen tarvittava työ, mutta vain jotta tällaisten esineiden maksimimäärässä realisoitaisiin maksimaalinen lisätyö. Ensimmäinen puoli on tärkeä siksi, että pääoma siinä — aivan tahattomasti — supistaa ihmistyön, voimien kulutuksen minimiin. Se tulee vapautetun työn hyväksi ja on työn vapauttamisen ehto.

Sanotusta käy ilmi, miten absurdi on Lauderдалen yritys tehdä kiinteä pääoma työajasta riippumattomaksi, itsenäiseksi arvon lähteeksi.⁴⁹ Kiinteä pääoma on tällainen lähde vain siinä määrin kuin se itse on esineellistynyttä työaikaa ja siinä määrin kuin se asettaa lisätyöaikaa. Historiallisesti itse konejärjestelmän [VII—

2] käyttö edellyttää — katso Ravenstonea* edellä — ylimääräisiä työläiskäsiä. Vain siellä missä on käsillä työvoimien [Arbeitskräfte] ylimäärä, konejärjestelmä tulee väliin korvaamaan työtä. Taloustieteilijöiden päähän mahtuu vain, että konejärjestelmä auttaa yksittäisiä erillisiä työläisiä. Se voi toimia vain kun on olemassa työläismassoja, joiden keskittyminen suhteessa pääomaan on eräs pääoman historiallisista edellytyksistä, kuten olemme nähneet **. Konejärjestelmää ei oteta korvaamaan puuttuvaa työvoimaa [Arbeitskraft], vaan supistamaan olemassa olevia työvoimamassoja välttämättömään mittaansa. Konejärjestelmä otetaan käyttöön vain siellä missä työvoimaa on käsillä joukkomitassa. (Tähän on palattava.)

Lauderdale luulee tehneensä suuren keksinnön väittäessään, että koneet eivät lisää työn tuotantovoimaa, koska ne pikemminkin korvaavat työtä tai tekevät sen mitä työ ei jaksakaan omin voimin tehdä. Pääoman käsitteeseen kuuluu, että työn lisääntynyt tuotantovoima on pikemminkin asetettu työn ulkopuolella olevan voiman kasvuksi ja itse työn voimien menetykseksi. Työväline tekee työläisen itsenäiseksi, asettaa hänet omistajaksi. Konejärjestelmä — kiinteänä pääomana — tekee työläisen epäitsenäiseksi, asettaa hänet toisen omaksi [angeeignet]. Tämä konejärjestelmän vaikutus pätee vain sikäli kuin konejärjestelmä on määritetty kiinteäksi pääomaksi ja se määrittäytyy täksi vain siten, että työläinen suhtautuu konejärjestelmään palkkatyöläisenä ja toimiva yksilö ylipäätään — pelkkänä työläisenä.

Kun kiinteä ja liikkuva pääoma ovat tähän asti ilmenneet pelkästään pääoman erilaisina ohimenevinä määrityksinä, niin nyt ne ovat kovettuneet pääoman erityisiksi olemassaolotavoiksi, ja kiinteän pääoman rinnalla esiintyy liikkuva pääoma. Nyt on olemassa nämä kaksi erityistä pääoman lajia. Heti kun jotakin pääomaa tarkastellaan jollakin tietyllä tuotantohaaralla, se ilmenee näiksi kahdeksi osaksi jakaantuneena tai jakaantuu tietystä määräsuhteesta näiksi kahdeksi pääoman lajiksi.

Työprosessin sisäinen ero, alussa työväline ja työn materiaali, lopussa työntuote, ilmenee nyt liikkuvana pääomana (työn materiaali ja kiinteänä pääomana [työväline]). Pääoman erilaisuus pelkän aineellisen puolensa kannalta sisältyy nyt itse pääoman muotoon ja ilmenee pääoman eriyttävänä erona.

Kun katsotaan, niin kuin *Lauderdale* ym. tekevät, että pääoma sellaisenaan, erotettuna työstä luo *arvoa*, ja niin ollen myös *lisäarvoa* (tai voittoa), silloin kiinteä pääoma, erityisesti se pääoma, jonka aineellisena olemassaolona eli käyttöarvona on konejärjestelmä, on juuri se muoto, josta tällaiset pinnalliset väärin

* Ks. tämän teoksen I osan s. 130—131 ja II osan s. 168. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 69—75. *Toim.*

käsitykset saavat eniten uskottavuuden lumetta. Tämän vastapainoksi esitetään esimerkiksi »*Labour Defended*»-kirjasssa, että tien rakentaja voi kylläkin jakaa [voiton] tien käyttäjän kanssa, mutta itse »tie» ei voi tehdä niin.⁵⁰

Jos puhutaan liikkuvasta pääomasta ja edellytetään, että se todellakin käy läpi eri vaiheensa, niin kiertoajan lyheneminen tai piteneminen, sen lyhyt tai pitkä kesto, kierron eri vaiheiden helpompi tai vaivalloisempi sujuminen pienentää sitä lisäarvoa, joka voitaisiin luoda ilman näitä keskeytyksiä — joko siksi, että uusintamisen [jaksojen] luku pienenee tai siksi, että jatkuvasti tuotantoprosessissa toimivan pääoman määrä vähenee. Kummassakaan tapauksessa ei tapahdu edellytetyn arvon vähenemistä, vaan sen kasvunopeuden vähenemistä. Mutta siitä hetkestä lähtien kun kiinteä pääoma on kehittynyt tietyn suuruiseksi — ja kuten viitattiin, tämä kiinteän pääoman suuruus on ylipäätään suurteollisuuden kehityksen mitta ja siis kasvaa suurteollisuuden tuotantovoimien kehityksen mukaisesti (itse kiinteä pääoma on näiden tuotantovoimien esineellistymä, se on itse nämä tuotantovoimat edellytettynä tuotteena), — siitä hetkestä lähtien jokainen tuotantoprosessin keskeytys vaikuttaa suoraan itse pääoman, sen edellytetyn arvon pienemisenä.

Kiinteän pääoman arvo uusinnetaan vain siinä määrin kuin tätä pääomaa käytetään tuotantoprosessissa. Jos kiinteää pääomaa ei käytetä, se menettää käyttöarvonsa ilman että sen arvo siirtyisi tuotteeseen. Näin ollen mitä suuremmassa mittakaavassa kiinteä pääoma kehittyy, siinä mielessä kuin asiaa tässä tarkastelemme, sitä suuremmassa määrin tulee tuotantoprosessin jatkuvuudesta eli uusintamisen katkeamattomasta virrasta ulkoisesti pakottava ehto pääomaan perustuvalla tuotantotavalle.

Pääoman harjoittama elollisen työn anastaminen saa koneellisessa tuotannossa välittömän reaalisuuden myös seuraavassa merkityksessä. Yhtäältä juuri tieteellinen analyysi ja mekaniikan ja kemian lakien soveltaminen tekee suoraan mahdolliseksi, että kone voi tehdä saman työn, jonka työläinen teki aikaisemmin. Kuitenkin konejärjestelmän kehitys tällä tiellä alkaa vasta silloin kun suurteollisuus on jo saavuttanut korkeamman kehitystasteen ja kaikki tieteet on jo asetettu pääoman palvelukseen, ja itse olemassa olevalla konejärjestelmällä on jo käytössään suuret voimavarat. Keksinnöstä tulee silloin liiketoimintaa ja tieteen soveltamisesta välittömään tuotantoon tulee yksi itse tuotantoa määrittävistä ja kannustavista momenteista.

Tämä ei kuitenkaan ole se tie, jota kulkien konejärjestelmä on kokonaisuutena ottaen syntynyt ja vielä vähemmän tie, jota pitkin se etenee yksityiskohdissaan. Konejärjestelmän kehitystie on analyysi, jossa työn osittamista hyväksi käyttäen työläisten työoperaatiot muutetaan jo yhä mekaanisemmiksi, niin että tie-

tyssä vaiheessa mekanismi voi tulla heidän tilalleen. (Kuuluu kysymykseen *voiman säästämisestä*.) Siten tietty työtapa ilmenee tässä suoraan työläiseltä pääomalle koneen muodossa siirtyneenä ja tämän muutoksen seurauksena työläisen oma työvoima menettää arvoaan. Tästä johtuu työläisten taistelu konejärjestelmää vastaan. Se mikä oli elävän työläisen toimintaa, tulee koneen toiminnaksi. Näin työläistä vastaan astuu karkean aistimellisesti pääoman harjoittama työn anastaminen, häntä vastaan astuu pääoma elollista työtä itseensä imevänä kuin sillä »lempi ois povessaan»⁵¹.

Elollisen työn vaihtaminen esineellistyneeseen, ts. yhteiskunnallisen työn asettaminen pääoman ja palkkatyön vastakohtaisuuden muodossa on *arvosuhteen* ja arvoon perustuvan tuotannon viimeinen kehitysvaihe. Tämän viimeisen vaiheen edellytyksenä on ja pysyy välittömän työajan massa, käytetyn työn määrä rikkauten tuottamisen ratkaisevana tekijänä. Mutta samassa määrin kuin suurteollisuus kehittyy, todellisen rikkauten luominen tulee vähemmän riippuvaiseksi työajasta ja käytetyn työn määrästä kuin niiden tekijöiden mahdista, jotka pannaan työajan kuluessa liikkeeseen, jotka itse puolestaan (niiden voimaperäisestä vaikutuksesta) eivät ole missään suhteessa siihen välittömään työaikaan, jonka niiden tuottaminen vaatii, vaan riippuvat päinvastoin tieteen yleisestä tilasta ja teknologian edistyneisyydestä, tai tämän tieteen soveltamisesta tuotantoon. (Itse tämän tieteen, etenkin luonnontieteen ja sen mukana myös kaikkien muiden tieteiden, kehitys on puolestaan suhteessa materiaalsen tuotannon kehitykseen.) Esimerkiksi maanviljelyksestä tulee pelkkää materiaalista aineenvaihtoa koskevan tieteen soveltamista siten, että tätä aineenvaihtoa säädellään edullisimmalla tavalla koko yhteiskuntaorganismien kannalta.

Todellinen rikkaus tulee nyt ilmi — ja tämän paljastaa suurteollisuus — valtavassa epäsuhteessa käytetyn työajan ja sen tuotteen välillä, samoin kuin laadullisessa epäsuhteessa puhtaaksi abstraktioksi supistetun työn ja tämän työn valvoman tuotantoprosessin mahdin välillä. Työ ei ilmene enää niinkään tuotantoprosessiin sisällytettynä, vaan pikemminkin sellaisena työnä, jossa ihminen päinvastoin suhtautuu itse tuotantoprosessiin sen valvojana ja säätelijänä. (Se mikä pitää paikkansa konejärjestelmästä, pätee myös inhimillisen toiminnan eri lajien yhdistämiseen ja inhimillisen kanssakäymisen kehitykseen.) Nyt työläinen ei sijoita muovattua luonnonesineitä välijäsenenä kohteen ja itsensä väliin, vaan hän sijoittaa teolliseksi muuttamansa luonnonprosessin välineeksi itsensä ja [VII—3] hallitsemansa epäorgaanisen luonnon väliin. Sen sijaan että työläinen olisi tuotantoprosessin päätekijä, hän astuu sen viereen.

Tässä muutoksessa ei tuotannon ja rikkauten peruspilarina

esiinny sen enempää itse ihmisen tekemä välitön työ kuin se aikaan, jonka hän tekee työtä, vaan hänen oman yleisen tuotantovoimansa haltuunotto, hänen luonnon ymmärtämyksensä ja luonnon hallinta sen nojalla, että hän on olemassa yhteiskuntaruumiina — sanalla sanoen yksilön yhteiskunnallinen kehitys. *Vie-raan työajan varastaminen, jolle nykyinen rikkaus rakentuu*, osoit-tautuu viheliäiseksi perustaksi verrattuna tähän vastikään kehittyneeseen, itse suurteollisuuden luomaan perustaan. Niin pian kuin työ välittömässä muodossaan on lakannut olemasta rikkau-den suuri lähde, työaika lakkaa ja sen täytyy lakata olemasta rik-kauden mitta, ja näin ollen vaihtoarvo lakkaa olemasta käyt-töarvon mitta. *Työläismassojen lisätyö* on lakannut olemasta yleis-en rikkauuden kehityksen ehto, samoin kuin joidenkin *harvojen ei työ* on lakannut olemasta ihmisaivojen yleisen voiman kehi-tyksen ehto. Siten vaihtoarvoon perustuva tuotanto romahtaa, ja itse välittömästä materiaalisesta tuotantoprosessista pyyhkiytyy puutteenalaisuuden ja vastakohtaisuuden muoto pois. Yksilöllisyyksien vapaa kehitys, ei siis välttämättömän työajan supista-minen lisätyön asettamiseksi, vaan ylipäätään yhteiskunnan vält-tämättömän työn supistuminen minimiin, jota näissä oloissa vas-taa yksilöiden taiteellinen, tieteellinen jne. kehitys heitä kaikkia varten vapautuneen ajan ja tähän tarkoitukseen luotujen varojen avulla.

Itse pääoma on prosessoiva ristiriita pyrkiessään yhtäältä supistamaan työajan minimiin ja asettaessaan toisaalta työajan rikkauuden ainoaksi mitaksi ja lähteeksi. Siitä syystä pääoma su-pistaa työaikaan välttämättömän työajan muodossa lisätäkseen si-tä ylimääräisen työajan muodossa; siitä syystä pääoma asettaa ylimääräisen työajan yhä kasvavassa määrin ehdoksi — elämän ja kuoleman kysymykseksi — välttämättömälle työajalle. Yhtääl-tä pääoma herättää siis eloon kaikki tieteen ja luonnon voimat, samoin kuin myös yhteiskunnallisen yhteenliittämisen ja sosiaa-lisen kanssakäymisen voimat, tehdäkseen rikkauuden luomisen (suhteellisesti) riippumattomaksi siihen käytetystä työajasta. Toisaalta pääoma tahtoo mitata näin luodut valtavat yhteiskun-nalliset voimat työajalla ja tunkea ne rajoihin, jotka tarvitaan jo luodun arvon säilyttämiseksi arvona. Tuotantovoimat ja yhteis-kunnalliset suhteet — kummatkin ovat yksilön yhteiskunnalli-sen kehityksen eri puolia — ilmenevät pääomalle pelkkinä väli-neinä ja palvelevat sitä välineinä, jotta voitaisiin tuottaa pää-öman rajoitetulla perustalla. Mutta tosiasiaassa ne ovat materiaali-set ehdot tämän pohjan räjäyttämiseksi.

»Kansakunta on todella rikas silloin kun työtä tehdään 12 tunnin sijasta 6 tuntia. *Rikkaus*» (todellinen rikkaus) »ei ole käskyvaltaa lisätyöaikaan, vaan se on vapaasti käytettävissä olevaa aikaa yli välittömään tuotantoon tarvitun ajan — vapaasti käytettävissä olevaa aikaa *kullekin yksilölle* ja koko yhteis-

kunnalle» [The Source and Remedy of the National Difficulties. Lontoo 1821, s. 6]⁵².

Luonto ei rakenna koneita, ei vetureita, ei rautateitä, ei sähkölennättimiä, ei kehruukoneita jne. Kaikki ne ovat ihmistyön tuotteita, ihmistahdon orgaaneiksi muutettua luonnonmateriaalia, jolla hallitaan luontoa, tai ihmisen toimintaa luonnossa. Ne kaikki ovat *ihmiskäden luomia ihmisaivojen orgaaneja*, esineellistyneitä tiedon voimaa. Kiinteän pääoman kehitys osoittaa, missä määrin yleinen yhteiskunnallinen tieto [Wissen, knowledge] on tullut *välittömäksi tuotantovoimaksi*, ja niin ollen osoittaa, missä määrin itse yhteiskunnallisen elämänprosessin ehdot ovat tulleet yleisen älyn valvontaan ja tulleet uudelleen muovatuiksi sen mukaisesti; missä määrin yhteiskunnalliset tuotantovoimat on luotu paitsi tiedon muodossa, myös yhteiskunnallisen käytännön, reaalisen elämänprosessin välittöminä eliminä.

**[c) Tuotantovälineiden tuotannon kasvu
työn tuottavuuden kasvun seurauksena.
Vapaa aika kapitalistisessa yhteiskunnassa
ja kommunismissa]**

Kiinteän pääoman kehitys osoittaa vielä toiseltakin kannalta rikkauden kehitysastetta yleensä — tai pääoman kehitysastetta. Välittömästi käyttöarvoon ja yhtä välittömästi vaihtoarvoon suuntautuvan tuotannon kohteena on itse tuote, joka on etukäteen määrätty [yksilölliseen] kulutukseen. Kiinteän pääoman tuotantoon suuntautuva tuotannon osa ei luo välittömiä nautinnan esineitä eikä liioin välittömiä vaihtoarvoja — ei ainakaan välittömästi realisoitavissa olevia vaihtoarvoja. Siten se, että yhä suurempi osa tuotantoajasta käytetään tuotantovälineiden tuotantoon, riippuu jo saavutetusta tuottavuuden tasosta — siitä, että välittömään tuotantoon riittää osa tuotantoajasta.

Tätä varten vaaditaan, että yhteiskunta voi odottaa; että se voi ottaa pois suuren osan jo luodusta rikkaudesta sekä välittömästi nautinnasta että välitöntä nautintaa varten määrätystä tuotannosta käyttääkseen rikkauden tämän osan työhön, *joka ei ole välittömästi tuottavaa* (itse materiaalisessa tuotantoprosessissa). Tämä vaatii tuottavuuden ja suhteellisen runsauden korkeaa tasoa, ja lisäksi sellaista tasoa, joka on suoraan verrannollinen liikuvan pääoman muuttumiseen kiinteäksi pääomaksi. Niin kuin *suhteellisen lisätyön suuruus riippuu välttämättömän työn tuottavuudesta, niin kiinteän pääoman tuotantoon käytetyn sekä elollisen että esineellistyneen työajan suuruus riippuu sen työajan tuottavuudesta, joka on suoraan määrätty tuotteiden tuotantoon.*

Tämän ehtona on *ylimääräinen* (täältä kannalta ylimääräinen) *räestö*, samoin kuin myös *ylimääräinen tuotanto*. Se merkitsee, että välittömään tuotantoon käytetyn työajan tuloksen täytyy olla suhteellisesti liian suuri, siihen nähden mikä olisi välittömästi tarpeen näillä tuotannon haaroilla käytetylle pääomalle. *Mitä vähemmän* välittömiä hedelmiä *kiinteä pääoma* tuottaa, mitä vähemmän se puuttuu *välittömään tuotantoprosessiin*, sitä suuremman täytyy tämän suhteellisen *liikaväestön ja liikatuotannon* olla; niitä tarvitaan siis rautateiden, kanavien, vesijohtojen, lennättimien yms. rakentamiseksi enemmän kuin suoraan välittömässä tuotantoprosessissa toimivien koneiden tuottamiseksi. Tästä johtuvat (palaamme asiaan myöhemmin) — nykyaikaisen teollisuuden alituisen yli- ja alituotannon muodossa — alituiset heilahdukset ja kouristukset epäsuhteisissa tiloissa, joissa milloin liian pieni, milloin liian suuri määrä liikkuvaa pääomaa muutetaan kiinteäksi pääomaksi.

{*Runsaan vapaan ajan* — välttämättömän työajan ulkopuolella — *luominen* yhteiskuntaa varten ylipäättään ja yhteiskunnan jokaista jäsentä varten (ts. tilan luominen erillisen ihmisen ja niin ollen myös yhteiskunnan täysien tuotantovoimien kehitykselle), — tämä ei-työajan luominen esiintyy pääoman vaiheessa, kuten kaikissa aikaisemmissakin vaiheissa ei-työaikana, vapaana aikana harvoja varten. Pääoma lisää tähän sen, että se kasvattaa kansanjoukkojen lisätyöaikaa kaikilla taiteen ja tieteen keinoilla, koska sen rikkaus on suoraan lisätyöajan anastamista; onhan pääoman *välittömänä tavotteena arvo*, ei käyttöarvo.

Siten pääoma on vastoin tahtoaan välineenä luomassa yhteiskunnallisen vapaan ajan edellytyksiä, jotta koko yhteiskunnan työaika supistuisi yhä pieneneväksi minimiksi ja jotta samalla kaikkien [yhteiskunnan jäsenten] aika vapautettaisiin heidän omaa kehitystään varten. Mutta pääoman alituisena tendenssinä on yhtäältä *luoda vapaata aikaa, ja toisaalta muuttaa tätä vapaata aikaa lisätyöksi*. Jos edellinen onnistuu sille liian hyvin, niin se alkaa kärsiä liikatuotannosta ja silloin välttämätön työ keskeytyy, koska *pääoma* ei pysty realisoimaan *lisätyötä*.

Mitä pitemmälle tämä ristiriita kehittyy, sitä selvemmäksi käy, että tuotantovoimien kasvua ei voi enää kytkeä vieraan lisätyön anastamiseen ja että työläismassojen on otettava lisätyönsä omakseen. Kun ne alkavat tehdä niin — ja kun samalla *vapaa aika* lakkaa olemasta *antagonistisessa* muodossa — silloin yhtäältä välttämättömän työajan mitaksi tulevat yhteiskunnallisen yksilön tarpeet, ja toisaalta yhteiskunnallisen tuotantovoiman kehitys etenee niin nopeasti, että vaikka tuotanto lasketaankin nyt kaikkien rikkauden mukaan, niin kaikkien *vapaa aika* kasvaa. Sillä todellista rikkautta on kaikkien yksilöiden kehittynyt tuotantovoima. Silloin ei rikkauden mittana (VII—4) ole enää suinkaan

työaika, vaan vapaa aika. *Työaika rikkauden mittana edellyttää, että itse rikkaus perustuu köyhyyteen ja että vapaa aika on olemassa vain lisätyöajan vastakohtana ja tämän vastakohtaisuuden nojalla, sen nojalla, että yksilön koko aika asetetaan työajaksi ja että hänet alennetaan niin ollen pelkäksi työläiseksi, alistetaan työlle. Niin ollen kaikkein kehittynein konejärjestelmä pakottaa nyt työläisen tekemään työtä enemmän kuin villi-ihminen tekee, tai enemmän kuin työläinen itse teki käyttäessään yksinkertaisimpia, alkeellisimpia työvälineitä.}*

»Jos jonkin maan koko työ riittäisi tuottamaan pelkän toimeentulon koko väestölle, silloin ei olisi ylimääräistä työtä, eikä niin ollen olisi mitään, josta voisi koota pääomaa. Jos kansa tuottaa yhdessä vuodessa tarpeeksi tullakseen toimeen kaksi vuotta, yhden vuoden kulutusvaranto on joko hävitettävä tai ihmisten on pidättäydyttävä vuodeksi tuottavasta työstä. Mutta lisätuotteen tai pääoman haltijat... käyttävät ihmisiä sellaiseen, mikä ei ole suoraan ja välittömästi tuottavaa, esimerkiksi koneiden tuottamiseen. Ja näin asiat menevät menoaan» (The Source and Remedy of the National Difficulties. Lontoo 1821, s. 4—5).

{Samoin kuin suurteollisuuden kehittyessä sen perusta, jolla se lepää, — vieraan työajan anastaminen — lakkaa muodostamasta tai luomasta rikkautta, siten tämän kehityksen myötä välitön työ sellaisenaan lakkaa olemasta tuotannon perusta, koska tämä työ yhtäältä muuttuu enemmänkin valvonta- ja säätelytoiminnaksi, mutta myös siksi, että tuote lakkaa olemasta irralleen erottautuneen välittömän työn tuote ja että tuottajana esiintyy pikemminkin yhteiskunnallisen toiminnan kombinointi, yhteenliittäminen.

»Silloin kun työnjako on kehittynyt, lähes jokainen erillisen yksilön työ muodostaa osan kokonaisuudesta, eikä sillä ole itsessään arvoa eikä käyttökelpoisuutta. Nyt työläinen ei voi tarttua mihinkään sanoen: tämä on minun tuotteeni, pidän sen itselläni» ([Hodgskin Th.] Labour Defended against the Claims of Capital. Lontoo 1825, s. 25).

Välittömässä vaihdossa irralliseksi erottautunut välitön työ ilmenee yhdessä erityisessä tuotteessa tai tuotteen osassa ruumiillistuneena, ja sen [irralliseksi erottautuneen välittömän työn] yhteisöllinen, yhteiskunnallinen luonne — työn luonne yleisen työn esineellistymänä ja yleisen tarpeen tyydyttämisen [välineenä] — on vain vaihdon asettamaa. Sitä vastoin suurteollisuuden tuotantoprosessissa, missä yhtäältä automaattiseksi prosessiksi kehittyneen työvälineen edellytyksenä on luonnonvoimien alistaminen yhteiskunnalliselle ymmärrykselle, on toisaalta erillisen yksilön työ välittömässä olemassaolossaan asetettu kumotuksi erilliseksi työksi, ts. yhteiskunnalliseksi työksi. Siten tämän tuotantotavan toinenkin perusta häviää.}

Itse pääoman tuotantoprosessin sisällä kiinteän pääoman tuottamiseen käytetty työaika suhtautuu liikkuvan pääoman tuottamiseen käytettyyn työaikaan kuten lisätyöaika välittämättömään

työaikaan. Samassa määrin kuin välittömän tarpeen tyydyttämiseen suunnattu tuotanto muuttuu tuottavammaksi, voidaan suurempi osa tuotannosta suunnata itse tuotantotarpeen tyydyttämiseen tai tuotantovälineiden tuottamiseen. Sikäli kuin myöskään *kiinteän pääoman* tuotanto ei aineelliselta puolelta ole välittömästi suuntautunut välittömien käyttöarvojen tuotantoon eikä liioin sellaisten arvojen tuotantoon, joita tarvitaan pääoman välittömään uusintamiseen, ja jotka siis itse arvon luomisessa puolestaan taas edustavat suhteellisesti käyttöarvoa, vaan arvon luomiseen tarvittavien välineiden tuotantoon, sikäli kuin se siis ei suuntaudu arvoon välittömänä esineenä, vaan arvon luomiseen, arvon muodostamisen välineisiin tuotannon välittömänä esineenä (arvon tuotanto on tässä asetettu aineelliselta puolelta itse tuotannon esineessä tuotannon, tuotantovoiman esineellistämisen, pääoman arvoa tuottavan voiman päämääräksi), — sikäli juuri *kiinteän pääoman* tuotannossa *pääoma asettaa itsensä itsetarkoitukseksi* ja esiintyy toimivana *pääomana korkeammassa potenssissa kuin liikkuvan pääoman tuotannossa.* Tältä kannalta on näin ollen myös se laajuus, joka kiinteällä pääomalla jo on, sekä se määräosuus, joka kiinteän pääoman tuotannolla on kokonaistuotannosta, kapitalistiseen tuotantotapaan perustuvan rikkauden *kehityksen mitta.*

»Työläisten lukumäärä riippuu siinä mielessä *liikkuvan pääoman* [määrästä], että se riippuu siitä samanaikaisesti *olemassa olevan työn tuotteiden* määrästä, joka työläisten annetaan kuluttaa» ([*Hodgskin Th.*] *Labour Defended against the Claims of Capital.* Lontoo 1825, s. 20).

Eri taloustieteilijöiltä edellä otetut lainaukset* koskevat kaikki kiinteää pääomaa sinä pääoman osana, joka pysyy kytkettynä tuotantoprosessiin.

»Tuotannon suuressa prosessissa liikkuva pääoma kulutetaan, kun taas kiinteää pääomaa vain käytetään» (»*The Economist*» 6. marraskuuta 1847, n:o 219, s. 1271).

Tämä ei pidä paikkaansa ja se koskee vain liikkuvan pääoman sitä osaa, joka itse tulee kiinteän pääoman kuluttamaksi, apuaineita. Jos »tuotannon suurta prosessia» tarkastellaan välittömänä tuotantoprosessina, niin siinä kulutetaan vain *kiinteä pääoma.* Mutta kuluttaminen tuotantoprosessin puitteissa on tosiasiasa *käyttämistä, loppuun käyttämistä.*

Liioin ei *kiinteän pääoman suurempaa kestävyyttäkään* pidä käsittää puhtaasti aineellisesti. Se rauta ja puu, joista vuoteeni on tehty, tai ne kivet, joista asuintaloni on tehty, tai se marmoripatsas, joka koristaa jotain palatsia, ovat yhtä kestäviä kuin koneiden rakentamiseen käytetty rauta ja puu yms. Mutta *kestävyys* on ehto työvälineille, tuotantovälineille, paitsi sillä tek-

* Ks. tämän teoksen II osan s. 165—168. *Toim.*

nisellä perusteella, että metallit ym. ovat kaikkien koneiden päämateriaali, myös siksi, että työvälineen on määrä esittää jatkuvasti samaa osaa toistuvissa tuotantoprosesseissa. Sen kestävyys tuotantovälineenä on sen käyttöarvon välitön vaatimus. Mitä useammin tuotantoväline on uusittava, sitä kalliimmaksi se tulee, sitä merkittävämpi osa pääomasta täytyisi käyttää siihen hyödyttömästi. Sen kestävyys on sen olemista tuotantovälineenä. Sen kestävyys on sen tuotantovoiman lisääntymistä. Sitä vastoin liikkuvassa pääomassa, jos se ei muutu kiinteäksi pääomaksi, ei kestävyys kytkeydy lainkaan itse tuotantotapahtumaan, eikä se niin ollen ole mikään itse liikkuvan pääoman käsitteen asettama momentti. Se, että jotkin kulutusvarantoon heitetyistä esineistä puolestaan määritetään *kiinteäksi pääomaksi*, koska ne kulutetaan hitaasti ja koska monet yksilöt kuluttavat niitä vuorollaan, liittyy myöhempiin määrittäisiin (vuokraaminen myymisen sijasta, korko jne.), joita emme käsittele vielä tässä.

[VII—5]* »Siitä pitäen kun sieluttomat mekanismit otettiin käyttöön brittiläisissä manufaktuureissa, on ihmisiä harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta käsitelty toissijaisina ja alistettuina koneina, ja puu- ja metalliraaka-aineiden täydellistämiseen on kiinnitetty huomattavasti enemmän huomiota kuin ruumiin ja hengen täydellistämiseen» (*Owen Robert. Essays on the Formation of the Human Character. Lontoo 1840, s. 31*).

{Todellinen ekonomia — säästäminen — muodostuu työajan säästämisestä (tuotantokustannusten minimistä — ja minimoinnista). Kuitenkin tämä säästäminen on identtinen tuotantovoiman kehityksen kanssa. Se ei siis suinkaan ole *luopumista kulutuksesta*, vaan tuotantovoiman kehittämistä, tuottamiskykyjen kehittämistä ja niin ollen sekä kulutuskykyjen että kulutuskeinojen kehittämistä. Kulutuskyky on kulutuksen ehto, se on siis ensimmäinen kulutuskeino, ja tämä kyky on jonkin yksilöllisen taipumuksen, tuotantovoiman kehittämistä.

Säästö työajassa merkitsee lisäystä vapassa ajassa, ts. yksilön täyden kehittymisen hyväksi käytettävässä ajassa, joka itse puolestaan suurimpana tuotantovoimana vaikuttaa takaisin työn tuotantovoimaan. Työajan säästämistä voi tarkastella välittömän tuotantoprosessin kannalta *kiinteän pääoman* tuottamisena, jolloin ihminen itse on tämä kiinteä pääoma.

On muutoin itsestään selvää, että itse välitön työaika ei voi pysyä abstraktisesti vastakohtaisena vapaalle ajalle, miltä asia porvarillisen taloustieteen kannalta näyttää. Työstä ei voi tulla leikkiä, niin kuin Fourier haluaisi — sama Fourier, jonka suurena ansiona pysyy, että hän esitti lopulliseksi tavoitteeksi itse tuotantotavan, ei jakaantumisen kumoamisen korkeampaan muotoon. Vapaa aika, joka on sekä joutilasta aikaa että aikaa kor-

* Marx on kirjoittanut tämän sivun ylälaitaan: »Maaliskuu 1858». *Toim.*

keampaa toimintaa varten, muuttaa sen, jolla sitä on käytettävissä, tietenkin toiseksi subjektiksi, ja hän astuu tänä toisena subjektina sitten myös välittömään tuotantoprosessiin. Suhteessa muotoutuvaan [werdende] ihmiseen tämä välitön tuotantoprosessi on samalla kurinalaisuutta, kun taas suhteessa jo muotoutuneeseen [gewordene] ihmiseen, jonka päässä on kasaantunutta yhteiskunnallista tietoa, se on tiedon soveltamista, kokeellista tiedettä, materiaalisesti luovaa ja esineellisesti ilmentyvää tiedettä. Molemmille työ on samalla fyysistä harjoitusta, sillä työ vaatii käsien käyttöä ja vapaata ruumiillista liikuntaa, niin kuin maatalous.

Samoin kuin porvarillisen talouden järjestelmä purkautuu eteemme vain askel askelelta, samoin kehittyy sen itsensä negaatio, joka on sen lopullinen tulos. Olemme tässä yhä vielä tekemisissä välittömän tuotantoprosessin kanssa. Jos tarkastellaan porvarillista yhteiskuntaa kokonaisuudessaan, niin yhteiskunnallisen tuotantoprosessin lopullisena tuloksena ilmenee aina yhteiskunta itse, ts. ihminen itse yhteiskunnallisissa suhteissaan. Kaikki se, millä on kiinteä muoto, kuten tuote jne., ilmenee tässä liikkeessä vain momenttina, häviävänä momenttina. Itse välitön tuotantoprosessikin ilmenee tässä pelkkänä momenttina. Prosessin ehdot ja esineellistymät ovat nekin yhtä lailla sen momenteja, ja sen subjekteina ovat vain yksilöt, mutta yksilöt keskinäisissä suhteissaan, jotka he sekä uusintavat että tuottavat. Se on heidän oman alituisen liikkeensä prosessia, jossa he uudistavat yhtä lailla itseään kuin luomaansa rikkauden maailmaa.}

[11)] OWENIN HISTORIALLINEN KÄSITYS TEOLLISESTA (KAPITALISTISESTA) TUOTANNOSTA

Owen puhuu teoksessaan »Six Lectures Delivered in Manchester» (1837) työläisten ja kapitalistien välisestä erosta, jonka pääomaluopelkällä kasvullaan (ja laajenemisellaan, jonka pääoma saa aikaan vasta suurteollisuudessa, yhteydessä kiinteään pääoman kehitykseen); samalla Owen esittää pääoman kehityksen yhteiskunnan uudistamisen *välttämättömäksi ehdoksi* ja kertoo itsestään:

»Oppiessaan vähitellen luomaan ja johtamaan muutamia näistä suurista» (tehdas-) »laitoksista, luennoitsijanne» (Owen itse) »oppi tajuamaan ne suuret erehdykset ja haitat, joihin on jouduttu ennen ja nykyään yritettäessä parantaa kanssaihminen luonnetta ja asemaa» (s. 57—58).

Otamme tämän kohdan tähän kokonaisuudessaan voidaksemme käyttää sitä jossakin toisessa yhteydessä.

»Kehittyneen rikkauten tuottajat voidaan jakaa pehmeitä ja kovia materiaaleja muokkaaviin työläisiin; he toimivat yleensä isäntien alaisina ja näiden tavoitteena on hankkia rahaa työntekijöidensä työllä. Ennen kuin kemialliset ja mekaaniset manufaktuurijärjestelmät otettiin käyttöön, toiminta tapahtui rajoitetussa mittakaavassa; oli lukuisia pikkumestareita, joista kullakin oli muutamia päiväpalkkalaisia, ja nämä odottivat aikanaan itse pääsevänsä pikkumestareiksi. Tavallisesti he kaikki söivät samassa pöydässä ja elivät yhdessä; heidän keskuudessaan oli vallalla tasavertaisuuden henki ja tunne. Tältä kannalta on tapahtunut asteittaista muutosta siitä kaudesta lähtien, jolloin tieteen voimaa on alettu yhä laajemmin soveltaa tuotantoon. Voidakseen menestyä on miltei kaikkien manufaktuurien toimittava nykyään laajoissa puitteissa ja suuren pääoman turvin; pikkumestareilla pienine pääomineen on vain hyvin vähäisiä menestymisen mahdollisuuksia, etenkin aloilla, joilla jalostetaan pehmeitä materiaaleja kuten puuvillaa, villaa, pellavaa jne. Nyt on käynyt todellakin selväksi, että niin kauan kuin yhteiskunnan ja liike-elämän johtotavan nykyinen rakenne säilyy, pikkumestarit joutuvat yhä suuremmassa määrin niiden syrjäyttämiksi, joilla on suuret pääomat, ja että tuottajien keskuudessa aikaisemmin vallinnut suhteellisen onnellinen tasavertaisuus joutuu tekemään tilaa mestarin ja työläisen väliselle tavattomalle tasavertaisuuden puutteelle, jollaista ei ole ennen esiintynyt ihmiskunnan historiassa. Suurkapitalisti kohoo nyt hallitsevan ylivaltiaan asemaan; hän käsittelee välillisesti orjiensa terveyttä, elämää ja kuolemaa mielensä mukaan. Hän saa tällaisen vallan liittymällä toisiin suurkapitalisteihin, jotka tavoittelevat samoja etuja kuin hänkin, ja näin hän pakottaa tehokkaasti työntekijänsä ajamaan hänen tavoitteitaan. Suurkapitalisti kylpee nyt rikkautessa, eikä ole oppinut sen asiallista käyttöä eikä tunne sitä. Hän on saanut rikkautensa avulla valtaa. Hänen rikkautensa ja valtansa sokaisevat hänen järkensä; ja sortaessaan toisia perin raskaasti hän luulee tekevänsä heille palveluksia... Hänen palvelijansa, niin kuin heitä kutsutaan, vaikka he tosiasiallisesti ovat hänen orjiaan, on painettu täysin toivottomaan alennustilaan; useimmilta on viety terveys ja entisten aikojen viihtyisät kotiolut, vapaa-aika ja terveelliset ulkoiluharrastukset. Pitkinä päivinä tehty yksitoikkoinen työ on uuvuttanut kerta kaikkiaan heidän voimansa ja se on houkutelut heidät juoppouteen ja tehnyt ajattelemisen ja pohtimisen mahdottomaksi. Heidän ruumiilliset, älylliset tai moraaliset huvituksensa eivät kohoa keinoimman tason yläpuolelle; kaikki todelliset elämän nautinnot ovat kaukana heidän ulottumattomissaan. Se elämä, jota hyvin suuri osa työläisistä viettää nykyisen järjestelmän vallitessa, on sanalla sanoen arvotonta.

Erillisiä yksilöitä ei voi kuitenkaan syyttää niistä muutoksista, jotka ovat johtaneet tällaisiin tuloksiin; nämä muutokset tapahtuvat luonnonlakien mukaan ja ovat valmistavia ja välttämättömiä vaiheita, jotka johtavat nyt lähestymässä olevaan suureen ja tärkeään yhteiskunnalliseen mullistukseen. Ilman suuria pääomia ei voi perustaa suuria laitoksia; ihmisiä ei saa käsittelemään millaiset käytännön mahdollisuudet uusilla yhteenliittymillä on taata kaikille ihmisille erinomainen luonne ja tuottaa vuosittain enemmän rikkautta kaikkien kulutettavaksi; heitä ei saa käsittelemään sitäkään, että rikkautenkin on oltava korkeammanlaatuista kuin [VII—6] tähän asti on yleensä tuotettu» (s. 56—57).

»Juuri tämä uusi kemiallinen ja mekaaninen tehdasjärjestelmä laajentaa nyt inhimillisiä kykyjä ja valmistaa ihmisiä ymmärtämään ja omaksumaan muita periaatteita ja käytäntöjä, ja näin se on aiheuttamassa kaikkein hyödyllisintä muutosta [ihmisten] asioissa, mitä maailma on toistaiseksi nähnyt. Juuri tämä uusi tehdasjärjestelmä luo nyt myös uuden ja korkeamman yhteiskuntajärjestyksen tarpeen» (s. 58).

[12] PÄÄOMAN MUODOT JA LUONNONTEKIJÄT.
SEKALAISTA KIINTEÄSTÄ JA LIIKKUVASTA
PÄÄOMASTA]

Huomautimme edellä, että tuotantovoima (kiinteä pääoma) antaa [tuotetulle tuotteelle] arvoa vain siksi, että tällä tuotantovoimalla on arvoa, ainoastaan sikäli kuin se itse on tuotettu, itse on tietty määrä esineellistynyttä työaika. Mutta mukaan tulevat myös luonnontekijät, kuten vesi, etenkin maa, kaivokset yms., jotka on otettu omaksi, joilla siis on vaihtoarvo ja jotka siitä syystä tulevat arvoina mukaan tuotantokustannusten laskentaan. Tämä merkitsee sanalla sanoen, että mukaan tulee maaomaisuus (joka käsittää maan, kaivokset, veden). Tähän ei vielä kuulu niiden tuotantovälineiden arvo, jotka eivät ole työn tuotteita, koska ne eivät johdu itse pääoman tarkastelusta. Ne ilmenevät pääomalle ennen muuta annettuna, historiallisena edellytyksenä. Ja sellaisina me jätämme ne tässä. Vasta pääoman mukaisesti modifioitunut maanomistuksen — tai arvoa määräävinä suureina esiintyvien luonnontekijöiden — muoto tulee mukaan porvarillisen talousjärjestelmän tarkasteluun. Siinä pääoman analyysin vaiheessa, johon olemme tulleet, eivät asiat muutu lainkaan siitä, että maata yms. tarkastellaan kiinteän pääoman muotona.

Koska *kiinteä pääoma*, ymmärrettynä tuotetun tuotantovoiman merkityksessä, tuotantotekijän merkityksessä, lisää määrätynlaisessa ajassa luotujen käyttöarvojen massaa, niin se ei voi kasvaa ilman että sen muokkaaman raaka-aineen paljous kasvaa (jalostusteollisuudessa. Raaka-aineteollisuudessa, esimerkiksi kalastuksessa, kaivosteollisuudessa, työ muodostuu pelkästään siitä esteiden voittamisesta, mitä raaka-aineiden tai alkutuotteiden haltuun saaminen ja omaksi ottaminen vaatii. Siinä ei jalosteta raaka-ainetta tuotantoa varten, vaan päinvastoin olemassa olevia raakatuotteita otetaan haltuun. Sitä vastoin maanviljelyksessä raaka-aineena on itse maa; liikkuvana pääomana ovat siemenet yms.). Kiinteän pääoman käyttö laajemmassa mittakaavassa edellyttää siis raaka-aineista muodostuvan liikkuvan pääoman osan laajenemista; se edellyttää siis pääoman kasvua ylipäätään. Samalla tavalla se edellyttää elolliseen työhön vaihdettavan pääoman osan (suhteellista) pienenemistä.

Pääoma on *kiinteän pääoman* muodossa olemassa aineellisesti paitsi esineellistyneenä työnä, joka on määrätty palvelemaan uuden työn välineenä, myös sellaisena arvona, jonka käyttöarvona on luoda uusia arvoja. Siten kiinteän pääoman olemassaolo on κατ' ἐξοχήν* sen olemassaoloa tuottavana pääomana. Niin ollen

* — ensi sijassa, etupäässä. *Toim.*

pääomaan perustuvan tuotantotavan jo saavuttama kehitysaste — eli se, missä määrin itse pääoma edellytetään, edellyttää itsensä oman tuotantonsa ehdoksi — mitataan kiinteän pääoman olemassa olevalla laajuudella; eikä tätä mitata ainoastaan sen määrällä, vaan myös laadulla.

Lopuksi *kiinteässä pääomassa* on työn yhteiskunnallinen tuotantovoima asetettu pääomaan erottamattomasti kuuluvana ominaisuutena, — *sekä tieteellisenä voimana että yhteiskunnallisten voimien yhdistämisenä tuotantoprosessissa että myös välittömästi työstä koneeseen, kuolleeseen tuotantovoimaan siirrettynä taitona*. Sitä vastoin *liikkuvassa pääomassa* vaihto työn eri lajien kesken, eri työalojen kesken, niiden kietoutuminen toisiinsa ja rakentuminen systeemiksi, tuottavien töiden rinnakkainolo ilmenee *pääoman ominaisuutena*.

{Raaka-aineen, tuotteen, tuotantovälineen määritykset vaihtelevat sen tarkoituksen mukaan, joka tietyillä käyttöarvoilla on itse tuotantoprosessissa. Se mitä voidaan pitää pelkkänä raaka-aineena (tähän eivät tietenkään kuulu maataloustuotteet, jotka kaikki ovat uusinnettuja eikä vain uusinnettuja alkuperäisessä muodossaan, vaan itse luonnollisessa olemisessaan ihmisen tarpeiden mukaan muunnettuja. On lainattava Hodgesia ym. Puhtaan raaka-aineteollisuuden tuotteet, kuten hiili ja metallit, ovat itse työn tuloksia, eikä työtä tarvita vain tuomaan niitä päivänvaloon, vaan antamaan niille, esimerkiksi metalleille, sen muodon, jossa ne vasta voivat palvella teollisuutta raaka-aineina. Ihmiset eivät kuitenkaan uusinna niitä, koska me emme toistaiseksi vielä ymmärrä metallien valmistusta), on itse työn tuote.

Yhden tuotantohaaran tuote on toisen haaran raaka-aine ja vice versa*. Itse tuotantoväline on yhden teollisuusalan tuote ja palvelee vasta toisella alalla tuotantovälineenä. Yhden alan jäte on toisen alan raaka-aine. Maanviljelyksessä osa tuotteesta (siemenet, karja jne.) on itse myös saman alan raaka-ainetta; näin se siis kiinteän pääoman tavoin ei itse milloinkaan mene tuotantoprosessin ulkopuolelle. Sitä osaa maataloustuotteista, joka on määrätty karjan ravinnoksi, voi pitää apuaineina. Siemenet sen sijaan uusinnetaan tuotantoprosessissa kun taas työvälineitä sellaisinaan kulutetaan siinä. Eikö siemeniä voisi pitää kiinteänä pääomana, niin kuin työjuhtia sillä perusteella, että ne viiipyvät työprosessissa? Ei, sillä muutoin olisi kaikkia raaka-aineita tarkasteltava tällä tavalla. Raaka-aineena siemen sisältyy aina tuotantoprosessiin.

Vihdoin ne tuotteet, jotka menevät välittömään kulutukseen, tulevat uudelleen kulutuksesta tuotannon raaka-aineina, lauantana luonnonprosessissa jne., esimerkiksi lumpuista tehdään paperia

* — päinvastoin. *Toim.*

jne. Mutta toiseksi näiden tuotteiden kuluttaminen uusintaa itse yksilön hänen määrättyssä olemassaolon tavassaan, ei ainoastaan hänen välittömässä elollisuudessaan, vaan myös määrättyissä yhteiskunnallisissa suhteissa. Näin siis yksilöiden toteuttama lopullinen haltuunotto, joka tapahtuu kokonaisprosessissa, uusintaa heidät niissä alkuperäisissä suhteissa, joissa he ovat tuotantoprosessiin ja toisiinsa nähden; se uusintaa heidät heidän yhteiskunnallisessa olemisessaan, samoin kuin se uusintaa heidän yhteiskunnallisen olemisensa — yhteiskunnan, — joka ilmenee yhtä lailla sekä tämän suuren kokonaisprosessin subjektina että sen tuloksena. }

*Neljänneksi**:

Meidän on nyt tarkasteltava muita kiinteän ja liikkuvan pääoman keskinäissuhteita.

Edellä sanoimme, että *liikkuvassa pääomassa* työn eri lajien yhteiskunnallinen suhde toisiinsa on asetettu pääoman ominaisuutena. samoin kuin kiinteässä pääomassa on pääoman ominaisuutena asetettu työn yhteiskunnallinen tuotantovoima.

»Kansakunnan liikkuva pääoma muodostuu rahasta, elämisen tarvikkeista ja valmiista tuotteista» (*Smith. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Tome II. Pariisi 1802, s. 218*).

Raha aiheuttaa Smithille pulman: pitääkö sitä kutsua liikku vaksi vai kiinteäksi pääomaksi. Sikäli kuin raha palvelee aina vain kiertovälineenä — ja kierto itse on koko uusintamisprosessin momentti, — sikäli raha on *kiinteää pääomaa*, kiertovälineenä. Mutta itse rahan käyttöarvo on siinä, että se vain kiertää astumatta milloinkaan sen enempää varsinaiseen tuotantoprosessiin kuin yksilölliseen kulutukseenkaan. Tämä pääoman osa on alituisesti kiinnitetty kiertovaiheeseen, ja tältä kannalta raha on liikkuvan pääoman pisimmälle viety muoto; koska raha toiselta puolen on kiinnitetty välineenä, se on *kiinteätä pääomaa*.

Jos puhutaan *kiinteän ja liikkuvan pääoman* erosta niiden ja yksilöllisen kulutuksen välisen suhteen kannalta, niin tämän eron tuo esiin jo se, että *kiinteä pääoma* ei mene käyttöarvona kiertoon. (Maanviljelyksessä osa siemenistä menee käyttöarvona kiertoon, [VII—7] koska niiden lukumäärä lisääntyy moninkertaiseksi.) Se että pääoma ei mene käyttöarvona kiertoon, edellyttää, että pääoma ei tule yksilöllisen kulutuksen kohteeksi.

[13) KIIENTEÄN JA LIIKKUVAN PÄÄOMAN KIERTO JA KORVAAMINEN]

»*Kiinteä pääoma*» palvelee yhä uudelleen samaa operaatiota, »ja mitä useammin näitä toistoja tapahtuu, sitä paremmin työväline, kone tai koneis-

* Ks. tämän teoksen II osan s. 159, 165. *Toim.*

to ansaitsee kiinteän pääoman nimityksen» (*De Quincey. The Logic of Political Economy. Edinburgh ja Lontoo 1844, s. 114*).

Jos pääoma on 10 000 punttaa, josta 5 000 on kiinteää ja 5 000 liikkuvaa pääomaa, ja jos jälkimmäinen tekee yhden kierroksen vuodessa ja edellinen yhden kierroksen viidessä vuodessa, silloin siis 5 000 punttaa eli puolet pääomasta kiertää yhden kerran vuodessa. Saman vuoden kuluessa tekee kierroksen $\frac{1}{5}$ kiinteästä pääomasta eli 1 000 punttaa. Yhdessä vuodessa kiertää siten 6 000 punttaa eli $\frac{3}{5}$ kokonaispääomasta. Niin ollen $\frac{1}{5}$ kokonaispääomasta tekee kierroksen $\frac{12}{3}$ kuukaudessa, ja koko pääoma $\frac{12 \times 5}{3}$, ts. 20 kuukaudessa eli 1 vuodessa 8 kuukaudessa.

20 kuukaudessa on 10 000 punnan kokonaispääoma tehnyt kierroksen, vaikka kiinteä pääoma tulee korvatuksi vasta 5 vuodessa. Tämä kierrosaika pätee kuitenkin vain tuotantoprosessin toistamiseen ja siten lisäarvon luomiseen, mutta ei itse pääoman uusintamiseen. Jos pääoma uusii prosessin harvemmin — palaa kierrosta takaisin kiinteän pääoman muotoon, — niin sitä useammin se palaa liikkuvan pääoman muotoon. Mutta sillä ei itse pääomaa ole vielä korvattu.

Näin on itse liikkuvan pääoman laita. Jos 100 yksikön pääoma tekee vuodessa 4 kierrosta ja tuottaa sillä 20 % voiton, samoin kuin 400 yksikön pääoma, joka tekee vuosittain vain yhden kierroksen, niin tällöin pääoma on vuoden lopussa pysynyt 100 yksikön suuruisena ja toinen 400 yksikön suuruisena, vaikka edellinen pääoma on ottanut osaa käyttöarvojen tuotantoon ja lisäarvon luomiseen samoin kuin neljä kertaa suurempi pääoma. Koska kierrosnopeus korvaa tässä pääoman suuruuden, niin se osoittaa kyllin osuvasti, että vain liikkeeseen pannun lisätyön ja ylipääntään työn määrä, eikä pääoman suuruus sinänsä, määrää arvon, samoin kuin lisäarvon luomisen. 100 yksikön suuruinen pääoma on pannut vuoden kuluessa perättäisesti liikkeeseen yhtä paljon työtä kuin 400 yksikön suuruinen pääoma ja on niin ollen luonut yhtä suuren lisäarvon.

Varsinaisesti tässä on kuitenkin kyse seuraavasta. Edellä esitetystä esimerkistä 5 000 punnan liikkuva pääoma palaa ensimmäisen kerran takaisin ensimmäisen vuoden lopussa; sitten se palaa toisen vuoden lopussa; toisen vuoden ensimmäisten 8 kuukauden aikana sen määrästä on palannut $3\,333\frac{1}{3}$ punttaa ja jäljellä oleva osa palaa tämän toisen vuoden lopussa.

Kiinteästä pääomasta puolestaan palasi vain $\frac{1}{5}$ ensimmäisen vuoden kuluessa ja $\frac{1}{5}$ toisen vuoden kuluessa. Pääomanhaltijan kädessä on ensimmäisen vuoden lopussa 6 000 punttaa, toisen vuoden lopussa 7 000, kolmannen vuoden lopussa 8 000, neljännen vuoden lopussa 9 000 ja viidennen vuoden lopussa 10 000. Vasta viidennen vuoden päättyessä pääomanhaltijalla on hallus-

saan koko pääomansa, jolla hän aloitti tuotantoprosessin; vaikka hänen pääomansa on lisäarvon tuottamisessa vaikuttanut aivan kuin se olisi palannut kokonaan takaisin 20 kuukaudessa, niin itse kokonaispääoma kuitenkin uusinnetaan vasta 5 vuodessa.

Kierroksen ensimmäinen määrittys on tärkeä sille suhteelle, missä pääoma lisääntyy, toinen määrittys sen sijaan tuo mukaan uuden suhteen, jolla ei ole mitään merkitystä liikkuvalla pääomalle. Koska liikkuva pääoma menee kokonaisuudessaan kiertoon ja palaa siitä kokonaisuudessaan, se uusinnetaan pääomana yhtä usein kuin se realisoidaan lisäarvona tai lisäpääomana. Mutta koska kiinteä pääoma ei mene kiertoon milloinkaan käyttöarvona, ja menee kiertoon arvona vain siinä määrin kuin sitä kulutetaan käyttöarvona,— niin sitä ei ole suinkaan vielä uusinnettu silloin kun kokonaispääoman keskimääräisen kierrosajan määräämä lisäarvo saadaan.

Liikkuvan pääoman kierroksen on tapahduttava viisi kertaa viiden vuoden kuluessa ennen kuin kiinteä pääoma on uusinnettu; ts. liikkuvan pääoman kiertojakson on toistuttava viisi kertaa samassa ajassa jolloin kiinteän pääoman kierrosjakso toistuu yhden kerran, ja kokonaispääoman keskimääräisen kierrosajan — 20 kuukautta — on toistuttava kolme kertaa ennen kuin kiinteä pääoma on uusinnettu. Siis mitä suurempi kiinteästä pääomasta muodostuva pääoman osa on, ts. mitä enemmän pääoma toimii sitä vastaavan tuotantotavan oloissa, tuotetun tuotantovoiman huomattavan käytön oloissa, ja mitä kestävämpi kiinteä pääoma on, ts. mitä pitempi sen uusintamisaika on ja mitä enemmän sen käyttöarvo vastaa sen määrittystä,— sitä useammin täytyy liikkuvaksi pääomaksi määritetyn pääomanosan toistaa kierrosjaksonsa, ja sitä pitempi on se kokonaisaika, jonka pääoma tarvitsee kokonaiskierroksensa toteuttamiseen.

Tästä syystä tuotannon *keskeytymättömyys* on tullut äärimmäisen tarpeelliseksi pääomalle kiinteäksi pääomaksi määritetyn pääomanosan kehityksen myötä. *Keskeytys merkitsee liikkuvalla pääomalle vain lisäarvon luomisen keskeytymistä — ellei keskeytys sitten ole niin pitkä, että se tuhoaa liikkuvan pääoman käyttöarvon. Sen sijaan kiinteälle pääomalle, sikäli kuin tämän pääoman käyttöarvon täytyy keskeytyksen aikana tulla välttämättä tuhotuksi suhteellisen tuottamattomalla tavalla, ts. ilman että se tulee korvatuksi arvona, keskeytys merkitsee itse sen alkuperäisen arvon tuhoutumista. Näin ollen vasta kiinteän pääoman kehityksen myötä pääoman käsitettä vastaavasta tuotantoprosessin keskeytymättömyydestä tulee pääoman säilymisen conditio sine qua [non]*; samoin on niin ollen myös kulutuksen keskeytymättömyyden ja jatkuvan kasvun laita.*

* — välttämätön, korvaamaton ehto. *Toim.*

Tämä [kiinteän ja liikkuvan pääoman välinen ero] on n:o I. Mutta vielä tärkeämpi muodon kannalta on ero n:o II. Se kokonaisaika, jolla mittasimme pääoman kierroksen, oli vuosi. aivan kuten se aikayksikkö, jolla mittaamme työn, on päivä. Menetelimme näin ensiksikin siksi, että vuosi on useimmille teollisuudessa käytetyille kasviraaka-aineille enemmän tai vähemmän luonnollinen uusintamisaika tai tuotantovaiheen kesto. Siitä syystä liikkuvan pääoman kierros määräytyi yhdessä vuodessa tapahtuvien kierrosten lukumäärän mukaan, ja yksi vuosi on kokonaisaika. Tosiasiallisesti liikkuva pääoma aloittaa uusintumisensa jokaisen kierroksen päättyessä, ja jos vuoden kuluessa tapahtuvien kierrosten lukumäärä vaikuttaa kokonaisarvoon, niin liikkuvan pääoman kunkin kierroksen aikana kokemat kohtalot vaikuttavat tosin määräävästi niihin ehtoihin, joiden vallitessa se aloittaa uusintamisen uudelleen, mutta jokainen uusintamiskierros itsessään on liikkuvan pääoman täydellinen elämäntapahtuma. Niin pian kuin pääoma on muuttunut uudelleen rahaksi, se voi esimerkiksi muuttua myös muiksi tuotantoehdoiksi, siirtyä yhdeltä tuotantohaaralta toiselle, niin että *uusintaminen ei aineelliselta kannalta tarkastellen toistu aikaisemmassa muodossa.*

Tilanne muuttuu kun kiinteä pääoma tulee mukaan, eikä siitä eteenpäin enempää pääoman kierrosaika kuin mittayksikkö, vuosi, jota kohti kierrosluku lasketaan, esiinny enää pääoman liikkeen aikamittana. Tämän yksikön määrää nyt päivittäin kiinteän pääoman vaatima *uusintamisaika*, ts. se pääoman kierroksen kokonaisaika, jonka pääoma tarvitsee astuakseen arvona kiertoön ja palatakseen kierrosta arvonsa täydessä laajuudessa [in seiner Werthtotalität]. Liikkuvan pääoman uusintamisen on koko tämän ajan *jatkuettava myös aineelliselta kannalta samassa muodossa*, ja tämän pääoman välttämättömien kierrosten, ts. *alkuperäisen pääoman uusintamisen vaatimien kierrosten lukumäärä jakaantuu pitemmälle tai lyhyemmälle vuosien sarjalle.* Näin ollen pitempi *kokonaisjakso* on asetettu siksi yksiköksi, jolla tämän pääoman kierrokset mitataan, eikä kierrosten *toistuminen* ole nyt pelkästään ulkoisessa, vaan välttämättömässä yhteydessä tähän yksikköön. Babbagen⁵³ mukaan koneiden keskimääräinen uusintaminen vie Englannissa keskimäärin 5 vuotta; reaalin uusintaminen vie näin ollen ehkä 10 vuotta. Ei ole epäilystäkään siitä, että se jakso, jonka teollisuus kiinteän pääoman kehittyessä laajassa mitassa käy läpi suunnilleen kymmenvuotisen kauden aikana, liittyy tähän näin määräytyneeseen *pääoman kokonaisuusintamisen vaiheeseen.* Me kohtaamme vielä muitakin mainittua jaksoa määrittäviä seikkoja. Mutta tämä on eräs niistä. Aikaisemminkin on ollut hyviä ja huonoja aikoja teollisuudessa, samoin kuin sadoissa (maanviljelyksessä). Kuitenkin monivuotinen teol-

linen jakso, joka jakaantuu luonteenomaisiin periodeihin tai kausiin, epookkeihin, kuuluu nimenomaan suurteollisuuteen.

[VII—8] Tulemme nyt uudelleen esiin nousevaan eroon n:o III [kiinteän ja liikkuvan pääoman välillä].

Liikkuva pääoma työnnettiin tuotteen muodossa, vastikään luodun käyttöarvon asussa tuotantoprosessista kiertoon, meni siihen kokonaan; tuotteen arvo (koko siinä esineellistynyt työaika, sekä välttämätön että lisätyöaika) muuttui takaisin rahaksi ja realisoitiin kokonaan, jolloin sekä realisoitiin lisäarvo että täytettiin kaikki uusintamisen ehdot. Realisoitaessa tavaran hinta kaikki nämä ehdot täytettiin ja prosessi saattoi alkaa jälleen alusta. Tämä pitää kuitenkin paikkansa vain liikkuvan pääoman siitä osasta, joka menee suureen kiertoon. Mitä taas tulee sen toiseen osaan, joka seuraa jatkuvasti itse tuotantoprosessin mukana, palkaksi muuttuvan liikkuvan pääoman osan kiertoon, niin tietysti siitä, käytetäänkö työ kiinteän vai liikkuvan pääoman tuotantoon, riippuu korvaako kiertoon menevä käyttöarvo itse nämä palkat vai ei.

Sitä vastoin kiinteä pääoma ei itse kierrä käyttöarvona, vaan menee vain siinä määrin, kuin sitä kulutetaan tuotantoprosessissa käyttöarvona, arvona jalostettuun raaka-aineeseen (jalostusteollisuudessa ja maanviljelyksessä) tai suoraan kaivannaisena saatuu raakatuotteeseen (esimerkiksi kaivosteollisuudessa). Näin ollen kiinteä pääoma kehittyneessä muodossaan palaa kierrosta vasta kun on kulunut useiden vuosien jakso, joka sisältää useita liikkuvan pääoman kierroksia. Sitä ei heti vaihdeta tuotteena rahaan, niin että sen uusintamisprosessi kävisi yksiin liikkuvan pääoman kierroksen kanssa. Se vain siirtyy vähitellen tuotteen hintaan ja niin ollen se palaa vain vähitellen takaisin arvona. *Se palaa osina pitempien kausien kuluessa, samaan aikaan kun liikkuva pääoma kiertää kokonaan lyhyempinä kausina.* Sikäli kuin kiinteä pääoma on olemassa sellaisenaan, se ei palaa takaisin, koska se ei mene kiertoon; sikäli kuin se menee kiertoon, se ei ole enää olemassa kiinteänä pääomana, vaan muodostaa liikkuvan pääoman arvon ideaalisen rakenneosan. Se palaa ylipäätään takaisin vain siinä määrin kuin se muuttuu *suoraan tai epäsuorasti tuotteeksi, siis liikkuvaksi pääomaksi.* Koska kiinteä pääoma ei ole mikään välitön käyttöarvo kulutusta varten, se ei mene käyttöarvona kiertoon.

Tämä kiinteän ja liikkuvan pääoman erilainen paluutapa tulee myöhemmin eteemme myynnin ja vuokraamisen erona, vuotuismaksuna, koron ja voiton erona, [talosta, asunnosta] maksetun vuokran ja voiton erona; kuten saamme nähdä, Proudhon ja hänen joukkonsa tulivat mitä sekavimpiin johtopäätöksiin kun he eivät käsittäneet tätä *pelkästään formaalista* eroa.

Pohtiessaan viimeistä kriisiä »The Economist» supistaa koko kiinteän ja liikkuvan pääoman välisen eron eroksi yhtäältä

»lyhyessä ajassa ja voitolla tapahtuvan tavaroiden myynnin» ja toisaalta »niin suuren tulon tuottamisen» välillä »että se peittää *kulut*, riskin, *kulumisen* ja markkinoiden korkotason» (»The Economist» n:o 754, 6. helmikuuta 1858, s. 137).

{*Riski*, jolla on osansa näyteltävänään taloustieteilijöiden määriteltävässä voittoa, — tämä riski ei voi ilmeisestikään näytellä mitään osaa lisäarvon määrittämisessä, koska luotu lisäarvo ei voi kasvaa sen seurauksena, että pääoma ottaa riskejä tämän lisäarvon *realisoinnissa*, — tarkoittaa sitä vaaraa, että pääoma ei käykään läpi kierron eri vaiheita, tai että se juuttuu kiinni johonkin näistä vaiheista.

Olemme nähneet*, että lisäarvo [Mehrgewinn] kuuluu tuotantokustannuksiin, ellei pääoman, niin tuotteen. Pääoma kohtaa välttämättömyyden realisoida tämä lisäarvo tai osa siitä ulkoisena pakkona kaksinaisella tavalla. Kun korko ja voitto eroavat toisistaan ja teollisuuskapitalisti joutuu siis maksamaan korkoa, niin osa lisäarvosta on silloin *tuotantokustannus* pääoman mielessä, ts. se itse kuuluu pääoman kuluihin. Toiselta puolen on olemassa tietty keskimääräinen vakuutus, jonka pääoma ottaa itselleen kattaakseen sen arvon alenemisen vaaran, johon se joutuu käydessään läpi kokonaisprosessin metamorfooseja. Osa lisäarvosta ilmenee pääomalle pelkkänä korvauksena riskistä, jonka se ottaa tehdäkseen enemmän rahaa; se merkitsee sitä riskiä, että itse alkuperäinen arvo voidaan menettää. Tässä muodossa lisäarvon realisointi ilmenee suhteessa pääomaan välttämättömältä pääoman uusintamisen turvaamiseksi. Kumpikaan näistä suhteista ei tietenkään määrää lisäarvoa, vaan ne johtavat siihen, että lisäarvon asettaminen ilmenee pääomalle ulkoisena välttämättömyytenä, eikä vain sen rikastumispyrkimyksen tyydyttämisenä. }

Edellä on selvitetty miten kierros on lyhyempi myytäessä koko tavara ja miten vain osa kiinteää pääomaa tekee vuotuisen kierroksen. Mitä sitten tulee voittoon — kauppiaanvoitto ei tässä vielä koske meitä, — niin liikkuvan pääoman jokainen osa on ulos tuotantoprosessista astuessaan ja siihen palatessaan, ts. sikäli kuin se sisältää esineellistynyttä työtä (kustannusten arvo), välttämätöntä työtä (työpalkkojen arvo) ja lisätyötä, voittoa tuottavaa sen jälkeen kun se on käynyt läpi kierron, koska yhdessä tuotteen kanssa realisoidaan siihen sisältyvä lisätyö. Mutta tätä voittoa ei luo sen enempää liikkuva pääoma kuin kiinteä pääomakaan, vaan sen luo kummankin pääoman lajin välittämä vieraan työn anastaminen, siis *au fond*** vain se liikkuvan pää-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 246—249. *Toim.*

** — itse asiassa. *Toim.*

oman osa, joka menee pieneen kiertoon. Kuitenkin tämä voitto realisoidaan tosiasiallisesti vain siten, että pääoma menee kiertoon, siis vain sen liikkuvan pääoman muodossa, ei milloinkaan sen kiinteän pääoman muodossa. Mutta se mitä »The Economist» ymmärtää edellä lainatussa kohdassa kiinteällä pääomalla, on — sikäli kuin on kysymys sen avulla saaduista tuloista, — se kiinteän pääoman muoto, jossa se ei suoraan mene tuotantoprosessiin koneena, vaan jossa se on olemassa rautateinä, rakennuksina, maanparannuksina, kuivatuksina jne.

(Meitä ei koske tässä lainkaan se kanta, että *kaikki pääoman osat tuottaisivat yhtäläisesti voittoa*, tämä harhakuvitelma, joka on saanut alkunsa lisäarvon jakaantumisesta keskimääräisiksi osuuksiksi riippumatta pääoman liikkuvan ja kiinteän osan keskinäisistä suhteista ja sen elolliseksi työksi muuttuneesta osasta. Koska Ricardo jakaa puolittain tämän harhakuvitelman, hän tarkastelee arvon määrittämisessä sellaisenaan alusta alkaen kiinteän ja liikkuvan pääoman keskinäisen suhteen vaikutusta tähän määrittämiseen, ja kunnianarvoisa pastori Malthus puhuu typerän luottavaisesti kiinteään pääomaan kiinni kasvettuneista voitoista, aivan kuin pääoma kasvaisi orgaanisesti jonkin luonnonvoiman vaikutuksesta.)

Siten yllä mainitussa muodossa olevaan kiinteään pääomaan sisältyvän arvon ja lisäarvon realisointi esiintyy vuotuismaksun [annuity] muodossa, jolloin korko edustaa lisäarvoa ja vuotuismaksu sijoitetun arvon vähittäistä palautumista. Tässä ei siis tosiasiallisesti ole kysymys kiinteän pääoman astumisesta arvona kiertoon (vaikka niin tapahtuukin maanparannustöissä) sen nojalla, että kiinteä pääoma muodostaa tuotteen osan, vaan kiinteän pääoman myymisestä käyttöarvonsa muodossa. Tässä tapauksessa sitä ei myydä heti, vaan annuiteetin, vuotuismaksun muodossa.

On alun alkaen selvää, että jotkin kiinteän pääoman muodot esiintyvät ensiksi liikkuvana pääomana ja tulevat kiinteäksi pääomaksi vasta sen jälkeen kun ne on kiinnitetty tuotantoprosessissa; esimerkiksi konetehtailijan kierrossa olevia tuotteita ovat koneet, aivan samoin kuin puuvillatehtailijan tuotetta on karttuuni, ja ne menevät hänen kannaltaan kiertoon aivan samalla tavalla. Koneet ovat konetehtailijalle liikkuvaa pääomaa, mutta niitä tuotantoprosessissa käyttävälle tehtailijalle ne ovat kiinteää pääomaa, sillä ne ovat edelliselle tehtailijalle tuote, jälkimmäiselle taas tuotantoväline. Jopa talotkin ovat liikkumattomuudestaan huolimatta rakennusteollisuudelle liikkuvaa pääomaa; sille, [VII—9] joka ostaa taloja vuokratakseen ne edelleen, tai käyttääkseen niitä rakennuksina tuotantoon, ne ovat kiinteää pääomaa. Puhumme jäljempänä siitä missä määrin itse kiinteä pääoma kiertää käyttöarvona, ts. tulee myydyksi, vaihtaa käsiä.

Kuitenkaan se näkökohta, että pääoma myydään pääomana, joko rahan muodossa tai kiinteän pääoman muodossa, ei ilmeisestikään kuulu tähän, sillä me tarkastelemme tässä kiertoa sellaisena pääoman liikkeenä, missä se asettaa itsensä loogisesti määrättyissä eri momenteissaan. Tuotantopääomasta tulee tuote, tavara, rahaa ja se muuttuu takaisin tuotantoehdoiksi. Se pysyy kaikissa näissä muodoissa pääomana ja siitä tulee pääomaa vain siinä määrin kuin se realisoidaan pääomana. Niin kauan kuin pääoma pysyy jossakin näistä vaiheista, se on kiinnitetty tavara-pääomaksi, rahapääomaksi tai teollisuuspääomaksi. Kuitenkin kukin näistä vaiheista muodostaa vain pääoman liikkeen momentin, ja se lakkaa olemasta pääomaa siinä muodossa, josta se työntyy pois siirtyäkseen vaiheesta toiseen. Jos pääoma työntyy pois tavarana ja tulee rahaksi tai vice versa*, niin se ei ole olemassa pääomana pois työnnettyssä muodossa, vaan juuri saamaansa muodossa. Tällöin pois työnnetty muoto voi tulla uudelleen toisen pääoman muodoksi, tai se voi olla kulutettavan tuotteen välitön muoto. Mutta tämä ei koske meitä tässä eikä se koske itse pääomaakaan, sikäli kuin on kysymys pääoman omaan itseensä rajoittuvasta kehäkierrosta. Pääoma torjuu päinvastoin kaikki mainitut muodot ei-pääomana olemisenaan omaksuakseen nämä muodot myöhemmin uudelleen. Jos pääoma sen sijaan annetaan rahana, maana, talona yms. lainaksi, niin siitä tulee *pääomana* tavara; toisin sanoen tässä tapauksessa kiertoon pantu tavara on *pääomaa pääomana*. Tätä on kehiteltävä edelleen seuraavassa jaksossa.

Se mikä maksetaan tavaran muuttuessa rahaksi, siinä määrin kuin tavaran hinta koskee arvoksi muuttunutta kiinteän pääoman osaa, on se osa, joka tarvitaan kiinteän pääoman osittaiseen uusintamiseen, se osa, joka kulutetaan ja käytetään loppuun tuotantoprosessissa. Se mistä ostaja siis maksaa, on kiinteän pääoman käyttäminen tai loppuun käyttäminen, sikäli kuin kiinteä pääoma itse on arvoa, esineellistynyttä työtä. Koska tämä käyttö tapahtuu vähitellen, ostaja maksaa siitä vähittäin tuotteen osana, samaan aikaan kun hän korvaa tuotteeseen sisältyvän vastaavan raaka-aineen määrän koko arvoltaan siinä hinnassa, jonka hän maksaa tuotteesta. Kiinteästä pääomasta ei makseta vain vähitellen, vaan suuri joukko ostajia maksaa samanaikaisesti — samassa suhteessa kuin he ostavat tuotetta — vähittäin kiinteän pääoman loppuun käytetyn, kulutetun osan.

Koska pääoma esiintyy kiertonsa ensimmäisellä puoliskolla *T*:na ja ostaja *R*:na, ja pääoman päämääränä on arvo, kun taas ostajan päämääränä on käyttö (meitä ei koske lainkaan onko tämä käyttö vuorostaan tuottava, koska meidän on tässä tarkasteltava

* — päinvastoin. *Toim.*

vain muodollista puolta sellaisena kuin se kierrossa esiintyy suhteessa pääomaan), niin ostajan suhde tuotteeseen on kuluttajan suhde ylipäätään. Siten ostaja maksaa epäsuorasti kaikissa tavaroissa vähitellen ja osina kiinteän pääoman hyväksikäytöstä ja kulutuksesta, huolimatta siitä, että itse kiinteä pääoma ei astu kiertoon käyttöarvona.

On kuitenkin olemassa sellaisia kiinteän pääoman muotoja, joissa ostaja maksaa suoraan sen käyttöarvosta, esimerkiksi yhteydenpitovälineet, liikennevälineet jne. Yhdessäkään näistä tapauksista kiinteä pääoma ei tosiasiallisesti astu ulos tuotantoprosessista, ei esimerkiksi rautateiden yms. kohdalla. Mutta samalla kun tämä pääoma palvelee joitakin tuotantoprosesseja liikennevälineenä tuotteen saattamisessa markkinoille, ja myös kiertovälineenä itse tuottajia, se voi palvella toisia kulutusvälineinä, käyttöarvona, esimerkiksi niitä, jotka matkustavat omaksi huvikseen jne.

Tuotantovälineenä tarkasteltuna kiinteä pääoma eroaa tässä tapauksessa koneista yms. siinä, että eri pääomat kuluttavat sitä samanaikaisesti kaikille yhteisenä ehtona tuotannossaan ja kierrossaan. (Tässä emme ole vielä tekemisissä kulutuksen kanssa sellaisenaan.) Kiinteä pääoma ei esiinny tässä erityiseen tuotantoprosessiin suljettuna, vaan tätä pääomaa vain vähittäin käyttävien erityisten pääomien lukuisia tuotantoprosesseja yhdistävänä suonena. Vastakohtana kaikille näille erityisille pääomille ja niiden erityisille tuotantoprosesseille kiinteä pääoma on siis tässä tapauksessa määrätty erityisen, näistä muista erillisen tuotantohaaran tuotteeksi, mutta tällöin yksi tuottaja ei myy sitä liikkuvana pääomana eikä toinen osta sitä kiinteänä pääomana, kuten tapahtuu koneita myydessä ja ostettaessa, — vaan se voidaan myydä vain itse kiinteän pääoman muodossa. Silloin tulee myös esille se, mikä kätkeytyy tavarahan, nimittäin kiinteän pääoman vähittäinen palaaminen.

Mutta samalla tässä tapauksessa kiinteä pääoma, joka itse on myyty tuote (teollisuudenharjoittajalle ei hänen käyttämänsä kone ole tuote), sisältää lisäarvon, siis koron ja voiton palaamisen, jos niitä syntyy. Koska tämänlaatuinen kiinteä pääoma voidaan kuluttaa (voi tulla käyttöarvoksi välittömälle kulutukselle) samassa kaikille yhteisessä ja vähittäisessä muodossa, niin myös sen myynti — ei tuotantovälineenä, vaan tavarana ylipäätään — ilmenee analogisessa muodossa. Mikäli kiinteä pääoma sen sijaan myydään tuotantovälineenä (kone *myydään* pelkkänä tavarana ja siitä tulee tuotantoväline vasta teollisessa prosessissa), ts. mikäli sen myynti käy suoraan yksiin sen yleisessä yhteiskunnallisessa tuotantoprosessissa tapahtuvan kulutuksen kanssa, silloin tämä on sellainen kiinteän pääoman määrittely, joka ei kuulu pääoman yksinkertaisen kierron tarkasteluun. Tässä kier-

rossa kiinteä pääoma, sikäli kuin se toimii tuotantotekijänä, esiintyy tuotantoprosessin edellytyksenä, ei sen tuloksena. Tästä syystä voi olla kysymys vain kiinteän pääoman arvon korvaamisesta, jolloin arvoon ei sisälly mitään lisäarvoa tämän pääoman käyttäjää varten. Päinvastoin juuri *tämän käyttäjä* on maksanut lisäarvon koneenrakentajalle. Sitä vastoin rautateiden tai tuotantoa varten vuokrattujen rakennusten kohdalla on toisin: ne ovat *samaan aikaan* tuotantovälineitä ja tulevat myyjiensä realisoimiksi tuotteena, pääomana.

Koska jokainen tuotannon edellytyksenä esiintyvä momentti on samalla sen tulos,— sillä tuotanto uusintaa omat ehtonsa,— niin pääoman alkuperäinen jakaantuminen tuotantoprosessissa ilmenee nyt siten, että tuotantoprosessi hajoaa kolmeksi tuotantoprosessiksi, joissa pääoman eri osat toimivat esiintyen nyt myös erityisinä pääomina. (Tässä voidaan yhä olettaa se muoto, että yksi pääoma toimii, koska me tarkastelemme *pääomaa* [*das Kapital*] sellaisenaan, ja tämä tarkastelutapa yksinkertaistaa sitä, mitä näiden pääoman eri lajien määräsuhteista on sanottava.)

Pääomaa uusinnetaan vuosittain erilaisissa ja vaihtelevissa määräsuhteissa raaka-aineena, tuotteena ja tuotantovälineenä; sanalla sanoen kiinteänä pääomana ja liikkuvana pääomana. Kaikissa näissä tuotantoprosesseissa on edellytyksenä vähintään se liikkuvan pääoman osa, joka on määrätty vaihdettavaksi työvoimaan ja koneiden tai työvälineiden ja tuotantovälineiden säilyttämiseen ja kuluttamiseen.

Puhtaassa raaka-aineteollisuudessa, esimerkiksi kaivosteollisuudessa, itse kaivos on olemassa työn materiaalina, mutta ei tuotteeseen siirtyvänä raaka-aineena, koska tällä raaka-aineella täytyy jalostusteollisuudessa päinvastoin kaikissa muodoissaan olla erityinen olemassaolonsa. Maanviljelyksessä voidaan siemeniä, lantaa, karjaa jne. tarkastella yhtä hyvin raaka-aineina kuin apuaineinakin. Maanviljelys muodostaa tuotantotavan sui generis*, koska siinä mekaaniseen ja kemialliseen prosessiin liittyy orgaaninen prosessi, ja luonnon tuotantoprosessia on vain valvottava ja johdettava. Aivan samoin on raaka-aineteollisuus (kaivosteollisuus on siinä tärkein) teollisuutta sui generis, koska siinä ei tapahdu mitään uusintamisprosessia, ei ainakaan sellaista, jonka me tuntisimme ja jota me valvoisimme. (Kalastus, metsästys jne. voi liittyä uusintamisprosessiin; samoin on metsätalouden laita; ne eivät siis ole välttämättä puhdasta raaka-aineteollisnutta.)

Sikäli kuin tuotantovälineellä, kiinteällä pääomalla, joka itse [VII—10] on pääoman tuote ja siitä syystä sisältää esineellistynyttä lisäaikaa, on se ominaisuus, että tuottaja voi ensin

* — omalaatuisen. *Toim.*

luovuttaa sen liikkuvana pääomana, kuten esimerkiksi koneenrakentaja koneen, ennen kuin siitä tulee kiinteätä pääomaa, sikäli kuin se siis ensin astuu käyttöarvona kiertoon, sikäli ei kiinteän pääoman kierto saa mitään uutta määritystä. Mutta mikäli tällainen kiinteä pääoma, kuten esimerkiksi rautatie, voidaan luovuttaa vain niin, että se samalla palvelee tuotantovälineenä, tai vain siinä määrin kuin sitä kulutetaan tuotantovälineenä, sille on yhteistä kiinteän pääoman kanssa ylipäätään, että sen arvo palaa takaisin vain vähitellen; tähän liittyy kuitenkin vielä se, että tähän arvon palaamiseen sisältyy tämän tuotantovälineen lisäarvon, siinä esineellistyneen lisätyön palaaminen. Tällä kiinteän pääoman lajilla on siten erityinen palaamisen muoto.

Tärkeää on, että pääoman tuotanto ilmenee näin liikkuvan pääoman ja kiinteän pääoman tuotantona tietyissä määräsuhteissa, niin että pääoma itse tuottaa kiinteänä pääomana ja liikkuvana pääomana kaksinaisen kiertotapansa.

* * *

Ennen kuin selvitämme viimeksi mainitun kohdan, on otettava vielä esille muutamia sivuseikkoja.

»Suuressa tuotantoprosessissa liikkuvaa pääomaa kulutetaan, kun taas kiinteää pääomaa vain käytetään» (»The Economist» 6. marraskuuta 1847, n:o 219, s. 1271).

Kuluttamisen ja käyttämisen ero palautuu tässä vähittäiseksi tai nopeaksi tuhoamiseksi. Meidän ei tarvitse viipyä tässä kohdassa pitempään.

»Liikkuva pääoma saa *rajattoman monenlaisia muotoja*, mutta kiinteällä pääomalla *on vain yksi muoto*» (sama).

Adam Smith palauttaa nämä »rajattoman monenlaiset muodot», sikäli kuin tarkastellaan itse pääoman tuotantoprosessia, paljon oikeammin pelkäksi muodonmuutokseksi.

Kiinteä pääoma hyödyttää isäntäänsä »niin kauan kuin se pysyy samassa muodossa», ts. niin kauan kuin se viipyy käyttöarvona määrättyssä aineellisessa olomuodossa tuotantoprosessissa. Sitä vastoin liikkuva pääoma »lähtee alituisesti isäntänsä kädestä määrättyssä muodossa» (tuotteena) »palatakseen toisessa muodossa» (tuotantoehtona) »ja vain tämän kierron ja perättäisten vaihtojen avulla se tuottaa voittoa» (Smith. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Tome II. Pariisi 1802, s. 197—198).

Smith ei tässä puhu »rajattoman monenlaisista muodoista», joissa liikkuva pääoma ilmenee. Aineelliselta kannalta tarkasteltuna myös »kiinteä pääoma» saa »rajattoman monenlaisia muotoja». Sen sijaan Smith puhuu niistä muodonmuutoksista, jotka liikkuva pääoma käy läpi jopa käyttöarvona ja tämä »muotojen rajaton monenlaisuus palautuu näin ollen kierron eri vaiheiden

laadullisiksi eroiksi. Liikkuva pääoma, joka toimii tietyssä tuotantoprosessissa, palaa aina yhdessä ja samassa raaka-aineen sekä palkkana maksettavan rahan muodossa. Sen aineellinen oleminen on prosessin lopussa sama kuin sen alussakin. »The Economist» itse muutoin palauttaa eräessä toisessa kohdassa »rajattoman monenlaiset muodot» kiertoprosessissa tapahtuvaksi loogisesti määräytyksi muodonmuutokseksi:

»Tavara kulutetaan kokonaan siinä muodossa, jossa se tuotetaan» (ts. astuu kiertoon ja työnnetään siitä ulos käyttöarvona), »ja se palaa tuottajalleen *uudessa muodossa*» (raaka-aineena ja työpalkkana), »valmiina toistamaan *samanlaisen* operaation» (oikeammin: saman) (»The Economist» 6. marraskuuta 1847, s. 1271).

Smith painottaa myös, että kiinteä pääoma »ei tarvitse kiertoa» (mts. 198).

Kiinteän pääoman arvo on kiinnitetty tiettyyn käyttöarvoon; liikkuvan pääoman arvo ottaa eri käyttöarvojen muodon, samoin kuin myös muodon, joka ei ole riippuvainen mistään tietystä käyttöarvosta (rahan muodon), se ottaa nämä muodot yhtä lailla kuin työntää ne luotaan; niin ollen tapahtuu jatkuvaa aineenvaihtoa ja muodonmuutosta.

»Liikkuva pääoma toimittaa hänelle» (yrittäjälle) »materiaalit ja työläisten palkat ja panee koko yrityksen liikkeelle» (*Smith Adam*, mts. 226).

»*Kaikki kiinteät pääomat ovat alun perin lähtöisin liikkuvasta pääomasta ja niitä on pidettävä jatkuvasti yllä liikkuvalla pääomalla*» (s. 207).

»Koska niin suuri osa liikkuvasta pääomasta otetaan jatkuvasti pois kierrosta käytettäväksi yhteiskunnan kokonaisvarantojen kahdella muulla loholla, on tätä pääomaa vuorostaan jatkuvasti täydennettävä, muutoin se häviäisi nopeasti olemattomiin. Nämä täydennykset saadaan kolmesta päälähteestä: maan, kaivosten ja kalastuksen tuotteista» (s. 208).

{Olemme jo tutkineet yhtä [kiinteän ja liikkuvan pääoman välistä] eroa, jonka »The Economist» on ottanut esille:

»Jokainen tuote, jonka kaikki tuotantokustannukset palaavat tuottajalle maan *kulloisistakin tuloista*, on *liikkuvaa pääomaa*; mutta jokainen tuote, jonka käytöstä maksetaan vain vuotuinen summa, on *kiinteätä pääomaa*». »Ensimmäisessä tapauksessa tuottaja on täysin riippuvainen maan kulloisistakin tuloista» (»The Economist» 6. marraskuuta 1847; n:o 219, s. 1271).

Olemme jo nähneet, että vain osa kiinteästä pääomasta palaa sinä aikana, jonka liikkuva pääoma määrää ja joka toimii sen kierrosten yksikkönä, koska se on useimpien elintarvikkeiden ja raaka-aineiden uusintamisen luonnollinen yksikkö, aivan samoin kuin (ja siitä syystä että) se on Maan elämänprosessin (kosmisen prosessin) luonnollinen aikajakso. Tämä yksikkö on vuosi, ja kansalaisten tapa laskea se poikkeaa enemmän tai vähemmän, joskin merkityksettömästi, sen luonnollisesta pituudesta. Kiinteän pääoman kohdalla — mitä enemmän sen aineellinen oleminen vastaa sen käsitettä, mitä adekvaatimpi sen aineellinen ole-

massaolotapa on — kierrosaika käsittää useiden vuosien muodostaman jakson.

Koska liikkuva pääoma vaihdetaan kokonaan ensin rahaan, sitten sen (liikkuvan pääoman) elementteihin, niin se edellyttää, että *sille tuotetaan vasta-arvo*, joka on yhtä suuri kuin koko sen arvo (ja sisältää lisäarvon). Ei voi sanoa, että liikkuva pääoma menee tai voi mennä kokonaan [yksilölliseen] kulutukseen, koska sen täytyy myös osaksi toimia uudelleen raaka-aineena tai kiinteän pääoman elementtinä, koska lyhyesti sanoen sen itsensä täytyy jälleen toimia tuotannon — vastatuotannon — elementtinä. Osa siitä käyttöarvosta, jonka pääoma on työntänyt luotaan tuotteenä, tuotantoprosessin tuloksena, tulee [yksilöllisen] kulutuksen kohteeksi ja joutuu näin ylipäätään pois pääoman kierrosta; toinen osa menee toiseen pääomaan tuotantoehtona. Tämä on asetettu itse *pääoman* [*des Kapitals*] kierrossa, koska pääoma työntää itsensä luotaan kierron ensimmäisellä puoliskolla tavaranä, ts. käyttöarvona, siis tarkasteltaessa pääomaa *suhteessa itseensä* se tässä muodossa laskee itsensä menemään omasta kierrosta käyttöarvona, kulutusesineenä; sen sijaan kierronsa toisella puoliskolla vaihtuu pääoma rahana tavaraan, joka on tuotantoehto. Kiertävänä käyttöarvona pääoma asettaa aineellisen olemisensa siis sekä kulutusesineeksi että uudeksi tuotantoelementiksi tai pikemminkin uusintamisen elementiksi. Mutta kummassakin tapauksessa täytyy sen arvovastineen olla kokonaan käsillä, ts. se täytyy tuottaa kokonaan vuoden kuluessa. Esimerkiksi kaikki ne jalostusteollisuuden tuotteet, jotka voidaan vuoden kuluessa vaihtaa maanviljelystuotteisiin, määrää niiden raaka-aineiden paljous, jotka voidaan tuottaa yhdessä vuodessa, laskettuna yhdestä sadosta toiseen. Koska puhumme tässä *pääomasta* [*dem Kapital*], tulevasta pääomasta, meillä ei ole sen ulkopuolella vielä mitään,— sillä meille ei ole vielä olemassa monia pääomia — meillä ei ole mitään muuta kuin se itse ja yksinkertainen kierto, josta se imee itseensä arvon kaksinaisessa rahan ja tavaran muodossa ja johon se heittää arvon kaksinaisessa rahan ja tavaran muodossa.

Kun pääoman perustalla tuottava teollisuuskansa, esimerkiksi Englanti, harjoittaa vaihtoa kiinalaisten kanssa, ja imee arvon rahan ja tavaran muodossa heidän tuotantoprosessistaan, tai oikeammin sanottuna tekee sen vetämällä kiinalaiset englantilaisen pääoman kiertoalueelle, on heti selvää, että itse kiinalaisten ei tätä varten ja tämän seuraksena tarvitse tuottaa kapitalistina. Kehittyhän kapitalistinen tuotantotapa yhden yhteiskunnan, esimerkiksi Englannin, sisälläkin yhdellä tuotantohaaralla, samaan aikaan kun toisilla haaroilla, esimerkiksi maanviljelyksessä, vallitsevat [VII—11] suuremmissa tai pienemmässä määrin pääomaa edeltävät tuotantotavat.

Kuitenkin 1) pääoman väistämättömänä tendenssinä on alistaa olemassa oleva tuotantotapa kaikkialla, saattaa se pääoman valtaan. Tietyn kansallisen yhteiskunnan puitteissa tämä tapahtuu väistämättä jo siten, että pääoma muuttaa kaiken työn palkkatyöksi; 2) ulkomaan markkinoiden osalta pääoma pakottaa kansainvälisellä kilpailulla tuotantotapansa leviämään. Kilpailu on ylipäätään se tapa, jolla pääoma lyö tuotantotapansa läpi.

Joka tapauksessa seuraavat seikat ovat tulleet selviksi: kokonaan siitä riippumatta, että pääoma on perättäisissä vaihdoissa molemmilla puolilla ja joka kerta vastakkaisessa määrittelyssä: uudelleen yhtenä pääomana tai sitten niin että itse tämä pääoma on toisena pääomana,— kokonaan tästä riippumatta molemmat määrittelykset syntyvät itse *pääoman* [*des Kapitals*] kehäkierrosta jo ennen kuin ryhdymme tarkastelemaan tätä kaksinaista liikettä. Ensimmäisessä [kierron] vaiheessa pääoma työnnetään käyttöarvona, tavarana ulos pääoman liikkeestä ja vaihdetaan rahaksi. Pääoman kierrosta ulos työnnetty tavara ei ole enää tavara itsensä ikuistavan arvon momenttina, arvon olemisena. Tavara on nyt siis olemassa käyttöarvona, olemisena kulutusta varten. Pääoma muuttuu tavaran muodosta rahan muotoon vain siten, että tavallisessa kierrossa *on sitä vastassa* joku vaihtaja kuluttajana, ja hän muuttaa $R:n:T$:ksi, toteuttaa tämän vaihdon sen aineelliselta puolelta, jolloin hän kuluttajana suhtautuu käyttöarvoon käyttöarvona, ja vain tämän tuloksena käyttöarvo korvataan pääomalle *arvona*. Siten pääoma luo kulutusesineitä, mutta työntää niitä tässä muodossa luotaan, työntää niitä ulos kierrostaan. Tähän mennessä kehitellyistä määrittelyksistä ei johdu mitään muuta suhdetta.

Tavara, joka työnnetään tavarana ulos pääoman kierrosta, menettää arvon määrittelyksensä ja toteuttaa käyttöarvona kulutustoiminnon erotukseksi tuotannosta. Mutta kierron toisessa vaiheessa pääoma vaihtaa rahan tavarahan, ja itse pääoman muuttuminen tavaraksi ilmenee nyt arvon asettamisen momenttina, koska tavara sellaisenaan otetaan pääoman kiertoprosessiin. Kun pääoma [kierron] ensimmäisessä vaiheessa edellyttää kulutusta, niin toisessa vaiheessa se edellyttää tuotantoa, tuotantoa tuotannon vuoksi; sillä arvo tavaran muodossa otetaan tässä pääoman kiertoa ulkoa, toisin sanoen tässä toteutetaan ensimmäiseen vaiheeseen nähden käänteinen prosessi. Tavara itse pääomaa varten olevana käyttöarvona voi olla vain elementti, käyttöarvo pääoman tuotantoprosessia varten.

Prosessi esiintyy kaksinaisuudessaan tällaisena: [kierron] ensimmäisessä vaiheessa pääoma a vaihtaa tuotteensa T :na pääoman b R :aan; toisessa vaiheessa pääoma b vaihdetaan T :na pääoman a R :aan. Eli: ensimmäisessä vaiheessa pääoma b vaihdetaan

R :na pääoman a T :aan, toisessa vaiheessa pääoma a vaihdetaan R :na pääoman b T :aan. Toisin sanoen pääoma on samanaikaisesti olemassa kierron molemmissa vaiheissa sekä R :na että T :na, mutta kahtena eri pääomana, jotka ovat aina kiertoprosessinsa vastakkaisissa vaiheissa. Yksinkertaisessa kiertoprosessissa vaihtotapahtumat $T - R$ tai $R - T$ käyvät välittömästi yksiin tai jakaantuvat välittömästi erilleen. Kierto ei ole pelkästään vaihdon molempien muotojen perättäisyyttä, vaan se on samanaikaisesti kumpaakin näistä muodoista jakaantuneena kahdelle eri puolelle.

Emme ole kuitenkaan tässä vielä tekemisissä monien pääomien vaihdon kanssa. Asia kuuluu oppiin kilpailusta tai myös pääomien kierrosta (luotosta). Meitä kiinnostaa tässä se että toisella puolella edellytetään kulutus — käyttöarvona arvon liikkeestä ulos työnnetty tavara — ja [toisella puolella] tuotanto tuotantoa varten — käyttöarvoksi asetettu arvo pääoman ulkopuolelle asetettuna pääoman uusintamisen ehtona — että nämä molemmat puolet johtuvat pääoman kierron yksinkertaisen muodon tarkastelusta.

Selvää on seuraava: sen vuoksi että koko liikkuva pääoma vaihdetaan T :na R :aan ensimmäisessä vaiheessa ja R :na T :aan toisessa vaiheessa, niin pääoman muutoksia rajoittaa sekä se, (jos tarkastelemme vuotta sen kehityksen aikayksikkönä) että raaka-aineet yms. uusinnetaan vuosittain (sen tavaran, johon pääoma rahana vaihdetaan, täytyy olla tuotettu, pääoman on vastattava samanaikaista tuotantoa), että se, että on jatkuvasti luotava vuositulo (se R :n osa, joka vaihdetaan tavaraan käyttöarvona). jotta käyttöarvona pois työnnetty pääoman tuote kulutettaisiin. Tällaisena tulona on olemassa — koska tässä ei vielä tarkastella kehittyneempiä suhteita — vain itse kapitalistien tulo ja työläisten tulo. Pääoman ja tulon välisen vaihdon, tuotannon ja kulutuksen suhteen toisen muodon, tarkastelu ei muutoin kuulu vielä tähän.

Koska toisaalta kiinteää pääomaa vaihdetaan vain siinä määrin kuin se menee arvona liikkuvaan pääomaan, koska sen arvo siis realisoidaan vuoden aikana vain vähittäin, niin se edellyttää vain vähittäistä vastikearvoa, siis edellyttää myös tämän vastikearvon vain vähittäistä tuottamista vuoden aikana. Kiinteästä pääomasta maksetaan vain siinä suhteessa kuin sitä kulutetaan. Joka tapauksessa on selvää.— tämä johtuu jo siitä erästä, jonka kiinteä pääoma tuo teolliseen tuotantajaksoon — että kiinteä pääoma tekee seuraavien vuosien tuotannon välttämättömäksi ja että tuodessaan osansa suuren tulon luomiseen se myös ennakoi tulevaa työtä vastikearvonaan. Työn tulevien hedelmien ennakointi ei siis suinkaan ole seurausta valtionveloista yms., sanalla sanoen se ei ole luottojärjestelmän keksintöä. *Sen juuret ovat kiin-*

teän pääoman spesifisessä realisoitavassa, spesifisessä kiertotavassa ja spesifisessä uusintamistavassa.}

Koska tehtävänämme on tässä oleellisesti pitää kiinni muotomääritysten puhtaista asuista, siis siitä, että mitään asiaankuulumatonta ei tuoda mukaan, niin edellä esitetystä on käynyt selville, että ne eri muodot, joissa liikkuva pääoma ja kiinteä pääoma tuottavat tuloa, — kuten tulon tarkastelu ylipäätäänkään — ei vielä lainkaan kuulu tähän. Tähän kuuluvat vain ne eri tavat, joilla nämä pääomat palaavat takaisin ja vaikuttavat pääoman kokonaiskiertoon, ylipäätään sen uusintamisprosessiin. Mutta se mikä tuli ohimennen esiin, on tärkeää, koska ne määritykset, joita taloustieteilijät ovat esittäneet heitellessään aineksia sikin sokin yhteen, torjutaan osoittamalla, että ne eivät ole vielä paikallaan tarkasteltaessa kiinteän ja liikkuvan pääoman yksinkertaista eroa, ja samalla se osoitti meille, että tulon jne. eroilla on perustansa kiinteän ja liikkuvan pääoman uusintamisen muotoerossa. Tässä on yhä kysymys arvon yksinkertaisesta palaamisesta. Vasta myöhemmin selviää, millä tavoin arvon palaaminen muuttuu tulon palaamiseksi ja miten viimeksi mainittu muuttuu tulon määritysten erilaisuudeksi.

* * *

Emme ole vielä puhuneet kiinteän pääoman *ylläpitokustannuksista (frais d'entretien)*. Niitä ovat osaksi apuaineet, joita kiinteä pääoma kuluttaa voidakseen toimia. Ne kuuluvat kiinteän pääoman käsitteen alaan siinä ensimmäisessä merkityksessä, jossa olemme sitä tarkastelleet tuotantoprosessin puitteissa. Nämä apuaineet ovat liikkuvaa pääomaa; ne voivat palvella yhtä hyvin [henkilökohtaista] kulutusta. Niistä tulee kiinteää pääomaa vain siinä tapauksessa, että ne kulutetaan tuotantoprosessissa, mutta toisin kuin varsinaisella kiinteällä pääomalla, niillä ei ole selkeää aineellista sisältöä, jonka pelkästään niiden muodollinen olemassaolo määrää. Näiden ylläpitokustannusten toisen osan muodostavat korjauksien vaatimat työt.

* * *

[VII—12] Adam Smithin määrityksen mukaan jokainen kiinteä pääoma on alun perin lähtöisin liikkuvasta pääomasta ja sitä täytyy jatkuvasti pitää yllä liikkuvalla pääomalla.

»Kaikki kiinteä pääoma on alun perin lähtöisin liikkuvasta pääomasta ja sitä on pidettävä jatkuvasti yllä jälkimmäisen avulla. Mikään kiinteä pääoma ei voi tuottaa tuloa ilman liikkuvan pääoman apua» (Storch. Cours d'économie politique. Tome I. Pariisi 1823, s. 246)*.

* Ks. tämän teoksen II osan s.129, 199—200. Toim.

Mitä tulee Storchin huomautukseen tulosta -- määrityksestä, joka ei kuulu tähän, — niin selviä ovat seuraavat seikat: kiinteä pääoma palaa vain arvona, samassa määrin kuin se vähittäin tuhoutuu käyttöarvona, kiinteänä pääomana, ja menee arvona liikkuvaan pääomaan. Se voi siis palata liikkuvan pääoman muodossa vain sikäli kuin on kyse sen *arvosta*. Käyttöarvona se ei ylipäätään kierrä.

Koska edelleen itse kiinteällä pääomalla on käyttöarvoa vain tuotannolle, niin se voi palata arvona yksilöllistä käyttöä, kulutusta varten myös vain liikkuvan pääoman muodossa. Maanparannukset voivat kemiallisesti mennä suoraan uusintamisprosessiin ja muuttua siten suoraan käyttöarvoiksi. Mutta siinä tapauksessa ne kulutetaan siinä muodossa, jossa ne ovat olemassa kiinteänä pääomana. *Pääoma voi ylipäätään tuottaa tuloa vain siinä muodossa, jossa se menee kiertoon ja palaa siitä, koska tulon tuottaminen välittömänä käyttöarvoina, joita kierto ei välitä, on ristiriidassa pääoman luonteen kanssa. Koska siis kiinteä pääoma palaa arvona takaisin vain liikkuvan pääoman muodossa, se voi myös tuottaa tuloa vain tässä muodossa.* Tulo ei ylipäätään ole mitään muuta kuin välittömään kulutukseen määrätty lisäarvon osa. Siten sen palaaminen riippuu itse arvon palaamisen luonteesta. Tästä johtuvat ne eri muodot, joissa kiinteä ja liikkuva pääoma tuottavat tuloa. Samalla tavoin kiinteä pääoma ei milloinkaan palvele välitöntä kulutusta, koska se ei sellaisenaan milloinkaan mene kiertoon käyttöarvona, eikä sitä siis myös milloinkaan työnnetä käyttöarvona ulos arvonlisäysprosessista.

Mitä sitten tulee Smithiin, niin hänen kantansa käy meille selvemmäksi hänen sanoessaan*, että liikkuva pääoma täytyy korvata vuosittain ja että sitä uusitaan alituisesti ottamalla sitä yhtä mittaa merestä, maasta ja kaivoksista. Tässä siis liikkuva pääoma ilmenee hänelle puhtaasti aineelliselta kannalta; sitä kirjaimellisesti nostetaan vedestä, louhitaan, korjataan satona; ne ovat liikkuvia alkutuotteita, jotka irrotetaan yhteydestään maahan, tehdään irrallisiksi ja siten liikkuviksi ja erotetaan valmiissa erityisyydessään omasta elementistään, kuten kalat jne.

Edelleen puhtaasti aineelliselta kannalta katsottuna on aivan yhtä ilmeistä, — jos Smith edellyttää pääoman tuotannon eikä siirry maailman synty aikaan — että jokainen liikkuva pääoma on puolestaan alun perin lähtöisin kiinteästä pääomasta. Ilman verkkoja ei voi pyydystää kaloja, ilman auraa ei voi viljellä peltoa eikä ilman moukaria yms. louhia kaivosta. Jos ihminen käyttää pelkkää kiveä moukarina jne., ei tämä kivi selvästikään ole mitään liikkuvaa pääomaa eikä ylipäätäänkään pääomaa, vaan

* Ks. tämän teoksen II osan s. 199—200. *Toim.*

se on työväline. Kun ihmisen on ruvettava tuottamaan, hän päättää välittömästi käyttää osaa olemassa olevista luonnonesineistä työvälineinä ja hän alistaa ne toiminnalleen, kuten Hegel⁵⁴ oikein sanoo, ilman sen enempää välitysprosessia.

Se lähde, josta kaikki pääoma, sekä liikkuva että kiinteä, tulee, eikä vain alun perin, vaan jatkuvasti, on vieraan työn anastaminen. Tämä prosessi kuitenkin edellyttää, niin kuin olemme nähneet, jatkuvaa pientä kiertoa, työpalkan vaihtamista työvoimaan, tai elämisen tarvikkeiden varastoa. Pääoman tuotanto-prosessi edellyttää, että *kaikki pääoma palaa vain liikkuvan pääoman muodossa*; tästä syystä kiinteä pääoma voidaan uusia vain siten, että osa liikkuvasta pääomasta kiinnitetään; siis osa luoduista raaka-aineista ja osa työstä (tästä syystä myös osa elämisen tarvikkeiden varastosta vaihdetaan elolliseen työhön) kulutetaan kiinteän pääoman tuottamiseen. Esimerkiksi maanviljelyksessä osa tuotteesta kulutetaan työhön, jolla on määrä rakentaa vesijohtoja tai osa viljasta vaihdetaan guanoon, kemiallisiin aineisiin jne., joita lisätään maahan, mutta joilla tosiasiallisesti on käyttöarvoa pelkästään siinä määrin kuin ne ovat kemiallisen prosessin alaisia.

Osalla liikkuvasta pääomasta on käyttöarvo vain kiinteän pääoman uusintamiselle ja tämä osa tuotetaan vain kiinteää pääomaa varten (vaikka tämä tuotanto supistuisikin vain siihen työaikaan, jonka kiinteän pääoman sijaintipaikan muuttaminen vaatii). Mutta itse kiinteä pääoma voidaan uusia pääomana vain silloin kun siitä tulee liikkuvan pääoman arvon rakenneosaa ja kun sen *elementit siten uusinnetaan muuttamalla liikkuva pääoma kiinteäksi*. *Kiinteä pääoma on yhtä lailla edellytys liikkuvan pääoman tuotannolle kuin liikkuva pääoma kiinteän pääoman tuotannolle*. Toisin sanoen kiinteän pääoman uusintaminen vaatii: 1) sen arvon palaamista liikkuvan pääoman muodossa, sillä vain siten se voidaan vaihtaa uudelleen sen tuotantoehtoihin; 2) että osaa elollisesta työstä ja raaka-aineista ei käytetä vaihdettavien tuotteiden tuottamiseen, vaan tuotantovälineiden, joko välittömien tai välillisten, tuottamiseen. Liikkuva pääoma sisältyy, aivan samoin kuin työkin, käyttöarvoltaan kiinteän pääoman kokoonpanoon, kun taas kiinteä pääoma menee arvoltaan liikkuvan pääoman kokoonpanoon ja liikkeenä (siellä missä se esiintyy välittömästi koneina) tai lepotilaan joutuneena liikkeenä, muotona, menee käyttöarvoon.

[14] F. M. EDEN VAPAASTA TYÖSTÄ
PORVARILLISESSA YHTEISKUNNASSA
PAUPERISMIN PIILEVÄNÄ MUOTONA]

{Kun edellä kehittelimme käsityksiämme vapaasta työstä sekä siitä, että siinä piilee pauperismi, niin niiden yhteyteen on otettava seuraavat lainaukset *baronetti*, sir *Frederick Morton Edenin* teoksesta »The State of the Poor, or an History of the Labouring Classes in England from the Conquest to the Present Period». 3 vols. London 1797 (lainaukset on otettu I osan 1. kirjasta)⁵⁵. 1. kirjan I luvussa sanotaan:

»Meidän maantieteellisellä vyöhykkeellämme vaaditaan tarpeiden tyydyttämiseksi työtä, ja siksi ainakin yhteiskunnan yhden osan täytyy työkennellä *väsytettömästi*; toiset tekevät työtä taiteiden yms. parissa, ja jotkut eivät tee työtä lainkaan, mutta ahkeruuden hedelmät ovat silti heidän käytössään. Siitä hyvästä nämä omistajat saavat kiittää vain *sivistystä ja järjestystä*; he ovat puhtaita *sivilisaatiolaitosten* luomuksia. Nämä laitokset ovat näet tunnustaneet, että työn hedelmät voi hankkia itselleen muullakin kuin työllä. Riippumattomat omistajat saavat kiittää omaisuudestaan *miltei kokonaan muiden työtä*, eivätkä omaa kykyään, joka ei ole lainkaan sen parempi kuin muilla. Rikkaita ei erota köyhemmistä maan tai rahanomistus, vaan määräysvalta työhön» [I osa, s. 1—2].

Köyhyys sellaisenaan alkaa maanviljelijän vapautumisesta; feodaalinen sitominen maahan tai ainakin paikkakuntaan oli säästännyt lainsäädännön toistaiseksi käsittelemästä maankiertäjiä, köyhiä jne. Eden olettaa, että eri kauppakillat yms. myös ruokivat omia köyhiään [sama, s. 57, 60]. Hän kirjoittaa:

»Väheksymättä vähäisimmässäkään määrin niitä lukemattomia etuja, joita maa saa manufaktuureista ja kaupasta, näyttää tämä tutkimus kuitenkin johtavan siihen väistämättömään johtopäätökseen, että *manufaktuurit ja kauppa*» (ts. se tuotantoala, jota pääoma ennen muuta hallitsee) »ovat *varsinaisesti synnyttäneet meidän köyhämme*» [sama, s. 61].

Samassa teoksessa osoitetaan, että Henrik VII:stä lähtien (tämän aikana alkoi samalla maan puhdistaminen ylimääräisistä suista muuttamalla peltoa laitumiksi, mitä jatkui yli 150 vuotta aiheuttaen ainakin oikeusjuttuja ja ristiriitoja lainsäädännössä; niinpä teollisuuteen tarjoutuvien luku kasvoi) ei teollisuuden palkkoja enää säädetty lailla, niin tehtiin enää vain maanviljelyksessä. Henrik VII:n 11. hallitusvuonna säädetty laki [sama, s. 73—75.]

(Vapaan työn myötä ei palkkatyötä vielä täysin vakiinnutettu. Työläiset saivat vielä tukea feodaalisista suhteista; työvoiman tarjonta oli vielä liian vähäistä; näin ollen pääoma pääomana ei kyennyt vielä alentamaan työpalkkaa minimiin. Siitä syystä palkkoja määrättiin laeilla. Niin kauan kuin työpalkkaa vielä säädellään laeilla, ei pääoman voi sanoa pääomana vielä

alistaneen tuotantoa eikä palkkatyön voi liioin sanoa saavuttaneen adekvaattia olemassaolotapaa.)

Edenin lainaamassa laissa mainitaan vielä pellavankutojat, rakennustyöläiset ja laivanrakentajat. Samassa laissa määrätään myös [VII—13] työaika:

»Koska monet päiväpalkkalaiset tuhlaavat puoli päivää, tulevat myöhään, lähtevät aikaisin, nukkuvat iltapäivällä pitkään, istuvat kauan aamiaisella, päivällisellä ja illallisella jne. jne.», niin on noudatettava seuraavia työaikoja: »maaliskuun 15. päivän ja syyskuun 15. päivän välisenä aikana viidestä aamulla, $\frac{1}{2}$ tuntia aamuateriaan, $1\frac{1}{2}$ tuntia päivälliseen ja ruokalepoon, $\frac{1}{2}$ tuntia toiseen ateriaan ja työtä 7—8 asti illalla. Talvella ei päiväsaikaan ole ruokalepoa; se sallitaan vain toukokuun 15. päivän ja elokuun 15. päivän välillä» [sama, s. 75—76].}

{Vuonna 1514 säädettiin uudelleen työpalkasta, miltei samoin kuin edellisellä kerralla. Myös työtunnit määrättiin jälleen. Se, joka ei halunnut tehdä käskettäessä työtä, määrättiin vangittavaksi [sama, s. 81—82].}

Siten esiintyi vielä vapaiden työläisten *pakkotyötä* määrättyllä palkalla. Heidät oli ensin *pakotettava* tekemään työtä pääoman asettamilla ehdoilla. Ihminen, jolla ei ole omaisuutta, on taipuvaisempi tulemaan maankiertäjäksi ja rosvoksi ja kerjäläiseksi kuin työläiseksi. Vasta kehittyneen kapitalistisen tuotantotavan oloissa palkkatyöstä tulee itsestäänselvyys. Pääoman esivaiheissa valtio harjoittaa vielä pakottamista muuttaakseen omistamattomat työläisiksi pääomalle suotuisilla ehdoilla, joihin työläisten välinen kilpailu ei vielä pakota heitä.}

(Muun muassa Henrik VIII:n hallitessa käytettiin hyvin verisiä pakotuskeinoja.) (Henrik VIII:n toimeenpanema *luostarien* sulkeminen vapautti myös lukuisia työläiskäsiä.) (Edvard VI:n aikana säädettiin yhä jyrkempiä lakeja työkykyisiä, mutta työhaluttomia työläisiä vastaan) [sama, s. 83—100.] Edvard VI:n 1. hallitusvuonna säädetyin lain 3. luvussa sanotaan:

»Ken pystyy työhön, mutta kieltäytyy sitä tekemästä ja elää laiskana kolme päivää, hänelle poltettakoon hehkuvalla raudalla rintaan V-kirjain ja tuomittakoon kahdeksi vuodeksi orjaksi sille, joka antoi ilmi tämän laiskurin jne.» »Jos hän karkaa herraltaan 14 päiväksi, joutukoon tämän orjaksi elämäniäkseen ja merkittäköön hänen otsaansa tai poskeensa S-kirjain, ja jos hän karkaa toisen kerran ja tuomiota on vahvistamassa kaksi luotettavaa todistajaa, julistettakoon rikolliseksi ja tuomittakoon kuolemaan» [sama, s. 101].

(Vuonna 1379 mainitaan ensimmäisen kerran maankiertäjät, vahvakuntoiset kulkurit ja vuonna 1388 pauperit. Samankaltainen julma laki säädettiin vuonna 1572 Elisabetin hallitusaikana) [sama, s. 42—43. 61—62, 127].

[15) KIINTEÄN JA LIIKKUVAN PÄÄOMAN KIERRON
JA UUSINTAMISEN KESKINÄINEN SUHDE.
KIINTEÄN PÄÄOMAN ARVO JA TEHOKKUUS]

Liikkuva pääoma ja kiinteä pääoma, jotka esiintyvät aikaisemmassa määrityksessä yhden ja saman pääoman vaihtelevina muotoina sen kierroksen eri vaiheissa, on nyt, kun kiinteä pääoma on kehittynyt korkeimpaan muotoonsa, asetettu samanaikaisesti kahdeksi erilaiseksi pääoman olemassaolotavaksi. Sellaisiksi ne tekee niiden palaamistavan erilaisuus. Hitaasti palaavalla liikkuvalla pääomalla on yksi yhteinen määrittäminen kiinteän pääoman kanssa. Mutta se eroaa kiinteästä siinä, että itse sen käyttöarvo — sen aineellinen oleminen — astuu kiertoon ja joutuu samalla kierron poistamaksi, heitetyksi kiertoprosessin rajojen ulkopuolelle. Samaan aikaan kiinteä pääoma — sellaisena kuin olemme sitä tähän asti tarkastelleet — astuu kiertoon vain arvona, ja niin kauan kuin se vielä on kierrossa myös käyttöarvona, kuten esimerkiksi kierrossa oleva kone, se on kiinteää pääomaa vain *δυνάμει**

Tämän kiinteän ja liikkuvan pääoman eron, joka perustuu lähinnä pääoman aineellisen olemisen eli sen käyttöarvona olemisen suhteeseen kiertoon, täytyy kuitenkin samalla esiintyä uusintamisprosessissa pääoman uusintamisena kiinteän pääoman ja liikkuvan pääoman kaksinaisessa muodossa. Koska pääoman uusintaminen kaikissa muodoissaan on paitsi esineellistyneen työajan, myös lisätyöajan asettamista, ei vain sen arvon uusintamista, vaan myös lisäarvon tuottamista, niin kiinteän pääoman tuottaminen ei tässä suhteessa voi erota liikkuvan pääoman tuottamisesta. Työkalu- tai konetehtailijan kohdalla — kaikissa niissä muodoissa, joissa kiinteä pääoma esiintyy aluksi liikkuvana pääomana, aineellisen olemisensä mukaisesti, olemisessään käyttöarvona, ennen kuin se kiinnitetään kiinteäksi pääomaksi, ts. ennen kuin se kulutetaan, sillä juuri sen kuluttaminen sitoo sen tuotantovaiheeseen ja erottaa sen kiinteäksi pääomaksi, — ei näin ollen olekaan mitään eroa pääoman arvonlisäyksessä, uusinnetaanpa se sitten kiinteän tai liikkuvan pääoman muodossa. Tästä syystä ei siihen tule myöskään taloudellisesti mitään uutta määrittystä.

Sitä vastoin siellä missä tuottaja heittää kiinteän pääoman sellaisenaan, eikä vasta liikkuvan pääoman määrityksessä, kiertoon, ts. missä *sen vähittäinen käyttö myydään, joko tuotantoa varten* tai kulutusta varten, — sillä T :n muuttuessa R :ksi, mikä tapahtuu pääoman kierron ensimmäisessä osassa, on pääomalle

* — mahdollisesti, potentiaalisesti. *Toim.*

itselleen yhden tekevää meneekö tavara uudelleen toisen tuottavan pääoman kierron piiriin vai palveleeko se suoran kulutuksen tavoitetta; *sitä vastoin* tavara on itse pääomaa varten määrätty *aina käyttöarvoksi* kun pääoma työntää tavaran luotaan, vaihtaa sen *R:aan*, — täytyy palaamistavan olla kiinteän pääoman tuottajalle toinen kuin liikkuvan pääoman tuottajalle. Hänen luomansa lisäarvo voi palata hänelle vain osina ja vähittein yhdessä itse arvon kanssa. Tätä on tarkasteltava seuraavassa jaksossa.

Vihdoin on niin, että vaikka liikkuva ja kiinteä pääoma ilmenevät nyt kahtena eri pääoman lajina, niin silti kiinteän pääoman kulutus, käyttö asettaa liikkuvan pääoman, kun taas kiinteä pääoma puolestaan on liikkuvaa pääomaa, joka on vain muuttunut tähän tiettyyn muotoon. Kaikki esineellistyneeksi tuotantovoimaksi muuttunut pääoma, — kaikki kiinteä pääoma — on pääomaa, joka on kiinnitetty tähän muotoon, ja on näin ollen käyttöarvo, joka on käyttöarvona riistetty sekä [yksilöllisestä] kulutuksesta että kierrosta. Se että koneen tai rautatien rakentamiseksi puuta, rautaa, hiiltä ja elollista työtä (siis epäsuorasti myös työläisen kuluttamia tuotteita) on muutettu täksi tietyn käyttöarvoksi, ei muuta niitä kiinteäksi pääomaksi elleivät muut edellä kehitellyt määritykset tule mukaan. Kun liikkuva pääoma muuttuu kiinteäksi pääomaksi, osa niistä käyttöarvoista, joiden asussa pääoma kiersi, samoin kuin epäsuorasti myös pääoman se osa, joka vaihdetaan elolliseen työhön, muuttuu sellaiseksi pääomaksi, jonka arvovastike luodaan vasta pitemmän ajanjakson kuluessa, sellaiseksi pääomaksi, joka arvona menee kiertoon vain osina ja vähitellen ja joka voidaan realisoida vain kuluttamalla se loppuun tuotantoprosessissa.

Liikkuvan pääoman muuttuminen kiinteäksi edellyttää suhteellista ylimääräistä pääomaa, koska se on pääomaa, jota ei käytetä välittömään tuotantoon, vaan uusien tuotantovälineiden tuotantoon. Itse kiinteä pääoma voi jälleen palvella välittömänä tuotantovälineenä, välineenä välittömän tuotantoprosessin puitteissa. Tässä tapauksessa sen arvo siirtyy tuotteeseen ja se korvataan tuotteiden perättäisillä palaamisilla. Tai sitten kiinteä pääoma ei mene välittömään tuotantoprosessiin, vaan esiintyy yleisenä ehtona monille tuotantoprosesseille, kuten esimerkiksi rakennuksille, rautateille jne., ja silloin sen arvo voidaan korvata vain liikkuvalla pääomalla, jonka luomiseen se on myötävaikuttanut epäsuorasti.

Lähempi selvittely kiinteän ja liikkuvan pääoman tuotannon keskinäisestä suhteesta kuuluu vasta myöhempään esitykseen. Jos kalliita koneita käytettäisiin vähäisen tuotemäärän saamiseksi, eivät nämä koneet toimisi tuotantovoimana, vaan ne tekisivät tuotteen tavattomasti kalliimmaksi kuin se olisi ilman ko-

neita tuotettuna. Koneet eivät luo lisäarvoa siksi, että niillä on arvo,— sillä niiden arvo yksinkertaisesti korvataan,— vaan ainoastaan siksi, että ne lisäävät suhteellista lisääaikaa eli vähentävät välttämätöntä työaikaa. Tuotteiden paljouden täytyy siis kasvaa samassa suhteessa kuin käytettyjen koneiden määrä kasvaa, ja käytetyn elollisen työn täytyy suhteellisesti vähentyä. *Mitä pienempi kiinteän pääoman arvo on verrattuna sen tehokkuuteen, sitä paremmin se vastaa tarkoitustaan.* Kaikki tarpeeton kiinteä pääoma on tuotannon faux frais*, samoin kuin kaikki tarpeettomat kiertokustannukset. Jos pääoma voisi omistaa koneita käyttämättä niihin työtä, niin tämä lisäisi työn tuotantovoimaa ja vähentäisi välttämätöntä työtä, vaikka [koneissa esineellistyneitä] työtä ei tarvitsisikaan ostaa. Kiinteän pääoman arvo ei siis ole milloinkaan itsetarkoitus pääoman tuotannossa.

[VII—14] Näin siis liikkuva pääoma muuttuu kiinteäksi pääomaksi, ja kiinteä pääoma uusinnetaan liikkuvassa pääomassa; kumpikin tapahtuu vain siinä määrin kuin pääoma anastaa itselleen elollista työtä.

»Jokainen säästö kiinteässä pääomassa merkitsee lisäystä yhteiskunnan puhtaassa tulossa» (*Smith. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Tome II. Pariisi 1802, s. 226*).

Taloustieteilijöiden esittämä lopullinen ja viimeinen ero [kiinteän ja liikkuvan pääoman välillä] on *liikkuva ja liikkumaton*; ei siinä mielessä, että edellinen menee kierron liikkeeseen, jälkimmäinen ei; vaan siinä mielessä, että toinen on fyysisesti kiinnitetty, liikkumaton; samalla tavalla kuin liikkuva omaisuus erotetaan liikkumattomasta. Esimerkiksi maanparannukset, vesijohdot, rakennukset; ja suurelta osalta koneet, koska niiden täytyy toimiakseen olla fyysisesti kiinnitettyjä; rautatiet; sanalla sanoen kaikki muodot, joissa teollisuustuote kiinnitetään maan pintaan. *Auf fond*** tämä ei lisää mitään kiinteän pääoman määritykseen; silti kiinteän pääoman määritykseen sisältyy, että mitä paremmin sen käyttöarvo, sen aineellinen oleminen vastaa sen muotomääritystä, sitä merkittävämmällä tavalla se on kiinteää pääomaa. Liikkumaton käyttöarvo, kuten talo, rautatie yms. on niin ollen kouraantuntuvin kiinteän pääoman muoto. Se voi tosin kiertää samassa mielessä kuin liikkumaton omaisuus ylipäätään — omistusoikeutena, mutta ei käyttöarvona; se ei voi kiertää fyysisessä mielessä. Alun perin liikkuvan omaisuuden kasvu, sen lisääntyminen liikkumattomaan verrattuna, osoittaa pääoman nousevaa liikettä vastakohtana maanomistukselle. Mutta kun kapitalistinen tuotantotapa on kerran annettu, osoittaa pääoman muuttuminen liikkumattomaksi omaisuudeksi sen as-

* — turhat (tuottamattomat) kustannukset. *Toim.*

** — itse asiassa. *Toim.*

teen, missä pääoma on alistanut tuotantoehdot valtaansa. Siten pääoma samalla ottaa olinpaikakseen itse maan, ja luonnon antamat näennäisesti pysyvät maanomistusedellytykset ilmenevät pelkästään teollisuuden asettamina.

(Alun perin olemassaolo yhteisössä ja yhteisöllinen suhde maahan omaisuutena ovat perusedellytyksiä sekä yksilön että yhteisön uusintamiselle. Paimentolaiskansoilla maa on vain kiertolaiselämän ehto, siksi maan omaksi ottamisesta ei tässä ole puhuttakaan. Silloin kun maanviljelys johtaa kiinteään asutukseen, maanomistus on aluksi yhteistä, sielläkin missä se etenee yksityisomistukseksi, yksilön suhde maaomaisuuteen esiintyy hänen yhteisösuhteensa asettamana. Tämä omistus esiintyy pelkänä nautintaan luovutettuna yhteisömaana jne. jne. Maaomaisuuden muuttuminen pelkäksi vaihtoarvoksi — tämä maaomaisuuden tekeminen liikkuvaksi — on pääoman tuote ja seuraus valtio-organismien täydellisestä alistamisesta pääomalle. Niin ollen maa on sielläkin, missä se on tullut yksityisomaisuudeksi, vaihtoarvo vain rajoitetussa mielessä. Vaihtoarvo syntyy erillisessä, maasta irrotetussa ja työtoiminnan (tai pelkän omaksi ottamisen) yksilöllistämässä luonnontuotteessa. Siinä tulee myös yksilöllinen työ ensi kertaa esiin. Vaihto ei ylipäätään ala niinkään alkuperäisen yhteisön sisällä, vaan sen rajoilla, siellä missä yhteisöt loppuvat. Maan, yhteisön olinpaikan, vaihtaminen vieraalle yhteisölle olisi tietenkin petos. Vaihto voi laajentua vain vähitellen liikkumattomaan omaisuuteen alkuperäiseltä alueeltaan, liikkuvasta omaisuudesta. Vain laajentamalla liikkuvaa omaisuutta pääoma saa askel askelelta liikkumattoman omaisuuden käsiinsä. Raha on päätekijä tässä prosessissa.)

Adam Smith erottaa aluksi liikkuvan pääoman ja kiinteän pääoman niiden tuotantoprosessissa saaman määrityksen mukaan. Vasta myöhemmin hän ottaa käyttöön seuraavan muotoilun:

»Pääomaa voi käyttää voittoa tuottavasti eri tavoin: 1) liikkuvana pääomana, 2) kiinteänä pääomana» (sama, s. 197—198).

Tämä toinen muotoilu ei ilmeisestikään kuulu [kiinteän ja liikkuvan pääoman välisen] eron tarkasteluun sellaisenaan, koska kiinteä pääoma ja liikkuva pääoma on jo täytynyt edellyttää pääoman kahtena lajina ennen kuin voidaan puhua siitä, miten pääomaa voi käyttää voittoa tuottavasti molemmissa muodoissa.

»Jokaisen yrittäjän kokonaispääoma jakaantuu välttämättä hänen kiinteään ja liikkuvaan pääomaansa. Kun summa pysyy samana, toinen osa kasvaa toisen pienentyessä» (sama, s. 226).

Koska pääomat 1) jakaantuvat epätasaisessa suhteessa kiinteään ja liikkuvaan pääomaan ja 2) koska niillä on keskeytyvä tai keskeytymätön tuotantovaihe ja ne palaavat etäisemmiltä tai läheisemmiltä markkinoilta, koska niillä siis on epätasainen kier-

toaika, täytyy tietyssä ajassa, esimerkiksi vuodessa, luotavan lisäarvon olla erisuuri, sillä [eri pääomien] uusintamisprosessien lukumäärä eri ajanjaksona on erilainen. Niiden luomaa arvoa ei määrää pelkästään se työ, joka on käytetty välittömän tuotantoprosessin aikana, vaan mahdollisuus tämän työn riiston toistamiseen tietyn ajanjakson kuluessa.

Siis päätteeksi: jos yksinkertaista tuotantoprosessia tarkasteltaessa ilmenee, että pääoma lisää arvoaan vain suhteessa palkkatyöhön, ja kierto jää syrjään, niin uusintamisprosessissaan pääomaan sisältyy myös kierto ja lisäksi kierron molemmat momentit $T - R - R - T$ (vaihtojen järjestelmänä, jonka läpi pääoman on kuljettava ja jota vastaavat itse pääoman yhtä monet laadulliset muutokset). Kierto ilmenee pääomaan sisältyessään muodossa $R - T - T - R$, mikäli prosessi lähtee pääomasta sen rahamuodossa ja niin ollen palaa siihen tässä muodossa. Pääoma sisällyttää itseensä molemmat kehäkierrot, eikä enää pelkkänä muodonmuutoksena tai pelkkänä muodon ulkopuolelle jäävänä aineenvaihtona, vaan ne molemmat sisällytetään itse arvonmääritykseen.

Sisältäessään oman uusiutumisen ehdot tuotantoprosessi on uusintamisprosessi, jonka nopeuden määräävät erilaiset edellä tarkastellut suhteet, jotka kaikki johtuvat kokonaisuudessaan itse kehäkierron eroista. Pääoman uusintamisen puitteissa tapahtuu samalla niiden käyttöarvojen uusintaminen, joissa pääoma on olemassa, toisin sanoen ihmistyöllä uusitaan ja uusinnetaan jatkuvasti käyttöarvot, joita ihmiset kuluttavat ja jotka ovat luonteeltaan häviäviä. Ihmisen työllä ihmisen tarpeille alistettu aineenvaihto ja muodonmuutos ilmenee pääoman kannalta sen itsensä uusintamisena. Au fond* se on itse työn alituista uusintamista.

»Pääoma-arvot ikuistavat itsensä uusintamisella: ne tuotteet, joista pääoma muodostuu, kulutetaan aivan kuten kaikki muutkin, mutta kun niiden arvo tuhotaan kulutuksessa, se uusinnetaan muissa materiaaleissa tai samassa materiaalissa» (*Say. Traité d'économie politique. Troisième édition. Tome II. Pariisi 1817, s. 185*).

Vaihto ja vaihtojen järjestelmä, ja myös siihen sisältyvä rahaksi muuttuminen itsenäisenä arvona ilmenee pääoman uusintamisen edellytyksenä ja rajoituksena. Pääomassa on itse tuotanto alistettu kaikilta puolilta vaihdolle. Nämä vaihto-operaatiot, kierto sellaisenaan eivät tuota mitään lisäarvoa, mutta ne ovat ehtoja sen realisoinnille. Ne ovat itse *pääoman tuotannon* ehtoja siinä mielessä, että sen *muoto pääomana* asetetaan vain sikäli kuin pääoma käy läpi nämä operaatiot. Pääoman uusintaminen on samalla tiettyjen muotoedellytysten tuottamista, tiet-

* — itse asiassa. *Toim.*

tyjen [VII—15] suhdelajien tuottamista, joissa henkilölistetty esineellistynyt työ ilmenee. Niin ollen kierto ei ole pelkkää tuotteen vaihtamista tuotannon edellytyksiin — ei siis esimerkiksi pelkkää tuotetun vehnän vaihtamista siemeniin, uuteen työhön jne. Missä tahansa tuotannon muodossa työntekijän on vaihdettava tuotteensa tuotannon edellytyksiin voidakseen toistaa tuotantoprosessin. Välitöntä käyttöä varten tuottava maanviljelijä muuttaa myös osan tuotteesta siemeniksi, työvälineiksi, vetojuhdiksi, lannaksi jne. ja aloittaa työnsä uudelleen. Rahaksi muuttaminen on välttämätöntä pääoman uusintamiselle sellaisenaan, ja pääoman uusintaminen on välttämättä lisäarvon tuottamista.

{Uusintamisvaiheen (etenkin kiertoajan) kannalta on vielä pantava merkille, että se saa rajat itse käyttöarvosta. Vehnä on uusinnettava vuoden kuluessa. Pilaantuvat tuotteet, kuten maito jne., on uusinnettava useammin. Lihaa ei tarvitse — silloin kun eläin elää, ts. kestää ajan kulumisen — uusintaa niin usein, mutta teurastettu, markkinoilla oleva liha on uusinnettava hyvin lyhyessä ajassa rahan muodossa tai se pilaantuu. Arvon ja käyttöarvon uusintaminen käyvät osaksi yksiin, osaksi eivät.}

Vaikka yhdessä tuotantoprosessissa työ vain säilyttää sen arvon, mitä kutsuimme aikaisemmin pääoman pysyväksi osaksi, on sen toisessa tuotantoprosessissa alituisesti uusinnettava pääoman tämä osa, koska se, mikä yhdessä tuotantoprosessissa esiintyy edellytyksenä, materiaalina ja työvälineenä, esiintyy toisessa tuotantoprosessissa tuotteena, ja tämän uusimisen, uusintamisen on tapahduttava keskeytymättä ja samanaikaisesti.

Siirrymme nyt *kolmanteen jaksoon*.

Kolmas jaks o

PÄÄOMA HEDELMÄÄ TUOTTAVANA (KORKO, VOITTO, TUOTANTOKUSTANNUKSET JNE.) [A] LISÄARVON MUUTTUMINEN VOITOKSI

[1]) VOITON SUHDELUKU JA VOITON SUMMA. VOITON SUHDELUVUN ALENEMINEN

Pääoma on nyt asetettu tuotannon ja kierron ykseydeksi, ja lisäarvo, jonka se luo tietyn ajanjakson, esimerkiksi vuoden kuluessa, on yhtä kuin $\frac{SZ}{p+c} = \frac{SZ}{U}$, eli $S\left(\frac{Z}{p} - \frac{Z}{p} \times \frac{c}{p+c}\right)$.*

Pääomaa ei nyt realisoida vain itseään uusintavana ja niin ollen ikuistavana arvona, vaan myös arvoa asettavana arvona. Elollisen työajan imemisen ja myös itselleen ominaisen kiertoliikkeen (jossa vaihtoliike asetetaan pääoman omana liikkeenä, esi-neellistyneen työn immanenttisena prosessina) nojalla pääoma suhtautuu itseensä uutta arvoa asettavana, arvoa tuottavana. Se suhtautuu lisäarvoon kuten perusta perustamaansa. Pääoman liike muodostuu siitä, että tuottaessaan itsensä pääoma samalla suhtautuu itseensä kuten perusta perustettuun, kuten edellytetty arvo lisäarvoon eli suhtautuu lisäarvoon itsensä asettamana.

Tietyinä ajanjaksona, joka on asetettu pääoman kierrosten aikayksiköksi, koska se ajanjakso on luonnollinen mitta pääoman uusintamiselle maanviljelyksessä, pääoma tuottaa määrätyn lisäarvon, jota ei ole määrännyt ainoastaan se lisäarvo, jonka pääoma luo yhden tuotantoprosessin aikana, vaan myös tuotantoprosessin toistokertojen lukumäärä eli pääoman uusintamiskertojen lukumäärä tietyinä ajanjaksona. Tällöin sen nojalla, että pääoman uusintamisprosessiin on otettu mukaan myös kierto, ts. pääoman liike välittömän tuotantoprosessin ulkopuolella, lisäarvo ei enää ilmene sen elolliseen työhön saaman yksinkertaisen, välittömän suhteen asettamana; tämä suhde päinvastoin ilmenee vain sen kokonaisliikkeen eräänä momenttina.

* Tässä kaavassa S on lisäarvo, Z aika, p tuotantovaihe, c kiertovaihe ja U pääoman kierto (ks. tämän teoksen II osan s. 133—137). *Toim.*

Lähtiessään omasta itsestään aktiivisena subjektina, prosessin subjektina, pääoma — ja kierrossa välitön tuotantoprosessi todellakin ilmenee sen pääomana tekemän liikkeen määräämänä, riippumatta suhteestaan työhön, — suhtautuu itseensä itseään lisäävänä arvona, ts. pääoma suhtautuu lisäarvoon itsensä asettamana ja perustamana; se suhtautuu tuotannon lähteenä itseensä tuotteena; se suhtautuu tuottavana arvona itseensä tuotettuna arvona. Näin ollen pääoma ei enää mittaa vastikään luotua arvoa reaalisella mitallaan, lisätyön suhteella välttämättömään työhön, vaan se ottaa mitaksi oman itsensä edellytyksenä. Tietyn arvoisen pääoma tuottaa tietyssä ajanjaksossa tietyn lisäarvon.

Lisäarvo, joka on näin mitattu edellytetyn pääoman arvolla, pääoma, joka on näin asetettu itseään lisääväksi arvoksi — on *voitto*; tältä näkökannalta, ei ikuisuuden,⁵⁶ vaan pääoman näkökannalta katsottuna lisäarvo on *voitto*, ja pääoma eroaa omasta itsestään pääomana, joka tuottaa ja uusintaa arvon, se eroaa itsestään *voittona* ja vastikään tuotettuna arvona. Pääoman tuote on *voitto*. Niin ollen lisäarvosuure mitataan pääoman arvonsuuruden mukaan, ja siten *voiton suhdeluvun* määrää lisäarvon suhde pääoman arvoon.

Hyvin suurta osaa tähän kuuluvista seikoista on tarkasteltu jo edellä. Se mitä ennakoitiin, on sijoitettava tähän.

Sikäli kuin vastikään luotu arvo, jolla on sama luonne kuin pääomallakin, liitetään jälleen tuotantoprosessiin, ja säilyttää vucrostaan itsensä pääomana, sikäli itse pääoma on kasvanut ja vaikuttaa nyt arvoitaan suurempana pääomana. Sen jälkeen kun pääoma erotti voiton vastikään luotuna arvona itsestään edellytettynä itseään lisäävänä arvona ja asetti voiton arvonlisäyksenä mitaksi, se poistaa jälleen tämän erottelun ja asettaa voiton pääoman kanssa yhtäläisenä pääomana, joka nyt voitolla kasvettuaan aloittaa saman prosessin uudelleen laajemmassa mitassa. Kulkiessaan kehänsä pääoma laajentaa itseään tämän kehän subjektina ja piirtää siten laajenevien kehien sarjan, spiraalin.

Edellä kehitellyt yleiset lait voidaan muotoilla lyhyesti seuraavalla tavalla. Todellisen lisäarvon määrää lisätyön suhde välttämättömään työhön, eli pääoman sen osan (esineellistyneen työn sen osan), joka vaihdetaan elolliseen työhön, suhde siihen esineellistyneen työn määrään, jolla tämä korvataan. Lisäarvo voiton muodossa taas mitataan sen suhteella ennen tuotantoprosessia olemassa olleen pääoman kokonaisarvoon. *Voiton suhdeluksi* siis riippuu — kun *edellytetään* sama lisäarvo, *sama lisätyön suhde välttämättömään työhön* — elolliseen työhön vaihdettavan pääoman osan suhteesta siihen osaan, joka on olemassa raaka-aineen ja tuotantovälineen muodossa. Mitä pienemmäksi siis elolliseen työhön vaihdettava osa tulee, sitä pienemmäksi voiton suhdeluksi tulee. Näin siis samassa suhteessa kuin pääoma pääomana val-

taa tuotantoprosessissa enemmän alaa suhteessa välittömään työhön, mitä enemmän siis suhteellinen lisäarvo, pääoman arvoa luova kyky kasvaa, sitä enemmän *voiton suhdeluku alenee*.

Olemme nähneet, että jo olemassa olevaksi edellytetyn pääoman, ennen uusintamista olemassa olevaksi edellytetyn pääoman suuruus saa spesifisen ilmauksen kiinteän pääoman — tuotetun tuotantovoiman, näennäisen elämän saaneen esineellistyneen työn — kasvussa. Tuottavan pääoman kokonaisarvo ilmenee sen jokaisessa määräosassa elolliseen työhön vaihdettavan pääoman pienenevänä osuutena verrattuna pääoman siihen osaan, joka on olemassa pysyvänä arvona. Otamme esimerkiksi jalostusteollisuuden. Samassa suhteessa kuin kiinteä pääoma, koneet jne., kasvaa siinä, täytyy raaka-aineissa olemassa olevan pääomanosan kasvaa samaan aikaan kun elolliseen työhön vaihdettava osa pienenee.

Siten voiton suhdeluku alenee suhteessa ennen tuotantoa olemassa olevaksi edellytetyn pääoman tuotannossa pääomana toimivan pääomanosan arvon suuruuteen. Mitä laajemman olemassaolon pääoma on jo saavuttanut, sitä pienempi on [VII—16] luotu uusi arvo suhteessa aikaisemmin olemassa olleeseen arvoon (uusinnettuun arvoon). Niin ollen *lisäarvon ollessa yhtä suuri, ts. lisätyön ja välttämättömän työn suhteen ollessa yhtäläinen voitto voi olla erisuuruinen ja sen on oltava erisuuruinen suhteessa pääomien suuruuteen. Voiton suhdeluku voi laskea, vaikka reaalin lisäarvo nousee. Voiton suhdeluku voi nousta, vaikka reaalin lisäarvo alenee*.

Tosiasiassa pääoma voi kasvaa ja voiton suhdeluku voi nousta samassa määräsuhteessa jos ennen tuotantoa arvona olemassa ollut, raaka-aineiden ja kiinteän pääoman muodossa olemassa oleva pääoman osa kasvaa samassa määrin kuin elolliseen työhön vaihdettu pääoman osa. Mutta tällainen yhtäläisyys edellyttää pääoman kasvua ilman työn tuotantovoiman kasvua ja kehitystä. Toinen edellytys kumoo toisen. Tämä on ristiriidassa pääoman kehityslain ja erityisesti kiinteän pääoman kehityslain kanssa. Tällaista kasvua voi tapahtua vain sellaisissa kehitysvaiheissa, joissa pääoman tuotantotapa ei ole vielä täysin pääomaa vastaava, eli sellaisilla tuotantoaloilla, joilla pääoma on vasta muodollisesti saavuttanut herruuden, kuten esimerkiksi maanviljelyksessä. Siinä maan luonnollinen hedelmällisyys voi vaikuttaa kuten kiinteän pääoman lisääminen — ts. suhteellinen lisätyöaika voi kasvaa — ilman että välttämättömän työajan määrä pienenee. (Näin esimerkiksi *Yhdysvalloissa*.) *Bruttovoitto*, ts. lisäarvo tarkasteltuna muodollisen suhteensa ulkopuolella, ei määräsuhteena, vaan yksinkertaisena arvosuureena ilman suhdetta toisiin suureisiin, ei keskimäärin kasva *kuten voiton suhdeluku, vaan kuten pääoman suuruus*.

Kun siis voiton suhdeluku on käänteisessä suhteessa pääoman arvoon, niin *voittosumma* on suoraan verrannollinen siihen. Kuitenkin tämäkin väittäjä on tosi vain pääoman tai työn tuotantovoiman rajoitetussa kehitysvaiheessa. 100 yksikön pääoma tuottaa voiton suhdeluvun ollessa 10 % pienemmän voittosumman kuin 1 000 yksikön pääoman voiton suhdeluvulla 2 %. Ensimmäisessä tapauksessa voittosumma on 10, mutta toisessa 20, ts. ison pääoman bruttovoitto on kaksi kertaa niin suuri kuin 10 kertaa pienemmän pääoman bruttovoitto huolimatta siitä, että pienemmän pääoman voiton suhdeluku on 5 kertaa suurempi kuin suuremman. Mutta jos suuremman pääoman voitto olisi vain 1 %, niin voittosumma olisi 10 kuten 10 kertaa pienemmällä pääomalla, sillä samassa suhteessa kuin pääoman suuruus [on kasvanut], olisi voiton suhdeluku alentunut. Jos 1 000 yksikön pääoman voiton suhdeluku olisi vain $\frac{1}{2}$ %, niin voittosumma olisi kaksi kertaa pienempi kuin 10 kertaa pienemmällä pääomalla, ts. se olisi vain 5, sillä voiton suhdeluku olisi 20 kertaa pienempi.

Yleisesti ilmaistuna siis:

jos suuremman pääoman voiton suhdeluku alenee, mutta ei suhteessa sen suuruuteen, niin bruttovoitto kasvaa huolimatta siitä, että voiton suhdeluku alenee. Jos voiton suhdeluku alenee suhteessa pääoman suuruuteen, niin bruttovoitto pysyy samana kuin pienemmällä pääomalla; se pysyy muuttumattomana. Jos voiton suhdeluku alenee suuremmassa suhteessa kuin sen pääoma kasvaa, niin suuremman pääoman bruttovoitto pienenee pienempään pääomaan verrattuna yhtä paljon kuin voiton suhdeluku alenee.

Tämä on kaikilta kannoilta modernin poliittisen taloustieteen tärkein laki ja kaikkein oleellisin vaikeimpien suhteiden ymmärtämiselle. Historialliselta kannalta se on tärkein laki. Tätä lakia ei sen yksinkertaisuudesta huolimatta ole vielä milloinkaan ymmärretty ja vielä vähemmän sitä on tietoisesti lausuttu julki.

Koska tämä voiton suhdeluvun aleneminen merkitsee samaa kuin 1) jo tuotettu tuotantovoima ja se materiaallinen perusta, jonka tämä muodostaa uudelle tuotannolle (se edellyttää samalla tieteen tarjoamien voimien valtavaa kehitystä); 2) jo tuotetun pääoman sen osan pieneneminen, joka on vaihdettava välittömään työhön, ts. sen välittömän työn väheneminen, joka tarvitaan uusintamaan suuressa tuotepaljoudessa ilmaistua valtavaa arvoa, hinnoiltaan alhaisessa suuressa tuotepaljoudessa, sillä hintojen kokonaissumma on yhtä kuin uusintettu pääoma plus voitto; 3) pääoman laajuus ylipäänsä, mukaan luettuna se osa, joka ei ole kiinteää pääomaa; siis valtavasti kehittynyt kanssakäyminen, summaltaan suuret vaihto-operaatiot, markkinoiden suuruus ja samanaikaisen työn kaikenpuolisuus; kulkulaitoksen

yms. kehitys, tähän valtavaan prosessiin tarvittavien kulutusvarantojen käsillä olo (työläisten on syötävä, asuttava jne.).— niin osoittautuu, että jo käsillä oleva materiaallinen, jo kehitetty, kiinteän pääoman muodossa olemassa oleva tuotantovoima, kuten tieteen voima, kuten väestö jne.— lyhyesti sanoen kaikki rikkauden edellytykset, suurimmat edellytykset rikkauden uusintamista varten, ts. yhteiskunnallisen yksilön rikasta kehitystä varten — toisin sanoen itse pääoman historiallisessa kehityksessään aikaansaama tuotantovoimien kehitys kumoaa tietyn pisteen saavutettuaan pääoman itselisyksen sen sijaan että asettaisi sen.

Ylitettyään tietyn pisteen tuotantovoimien kehitys tulee rajoitukseksi pääomalle; siis kapitalistisista suhteista tulee rajoitus työn tuotantovoimien kehitykselle. Tämän pisteen saavutettuaan pääoman, ts. palkkatyön suhde yhteiskunnallisen rikkauden ja tuotantovoimien kehitykseen muodostuu samaksi kuin ammattikuntalaitoksen, maaorjuuden ja orjuuden suhde niihin ja tästä kahleesta riistäydytään väistämättä irti. Siten karistetaan yltä se viimeinen orjanhahmo, jonka inhimillinen toiminta saa, yhtäältä palkkatyön, toisaalta pääoman hahmo, ja itse tämä nahanluonti on pääomaa vastaavan tuotantotavan tulos; palkkatyön ja pääoman kieltämisen materiaaliset ja henkiset edellytykset, jotka itse jo ovat epävapaan yhteiskunnallisen tuotannon aikaisempien muotojen kieltämistä, ovat itse kapitalistisen tuotantoprosessin tulosta.

Yhteiskunnan tuotannollisen kehityksen ja sen tähänastisten tuotantosuhteiden kasvava epäsuhta saa ilmauksensa räikeissä ristiriidoissa, kriiseissä ja kouristuksissa. Pääoman väkivaltainen tuhoaminen, jota eivät aiheuta pääomalle ulkoiset olosuhteet, vaan joka on pääoman itsesäilytyksen ehtona, on osuvin niistä muodoista, joilla pääomaa neuvotaan väistymään ja antamaan tilaa yhteiskunnallisen tuotannon korkeammalle asteelle. Yhteiskunnan tuotannollinen kehitys ei merkitse vain tieteellisen voiman kasvua, vaan myös sitä mittaa, jossa tämä voima on jo asetettu kiinteäksi pääomaksi, sitä laajuutta, jossa tämä voima on realisoinut ja saanut valtaansa tuotannon realiteetin. Se on samalla väestön yms. kasvua, lyhyesti sanoen tuotannon kaikkien momenttien kehitystä; sillä työn tuotantovoima samoin kuin koneiden käyttö riippuu väkiluvusta, ja väestön kasvu on jo sinänsä sekä uusinnettavien, siis myös kulutettavien käyttöarvojen kasvun edellytys että tulos siitä.

Koska tämä voiton väheneminen merkitsee samaa kuin välittömän työn suhteellinen väheneminen verrattuna tällä välittömällä työllä uusintetun ja vastikään luodun esineellistyneen työn suuruuteen, niin pääoma yrittää tehdä kaikkensa korvataksaan elollisen työn ja pääoman suuruuden välisen suhteen pienuuden

yleensä, ja niin ollen myös voiton muodossa ilmaistun lisäarvon ja ennen tuotantoa olemassa olleen pääoman välisen suhteen pienyyden supistamalla välttämättömän työn osuutta ja laajentamalla entisestään lisätyön määrää verrattuna koko käytettyyn työhön. Siten tuotantovoiman korkein kehitys yhdessä olemassa olevan rikkauden suurimman laajenemisen kanssa käy yksiin pääoman arvon vähenemisen, työläisen aseman huononemisen ja hänen elinvoimiensa ehtymisen kanssa.

Nämä ristiriidat johtavat purkauksiin, mullistuksiin ja kriiseihin, joiden aikana töiden hetkellisellä keskeytyksellä ja pääoman huomattavan osan tuhoamisella pääoma supistetaan väkivaltaisesti tasolle, jolla se pystyy jatkamaan toimintaa.* Nämä ristiriidat johtavat purkauksiin, ja kriiseihin, joiden aikana työn äkkinäisellä keskeytyksellä ja pääoman huomattavan osan tuhoamisella pääoma supistetaan väkivaltaisesti sille tasolle, jolla se pystyy [VII—17] täysin käyttämään tuotantovoimaansa tekemättä itsemurhaa. Kuitenkin nämä säännöllisesti toistuvat katastrofit johtavat niiden toistumiseen suuremmassa mitassa, ja viime kädessä — pääoman kumoamiseen väkivalloin.

Pääoman kehittyneessä liikkeessä on momentteja, jotka estävät tätä liikettä muulla tavoin kuin kriisien nojalla; sellainen on esimerkiksi olemassa olevan pääoman osan jatkuva arvon aleneminen; pääoman huomattavan osan muuttuminen sellaiseksi kiinteäksi pääomaksi, joka ei palvele suoran tuotannon tekijänä; pääoman huomattavan osan haaskaantuminen tuottamattomasti jne.

(Tuottavasti käytetty pääoma korvautuu aina kaksinaisesti; kuten olemme nähneet, tuottavan pääoman arvon asettaminen edellyttää aina jotakin arvovastinetta. Pääoman tuottamaton kulutus korvaa sen toisella puolen, mutta hävittää toisella puolen**.)

Se, että voiton suhdeluvun laskua voi edelleen ehkäistä olemassa olevien voitosta tehtävien vähennysten poistuminen, esimerkiksi verojen aleneminen, maankoron pieneneminen jne., ei kuulu varsinaisesti tähän, niin suuri käytännön merkitys kuin niillä onkin, sillä kaikki ne ovat osuuksia voitosta, vaikka niillä onkin eri nimitykset ja muut kuin itse kapitalistit anastavat ne.***

* Marx on kirjoittanut tämän lauseen englanniksi seuraavan, ajatukseltaan samansisältöisen, pääosaltaan saksaksi kirjoittamansa lauseen päälle.
Toim.

** Sama laki tulee ilmaistuksi — vaikkakin tätä ilmaisua tuleekin tarkastella myöhemmin väestöteoriassa — yksinkertaisesti väestön kasvun, ja etenkin sen työtätekevän osan, suhtena jo olemassa olevaan pääomaan.

*** Se, kuinka tämä laki tulee ilmaistuksi toisin monien pääomien keskinäisissä suhteissa, ts. kilpailussa, kuuluu myös toiseen jaksoon. Laki voidaan esittää myös pääomien kasaantumista koskevana lakina; niin tekee esimerkiksi Fullarton. Tulemme tähän seuraavassa jaksossa. On tärkeää

Voiton suhdeluvun alenemista ehkäisee myös se, että luodaan uusia tuotantohaaroja, joilla tarvitaan enemmän välitöntä työtä verrattuna pääomaan, tai joilla työn tuotantovoima, ts. pääoman tuotantovoima ei ole vielä kehittynyt. (Samoin monopolit.)

»Voitto on pääoman tai rikkauden lisääntymistä osoittava termi; ellei siis löydetä voiton suhdelukua hallitsevia lakeja, ei myöskään pääoman muodostumista hallitsevia lakeja pystytä löytämään» (*Atkinson W. Principles of Political Economy. Lontoo 1840, s. 55*).

Atkinson ei ole kuitenkaan ymmärtänyt edes sitä, mikä voiton suhdeluku on.

Adam Smith selitti voiton suhdeluvun alenemisen pääoman kasvun myötä pääomien keskinäisellä kilpailulla. Mutta Ricardo väitti häntä vastaan, että kilpailu voi kylläkin palauttaa liiketoiminnan eri alojen voitot keskitasolle, voi tasoittaa voiton suhdeluvun, mutta se ei voi alentaa itse tätä keskimääräistä suhdelukua. Adam Smithin väittäminen osuu oikeaan sikäli kuin kilpailussa — pääoman vaikutuksessa pääomaan — vasta realisoituvat pääoman sisäiset lait, sen tendenssit. Sen sijaan väittäminen on virheellinen siinä mielessä, missä Smith sen ymmärtää: että kilpailu muka sälyttää pääoman kannettavaksi ulkoisia, ulkopuolelta otettuja lakeja, jotka eivät ole sen omia. Kilpailu voi alentaa voiton suhdelukua pysyvästi kaikilla teollisuudenaloilla, ts. keskimääräistä voiton suhdelukua, vain silloin jos tapahtuu voiton suhdeluvun yleinen aleneminen ja vain sikäli kuin yleinen ja pysyvä, lakina vaikuttava voiton suhdeluvun aleneminen on olemassa ja voidaan ymmärtää myös *ennen* kilpailua ja kilpailusta riippumatta. Kilpailu panee täytäntöön pääoman sisäiset lait, tekee niistä pakkolakeja erilliselle pääomalle, mutta ei keksi näitä lakeja. Se toteuttaa ne. Jos niin ollen nämä lait halutaan selittää yksinkertaisesti kilpailulla, silloin myönnetään, että niitä ei ole ymmärretty.

Ricardo puolestaan sanoo:

»Mikään pääomien kasaantuminen ei voi pysyvästi alentaa voittoja ellei yhtä pysyvä syy korota palkkoja» (*Ricardo D. Des principes de l'économie politique et de l'impôt. Traduit de l'anglais par Constancio. Tome II. Pariisi 1835, s. 92*).

Ricardo löytää tällaisen syyn maanviljelyksen kasvavasta, suhteellisesti kasvavasta tuottamattomuudesta, »kasvavasta vaikeudesta lisätä toimeentulon tarvikkeiden määrää», ts. suhteellisen työpalkan kasvusta niin, että työ ei saa reaalisesti suurempaa palkkaa, mutta tuotteeseen menee suurempi työmäärä; sanalla

kiinnittää huomiota siihen, että tämä laki ei koske yksinkertaisesti vain potentiaalisen tuotantovoiman kehitystä, vaan samalla sitä laajuutta, missä tämä tuotantovoima toimii pääomana, realisoituen toiselta puolen ennen muuta kiinteänä pääomana ja toiselta puolen väestönä.

sanoen siitä, että maataloustuotteiden tuotanto vaatii aikaisempaa suuremman osan välttämätöntä työtä. Näin ollen alenevaa voiton suhdelukua vastaa Ricardolla työpalkan nimellinen kasvu ja maankoron reaalin kasvu. Hänen yksipuolinen käsityskantansa, joka tutkii vain yhtä irrallista tapausta, kuten esimerkiksi sitä, että voiton suhdeluku voi alentua, koska työpalkka tietyllä hetkellä nousee, ja joka lisäksi korottaa yleiseksi laiksi historiallisen suhteen, joka on vaikuttanut 50 vuoden ajan, mutta muuttunut päinvastaiseksi seuraavien 50 vuoden kuluessa, ja ylipäätään lähdetään teollisuuden ja maanviljelyksen kehityksen välisestä epäsuhteesta,— on sinänsä koomista, että Ricardo, Malthus ym. esittivät maanviljelyä koskevia ikuisia lakeja sellaisena aikana, jolloin fysiologista kemiaa ei oikeastaan ollut vielä olemassa-kaan,— tämä Ricardon käsityskanta on joutunut hyökkäysten kohteeksi kaikilta tahoilta, enemmänkin siksi, että on vaistomaisesti ajateltu sen olevan virheellinen ja epätydyttävä, mutta tällöin on hyökätty enemmän sen oikeaa kuin sen väärää puolta vastaan.

»Adam Smith oletti, että ylipäätään pääoman kasaantuminen tai lisääntyminen alentaa yleistä voiton suhdelukua sen saman lain nojalla, jonka mukaan pääoman lisääntyminen jollakin erityisellä alalla pienentää voittoja sillä alalla. Mutta todellisuudessa tällainen pääoman lisääntyminen erityisellä alalla *merkitsee*, että tämä pääoma lisääntyy suuremmassa *suhteessa* kuin muiden alojen pääomat samaan aikaan: lisääntyminen on suhteellista» (An Inquiry into those Principles, Respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus etc. Lontoo 1821, s. 9).

»Teollisuuskapitalistien välinen kilpailu voi tasoittaa voittoja, jotka erityisesti nousevat yleisen tason yläpuolelle, mutta se ei voi alentaa tätä yleistä tasoa» (Ramsay. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh 1836, s. 179—180).

(Ramsay ja muut taloustieteilijät erottavat oikeutetusti tuottavuuden kasvun niillä tuotantoaloilla, jotka tuottavat pääoman ja tietenkin työpalkat, tuottavuuden kasvusta toisilla tuotantoaloilla, esimerkiksi ylellisyystavaroita tuottavilla aloilla. Jälkimmäiset eivät voi lyhentää välttämätöntä työaika. Se on kuitenkin mahdollista vaihtamalla [ylellisyysesineitä] muiden kansojen maataloustuotteisiin, jolloin se merkitsee samaa kuin itse maanviljelyksen tuottavuuden kasvaminen. Tästä syystä vapaa viljakauppa on tärkeä teollisuuskapitalisteille.)

Ricardo sanoo: (alkukielinen laitos »On the Principles of Political Economy, and Taxation». Kolmas painos. Lontoo 1821).

»Maanviljelijä ja tehtailija eivät voi elää ilman voittoja sen enempää kuin työläinen ilman palkkaa» (s. 123). »Voittojen luonnollisena tendenssinä on alentua, koska yhteiskunnan ja rikkauten kehittyessä elintarvikkeiden lisämäärän tuottaminen vaatii yhä enemmän työtä. Tätä voittojen tendenssiä, taipumusta hillitsevät säännöllisin välein parannukset, joita tehdään välttä-

mättömyystarvikkeiden tuotantoon käytettyihin koneisiin, samoin kuin maataloustieteelliset keksinnöt, jotka alentavat tuotantokustannuksia» (sama, s. 120—121).

Ricardo sekoittaa voiton heti lisäarvoon, hän ei ole ylipääntään erottanut niitä. *Mutta kun lisäarvon [suhdeluvun] määrää pääoman käyttämän lisätyön suhde välttämättömään työhön, niin voiton suhdeluku ei ole mitään muuta kuin lisäarvon suhde tuotantoon sijoitetun pääoman kokonaisarvoon.* Voiton suhteellinen suuruus nousee ja laskee näin ollen siinä suhteessa, joka elolliseen työhön vaihdettavalla pääoman osalla on materiaalin ja kiinteän pääoman muodossa olemassa olevaan osaan. *K a i k i s s a oloissa täytyy lisäarvon, kun sitä tarkastellaan voittona, ilmaista sellaista saadun hyödyn suhteellista suuruutta, joka on pienempi kuin lisäarvon todellinen suhteellinen suuruus.* Sillä kaikissa oloissa voitto mitataan sen suhteella koko pääomaan, joka on aina suurempi kuin työpalkkoihin käytetty ja elolliseen työhön vaihdettu pääoma.

Koska Ricardo sekoittaa näin yksinkertaisesti lisäarvon ja [VII—18] voiton, ja lisäarvo voi pienentyä vain jatkuvasti, voi pienentyä *tendenssimäisesti* vain siinä tapauksessa, että lisätyö vähenee suhteessa välttämättömään työhön, ts. suhteessa työvoiman uusintamiseen tarvittavaan työhön, mikä puolestaan on mahdollista vain työn tuotantovoiman vähentyessä, niin Ricardo olettaa että teollisuudessa tämä tuotantovoima lisääntyy pääoman kasaantuessa, mutta vähenee maanviljelyksessä. Hän pakenee poliittisesta taloustieteestä orgaaniseen kemiaan. Clemenne osoittaneet tämän tendenssin väistämättömyyden ottamatta lainkaan huomioon maankorkoa, ja yhtä vähän otimme huomioon kasvavaa työn kysyntää jne.

Maankoron ja voiton yhteyttä on selvitettävä vasta itse maankoron tarkastelun yhteydessä, eikä se kuulu tähän. Nykyaikainen kemia on kuitenkin todistanut vääräksi sen fysiologisen postulaa-
tin, jonka Ricardo ilmaisee yleisenä lakina. Mikäli Ricardon oppilaat eivät ole yksinkertaisesti matkineet häntä, he ovat — kuten uudempi taloustiede ylipääntään — jättäneet kaikessa rauhassa sikseen sen mikä mestarin periaatteissa ei ole heitä miellyttänyt. Ongelman sivuuttaminen on heidän tavallinen ratkaisumenetelmänsä.

Muut taloustieteilijät, esimerkiksi Wakefield⁵⁷, pakenevat tarkastelemaan kasvavan pääoman *käyttöaluetta*. Se kuuluu kilpailun tutkimiseen ja palautuu pikemminkin siihen, *miten vaikeata pääoman on realisoida kasvava voitto; siis voiton suhdeluvun immanenttinen alenemistendenssi kielletään.* Mutta se väistämätön tilanne, että pääoman on etsittävä yhä laajempia käyttöalueita, on puolestaan seuraus. Wakefieldiä ja hänen kaltaisiaan ei voi

laskea niihin, jotka olisivat itse esittäneet tämän kysymyksen. (Tietyissä määrin tämä on Adam Smithin katsantokannan toistamista.)

Vihdoin harmonian saarnaajat uusimmassa taloustieteessä, kärjessä amerikkalainen Carey ja tungettelevimpana ja häiritsevimpänä myötäilijänä ranskalainen Bastiat (sivumennen sanoen on herkullisinta historian ironiaa, että mannermaiset vapaakaupan kannattajat matkivat herra Bastiatia, joka puolestaan on saanut viisautensa suojatullien kannattaja Careylta), ovat omaksuneet itse sen tosiasian, että voiton suhdeluvun tendenssinä on alentua samassa määrin kuin tuottava pääoma kasvaa. Mutta he selittävät sen yksinkertaisesti ja muitta mutkitta sillä, että työn osuuden arvo kasvaa, työläisen kokonaistuotteesta saama osuus kasvaa, samaan aikaan kun pääoma saisi korvauksen bruttovoiton kasvusta. Näin ne kiusalliset vastakohtaisuudet, antagonismit, joilla klassinen poliittinen taloustiede operoi ja joita Ricardo korostaa tieteellisellä armottomuudella, keplotellaan miellyttäväksi harmoniaksi. Careyn kehittäessä on vielä jonkinlaista näennäistä erittelyä, ja ylipäätään hän ajattelee itse. Hänen järkeilynsä kytkeytyy lakiin, jota meidän on tarkasteltava vasta kilpailua koskevan opin yhteydessä, missä teemmekin tiimme selviksi.

Tässä voidaan jo torjua Bastiatin typeryyt, joka tulee esiin paradokseina ilmaistuina, särmittään hiottuina latteuksina ja muodollisen logiikan alle kätkeytyneinä ajattelun äärimmäisenä köyhyytenä*. Teoksessa »*Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*», Pariisi 1850 (ohimennen sanottuna Proudhon antaa itsestään tässä polemiikissa perin juurin naurettavan kuvan kätkiessään dialektisen voimattomuutensa retoriseen ylimielisyyteen), Bastiatin VIII kirjeessä (ohimennen sanoen tämä ylevä mies muuttaa siinä sovittavalla dialektiikallaan käden käänteessä ja aivan helposti voiton, joka tulee yksinkertaisen työnjaon perusteella sekä tien rakentajan että sen käyttäjän hyväksi, voitoksi, joka kuuluu itse »tiehen», ts. pääomaan) sanotaan:

»Samassa määrin kuin pääomat (ja niiden mukana tuotteet) kasvavat, pääomaan kuuluva absoluuttinen osuus kasvaa ja sen suhteellinen osuus pienenee. Samassa määrin kuin pääomat (ja niiden mukana tuotteet) kasvavat, työn suhteellinen osuus ja absoluuttinen osuus kasvavat... Koska pääoman absoluuttinen osuus kasvaa, vaikka se saa perättäin $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{5}$ kokonaistuotteesta, niin työ, jonka osalle tulee perättäin $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$ ja $\frac{4}{5}$, saa ilmeisesti jaossa progressiivisesti kasvavan osuuden sekä suhteellisessa että absoluuttisessa mielessä.»

* Tähän kohtaan voi ottaa jotakin Careyn ja Bastiatin väittelystä kolmannesta vihkosta.⁵⁸

Bastiat esittää seuraavan *havaintoesimerkin*:

	«Kokonais- tuote»	Pääoman osuus	Työn osuus
I jakso	1 000	$\frac{1}{2}$ eli 500	$\frac{1}{2}$ eli 500
II »	1 800	$\frac{1}{3}$ eli 600	$\frac{2}{3}$ eli 1 200
III »	2 800	$\frac{1}{4}$ eli 700	$\frac{3}{4}$ eli 2 100
IV »	4 000	$\frac{1}{5}$ eli 800	$\frac{4}{5}$ eli 3 200 (s. 130, 131).

Sama silmänkääntötempu on toistettu sivulla 288 siinä muodossa, että bruttovoitto kasvaa kun voiton suhdeluku laskee, mutta kasvava paljous tuotteista myydään halvemmilla hinnoilla. Siinä yhteydessä Bastiat puhuu hyvin tärkeänä

»päättymättömän, milloinkaan nollaa saavuttamattoman pienenemisen laista, jonka matemaatikot hyvin tuntevat» (s. 288). »Tässä tulee esiin (mikä huijari) »päättymättömästi pienenevä kertoja, koska kerrottava jatkuvasti kasvaa» (sama).

Ricardo aavisti ennakolta Bastiatinsa. Samalla kun hän korosti että voitto summana kasvaa pääoman kasvaessa huolimatta siitä, että voiton suhdeluku alenee,— ts. Ricardo ennakoi tässä Bastiatin koko viisautta,— hän huomasi myös kiinnittää huomiota siihen, että tällainen eteneminen »pitää paikkansa vain tietyn ajan». Ricardo kirjoittaa sananmukaisesti näin:

»Riippumatta siitä miten voiton suhdeluku alenee sen seurauksena, että pääomaa kasaantuu maanviljelyksessä ja että palkat nousevat» (on pantava merkille, että Ricardo ymmärtää palkkojen nousulla tuotantokustannusten nousua niissä maanviljelystuotteissa, jotka ovat välttämättömiä työvoiman ylläpidolle), »täytyy voittojen kokonaissumman silti kasvaa. Jos nyt oletetaan, että kasaantumisen toistuessa ja ollessa määrältään joka kerta 100 000 puntaa, voiton suhdeluku alenee 20 prosentista 19, 18, 17 prosenttiin, niin saamme varautua siihen, että pääoman perättäisten haltijoiden saama voittosumma kasvaa jatkuvasti; että tämä summa on suurempi pääoman ollessa 200 000 kuin sen ollessa 100 000; ja että se on vielä suurempi pääoman ollessa 300 000; ja se kasvaa edelleen pääoman jokaisen lisäyksen mukana, joskin suhdeluku samalla alenee. *Kuitenkin tällainen eteneminen pitää paikkansa vain tietyn ajan*: siten 19 % 200 000 punnasta on enemmän kuin 20 % 10 000 punnasta; 18 % 300 000 punnasta on enemmän kuin 19 % 200 000 punnasta. Mutta sen jälkeen kun pääoma on kasaantunut hyvin suureksi ja voitot ovat alentuneet, kasaantumisen jatkuminen pienentää voittojen yhteissummaa. Jos oletamme, että kasaantunutta pääomaa on 1 000 000 ja voitto on 7 %, niin voiton kokonaissumma on 70 000 puntaa. Jos 1 000 000 puntaan lisätään 100 000 puntaa ja voitto alenee 6 prosenttiin, [VII—19] niin pääoman haltijat saavat 66 000 puntaa eli 4 000 puntaa vähemmän huolimatta siitä, että pääoman määrä on kasvanut 1 000 000 punnasta 1 100 000 puntaan» (Ricardo. On the Principles of Political Economy. Lontoo 1821, s. 124, 125).

Tämä ei tietenkään estä herra Bastiatia ryhtymästä koulupöikämäiseen laskutoimitukseen: hän antaa kasvavan kerrottavan

kasvaa niin, että kertojan pienentyessä saadaan suurempi tulo. Yhtä vähänhän tuotannon lait estivät tri Pricea laskemasta korkoa korolle. Kun voiton suhdeluku laskee, se laskee suhteessa työpalkkaan, ja niin ollen palkan täytyy nousta sekä suhteellisesti että absoluuttisesti. Näin Bastiat päättelee.

(Ricardo näki tämän voiton suhdeluvun alenemistendenssin pääoman lisääntyessä; ja koska hän sekoitti voiton ja lisäarvon, hänen täytyi panna työpalkka kasvamaan saadakseen voiton alenemaan. Kun hän kuitenkin samalla näki, että reaalisesti palkka pikemminkin aleni kuin nousi, hän antoi sen arvon kasvaa, ts. hän pani välttämättömän työn määrän kasvamaan kasvattamatta palkan käyttöarvoa. Tästä syystä vain maankorko tosiasiaassa kasvaa hänellä. Harmoninen Bastiat on sen sijaan keksinyt, että pääoman kasaantuessa työpalkka nousee sekä suhteellisesti että absoluuttisesti.)

Bastiat olettaa sen mikä hänen pitäisi todistaa, nimittäin että voiton suhdeluvun aleneminen on identtinen työpalkan osuuden kasvun kanssa, ja sitten hän »havainnollistaa» olettamustaan laskuesimerkillä, joka näyttää suuresti viehättäneen häntä. Ellei voiton suhdeluvun aleneminen ilmaise mitään muuta kuin että kokonaispääoman uusintamistaan varten tarvitseman elollisen työn suhteellinen määrä pienenee, niin se merkitsee jo jotakin muuta. Herra Bastiatilta jää huomaamatta se pieni seikka, että hänen olettamuksessaan itse pääoma, tuotannon edellyttämä pääoma kasvaa, vaikka pääoman voiton suhdeluku aleneekin. Jopa herra Bastiat olisi voinut aavistaa, että pääoman arvo ei voi kasvaa ilman että pääoma anastaa lisätyötä. Ranskan historiassa pysyvästi toistuvat valitukset liian suurista sadoista olisivat voineet todistaa hänelle, että pelkkä tuotemäärän kasvu ei lisää arvoa. Jos niin olisi, silloin kysymys kääntyisi yksinkertaisesti sen tutkimiseen, merkitseekö voiton suhdeluvun aleneminen todella samaa kuin välttämättömän työn kasvu suhteessa lisätyöhön, eli eikö se paremmin sanottuna merkitse samaa kuin koko käytetyn elollisen työn yleisen suhdeluvun alenemista suhteessa uusinnettuun pääomaan.

Näin ollen herra Bastiat jakaakin tuotteen yksinkertaisesti kapitalistin ja työläisen kesken, sen sijaan että jakaisi sen raaka-aineeseen, tuotantovälineeseen ja työhön ja kysyisi itseltään, missä jako-osissa tuotteen arvo vaihdetaan näihin eri osuuksiin. Raaka-aineeseen ja työvälineeseen vaihdettava tuotteen osa ei ilmeisestikään koske lainkaan työläisiä. He jakavat pääoman kanssa työpalkkana ja voittona pelkästään uuden lisätyn elollisen työn. Mutta Bastiatia huolestaa erityisesti, kenen sitten on määrä syödä lisääntynyt tuote. Koska kapitalisti syö vain suhteellisen vähäisen osan, eikö silloin työläisen pidä syödä suhteellisen suuri osa? Nimenomaan Ranskassa, jonka kokonaistuotanto yli-

päätään antaa runsaasti syötävää korkeintaan Bastiatin omassa mielikuvituksessa, hän olisi voinut vakuuttua siitä, että pääomaan imeytyy kiinni suuri joukko loiseläjiä, jotka kahmivat itselleen kokonaistuotannosta jonkin oikeusperusteen nojalla niin paljon, että työläinen ei ole suinkaan hätää kärsimässä liiallisten määrien kanssa. On muutoin selvää, että suuremmissa mittakaavassa tapahtuvan tuotannon mukana käytetyn työn kokonaispaljous voi kasvaa, vaikka käytetyn työn suhde pääomaan pienenee, ja että mikään ei siten ole estämässä sitä, että pääoman lisääntyessä kasvava työväestö tarvitsee kasvavan tuotepaljouden. Muutoinkin Bastiat, jonka harmonisissa aivoissa kaikki kissat ovat harmaita (ks. palkkoja edeltä*), sekoittaa koron alenemisen palkan nousuun, vaikka koron aleneminen merkitsee päinvastoin teollisuusvoiton lisääntymistä, eikä koske lainkaan työläistä, vaan ainoastaan sitä suhdetta, jossa eri kapitalistilajit jakavat kokonaisvoiton keskenään.

[2)] PÄÄOMA JA TULO.
TUOTANTOKUSTANNUKSET
[LISÄARVO JA VOITTO]

Palatkaamme aiheeseemme. Pääoman tuote on siis voitto. Suhtautuessaan itseensä voittona pääoma suhtautuu itseensä *arvon tuotannon lähteenä, ja voiton suhdeluku ilmaisee pääoman arvonlisäyksen suhdetta*. Kapitalisti ei kuitenkaan ole pelkkää pääomaa. Kapitalistin on elettävä, ja koska hän ei elä omasta työstään, hänen on elettävä voitosta, ts. anastamastaan vieraasta työstä. Rikkauden lähteenä pääoma määritetään juuri tällä tavoin. Pääoma suhtautuu voittoon *tulona*, koska se on sisällyttänyt tuottavuuden itseensä omana immanenttisenä ominaisuutenaan. Pääoma voi kuluttaa osan tästä tulosta (näennäisesti koko tulon, mutta tämä osoittautuu paikkansa pitämättömäksi) ilman että se lakkaa olemasta pääomaa. Syötyään tämän hedelmän pääoma voi tuottaa uusia hedelmiä. Pääoma voi esittää kuluttavaa rikkautta ilman että se lakkaa edustamasta rikkauden yleistä muotoa, mikä oli mahdotonta rahalle yksinkertaisessa kierrossa. *Rahan täytyi harjoittaa pidättyväisyyttä* pysyäkseen rikkauden *yleisenä muotona*; tai jos raha käytettiin reaaliseen rikkauteen, kulutukseen, se lakkasi olemasta rikkauden yleinen muoto.

Näin voitto ilmenee *jaon muotona* työpalkan tavoin. Mutta koska pääoma voi kasvaa vain siten, että voitto muuttuu takai-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 186—187, 253—254. *Toim.*

sin pääomaksi — lisäpääomaksi — niin voitto on samalla myös *pääoman tuottamisen muoto*; aivan samoin kuin työpalkka on pääoman kannalta pelkkä *tuotantosuhde*, työläisen kannalta taas jakaantumissuhde.

Tässä tulee esiin, että itse jakaantumissuhteet ovat tuotantosuhteiden tuottamia ja esittävät jälkimmäisiä toiselta näkökannalta. Edelleen tulee ilmi, miten itse tuotanto on asettanut tuotannon suhteen kulutukseen. Kaikkien porvarillisten taloustieteilijöiden latteus, myös esimerkiksi John Stuart Millin, joka pitää porvarillisia tuotantosuhteita ikuisina, mutta niiden jakaantumismuotoja historiallisina, tulee ilmi siinä, että Mill ei ymmärrä kumpiakaan.

Sismondi huomauttaa aivan oikein yksinkertaisesta vaihdosta:

»Vaihto edellyttää aina kahta arvoa; kummallakin voi olla erilainen kohtalo; mutta *pääoman ja tulon laatuominaisuus* ei liity vaihdettuun esineeseen. Tämä laatuominaisuus liittyy siihen henkilöön, joka omistaa pääoman tai tulo» (*Sismondi*. Nouveaux principes d'économie politique. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 90).

Tuloa ei voi näin ollen selittää yksinkertaisista vaihtosuhteista. Sen vaihdossa saadun arvon ominaisuuden, että se esittää pääomaa tai tuloa, määräävät suhteet, jotka ovat yksinkertaisen vaihdon ulkopuolella. Niin ollen on typerää yrittää palauttaa nämä monimutkaisemmat muodot näihin yksinkertaisiin vaihtosuhteisiin, kuten harmoniset vapaakaupan kannattajat tekevät. Sekä voitto että pääomatulo ovat mahdottomia yksinkertaisen vaihdon kannalta ja kun kasaantumista tarkastellaan pelkkänä rahan (vaihtoarvon) kasaantumisena.

»Jos rikkaat vaihtavat kasaantuneen rikkauden ylellisyystuotteisiin — ja he voivat saada tavaroita vain vaihtamalla — niin heidän varansa kuluvat pian loppuun... Mutta rikkaus on saanut yhteiskuntajärjestyksessä sen ominaisuuden, että se uusintaa itsensä *vieraalla työllä*. Rikkaus, samoin kuin työ, tuottaa — ja *työn avulla* — vuotuisen hedelmän, joka voidaan *hävittää* joka vuosi ilman että rikkaat köyhtyvät. Tämä hedelmä on tulo, joka syntyy pääomasta» (sama, s. 81—82).

Jos voitto siten ilmenee pääoman tuloksena, niin toisaalta se ilmenee *pääomanmuodostuksen edellytyksenä*. Ja siten asetetaan uudelleen se kehäkierto, jossa tulos ilmenee edellytyksenä.

»Siten osa tulosta muuttui pääomaksi, alituisesti itseään lisääväksi arvoksi, joka ei enää tuhoutunut. Tämä arvo riistäytyi irti tavarasta, joka oli sen luonut; se pysyi jonkin metafyyssisen, epäaineellisen ominaisuuden tavoin aina yhden ja saman viljelijän» (kapitalistin) »hallussa, ja otti häntä varten eri muotoja» (sama, s. 89).

[VII—20] *Jos pääoma on asetettu voittoa luovaksi työstä riippumattomaksi rikkauden lähteeksi, silloin oletetaan, että pääoman jokainen osa on yhtä tuottava*. Samoin kuin lisäarvo voiton muo-

dossa mitataan pääoman kokonaisarvolla, samoin ilmenee, että pääoman eri rakenneosat luovat yhtäläisesti lisäarvon. Pääoman kiertävä osa (raaka-aineista ja elämisen tarvikkeiden varastosta koostuva osa) ei siis tuota sen suurempaa voittoa kuin kiinteän pääoman muodostava rakenneosa, ja lisäksi voitto suhtautuu yhtäläisesti näihin rakenneosiin niiden suuruuden mukaisesti.

Koska pääoman voitto realisoituu vain hinnassa, joka maksetaan pääomasta, ts. pääoman luomasta käyttöarvosta, niin voiton määrää siis *se saadun hinnan ylijäämä, joka ylittää kulut peittävän hinnan*. Koska tämä realisointi edelleen tapahtuu vain *vaihdossa*, niin *ei yksittäisen pääoman osalta voittoa rajoita välttämättä tämän pääoman lisäarvo*, pääomaan sisältyvä lisätyö, vaan voitto riippuu siitä hinnan ylijäämästä, jonka pääoma saa vaihdossa. Pääoma voi *saada vaihdossa* arvon, joka ylittää *vastikkeen*, ja silloin voitto on suurempi kuin pääoman lisäarvo. Mutta näin voi tapahtua vain mikäli toinen vaihtava ei saa vastiketta. Tällä operaatiolla ei voi milloinkaan kasvattaa eikä liioin pienentää kokonaislisäarvoa, ei myöskään *kokonaisvoittoa*, joka on vain itse *lisäarvo toisin laskettuna*; sillä *ei muuteta itse* lisäarvoa, vaan ainoastaan sen *jakaantumista eri pääomien kesken*. Mutta tämä kuuluu vasta monien pääomien tarkasteluun, ei vielä tähän.

Suhteessa voittoon esiintyy tuotannossa edellytetyn pääoman *arvo sijoituksina, tuotantokustannuksina*, jotka on korvattava tuotuksessa. Se jäännös, joka jää jäljelle kun tuotantokustannukset korvaava hinnan osa on vähennetty, muodostaa voiton. Koska lisätyö — voitto ja korko ovat vain sen osia — ei maksa pääomalle mitään, eikä siis joudu pääoman sijoittamien arvojen otsikon alle, ei kuulu siihen arvoon, jonka pääoma omisti ennen tuotantoprosessia ja tuotteen arvonlisäystä, — niin tämä tuotteen tuotantokustannuksiin sisältyvä ja lisäarvon, siis myös voiton lähteen, muodostava lisätyö ei esiinny pääoman tuotantokustannusten joukossa. Nämä tuotantokustannukset ovat vain yhtä kuin pääoman todella sijoittamat arvot, eivät yhtä kuin tuotannossa anastettu ja kierrossa realisoitu lisäarvo. Näin ollen tuotantokustannukset eivät ole pääoman kannalta todellisia tuotantokustannuksia juuri siksi, että lisätyö ei tule maksamaan *pääomalle* mitään. Se tuotteen hinnan ylijäämä, joka ylittää tuotantokustannusten hinnan, antaa pääomalle voiton.

Voittoa voi siis olla olemassa pääomalle myös ilman, että sen todelliset tuotantokustannukset realisoidaan, ts. ilman että koko pääoman käyntiin panema lisätyö realisoidaan. Voitto — se ylijäämä, joka ylittää pääoman kuluttamat sijoitukset — voi olla pienempi kuin lisäarvo, ts. pienempi kuin pääoman vaihtama elollisen työn ylijäämä yli sen esineellistyneen työn, jonka pääoma on vaihtanut työvoimaan. Mutta koron erottamisella voitosta — tarkastelemme sitä aivan heti — asetetaan osa li-

säärvosta jopa tuotantopääoman kannalta tuotantokustannukseksi.

Kun *tuotantokustannukset* pääoman kannalta tarkasteltuina sekoitetaan pääoman tuotteessa esineellistyneeseen työmäärään, lisätyö mukaan luettuna, tämä on johtanut väittämään, että

»voitto ei sisälly luonnolliseen hintaan», että »on järjetöntä nimittää ylijäämää eli voittoa kustannusten osaksi» (*Torrens. An Essay on the Production of Wealth. Lontoo 1821, s. 51—52*).

Tämä on sitten johtanut suureen sekaannukseen: joko väitetään, että voitto ei realisoidu vaihdossa, vaan syntyy siitä (näin voi aina tapahtua vain suhteellisessa merkityksessä jos yksi vaihtajista ei saa vastiketta), tai sitten pääomalle annetaan maaginen voima, jolla se luo jotakin tyhjästä. Koska tuotantoprosessissa luotu arvo realisoit vaihdossa hintansa, tuotteen hinta ilmenee tosiasiasa sen rahasumman määrämänä, jota ilmaisee raaka-aineeseen, koneisiin, työpalkkaan ja maksamattomaan lisätyöhön sisältyvän kokonaistyömäärän vastike. Hinta ilmenee siis tässä vielä vain arvon muodonmuutoksena, rahassa ilmaistuna arvona; sen sijaan tämän hinnan suuruus on edellytetty pääoman tuotantoprosessissa. Pääoma ilmenee tällöin hintaa määrävänä, niin että hinnan määräävät pääoman tekemät sijoitukset plus pääoman tuotteessa realisoima lisätyö. Näemme jäljempänä, miten hinta päinvastoin esiintyy voiton määräjänä. Ja kun tässä kaikki *todelliset* tuotantokustannukset esiintyvät hintaa määrävänä, niin myöhemmin hinta esiintyy tuotantokustannuksia määrävänä. Pakottaakseen pääoman sisäiset lait ulkoiseksi välttämättömyydeksi, kilpailu kääntää ne kaikki näennäisesti toisiksi. *Se kääntää ne nurinpäin.*

Kerrattakoon vielä: pääoman voitto ei riipu pääoman suuruudesta, vaan se riippuu, pääomien ollessa yhtä suuret, pääoman rakenneosien (pysyvän ja vaihtelevan osan) keskinäisestä suhteesta; tällöin se riippuu työn tuottavuudesta (tämän ilmaisee kuitenkin tuo edellä mainittu suhde, koska tuottavuuden ollessa pienempi sama pääoma ei pysty samassa ajassa jalostamaan samalla elollisen työn määrällä samaa materiaalia); se riippuu kiertoajasta, jonka määräävät kiinteän ja liikkuvan pääoman erilaiset määräsuhteet, kiinteän pääoman erilainen kestävyys jne. jne (ks. edellä*). Yhtä suurten pääomien voittojen erisuuruus eri teollisuudenhaaroilla, ts. voiton suhdeluvun erilaisuus on kilpailun toteuttaman tasoittumisen ehto ja edellytys.

Mikäli pääoma saa raaka-ainetta, työvälineitä, työtä vaihtamalla, ostamalla, ovat pääoman elementit jo käsillä hintojen muodossa; jo hinnoiksi asetettuina; edellytettyinä ennen pää-

* Ks. tämän teoksen II osan s. 189—191. *Toim.*

omaa. Pääoman tuotteen markkinahinnan vertaaminen pääoman elementtien hintoihin tulee tällöin ratkaisevaksi pääomalle. Mutta se kuuluu vasta kilpailua käsittelevään lukuun.

Siis pääoman määrätyssä kierrosajassa luoma lisäarvo saa *voiton* muodon, mikäli se mitataan suhteella ennen tuotantoa olemassa olleen pääoman kokonaisarvoon, kun taas lisäarvo mitataan suoraan sillä lisätyöajalla, jonka pääoma voittaa vaihdossa elollisen työn kanssa. Voitto on vain lisäarvon toinen muoto, jota on kehitetty pääoman kannalta pitemmälle. Lisäarvoa tarkastellaan tässä pikemminkin tuotantoprosessissa itse pääomaan vaihdettuna, ei työhön vaihdettuna. Siitä syystä pääoma esiintyy pääomana, edellytettynä arvona, joka suhtautuu oman prosessinsa välityksellä itseensä asetettuna, tuotettuna arvona, ja sen asettama arvo on nimeltään voitto.

Tästä lisäarvon muuttumisesta voiton muotoon johtuu välittömästi kaksi lakia:

1) *Voittona ilmaistu lisäarvo esiintyy aina pienempänä suhteellisena osana kuin lisäarvo välittömässä todellisuudessaan.* Sillisen sijaan että lisäarvo voittona mitattaisiin suhteella pääoman yhteen osaan, siihen osaan, joka vaihdetaan elolliseen työhön (tämä suhde esittää lisätyön suhdetta välttämättömään työhön), se mitataan suhteella koko pääomaan. Onpa pääoman a sama lisäarvo sitten mikä tahansa ja ovatpa c ja v , ts. pääoman pysyvä ja vaihteleva osa, sitten missä suhteessa tahansa pääomassa a , täytyy lisäarvon m olla pienempi mitattaessa se suhteella summaan $c + v$ kuin mitattaessa se suhteella reaaliseseen mittaansa v . Voitto tai — jos sitä ei tarkastella absoluuttisena summana, vaan (näin tapahtuu useimmiten) *suhteellisena suurena* (voiton suhdeluku on voitto, joka on ilmaistu sinä suhteena, jossa pääoma on luonut lisäarvoa) — [VII—21] voiton suhdeluku ei milloinkaan ilmaise pääoman harjoittaman työnriiston todellista astetta, vaan ilmaisee aina huomattavasti pienemmän suhteen, ja voiton suhdeluvun ilmaisema suhde on sitä virheellisempi mitä suurempi pääoma on. Voiton suhdeluku voisi ilmaista lisäarvon todellisen suhdeluvun vain siinä tapauksessa, että koko pääoma käytettäisiin pelkkään työpalkkaan, jos pääoma vaihdettaisiin kokonaan elolliseen työhön, ts. jos se olisi pelkkänä elämisen tarvikkeiden varastona, ja jos ei olisi ainoastaan niin, että pääomaa ei olisi jo tuotetun raaka-aineen muodossa (sitä esiintyy kairvannaisteollisuudessa), siis jos olisi niin, ettei ainoastaan raaka-aine olisi yhtä kuin nolla, vaan myös tuotantoväline, sekä työvälineen että kehittyneen kiinteän pääoman muodossa, olisi yhtä kuin nolla. Viimeksi mainittua ei voi esiintyä pääomaa vastaavan tuotantotavan pohjalla. Jos $a = c + v$, niin riippumatta siitä mikä luku m sitten lieneekään, on $\frac{m}{c+v} < \frac{m}{v}$.

2) Toisena tärkeänä lakina on, että voiton suhdeluku alenee samassa määrin kuin pääoma on jo anastanut itselleen elollista työtä esineellistyneen työn muodossa, siis samassa määrin kuin työ on jo kapitaloitu pääomaksi ja niin ollen toimii yhä enemmän tuotantoprosessissa kiinteän pääoman muodossa, eli samassa määrin kuin työn tuotantovoima kasvaa, voiton suhdeluku alenee. Työn tuotantovoiman kasvu merkitsee samaa kuin a) suhteellisen lisäarvon eli työläisen pääomalle antaman suhteellisen lisätyöajan kasvu; b) työvoiman uusintamiseen välttämättömän työajan lyheneminen; c) ylipäättään elolliseen työhön vaihdettavan pääoman osan pieneneminen verrattuna pääoman niihin osiin, jotka osallistuvat tuotantoprosessiin esineellistyneenä työnä ja edellytettynä arvona. Niin ollen voiton suhdeluku on kääntäen verrannollinen suhteellisen lisäarvon tai suhteellisen lisätyön kasvuun, se on käänteisen verrannollinen tuotantovoimien kehitykseen ja [pysyvänä] pääomana tuotannossa käytetyn pääoman suuruuteen. Toisin sanoen toisena lakina on *voiton suhdelluvun tendenssi alentua* samassa määrin kuin pääoma kehittyy sekä tuotantovoimaltaan että laajuudeltaan, jossa se on jo asettanut itsensä esineellistyneeksi arvoksi; laajuudelta, jossa sekä työ että tuotantovoima on kapitaloitu.

Tähän eivät vielä kuulu ne muut syyt, jotka voivat vaikuttaa voiton suhdelukuun, voivat alentaa sitä pitemmäksi tai lyhyemmäksi ajaksi. Jos tuotantoprosessia tarkastellaan kokonaisuudessaan, silloin pitää täysin paikkansa, että materiaalina ja kiinteänä pääomana toimiva pääoma ei ole vain esineellistynyttä työtä, vaan se täytyy uudelleen uusintaa työllä ja lisäksi uusintaa jatkuvasti. Niin ollen sen olemassaolo, sen olemassaolon saavuttama laajuus edellyttää tiettyä työtätekevän väestön tiheyttä, suurta väestöä, joka on sinänsä kaiken tuotantovoiman ehto. Mutta tämän [pysyvän pääoman] uusintamisen edellytyksenä on kaikkialla se, että kiinteä pääoma ja raaka-aine ja tieteen voima ovat vaikuttamassa sekä sellaisinaan että tuotantoon sovellettuina, jo tuotannossa realisoituina. Tätä kohtaa on kehiteltävä lähemmin vasta tarkasteltaessa kasaantumista.

Edelleen on selvää, että vaikka se pääoman osa, joka vaihdetaan elolliseen työhön, pieneneekin verrattuna koko pääomaan, niin käytetyn elollisen työn kokonaispaljous voi kasvaa tai pysyä samana, jos pääoma kasvaa samassa tai suuremmassa suhteessa. Niin ollen väestö voi jatkuvasti kasvaa suhteessa välttämättömän työn vähenemiseen. Jos pääomasta a käytetään $\frac{1}{2}$ osaan c ja $\frac{1}{2}$ osaan v , mutta pääomasta a' käytetään $\frac{3}{4}$ osaan c ja $\frac{1}{4}$ osaan v , niin pääomasta a' voitaisiin käyttää $\frac{2}{4}$ osaan v kun osaan c on käytetty $\frac{6}{4}$. Jos pääoma oli sen sijaan alun perin yhtä kuin $\frac{3}{4}c + \frac{1}{4}v$, niin nyt se on $\frac{6}{4}c + \frac{2}{4}v$, eli se on kasvanut $\frac{4}{4}$, ts. se on kaksinkertaistunut. Tätä suhdetta on kuitenkin

tutkittava lähemmin vasta kasaantumis- ja väestöteorioiden yhteydessä. Mainituista laeista vedettävien johtopäätösten ja näitä johtopäätöksiä koskevien, eri suuntiin käyvien pohdintojen ei ylipäätään pidä tässä eksyttää meitä pois omalta tieltämme.

Voiton suhdelukua ei siis määrää yksinomaan lisätyön suhde välttämättömään työhön, eli se suhde, jossa esineellistynyt työ vaihdetaan elolliseen työhön, vaan sen määrää ylipäätään käydetyn elollisen työn suhde esineellistyneeseen työhön; ylipäätään elolliseen työhön vaihdettavan pääoman osan suhde siihen osaan, joka ottaa esineellistyneenä työnä osaa tuotantoprosessiin. Mutta edellinen näistä osista pienenee samassa suhteessa kuin lisätyö kasvaa välttämättömään työhön verrattuna.

(Koska työläisen täytyy uusintaa pääoman se osa, joka vaihdetaan hänen työvoimaansa, yhtä hyvin kuin pääoman toinenkin osa, niin se suhde, jossa kapitalisti voittaa vaihtaessaan työvoimaan, ilmenee sen suhteen määräämänä, joka lisätyöllä on välttämättömään työhön. Alun perin tämä ilmenee niin, että kapitalistille välttämätön työ korvaa vain hänen kulunsa. Mutta kun kapitalistilla ei ole mitään muita kuluja kuin itse työ,— tämä käy selville uusintamisen yhteydessä — niin tarkasteltava suhde (lisäarvon suhde) voidaan muotoilla yksinkertaisesti lisätyön suhteeksi välttämättömään työhön.)

[3] KONEET, NIIDEN ARVO JA MERKITYS LISÄTYÖN LISÄÄNTYMISELLE. YHTEENVETO LISÄARVOA KOSKEVISTA YLEISISTÄ VÄITTÄMISTÄ]

{Kiinteän pääoman — ja kestävyys sen ehtona, joka ei ole vain ulkopuolelta tullut — kannalta on vielä pantava merkille seuraavaa: siinä määrin kuin tuotantoväline itse on arvo, on esineellistynyttä työtä, *se ei anna mitään panosta tuotantovoimaa*. Jos kone, jonka valmistaminen vaatii 100 työpäivää, korvaisi vain 100 työpäivää, se ei lisäisi millään tavoin työn tuotantovoimaa eikä pienentäisi tuotteen kustannuksia. Mitä kestävämpi kone on, sitä useammin voidaan sillä tuottaa sama tuotemäärä, eli sitä useammin voidaan liikkua pääoma uusia, toistaa sen uusintaminen, ja sitä pienempi on se arvon osa, joka tarvitaan korvaamaan koneen kulumisen; ts. sitä enemmän tuotteen hinta, sen kulloisetkin tuotantokustannukset pienenevät. Emme saa kuitenkaan tässä vielä ottaa hintasuhdetta mukaan analyysiimme. Hinnan alentaminen markkinoiden valtaamisen ehtona kuuluu käsiteltäväksi vasta kilpailun yhteydessä.

Kysymys on siis asetettava toisin: jos pääoma voisi saada tuotantovälineen ilman kustannuksia, kustannusten ollessa nolla, mitä siitä seuraisi? Samaa kuin jos kiertokustannukset olisivat yhtä kuin nolla. Toisin sanoen työvoiman ylläpitoon tarvittava työ vähenisi, ja siis lisätyön määrä kasvaisi, ts. lisäarvo kasvaisi ilman että se maksaisi pääomalle yhtään mitään. Tällaista tuotantovoiman lisäystä, koneistoa, joka ei tule maksamaan pääomalle mitään, merkitsevät työnjako ja työn yhteenliittäminen tuotantoprosessissa. Mutta tämä edellyttää tuotantoa suuressa mittakaavassa, ts. pääoman ja palkkatyön kehitystä.

Tieteen voima on toinen tuotantovoima, joka ei maksa pääomalle mitään. (On itsestään selvää, että pääoma joutuu aina maksamaan tietyn elatusrahan papeille, opettajille ja tiedemiehille, pystyvätpä nämä kehittämään sitten suuren tai pienen tieteellisen potentiaalin, voiman.) Mutta pääoma voi ottaa tämän tieteen potentiaalin haltuunsa vain käyttämällä koneita (näin on osittain myös kemiallisessa prosessissa). Väestönkasvu on yksi tuotantovoima, joka ei maksa pääomalle mitään.

Lyhyesti sanottuna pääoma saa ilmaiseksi kaikki ne yhteiskunnalliset voimat, jotka kehittyvät väestön kasvun ja yhteiskunnan historiallisen kehityksen myötä. Mutta koska itse nämä voimat tarvitsevat tullakseen käytetyiksi välittömässä tuotantoprosessissa työn luomaa substraattia, ts. esineellistyneen työn muodossa olemassa olevaa substraattia, koska ne siis itse ovat arvoja, pääoma voi ottaa ne haltuunsa vain vastikkeiden välityksellä.

No niin. Sellainen kiinteä pääoma, jonka käyttö tulisi kalliimmaksi kuin elollisen työn käyttö, [VII—22] ts. vaatisi tuottamiseksi tai ylläpitämiseksi elollista työtä enemmän kuin se korvaisi, olisi rasitus. Sellaisilla voimilla, jotka eivät maksa mitään, jotka kapitalistin on vain otettava haltuunsa, olisi maksimaalinen arvo pääomalle. Siitä yksinkertaisesta väittämästä, että jos koneiden arvo on yhtä kuin nolla, ne ovat pääoman kannalta arvokkaimmillaan, seuraa, että jokainen koneiden arvon pieneneminen hyödyttää kapitalistia. *Jos pääoman tendenssinä on yhtäältä lisätä kiinteän pääoman kokonaisarvoa, niin toisaalta sen tendenssinä on vähentää kiinteän pääoman jokaisen osan arvoa.*

Silloin kun kiinteä pääoma astuu arvona kiertoon, se lakkaa vaikuttamasta käyttöarvona tuotantoprosessissa. Sen käyttöarvo supistuukin juuri työn tuotantovoiman lisäämiseen, välttämättömän työn vähentämiseen, suhteellisen lisätyön ja niin ollen lisäarvon lisäämiseen. Kun kiinteä pääoma astuu kiertoon, sen arvo vain korvataan, se ei lisääny. Sitä vastoin tuote, liikkuva pääoma, on lisäarvon kantaja, joka realisoidaan vasta silloin kun tuote siirtyy tuotantoprosessista kiertoon.

Jos kone kestäisi ikuisesti, jos sitä ei olisi tehty häviävästä

materiaalista, joka täytyy uusintaa (kokonaan huomiotta jätetään se, että keksittäisiin täydellisiä koneita, jotka menettäisivät koneen luonteensa), jos se olisi jonkinlainen perpetuum mobile*, niin se vastaisi parhaiten käsitettään. Sen arvoa ei tarvitsisi korvata, koska tämä arvo jatkaisi olemistaan tuhoutumattomassa materiaalisuudessa. Koska kiinteää pääomaa käytetään vain silloin kun sen arvo on pienempi kuin sen asettama arvo, niin huolimatta siitä että kiinteä pääoma itse ei milloinkaan mene [heti] kiertoon arvona, korvaisi liikkuvassa pääomassa realisoitu lisäarvo silti nopeasti sijoitukset, ja siten kiinteä pääoma toimisi arvoa asettavana sen jälkeen kun siitä samoin kuin kapitalistin anastamasta lisätyöstä hänelle tulevat kustannukset olisivat yhtä kuin nolla. Kiinteä pääoma jatkaisi toimintaansa työn tuotantovoimana ja samaan aikaan se olisi rahaa kolmannessa merkityksessä, ts. pysyvä itseään varten oleva arvo.

Otetaan 1 000 punnan pääoma. Olkoon viidennes siitä koneita ja lisäarvo olkoon koko summalle 50 puntaa. Koneiden arvo on siis 200 puntaa. Koneet olisi siis maksettu neljän kierroksen jälkeen. Ja sen lisäksi, että kapitalistilla olisi koneissa jatkuvasti hallussaan esineellistyneenä työnä 200 puntaa, olisi tilanne viidestä ja sitä seuraavista kierroksista lähtien sama kuin jos pääomalla, joka maksaa kapitalistille vain 800, hankittaisiin 50, ts. 5 % sijasta saataisiin $6\frac{1}{4}$ %.

Kun kiinteä pääoma menee kiertoon arvona, sen käyttöarvo lakkaa pääoman arvonnalisäysprosessin kannalta, tai kiinteä pääoma menee kiertoon vain silloin kun tämä prosessi lakkaa. Mitä kestävämpi kiinteä pääoma niin ollen on, mitä vähemmän se tarvitsee korjaamista, täyttä tai osittaista uusintamista, mitä pitempi sen kiertoaika on, sitä suuremmassa määrin se toimii työn tuotantovoimana, pääomana, ts. elollista lisätyötä asettavana esineellistyneenä työnä. Kiinteän pääoman kestävyys, joka on identtinen sen arvon kiertoajan pituuden tai sen uusintamisen vaatiman ajan kanssa, johtuu sen arvomomenttina kiinteän pääoman käsitteestä itsestään. (Se että tämä kestävyys itsessään ja sinänsä, pelkästään *aineelliselta* puolelta tarkasteltuna, sisältyy tuotantovälineen käsitteeseen, ei vaadi selitystä.}}

Lisäarvon suhdeluvun määrää yksinkertaisesti lisätyön suhde välttämättömään työhön. Voiton suhdelukua ei määrää vain lisätyön suhde välttämättömään työhön, vaan myös elolliseen työhön vaihdetun pääoman osan suhde tuotantoon menevään kokonaispääomaan.

Voitto sellaisena kuin me sitä tässä vielä tarkastelemme, ts. *pääoman* [des Kapitals] voittona, ei siis erillisen pääoman toisen pääoman kustannuksella saamana voittona, vaan konkreet-

* — ikiliikkuja. *Toim.*

tisesti ilmaistuna, *kapitalistiluokan voittona, ei voi milloinkaan olla suurempi kuin lisäarvon summa*. Summana voitto on lisäarvon summa, mutta tämä sama arvosumma suhteena pääoman kokonaisarvoon, ei kokonaisarvon siihen osaan, jonka arvo todella kasvaa, ei toisin sanoen siihen osaan, joka vaihdetaan elolliseen työhön. *Välittömässä muodossaan voitto ei ole mitään muuta kuin lisäarvon summa ilmaistuna suhteessa pääoman kokonaisarvoon*.

Lisäarvon muuttuminen voiton muotoon, tämä pääoman tapalaskea lisäarvo, on pääoman näkökannalta välttämätön, niin suuresti kuin se perustuukin harhakuvitelmaan lisäarvon luonteesta tai pikemminkin verhoaa sen luonteen.

{On helppo kuvitella, että kone sellaisenaan asettaisi voittoa, koska se vaikuttaa työn tuotantovoimana. Mutta jos koneen toimintaan ei tarvittaisi mitään [elollista] työtä, silloin kone voisi lisätä käyttöarvoa, mutta sen luoma vaihtoarvo ei milloinkaan ylittäisi koneen tuotantokustannuksia, koneen oman tuottamisen kustannuksia, sen omaa arvoa, siinä esineellistynyttä työtä. Kone ei luo arvoa siksi, että se korvaa [elollista] työtä, vaan se luo arvoa vain sikäli kuin se tarjoaa keinon kasvattaa lisätyötä, ja vain itse lisätyö (siis työ ylipäättään) on sekä lisäarvon mitta että substanssi, joka on asetettu koneen avulla.}

Jos tarkastelemme yhden erillisen työläisen työpäivää, niin välttämättömän työn väheneminen suhteessa lisätyöhön saa ilmauksensa siinä, että pääoma anastaa entistä suuremman osan työpäivästä. Käytetty elollinen työ pysyy tässä muuttumattomana. Olettakaamme, että tuotantovoiman lisäyksen, esimerkiksi koneen käyttöönoton vuoksi kuudesta työläisestä, joista kukin työskentelee kuusi päivää viikossa, kolme tulee tarpeettomaksi. Jos nämä kuusi työläistä itse olisivat koneen haltijoita, niin kukin heistä tekisi enää puoli päivää työtä. Nyt kolme työläistä tekee edelleen työtä täyden päivän. Jos pääoma jatkaisi näiden kuuden pitämistä työssä, kukin heistä tekisi työtä vain puoli päivää, mutta kukaan heistä ei tekisi lisätyötä. Olettakaamme, että välttämätön työ oli aikaisemmin 10 tuntia, ja päivittäinen lisätyö 2 tuntia; silloin kaikkien kuuden työläisen päivittäinen lisätyö oli 2×6 , ts. oli yhtä kuin yksi työpäivä, ja viikossa se oli 6 päivää eli 72 tuntia. Jokainen työläinen työskenteli yhden päivän viikossa ilmaiseksi. Se merkitsee samaa kuin jos kuudes työläinen tekisi koko viikon ilmaiseksi työtä. Viisi työläistä edustavat välttämätöntä työtä, ja jos heidän määränsä voitaisiin vähentää neljään, ja yksi työläinen tekisi entiseen tapaan työtä ilmaiseksi, niin suhteellinen lisäarvo olisi kasvanut. Sen suhde oli aikaisemmin 1 : 6 ja olisi nyt 1 : 5. *Siten aikaisempi laki — lisätyötuntien määrän lisääminen — saa nyt välttämättömän työläisten määrän vähentämisen muodon*. Jos sama pääoma pystyisi käyttämään kuutta työläistä tämän uuden suhdeluvun

mukaan, silloin lisäarvo ei olisi kasvanut vain suhteellisesti, vaan myös absoluuttisesti. Lisätyöaika olisi $14\frac{2}{5}$ tuntia. $2\frac{2}{5}$ tuntia 6 työläistä kohti on tietysti enemmän kuin $2\frac{2}{5}$ tuntia 5 kohti.

Jos tarkastellaan absoluuttista lisäarvoa, niin sen määrää työpäivän absoluuttinen piteneminen yli välttämättömän työajan. Välttämätön työaika on työtä pelkkää käyttöarvoa, toimeentuloa varten. Lisätyöpäivä on työtä vaihtoarvoa, rikkautta varten. Lisätyöpäivä on teollisen työn ensimmäinen momentti. Luonnollisen rajan asettaa — edellyttäen, että työn ehdot ovat olemassa, raaka-aine ja työväline tai toinen niistä, aina sen mukaan onko työ pelkkää kaivannaistyötä vai muovaako se tuotetta, kaivetaanko sillä vain käyttöarvo sijaintipaikastaan vai annetaanko käyttöarvolle uusi muoto, — luonnollisen rajan asettaa samanaikaisten työpäivien tai elollisten työvoimien lukumäärä, ts. työväestön määrä. Tässä vaiheessa kapitalistisen tuotannon ja aikaisempien tuotantotapojen välinen ero on vain muodollinen. Ihmisryöstö, orjuus, orjakauppa ja orjien palkkatyö; [VII—23] näiden työtä tekevien koneiden, lisätuotetta tuottavien koneiden määrän lisääminen saadaan tässä suoraan aikaan väkivallalla, mutta pääoman vallitessa se saadaan aikaan vaihdon välityksellä.

Käyttöarvot kasvavat tässä siinä samassa yksinkertaisessa määräsuhteessa kuin vaihtoarvot, ja siitä syystä tämä lisätyön muoto ilmenee sekä orjuuteen, maaorjuuteen jne. perustuvissa tuotantotavoissa, joissa pääasiassa ja useimmiten on kysymys käyttöarvosta, että kapitalistisessa tuotantotavassa, joka suuntautuu suoraan vaihtoarvoon ja vain epäsuorasti käyttöarvoon. Tämä käyttöarvo voi olla puhtaasti mielikuvituksellinen, kuten esimerkiksi egyptiläisten pyramidien rakentamisessa, sanalla sanoen uskonnollisessa ylellisyysrakentamisessa, johon kansanjoukot Egyptissä, Intiassa jne. pakotettiin, tai se voi suuntautua välittömään hyötyyn, kuten esimerkiksi muinaisetruskeilla.

Sen sijaan lisäarvon toisessa muodossa, suhteellisen lisäarvon muodossa, joka ilmenee työläisten tuotantovoiman kehityksenä, *suhteessa työpäivään välttämättömän työajan lyhenemisenä*, mutta suhteessa väestöön *välttämättömän työväestön pienenemisenä* (tämä on antagonistinen muoto), — tässä muodossa tulee pääomaan perustuvan tuotantotavan teollinen ja tunnusomaisesti historiallinen luonne välittömästi ilmi.

Edellinen muoto vastaa väestön valtaosan väkivaltaista muuttamista palkkatyöläisiksi ja sitä kuria, jolla heidän olemassaolonsa muutetaan pelkkien työläisten olemassaoloksi. Esimerkiksi Englannin lainsäädännön aikakirjoihin on 150 vuoden ajalta Henrik VII:stä alkaen verellä kirjoitettu ne pakkotoimet, joilla omaisuudettomiksi ja vapaiksi tehdyt väestöjoukot muutettiin vapaiksi palkkatyöläisiksi. Työläisistä tehtiin pelkkiä työvoiman

kantajia lakkauttamalla feodaaliset palveluskunnat, takavarikoimalla kirkon omaisuus, lakkauttamalla ammattikunnat ja takavarikoimalla niiden omaisuus, ajamalla väestö väkivalloin maaseudulta siten, että peltoja muutettiin laitumiksi, yhteismaita aidattiin jne. Mutta he pitivät tietenkin kiertolaiselämää, kerjäämistä yms. palkkatyötä parempana, ja heidät oli ensin totutettava väkivalloin siihen. Vastaava ilmiö toistui kun suurteollisuus, konekäyttöiset tehtaot otettiin käyttöön. Ks. *Owen*.*

Vasta pääoman kehityksen tietyssä vaiheessa *pääoman ja työn välinen vaihto tulee tosiasiallisesti vapaaksi*. Voi sanoa, että palkkatyö toteutui Englannissa muodoltaan täydellisesti vasta 1700-luvun lopulla kun laki oppipoikien oppiajasta kumottiin.⁵⁹

Pääoman tendenssinä on luonnollisesti yhdistää absoluuttinen lisäarvo suhteelliseen; ts. sen tendenssinä on *työpäivän maksimaalinen pidentäminen niin että samanaikaisia työpäiviä on maksimimäärä ja samalla välttämättömän työajan ja välttämättömän työläis määrän vähentäminen minimiin*. Tämä ristiriitainen vaatimus, jonka seuraukset tulevat ilmi eri muodoissa kuten liikatuotantona, liikaväestönä jne., kehkeytyy, kuten myöhemmässä esityksessä osoitetaan, muodoltaan prosessina, jossa ristiriitaiset määritykset ajan mittaan vaihtuvat toisikseen. Tämän vaatimuksen välttämättömiä seurauksia on *työn käyttöarvon maksimaalinen monipuolistuminen eli tuotantohaarojen maksimaalinen monikeräistuminen* — niin että pääoman tuotanto synnyttää alituisesti ja välttämättä yhtäältä *työn tuotantovoiman voimaperäisyyden intensiivisyyden kehityksen* ja toisaalta *työn haarojen rajattoman moninaisuuden*, synnyttää siten tuotannon muotojen ja sisältöjen kaikinpuolisen rikkauden, jolloin luonnon kaikki puolet alistetaan tuotannolle.

[4] MUUTOS PÄÄOMAN RAKENNEOSIEN KESKINÄISESSÄ SUHTEESSA

Se tuotantovoiman lisäys, jonka työnjako ja työn yhteenliittäminen tuottavat itsestään laajamittaisessa tuotannossa tai joka aiheutuu säästettäessä tietyissä työprosessin ehtoja varten käytetyissä menoissa, jotka *pysyvät samoina tai pienenevät monien työläisten yhteisessä työssä, kuten on laita esimerkiksi lämmityksessä jne., tuotantorakennuksissa jne.*, — ei maksa pääomalle mitään; pääoma saa tämän työn tuotantovoiman lisäyksen ilmaiseksi.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 185—186. *Totm.*

Jos tuotantovoima kasvaisi samanaikaisesti eri tuotantoehtojen — raaka-aineiden, tuotantovälineiden ja elintarvikkeiden — tuotannossa, ja [niistä riippuvilla tuotantohaaroilla], niin sen kasvu ei aiheuttaisi mitään muutosta pääoman eri rakenneosien keskinäiseen suhteeseen. Jos esimerkiksi työn tuotantovoima kasvaa samanaikaisesti pellavan ja kutomakoneiden tuotannossa sekä itse kudonnassa (työnjaon ansiosta), niin päivässä kudottua suurempaa määrää vastaisi suurempi määrä raaka-ainetta jne. Kaivannaisaloilla, esimerkiksi kaivosteollisuudessa, ei vaadita työn tullessa tuottavammaksi, että raaka-aineen määrä kasvaa, koska tässä ei jalosteta mitään raaka-ainetta. Satojen lisäämiseksi ei vaadita edes työvälineiden lukumäärän kasvua, vaan niiden *keskittymistä* ja *työn* tekemistä yhteisesti, kun aikaisemmin *sadat ihmiset tekivät sitä erillään*. Mutta kaikissa lisätyön muodoissa tarvitaan *väestönkasvua*: työväestön kasvua ensimmäistä muotoa [absoluuttisen lisätyön muotoa] varten, ja väestön kasvua ylipäättään toista muotoa [suhteellisen lisätyön muotoa] varten, koska tieteen jne. kehitys vaatii sitä, ja väestö esiintyy tässä rikkauten peruslähteenä.

Mutta kun tarkastelemme pääomaa alun perin, raaka-aine ja työväline ilmenevät kierrosta tulleina, eivät pääoman itsensä tuottamina; saahan erillinen pääoma todellisuudessakin tuotantonsa ehdot kierrosta, vaikka ne onkin puolestaan tuotettu pääomalla, joskin toisella pääomalla. Tästä johtuu yhtäältä pääoman välttämätön tendenssi saada tuotanto kaikin puolin valtaansa; sen tendenssi saattaa sekä työn materiaalit eli raaka-aineet että työvälineet pääoman, joskin toisen pääoman, tuottamiksi, — pääoman leviämistendenssi.

Toiseksi on selvää, että jos pääoman kierrosta saamat *objektiiviset tuotantoehdot pysyvät arvoltaan samoina, ts. jos samassa käyttöarvojen määrässä esineellistyy sama työmäärä*, niin [vastikään pääomaan liitetyn elollisen työn tuotantovoiman kasvaessa] elolliseen työhön voidaan käyttää vähäisempi pääoman osa eli *pääoman rakenneosien keskinäinen suhde muuttuu*. Jos pääoma on 100, raaka-aine $\frac{2}{5}$, työväline $\frac{1}{5}$, työ $\frac{2}{5}$, ja jos tuotantovoiman kaksinkertaistuu (työnjaon seurauksena) voidaan samalla työllä ja samalla työvälineellä jalostaa kaksinkertainen määrä raaka-ainetta, niin pääoman täytyisi kasvaa 40 yksikköä; silloin toimisi siis 140 yksikön pääoma, josta 80 olisi raaka-ainetta, 20 työvälinettä ja 40 työtä.

Työn suhde koko pääomaan olisi nyt 40 : 140 (aikaisemmin 40 : 100). Työn suhde oli aikaisemmin 4 : 10, nyt vain 4 : 14.

Tai olettakaamme, että samasta 100 yksikön pääomasta menee raaka-aineeseen nyt [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] $\frac{3}{5}$, työvälineeseen $\frac{1}{5}$ ja työhön $\frac{1}{5}$. Olkoon voitto entiseen tapaan 20. Mutta lisätyö olisi nyt 100 %, kun se aikaisemmin oli 50 %.

Nyt tarvitaan enää 20 yksikköä vaihtelevaa pääomaa raaka-aineen 60 yksikköä ja työvälineiden 20 yksikköä kohti: 80, 20, 100.

80 yksikön pääoma antaa kapitalistille 20 yksikön voiton*. Jos kapitalisti käyttäisi tuotannon tässä vaiheessa kaiken työn, niin pääoman pitäisi kasvaa 160 yksikköön, tarkemmin sanoen raaka-aine olisi 80, työväline 40 ja työ 40. Tämä antaisi 40 yksikön lisäarvon. Aikaisemmassa vaiheessa, jolloin 100 yksikön pääoma antoi vain 20 yksikön lisäarvon, antaisi 160 yksikön pääoma vain 32 yksikön lisäarvon, ts. 8 yksikköä pienemmän, ja pääoman täytyisi silloin kasvaa 200 yksikköön tuottaakseen saman lisäarvon — 40.

On erotettava seuraavat tapaukset:

1) Lisääntyvä työ (*työn suurempi voimaperäisyys, työn nopeutuminen*) ei vaadi suurempia sijoituksia materiaalina tai työvälineenä. Esimerkiksi samat 100 työläistä pyydystävät — arvoltaan samanlaisilla työvälineillä enemmän kaloja, tai muokkaavat maata paremmin, tai nostavat enemmän malmia kaivoksista tai hiiltä louhoksista, tai takovat useampia lehtiä samasta kultamäärästä jos heidän työnsä on taitavampaa, jos työn yhteenliittäminen ja työnjako ovat paremmat jne., tai he tuhlaavat vähemmän raaka-ainetta, ts. he saavuttavat suurempia tuloksia samanarvoisella raaka-ainemäärällä. Jos siis tässä tapauksessa oletamme, että itse heidän tuotteensa menevät heidän kulutukseensa, heidän välttämätön työaikansa lyhenee; he tekevät enemmän työtä [VII—24] heidän toimeentulonsa vaatiessa samat kustannukset. Toisin sanoen työvoiman uusintaminen vaatii nyt vähäisemmän osan heidän työstään. Työajan välttämätön osa pienenee suhteessa lisätyöaikaan, ja vaikka tuotteen arvo pysyykin samana, 100 työpäivänä, pääomalle menevä osuus, lisäarvo, kasvaa. Jos koko lisätyö oli yksi kymmenesosa koko työajasta, ts. 10 työpäivästä, ja jos se on nyt jo $\frac{1}{5}$, niin lisätyöaika on kasvanut 10 päivällä. Työläiset tekevät työtä 80 päivää itseään varten ja 20 päivää kapitalistia varten, kun sitä vastoin ensimmäisessä tapauksessa he tekivät työtä 90 päivää itselleen ja vain 10 kapitalistille. (Tämä laskelma työpäivistä ja työajasta arvon ainoana substanssina paljastaa, missä alistussuhteet ovat. Pääomassa raha kätkee asian.) Luodusta uudesta arvosta menee entistä suurempi osa pääomalle. Mutta olettamuksemme mukaan pysyvän pääoman eri rakenneosien keskinäiset suhteet pysyvät samoina, ts. huolimatta siitä, että kapitalisti käyttää enemmän lisätyötä, koska hän maksaa vähemmän työläisille, hän ei käytä enempää pääomaa raaka-aineisiin ja työvälineisiin. Hän vaihtaa pienemmän osan esineellistyneestä työstä samaan elollisen työn määrään

* Marx olettaa tässä, että tuotantovoiman kaksinkertaistuttua raaka-aine on vain 40 arvoyksikköä, eikä 60, kuten edellä oletettiin. *Toim.*

tai saman määrän esineellistynyttä työtä suurempaan määrään elollista työtä. Tämä on mahdollista vain kaivannaisteollisuudessa; jalostusteollisuudessa tämä on mahdollista vain mikäli raaka-ainetta käytetään säästävämmin; edelleen se on mahdollista siellä missä ainesmääriä lisätään kemiallisilla prosesseilla, maanviljelyksessä; kuljetusteollisuudessa.

2) Tuottavuus ei lisääny vain yhdellä tietyllä tuotantohäärällä, vaan samaan aikaan myös sen edellytyksenä olevilla haa-roilla, nimittäin siinä tapauksessa, että yhdessä työn voimape-räisyyden, tietyssä ajassa tuotettujen tuotteiden määrän lisääntymisen kanssa täytyy myös raaka-aineen tai työvälineen tai molempien määrän lisääntyä (raaka-aine ei ehkä maksa mitään, kuten esimerkiksi kaislat tai ilmaiseksi saatava puu). Tässä tapauksessa pääoman [osien] suhde pysyisi entisenä, ts. pääoman ei ole työn tuottavuuden kasvaessa pakko sijoittaa entistä suu-rempaa arvoa raaka-aineeseen ja työvälineeseen.

3) Työn kasvanut tuottavuus vaatii, että suurempi osa pää-omasta sijoitetaan raaka-aineisiin ja työvälineisiin. Jos pelkkä työnjako jne. on tehnyt saman työläismäärän tuottavammaksi, niin työväline pysyy muuttumattomana, ja vain raaka-aineen määrän on lisäänyttävä, koska sama työläismäärä jalostaa sa-massa ajassa suuremman raaka-ainemäärän, ja olettamuksemme mukaan tuottavuus on syntynyt vain työläisten suuremmasta taitavuudesta, työnjaosta ja työn yhteenliittämisestä jne. Tässä tapauksessa elolliseen työhön vaihdettava pääoman osa ei pienene suhteellisesti (se pysyy muuttumattomana, jos vain absoluuttinen työaika kasvaa, ja pienenee, jos suhteellinen työaika kasvaa) verrattuna pääoman muihin rakennosiin, jotka pysyvät samoina, vain oman alenemisensa verran, vaan myös suhteellisen työajan kasvun verran.

Otamme esimerkin:

	Raaka-aine	Työväline	Työ	m
Työpäivä:	180 411 $\frac{3}{7}$	90 90	80 70	10 20

Ensimmäisessä tapauksessa 90 työpäivästä 10 oli lisätyöpäiviä; lisätyö oli 12 $\frac{1}{2}$ %. Toisessa tapauksessa raaka-aine on lisäänty-nyt määräsuhteessa lisätyön suhdeluvun kasvuun verrattuna ensimmäiseen tapaukseen $\left[180 : 411 \frac{3}{7} = \frac{1}{8} : \frac{2}{7}\right]$.

Kun lisäarvon kasvu edellyttää kaikissa tapauksissa väestön kasvua, niin tässä tapauksessa se edellyttää myös kasaantumista eli suurempaa tuotantoon menevää pääomaa. (Tämäkin palautuu

viime kädessä suuremmaksi työväestöksi, joka työskentelee raaka-aineiden tuotannossa.) Ensimmäisessä tapauksessa [elolliseen] työhön käytetty pääoman kokonaisuuden osa [Totaltheil] on $\frac{1}{4}$ koko pääomasta ja sen suhde pääoman pysyvään osaan on 1 : 3, toisessa tapauksessa [elollisena] työnä toimiva pääoman kokonaisuuden osa on alle $\frac{1}{6}$ koko pääomasta ja sen suhde pääoman pysyvään osaan ei ole edes 1 : 5. Vaikka näin ollen *työnjakoon ja työn yhteenliittämiseen perustuva tuotantovoiman kasvu pohjautuukin käytetyn työvoiman [Arbeitskraft] absoluuttiseen kasvuun, niin se liittyy välttämättä tämän työvoiman vähenemiseen suhteessa työvoiman liikkeeseen panemaan pääomaan.* Ja kun ensimmäisessä tapauksessa, *absoluuttisen lisätyön muodossa, käytetyn työn paljouden täytyy kasvaa samassa suhteessa kuin käytetty pääoma, niin toisessa tapauksessa se kasvaa pienemmässä suhteessa, tarkemmin sanoen käänteisessä suhteessa tuotantovoiman kasvuun.*

Jos soveltamalla jälkimmäistä menetelmää maanviljelytyöhön maan tuottavuus kaksinkertaistuisi ja sama työmäärä antaisi quarterin vehnää puolen quarterin sijasta, niin välttämätön työ vähenisi puoleen ja pääoma voisi käyttää kaksinkertaisen määrän työläisiä samalla palkkasummalla. (Työpalkka ilmaistaan tässä vain viljana.) Mutta olettaamme, että [maanviljelijä] ei tarvitse maansa muokkaukseen enempää työläisiä. Siinä tapauksessa hän käyttää entistä työmäärää puolella työpalkalla; osa hänen pääomastaan vapautuu — se osa, joka kulutettiin aikaisemmin rahana; käytetty työaika on pysynyt samana suhteessa käytettyyn pääomaan, mutta tämän ajan lisäosa on kasvanut suhteessa välttämättömään osaan. Kun välttämättömän työn suhde kokonaistyöpäivään oli $\frac{3}{4}$ työpäivästä eli 9 tuntia, niin nyt suhteeksi tulee $\frac{3}{8}$ työpäivästä eli $4\frac{1}{2}$ tuntia. Lisäarvo on ensimmäisessä tapauksessa 3 tuntia, toisessa $7\frac{1}{2}$.

Prosessin kulku on tällainen: kun työväestö ja työpäivän pituus on annettu, ts. työpäivän pituus kerrottuna samanaikaisten työpäivien lukumäärällä on annettu, voidaan lisätyötä lisätä enää vain suhteellisesti, työn tuotantovoimaa lisäämällä, mikä mahdollisuus on jo annettu edellytyksissä väestön kasvussa ja sen työkoulutuksessa (samalla oletetaan myös tietty vapaa-aika työtä tekemättömälle, välitöntä työtä tekemättömälle väestölle, ts. henkisten kykyjen kehitykselle jne., luonnon henkiselle omaksumiselle jne.). Kun tuotantovoimien kehityksen tietty aste on annettu, voidaan lisätyötä lisätä absoluuttisesti enää vain muuttamalla valtaosa väestöstä työläisiksi ja lisäämällä samanaikaisia työpäiviä. Ensimmäinen prosessi on *työväestön suhteellista pienenemistä, vaikka se absoluuttisesti pysyykin muuttumattomana; toinen prosessi on työväestön kasvua.* Molemmat tendenssit ovat pääoman välttämättömiä tendenssejä. Näiden ristiriitaisten tendenssien ja niin ollen elävän ristiriidan ykseys syntyy vasta

yhdessä konejärjestelmän kanssa, josta puhumme kohta. Toinen muoto sallii ilmeisesti vain *vähäisen työtä tekemättömän väestön suhteessa työtä tekevään väestöön*. Koska ensimmäisessä muodossa tarvittavan elollisen työn määrä lisääntyy hitaammin kuin käytetyn pääoman määrä, tämä muoto sallii *suuremman työtä tekemättömän väestön määrän suhteessa työtä tekevään väestöön*.

Pääoman eri rakenneosien keskinäinen suhde, sellaisina kuin nämä osat ilmenevät pääoman tulemisessa, kun pääoma saa raaka-aineen ja työvälineen, tuotteen edellytykset, kierrosta, kun se suhtautuu niihin annettuina edellytyksinä, häviää tosin lähemmin tarkasteltaessa, koska kaikki momentit ilmenevät yhtäläisesti pääoman tuottamina, sillä pääoma ei muussa tapauksessa olisi alistanut kaikkia tuotantonsa ehtoja, mutta erilliselle pääomalle näiden osien keskinäinen suhde pysyy aina samana. Siksi jokaisen erillisen pääoman toista osaa voidaan aina tarkastella pysyvänä arvona ja ainoastaan työhön käytetty osa vaihtelee. Nämä rakenneosat eivät kehity yhtäläisesti, mutta pääoman tendenssinä on — kuten käy selville tarkasteltaessa kilpailua — jakaa tuotantovoima yhtäläisesti.

[VII—25] Koska pääoma työn tuotantovoiman kasvaessa törmäisi siihen rajaan, että raaka-aineen ja koneiden paljous ei olisi kasvanut, niin teollisen kehityksen kulku on sellainen, että mitä enemmän tuotannosta tulee raaka-aineiden tuotantoa teollisuutta varten — sekä työn materiaaliin että työvälineisiin menevien raaka-aineiden — ja mitä enemmän työn materiaali lähestyy pelkkää raaka-ainetta, sitä enemmän juuri näillä aloilla alkaakin sekä [palkka]työn käyttöönotto suuressa mittakaavassa että koneiden käyttöönotto. Se tapahtuu aikaisemmin esimerkiksi kehräämössä kuin kutomossa, aikaisemmin kutomossa kuin painovärjäämössä jne. Kaikkein ensiksi se tapahtuu metallien tuotannossa, sillä metallit ovat itse työvälineiden tärkein raaka-aine. Ellei voida nopeasti lisätä itse sen tuotteen määrää, josta saadaan teollisuuden raaka-aine alimmassa vaiheessa, silloin turvaudutaan korvikkeeseen, jonka määrää voidaan lisätä nopeasti (*puuvilla* palttinan, villan ja silkin sijasta). Elintarvikkeiden alalla tapahtuu samoin korvattaessa vilja perunoilla. Viimeksi mainitussa tapauksessa päästään suurempaan tuottavuuteen tuottamalla huonompaa tuotetta, joka sisältää vähemmän verta muodostavaa substanssia ja jonka uusintaminen edellyttää niin ollen halvempia orgaanisia ehtoja. Viimeksi mainittu kuuluu työpalkan tarkasteluun. Käsiteltäessä työpalkan minimiä ei pidä unohtaa Rumfordia.⁶⁰

Tulemme nyt suhteellisen lisätyön kolmanteen tapaukseen, sellaisena kuin se esiintyy koneiden käytössä.

{Esityksemme mittaan on käynyt selville, että abstraktiona ilmenevä arvo voi olla tällaisena abstraktiona vain silloin kun

raha on asetettu; toisaalta tämä rahankierto johtaa pääomaan ja voi siis kehittyä täysin pääoman pohjalla, kuten ylipäättäen kierto voi vallata tuotannon kaikki momentit vain pääoman pohjalla. Näin ollen analyysin mittaan ei tule esille vain tiettyyn historian kauteen kuuluvien muotojen, kuten pääoman, historiallinen luonne, vaan myös sellaiset arvon kaltaiset määritykset, jotka ilmenevät puhtaasti abstraktisina, paljastavat sen historiallisen perustan, jolta ne on abstrahoitu ja jolla ne vain voivat näin ollen esiintyä tässä abstraktisuudessa; ja sellaiset määritykset, jotka kuuluvat suuremmassa tai pienemmässä määrin kaikkiin aikakausiin, kuten esimerkiksi raha, osoittavat sen historiallisen muodonmuutoksen, jota ne käyvät läpi. Antiikin aikana ei esiintynyt arvon taloudellista käsitettä. Arvo erotukseksi hinnasta esiintyy vain juridisessa petoksen paljastamisen merkityksessä jne. Arvon käsite kuuluu täysin uusimpaan poliittiseen taloustieteeseen, sillä se on itse pääoman ja siihen perustuvan tuotannon abstraktisin ilmaus. Arvokäsite paljastaa pääoman salaisuuden.}

Koneisiin perustuvalla lisätyöllä on ominaista käytetyn välttämättömän työajan väheneminen siinä muodossa, että käytetään vähemmän samanaikaisia työpäiviä, vähemmän työläisiä. Toisena momenttina on, että pääoman täytyy maksaa itse tuotantovoiman lisääntymisestä, että se ei ole ilmaista. Se keino, jolla tämä tuotantovoiman lisääminen toteutetaan, on itse esineellistyneitä välitöntä työaika, ja saadakse sen haltuunsa pääoman on vaihdettava osa arvostaan siihen. On helppo johtaa koneiden käyttöönotto kilpailusta ja sen synnyttämästä tuotantokustannusten alentamisen laista. Tässä on johdettava koneet pääoman suhteesta elolliseen työhön ottamatta huomioon toista pääomaa.

Jos kapitalisti käyttäisi puuvillan kehräämisessä 100 työläistä, jotka maksavat hänelle vuosittain 2 400 puntaa, ja hän korvaisi 50 työläistä 1 200 puntaa maksavalla koneella, ja jos tämä kone kuluisi loppuun yhdessä vuodessa ja olisi jälleen korvattava toisen vuoden alussa, niin hän ei olisi ilmeisestikään voittanut mitään eikä voisi myydä tuotteitaan entistä halvemmalla. Jäljellä olevat 50 työläistä tekisivät sen saman työn, jonka 100 työläistä teki aikaisemmin. Kunkin erillisen työläisen lisätyöaika olisi lisääntynyt samassa suhteessa kuin heidän lukumääränsä olisi pienentynyt, ja siis [koko lisäaika] olisi pysynyt samana. Kun se oli aikaisemmin 200 työtuntia päivässä, ts. 2 tuntia kutakin 100 työpäivää kohti, niin nyt se olisi myös 200 työtuntia, ts. 4 tuntia kutakin 50 työpäivää kohti. Lisätyöaika olisi lisääntynyt työläistä kohti, mutta pääoman kannalta kaikki olisi pysynyt entisellään, sillä pääoma joutuisi nyt vaihtamaan 50 työpäivää (välttämätön ja lisäaika yhdessä otettuina) koneeseen. Ne 50 esineellistyneitä työpäivää, jotka pääoma vaihtaisi koneeseen, antaisivat sille vain vastikkeen, ei siis lisäaika,

kuten olisi laita siinä tapauksessa että pääoma vaihtaisi 50 esineellistynyttä työpäivää 50 elolliseen työpäivään. Mutta sen korvaisi jäljelle jäävien 50 työläisen lisätyöaika. Tämä merkitsisi samaa kuin jos vaihdon muoto poistettaisiin, kuin jos kapitalisti teettäisi työtä 50 työläisellä, joiden koko työpäivä olisi välttämättömä työtä, ja lisäksi teettäisi työtä 50 muulla työläisellä, joiden työpäivä korvaisi tämän »tappion».

Mutta olettaakamme nyt, että kone maksaakin vain 960 puntaa, ts. vain 40 työpäivää, ja että kukin jäljelle jäävistä työläisistä tuottaa entiseen tapaan 4 tuntia lisätyöaika, ts. 200 tuntia eli 16 päivää 8 tuntia ($16\frac{2}{3}$ päivää); silloin kapitalisti olisi säästänyt kuluissa 240 puntaa. Mutta kun hän voitti aikaisemmin 2 400 punnan kuluja kohti vain 16 päivää 8 tuntia, niin nyt hän voittaisi 960 punnan kuluja kohti samalla tavoin 200 työtuntia. 200 suhde 2 400 on $1 : 12$, kun taas $200 : 2\ 160 = 20 : 216 = 1 : 10\frac{4}{5}$. Jos tämä ilmaistaan työpäivinä, niin hän saisi ensimmäisessä tapauksessa 100 työpäivää kohti 16 työpäivää 8 tuntia, ja toisessa 90 työpäivää kohti saman määrän; ensimmäisessä tapauksessa 1 200 päivittäisestä työtunnista 200, toisessa tapauksessa saman määrän 1 080 työtunnista. $200 : 1\ 200 = 1 : 6$; $200 : 1\ 080 = 1 : 5\frac{2}{5}$. Ensimmäisessä tapauksessa yksittäisen työläisen lisäaika $= \frac{1}{6}$ työpäivä $= 2$ tuntia. Toisessa tapauksessa se on yhtä työpäivää kohti [elollinen ja esineellistynyt] $2\frac{6}{27}$ tuntia [ts. $2\frac{2}{9}$ tuntia]. Tähän on lisättävä vielä se, että koneita käytettäessä on koneiden aiheuttamista lisäkustannuksista vähennettävä se pääoman osa, joka käytettiin aikaisemmin työvälineisiin.

[B) LISÄYKSIÄ RAHAA JA PÄÄOMAA KÄSITTELEVIIN LUKUIHIN]

[1) MUISTIINPANOJA JA HUOMAUTUKSIA ARVOTEORIAN, RAHATEORIAN YM. KYSYMYKSISTÄ]

{»Maassa kiertävä raha on tietty osa maan pääomasta, se on otettu absoluuttisesti pois tuotantotehtävistä jotta jäljelle jäävän pääoman tuottavuutta helpotettaisiin tai lisättäisiin. Näin ollen tietty rikkauden taso on yhtä välttämätön kullan pitämiseksi kiertovälineenä kuin koneen valmistamiseksi minkä tahansa muun tuotannon helpottamisen tarkoituksessa» (*The Economist*, volume V, [8. toukokuuta 1847] s. 520).}

{»Millainen on käytäntö? Tehtailija saa pankkiiriltaan lauantaina 500 puntaa seteleinä palkanmaksua varten. Hän jakaa ne työläisilleen. Työläiset vievät samana päivänä suurimman osan näistä rahoista kauppiaille ja näiden kautta ne palaavat kunkin kauppiaan pankkiirille» (sama, [22. toukokuuta 1847] s. 575).}

{»Jos puuvillakehräämön omistaja käyttäisi 100 000 punnan pääomasta 95 000 puntaa tehtaaseen ja koneisiin, hän havaitsisi pian tarvitsevansa varoja puuvillan ostoon ja palkkojen maksuun. Liikeasiat eivät sujuisi ja raha-asiat menisivät sekaisin. Ja kuitenkin ihmiset odottavat, että kansa-

kunta, joka on kursailematta käyttänyt suurimman osan käytettävissä olevista varoista rautateihin, pystyy siitä huolimatta hoitamaan teollisuuden ja kaupankäynnin loppumattomia liiketoimia» (sama, [6. marraskuuta 1847] s. 1271.)

»Raha... on adekvaatti vastine kaikille luovutettavissa oleville esineille» (Steuart J. An Inquiry into the Principles of Political Economy. Vol. I. Dublin 1770, s. 32).

{»Vanhoina aikoina ihmiset saatiin vain orjuudella tekemään työtä yli omien tarpeidensa, osa väestöstä saatiin elättämään työllään muita ilmaiseksi... Ellei ihmisiä pakoteta tekemään työtä, he tekevät sitä vain itseään varten; ja jos ihmisillä on vähän tarpeita, silloin tehdään vähän työtä. Kun sitten muodostetaan valtioita ja joutilaille tulee tarve puolustaa valtiota vihollisia vastaan, silloin on ainakin tuotettava ravintoa [VII—26] niille, jotka eivät tee työtä; ja kun olettamuksen mukaan työläisten tarpeet ovat vähäisiä, on löydettävä keino, jolla heidän työtään voi lisätä yli heidän tarpeidensa rajojen. Siitä laskettiin selvittävän orjuudella... Näin oli siis saatu väkivaltainen menetelmä, jolla ihmiset saatiin ahkerasti tuottamaan ravintoa... Siihen aikaan ihmiset pakotettiin työhön sillä perusteella, että he olivat toisten orjia; nyt heidät pakotetaan tekemään työtä siksi että he ovat omien tarpeidensa orjia» (Steuart, mt., I osa, s. 38—40).

»Vain tarpeiden ja niiden tyydyttämiseksi tarvittavien hyödykkeiden loputon moninaisuus tekee rikkauten tavoittelun rajattomaksi ja kyltymättömäksi» (Wakefieldin alaviitta Adam Smithin teokseen, I osa, s. 64⁶¹). }

»Pidän koneita keinona (tehollisesti) lisätä työtä tekevien määrää ilman lisäjoukon ravitsemisesta koituvia kustannuksia» (Steuart J. An Inquiry... Vol. I. Dublin 1770, s. 123).

{»Kun käsityöläiset liittyvät yhteen korporaatioiksi, he eivät joudu suoraan riippuvuussuhteeseen kuluttajista, vaan kauppiaista» (sama, I osa, s. 153). }

{»Tämä karkea maanviljelys ei ole mitään kaupankäyntiä, koska siihen ei liity luovuttamista, vaan se on pelkkä keino tulla toimeen» (sama, s. 156). }

{»Kauppa on liiketoimi, jossa kauppiaksi kutsuttu ihmisjoukko voi vaihtaa varallisuutta tai työtä — joko yksilöiden tai yhteiskuntien — vastikkeeseen, joka pystyy tyydyttämään kaikki tarpeet keskeyttämättä mitenkään tuotantoa tai viivyttämättä mitenkään kulutusta» (Steuart, mt., I osa, s. 166). }

{»Niin kauan kuin tarpeet ovat yksinkertaisia ja harvalukuisia, työntekijällä on tarpeeksi aikaa levittää kaikki tuotteensa kulutukseen; kun tarpeet sitten moninkertaistuvat, ihmisten täytyy tehdä työtä kovemmin: aika tulee kalliiksi; tästä syystä kaupanteko aloitetaan. Kauppias on välittäjä työntekijän ja kuluttajan välillä» (sama, s. 171). }

{»Raha on kaikkien esineiden yhteinen hinta» (sama, s. 177). }

{»Rahaa edustaa kauppias. Kauppias edustaa kuluttajille manufaktuurin harjoittajien kokonaisuutta ja näille kuluttajien kokonaisuutta, ja hänen luottonsa järjestää molemmille luokille käytön. Kauppias edustaa vuoron perään tarpeita, tuottajia ja rahaa» (sama, s. 177, 178). }

Erotukseksi *reaalisesta arvosta*, jonka Steuart, ks. I osa, s. 181—183, määrittää hyvin sekavasti (hänellä ovat tällöin mielessään tuotantokustannukset) esineellistyneen työn määräksi (»se mitä työläinen pystyy tekemään päivässä» jne.), työläisten välttämättömiksi menoiksi ja raaka-aineen hinnaksi,— hän tarkastelee voittoja *luovuttamisvoittona*, joka heilahtelee kysynnän mukaan.

Steuartin kategorioissa on vielä suurta häilyvyyttä; ne eivät ole vielä vakiintuneet, kuten Adam Smithillä. Näimme vastikään, että *reaalinen arvo* on identtinen tuotantokustannusten

kanssa, ja että lisäksi työläisten työn ja materiaalin arvon rinnalla esiintyy sekaannusta aiheuttaen vielä työpalkka erityisenä rakeneosana. Toisaalla hän ymmärtää tavaran *sisäisellä arvolla* sen raaka-aineen arvoa tai itse raaka-ainetta, samalla kun hän käsittelee *hyötyarvoksi* tavaraan käytetyn työajan.

»Edellinen on jotakin itsessään todellista. Tällainen on esimerkiksi hopea hopeapunontatyössä. Silkki-, villa- tai liinakankaan *sisäinen arvo* on pienempi kuin sen tuottamiseen käytetty alkeellisempi arvo, koska se on tehty miltei hyödyttömäksi kaiken muun käytön paitsi kankaan käyttötarkoituksen kannalta; *hyötyarvo on sitä vastoin arvioitava kankaan tuottamisen vaatiman työn mukaan. Muuntamiseen käytetty työ edustaa osaa jonkun ihmisen ajasta, ja käyttämällä sitä hyödyksi jollekin aineelle on annettu muoto, mikä on tehnyt sen käyttökelpoiseksi tai koristeelliseksi tai sanalla sanoen ihmiselle joko välillisesti tai välittömästi soveltuvaksi*» (sama, I osa, s. 361, 362).

(Todellinen käyttöarvo on aineelle annettu muoto. Mutta itse tämä muoto on vain lepotilassa olevaa työtä.)

»Jos oletamme, että jonkin esineen hinta edustaa yleistä tasoa, silloin meidän on oletettava, että sen luovuttaminen on usein toistuva ja tunnettu. Oloiltaan yksinkertaisissa maissa... on miltei mahdotonta asettaa mitään määrättyä tasoa kaikkein välttämättömimpien hyödykkeiden hinnoille... Sellaisissa yhteiskuntaoloissa ei ruoka- ja välttämättömyystarvikkeita juuri löydä myynnistä: kukaan ei osta niitä, sillä jokaisen tärkeimpänä työnä on tuottaa niitä itselle... Ainoastaan tuotteiden myynti voi määrätä niiden hinnat, ja vain usein toistuva myynti voi asettaa tietyn hintatason. Kaikkein välttämättömimpien hyödykkeiden tavanomainen myynti osoittaa, että asukkaat ovat jakaantuneet maanviljelijöihin ja vapaisiin käsiin» jne. (sama, I osa, s. 395, 396).

(Opin kiertovälineen paljoudesta hintojen määrääjänä esitti ensimmäisenä Locke, se toistettiin »*The Spectatorissa*»⁶² 19. loka-kuuta 1711, Hume ja Montesquieu kehittivät oppia ja muotoilivat sen elegantisti, Ricardo vei sen pohjalla asian muodollisen puolen huippuunsa ja Loyd, eversti Torrens ym. esittivät kaikkine järjettömyyksineen käytännön sovellutukset pankkilaitokseen jne. *Steuart* polemisoi tätä oppia vastaan, ja itse asian kannalta hänen esityksensä ennakoi miltei kaikkea mitä Bosanquet, Tooke ja Wilson ovat myöhemmin esittäneet. (*Steuart*, mt., I osa, s. 398—404).

(*Steuart* esittää historiallisena havaintoesimerkkinä muun muassa:

»On tunnettu tosiasia, että Kreikan ja Rooman suurimman rikkauden kaudella, jolloin kaikki harvinaisuudet ja parhaiden taiteilijoiden teokset kohosivat huimiin hintoihin, härän hinta oli perin alhainen ja viljaa myytiin ilmeisesti halvemmalla kuin milloinkaan Skotlannissa... Kysyntä ei ole suhteessa kuluttajien, vaan ostajien määrään; koko väestöhän on kuluttajia, mutta ostajia ovat vain harvat vapaat työntekijät... Kreikassa ja Roomassa oli vallalla orjuus: niillä, jotka elivät omien tai valtion omistamien orjien työstä tai kansalle ilmaiseksi jaetusta viljasta, ei ollut tarvetta tulla markkinoille, he eivät kilpailleet ostajien kanssa... Koska käsityöläisiä oli silloin vähän, se vähensi yleisesti kysyntää; niinpä vapaiden työntekijöiden

määrä oli vähäinen, ja *he* olivat ainoita, joilla *olisi voinut* olla tarve ostaa ruoka- ja välttämättömyystarvikkeita: näin ostajien välisen kilpailun on täytynyt olla suhteellisen vähäistä ja hintojen on täytynyt olla alhaisia. Edelleen markkinat saivat tavaransa osaksi siitä ylijäämästä, joka tuotettiin merkkimiesten mailla orjien työllä; ja koska orjat elivät maasta, ylijäämä ei tavallaan tullut maksamaan omistajille mitään; tämä ylijäämä myytiin halvalla, koska oli vain mitättömän vähän niitä, joilla oli tarve ostaa. Sitä paitsi kansalle ilmaiseksi jaetun viljan täytyi supistaa markkinoita jne. Sen sijaan harvinaisen hienosta kalasta tai taiteilijasta käytiin kovaa kilpailua ja siksi hinnat nousivat tavattoman korkeiksi. Vaikka ylellisyys olikin niihin aikoihin suunnatonta, se kuitenkin rajoittui harvoille, ja kun raha yleensä kiersi vain hitaasti kansanjoukkojen käsissä, se pysähtyi yhtä mittaa rikkaiden käsiin. Eivätkä rikkaat löytäneet muuta mittaa kuin omat oikkunsa säätämään omakseen haluamiensa esineiden hintoja» (*Steuart*, mt., I osa, s. 403—405.)

»*Laskuraha* on pelkkä keinotekoinen tasajakoinen asteikko, joka on keksitty myytävien esineiden suhteellisen arvon mittaamiseksi. Laskuraha eroaa täysin *metallikolikosta*, joka edustaa hintaa; tämä voisi olla olemassa siinäkin tapauksessa, että maailmassa ei olisi mitään sellaista substanssia, joka olisi kaikkien tavaroiden määräsuhteinen vastike» (*Steuart J. An Inquiry into the Principles of Political Economy*. Vol. II. Dublin 1770, s. 102). »Laskurahalla on esineiden arvon suhteen sama tehtävä kuin [asteilla], minuuteilla ja sekunneilla kulman suhteen tai mittakaavalla maantieteellisten karttojen suhteen jne. Kaikissa näissä keksinnöissä on jokin nimike otettu yksiköksi» (sama). »Kaikkien näiden keksintöjen hyödyllisyys rajoittuu määräsuhteen osoittamiseen. Aivan samoin rahayksikkö ei voi olla pysyvässä määräsuhteessa mihinkään arvon osaan, ts. sitä ei voi sitoa mihinkään kullaan, hopeaan tai minkään muunkaan tavaran tiettyyn määrään. Sen jälkeen kun yksikkö on määrätty, me voimme [VII—27] kertomalla päästä kaikkein suurimpiin arvoihin jne.» (s. 103). »Näin siis raha on asteikko arvon mittaamisessa» (s. 102).

»Koska tavaroiden arvo on riippuvainen yleisistä olosuhteista, jotka liittyvät sekä itse tavaroihin että ihmisten mielikuvitukseen, niin tavaroiden arvon on katsottava muuttuvan vain suhteessa toisiin tavaroihin. Niin ollen kaikki se, mikä vaikeuttaa tai mutkistaa näiden *keskinäisten suhteiden muutosten toteamista yleisen, määrätyn ja muuttumattoman asteikon avulla*, vahingoittaa pakosta kaupankäyntiä ja on este luovuttamiselle» (sama, s. 104). »On ehdottomasti erotettava toisistaan mittana pidetty *hint*a (ts. metalliraha) ja arvon vastikkeena pidetty *hint*a. Eri metallit eivät täytä yhtä hyvin näitä kahta tehtävää... *Raha on ideaalinen, tasajakoisiin osiin jakaantuva asteikko*. Jos minulta kysyttäisiin millainen kunkin osan arvon normaalin yksikön pitäisi olla, vastaisin tekemällä toisen kysymyksen: mikä on asteen, minuutin, sekunnin normaali suuruus? Niillä ei ole sellaista normaalisuuruutta. Mutta heti kun jokin osa on määritelty, itse asteikon luonteesta johtuu, että kaikki muu seuraa suhteessa tähän osaan» (s. 105). »Esimerkkejä tällaisesta ideaalisesta rahasta ovat Amsterdamin pankkiraha ja Angolassa Afrikan rannikolla käytetty raha... Pankkiraha on järkkymätön kuin kallio meressä. Kaikkien esineiden hinnat säännetään tämän ideaalisen mitan mukaan» (sama, s. 106, 107).

Custodin julkaisemassa italialaisten taloustieteilijöiden teos-sarjassa, *Parte Antica, Tomo III, Geminiano Montanari* sanoo noin vuonna 1683 kirjoittamassaan teoksessa »*Della Moneta*» rahan »keksimisestä»:

»Kansakuntien kanssakäyminen ulottuu yli koko maapallon siinä määrin, että voisi miltei sanoa maailman olevan yhtä ainoata suurkaupun-

kia, jossa pidetään pysyviä kaikkien tavaroiden markkinoita. Niitä saa kuka tahansa omassa kodissaan oleileva ihminen rahalla nautittavakseen kaikkea mitä maa, eläimet ja ihmistyö ovat muualla tuottaneet. Mikä ihmeellinen keksintö!» (s. 40). »Mutta mitatuille esineille on ominaista, että niillä on sellainen suhde mittaan, että mitatusta esineestä tulee tietyssä mielessä mittayksikön mitta, aivan samoin kuin yhtäältä liike on ajan mitta, ajasta tulee toisaalta itse liikkeen mitta. Tästä seuraa, että rahat eivät ole vain halujemme mittoja, vaan myös halumme ovat vuorostaan itse rahojen ja arvon mittoja» (s. 41, 42). »On aivan selvää, että mitä suurempi määrä rahaa jonkin alueen kaupassa kiertää verrattuna siellä myytävänä oleviin tavarihin, sitä kalliimmiksi nämä tavarat tulevat, jos esinettä voi sanoa kalliiksi siitä syystä, että se vastaa arvoltaan isoa kultamäärää maassa, jossa kultaa on runsaasti, eikä itse kultaa voi tällaisessa tapauksessa pitää halpana, kun kerran niin suuri kultamäärä rinnastetaan arvoltaan muuhun tavaraan, jota pidetään muualla halvempana» (s. 48).

»Sata vuotta sitten oli kansakuntien kauppapolitiikan tärkeimpänä piirteenä *kasata* kultaa ja hopeaa rikkauden varsinaisena muotona» (*Gouge W. A Short History of Paper Money and Banking in the United States. Philadelphia 1833, osa I, s. 67*).

Vaihtokauppa Yhdysvalloissa (ks. *Gouge W. Osa II, s. 3 ja seur.*):

»Pennsylvaniassa kuten muissakin siirtokunnissa käytiin laajaa kauppaa vaihtamalla... Vielä vuonna 1732 Marylandissa säädettiin laki, jolla tupakka tehtiin lailliseksi maksuvälineeksi kurssiin yksi penny naulalta, samoin maissi kurssiin 20 pennyä bushelilta» (s. 5). Mutta pian »kaupankäynti Länsi-Intian kanssa ja salakauppa espanjalaisten kanssa lisäsi hopean määrän niin suureksi, että vuonna 1652 Uuteen Englantiin perustettiin rahapaja lyömään shillingin, kuuden pennyn ja 3 pennyn kolikoita» (sama). »Virginiassa kiellettiin vuonna 1645 vaihtokauppa; espanjalainen 6—8 shillingin arvoinen metalliraha määrättiin tämän siirtokunnan käyväksi rahayksiköksi» (espanjalainen dollari)... »Muut siirtokunnat antoivat dollarille erilaisia nimellisarvoja... Nimellisesti laskuraha oli kaikkialla sama kuin Englannissa. Maassa liikkui etenkin espanjalaisia ja portugalilaisia metallirahoja» jne. (sama, s. 5, 6). Kuningatar Annan aikana säädetyllä lailla yritettiin tämä kirjavuus lopettaa (s. 6).

[2] OTTEITA TEOLLISUUDEN JA PALKKATYÖN SYNNYSTÄ JA KEHITYKSESTÄ]

»*Villateollisuus*. Elisabetin aikana *verankutojalla* oli *tehtaan tai manufaktuurin omistajan asema*; hän oli kapitalisti, joka osti villan ja antoi sen kutojalle 12 naulan erissä veraksi kudottavaksi. Aluksi manufaktuuri rajoitettiin *suurkaupunkeihin ja ammattikunta- ja markkinaupunkeihin*, ja maalaisväestö kutoi miltei vain sen verran kuin perheen tarpeet [vaativat]. Myöhemmin tätä tuotantoa harjoitettiin paikallisten etuisuuksien nojalla sellaisissa kaupungeissa, jotka eivät olleet ammattikuntalaitoksen hallitsemia, ja myös maaseudulla sitä harjoittivat maanviljelijät, karjankasvattajat ja maamiehet, jotka alkoivat valmistaa verkkaa sekä myyntiin että kotitarpeeksi». (Karkeampia laatuja.) Vuonna 1551 annetulla asetuksella rajoitettiin suurkaupunkien ulkopuolella asuvien verankutojamestarien ja kutojien kangaspuiden ja oppipoikien määrää, ja samalla määrättiin, että maalauskutojilla ei saanut olla vanutuslaitteita eikä vanuttajilla kangaspuita. Samana vuonna säädetyllä lailla määrättiin, että kaikkien hienon veran kutojien oli

käytävä läpi 7 vuoden oppiaika. Tästä huolimatta *maaseudun manufaktuuri* juurtui syväälle *kauppavoittoa* tavoittelevan toiminnan kohteena. *Edvard VI:n* 5. ja 6. hallitusvuonna annettiin asetus, jossa (22. luku) *koneiden* käyttöönotto kielletään... Näin ollen flaamilaiset ja hollantilaiset säilyttivät ylliotteen tällä manufaktuorialalla 1600-luvun lopulle asti... Vuonna 1668 maahan tuotiin Hollannista kutomakone» (*Tuckett. A History of the Past and Present State of the Labouring Population. Vol. I. Lontoo 1846, s. 137—141*). »*Koneiden käyttöönoton ansiosta yksi ihminen voi tehdä vuonna 1800 saman verran työtä kuin 46 ihmistä vuonna 1785. Vuonna 1800 oli villateollisuuden tehtaisiin, koneisiin jne. sijoitettu pääoma vähintään kuusi miljoonaa puntaa ja tämä ala antoi Englannissa työtä kaikkiaan 1 500 000 eri-ikäiselle ihmiselle*» (sama, s. 142—143).

Työn tuotantovoima oli siis kasvanut 4 600 %. Mutta ensinnäkin suhteessa pelkkään kiinteään pääomaan tämä luku on vain noin $\frac{1}{6}$, ja suhteessa koko pääomaan (raaka-aine jne.) se on ehkä vain noin $\frac{1}{20}$.

»Tuskin mikään manufaktuuri on hyötynyt yhtä paljon tieteellisistä keksinnöistä kuin veran värjäystaito on hyötynyt *kemiallisten lainalaisuuksien* hyväksikäytöstä» (sama, s. 143—144).

Silkkiteollisuus. 1700-luvun alkuun mennessä »*silkkilangan kiertämisestä* Italia menestyi parhaiten, ja siellä oli tähän tarkoitukseen ruvettu käyttämään erityistä konetta. Vuonna 1715 John Lombe, yksi kolmesta Lomben veljeksestä, jotka harjoittivat silkkilangan kiertämistä ja silkkikauppaa, matkusti Italiaan ja sai itselleen sikäläisestä tehtaasta mallin... Lombe ja hänen veljensä perustivat vuonna 1719 Derbyyn silkkitehtaan, jossa oli ajanmukaistetut koneet. Tässä tehtaassa oli 26 586 pyörää, joita kaikkia pyöritti yksi vesiratas... Parlamentti maksoi Lombelle 14 000 puntaa tuotannon salaisuuksien paljastamisesta. Tämä tehdas tuli lähemmäksi nykyaikaisen tehtaan ideaa kuin mikään samankaltainen laitos siihen asti. Koneessa oli 97 746 pyörää, liikettä ja erillistä osaa, [VII—28] ja se toimi yötä päivää ja kaikki liikkeet olivat lähtöisin yhdestä isosta vesirattaasta ja niitä hoidettiin yhdellä säätimellä. Koneen hoitamiseen ja käyttöön tarvittiin 300 ihmistä» (s. 133—134)

(Englannin silkkiteollisuudessa ei ilmennyt minkäänlaista keksijähänkeä; vasta antwerpenilaiset kutojat toivat keksinnöt maahan paettuaan Parman herttuaa, joka oli valloittanut heidän kaupunkinsa. Sitten vuosina 1685—1692 ranskalaiset pakolaiset panivat alulle eri tuotannonhaaroja [s. 132, 135, 136].)

Vuonna 1740 tuotti 59 masuunia 1 700 tonnia rautaa; vuonna 1827 tuotti 284 masuunia 690 000 tonnia. Masuunien määrä oli siten kasvanut suhteessa 1 : 4 $\frac{48}{59}$, se ei ollut siis edes viisinkertaistunut; rautatonniin määrä oli kasvanut suhteessa 1 : 405 $\frac{15}{17}$ (lukujen suhteesta useina perättäisinä vuosina ks. mt., s. 157).

Lasiteollisuus osoittaa parhaiten, miten riippuvainen tieteen kehitys on teollisuudesta. Toisaalta esimerkiksi kvadrantti keksittiin merenkulun tarpeisiin, parlamentti määräsi maksettavaksi palkkion keksinnöistä [mt., s. 171—179].

Kahdeksan puuvillankehruukonetta, jotka olivat vuonna 1825 maksäneet 5 000 puntaa, myytiin 300 punnalla vuonna 1833 (ks. puuvillankehruusta, mt., s. 204).

»Alle 100 000 punnalla ei saa ensiluokkaista puuvillakehräämää rakennuksineen, koneineen, kaasujohtoineen ja höyrykoneineen. 100 hevosvoiman höyrykone käyttää 50 000 varttinaa, jotka tuottavat 62 500 mailia hienoa puuvillalankaa päivässä. Tällaisessa tehtaassa 1000 ihmistä kehrää yhtä paljon lankaa kuin mihin 250 000 pystyisi ilman koneita. McCulloch arvioi [näiden työläisten] lukumäärän olevan Isossa-Britanniassa 130 000» (mt., s. 218).

»Ellei ole säännöllisessä käytössä pidettyjä teitä, voi tuskin sanoa olevan yhteisöäkään; ilman niitä ihmisillä ei olisi mitään yhteistä» (*Tuckett*, mt., I osa, s. 270).

»Ihmiselle hyödyllisistä maan tuotteista $\frac{99}{100}$ on ihmisen itsensä tuotamia» (sama, II osa, s. 348).

»Kun orjuus tai elinikäinen oppipoikasuhde poistettiin, työläisestä tuli oma mestarinsa ja hän jäi omien resurssiensa varaan. Mutta ellei ole tarpeeksi työtä jne., ihmiset eivät jää kuolemaan nälkään niin kauan kuin voivat kerjätä tai varastaa. Niinpä köyhät ryhtyivät ennen kaikkea varkaiksi ja kerjäläisiksi» (sama, II osa, s. 637, alaviitta).

»Eräs huomattava ero nykyisessä yhteiskunnassa Elisabetin aikaiseen verrattuna on, että silloinen köyhäinhololaki pakotti erityisesti työhön pyrkien selviytymään siitä joukkomittaisesta irtolaisuudesta, joka oli syntynyt kun luostarit lakkautettiin ja siirryttiin orjuudesta vapaaseen työhön. Esimerkkinä tästä on 5. Elisabetin aikainen laki, jossa kehoitetaan jokaista talollista, jolla on puoli auranalaa viljelymaata, vaatimaan jokaista tapaanmaansa toimetonta ihmistä apulaisekseen maanviljelyyn tai mihin tahansa käsityöhön tai ammattiin. Jos tämä ei suostunut, hänet sai vetää tuomarin eteen ja tuomarin oli miltei pakko tuomita tämä ihminen vankeuteen siihen asti kunnes tämä alistui asettumaan paikoilleen. Elisabetin aikana tarvittiin 100 ihmisen ravintoa tuottamaan 85 ihmistä. Nykyisin ei ole puutetta työhaluista, vaan kannattavista työtilaisuuksista... *Suurena vaikeutena* oli siihen aikaan taipumus joutilaisuuteen ja irtolaisuuteen, eikä se, että toimeentulon takaavasta työstä olisi ollut puutetta. Elisabetin hallitusaikana säädettiin useita lakeja joutilaiden pakottamiseksi työhön» (sama, s. 643, 644).

[3] OTTEITA JA HUOMAUTUKSIA PÄÄOMAN KASAANTUMISESTA, VOITON SUHDELUVUSTA JA VOITON JAKAANTUMISESTA YMS.]

»Kun kiinteä pääoma on kerran muodostettu, se lakkaa vaikuttamasta työn kysyntään, mutta muodostamisensa aikana se antaa työtä yhtä suurelle ihmismäärälle kuin yhtä suuri summa antaisi, olisipa se sitten liikkuvaa pääomaa tai tuloa» (*Barton J. Observations on the Circumstances which Influence the Condition of the Labouring Classes of Society*. Lontoo 1817, s. 56).

»Yhteiskunta rakentuu kahdesta luokasta: niistä, jotka kuluttavat ja uusintavat, ja niistä, jotka kuluttavat uusintamatta. Jos koko yhteiskunta muodostuisi tuottajista, silloin ei olisi suurtakaan merkitystä, millä hinnalla he vaihtaisivat keskenään tavaroitaan. Mutta pelkkien kuluttajien luokka on aivan liian monilukuinen jätettäväksi huomiotta. Heidän ostovoimansa syntyy maankoroista, kuoleusmaksuista, vuotuismaksuista ja erilaisista yhteiskunnalle tehdyistä ammattitöistä ja palveluksista. Mitä korkeammalla hinnalla kuluttajaluokalle pystytään myymään, sitä suurempi on tuottajien heille myymistään tuotteista saama voitto. Näiden puhtaiden kuluttajaluokkien joukossa on hallituksella merkittävin asema» (*Blake W. Observations on the Effects Produced by the Expenditure of Government During the Restriction of Cash Payments*. Lontoo 1823, s. 42, 43).

Osoittaakseen, että valtiolle lainattu pääoma ei ole välttämättä siihen asti ollut tuottavassa käytössä, *Blake* kirjoittaa (meitä kiinnostaa tässä vain sen myöntäminen, että osa pääomasta on aina toimettona):

»Virhe sisältyy siihen olettamukseen, 1) että maan kaikki pääoma on käytössä; 2) että vuoron perään, kasaantuneet pääomat tulevat välittömästi käyttöön sitä mukaa kuin niitä kertyy säästöistä. Uskoakseni osa pääomista on kaikkina aikoina kiinnitetty yrityksiin, jotka tuottavat hyvin hitaasti ja niukasti voittoa, ja osa pääomista on kokonaan toimettona sellaisten tavaroiden muodossa, joille ei ole riittävää kysyntää... Jos nyt nämä toimetomat pääoman osat ja säästöt voitaisiin siirtää hallituksen käsiin vaihtamalla ne sen maksamiin vuotuismaksuihin, niistä tulisi uuden kysynnän lähde ilman että olemassa olevaa pääomaa vahingoitettaisiin» (sama, s. 54, 55).

»Viepä säästämistä harjoittavien kapitalistien kysyntä markkinoilta sitten millaisen määrän tuotteita tahansa, ne virtaavat taas takaisin — jopa entistä runsaampina — kapitalistien uusintamien tavaroiden muodossa. Sitä vastoin hallitus ottaa tavaroita pois markkinoilta kulutettaviksi ilman uusintamista... On selvää, että silloin kun tuloa on pantu säästöön, se, jolla on oikeus näiden säästöjen kuluttamiseen, on tyytyväinen ilman niiden kuluttamistakin. Tämä osoittaa, että maa pystyy tuottamaan enemmän tuotteita kuin yhteiskunnan tarpeiden tyydyttäminen vaatii. Jos säästetty summa käytetään pääomana sitä vastaavan arvon uusintamiseen ja sen antaman voiton hankkimiseen, niin jos tämä vastikään luotu arvo lisättäisiin yleiseen varantoon, sen voi ottaa siitä pois vain säästäjä itse, ts. se sama henkilö, joka on jo osoittanut haluttomuutensa kuluttaa... Jos jokainen kuluttaa sen, minkä kuluttamiseen hänellä on oikeus, syntyy välttämättä markkinat. Jokainen, joka säästää tulostaan, luopuu tästä oikeudesta ja hänen osuutensa jää koskemattomaksi, käyttämättömäksi. Jos tämä säästämishenki yleistyisi, markkinat tulisivat pakosta liian täyteen tavaroita, ja riippuisi tämän liikamäärän kasaantumisasteesta, löytäisikö liikamäärä uuden käytön pääomana» (s. 56, 57).

(Tätä teosta on ylipäätään tarkasteltava *kasaantumista* käsittelevässä jaksossa.)

(Ks. sama teos, s. 50—82, missä osoitetaan, että voiton suhdeluku ja palkat nousivat *hintojen* tähden, sodan aiheuttaman kysynnän vaikutuksesta, ilman mitään yhteyttä »viimeksi viljeltyyn otettujen maapalstojen laatuun».)

»Ranskan vallankumoussodan aikana koron [VII—29] markkinataso nousi 7, 8, 9 ja jopa 10 prosenttiin, vaikka huonoimman laatuluokan maita viljeltiin koko ajan» (sama, s. 64—66). »Koron nousu 6, 8, 10 ja jopa 12 prosenttiin on osoituksena voiton kasvusta. Rahan arvon väheneminen, jos sellaista oletetaan tapahtuvan, ei voisi mitenkään muuttaa pääoman ja koron suhdetta. Jos 200 puntaa olisi enää 100 punnan arvoinen, niin 10 punnan korko olisi vain 5 puntaa. Se mikä vaikuttaisi pääoman arvoon, vaikuttaisi samoin myös voiton arvoon, mutta ei voisi muuttaa näiden kahden välistä suhdetta» (s. 73).

»Ricardon päättely, että palkkojen hinta ei voi nostaa tavaroiden hintoja, ei sovellu sellaiseen yhteiskuntaan, missä *laaja luokka ei kuulu tuottajiin*» (sama). »[Hintojen noustessa] tuottajat saavat enemmän kuin heille oikeutetusti kuuluisi, ja tämä tapahtuu sen osuuden kustannuksella, joka oikeuden mukaan kuuluisi pelkkien kuluttajien luokalle» (s. 74).

Tämä on tietenkin tärkeää, koska pääoma ei vaihdu ainoastaan pääomaan, vaan myös tuloon, ja jokainen pääoma itse voidaan syödä tulona. Tällä ei ole kuitenkaan mitään vaikutusta voiton määritykseen yleensä. Voitto eri muodoissa — voittona, korkona, maankorkona, eläkkeinä, veroina jne.— voidaan jakaa (samoin kuin osa työpalkasta) väestön eri ryhmien ja luokkien kesken. Ne eivät voi milloinkaan jakaa keskenään enempää kuin kokonaislisäarvon tai kokonaislisätuotteen. Se määräsuhde, jonka mukaan ne tekevät jaon, on tietenkin taloudellisesti tärkeä; mutta se ei muuta mitenkään esillä olevaa kysymystä.

»Jos 400 miljoonan tavarankierto vaatisi 40 miljoonan rahankierron, ja tämä 1 : 10 määräsuhde olisi asianmukainen taso, ja jos kierrossa olevien tavaroiden arvo kasvaa luonnollisista syistä 450 miljoonaan, niin kiertävän rahan määrän olisi asianmukaisella tasolla pysyäkseen kasvettava 45 miljoonaan, tai 40 miljoonan olisi joko pankkioperaatioiden tai muiden parannusten avulla lisättävä nopeuttaan siinä määrin, että niillä selvittäisiin 45 miljoonan tehtävistä... Tällainen rahamäärän tai nopeuden lisäys olisi hintojen nousun seuraus eikä niiden syy...» (*Blake W. Mt.*, s. 80 ja seur.).

»Aasiassa tehdyt valloitukset toivat Rooman ylä- ja keskiluokalle suuria rikkauksia. Mutta kun tätä rikkautta ei ollut luotu kaupankäynnillä eikä tuotannolla, se muistuttaa sitä rikkautta, jota Espanja sai amerikkalaisista siirtokunnistaan» (*Mackinnon. History of Civilisation. Vol. I. Lontoo 1846, s. 66*).

»Harrison väittää» (ks. myös Edenin⁶³ teosta) »että 1400-luvulla viljelijät tuskin pystyivät maksamaan maanvuokriaan myymättä lehmää tai osaa tuotteistaan, vaikka vuokra oli korkeintaan 4 puntta tilalta... Niihin aikoihin viljelijä kulutti suurimman osan tuotteesta ja hänen palkollisensa söivät hänen kanssaan samassa pöydässä... *Vaatetuksen tärkeimpiä tarveaineita ei ostettu, vaan kukin perhe hankki ne omalla työllään. Maanviljelyksen työkalut* olivat niin yksinkertaisia, että viljelijä teki monet itse tai ainakin kunnosti itse. Jokaisen talonpojan piti tietää miten ies tai satulankaari tai valjaat tehdään. *Tällaisia töitä* he tekivät talvisina iltapuhteina» (*Tuckett. A History of the Past and Present State of the Labouring Population. Vol. II. Lontoo 1846, s. 324, 325*).

* * *

Korko ja voitto:

»Silloin kun yksilö käyttää säästöjään tuottavasti, hän saa korvauksen ajastaan ja taidostaan — *valvontatoiminnastaan* (lisäksi voitto sisältää korvauksen siitä riskistä, joka on voinut kohdistua hänen pääomaansa hänen erikoisalallaan) — sekä korvauksen säästöjensä tuottavasta käytöstä, koron. Näiden korvausten kokonaisuus on *bruttovoitto*. Silloin kun joku käyttää toisen säästöjä, hän saa korvauksen vain valvonnasta. Kun joku lainaa säästönsä toiselle, hän saa vain *koron* eli *nettovoiton*» (*The Westminster Review*⁶⁴, tammikuu 1826, s. 107—108).

Tässä on siis korko yhtä kuin *nettovoitto*, yhtä kuin *korvaus säästöjen tuottavasta käytöstä*; varsinainen voitto on korvaus *valvontatoiminnasta* tämän tuottavan tuotannollisen käytön aikana.

Sama poroporvari kirjoittaa:

»Jokaiseen tuotannossa tehtyyn parannukseen, joka ei sekoita palkan maksuun varatun pääoman osan ja muun pääoman välistä suhdetta, liittyy

työtätekevien luokkien työllisyyden kasvu. Jokainen käyttöön otettu kone ja hevosvoima *johtaa tuotannon ja niin ollen pääoman kasvuun*; pienentääpä tämä kuinka paljon tahansa sitä suhdetta, mikä palkkojen maksuun varatun rahaston muodostamalla kansallisen pääoman osalla on muuhun käyttöön varattuun osaan, niin tendenssinä on tämän *rahaston absoluuttisen määrän lisääminen* eikä vähentäminen ja siten työssä pidettyjen työläisten määrän kasvattaminen» (sama, s. 123).

[4] RAHA ARVON MITTANA. VIRHEELLINEN KÄSITYS RAHASTA AJATUKSELLISENA MITTAYKSIKÖNÄ]

Rahan määrityksestä [arvon] *mittana*, ja toiseksi siitä peruslaista, jonka mukaan kiertovälineen paljouden määräävät — silloin kun tietty kiertonopeus on edellytetty — tavaroiden hinnat ja tietyillä hinnoilla kiertävien tavaroiden paljous (eli tavaroiden kokonaishinta, jonka puolestaan määräävät kaksi seikkaa: tavaroiden hintataso ja tietyillä hinnoilla kiertävien tavaroiden määrä); edelleen 3) siitä laista, jonka mukaan rahasta kiertovälineenä tulee *metalliraha*, pelkkä häviävä momentti, pelkkä vaihdettavien arvojen *merkki*, — tästä kaikesta johtuu lähempiä määrityksiä, joita tarkastelemme vasta silloin ja sikäli kuin ne käyvät yhteen monimutkaisempien taloussuhteiden, luottokierron, vaihtokurssin jne. kanssa. On tarpeen välttää kaikkia yksityiskohtia, ja jos ne on otettava mukaan, se on tehtävä vasta silloin kun ne menettävät kaiken elementaarisen luonteensa.

On ennen muuta niin, että rahankierto koko tuotantoprosessin pinnallisimpana (pintaan ajetun merkityksessä) ja abstraktisimpana muotona on itsessään täysin sisällyksetön, lukuun ottamatta sitä, että sen omat muotoerot, nimenomaan II jaksossa* eritellyt yksinkertaiset määritykset ovat sen sisältönä. On selvää, että yksinkertainen rahankierto sinänsä tarkasteltuna ei käänny takaisin lähtökohtaansa, vaan muodostuu lukemattomista yhdentekevistä ja sattumanvaraisesti rinnakkain kulkevista liikkeistä. Rahapajaa voidaan esimerkiksi tarkastella rahankierron lähtökohtana, mutta ei ole olemassa mitään lakia rahan virtaamisesta takaisin rahapajaan lukuun ottamatta kulumisen aiheuttamaa arvon menetystä, joka pakottaa sulattamaan kolikot ja lyömään ne uudelleen rahaksi. Tämä koskee vain aineellista puolta eikä suinkaan muodosta itse kierron momenttia.

Itse kierrossa voi paluukohta olla eri kuin lähtökohta; jos tapahtuu paluu lähtökohtaan, niin itse rahankierto esiintyy pelkkänä sellaisen kierron ilmiönä, joka on rahankierron takana ja määrää sitä; tämä on tilanne esimerkiksi silloin jos tarkastelem-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 63—176. *Toim.*

me tehtailijan, työläisen, kauppiaan ja pankkiirin välistä rahan-kiertoa. Edelleen ne syyt, jotka liittyvät kiertoon heitettyjen tavaroiden paljouteen, hintojen nousuun ja laskuun, kierron nopeuteen, samanaikaisten maksujen määrään jne.— kaikki nämä ovat sellaisia seikkoja, jotka jäävät itse yksinkertaisen rahankier-ron *ulkopuolelle*. Ne ovat suhteita, jotka saavat ilmauksensa kierrossa; kierto niin sanoakseni antaa niille nimen, mutta niitä ei voi selittää niiden omalla differentioitumisella. Erilaiset metallit toimivat rahana ja nämä metallit ovat toisiinsa erilaisissa, vaihtelevissa arvosuhteissa. Näin tulee mukaan kysymys kaksimetallikannasta yms., joka on saanut maailmanhistoriallisia muotoja. Kuitenkin se saa näitä muotoja ja itse kaksimetallikanta tulee käytäntöön vain ulkomaankaupan ansiosta. Kysymyksen hedelmällinen tarkastelu edellyttää siis yksinkertaista rahasuhdetta huomattavasti kehittyneempien suhteiden erittelyä.

Rahaa arvon *mittana* ei ilmaista jalometallien paino-osina, vaan laskurahoina, tietyn rahasubstanssimäärän jako-osien mieli-valtaisina nimityksinä. Näitä nimityksiä voidaan muuttaa, mutta nimitys voi pysyä myös samana, vaikka metallirahan ja sen metallisubstanssin suhde muuttuu. Tästä johtuvat metallirahan väärennykset, joilla on merkittävä rooli valtioiden historiassa. Edelleen tulevat eri maiden rahayksiköt. Tällä kysymyksellä on mielenkiintoa vain vaihtokurssin yhteydessä.

[VII—30] Raha on *mitta* vain siksi, että se materialisoi työaikaan tiettyyn substanssiin, on siis itse *arvo*, ja lisäksi siksi, että tämä määrätty aineellistuma käy arvon yleis-esineellisestä aineellistumasta, työajan aineellistumasta sellaisenaan erotukseksi sen pelkästään erityisistä ruumiillistumista; siis siksi että raha on *vastike*. Mutta koska raha on *mitan* toiminnossaan vain ajatuksellinen vertailukohta, koska sen tarvitsee tässä olla ole-massa vain ajatuksellisesti, siksi tässä tapahtuu vain tavaroiden ajatuksellinen siirtyminen niiden yleiseen arvonaoloon; koska raha edelleen tällaisen mitan ominaisuudessa toimii vain lasku-rahana ja sanon. että tavara on niin ja niin monen shillingin, frangin jne. hintainen silloin kun muutan tavaran rahaksi,— niin tämä on johtanut vääriin käsityksiin *ideaalisesta mitasta*, joita Steuart* on kehitellyt ja joita on sitten esitetty eri aikoina, ja vielä aivan äskettäin ne lämmitettiin uudelleen Englannissa muka syvällisenä keksintönä. Tarkemmin sanottuna asia ymmär-retään siinä niin, että laskuyksikköinä käytetyt nimitykset pun-ta, shillinki, guinea, dollari jne. eivät ole kullaan, hopean jne. tiettyjen määrien tiettyjä nimityksiä, vaan pelkkiä mielivaltai-sia vertailukohtia, jotka eivät itse ilmaise mitään arvoa, eivät mitään tiettyä esineellistyneen työajan määrää.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 247—248. *Toim.*

Tästä johtuu koko kullan ja hopean hinnan määräämistä koskeva hälinä, hinta käsitettynä tässä siksi nimitykseksi, jolla kullan tai hopean jotakin jako-osaa kutsutaan. Kultauussi jaetaan nykyään 3 punnaksi 17 shillingiksi 10 pennyksi. Tätä merkitsee hinnan määrääminen; kuten Locke* oikein huomauttaa, se on pelkkää kullan, hopean jne. tasajakoisten osien nimen määräämistä. Itsessään ilmaistuina ovat kulta ja hopea tietenkin itsensä kanssa yhtä suuria. Yksi unssi on yksi unssi, nimitänpä sitä sitten 3 punnaksi tai 20 punnaksi.

Lyhyesti sanottuna *ideaalinen mitta* Steuartin merkityksessä tarkoittaa tätä: jos sanon, että tavara *a* on arvoltaan 12 puntaa, tavara *b* 6 puntaa ja tavara *c* 3 puntaa, niin niiden suhde on 12 : 6 : 3. Hinnat ilmaisevat vain niitä suhteita, joissa tavarat vaihdetaan toisiinsa. 2 *b* vaihtuu 1 *a*:han ja $1\frac{1}{2}$ *b* 3 *c*:hen. Sen sijaan että esitän suhteen *a* : *b* : *c* reaalisessa rahassa, jolla itsellään on arvo, joka itse on arvo, voisin yhtä hyvin antaa punnalle, joka ilmaisee tiettyä kultamäärää, minkä tahansa mielivaltaisen sisällyksettömän nimen (sitä merkitsee *ideaalinen* tässä), esimerkiksi nimen »makrilli». Silloin *a* = 12 makrillia; *b* = 6 makrillia; *c* = 3 makrillia. Tämä sana »makrilli» on tässä vain nimitys, jolla ei ole mitään yhteyttä siihen liittyvään sisältöön.

Steuartin esimerkki asteesta, minuutista ja sekunnista ei todista mitään; sillä vaikka aste, minuutti ja sekunti ilmaisevatkin eri suuruuksia, ne eivät ole pelkkiä nimityksiä, vaan ne ilmaisevat aina tietyn tila- tai aikasuureen tasajakoisia osia. Siten niillä on tosiasiaassa substanssi. Se että raha toimii [arvon] mitan määrityksessä pelkästään *kuvitteellisena* rahana, muuttuu tässä siksi, että raha on mielivaltaisen mielle, pelkkä *nimitys*. tarkemmin sanottuna numeerisen arvosuhteen nimi, pelkän lukusuhteen nimi. Mutta silloin olisi paremmin paikallaan, että ei käytettäisi mitään nimeä, vaan ilmaistaisiin pelkkä lukusuhte. sillä koko vitsi sisältyy tähän: saan 6 *a* 12 *b*:stä, 3 *b* 6 *c*:stä: tämä suhde voidaan ilmaista myös näin: *a* = 12 *x*; *b* = 6 *x*; *c* = 3 *x*; tällöin *x* on pelkkä nimi suhteelle *a* : *b* ja *b* : *c*. Pelkkä laatumimetön lukusuhte ei tässä kuitenkaan riitä. Sillä *a* : *b* = 12 : 6 = 2 : 1, ja *b* : *c* = 6 : 3 = 2 : 1. Siis *b* = $\frac{1}{2}$ ja *c* = $\frac{1}{2}$. Siis *b* = *c*. Siis *a* = 2 ja *b* = 2. Siis *a* = *b*.

Jos otan jonkin hintaluettelon, esimerkiksi sentnerin potaskaa — 35 shillinkiä, naula kaakaota — 60 shillinkiä, rauta (harkko) tonnilta 145 shillinkiä jne., niin ilmaistakseni näiden tavaroiden keskinäisen suhteen voin ensinnäkin unohtaa hopeamäärän shillingissä: pelkät luvut 35, 60, 145 jne. riittävät määräämään potaskan, kaakaon ja harkkoraudan keskinäiset arvosuhteet. Nyt riittävät nimettömät luvut; ja paitsi että voin antaa niiden

* Ks. tämän teoksen II osan s. 267. *Toim.*

yksikölle minkä tahansa nimen ilman mitään yhteyttä mihinkään arvoon, voin myös olla antamatta sille mitään nimeä. Steuart on sillä kannalla, että minun on annettava sille jokin nimi, mutta tämä nimi ei pelkkänä yksikön mielivaltaisena nimenä, pelkkänä *määräsuhteen osoittimena* voi olla sidottu mihinkään kullan tai hopean tai minkään muunkaan tavaran tiettyyn osaan tai määrään.

Heti kun mikä tahansa mitta alkaa toimia vertailukohtana, ts. heti kun ne eri esineet, joita on määrä verrata, asettuvat määrälliseen [Anzahl] suhteeseen yksikkönä olevaan mittaan ja kun nämä esineet sitten suhteutetaan toisiinsa, tulee mitan luonne yhdentekeväksi ja häviää itse vertaamistapahtumassa; mittayksikkö [die Masseinheit] on tullut pelkäksi lukuyksiköksi; tämän yksikön laatu on hävinnyt — esimerkiksi se, että itse yksikkö on tietty pituus — tai aikasuure tai kulman aste jne. Mutta vain silloin kun eri esineet oletetaan jo mitatuiksi, mittana toimiva yksikkö osoittaa *vain niiden välistä määräsuhdetta*, siis esimerkiksi meidän tapauksessamme niiden arvojen määräsuhdetta. Laskuyksiköllä ei ole vain eri nimiä eri maissa, vaan se on eri tasajakoisten osien, esimerkiksi unssin, osoittaja. Mutta vaihtokurssi palauttaa ne kaikki samoiksi kullan tai hopean painoyksiköiksi.

Jos siis oletan eri tavarasuureita, niin kuin esimerkiksi edellä olleet 35 shillinkiä, 60 shillinkiä ja 145 shillinkiä, niin niiden vertaamiseksi — koska yksikön oletetaan nyt olevan kaikille sama ja kaikki esineet on tehty yhteismitallisiksi — on aivan turha pohtia, että shillinki on tietty määrä hopeaa, nimitys tietylle hopeamäärälle. Mutta tavaroista tulee vasta sitten keskenään vertailukelpoisia pelkkinä lukusuureina, mielivaltaisesti otettujen samannimisten yksikköjen määränä, ja ne ilmaisevat keskinäisiä määräsuhdetta vasta sitten kun jokainen yksittäinen tavara on mitattu sillä tavaralla, joka toimii tavaroiden yksikkönä, mittana. Mutta voin mitata ne toisillaan, tehdä ne yhteismitallisiksi vain siinä tapauksessa, että niillä on jokin yhteinen pohja,— ja tänä yhteisenä pohjana on molempien tavaroiden sisältämä työaika.

Siten mittayksikön on oltava tietty paljous määrättyä tavaraa, jossa esineellistyy määrätty paljous työtä. Koska sama työmäärä ei tule aina ilmaistuksi samassa kultamäärässä, niin itse tämän mittayksikön arvo vaihtelee. Mutta kun rahaa tarkastellaan vain mittana, ei tämä muuntelu ole esteenä. Myös vaihtokaupassa, silloin kun se on tiettyssä määrin kehittynyt vaihtokauppana, on siis toistuva, normaali operaatio eikä yksittäinen vaihtotapahtuma, jokin toinen tavara ilmenee mittayksikkönä; esimerkiksi Homeroksella karja. Kun Papuan rannikon villi-ihmiset

»antavat pari lastaan saadakseen jonkin ulkomaalaisen tavarän, ja ellei näitä satu olemaan paikalla, lainaavat naapurin lapsia luvaten antaa omansa tilalle sitten kun nämä tulevat paikalle, mihin naapuri yleensä suostuukin»,⁶⁵

niin heille ei ole olemassa mitään vaihdon mittaa. Ainoa tällaiselle villi-ihmiselle olemassa oleva vaihdon puoli on se, että hän voi saada haltuunsa vieraan tavarän vain luovuttamalla omistamansa olion. Itse luovuttamista säätelevät hänen osaltaan toisaalta vain hänen mielitekonsa, toisaalta hänen irtaimen omaisuutensa rajat.

»The Economist»-lehden maaliskuun 13. päivänä 1858 [s. 290] julkaisemasta lukijan kirjeestä luemme:

»Kun Ranskassa saadaan hopean korvaaminen kullalla metallirahan lyömisessä (se on ollut tähän asti tärkein keino imeä uudet kultalöydöt) varmasti pian päätökseen ja etenkin siksi, että seisahtunut kaupankäynti ja laskeneet hinnat vähentävät rahan lyömisestä tarvetta, me voimme odottaa, että meidän kiinteä hintamme 3 puntaa 17 shillingiä 10½ pennyä unssilta vetää kullan tänne».

Mitä nyt sitten merkitsee tämä kullan »kiinteä hintamme unssilta»? Ei mitään muuta kuin että tiettyä unssin tasajakoista osaa nimitetään pennyksi, tämän kullan painomitan tiettyä kerrannaismäärää shillingiksi ja tämän shillingin tiettyä kerrannaismäärää punnaksi. Kuvitteleekohan herra kirjoittaja, että [VII—31] muissa maissa kultaguldeni, louis d'or jne. eivät samalla tavoin osoita tiettyä kultamäärää, ts. että tietyllä kultamäärällä ei siellä olisikaan kiinteätä nimitystä ja että sellainen olisi Englannin etuoikeus tai erikoisuus? Kuvitteleeko hän, että yksi kultaunssi rahassa ilmaistuna on Englannissa enemmän kuin yksi kultaunssi ja muissa maissa vähemmän? Olisi mielenkiintoista tietää, millaiseksi tämä herrasmies kuvittelee vaihtokursin.

Steuartin johtivat harhaan seuraavat seikat. Tavaröiden hinnat eivät ilmaise mitään muuta kuin niitä suhteita, joissa tavarat ovat vaihdettavissa toisiinsa, niitä *määräsuhteita*, joissa ne vaihtuvat toisiinsa. Kun nämä määräsuhteet on annettu, voin antaa yksikölle minkä tahansa nimen, sillä tässä tapauksessa riittäisi nimeämätön abstraktinen luku, ja sen sijaan että sanoisin että tämä tavara on yhtä kuin 6 styberia*, tuo yhtä kuin 3 styberia jne., voisin sanoa: tämä tavara on yhtä kuin 6 yksikköä ja tuo yhtä kuin 3 yksikköä; eikä minun tarvitsisi ylipäättäen antaa yksikölle mitään nimeä. Koska näet koko asia koskee pelkkää lukusuhdetta, voin siis antaa sille minkä nimen hyvänsä.

Mutta tässä on jo edellytetty, että nämä määräsuhteet ovat *annetut*, että tavarat ovat jo aikaisemmin tulleet yhteismitalli-

* — eteläisen Reininmaan ruhtinaskunnissa käytetty pikkuraha (vastasi 5 pfennigiä). *Toim.*

siksi suureiksi. Heti kun suureet asetetaan yhteismitallisiksi, niiden suhteista tulee yksinkertaisia lukusuhteita. Raha esiintyy nimenomaan mittana, ja tietty määrä sitä tavaraa, jossa raha cdustaa itseään, esiintyy mittayksikkönä *määräsuhteiden* löytämiseksi ja tavaroiden ilmaisemiseksi yhteismitallisina ja niiden käsittelemiseksi tämän mukaan. Tänä todellisena yksikkönä on työaika, joka on suhteellisesti esineellistynyt näissä tavaroissa. Mutta itse työaika on tässä asetettu yleiseksi. Se prosessi, jonka välityksellä arvot rahajärjestelmän puitteissa tulevat työajan määräämiksi, ei kuulu itse rahan tarkasteluun ja jää kierron rajojen ulkopuolelle, on kierron takana vaikuttavana syynä ja edellytyksenä.

Kysymys voi olla vain tästä: sen sijaan että sanotaan, että tämä tavara on yhtä kuin unssi kultaa, miksi ei sanota suoraan, että se on yhtä kuin x tuntia työaikaa, joka on esineellistynyt yhteen unssiin kultaa? Miksi työaika, arvon substanssi ja mitta, ei ole samalla hintojen mitta eli toisin sanoen, miksi hinta ja arvo ylipäätään eroavat toisistaan? Proudhonin koulukunta uskoo saavuttaneensa paljon vaatiessaan, että tämä identtisyys on saatava aikaan ja tavaroiden hinta on ilmaistava työajassa. Hinnan ja arvon käyminen yksiin edellyttää kysynnän ja tarjonnan yhtäläisyyttä, pelkkää vastikkeiden vaihtoa (ei siis pääoman vaihtoa työhön) jne.; lyhyesti sanottuna asia on niin, että jos vaatimus muotoillaan taloustieteen kannalta, tulee heti ilmi, että vaatimus merkitsee vaihtoarvoon pohjautuvien tuotantosuhteiden koko perustan kieltämistä. Jos sen sijaan oletamme tämän perustan kumotuksi, silloin toisaalta koko ongelma häviää, sillä se on olemassa vain tällä perustalla ja sen myötä. Se että tavara välittömässä olemisessaan, käyttöarvona, ei ole arvo, ei ole arvon adekvaattinen muoto, merkitsee samaa kuin että tavara on tällainen muoto jonakin esineellisesti toisena tai johonkin toiseen esineeseen rinnastettuna; tai se merkitsee samaa kuin että arvolla on adekvaattinen muotonsa jossakin spesifisessä tavarassa erotukseksi muista tavaroista. Tavarat arvoina ovat esineellistyneitä työtä; tästä syystä adekvaattisen muodon on itsensä esiinnyttävä jonkin määrätyn esineen muodossa, esineellistyneen työn määrättynä muotona.

Steuart valaisee typerää loruilua ideaalisesta mittayksiköstä [ks. edellä s. 246] kahdella historiallisella esimerkillä. Näistä ensimmäinen, Amsterdamin pankkiraha, osoittaa juuri päinvastaista asiaa, koska nämä pankkirahat eivät ole mitään muuta kuin kiertävien metallirahojen palauttamista kultasisällökseen (metalliseksi sisällökseen). Toisen esimerkin taas ovat toistaneet kaikki uudemmat saman suuntauksen kannattajat. Muun muassa Urquhart⁶⁶ esittää esimerkin Berberiaista, missä ideaalinen harkko, rautatanko, pelkästään kuviteltu rautatanko on mitta-asteik-

kona, joka ei nouse eikä laske [arvoltaan]. Jos esimerkiksi todellinen rautatanko laskee [arvoltaan] sanokaamme 100 %, niin ideaalinen tanko on kahden rautatangon arvoinen, ja jos reaalin tanko taas nousee 100 %, niin ideaalinen tanko on vain yhden reaalin arvoinen. Herra Urquhart haluaa samalla sanoa, että Berberiasassa ei esiinny sen enempää kaupallisia kuin teollisiakaan kriisejä, ja vielä vähemmän rahakriisejä, ja hän laskee sen ideaalisen arvoasteikon taianomaisen vaikutuksen ansioksi. Tämä »ideaalinen» kuviteltu mitta-asteikko ei ole mitään muuta kuin kuviteltu todellinen arvo, mutta se on sellainen kuvitelma, joka ei kuitenkaan saa mitään esineellistä todellisuutta, koska rahajärjestelmän myöhemmät määritykset eivät ole vielä kehittyneet — ja niiden kehitys riippuu aivan toisista olosuhteista. Tämä on samaa kuin jos mytologiassa tahdottaisiin pitää korkeampina niitä uskontoja, joiden jumalakuvia ei kehitellä näkyviksi, vaan ne jätetään kuvitelmiensa alueelle, ts. ne saavat korkeintaan kielellisen läsnäolon, mutta ei taiteellista.

Tanko [arvon mittana] perustuu todelliseen rautatankoon, joka on myöhemmin muutettu mielikuvitusesineeksi ja on vakiinutettu sellaisena. Unssi kultaa on englantilaisissa laskurahoissa ilmaistuna yhtä kuin 3 puntaa 17 shillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä. Hyvä näin. Olettakaamme, että naulalla silkkiä olisi ollut täsmälleen tämä hinta; sen hinta olisi sitten myöhemmin laskenut, aivan kuten esimerkiksi milanolaisen raakasilkin hinta oli maaliskuun 12. päivänä 1858 Lontoossa 1 punta 8 shillinkiä naulalta.⁶⁷

Tässä on kuvitelma tietystä rautamäärästä, rautatangosta, joka säilyttää yhden ja saman arvon ensinnäkin suhteessa kaikkiin muihin tavaroihin, ja toiseksi suhteessa niihin sisältyvään työaikaan. Tämä rautatanko on tietysti puhtaasti kuvitteellinen, mutta sillä ei ole sellaista kiinteyttä, se ei ole »järkkymätön kuin kallio meressä», kuin Stuart ja miltei 100 vuotta myöhemmin Urquhart luulivat. Kaikki se mikä rautatangossa on muuttumatonta, on sen nimessä: toisessa tapauksessa todellinen rautatanko sisältää kaksi kuvitteellista tankoa ja toisessa tapauksessa vain yhden. Tämä ilmaistaan niin, että yksi ja sama muuttumaton ideaalinen tanko on yhdessä tapauksessa yhtä kuin yksi ja toisessa tapauksessa yhtä kuin kaksi todellista tankoa. Jos tämä oletetaan, silloin muuttuu vain todellisen tangon suhde [ideaaliseen], ei ideaalinen tanko. Mutta tosiasiasassa ideaalinen rautatanko on yhdessä tapauksessa kaksi kertaa niin pitkä kuin toisessa, ja vain sen nimi pysyy muuttumattomana. Toisen kerran on esimerkiksi 100 naulaa rautaa nimeltään tanko, toisen kerran 200 naulaa.

Olettakaamme, että lasketaan liikkeelle rahaa, joka edustaa työaikaa, esimerkiksi tuntiseteleitä. Tämä tuntiseteli voisi vuorostaan saada minkä tahansa nimen, esimerkiksi »yksi punta»,

tunnin kahdeskymmenes osa voisi saada nimen »shillinki» ja $\frac{1}{240}$ tuntia nimen »penny». Kulta ja hopea samoin kuin kaikki muutkin tavarat ilmaisisivat vaatimansa tuotantoajan mukaan punnan, shillingin ja pennyn erilaisia kerrottuja määriä tai jakosia ja yksi unssi kultaa voisi olla yhtä hyvin 8 puntaa 6 shillinkiä 3 pennyä kuin 3 puntaa 17 shillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä. Nämä luvut ilmaisisivat aina sen määräsuhteen, jossa tietty työmäärä sisältyy kultaunssiin. Sen sijaan että sanottaisiin, että 3 puntaa 17 shillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä, yhtä kuin yksi unssi kultaa, maksaa enää $\frac{1}{2}$ naulaa silkkiä, voidaan kuvitella, että kultaunssi on nyt yhtä kuin 7 puntaa 15 shillinkiä, 9 pennyä, tai että 3 puntaa 17 shillinkiä $10\frac{1}{2}$ pennyä on enää yhtä kuin puoli unssia kultaa, koska sillä on enää puolet [entisestä] arvostaan.

Jos vertaamme esimerkiksi Englannin hintoja 1400-luvulla ja 1700-luvulla, voimme havaita, että kahdella tavaralla on ollut aivan sama nimellinen raha-arvo, esimerkiksi 1 punta. Tässä punta on mittayksikkö, mutta se ilmaisee ensimmäisessä tapauksessa neljä tai viisi kertaa suurempaa arvoa kuin toisessa, ja voimme sanoa, että jos kyseisen tavaran arvo oli 1400-luvulla yhtä kuin $\frac{1}{4}$ kultaunssia, niin se oli 1700-luvulla yhtä kuin yksi unssi kultaa; sillä 1700-luvulla yksi kultaunssi ilmaisee samaa työaikaa kuin $\frac{1}{4}$ unssia 1400-luvulla. Voitaisiin siis sanoa, että [arvon] mitta, punta, on pysynyt samana, mutta se vastaa ensimmäisessä tapauksessa neljä kertaa suurempaa kultamäärää kuin toisessa. Ja tämä siis on *ideaalinen mitta-asteikko*. Tässä tekemämme vertailun olisivat 1400-luvun ihmiset itse voineet tehdä, jos olisivat eläneet 1700-luvulle asti, ja he olisivat voineet sanoa, että kultaunssi, joka on nyt 1 punnan arvoinen, oli ennen vain $\frac{1}{4}$ puntaa. Nyt ei 4 puntaa kultaa ole arvoltaan sen suurempi kuin 1 punta 1400-luvulla. Jos tämän punnan nimi oli aikaisemmin livre, niin voin kuvitella, että yksi livre oli silloin yhtä kuin 4 naulaa kultaa ja on nyt enää yhtä kuin 1 naula kultaa; voin kuvitella, että kullan arvo on muuttunut, mutta arvon mitta, livre, on pysynyt muuttumattomana. Tosiasiassa yksi livre merkitsi alun perin Ranskassa ja Englannissa hopeanaulaa, mutta on nyt enää vain $\frac{1}{x}$ hopeanaulasta. Voidaan siis sanoa, että nimi livre, mitta, on nimellisesti pysynyt aina samana, mutta sen sijaan hopea [VII—32] on muuttunut arvoltaan. Jos joku ranskalainen olisi elänyt Kaarle Suuren ajoista nykypäiviin, hän voisi sanoa, että livre hopeaa on aina pysynyt arvon mittana, muuttumattomana, mutta oli aluksi arvoltaan yhden naulan hopeaa ja on moninaisten kohtaloiden kautta lopulta enää $\frac{1}{x}$ luotia. Kyynärän laita on samoin; sen pituus on vain erilainen eri maissa. Tosiasiassa kysymys on samasta kuin jos esimerkiksi yhden työpäivän tuote, se kulta, joka saadaan kaivetuksi yhtenä työpäivänä, saisi nimen livre; tämä livre pysyisi aina samana, vaikka

se joutuisikin ilmaisemaan hyvin erilaisia kultamääriä eri aikakausina.

Miten me todellakin menettelemme, kun vertaamme 1400-luvun puntaa 1700-luvun puntaan? Molemmat edustavat samaa metallin massaa (kumpikin niistä on yhtä kuin 20 shillinkiä), mutta ne ovat arvoltaan erilaiset; sillä 1400-luvulla metalli oli neljä kertaa arvokkaampaa kuin nyt. Sanomme siis, että nykyi- kaan verrattuna livre oli silloin yhtä kuin neljä kertaa suurempi metallimassa kuin livre nyt sisältää. Ja voisi kuvitella, että livre olisi pysynyt muuttumattomana, mutta oli silloin yhtä kuin 4 reaalista livreä, nykyään enää yhtä kuin 1 livre. Tämä pitäisi vain suhteellisesti paikkansa, ei suhteessa yhden livren sisältämään metallimäärään, vaan suhteessa livren arvoon. Mutta itse tämä arvo puolestaan ilmaistaan määrällisesti niin, että $\frac{1}{4}$ silloista livreä kultaa on yhtä kuin 1 nykyinen livre kultaa. Kas niin. Livre on identtinen, mutta silloin se oli yhtä kuin 4 reaalista livreä kultaa (kullan nykyisen arvon mukaan), mutta on nyt enää vain yhtä kuin 1 livre. Jos kullan arvo alenee, ja sen suhteellinen aleneminen tai kohoaminen verrattuna muihin tavaroihin saa ilmaisunsa kullan hinnassa, niin sen sijaan että sanottaisiin, että esine, joka maksoi aikaisemmin 1 punnan kul- taan, maksaa nyt 2 puntaa, voitaisiin sanoa, että se maksaa vielä- kin 1 punnan, mutta 1 punta on nyt arvoltaan 2 todellista livreä kultaa jne.; siis 1 livre on 2 reaalista livreä kultaa jne. Sen sijaan että myin tämän tavaran eilen 1 punnalla, mutta tänään myyn sen 4 punnalla, voitaisiin sanoa, että myyn sen 1 punnalla, mutta eilen myin sen 1 punnalla, joka on 1 reaalinen punta, tä- nään sen sijaan punnalla, joka on 4 reaalista puntaa.

Kaikki muut hinnat saadaan itsestään niin pian kuin todel- lisen tangon suhde kuviteltuun on vahvistettu; kuitenkin tämä on yksinkertaisesti tangon menneen arvon vertaamista sen nykyi- seen arvoon. Tämä on samaa kuin jos laskisimme kaiken esimer- kiksi 1400-luvun punnissa. Berberi tai neekeri tekevät sen saman, minkä historioitsija joutuu tekemään seuratessaan halki vuosi- satojen samoja metallirahan lajeja, metallipitoisuudeltaan saman- laisten metallirahojen samoja laskunimiä, laskiessaan ne nykyra- hassa, asettaessaan ne eri vuosisatojen vaihtelevan arvon mukaan yhtäläisiksi suuremman tai pienemmän kultamäärän kanssa. Puolisivistyneet ihmiset pyrkivät pitämään rahayksikön, mittana käytetyn metallimassan, myös arvona kiinteänä, muuttumatto- mana mittana. Mutta samalla he ovat kyllin ovelia tietääkseen, että tangon todellinen arvo on muuttunut. Kun berberi joutuu mittaamaan vain joidenkin harvojen tavaroiden arvon ja kun sivistymättömillä ihmisillä on olemassa elävä perinne, ei tämä monimutkainen laskutapa ole niin vaikea kuin näyttää.

Yksi unssi kultaa = 3£ 17 sh. 10 $\frac{1}{2}$ d., ts. ei täyttä 4£.

Jos kuitenkin mukavuuden vuoksi oletamme, että se on tasan 4£, silloin saa $\frac{1}{4}$ unssia kultaa nimen punta ja toimii sillä nimellä metallisena laskurahana. Mutta tämän punnan arvo muuttuu, osaksi suhteellisesti, verrattuna muiden arvoltaan muuttuvien tavaroiden arvoihin, osaksi siksi, että itse punta on pitemmän tai lyhyemmän työajan tuote. Nimi on siinä ainoa kiinteä, ja lisäksi se määrä, se unssin jako-osa, se kultamäärä, jonka nimi se on, kultamäärä, joka siis sisältyy punnaksi nimitettyyn metallirahaan.

Villi-ihminen haluaa säilyttää tämän punnan muuttumattomana arvona ja siitä syystä hänelle muuttuu punnan sisältämä metallimäärä. Jos kullan arvo alenee 100 %, niin punta pysyy hänelle entiseen tapaan arvon mittana, mutta se punta koostuu $\frac{2}{4}$ unssista kultaa jne. Hänelle punta on aina yhtä kuin tietty paljous kultaa (rautaa), jolla on sama arvo. Mutta kun tämä arvo vaihtelee, niin punta on joskus yhtä kuin suurempi, joskus yhtä kuin pienempi määrä todellista kultaa tai rautaa aina sen mukaan, onko sitä annettava enemmän tai vähemmän vaihdettaessa toisiin tavaroihin. Villi-ihminen vertaa nykyistä arvoa aikaisempaan arvoon, joka on hänelle mitta ja jatkaa elämäänsä enää vain hänen mielikuvissaan. Sen sijaan että hän laskisi arvoltaan vaihtelevan $\frac{1}{4}$ kultaunssin mukaan, hän laskee sen arvon mukaan, joka $\frac{1}{4}$ kultaunssilla oli aikaisemmin, siis kuvitellun muuttumattoman $\frac{1}{4}$ unssin arvon mukaan, joka kuitenkin ilmaistaan muuttuvissa kultamäärissä. Yhtäällä on pyrkimys säilyttää arvon mitta kiinteänä arvona, toisaalla on oveluutta, jolla välteään kiertotietä tappion syntyminen. Mutta se, että tätä [mitan] satunnaista siirtämistä, jonka avulla puolivillit ovat omaksuneet ulkoapäin väkisin tuodun arvojen mittaamisen rahalla — ensin he tekevät siirtoja arvojen mittaamisessa ja asettavat sitten kaiken siirtämässään takaisin paikoilleen — se, että tätä pidetään orgaanisena historiallisena muotona tai jopa kehittyneempiin olosuhteisiin verrattuna jonakin korkeampana, on täysin typerää. Nämä villitkin lähtevät tietystä määrästä, rautatangosta, mutta säilyttävät sillä perinnäisesti olleen arvon laskuyksikkönä jne.

Koko tämä kysymys on saanut merkitystä nykyaikaisessa taloustieteessä pääasiassa kahdesta syystä:

1) Historian eri kausina, kuten esimerkiksi Englannissa Ranskan vallankumoussotien aikana, on saatu kokea, että raakakullan hinta on noussut rahaksi lyödyn kullan hinnan yläpuolelle. Tämä historiallinen ilmiö näytti siis todistavan kumoamattomasti, että kullan (jalometallin) määrätyleille tasajakaisille painoosille annetut nimet, punta, shillinki, penny jne., saavat jonkin selittämättömän prosessin vaikutuksesta itsenäisyyden suhteessa siihen substanssiin, jonka nimiä ne ovat. Miten muutoin voisi yksi unssi kultaa olla arvoltaan suurempi kuin sama unssi kultaa,

josta on lyöty 3£ 17 sh. 10¹/₂ d.? Tai miten yksi unssi kultaa voisi olla arvoltaan suurempi kuin 4 livreä kultaa, kun livre on pelkkä ¹/₄ unssin nimi?

Tarkempi tutkimus kuitenkin osoitti, että punnan nimellä kiertävien metallirahojen metallipitoisuus ei erinäisissä tapauksissa ollut todellisuudessa enää normaali, niin että esimerkiksi 5 kierrossa ollutta puntaa painoi tosiasiasa vain yhden kultaunssin (kullan ollessa hienoudeltaan samanlaista). Kun metalliraha, jonka piti edustaa (suunnilleen) ¹/₄ kultaunssia, edusti todellisuudessa enää vain ¹/₅ unssia, oli hyvin yksinkertaista todeta, että unssi oli yhtä kuin viisi tällaista kierrossa olevaa puntaa; että siis kultaharkon arvo oli ylittänyt rahaksi lyödyn kullan hinnan, koska tosiasiasa ¹/₄ unssia ei enää ollut nimeltään 1 punta, vaan enää ¹/₄ unssia kultaa, koska punta oli enää vain ¹/₄ unssin nimi.

Sama ilmiö tuli esiin niissä tapauksissa, joissa kiertävien kultarahojen metallipitoisuus ei tosin ollut laskenut normaalin rajansa alapuolelle, mutta kultarahat kiersivät yhdessä arvotaan alentuneiden paperirahojen kanssa, ja kultarahojen sulattaminen ja maasta vienti oli kielletty. Tässä tapauksessa punnan muodossa kiertävä ¹/₄ unssia kultaa oli osallisena pankkisetelien arvon alenemiseen; sen kohtalon harkkomuotoinen kulta vältti. Tässä esiintyi taas [VII—33] ytimeltään sama tosiasia: laskunimi »punta» oli lakannut merkitsemästä ¹/₄ unssia ja siitä oli tullut pienemmän kultamäärän nimi. Näin esimerkiksi kultaunssi oli siis yhtä kuin 5 tällaista puntaa. Ja tämä ilmeni silloin niin, että harkkohinta ylitti rahaksi lyödyn kullan hinnan.*

Tämä ilmiö tai analogiset historialliset ilmiöt, jotka ovat kaikki yhtä yksinkertaisesti selitettävissä ja kuuluvat samaan sarjaan, ovat siis antaneet ensimmäisen aiheen käsitykselle *ideaalisesta mitasta*, eli sille väittämälle, että raha on mittana pelkkä vertailukohta eikä edusta määrättyä määrää [tiettyä tavaraa]. Tästä kysymyksestä on Englannissa kirjoitettu 150 vuoden aikana satoja teoksia.

Sinänsä ei ole mitään outoa siinä, että tietyn metallirahan arvo voi ylittää sen metallisisällön, koska metallirahaan lisätään uutta työtä (annettaessa sille muoto). Mutta tästä riippumatta tapahtuu, että tietyn metallirahan arvo ylittää sen metallisisällön. Asia ei ole taloustieteelliseltä kannalta mielenkiintoinen eikä ole myöskään johtanut mihinkään taloustieteellisiin tutkimuksiin. Se merkitsee vain sitä, että kultaa haluttiin tiettyihin tarkoituksiin juuri tässä muodossa, sanokaamme brittiläisinä puntina tai espanjalaisina dollareina. Pankinjohtajat olivat

* Rahanlyöntivero voi myös nostaa maan sisällä metallirahahinnan harkkohinnan yläpuolelle.

tietysti erityisesti kiinnostuneita todistamaan, että pankkisetelien arvo ei ollut alentunut, vaan kullan arvo oli noussut. Mitä viimeiseen kysymykseen tulee, niin sitä voidaan käsitellä vasta jäljempänä.

2) Mutta arvon *ideaalisen mitan* teoria tuli esille ensimmäisen kerran 1700-luvun alussa ja toistamiseen 1820-luvulla. Jälkimmäisenä ajankohtana kosketeltiin kysymyksiä, joissa raha ei toiminut mittana eikä liioin vaihtovälineenä, vaan muuttumattomana vastikkeena, itseään varten olevana arvona (kolmannen määrityksen mukaisena) ja niin ollen sopimusten yleisenä ainekse-
na. Molemmissa tapauksissa oli kysymys siitä, pitikö arvoltaan alentuneessa rahassa tehdyt valtion ja muut velat maksaa takaisin ja tunnustaa täysiarvoisessa rahassa vai ei. Kyse oli yksinkertaisesti valtionvelkojen ja kansakunnan enemmistön välisestä kiistasta. Itse tämä kysymys ei lainkaan koske meitä tässä. Ne, jotka vaativat velallisille asetettujen vaatimusten sovittamista vastaamaan todellisia velkomuksia, joutuivat väärälle kannalle siinä, pitikö *rahakantaa* muuttaa vai ei. Tässä yhteydessä esitettiin sitten sanotun kaltaisia karkeita teorioita rahankannasta, kullan hinnan määräämisestä jne.

(»Rahakantaa on muutettava aivan kuin kansallisia mittoja ja painoja muutetaan» (*Steuart J. An Inquiry into the Principles of Political Economy. Vol. II. Dublin 1770, s. 110*).

Ensi silmäyksellä on selvää, että kansakunnan yhteinen viljamäärä ei muutu siitä että esimerkiksi vakkaa suurennetaan tai pienennetään kaksinkertaisesti. Sen sijaan tällainen muutos olisi perin tärkeä esimerkiksi vuokraviljelijöille, jotka maksavat maanvuokransa viljana tietyn vakkamäärän mukaan, jos he joutuisivat mitan tultua kaksi kertaa suuremmaksi toimittamaan entisen vakkamäärän.)

Yllä mainitussa tapauksessa juuri valtionvelkojat pitivät kiinni »punta»-nimityksestä sen ilmaisemasta kullan painosasta riippumatta, ts. he pitivät kiinni »ideaalisesta rahan mitta-asteikosta», »ideaalisesta rahakannasta», sillä tosiasiallisesti tämä on [arvon] mittana toimivan metallin painoyksikön pelkkä laskunimi. Mutta merkillistä kyllä nimenomaan heidän vastustajansa esittivät tämän teorian »ideaalisesta rahakannasta» ja valtionvelkojat kamppailivat sitä vastaan. Sen sijaan että olisivat vaatineet yksinkertaisesti velkomusten laskemista uudelleen tai sitä, että valtionvelkojat maksaisivat takaisin vain sen kultamäärän, jonka he olivat tosiasiallisesti sijoittaneet, he vaativat rahan mitta-asteikon alentamista rahan arvon alenemisen mukaisesti, ts. jos esimerkiksi punta oli laskenut $\frac{1}{5}$ kultaunssiin, tätä $\frac{1}{5}$ unssia piti siitä lähtien nimittää punnaksi tai punta piti lyödä 21 shillingiksi 20 sijasta. Tämä *mitta-asteikon* alentaminen merkitsi rahan arvon nostamista, sillä unssi olisi nyt yhtä kuin 5 pun-

taa entisen 4 punnan sijasta. He eivät siis sanoneet: ne, jotka ovat sijoittaneet esimerkiksi yhden unssin kultaa viiden arvoltaan alentuneen punnan muodossa, maksakoot nyt takaisin 4 täysiarvoista punttaa. Sen sijaan he sanoivat: näiden on saatava takaisin 5 punttaa, mutta vastedes punnan on ilmaistava $\frac{1}{20}$ kultaunssia aikaisempaa pienempää määrää.

Kun näiden katsomusten kannattajat esittivät tämän vaatimuksen Englannissa sen jälkeen kun keskeytyksissä olleet käteismaksut olivat jälleen alkaneet, oli laskuraha jo saanut takaisin vanhan metalliarvonsa. Siinä yhteydessä esitettiin sitten myös muita karkeita teorioita rahasta arvonmittana ja näiden helposti virheellisiksi osoitettavien teorioiden vastustamisen varjolla mukaan uitettiin valtionvelkojen edut.

Ensimmäinen tällainen taistelu käytiin Locken ja Lowndesin välillä. Vuosina 1688—1695 sopimus valtionlainoista oli tehty arvoltaan alentuneessa rahassa; rahan arvo oli alentunut sen seurauksena, että kaikki täysiarvoinen raha oli sulatettu harkoiksi ja kierrossa oli vain kevyttä rahaa. Guinea oli noussut 30 shillinkiin. Valtionvarojen hoitaja Lowndes (rahapajan johtaja?) halusi alentaa punttaa 20 %; Locke piti kiinni vanhasta Elisabetin aikaisesta mitta-asteikosta. Vuonna 1696 tapahtui [hopearahojen] sulattaminen, yleinen rahojen uudelleenlyönti. Locke vei voiton. Velat, joista oli sovittu kun guineaan meni 10—14 shillinkiä, maksettiin takaisin 20 shillingin kurssiin. Se oli yhtä edullista sekä valtiolle että maanomistajille.

»Lowndes esitti kysymyksen väärällä pohjalla. Ensiksikin hän väitti, että hänen suunnitelmansa ei merkinnyt vanhan mitta-asteikon alentamista. Sitten hän pani harkkohinnan nousun hopean sisäisen arvon syyksi, ei hopean ostamiseen käytettyjen metallirahojen keveyden. Hän oletti kaiken aikaa, että rahaksi lyöminen, ei substanssi, tekee rahan... Locke puolestaan kyseli itseltään vain, sisältyykö Lowndesin suunnitelmaan mitta-asteikon alentaminen vai ei ryhtymättä tutkimaan pitkäaikaisia velkasitoumuksia tehneiden etuja. Lowndesin tärkein peruste mitta-asteikon alentamiseksi oli, että hopeaharkon hinta oli noussut 6 shillinkiin 5 pennyn unssilta (ts. että harkon voi ostaa 77 pennyllä kun shillingin katsottiin olevan $\frac{1}{77}$ troynaulasta*), ja tästä syystä hän katsoi, että troypunta piti lyödä 77 shillingiksi, mikä merkitsi punnan arvon laskua 20 % eli $\frac{1}{5}$. Locke vastasi hänelle, että nämä 77 pennyä maksettiin leikatulla rahalla, joka ei painoltaan ylittänyt 62 pennyä normaalikolikoita... Pitikö sitten ihminen, joka oli ottanut lainaa 1 000 punttaa leikattuina rahoina, velvoittaa maksamaan takaisin 1 000 punttaa normaalipainon mukaan? Sekä Lowndes että Locke erittelivät vain perin pinnallisesti mitta-asteikon muuttamisen vaikutusta velallisten ja velkojen suhteeseen... Luottojärjestelmä oli silloin vielä hyvin kehittymätön Englannissa... Vain maanomistajien ja kruunun edut otettiin huomioon. Kaupankäynti oli tuona ajankohtana lähes pysähdyksissä ja ryöstösota oli romahduttanut sen... Mitta-asteikon palauttaminen oli edullisinta maanomistajille ja valtion kassalle; ja niin siihen sitten turvauduttiinkin» (Steuart, mt., II osa, s. 178, 179).

* — jalometallien painomitta, yhtä kuin 12 troyunssia, 373,2 grammaa. *Toim.*

Steuart huomauttaa ironisesti koko operaatiosta:

»Mitta-asteikon korottamisesta hallitus sai huomattavaa etua veroina ja velkojat saivat sitä pääomastaan ja koroistaan; suurin häviöjä, kansakunta, puolestaan oli tyytyväinen (pleased) (peräti hyvillään), koska sen mitta-asteikko» (ts. sen oman arvon mitta) »ei ollut alentunut. Siten kaikki kolme osapuolta olivat tyytyväisiä» (sama, II osa, s. 156).

Vrt. *Locke John. Works in 4 volumes. The 7th edition. Vol. II. Lontoo 1768: artikkeli »Some Considerations on the Lowering of Interest and Raising the Value of Money» (1691), samoin artikkeli »Further Considerations Concerning Raising the Value of Money, wherein Mr. Lowndes's Arguments for it, in his Late Report concerning 'An Essay for the Amendment of the Silver Coins', are Particularly Examined». Molemmat kirjoitukset ovat II osassa. Ensimmäisessä artikkelissa sanotaan muun muassa:*

[VII—34] »Rahan arvon nostaminen, josta nykyään puhutaan niin paljon pötyä, on joko meidän oman *rahamme arvon nostamista*, ja siihen te ette pysty; tai se on meidän *metallirahamme nimellisarvon nostamista»* (s. 57). »Nimitettäköön esimerkiksi kruunuksi sitä mikä oli aikaisemmin puoli kruunua. Sen arvon määrää nyt kuten ennenkin metallisisältö. Jos jonkin kolikon sisältämän hopeamäärän väheneminen kahdeskymmenesosalla ei alenna sen arvoa, niin hopeamäärän väheneminen $\frac{19}{20}$ ei liioin vähennä sen arvoa. Tämän teorian mukaan siis yhdellä kruunuksi nimitetyllä kolmen pennyn tai farthingin kolikolla voi ostaa yhtä paljon mausteita tai silkkiä tai mitä muuta tavaraa tahansa kuin kruunun rahalla, joka sisältää 20 tai 60 kertaa niin paljon hopeaa» (s. 54). »Siten rahan arvon nostaminen ei ole muuta kuin pienemmän hopeamäärän leimaamista ja nimittämistä suuremmaksi määräksi» (sama). »Metallirahan leima on takuu yleisölle siitä, että kolikko sisältää tietyn määrän hopeaa tietyn nimisenä» (s. 57). »Hopealla maksetaan velat ja ostetaan tavarat, ei nimityksillä» (s. 58). »Rahapajan leima riittää takuiksi kolikon painosta ja metallin hienoudesta, mutta näin leimattu kultaraha saa itse etsiä oman hintatasonsa niin kuin muutkin tavarat» (s. 66). Rahan arvon nostamisella voi ylipäätään vain »lisätä rahan määrää lukumääräisesti», mutta ei lisätä »rahamme painoa ja arvoa» (s. 73).

[Toisessa artikkelissa Locke kirjoittaa:]

»Hopea eroaa mitta-asteikkona kokonaan muista. Ihmisten mittana käyttämä kyynärakeppi tai neljännesgallonan astia voivat jäädä myyjälle, ostajalle tai kolmannelle henkilölle: ei ole väliä kenelle ne kuuluvat. Mutta hopea ei ole vain kaupanteon mitta, se on se esine, jonka mukaan kauppa, tehtiin ja siirtyy kaupassa ostajalta myyjälle edustaen siinä määrässään myyjän esineen vastiketta: ja näin hopea ei vain mittaa sen tavaran arvoa, johon sitä mittana sovelletaan, vaan hopea annetaan vaihdossa tavarasta sen vastikkeena. Mutta tämän se tekee pelkästään määrällään eikä millään muulla» (s. 92). »Koska rahan arvon nostaminen on vain mielivaltaista nimen antamista minkä tahansa hopeakappaleen jako-osille, niin että tänään nimitämme pennyksi $\frac{1}{60}$ hopeunssia [ja huomenna taas $\frac{1}{75}$ unssia], niin nostamisessa voi mennä millaisiin lisäyksiin tahansa» (s. 118). »Koska on olemassa tarvetta hopeaharkkojen vientiin, mutta metallirahojemme vienti maasta on kielletty lailla, nostaa harkkojen nauttima vapaan viennin etuoikeus hieman niiden hintaa metallirahan yläpuolelle, vaikka rahan nimellisarvoa nostettaisiin tai laskettaisiin miten tahansa» (s. 119, 120).

Vuonna 1819 ja seuraavina vuosina Birminghamin koulukunnan little-shilling-men* — Attwood ja muut — omaksuivat sen saman kannan, jonka Lowndes oli ottanut Lockeaa vastaan. Lowndes oli nimittäin selittänyt harkkohinnan nousun sillä, että harkon arvo oli noussut ja siitä syystä laskurahan arvo oli laskenut (ts. sillä, että harkon arvon noustua on punnaksi kutsutun harkon tasajakaisen osan arvo laskenut). (Cobbett⁶⁸ asetti kysymyksen oikealla pohjalla: valtion lainoja, maankorkoja jne. ei muutella, mutta hän pilasi kaiken virheellisellä teoriallaan, jolla hän hylkäsi paperirahan ylipäättään. Cobbett tuli merkillistä kyllä tähän johtopäätökseen, vaikka hän vastakkaiseen tulokseen tulleen Ricardon tavoin lähti juuri samasta virheellisestä premissistä, hinnan määräytymisestä kiertovälineen paljouden nojalla.) Birminghamin koulukunnan koko viisaus sisältyy seuraaviin lauseisiin:

»Birminghamin kauppakamarin kanssa käymässä kiistassa Sir R. Peel kysyi: 'Mitä teidän 1 punnan pankkisetelinne sitten edustaa?'» (The Currency Question. The Gemini Letters. Lontoo 1844, s. 266) (tässä tarkoitetaan 1 punnan pankkiseteliä silloin kun se ei ole vaihdettavissa kultaan). »Mitä on oikein ymmärrettävä nykyisellä arvon mitta-asteikolla?... Merkitseekö 3 £ 17 sh. 10¹/₂ d. yhtä unssia kultaa vai sen arvoa? Jos se merkitsee itse unssia, miksi asiasta ei puhuta sen omalla nimellä ja sanota punnan, shillingin ja pennyn sijasta unssi, pennyweight ja graani? Silloin palaisimme suoraa vaihtokaupan järjestelmään» (s. 269).

(Ei nyt sentään. Mutta mitä hra Attwood olisi voittanut jos hän olisi puhunut 3 £ 17 sh. 10¹/₂ d.:n sijasta unssista ja shillingin sijasta vastaavasta pennyweightien määrästä? Sen, että laskemisen helpottamiseksi paino-osille olisi annettu nimet — mikä sitä paitsi merkitsee, että metallille annetaan tässä sosiaalinen nimitys, joka on sille vieras, — ja todistaako se seikka sitten Attwoodin opin puolesta vai sitä vastaan?)

»Vai merkitseekö se arvoa? Jos unssi on yhtä kuin 3 £ 17 sh. 10¹/₂ d., niin miksi se on eri aikoina milloin 5 £ 4 sh., milloin taas 3 £ 17 sh. 9 d.?... Ilmaisuu »punta» liittyy arvoon, mutta ei kiinteään arvon mitta-asteikkoon... Työ on arvon isä ja antaa suhteellisen arvon kullalle tai raudalle».

(Ja juuri siitä syystä tosiasiallisesti sekä yhden unssin että 3 punnan 17 shillingin 10¹/₂ pennyn arvo vaihtelee.)

»Käytetäänpä ihmisen päivä- tai viikkotyöstä mitä tahansa sanallista ilmaisuja, ne sanat ilmaisevat tuotetun tavaran kustannukset» (s. 270). »Sana 'yksi punta' on ideaalinen yksikkö» (s. 272).

Viimeinen lause on tärkeä, sillä se osoittaa kuinka oppi »ideaalisesta yksiköstä» palautuu vaatimukseksi sellaisesta rahasta, jonka pitäisi edustaa suoraan työtä. Siten esimerkiksi punta olisi

* niin sanotun pienen shillingin kannattajat. Nämä 'pikkushillinkimiehet' kannattivat jalometallien vähentämistä Englannin metallirahoista. Toim.

ilmaus 12 päivän työlle. Vaatimus sisältää, että arvon määrittäminen ei saa johtaa rahan määrittämiseen jonakin siitä eroavana määrittämisenä, eikä työ arvon mittana saa johtaa siihen, että tietyssä tavarassa esineellistynyt työ tehdään muiden arvojen mitaksi. Tärkeätä on, että vaatimus on tässä esitetty porvarillisen taloustieteen kannalta (samoin on asia myös Grayllä, joka on varsinaisesti kehitellyt asian huippuunsa; hänestä puhumme aivan pian), ei porvarillisen taloustieteen kieltämisen kannalta, kuten vaikkapa Brayllä. Proudhonilaiset (ks. esimerkiksi hra Darimon) ovat todellakin päässeet niin pitkälle, että ovat esittäneet tämän vaatimuksen samaan aikaan sekä nykyisiä tuotantosuhteita vastaavana että suurena uudistuksena, joka mullistaa täydellisesti nämä tuotantosuhteet. Heidänhän ei näet crapaudeina* tarvitse tietysti tietää mitään siitä, mitä tällä puolen Kanaalin on kirjoitettu ja ajateltu. Joka tapauksessa jo se yksinkertainen tosiasia, että eräs porvarillisten taloustieteilijöiden ryhmittymä esitti vaatimuksen Englannissa jo yli 50 vuotta sitten, osoittaa, kuinka pahasti harhateillä nämä sosialistit ovat, kun he ovat näin esittävinään jotain uutta ja porvarillisuuden vastaista. Itse vaatimuksesta ks. edeltä**. (Tähän voi ottaa mukaan vain jotakin *Graylta*. Ylipäätään voi kysymyksen yksityiskohtiin syventyä vasta pankkilaitoksen yhteydessä.)

[5] RAHA KIERTOVALINEENÄ, YLEISENÄ
SOPIMUSTAVARANA JA KASAAMISEN KOHTEENA.
RAHAN ARVO JA SEN MUUTOKSET]

Mitä tulee rahaan vastikkeena, joka pysyy itsensä kanssa yhtäläisenä, ts. *arvona* sellaisenaan ja niin ollen kaikkien sopimusten aineksena, niin on selvää, että arvon muutosten siinä materiaalissa, joka edustaa rahaa (muutokset tapahtuvat joko suoraan kullassa tai hopeassa tai epäsuorasti pankkiseteleissä, jotka ovat tietyille kullaan, hopean jne. määrille laadittuja maksusitoumuksia) täytyy aiheuttaa suuria mullistuksia valtion eri luokkien välillä. Asiaa ei voi ruveta tutkimaan tässä, sillä itse nämä suhteet edellyttävät tietoa erilaisista taloudellisista suhteista. [VII—35] Seuraavassa jotakin asiaa valaisevaa aineistoa, mikä saa riittää.

On tunnettua, että 1500—1600-luvuilla tapahtunut kullaan ja hopean arvon aleneminen, mikä johtui Amerikan löytämisestä, vähensi työväenluokan ja maanomistajien merkitystä ja lisäsi

* ranskalainen haukkumasana, tarkoittaa tässä omahyväistä ranskalaista (sananomukaisesti »rupikonna»). *Toim.*

** Ks. tämän teoksen I osan s. 75—88, 93—94, 100—103. *Toim.*

kapitalistien (erityisesti teollisuuskapitalistien) merkitystä. Kuparin arvon nousu Rooman tasavallassa teki plebeijit patriisien orjiksi:

»Koska kaikkein suurimmatkin summat oli maksettava kuparissa, täytyi tätä metallia kasata muodottomina massoina tai muodottomina paloina, joita annettiin ja otettiin painon mukaan. Tässä muodossa kupari oli *aes grave**. Rahana palveleva metalli punnittiin. {Aluksi roomalaiset käyttivät kuparia ilman leimaamista, sitten se leimattiin ulkomaalaisten metallirahojen leimoilla. »Kuningas Servius leimasi ensimmäisenä kuparia lampaan ja härän kuvilla» (*Plinius. Historia naturalis. XVIII kirja, 3. luku.*)}

Sen jälkeen kun patriisit olivat koonneet runsaasti tätä himmeätä ja karkeata metallia... he yrittivät päästä siitä eroon joko ostamalla plebeijeiltä niin paljon maata kuin nämä halusivat myydä tai antamalla pitkäaikaisia lainoja. He saattoivat hyvin antaa pois tämän arvon, josta ei ollut heille hyötyä ja jonka hankkiminen ei ollut maksanut heille mitään. Kilpailu kaikkien niiden kesken, jotka halusivat päästä eroon tästä metallista, johti varmasti lyhyessä ajassa kuparin hinnan huomattavaan laskuun Roomassa. Neljännellä vuosisadalla Rooman perustamisen jälkeen oli kuparin suhde hopeaan 1 : 960, kuten nähdään Meneniuksen laista (vuodelta 302 Rooman perustamisen jälkeen)...

Samaan aikaan kun tämä metalli menetti tällä tavoin arvoaan Roomassa, se oli eräs halutuimmista myyntiartikkeleista (sillä kreikkalaiset tekivät taideteoksensa pronssista jne.)... Jalometalleja vaihdettiin Roomassa kupariin suunnattomilla voitoilla ja niin kukoistava kauppa kannusti yhä uuteen tuontiin...

Vähitellen patriisit korvasivat aarteissaan kulta- ja hopeaharkoilla (*aurum infectum, argentum infectum*) nämä vanhan kuparin läjät, joita oli niin epämiellyttävä säilyttää ja niin ilotonta katsella. Pyrrhoksen tappion ja etenkin Aasiassa tehtyjen valloitusten jälkeen... *aes grave* oli jo kokonaan hävinnyt ja kierron tarpeet olivat vaatineet ottamaan käyttöön kreikkalaisen drakhman, metallirahan, jota sanottiin *victoriatukseksi***. Tämä kolikko painoi $1\frac{1}{2}$ scrupelia, kuten attikalainen drakhma; seitsemännellä vuosisadalla Rooman perustamisen jälkeen siitä tehtiin Clodiuksen lailla roomalainen metalliraha. *Victoriatus* vaihdettiin yleensä naulaan kuparia eli *12 unssin asiin*.

Siten viennin tähden hopean ja kuparin suhde oli 192 : 1, ts. viisi kertaa pienempi kuin kuparin arvon suurimman laskun kaudella. Silti kupari oli Roomassa yhä halvempaa kuin Kreikassa ja Aasiassa.

Samaan tahtiin kuin tämä suuri nullistus rahamateriaalin vaihtoarvossa toteutui, onnettomien plebeijien tilanne huononi mitä julmimmalla tavalla. He olivat lainanneet arvoltaan alentunutta kuparia, kuluttaneet tai käyttäneet rahat niiden silloisen kurssin mukaisesti ja olivat nyt sopimustensa kirjaimen mukaisesti velkaa viisi kertaa suuremman summan kuin olivat todellisuudessa lainanneet. Heillä ei ollut mitään keinoa ostaa itseään vapaaksi orjuudesta... Jos joku oli lainannut 3 000 asia silloin kun summa vastasi 300 härkää tai 900 scrupelia hopeaa, sai saman määrän nyt vasta 4 500 scrupelilla hopeaa, koska $1\frac{1}{2}$ scrupelia tätä metallia vastasi yhtä asia... Kun plebeiji oli maksanut takaisin $\frac{1}{5}$ saamastaan kuparista, hän oli tosiasiassa maksanut velkansa, koska $\frac{1}{5}$ edusti nyt samaa arvoa kuin 1 sopimuksen solmimisen aikoihin. Kuparihan oli noussut arvoltaan viisinkertaiseksi hopeaan verrattuna...

Plebeijit vaativat velkojen tarkastusta, maksettavan summan määrittämistä uudelleen ja alkuperäisen maksuvelvoitteensa perusteen muuttamista...

* — sananmukaisesti »raskas kupari», kupariharkko (määritettiin painon mukaan). *Toim.*

** — metalliraha, johon oli kuvattu voiton jumalatar. *Toim.*

Velkojat eivät tosin vaatineet pääoman maksamista takaisin, mutta jo korkojen maksaminen oli käynyt ylivoimaiseksi. Alun perin 12 prosentiksi sovittu korko oli näet rahan tavattoman kallistumisen takia tullut niin raskaaksi, että se vastasi 60 prosenttia pääomasta. Velallisille tehtiin se myönytys, että velkapääoman koronkorot poistettiin lailla...

Senaattorit eivät halunneet luopua keinosta, jolla he pitivät kansaa mitä viheliäisimmässä riippuvuudessa. Kun he omistivat miltei kaiken maan, heillä oli aseenaan oikeusperusteet, joilla panettaa velallisensa rautoihin ja tuomita ruumiillisiin rangaistuksiin, ja niin he kukistivat kapinat ja suuntasivat raivonsa suurimpiin kapinallisiin. Jokaisen patriisin talo oli vankila. Vihdoin puhkesi sotia, jotka toivat velallisille jonkin verran korvausta sekä lykkäsivät maksuja ja velkojat saivat uusia rikastumisen ja vallan lähteitä.

Tällainen oli Rooman sisäinen tilanne sillä kaudella, johon kuuluvat Pyrrhoksen tappio, Tarentumin valtaus ja merkittävä voitto samnilaisista, lukaanneista ja muista eteläitalialaisista kansoista jne... Vuonna 483 tai 485 lyötiin ensimmäinen roomalainen hopearaha, *libella*; sen nimenä oli *libella*, koska naula [*libra*] tätä painoltaan vähäistä rahaa vastasi 12 unssia kuparia» (*Garnier G. Histoire de la monnaie. Tome second. Pariisi 1819, s. 7—24*).

{Assignaatit*.

»'Kansallista omaisuutta. 100 frangin assignaatti' — laillinen maksuväline... Ne eroavat kaikista muista paperirahoista siinä, että niiden *ei edes väitetä edustavan mitään tiettyä esinettä*. 'Kansallinen omaisuus' -sanonta merkitsee, että niiden arvo voitiin saada ostamalla niillä takavarikoitua omaisuutta huutokaupoista, joita pidettiin vähän väliä. Mutta ei ollut mitään perustetta miksi tätä arvoa piti nimittää 100 frangiksi. Arvo oli riippuvainen tällä tavoin ostettavissa olevan omaisuuden suhteellisesta määrästä ja liikkeelle laskettujen assignaattien määrästä» (*Senior N. W. Three Lectures on the Cost of Obtaining Money. Lontoo 1830, s. 78, 79*).

»Kaarle Suuren käyttöön ottama *laskuraha livre*, jolla ei ollut juuri milloinkaan todellista metallirahavastinetta, säilytti nimensä samoin kuin jakaantumisen souhun ja denieriin aina 1700-luvun lopulle asti. Samaan aikaan ovat todelliset metallirahat käyneet läpi loputtomia muutoksia nimen, muodon, mitan ja arvon osalta, eikä vain hallitsijoiden vaihtuessa, vaan jopa samankin hallitsijan aikana. Tämän laskurahan arvo koki kyllä hyvin suuria alenemisiä,.. mutta se oli aina seurausta pakosta ja mielivallasta» (*Garnier G. Histoire de la monnaie. Tome I. Pariisi 1819, s. 76, 77*).

Kaikki vanhan ajan metallirahat olivat alun perin painomittoja (sama).

»Raha on ennen muuta kaikkialla myytävissä oleva tavara eli se tavara, jota jokainen myy saadakseen muita tavaroita» (*[Bailey S.] Money and its Vicissitudes in Value. Lontoo 1837, s. 1*). »Raha on suuri *välittäjä-tavara*» (sama, s. 2). »Raha on *sopimusten yleinen tavara* eli se tavara, jossa suurin osa omaisuutta koskevista, myöhemmin, tulevana ajankohtana loppuun saatettavista kaupoista tehdään» (s. 3). Vihdoin raha on »*arvon mitta*... Koska kaikki tavarat vaihdetaan rahaan, niin tavaroiden *A* ja *B* vastavuoroiset arvot ilmenevät välttämättä niiden raha-arvoista eli niiden hinnoista... [VII—36] samalla tavoin kuin esineiden suhteelliset painot nähdään niiden painosta suhteessa veteen eli niiden ominaispainoista» (s. 4).

»Ensimmäinen oleellinen vaatimus on, että rahan on oltava fyysisiltä ominaisuuksiltaan tasa-aineinen niin että yhtä suuret rahamäärät ovat siinä

* — paperiraha, jota Ranskan perustuslakia säättävä kansalliskokous laski liikkeelle vallankumouksen aikana 1700-luvun lopulla. Oli käytössä v. 1790—1796. *Toim.*

määrin yhtenevät, että toista ei ole syytä asettaa toisen edelle. Jo tästä syystä eivät esimerkiksi vilja ja karja kelpaa rahaksi, koska yhtä suuret määrät viljaa ja yhtä suuret määrät karjaa eivät aina ole yhtäläiset niiltä ominaisuuksiltaan, joiden perusteella toista pidetään toista parempana» (s. 5, 6).

»Arvon muuttumattomuus, joka on rahassa niin toivottava sen ollessa välittäjä-tavarana ja sopimusten tavarana, on aivan epäoleellinen rahan ollessa arvon mittana» (s. 9). »Rahan arvo voi vaihdella alituisesti ja silti raha voi olla yhtä hyvä arvon mitta kuin jos se olisi pysynyt täysin muuttumattomana. Olettakaamme esimerkiksi, että rahan arvo on alentunut ja arvon aleneminen merkitsee sen alenemista suhteessa johonkin tai joihinkin tavaroihin; olettakaamme, että rahan arvo on alentunut suhteessa viljaan ja työhön. Ennen alenemista guinealla sai ostetuksi kolme bushelia vehnää eli kuuden päivän työn, mutta alenemisen jälkeen sillä saa vain kaksi bushelia vehnää eli neljän päivän työn. Kun vehnän ja työn suhde rahaan on molemmissa tapauksissa annettu, niiden keskinäinen suhde voidaan johtaa, toisin sanoen tiedämme varmasti, että busheli vehnää on kahden työpäivän arvoinen. Tähän sisältyy kaikki se mitä arvon mittaaminen merkitsee, ja se voidaan tehdä yhtä helposti arvon alenemisen jälkeen kuin ennen sitä. Se miten hyvin jokin esine sopii arvon mitaksi, on kokonaan riippumaton tämän esineen arvon muuttuvuudesta... Arvon muuttumattomuus sekoitetaan [jalometallin] hienouden ja painon muuttumattomuuteen.... Koska arvon muodostaa käskyvalta johonkin määrään nähden, täytyy arvon mittamisen yksikkönä käyttää jonkin yhdenmukaisen tavaran aineksen substanssin tiettyä määrää, ja tämän laadultaan yhdenmukaisen substanssin aineksen tietyn määrän täytyy juuri olla muuttumaton» (s. 9—11).

»Kaikissa rahaa koskevissa sopimuksissa on kysymys lainattavan kullan ja hopean määrästä, ei arvosta» (s. 102, 103). »Jos joku vaatisi, että sopimuksen on koskettava tiettyä arvoa, hänen olisi selvitettävä mistä arvosta suhteessa mihin tavarahan on kyse: näin hän joutuisi väittämään, että rahaa koskeva sopimus ei koske mitään rahamäärää kuten sopimuksesta päältä katsoen näkyy vaan jotakin tavaramäärää, jota sopimuksessa ei mainita» (s. 104).

»Edellä sanottua ei pidä rajoittaa vain niihin sopimuksiin, joilla lainataan todellista rahaa. Sanottu koskee myös kaikkia sopimuksia tulevaisuudessa tapahtuvista maksuista, joko erilaisia luotolla myytyjä tavaroita tai tehtyjä palveluksia tai maan tai talojen vuokraamista. Ne ovat täsmälleen samassa asemassa kuin puhtaat välittäjä-tavarana annetut lainat. Jos A myy B:lle tonnin rautaa 12 punnalla 12 kuukauden luotolla, tulos on aivan sama kuin jos 10 puntaa annettaisiin lainaksi vuodeksi ja rahan arvossa tapahtuvat muutokset vaikuttavat samalla tavalla kummankin sopimuspuolen etuihin» (s. 110, 111).

Rahasubstanssin määrätyille ja tasajakaisille osille, jotka toimivat mittayksikköinä, annetaan tietty nimi, mutta niiden nimittäminen sekoitetaan rahan hinnan määräämiseen. Tämä sekaannus tulee ilmi esimerkiksi herra Adam Müllerillä, poliittisen taloustieteen vannoutuneella romantikolla. Hän kirjoittaa muun muassa:

»Jokainen ymmärtää kuinka paljon onkaan oikean metallirahan hinnan määräämisen varassa, etenkin Englannin kaltaisessa maassa, missä hallitus lyö rahaa jalomielisen liberaalisti» (toisin sanoen maan kustannuksella ja Englannin pankin harkkokauppiaiden eduksi) »ilmaiseksi, ottamatta mitään rahanlyöntiveroa jne. Jos hallitus nyt asettaisi metallirahan hinnan huomattavasti markkinahintaa korkeammalle, jos sen sijaan että kultaunssista maksetaan nyt 3 £ 17 sh. 10½ d., kultaunssin metallirahahinnaksi asetettaisiin 3 £ 19 sh., niin kaikki kulta virtaisi rahapajaan, siellä säilytetty hopea

vaihdettaisiin markkinoilla halvempaan kultaan ja se vietäisiin näin uudelleen rahapajaan ja rahalaitos menisi sekaisin» (*Müller A. H. Die Elemente der Staatskunst. Zweiter Theil. Berliini 1809, s. 280, 281*).

Herra Müller ei siis tiedä, että penny ja shillinki ovat pelkkiä kultarahan jako-osia. Koska hopea- ja kuparirahat — joita ei, nota bene*, ole lyöty rahaksi hopean ja kuparin kultaan nähden saaman [arvo]suhteen mukaan, vaan samannimisten kullanosien pelkkinä merkkeinä ja tästä syystä niitä joutuukin ottamaan maksuksi vain hyvin pieniä määriä, — ovat kierrossa shillingin ja pennyn nimellä, niin herra Müller kuvittelee, että kultaunssi jakaantuu kulta-, hopea- ja kuparirahoiksi (hänellä on siis kolminkertainen arvoasteikko). Hieman jäljempänä hänen päähänsä sitten taas pälkähtää, että Englannissa ei olekaan kaksinkertaista arvoasteikkoa ja siis vielä vähemmän kolminkertaista. Kun »tavalliset» taloudelliset suhteet ovat epäselviä herra Müllerille, siinä on todellinen perusta hänen »korkeammalle» käsitykselleen.

Siitä yleisestä laista, jonka mukaan kiertävien tavaroiden kokonaishinta määrää kiertovälineen paljouden (kun edellytetään kiertonopeuden tietty taso), seuraa, että kiertoon heitettyjen arvojen tietyssä kasvuvaiheessa jalompi metalli, ominaisarvoltaan suurempi metalli, — ts. se, joka sisältää pienemmässä tilassa enemmän työaikaa, — tulee vähemmän jalon tilalle hallitsevaksi kiertovälineeksi. Toisin sanoen kupari, hopea ja kulta syrjäyttävät toinen toisensa hallitsevana kiertovälineenä. Samaa hintojen kokonaissummaa voidaan esimerkiksi hopearahaan verrattuna kierrättää 14 kertaa pienemmällä kultarahamäärällä. Se, että kupari- tai jopa rautakolikot ovat hallitsevana kiertovälineenä, edellyttää heikkoa kiertoa. Aivan samoin voimakkaamat, mutta kalliimmat kuljetus- ja liikennevälineet korvaavat halvemmat samassa määrin kuin kiertävien tavaroiden paljous ja kierto ylipäätään kasvaa.

Toisaalta on selvää, että jokapäiväisen elämän pienessä vähittäiskaupassa tarvitaan vaihtoja hyvin rajoittuneessa mittakaavassa, sitä pienemmässä, mitä köyhempi maa on ja mitä heikompi kierto yleensä on. Tässä vähittäiskaupassa, jossa kiertää yhtäältä hyvin pieniä tavaramääriä ja siis myös hyvin pieniä arvoja, raha ilmenee sanan varsinaisessa merkityksessä vain häviävänä kiertovälineenä eikä se kiinnity realisoiduksi hinnaksi. Tätä kaupankäyntiä varten otetaan siitä syystä käyttöön apukiertoväline, joka on pelkkä hallitsevien kiertovälineiden määräosien merkki. Ne ovat hopea- ja kuparirahoja, joita ei tästä syystä leimata sen suhteen mukaan, mikä niiden substanssin arvolla on esimerkiksi kullan arvoon. Tässä raha esiintyy vielä vain merkkinä, joskin yhä vielä suhteellisen arvokkaassa substanssissa.

* — pane merkille! *Toim.*

Esimerkiksi kulta olisi jaettava liian pieniksi osasiksi jotta se voisi vastikkeena vastata tällaisen vähittäiskaupan tarvitsemaa tavaroiden jakautumista.

Näin ollen laki velvoittaakin ottamaan maksuksi tätä apukiertovälinettä vain pieniä määriä, joilla se ei voi [VII—37] milloinkaan vakiintua realisoimaan hintoja. Summa on Englannissa esimerkiksi kuparin osalta 6 pennyä ja hopean 20 shillinkiä. Mitä kehittyneempi kierto ylipäättään on, mitä merkittävämpi kiertoon tulevien tavaroiden hintojen summa on, sitä selvemmin tavaroiden tukkukauppa eroaa niiden vähittäiskaupasta ja sitä selvemmin ne tarvitsevat erilaisia rahalajeja kiertoa varten. Merkkirahan kierron nopeus on kääntäen verrannollinen sen arvon suuruuteen.

»Kun kansat ovat yhteiskunnan varhaisissa kehitysvaiheissa köyhiä ja niiden maksut ovat mitättömän pieniä, on kupari täyttänyt usein kaikki kierron tarpeet. Sitä on lyöty nimellisarvoltaan hyvin pieneksi rahaksi helpottamaan silloisia vähäisiä vaihtoja. Näin on tapahtunut Rooman tasavallan varhaiskaudella sekä Skotlannissa» (*Buchanan D. Observations on the Subjects Treated of in Dr. Smith's Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edinburgh 1814, s. 3*).

»Maksujen luonne ja metallirahajärjestelmän tila mittaa hyvin tarkasti maan yleisen rikkauden; ja kun jokin karkea metalli on selvästi yleistynyt sen rahajärjestelmässä, se yhdessä nimellisarvoltaan hyvin alhaisten kolkoiden käytön kanssa osoittaa alkukantaista yhteiskuntatilaa» (s. 4). Myöhemmin »rahankierto jakaantuu kahdeksi erilliseksi osaksi: tärkeimpien maksujen hoito tulee arvokkaammille metalleille, kun taas vähempiarvoiset metallit varataan vähäisempiin kauppoihin ja näin ne pysyvät puhtaasti tärkeimmän kiertovälineen avustajan osassa. Pitkä aikaväli erottaa jalometallin ottamisen maan kiertovälineeksi sen pääsemisestä tärkeimpien maksujen ainoaksi maksuvälineeksi; ja rikkauden kasvun vuoksi on vähittäiskaupan maksujen täytynyt sillä välin kasvaa niin huomattavasti, että ainakin osa niistä voidaan hoitaa kätevästi uudella ja arvokkaammalla metallirahalla; suurten maksujen hoitamiseen ei näet voi käyttää sellaista metallirahaa» (tämä ei pidä paikkaansa, kuten pankkisetelit osoittavat), »joka ei sovellu samaan aikaan vähittäiskaupankin vaihtoon. Saahan jokainen myyjä lopulta pääomansa takaisin kuluttajilta...

Mannermaalla hopea on säilynyt kaikkialla tärkeimmissä maksuissa... Isossa-Britanniassa kierrossa olevan hopean määrä ei ylitä määrää, joka on välttämätön pieniin maksuihin... Tosiasiassa vain harvoin maksetaan 20 shillingin summia hopeassa... Ennen Vilhelm III:n hallituskautta hopeaa tuotiin valtion kassaan isoissa säkeissä valtion verojen ja tullien maksuksi. Vilhelm III:n aikana tapahtui suuri muutos... Kun Englannissa alettiin suurissa maksuissa käyttää yksinomaan kulta, se todistaa selvästi, että vähittäiskaupan maksut maksettiin tänä aikana etupäässä kullalla, tämä oli mahdollista huolimatta siitä, että yksikään maksu ei koskaan ylittänyt eikä ollut edes yhtä suuri kuin mikään kultaraha; kun kulta näet oli yleensä runsaasti, mutta hopeasta taas oli puutetta, kultakolikoita tarjottiin luonnollisesti pienten summien maksuksi ja erotus pyydettiin hopeassa. Kun kulta näin auttoi vähittäiskaupassa ja säästi hopean käyttöä, jopa pienissäkin maksuissa, se esti kulta kasaantumasta vähittäiskauppiaille... Samoihin aikoihin kun Englannissa hopea korvattiin kullalla suurissa maksuissa» (1695) »Ruotsissa korvattiin kupari hopealla...

On selvää, että suuremmissa maksuissa käytetty metalliraha voi olla käy-

pää rahaa vain sisäisen arvonsa mukaan... Mutta sisäinen arvo ei ole välttämätön aputehtäviin otetulle metallirahalle... Niin kauan kuin kupari oli Roomassa vallitsevana metallirahana, se oli käypää vain sisäisen arvonsa mukaan... Hopea otettiin käyttöön 5 vuotta ennen ensimmäisen puunilaisso- dan alkua, mutta se syrjäytti vasta vähitellen kuparin tärkeimmistä mak- suissa... 62 vuotta hopean käyttöönoton jälkeen kulta otettiin käyttöön Rooman rahajärjestelmässä, mutta se ei näköjään milloinkaan sulkenut ho- peaa pois tärkeimmistä maksuista... Intiassa kupariraha ei ole apukiertovä- line; tästä syystä sitä käytetään sisäisen arvonsa mukaan. Laskurahana on rupia, hopeakolikko, joka vastaa 2 shillinkiä 3 pennyä; mohourin, kultarahan, ja picen, kuparirahan, annetaan suhteessa rupiaan löytää kurssinsa mark- kinoilla. Rupian kurssin mukaan vaihdettavan kuparirahan määrä vaihtelee aina kolikon painon ja arvon mukaan, kun taas Englannissa 24 puolipennyä on aina yhtä kuin 1 shillinki painostaan riippumatta. Intiassa vähittäis- kauppias joutuu yhä vielä ottamaan huomattavia määriä kuparia maksuksi tavaroistaan eikä hänellä niin ollen ole varaa ottaa sitä vastaan muutoin kuin sisäisen arvonsa mukaan... Euroopan rahajärjestelmissä kupariraha käy siitä arvosta, joka sille on määrätty ilman että sen painoa tai pitoisuut- ta tutkitaan» (s. 4—18).

Englannissa »vuonna 1798 ykistyiskauppiat laskivat liikkeelle liika- määriä kuparirahaa; ja vaikka kupari on laillinen maksuväline vain 6 pen- nyn suuruisille summille, tämä liikamäärä löysi tiensä vähittäiskauppiaille. Nämä yrittivät panna sen takaisin kiertoon, mutta se palasi lopulta takai- sin heille. Kun kuparirahan liikkeelle laskeminen lopetettiin, kuparia kasaantui vähittäiskauppiaille 20, 30 ja jopa 50 punnan summina, ja heidän oli lopulta pakko myydä ne sisäisestä arvostaan» (s. 31).

Apuvaihtorahassa saa kiertoväline sellaisenaan, pelkästään häviävänä välineenä, erityisen olemassaolon sellaisen kiertoväli- neen rinnalla, joka on samalla vastike ja joka realisoii hintoja ja kasaantuu itsenäisenä arvona. Nämä rahat ovat siis tässä pelk- kiä merkkejä. Niitä voidaan tästä syystä laskea liikkeelle vain se määrä, jonka pieni vähittäiskauppa ehdottomasti tarvitsee, jolloin kasaamisen mahdollisuus on suljettu pois. Apuvaihtorahan paljouden täytyy määräytyä sen kierrossa pitämien hintojen sum- man ja kierron nopeuden osamäärästä. Koska arvoltaan tietyn suuruisen kiertovälineen paljouden määräävät hinnat, niin tästä seuraa itsestään, että jos kiertoon heitetään keinotekoisesti suu- rempi määrä vaihtorahaa kuin kierto itse tarvitsee ja ellei tämä määrä voisi virrata pois kierrosta (näin ei tapahdu tässä, koska tämä raha kiertovälineenä ylittää sisäisen arvonsa), niin se menettäisi arvoaan; ei siksi, että rahan paljous määrää hinnat, vaan siksi, että hinnat määräävät rahan paljouden, ja kiertoon voi siis jäädä vain määrätty, tietyn arvoinen rahapaljous.

Jos näin ollen ei ole mitään aukkoja, joista kierto voi heittää liikamäärän ulos, ei kiertoväline voi muuttaa kiertovälineen muotoaan itseään varten olevaksi arvoksi, ja silloin tämän kier- tovälineen arvon on alennuttava. Mutta lukuun ottamatta kei- notekoisia esteitä, kieltoa sulattaa harkkoja, viedä niitä maasta jne., näin voi tapahtua vain silloin kun kiertoväline on pelkkä merkki, kun sillä ei ole edes nimellisarvoaan vastaavaa reaaliar-

voa, kun se ei siis voi siirtyä kiertovälineen muodosta tavaran muotoon yleensä eikä pyyhkiä pois leimaansa, kun se on tuomittu olemassaoloonsa metallirahana.

Toisaalta seuraa, että merkit, vaihtorahat, voivat kiertää edustamansa rahan nimellisarvosta, ilman että niillä on mitään omaa arvoa, siinä tapauksessa, että ne edustavat vain sitä kiertovälineen määrää, jossa tämä itse kiertäisi. Mutta samalla edellytyksenä on, että tätä vaihtorahaa on joko olemassa niin pieni määrä, että se kiertää vain apumuodossa, ei siis lakkaa hetkekään olemasta kiertoväline (tällöin se jatkuvasti palvelee osittain pienten tavaramäärien vaihdossa, osittain vain todellisen kiertovälineen rikkomisessa pienemmäksi), ts. että siitä ei voi tulla kasaamisen kohdetta, — tai sitten tällä vaihtorahalla ei saa olla mitään arvoa, niin että sen nimellisarvoa ei voi verrata sen sisäiseen arvoon. Jälkimmäisessä tapauksessa se on asetettu pelkäksi merkiksi, joka viittaa itsensä kautta ulkopuolelleen olevaan arvoon. Edellisessä tapauksessa tilanne ei johda milloinkaan siihen, että vaihtorahan sisäinen arvo tulee verratuksi sen nimellisarvoon.

[VII—38] Näin ollen rahan väärennökset tulevat heti ilmi, kun taas sen arvon täydellinen hävittäminen ei haittaa mitään. Muutoin saattaisikin näyttää paradoksaaliselta, että kulta voidaan korvata arvottomalla paperilla, mutta kultakolikoiden pieninkin pitoisuuden menetykset vähentää niiden arvoa.

Ylipäätään on rahan kaksinainen määrittäminen kiertovälineenä: raha toimii pelkkänä kiertovälineenä, jolloin se on häviävää välitystä, ja samanaikaisesti se palvelee hintojen realisoitua, jossa muodossa se kasaantuu ja siirtyy rahan kolmanteen määrittämiseen. Raha kulutetaan kiertovälineenä loppuun, ts. se ei sisällä sitä metallimäärää, joka tekee rahan tietyksi esineellistyneen työn määräksi. Näin ollen on aina enemmän tai vähemmän illusorista, että se vastaisi omaa arvoaan. Seuraavassa on esimerkki tästä.

On tärkeää jo tässä rahaa käsittelevän luvun kohdassa ottaa esille paljouden määrääminen, mutta asiasta on vedettävä juuri päinvastaiset johtopäätökset kuin tavanomaisessa opissa. Raha voidaan korvata siksi, että sen kierrättämät hinnat määräävät sen paljouden. Jos rahalla itsellään on arvo — kuten apukiertovälineellä, — niin rahan paljous on määrättävä siten että raha ei voi milloinkaan kasaantua vastikkeena ja tosiasiasa toimii aina vain varsinaisen kiertovälineen apupyöränä. Jos sen sijaan rahan pitää korvata itse varsinainen kiertoväline, niin tällä rahalla ei saa olla mitään arvoa, ts. rahan arvon on oltava olemassa rahan ulkopuolella. Liiketoimien paljous ja luku määräävät kiertovälineen heilahtelut (*»The Economist»*)⁶⁹. Kierto voi kasvaa tavaroiden määrän kasvun johdosta hintojen pysyessä muuttumattomina:

tai tavaroiden määrän pysyessä muuttumattomana hintojen nousun johdosta; tai vihdoin molemmista syistä yhtäaikaan.

Kun väitetään, että hinnat säätelevät kiertovälineen määrää eikä kiertovälineen määrä hintoja, eli toisin sanoen että kaupan käynti säätelee rahankiertoa (kiertovälineen paljoutta), eikä rahankierto kaupan käyntiä, silloin tietenkin oletetaan, kuten deduktioimme on osoittanut, että hinta on pelkästään toiselle kielelle käännetty arvo. Arvo ja lisäksi työajan määräämä arvo on edellytys. Niin ollen on selvää, että tämä laki ei ole sovellettavissa samalla tavoin kaikkien aikakausien hinnanheilahteluihin; ei esimerkiksi antiikin maailmaan, vaikkapa Roomaan, missä itse kiertoväline ei ole alkuisin itse kierrosta, vaihdosta, vaan sitä hankitaan ryöstelyllä, rosvoamisella jne.

»Mikään maa ei voi johdonmukaisesti käyttää kuin yhtä arvojen mitta-asteikkoa *arvon mittaamiseen*; sillä tämän mitta-asteikon on oltava yhdenmukainen ja muuttumaton. Millään tavaralla ei ole yhdenmukaista ja muuttumatonta arvoa verrattuna toiseen tavarahan: sillä on sellainen vain suhteessa itseensä. Kultaraha on aina saman arvoinen kuin toinen, jolla on täsmälleen sama pitoisuus ja paino ja joka on samassa paikassa. Tätä ei voi kuitenkaan sanoa *sekä* kullasta että jostakin toisesta tavarasta, esimerkiksi hopeasta» («*The Economist*», Volume I, n:o 37, 11. toukokuuta 1844, s. 771). »*Punta* on pelkkä laskunimi, joka viittaa annettuun ja muuttamattomaan standardilaatuiseen kultamäärään» (sama). »Kun sanotaan, että kultaunssille voidaan antaa 5 punnan arvo 3 punnan 17 shillingin $10\frac{1}{2}$ pennyn sijasta, sanotaan vain, että unssista pitäisi vastedes lyödä 5 sovereignia* $3\frac{429}{480}$ sovereignin sijasta. Emme muuttaisi sillä *kullan arvoa*, vaan ainoastaan *punnan* tai *sovereignin painon* ja siis niiden *arvon*. Kultaunssin arvo olisi nyt kuten ennenkin sama suhteessa vehnään ja kaikkiin muihin tavaroihin. Kun punta sen sijaan edustaisi pienempää kultaunssin osaa kuin aikaisemmin, vaikka sillä onkin sama nimi kuin aikaisemmin, niin vastaavasti se edustaisi pienempää vehnän ja muiden tavaroiden määrää. Merkitsisi samaa, jos sanoisimme, että *vehnäquarteria ei pidä jakaa enää 8, vaan 12 busheliksi*; siten emme voisi muuttaa vehnän arvoa, vaan ainoastaan pienentää busheliin mahtuvaa määrää ja siten tämän arvoa» (sama, s. 772).

»Tapahtuupa [kullan arvossa] millainen tilapäinen tai pysyvä muutos tahansa, sen *hinta* ilmaistaan aina samalla rahasummalla; kultaunssi on entiseen tapaan yhtä kuin 3 £ 17 sh. $10\frac{1}{2}$ d. meidän rahaamme. Sen arvon muuttuminen tulee ilmi siitä, saako sillä ostetuksi suuremman vai pienemmän määrän muita tavaroita» («*The Economist*». Vol. I, n:o 42, 15. kesäkuuta 1844, s. 890).

Ideaalista tankoa pitää verrata esimerkiksi Brasilian *ideaaliseen milreisiin* (samoin Englannin puntaan pankkiseteleiden arvon alenemisen kausina jne.). Kiinteää on tässä nimi *milreis*, muuttuvaa sen ilmaiseman kullan tai hopean määrä.

»Buenos Airesissa ei paperirahaa (paperidollareita) vaihdeta kultaan. Nämä dollarit olivat aluksi yhtä kuin 4 shillinkiä 6 pennyä kukin; nyt ne ovat suunnilleen $3\frac{3}{4}$ pennyä ja ovat laskeneet jopa $1\frac{1}{2}$ pennyn. Aikaisemmin kyynärä verkkaa oli 2 dollaria, nyt se on paperirahan arvon laskun täh-

* — yhden punnan arvoinen englantilainen kultaraha (jossa oli hallitsijan kuva). *Toim.*

den *nimellisesti* 28 dollaria» [»The Economist». Vol. I, n:o 57, 28. syyskuuta 1844, s. 1253].

»Voi sanoa, että Skotlannissa 1 punnan suuruinen ja sitä suurempi *vaihtoväline*», jota ei pidä sekoittaa arvon mitta-asteikkoon, »on yksinomaan paperirahaa, eikä kultaa ole lainkaan kierrossa. Kuitenkin kulta on arvon mitta-asteikko aivan yhtä suuressa määrin kuin se olisi jos kierrossa olisi pelkkää kultaa, sillä paperiraha on vaihdettavissa *samaan kiinteään määrään* tätä metallia; ja paperiraha kiertää vain sen uskon varassa, että se on siten vaihdettavissa» (»The Economist». Vol. I, n:o 58, 5. lokakuuta 1844, s. 1275).

»Epäluottamuksen aikoina guineoita* *kootaan varastoon*» (Thornton H. An Enquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain. Lontoo 1802, s. 48).

Räikeistä rahan kätkemisen ilmenemismuodoista huolimatta itse rahan *kätkemisen periaate*, jolloin raha toimii itsenäisenä arvona, on rahan kiertoon perustuvan vaihdon *eräs välttämätön momentti*. Sillä jokainen tarvitsee, kuten Adam Smith⁷⁰ sanoo, oman tavaransa ohella kohtalaisen määrän, tietyn osuuden *»yleistä tavaraa»*.

»*Kauppamiehenä toimivan omaisuus on kaupanteossa*» (Thornton, mt., s. 21).

[6] ARVON MÄÄRÄYTYMISESTÄ TYÖN PERUSTEELLA]

»Yhtä suuret pääomat eli toisin sanoen yhtä suuret määrät kasaantunutta työtä panevat usein liikkeeseen eri suuret määrät välitöntä työtä, mutta tämä ei muuta asiaa millään tavoin» (Torrens. An Essay on the Production of Wealth. Lontoo 1821, s. 29—30). »Yhteiskunnan varhaisvaiheessa *tavaroiden suhteellisen arvon määrää* työn kokonaismäärä, sekä tuotantoon käytetty kasaantunut että välitön työ. Mutta siitä lähtien kun pääomia alkaa kasaantua ja kapitalistien luokka erottautuu työläisten luokasta, kun jollakin teollisuuden haaralla toimiva yrittäjä ei itse tee töitään, vaan tarjoaa toisille toimeentulon ja materiaalit, siitä lähtien tavaroiden vaihtoarvon määrää tuotantoon käytetyn pääoman paljous eli kasaantuneen työn paljous» (s. 33, 34). »Niin kauan kuin kaksi pääomaa ovat yhtä suuret, niiden tuotteet ovat *arvoltaan yhtä suuret*, muuttelemmepa miten tahansa niiden liikkeeseen paneman tai niiden tuotteiden vaatiman välittömän työn määrää. Jos pääomat ovat erisuuret, niiden tuotteiden arvot ovat erisuuret, vaikka kuhunkin tuotteeseen käytetyn työn kokonaismäärä olisikin täsmälleen yhtä suuri» (s. 39). Siten *»vaihtoarvon määrää* tämän kapitalistien ja työläisten eroamisen jälkeen pääoman paljous, kasaantuneen työn paljous, eikä tuotantoon käytetyn kasaantuneen ja välittömän työn summa, niin kuin ennen erotautumista» (s. 39—40).

Herra Torrens osuu sekaannuksellaan oikeaan verrattuna ricardolaisten abstraktiin tyyliin. Sinänsä hänen esityksensä on kuitenkin perin pohjin virheellinen. Ensinnäkin arvon määräytymistä pelkän työajan perusteella tapahtuu vain pääoman tuotannon [VII—39] pohjalla, ts. vain kahden luokan eriytymisen pohjalta. Kun *hinnat* asetetaan yhtäläisiksi saman keskimääräisen voiton-

* — guinea oli englantilainen kultaraha, yhtä kuin 21 shillinkiä. *Tolm*

suhdeluvun perusteella — (ja tämäkin on ymmärrettävä *cum grano salis**) — ei sillä ole *mitään* tekemistä arvon määräytymisen kanssa, vaan päinvastoin arvon määräytyminen on sen *edellytys*. Tämä kohta on tärkeä ricardolaisten virheen osoittamisen kannalta.

Lisäarvon — käsitettynä voitoksi — suhdeluvun määrävät 1) itse lisäarvon suuruus, 2) elollisen työn suhde kasaantuneeseen työhön (työpalkkaan käytetyn pääoman suhde [pysyvänä pääomana] käytettyyn pääomaan). On tutkittava erityisesti molempia syitä, jotka määräävät kohdat yksi ja kaksi. Esimerkiksi maankorkoa koskeva laki kuuluu kohtaan yksi. Toistaiseksi edellytämme välttämättömän työn sellaisenaan, ts. edellytämme, että työläinen saa aina vain välttämättömän minimipalkan. Tämä edellytys on tietysti tarpeen jotta voitaisiin määrittää voiton lait, siltä osin kuin palkan nousu ja lasku tai maanomistuksen vaikutus ei määrää niitä. Analyysin edetessä kaikki *pysyviksi oletetut* tekijät tulevat muuttuviksi. Mutta analyysia voidaan kehittää eteenpäin sekoittamatta kaikkea vain olettamalla jokin tekijät alussa pysyviksi. Sitä paitsi on käytännöllisesti katsoen varmaa, että vaihteleva välttämättömän työn mitta-asteikko eri aikoina ja eri maissa miten tahansa tai vaihteleva sen suhteellinen suuruus miten paljon tahansa raakatuotteiden vaihtuvien hintojen seurauksena tai muuttuupa sen absoluuttinen tai suhteellinen suuruus työn kysynnän ja tarjonnan vaikutuksesta, niin jokaisena tiettyinä ajanjaksona mitta-asteikkoa on pidettävä pääoman kiinteästi asettamana ja on toimittava sen mukaan. Itse näiden muutosten tarkastelu kuuluu kokonaan palkkatyötä käsittelevään lukuun.

»Vaihtoarvoa eivät määrää absoluuttiset, vaan suhteelliset tuotantokustannukset. Jos kullan tuotantokustannukset pysyisivät samoina kaikkien muiden esineiden tuotantokustannusten kaksinkertaistuessa, silloin kullan ostovoima vähenisi suhteessa kaikkiin muihin esineisiin; sen vaihtoarvo lasqisi puolella. Ja seuraus tästä kullan vaihtoarvon alenemisesta on aivan sama kuin jos kaikkien muiden esineiden tuotantokustannukset olisivat pysyneet samoina ja kullan tuotantokustannukset olisivat supistuneet puoleen» (*Torrens, mt., s. 56—57*).

Tämä on tärkeää hintojen kannalta. Arvon määräytymisen kannalta sillä ei ole mitään merkitystä, se on vain tautologiaa. Tavarahan arvon määrää sen sisältämän työn paljous. Se merkitsee, että tavara vaihtuu samaan työmäärään jokaisessa muussa käyttöarvon muodossa. Näin ollen on selvää, että jos esineen *a* tuottamiseen välttämätön työaika kaksinkertaistuu, niin enää sen pelkkä puolikas on yhtä suuri kuin sen aikaisempi vastike *b*.

* — sananmukaisesti: »suolan jyväsellä»; laajemmassa merkityksessä: »käsitettävä harkintaa käyttäen», »ei kirjaimellisesti». *Toim.*

Koska vastikkeen määrää työajan eli työn paljouden yhtäläisyys, niin arvon eron määrää tietenkin työajan erilaisuus eli työaika on arvon mitta.

* * *

»Vuonna 1826 erilaiset puuvillan tuotannossa käytetyt koneet tekivät yhdelle ihmiselle mahdolliseksi korvata 150 ihmisen työn. Jos oletamme, että tällä tuotantohaaralla työskentelee nykyään 280 000 ihmistä, niin 50 vuotta sitten alalla olisi tarvittu 42 miljoonaa» (*Hodgskin. Popular Political Economy. Lontoo 1827, s. 72*).

»Jalometallien suhteellinen arvo muihin tavaroihin verrattuna määrää, kuinka paljon metalleja on annettava vaihdettaessa muihin esineisiin; tietynä ajanjaksona tehtävien kauppojen luku puolestaan määrää, paljonko rahaa tarvitaan, sikäli kuin raha on kaupanteon väline» (sama, s. 188).

»On lukuisia syitä olettaa, että yksilöt aloittivat rahan lyömisen ja harjoittivat sitä ennen kuin hallitukset ottivat sen itselleen ja tekivät siitä monopolin. Tällainen oli tilanne pitkiä aikoja Venäjällä (ks. *Storch*⁷¹)» (sama, s. 195, alaviitta).

Hodgskin on eri mieltä kuin romanttinen Müller*:

»Rahapaja lyö rahaksi vain mitä yksityiset ihmiset tuovat sinne ja täysin epäviisaasti se ei veloita heiltä mitään tästä lyömistyöstä. Sen sijaan se verottaa kansakuntaa siitä hyödystä, jonka rahalla kauppaa käyvät saavat» (sama, s. 194).

[7] KONEET JA LISÄTYÖ. PÄÄOMA JA VOITTO

Kaikkien näiden rahaa koskeneiden sivuhyppäysten jälkeen, — ja teemme niitä silloin tällöin vieläkin ennen kuin päätämme tämän luvun, — palaamme takaisin lähtökohtaamme (ks. s. 25**).

Seuraavassa on esimerkki siitä, miten myös jalostusteollisuudessa koneiden parantaminen ja sen synnyttämä tuotantovoiman lisäys luo raaka-ainetta (suhteellisesti) sen sijaan että vaatisi raaka-aineen absoluuttista lisäämistä:

»Pellavateollisuudessa *tehdasjärjestelmä* syntyi sangen myöhään. Englannissa ja Irlannissa suurin osa pellavalangasta kehrättiin ennen vuotta 1828 käsin. Näihin aikoihin pellavankehruukoneissa tapahtui etenkin Peter Fairbairnin Leedsissä tekemien sitkeiden yritysten ansiosta niin suuria parannuksia, että koneet tulivat hyvin yleiseen käyttöön. Siitä lähtien kehräämöitä rakennettiin laajasti Belfastiin ja muualle Pohjois-Irlantiin, samoin kuin eri puolille Yorkshirea, Lancashirea ja Skotlantia. Niissä kehrättiin hienoa lankaa ja muutaman vuoden kuluttua käsin kehräämisestä luovuttiin. Nykyään valmistetaan hienoa rohdinlankaa sellaisista aineksista, jotka olisi 20 vuotta sitten heitetty jätteinä menemään» (*The Economist* 31. elokuuta 1850, s. 954).

Kaikessa koneiden käytössä — tarkastelkaamme tapausta sellaisena kuin se välittömästi esiintyy, jolloin kapitalisti sijoittaa

* Ks. tämän teoksen II osan s. 272—273. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 245. *Toim.*

osan pääomastaan välittömän työn sijasta koneisiin,— osa pääomasta otetaan pois vaihtelevasta ja itseään lisäävästä osasta, ts. siitä osasta, joka vaihdetaan elolliseen työhön, ja liitetään pysyvään osaan, jonka arvo vain uusinnetaan tai säilytetään tuotteessa. Mutta näin tehdään, jotta vaihtelevan pääoman jäljelle jäävän osan tuottavuutta lisättäisiin.

Ensimmäinen tapaus: koneiden arvo on yhtä suuri kuin niiden korvaaman työvoiman arvo. Tässä tapauksessa luotu uusi arvo ei lisääntyisi, vaan vähenisi, jos työvoiman jäljelle jäävän osan lisätyöaika ei kasvaisi samassa määrin kuin sen lukumäärä on vähentynyt. Jos 100 työläisestä poistetaan 50 korvaamalla heidät koneilla, niin jäljelle jääneiden 50 on luotava yhtä paljon lisätyöaika kuin 100 loi aikaisemmin. Jos nämä 100 työläistä tekevät 1 200 työtunnista 200 lisätuntia, täytyy 50 jäljelle jääneen työläisen antaa nyt yhtä paljon lisätyöaika, ts. 4 tuntia päivittäin aikaisemmin 2 sijasta. Tässä tapauksessa lisätyöaika ($50 \times 4 = 200$) on sama kuin aikaisemmin ($100 \times 2 = 200$), siitä huolimatta, että absoluuttinen työaika on pienentynyt. Tässä tapauksessa tilanne on sama pääomalle, jolle vain lisätyön tuottaminen on tärkeää. Tässä tapauksessa jalostettu raaka-aine olisi pysynyt samana; siis myös raaka-aineiden vaatimat menot olisivat pysyneet samoina; työvälineiden vaatimat menot olisivat lisääntyneet; työn vaatimat menot olisivat vähentyneet. Tuotteen kokonaisarvo olisi sama, koska se olisi yhtä kuin sama esineellistyneen ja lisätyöajan summa.

Tällainen tilanne ei olisi pääomalle mikään kannustin [hankkia koneita]. Se mitä pääoma voittaisi yhtäällä — lisätyöajan merkityksessä, sen se häviäisi siinä pääoman osassa, joka menee tuotantoon esineellistyneenä työnä, ts. pysyvänä arvona. On kuitenkin pidettävä mielessä, että koneet korvasivat puutteellisemat tuotantovälineet, joilla oli tietty arvo, ts. ne hankittiin vaihdossa tietyllä rahasummalla. Vaikkakaan ei liiketoimintaa jo harjoittavalta kapitalistilta, niin liiketoiminnan vasta aloitavalta kapitalistilta on vähennettävä koneiden kustannuksista se pääoman osa, joka käytettiin [tuotantovälineisiin] tuotantovoiman alhaisella tasolla.

[VII—40] Jos siis esimerkiksi hankittaessa koneita 1 200 punnalla (50 työläisen työvoiman hinta) aikaisemmin tuotantovälineisiin käytetty menoerä, vaikkapa 240 puntaa, jää pois, niin [koneiden aiheuttamat] pääoman ylimääräiset kustannukset ovat vain 960 puntaa (40 työläisen hinta vuodessa). Jos siis tässä tapauksessa jäljelle jääneet 50 työläistä tuottavat täsmälleen yhtä suuren määrän lisätyötä kuin aikaisemmin 100 työläistä, niin nyt tuotetaan 200 lisätyötuntia 2 160 punnan pääomalla, kun ne aikaisemmin tuotettiin 2 400 punnan pääomalla. Työläisten lukumäärä on vähentynyt puolella, lisätyön absoluuttinen suu-

ruus on pysynyt entisenä — 200 työtuntina. Myös työtarvikkeisiin käytetty pääoma on pysynyt samana, mutta lisätyön suhde pääoman pysyvään osaan on kasvanut absoluuttisesti.

Koska raaka-aineisiin käytetty pääoma on pysynyt samana, kun taas koneisiin käytetty on lisääntynyt, joskaan ei suhteessa työhön käytetyn pääoman vähenemiseen, niin *sijoitetun pääoman kokonaispaljous on pienentynyt*; lisätyö on pysynyt muuttumattomana, ts. se on kasvanut suhteessa pääomaan, eikä vain suhteessa siihen lisätyöajan kasvuun, joka on välttämätön lisätyöajan pitämiseksi entisellään työläisten määrän laskettua puoleen, vaan se on kasvanut enemmän: nimittäin sen suhteen mukaisesti, jossa vanhojen tuotantovälineiden vaatimat kustannukset vähennetään uusien tuotantovälineiden kustannuksista.

Koneiden käyttöönotto, eli yleisemmin sanottuna tuotantovoiman sellainen lisääminen, että itse tämä tuotantovoima on substraatiltaankin esineellistynyttä työtä ja vaatii siis kuluja, niin että osa aikaisemmin työhön käytetystä pääomasta käytetään rakenneosaksi siihen pääomaan, joka astuu tuotantoprosessiin pysyvänä arvona, — tällainen tuotantovoiman lisääminen voi tapahtua vain silloin kun lisätyöajan kokonaismäärä ei tyydy pysymään vain samana [sen absoluuttisesta määrästä], eikä siis tyydy kasvamaan vain suhteessa käytettyyn elolliseen työhön, vaan kasvaa enemmän kuin koneiden arvo suhteessa työstä pois pantujen työläisten arvoon.

Näin voi tapahtua joko siitä syystä, että nyt vähennetään kaikki ne kulut, jotka menivät aikaisempaan tuotantovälineeseen. Tässä tapauksessa *käytetyn pääoman kokonaissumma pienenee*, ja vaikka käytetyn työn kokonaissumman suhde pääoman pysyvään osaan onkin pienentynyt, on lisätyöaika pysynyt samana ja niin muodoin kasvanut paitsi suhteessa työhön käytettyyn pääomaan, välttämättömään työaikaan, myös suhteessa koko pääomaan, pääoman kokonaisarvoon, koska viimeksi mainittu on pienentynyt.

Tai sitten koneiden arvo voi olla yhtä suuri kuin nyt tarpeettomaksi tulleen elollisen työn aikaisempi arvo, mutta niin että lisätyön suhde [välttämättömään työhön] [vaihtelevan] pääoman jäljelle jääneessä osassa on lisääntynyt siinä määrin, että 50 työläistä eivät vain anna yhtä paljon lisätyötä kuin aikaisemmin 100, vaan enemmän. Olettakaamme esimerkiksi, että jokainen työläinen antaa 4 tunnin sijasta $4 \frac{1}{4}$ tuntia. Mutta tässä tapauksessa vaaditaan suurempaa raaka-aineeseen yms. menevää pääoman määrää, sanalla sanoen suurempaa kokonaispääomaa.

Kun kapitalisti, joka piti aikaisemmin 2 400 punnalla 100 työläistä työssä vuoden, panee pois työstä 50 ja korvaa heidät 1 200 puntaa maksavalla koneella, niin tämä kone — siitä huolimatta, että se maksaa kapitalistille yhtä paljon kuin 50 työläistä

aikaisemmin,— on pienemmän työläismäärän tuote, koska koneen ostanut kapitalisti maksaa sen myyneelle kapitalistille pait-si välttämättömän työn, myös lisätyön. Tai jos kapitalistimme rakennuttaisi koneen itse ja se olisi 50 työläisen tuote, niin hän käyttäisi heitä vain välttämättömään työhön.

Koneita käytettäessä siis lisätyöaika kasvaa ja välttämätön työaika vähenee absoluuttisesti. Siihen voi liittyä sekä käytetyn pääoman absoluuttinen pieneneminen että sen kasvu.

* * *

Lisäarvo jonka itse pääoma on asettanut ja joka on mitattu sen lukusuhteella koko pääoman arvoon, on *voitto*. Elollinen työ pääoman anastamana ja itseensä imemänä ilmenee sen [pääoman] omana elinvoimana, sen itseään uusintavana voimana, jota sen oma liike, kierto, ja sen omaan liikkeeseen kuuluva aika, kiertoaika, lisäksi vielä muuntelevat. Vasta tällöin pääoma on asetettu itsensä ikuistavana ja moninkertaistavana arvona, ja samalla se edellytettynä arvona erottautuu itsestään asetettuna arvona.

Koska tuotantoon menee koko pääoma ja sen eri rakenneosat eroavat pääomana toisistaan vain muodollisesti ja ovat yhtäläisesti arvosummia, niin arvon luominen ilmenee yhtäläisesti immanenttisenä kaikille näille osille. Tämän lisäksi siitä syystä, että työhön vaihdettava pääoman osa toimii tuottavasti vain *pääoman muiden osien ollessa samanaikaisesti läsnä*,— ja tämän tuottavuuden suhteellista suuruutta edellyttävät arvon suuruus jne., näiden osien eri määritykset niiden keskinäisissä suhteissa (kiinteänä pääomana jne.),— niin lisäarvon, voiton tuotanto ilmenee pääoman kaikkien osien yhtäläisesti määräämänä. Koska yhtäältä työn ehdot on annettu pääoman objektiivisina rakenneosina ja toisaalta itse työ on annettu pääomaan sisältyvänä toimintana, niin koko työprosessi ilmenee pääoman omana prosessina ja lisäarvon tuottaminen pääoman tuotteena, eikä tämän tuotteen suuruuttakaan siitä syystä mitata sillä lisätyöllä, johon pääoma pakottaa työläisen, vaan se mitataan lisääntyneenä tuottavuutena, jonka pääoma antaa työlle.

Pääoman varsinainen tuote on *voitto*. Sikäli pääoma käsitetään nyt rikkauten lähteeksi. Mutta mikäli pääoma luo käyttöarvoja, se tuottaa käyttöarvoja, mutta *arvon määräämiä käyttöarvoja*: »juuri arvo muodostaa tuotteen» (Say⁷²). Tässä mielessä pääoma tuottaa kulutusta varten. Mikäli pääoma ikuistaa itseään alituisella työn uusimisella, ilmenee pääoma pysyvänä (permanent) arvona, tuotantoa varten edellytettynä, ja tuotanto on riippuvainen tämän arvon säilymisestä. Mikäli pääomaa vaihdetaan koko ajan yhä uudestaan, se ilmenee työrahastona.

Työläinen ei voi tietystikään tuottaa ilman työn esineellisiä

ehtoja. [VII—41] Nämä työn ehdot on pääomassa erotettu työläisestä, ne ovat häntä vastassa itsenäisinä. Työläinen voi suhtautua niihin työn ehtoina vain silloin kun pääoma on edeltä käsin anastanut itselleen hänen työnsä. Pääoman kannalta näyttää siltä, että työn objektiiviset ehdot eivät ole työläiselle välttämättömiä, vaan välttämätöntä on, että nämä ehdot ovat olemassa *itsenäisinä työläistä vastassa, että työläinen on erotettu niistä, että ne kuuluvat kapitalistille*, ja että tämä erillisyys kumoutuu vain siten, että työläinen luovuttaa tuottavan voimansa pääomalle, minkä korvaukseksi pääoma säilyttää sen abstraktisena työvoimana, ts. nimenomaan pelkkänä kykynä uusintaa rikkautta pääomana, joka on sitä hallitseva voima.

Siten pääoman kaikki osat tuottavat samanaikaisesti voittoa — sekä liikkuva osa (joka on käytetty työpalkkaan, raaka-aineisiin jne.) että kiinteään pääomaan käytetty osa. Pääoma voi uusintaa itsensä joko liikkuvan pääoman muodossa tai kiinteän pääoman muodossa. Koska olemme nähneet edellä* kierron tarkastelussa, että pääoman arvo palaa takaisin eri muodoissa aina sen mukaan, kumman näistä kahdesta muodosta se on omaksunut, ja koska voittoa tuottavan pääoman kannalta ei vain arvo palaa yksinkertaisesti takaisin, vaan pääoman arvo yhdessä voiton kanssa, arvo itsensä säilyttävänä ja arvo itseään lisäävänä, niin pääoma esiintyy näissä molemmissa muodoissa voittoa tuottavana muodoltaan erilaisena.

Liikkuva pääoma menee kokonaan kiertoon pitäen käyttöarvoaan vaihtoarvonsa kantajana ja vaihtuu tällä tavoin rahaan, ts. se myydään kokonaan, vaikka joka kerta vain osa siitä menee kiertoon. Mutta yhden kierroksen aikana liikkuva pääoma on siirtynyt tuotteena kokonaan kulutukseen (onpa se sitten yksilöllistä tai puolestaan taas tuottavaa kulutusta), ja sen arvo on uusinnettu kokonaan. Tähän arvoon sisältyy lisäarvo, joka ilmenee nyt voittona. Liikkuva pääoma luovutetaan käyttöarvona, jotta se tulisi realisoiduksi vaihtoarvona. Tämä on siis *myyntiä voitolla*.

Sitä vastoin olemme nähneet, että kiinteä pääoma palaa takaisin vain osina useampien vuosien aikana, liikkuvan pääoman useampien kierrosten aikana, ja lisäksi vain siinä määrin kuin se kuluu (välittömässä tuotantotapahtumassa), menee kiertoon vaihtoarvona ja palaa takaisin vaihtoarvona**. Mutta nyt sekä vaihtoarvon meno kiertoon että paluu siitä asetetaan paitsi pääoman arvon, samalla myös voiton menoksi ja paluuksi, niin että tiettyä pääoman osuutta vastaa tietty voiton osuus.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 189—206, 209—214. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen II osan s. 196—197, 204—206. *Toim.*

»Kapitalisti odottaa yhtäläistä etua sijoittamansa pääoman jokaisesta osasta» (*Malthus. Principles of Political Economy. 2nd edition. Lontoo 1836, s. 268*).

»Rikkauden ja arvon liittää ehkä läheisimmin toisiinsa se, että arvon on tuotettava rikkautta» (sama, s. 301).

{»*Kiinteä pääoma*» (puuvillatehtaissa) »suhteutuu liikkuvaan pääomaan tavallisesti kuten 4:1, ja jos siis tehtailijalla on 50 000 punttaa, hän käyttää siitä 40 000 tehtaan pystyttämiseen ja sen täyttämiseen koneilla ja vain 10 000 raaka-aineiden (puuvilla, hiili jne.) ostoon ja palkkojen maksuun» (*Senior N. W. Letters on the Factory Act, as it Affects the Cotton Manufacture. Lontoo 1837, s. 11—12*).

»Kiinteässä pääomassa tapahtuu lakkaamatonta huononemista, jota ei aiheuta vain kulumisen, vaan myös mekaniikan alituiset edistysaskelet...» (sama, s. 12).

»Nykyisen lainsäädännön mukaan tehdas, jossa pidetään työssä alle 18-vuotiaita, saa olla toiminnassa korkeintaan $11\frac{1}{2}$ tuntia päivää kohti, ts. 12 tuntia 5 päivänä ja 9 tuntia lauantaina. Seuraava erittely osoittaa, että näin toimivan tehtaan koko *nettovoitto* on peräisin *viimeisestä työtunnista*. Olettakaamme, että tehtailija sijoittaa 100 000 punttaa: 80 000 tehtaaseensa ja koneisiin ja 20 000 raaka-aineisiin ja palkkoihin. Jos oletetaan, että pääoma tekee kierroksen vuodessa ja bruttovoitto on 15 %, täytyy tämän tehtaan vuotuisen tavarantuotannon arvoltaan 115 000 punttaa. Sen muodostaa 20 000 punnan liikkuvan pääoman jatkuva muuttuminen rahasta tavaraksi ja palaaminen tavarasta rahaksi» (tosiasiassa tässä tapahtuu lisätyön muuttuminen ensin tavaraksi ja sitten sen palaaminen taas välttämättömäksi työksi jne.) »hieman yli kahden kuukauden mittaisina jaksoina. Kukin 23:sta puolen tunnin työjaksosta tuottaa näistä 115 000 punnasta $\frac{5}{115}$ eli $\frac{1}{23}$. Koko 115 000 punnan summasta eli $\frac{23}{23}$:sta korvaa $\frac{20}{23}$ eli siis 100 000 punttaa vain pääoman. $\frac{1}{23}$ (eli 5 000 punttaa 115 000 punnasta) korvaa tehtaan ja koneiden kulumisen. Jäljelle jäävä $\frac{2}{23}$, ts. viimeiset 2 jokaisen työpäivän 23 puolituntisesta tuottaa 10 % nettovoiton. Jos tehdas voitaisiin näin ollen pitää (hintojen pysyessä muuttumattomina) toiminnassa 13 tuntia $11\frac{1}{2}$ sijasta lisäämällä liikkuvaa pääomaa suunnilleen 2 600 punnalla, niin nettovoitto kasvaisi yli kaksinkertaiseksi».

(Tämä merkitsisi, että 2 600 punnan [raaka-aineet] muokattaisiin käyttämättä vastaavasti suurempaa kiinteää pääomaa ja *maksamatta työlle mitään*. Brutto- ja nettovoitto on yhtä kuin raaka-aine, joka jalostetaan kapitalistille *ilmaiseksi*, ja silloin yksi lisätunti on tietysti = 100 %, kun lisätyö on vain $\frac{1}{12}$ päivästä, niin kuin herra roskanpuhuja virheellisesti olettaa, eli vain $\frac{2}{23}$, niin kuin Senior sen sanoo.)

»Jos toisaalta työpäivää lyhennettäisiin (hintojen pysyessä muuttumattomina) 1 tunnilla, se hävittäisi nettovoiton, ja jos lyhennys olisi $1\frac{1}{2}$ tuntia, bruttovoittokin häviäisi. Liikkuva pääoma tulisi kyllä korvatuksi, mutta ei olisi mitään rahastoa, josta korvattaisiin kiinteän pääoman lisääntyvä huononeminen» (sama, s. 12—13).

(Yhtä virheellisiä kuin hra Seniorin tiedot ovat, yhtä tärkeä on hänen havaintoesimerkkinsä meidän teoriamme kannalta.)

»Kiinteän pääoman suhde liikkuvaan kasvaa jatkuvasti kahdesta syystä: 1) mekaanisten parannusten tendenssinä on siirtää koneisiin yhä enemmän tuotannollista työtä, 2) kuljetusvälineiden paraneminen ja siitä johtuva tehtailijan hallussa olevan ja käyttöä odottavan raaka-ainevaraston pieneminen. Kun hiili ja puuvilla kuljetettiin aikaisemmin vesitse, pakotti epä-

varma ja epäsäännöllinen saanti tehtailijan pitämään 2—3 kuukauden kulukselta vastaavan varaston. Nyt hän saa ne rautateitse satamasta tai kai-voksesta viikoittain tai pikemminkin päivittäin. Kun näin on, olen aivan varma, että muutaman vuoden kuluttua kiinteän pääoman suhde liikkuvaan on nykyisen sijasta 6 tai 7 tai jopa 10:1; ja *että tämän seurauksena pitkien työ-päivien tekeminen tulee entistä motivoitummaksi, koska se on ainoa keino lisätä suhteellisesti kiinteän pääoman tuottamaa voittoa.* Hra Ashworth sanoi mi-nulle: kun joku sekatyöläinen jättää lapion käsistään, hän tekee 18 pennyn pääoman toistaiseksi hyödyttömäksi. Kun joku meidän työläisistämme läh-tee tehtaalta, hän tekee 100 punnan arvoisen pääoman hyödyttömäksi» (sama, s. 13—14.)

{Tämä on erinomainen esimerkki siitä, että pääoman hallites-sa ei koneiden käyttö lyhennä, vaan pidentää työtä. Sen sijaan se lyhentää välttämätöntä työtä, mutta ei sitä työtä, joka on välttämätöntä kapitalistille. Koska kiinteä pääoma menettää arvoaan, mikäli sitä ei käytetä tuotannossa, niin sen kasvu liittyy pyrkimykseen tehdä työ *jatkuvaksi*. Mitä sitten tulee toiseen Seniorin esiin ottamaan kohtaan, niin [VII—42] liikkuvan pää-oman pieneneminen suhteessa kiinteään pääomaan olisi niin suuri kuin hän olettaa, jos hinnat pysyisivät muuttumattomina. Jos taas esimerkiksi puuvilla laskee alle keskimääräisen hintansa, niin tehtailija ostaa niin suuret varastot kuin hänen liikkuva pääomansa sallii, ja päinvastoin. Seniorin huomautus pitää sitä vastoin paikkansa hiilestä, jonka tuotanto on tasaista eivätkä mitkään erityiset syyt anna aiheutta odottaa, että kysyntä kas-vaisi poikkeuksellisesti.

Olemme nähneet*, että kuljetus ei määrää kiertoa eivätkä niin ollen myöskään kuljetusvälineet, sikäli kuin ne koskevat tuotteen saattamista markkinoille tai sen muuttamista tavarak-si; tältä kannalta ne itse näet kuuluvat tuotantovaiheeseen. Mutta ne määräävät kierron siinä määrin kuin ne 1) määräävät [pää-oman] palaamisen, 2) määräävät pääoman muuttumisen rahamuodosta takaisin tuotantoehdoiksi. Kapitalistin tarvitsee ostaa sitä pienempi varasto raaka- ja apuaineita mitä nopeammin ja kes-keytymättömämmin niitä on saatavissa. Näin ollen hän voi muut-taa yhden ja saman liikkuvan pääoman sitä useammin tähän muo-toon (tai uusintaa sen) ilman että sitä tarvitsee makuuttaa jou-tilaana pääomana. Toisaalta, niin kuin jo Sismondi huomautti, tämä puolestaan vaikuttaa siihen, että vähittäiskauppias, puo-dinpitäjä, voi uusia varastonsa sitä nopeammin, siis hänelle on vähemmän tähdellistä pitää tavaroita varastossa, koska hän voi saada uuden millä hetkellä hyvänsä.

Kaikki tämä osoittaa miten kasaaminen varastoimisen merki-tyksessä vähenee tuotannon kehittyessä ja lisääntyy vain kiinteän pääoman muodossa, samalla kun jatkuvan samanaikaisen työn (tuotannon) säännöllisyys, voimaperäisyys ja laajuus kasvavat.

* Ks. tämän teoksen II osan s. 15—24. *Toim.*

Kuljetusvälineiden nopeus yhdessä niiden monipuolisuuden kanssa muuttaa yhä enemmän (maataloutta lukuun ottamatta) edeltävän työn välttämättömyyden — liikkuvan pääoman osalta — samanaikaisen, muusta riippuvaisen, eriytyneen tuotannon välttämättömyydeksi. Tämä huomautus on tärkeä kasaantumista käsittelevässä jaksossa.}

»Alkuvaiheessa meidän puuvillatehtaamme pidettiin käynnissä vuorokauden ympäri. Tästä käytännöstä on miltei luovuttu siksi että koneiden puhdistaminen ja korjaaminen oli vaikeaa ja että vastuu jakaantui kun työnjohtajien, kirjanpitäjien ym. joukko oli pidettävä kaksinkertaisena. Kuitenkin tehtaamme olivat käynnissä yleensä 70—80 tuntia viikossa, kunnes Hobhousen laki lyhensi työajan 69 tuntiin (*Senior, mt., s. 15*).

[8] NUMEROTIETOJA KONEIDEN KÄYTTÖNOTON VAIKUTUKSESTA VÄLTÄMÄTTÖMÄN JA LISÄTYÖN SUHTEESEEN]

»Bainesin mukaan ensiluokkaisen puuvillakehräämön rakennukset, koneet, höyrykoneet ja kaasujohdot maksavat vähintään 100 000 puntaa. Sadan hevosvoiman höyrykone käyttää 50 000 värttinää ja ne tuottavat 62 500 mailia hienoa puuvillalankaa päivässä. Tällaisessa tehtaassa 1 000 työläistä kehrää yhtä paljon lankaa kuin 250 000 kehräisi ilman koneita» (*Laing S. National Distress; its Causes and Remedies. Lontoo 1844, s. 75*).

»Kun voitot laskevat, liikkuva pääoma on jossain määrin taipuvainen muuttumaan kiinteäksi pääomaksi. Jos korkokanta on 5 %, pääomaa ei käytetä uusien teiden, kanavien tai rautateiden rakentamiseen, elleivät nämä työt tuota vastaavan suuruista korkoa. Jos korkokanta on sen sijaan vain 3 tai 4 %, niin pääomaa sijoitetaan tällaisiin parannustöihin, vaikka se tuottaisikin vain vastaavasti alhaisemman koron. *Osakeyhtiöt*, joilla tavoitellaan suuria parannuksia, ovat voiton laskevan suhdeluvun luonnollinen tuote. Se ajaa yksilöitä myös kiinnittämään pääomansa rakennusten tai koneiden muotoon» (*Hopkins Th. Great Britain for the Last Forty Years. Lontoo 1834, s. 232*).

»McCulloch arvioi puuvillateollisuudessa toimivien määrän ja tulot seuraavasti:

833 000 kutojaa, kehrääjää, valkaisijaa jne., kunkin palkka 24 puntaa	
vuodessa	20 000 000 puntaa
111 000 puuseppää, koneenhoitajaa,	
tekniikkaa jne., 30 puntaa kukin.	3 333 000 puntaa
<hr/>	
944 000	
Voitto, työnjohto, hiili	
ja konetarvikkeet	6 667 000 puntaa
	<hr/>
	30 000 000 puntaa

6²/₃ miljoonasta punnasta 2 miljoonan oletetaan menevän hiileen, rautaan ja muihin materiaaleihin, koneisiin ja muihin kuluihin ja antavan työtä 66 666 hengelle 30 punnan vuosipalkalla, joten työväestön kokonaismäärä [yhdessä edellä mainittujen 944 000 hengen kanssa] on 1 010 666 henkeä.

Heihin on vielä lisättävä lapset, vanhukset ja muut, jotka ovat riippuvaisia työtä tekevästä eli 505 330. Siten työpalkoista elävien kokonaismääräksi saadaan 1 515 996 henkeä. Näihin on lisättävä vielä ne, jotka elävät suoraan tai epäsuorasti $\frac{4}{3}$ miljoonan punnan voitoista» (*Hopkins, mt., s. 336, 337*).

Tämän laskelman mukaan siis 833 000 työläistä toimii suoraan [puuvilla] teollisuudessa, 177 666 kone- ja apuainetuotannossa, jonka vain koneiden käyttöönotto on tehnyt tarpeelliseksi. Mutta viimeksi mainituille on laskettu 30 puntaa kullekin; jotta heidät voitaisiin sulauttaa työn laadusta riippumatta 833 000 [puuvillatyöläisen] joukkoon, heille on laskettava 24 puntaa hengelle; sen mukaan 5 333 000 puntaa jakaantuisi noin 222 208 työläiselle; se merkitsisi noin yhtä koneiden ja apuainetuotannossa toimivaa $3 \frac{3}{4}$ puuvillatuotannossa toimivaa kohti. Se on siis vähemmän kuin 1 : 4, mutta olettaamme, että suhde on 1 : 4. Jos nyt 4 jäljelle jäävää [puuvillateollisuudessa työskentelevää] työläistä tekisi työtä vain sen verran kuin aikaisemmin 5, ja kunkin lisätyöaika olisi siis $\frac{1}{4}$ aikaisempaa pitempi, niin pääoma ei saisi [entistä suurempaa] voittoa. Jäljelle jäävien 4 työläisen olisi tehtävä enemmän lisätyötä kuin 5 teki aiemmin, eli koneiden valmistuksessa toimivien työläisten määrä on oltava suurempi kuin koneiden syrjäyttämien työläisten määrä. Koneet ovat edullisia pääomalle vain siinä määrin kuin ne lisäävät koneiden parissa työskentelevien työläisten lisätyöaikaa (koneistaminen ei lyhennä näiden työläisten lisätyöaikaa, vaan kasvattaa lisätyöajan suhdetta välttämättömään aikaan, niin että jälkimmäinen ei lyhene vain suhteellisesti samanaikaisten työpäivien lukumäärän säilyessä ennallaan, vaan lyhenee absoluuttisesti).

Absoluuttisen [lisä]työajan piteneminen edellyttää samanaikaisten työpäivien luvun pysyvän muuttumattomana tai kasvavan; samoin on asianlaita silloin kun työnjako yms. lisää tuotantovoimaa. Kaikkien kyseisissä töissä olevien työläisten kokonaistyöaika pysyy joko samana tai pitenee kummassakin tapauksessa. Koneita käytettäessä suhteellinen lisätyöaika kasvaa paitsi suhteessa välttämättömään työaikaan ja niin ollen suhteessa kaikkien työssä olevien työläisten kokonaistyöaikaan, vaan myös suhde välttämättömään työaikaan kasvaa kaikkien työssä olevien työläisten kokonaistyön vähetessä, ts. niin tapahtuu samanaikaisten työpäivien lukumäärän vähentyessä (lisätyöaikaan verrattuna).

Eräs glasgowilainen tehtailija antoi seuraavat tiedot *J. C. Symonsille*, joka on kirjoittanut kirjan »Arts and Artisans at Home and Abroad», Edinburgh 1839 (otamme tähän pitemmän lainauksen antaaksemme esimerkkejä kiinteän ja liikkuvan pääoman, palkkoihin käytetyn pääoman osan jne. suhteista).

[VII—43] Glasgow

»Kun rakennetaan koneistettu kutomo, jossa on 500 kutomakonetta ja jossa kudotaan hyvää Glasgowlille tyypillistä karttuunia ja paitakangasta, se maksaa 18 000 puntaa

Vuosituotanto sanokaamme 150 000 kpl
24 jaardin kankaita, 6 shillinkiä
kukin 45 000 puntaa

Nämä 45 000 puntaa koostuvat seuraavista eristä:

Korko sijoitetulle pääomalle ja koneiden kuoletuksille 1 800 puntaa

Höyryvoima, öljy, tali jne., koneiden huolto, työvälineet jne. 2 000 puntaa

Lanka ja pellava 32 000 puntaa

Työläisten palkat 7 500 puntaa

Oletettu voitto 1 700 puntaa

45 000 puntaa.»

(Symons J. C. Art and Artisans at Home and Abroad. Edinburgh 1839, s. 233).

Jos siis oletamme, että koneista on maksettava 5 % korko, niin bruttovoitto on $1700 + 900 = 2\,600$. Sen sijaan palkkoihin käytetty pääoma on vain 7500. Siten [brutto] voiton suhde työpalkkoihin on $26 : 75 = 5\frac{1}{5} : 15$. Se tekee $34\frac{2}{3}$ %.

»Todennäköiset kustannukset rakennettaessa puuvillakehräämö, jossa on käsikäyttöiset muulikoneet ja jonka on määrä tuottaa hyvää keskilaatuista lankaa n:o 40 23 000 puntaa (jos käytetään patentoituja selfakto-reita, summa on 2 000 puntaa suurempi)

Vuosituotanto nykyisillä puuvillan hinnoilla ja nykyisillä langan myyntihinnoilla 25 000] puntaa

Nämä 25 000 puntaa koostuvat seuraavista eristä:

10 % sijoitetulle pääomalle ja koneiden kuoletuksille 2 300 puntaa

Puuvilla 14 000 puntaa

Höyryvoima, öljy, tali, kaasu ja työvälineiden ja koneiden yleiset hoitokulut 1 800 puntaa

Työläisten palkat 5 400 puntaa

Voitto 1 500 puntaa

25 000 puntaa.»

(sama, s. 234).

(Siten liikkuva pääoma on 7 000 puntaa, sillä 1 500 on 5 % 30 000 punnasta⁷³.)

»Tehtaan viikkotuotannoksi lasketaan 10 000 naulaa lankaa» (sama, s. 234).

Näin siis [brutto]voitto on $1\,150 + 1\,500 = 2\,650$;
 $2\,650 : 5\,400$ (työpalkat) = $1 : 2\,2/53$. Se tekee $49\,8/108\%$.

»Kustannukset puuvillakehräämöstä, jossa on 10 000 kehruukonetta ja jonka on määrä tuottaa hyvänlaatuista lankaa n:o 24 20 000 puntaa

Jos otetaan tuotteen nykyinen arvo, niin vuosituotanto maksaa 23 000 puntaa

10 % sijoitetulle pääomalle ja koneiden kuoletuksille 2 000 puntaa

Puuvilla 13 300 puntaa

Höyryvoima, tali, öljy, kaasu, koneiden kunnossapito jne 2 500 puntaa

Työläisten työpalkat 3 800 puntaa

Voitto 1 400 puntaa

23 000 puntaa.
(sama, s. 235).

Bruttovoitto on tässä siis 2 400; työpalkat ovat 3 800;
 $2\,400 : 3\,800 = 24 : 38 = 12 : 19$. Se tekee $63\,3/19\%$.

Ensimmäisessä tapauksessa [lisäarvon suhdeluku] oli $34\,2/3\%$, toisessa tapauksessa se oli $49\,8/108\%$ ja kolmannessa se oli $63\,3/19\%$. Ensimmäisessä tapauksessa työpalkat ovat $1/6$ tuotannon kokonaishinnasta, toisessa yli $1/5$ ja kolmannessa alle $1/6$. Mutta ensimmäisessä tapauksessa työpalkan suhde pysyvän pääoman arvoon on $1 : 4\,8/15$, toisessa se on $1 : 5\,15/27$ ja kolmannessa $1 : 7\,7/19$. Samassa määrin kuin työpalkkoihin käytetyn pääomanosan suhde koneisiin ja liikkuvaan pääomaan yhdessä käytettyyn pääomanosaan pienenee (ensimmäisessä tapauksessa nämä osat tekevät yhdessä 34 000, toisessa 30 000 ja kolmannessa 28 000), on voiton tietystikin lisääntyvä suhteessa palkkaan käytettyyn osaan, jotta voittoprosentti säilyisi samana.

Työn koko paljouden, ts. samanaikaisten työpäivien lukumäärä kertaa työpäivänpituus, absoluuttinen väheneminen voi tulla ilmi kahdessa muodossa. Se tapahtuu joko ensiksi mainitussa muodossa, jolloin osa siihen asti työssä pidetyistä työläisistä erotetaan kiinteän pääoman (koneiden) käytön seurauksena. Tai sitten se tapahtuu niin, että koneiden käyttöönotto ehkäisee käytettyjen työpäivien määrän *lisääntymistä*, vaikka tuottavuus kasvaa ja lisäksi suuremmassa suhteessa (tietenkin) kuin se vähenee vastikään käyttöön otettujen koneiden »arvon» vuoksi. Sikäli kuin kiinteällä pääomalla on arvo, se ei lisää työn tuottavuutta, vaan vähentää sitä.

»Ylimääräinen työväestö antaisi tehtailijoille mahdollisuuden alentaa palkkatasoa; mutta varmuus siitä, että jokaista merkittävää alennusta seu-

raisivat välittömästi pitkien työnseisausten ja heidän tielleen kasattujen erilaisten esteiden aiheuttamat valtavat tappiot, panee tehtailijat valitsemaan mekaanisten parannusten hitaamman prosessin, joka ei vaadi uusia työläisiä, vaikka voi jopa kolminkertaistaa tuotannon» (*Gaskell P. Artisans and Machinery. Lontoo 1836, s. 314*).

»Silloin kun parannukset eivät aivan kokonaan syrjäytä työläistä, ne antavat yhdelle työläiselle mahdollisuuden tuottaa sellaisia tuotemääriä — tai pikemminkin valvoa sellaisten määrien tuotantoa — joihin vaaditaan nykyään 10 tai 20 työläistä» (sama, s. 315).

»On keksitty sellaisia koneita, joilla yksi ihminen voi tuottaa yhtä paljon lankaa kuin 250 tai jopa 300 ihmistä olisi voinut tuottaa 70 vuotta sitten. Edelleen on sellaisia koneita, joilla yksi mies tai poika voi painaa yhtä paljon karttuunia kuin 100 miestä tai 100 poikaa aikaisemmin. Kehräämöiden 150 000 työläistä tuottavat nyt niin paljon lankaa kuin 40 miljoonaa olisi voinut tuottaa käyttämällä yksinkertaista lankaa ja rukinpyörää» (sama, s. 316).

[VII—44] »Voi sanoa, että työ muodostaa välittömät markkinat tai välittömän käyttöalueen pääomalle. Se pääoman paljous, joka voidaan sijoittaa tietyllä hetkellä tiettyyn maahan tai koko maailmaan niin että se tuottaa vähintään tietyn voiton suhdeluvun, näkyy riippuvan pääasiassa siitä työmäärästä, joka sillä hetkellä olemassa oleva ihmispaljous saadaan tekemään kyseisen pääoman käytöllä (*An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption etc. Lontoo 1821, s. 20*. Muuan ricardolainen on kirjoittanut tämän teoksen Malthusin »Principles of Political Economy» -teosta vastaan).

[9]) TYÖN EHTOJEN VIERAANTUMINEN TYÖSTÄ KAPITALISMIN KEHITYKSEN MYÖTÄ

Se tosiasia, että työn tuotantovoimien kehittyessä työn esineellisten ehtojen, esineellistyneen [aineellistuneen] työn täytyy kasvaa prosenttisessa suhteessa elolliseen työhön (väittäjä on itse asiassa tautologinen, sillä mitä muuta työn kasvava tuotantovoima merkitsee kuin että välitöntä työtä tarvitaan vähemmän suuremman tuotteen luomiseksi ja että siis yhteiskunnallinen rikkaus tulee yhä suuremmassa määrin ilmaistuksi itse työn luomissa työn ehdoissa), ei ilmene pääoman kannalta niin, että yhteiskunnallisen toiminnan yksi momentti, esineellistynyt [aineellistunut] työ tulee toisen momentin, subjektiivisen, elollisen työn yhä mahtavammaksi ruumiiksi, vaan niin, että — ja tämä on tärkeää palkkatyön kannalta — työn objektiiviset ehdot saavat elolliseen työhön nähden yhä valtavamman itsenäisyyden, jota sen pelkät mitat jo ilmentävät, ja että yhteiskunnallinen rikkaus on yhä mahtavampina kertyminä työtä vastassa vieraana ja hallitsevana voimana. Painotus ei ole *esineellistyneisyydellä* [aineellistuneisuudella], vaan *vieraantuneisuudella*, luovutettuna olemisella, vieroitettuna olemisella [*Entfremdet-*, *Entäussert-*, *Veräussertsein*], sen valtavan esineellistyneen mahdin, joka on asettunut itse yhteiskunnallista työtä vastaan tämän eräänä momentti-

na, kuulumisella ei-työläiselle, vaan personifioituneille tuotantoehdoille, ts. pääomalle.

Sikäli kuin pääoman ja palkkatyön perustalla tämän esineellisen ruumiin luominen toimintaa varten toteutuu vastakohtasuhteessa välittömään työvoimaan nähden, sikäli kuin tämän työn esineellistymisen [aineellistumisen] prosessi ilmenee todellakin työläisen kannalta työn luovuttamisprosessina tai pääoman kannalta vieraan työn anastamisena,— sikäli tämä vääristyminen ja nurinkääntyminen on *todellista, eikä pelkästään luuloteltua*, pelkästään työläisten ja kapitalistien mielikuvissa esiintyvää. Mutta ilmeisesti tämä nurinkääntymisprosessi on vain *historiallinen* välttämättömyys, välttämättömyys tuotantovoimien kehitykselle vain tietyiltä historialliselta lähtökohdaltaan tai perustaltaan, mutta ei suinkaan mikään *absoluuttinen* välttämättömyys tuotannolle, vaan päinvastoin häviävä välttämättömyys, ja tämän prosessin tulos ja päämäärä (immanenttinen päämäärä) on kumota itse tämä perusta samoin kuin tämä prosessin muotokin.

Porvarilliset taloustieteilijät ovat niin sidottuja yhteiskunnan tietyn historiallisen kehitysvaiheen käsityksiin, että työn yhteiskunnallisten voimien *esineellistymisen* [aineellistumisen] välttämättömyys näyttää heistä niiden *vieraantumisen* välttämättömyydeltä suhteessa elolliseen työhön. Mutta samalla kun elollisen työn *välitön* luonne kumotaan pelkästään *yksittäisenä*, tai yleisesti pelkästään sisäisenä tai pelkästään ulkoisena, samalla kun yksilöiden toiminta asetetaan välittömästi yleiseksi eli *yhteiskunnalliseksi*, pyyhitään tuotannon esineellisistä momenteista pois tämä vieraantumisen muoto; ne itse asetetaan siinä samalla omaisuudeksi, orgaaniseksi yhteiskunnalliseksi ruumiiksi, jossa yksilöt uusintavat itseään erillisinä yksilöinä, mutta erillisinä, yhteiskunnallisina yksilöinä. Ehdot sille, että he ovat tällaisina elämänsä uusintamisprosessissa, tuottavassa elämänprosessissaan on luonut vasta itse historiallinen taloudellinen prosessi — niin objektiiviset kuin subjektiivisetkin ehdot, jotka ovat vain yksien ja samojen ehtojen kaksi eri muotoa.

Työläisen omistamattomuus ja aineellisen [esineellistyneen] työn omistama elollinen työ eli pääoman harjoittama vieraan työn anastaminen — kummatkin ilmaisevat vain vastapoleena yhtä ja samaa suhdetta — ovat porvarillisen tuotantotavan perusehtoja, eivät suinkaan sille yhdentekeviä satunnaisuuksia. Nämä jakaantumistavat edustavat itse tuotantosuhteita, vain *sub specie distributionis**. Näin ollen on perin järjetöntä kun esimerkiksi *John Stuart Mill* sanoo:

»Rikkauden tuotannon lait ja ehdot ovat luonteeltaan fyysisiä totuuksia... Samoin ei ole rikkauden jakaantumisen laita. Se on yksinomaan ihmi-

* — jakaantumisen näkökannalta. *Totm.*

sen luomien instituutioiden aikaansaannosta» (*Mill J. St. Principles of Political Economy. Vol. I. Lontoo 1848, s. 239, 250*).

Rikkauden tuottamisen »lait ja ehdot» ja »rikkauden jakaantumisen» lait ovat samoja lakeja eri muodoissa ja molemmat vaihtelevat, käyvät läpi samaa historiallista prosessia; ylipäätään ne ovat vain historiallisen prosessin momenteja.

Ei tarvitse olla erityisen terävä-älyinen käsittääkseen, että lähdeettäessä esimerkiksi maaorjuuden häviämisestä syntyneestä vapaasta työstä, ts. palkkatyöstä, koneet voivat *syntyä* vain vastakohtasuhteessa elolliseen työhön, sille vieraana omaisuutena ja vihamielisenä voimana; toisin sanoen koneiden on oltava työläistä vastassa pääomana. Mutta yhtä helppoa on ymmärtää, että koneet eivät lakkaa olemasta yhteiskunnallisen tuotannon tekijöitä silloin kun niistä tulee esimerkiksi yhteen liittyneiden työläisten omaisuutta. Mutta edellisessä tapauksessa niiden jakaantuminen, ts. se, että ne *eivät kuulu* työläiselle, on yhtä lailla palkkatyöhön perustuvan tuotantotavan ehto. Jälkimmäisessä tapauksessa muuttuneen jakaantumisen lähtökohtana olisi tuotannon *muuttunut*, uusi perusta, jonka vasta historiallinen prosessi synnyttää.

[10) MUISTIINMERKINTÖJÄ RAHASTA,
SIIRTOMAISTA, RAAKA-AINESÄÄSTÖISTÄ
JALOSTUSMENETELMIEN PARANTUESSA,
KORONKISKONNASTA, LUOTOSTA, TUOTTAVASTA
KULUTUKSESTA YM.]

Kulta on perulaisten kuvakielellä »auringon kyneleitä» (*Prescott W. H. History of the Conquest of Peru. 4th edition. Vol. I. Lontoo 1850, s. 92*).

»Ilman eurooppalaisten tuntemia työkaluja ja koneita ei kukaan yksilö olisi» (Perussa) »saanut paljon aikaan. Kun he sen sijaan tekivät työtä suurina massoina ja yhteisen johdon alaisina, he pääsivät uupumattomalla sitkeydellä tuloksiin» (sama, s. 127).

{Meksikolaisilla esiintyvä raha (sitä tavataan hallitsevassa asemassa olevan vaihtokaupan ja itämaistyyppisen maanomistuksen rinnalla) on

»eri osiin jaettu säädelty» [esivallan säätelemä] »kiertoväline. Rahaa olivat läpinäkyvät, kultahiekalla täytetyt putket, T:n muotoisiksi leikatut tinapalat ja pussit, joissa oli tietty määrä kaakaopapuja. 'Oi siunattu raha', sanoo Pietro Marttyyri (teoksessaan 'De Orbe Novo'*), 'joka antaa ihmis-kunnalle makeaa ja ravitsevaa juomaa ja suojelee sen viattomia haltijoita ahneuden helvetilliseltä sairaudelta, sillä sitä ei voi säilyttää pitkään eikä liioin kätkeä maahan'» (*Prescott W. II. History of the Conquest of Mexico, 5th edition. Vol. I. Lontoo 1850, s. 123*).

* — »Uudesta maailmasta». *Toim.*

»Eschwege arvioi vuonna 1823, että 80 vuoden aikana esiin kaivettujen timanttien yhteisarvo tuskin ylittää $1\frac{1}{2}$ vuoden aikana Brasiliassa tuotetun sokerin tai kahvin arvon» (*Merivale H. Lectures on Colonization and Colonies. Vol. I. Lontoo 1841, s. 52*). »Pohjois-Amerikan ensimmäiset» (englantilaiset) »uudisasukkaat viljelivät yhdessä kyliensä ympärille raivattua maata... Tämä tapa oli vallalla vuoteen 1619 asti Virginiassa» jne. (sama, I osa, s. 91—92).

»Vuonna 1593 cortes teki Filip II:lle seuraavan esityksen: 'Valladolidin cortes pyysi vuonna 1548 Teidän Majesteetiltanne, että kuningaskuntaan ei enää sallittaisi tuoda kynttilöitä, lasitavaroita, koruja, veitsiä eikä muita sellaisia esineitä, joita tuodaan ulkomailta näiden ihmiselämälle niin hyödyttömien esineiden vaihtamiseksi *kultaan ikään kuin espanjalaiset olisivat intiaaneja*'» (*Sempéré. Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence de la monarchie Espagnole. Tome premier. Pariisi 1826, s. 275—276*).

»Tiheästi asutuissa siirtomaissa työläinen on luonnollisesti riippuvainen kapitalistista, vaikka onkin vapaa. Harvaan asutuissa siirtomaissa ei tätä luonnollista riippuvaisuutta ole, ja se on järjestettävä keinotekoisilla rajoituksilla» (*Merivale H. Lectures on Colonization and Colonies. Vol. II. Lontoo 1842, s. 314*).}

[VII—45] *Roomalainen raha: aes grave**, naula kuparia (emere per aes et libram**). Tämä raha oli as***. Vuonna 485 Rooman perustamisen jälkeen otettiin käyttöön *hopeadenaari*; denaari = 10 asia. (Näitä denaareita tuli 40 hopeanaulaa kohti; vuonna 510 Rooman perustamisen jälkeen meni 75 denaaria hopeanaulaan; jokainen denaari oli yhä = 10 asia, mutta 10 asia, joista jokainen oli 4 unssia.) Vuonna 513 as pieneni 2 unssiksi; denaari oli kuitenkin yhä 10 asia, joskin enää vain $\frac{1}{84}$ hopeanaulasta. Viimeksi mainittu luku, $\frac{1}{84}$, säilyi tasavallan loppuun asti, mutta vuonna 537 denaari oli 16 yhden unssin asia ja vuonna 665 enää vain 16 puolen unssin asia... Hopeadenaari oli vuonna 485 Rooman perustamisen jälkeen = 1 frangi 63 centimeä; vuonna 510 = 87 centimeä; vuosina 513—707 = 78 centimeä. Galbasta Antoninuksen aikaan = 1 frangi (*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I. Pariisi 1840, s. 15, 16, 448, 450*).

Ensimmäisen hopeadenaarin aikoihin yhden hopeanaulan suhde yhteen kuparinaulaan oli 400 : 1. Toisen puunilaissodan alkaessa suhde oli 112 : 1 (sama, I osa, s. 76, 81—82).

»Italian eteläosien kreikkalaiset siirtokunnat saivat Kreikasta ja Aasiasta, joko suoraan tai Tyroksen ja Karthagon kautta, sen hopean, josta ne löivät metallirahoja VI ja V vuosisadalla eKr. Tästä naapuruudesta huolimatta roomalaiset kielsivät poliittisista syistä kullan ja hopean käytön. Kansasta ja senaatista tuntui, että *niin mukava kiertoväline johtaisi keskittymiseen, orjien lisääntymiseen ja vanhojen tapojen ja maanviljelyksen rappeutumiseen*» (sama, s. 64, 65).

»Varron mukaan orja on puhuva työväline, eläin puolimykkä työväline ja aura mykkä työväline» (sama, s. 253, 254).

»Rooman kaupungin asukkaan päivittäinen [leivän] kulutus on hieman yli 2 ranskalaista naulaa; maalaisella se on 3 naulaa. Pariisilainen kuluttaa 0,93 naulaa leipää; maalaiset kuluttavat niissä 20 departementissa, joissa

* — Kupariharkko (painoltaan määrätty). *Toim.*

** — sanontatapa, kirjaimellisesti: »ostaa kuparilla ja naulalla»; muuntuneessa merkityksessä: »ostaa kaikkia muodollisuuksia noudattaen». *Toim.*

*** — *As* [roomalainen kupariraha] eli *libra* [roomalainen naula] = 12 unssia; 1 unssi = 24 scrupulumia; naulassa 288 scrupulumia [*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I. Pariisi 1840, s. 11—12*].

vehnä on pääravintona, 1, 70 naulaa» (sama, s. 277). »(Nykyisessä) Italiassa, niissä osissa missä vehnä on pääravintona, kulutus on 1 naula 8 unssia. Miksi roomalaiset söivät suhteellisesti enemmän? Alun perin he söivät vehnän raakana eli vain vedessä liotettuna; sittemmin he oppivat paistamaan sen... Myöhemmin he keksivät viljan jauhamisen taidon ja aluksi he söivät näistä jauhoista tehdyn taikinan raakana. Viljan jauhamiseen he käyttivät huhmarta, jossa kahta kiveä hakattiin tai hierrettiin vastakkain... Roomalainen sotilas valmisti tätä raakaa taikinaa, pulsia, itselleen muutaman päivän tarpeisiin... Sitten keksittiin seula jyvien puhdistamiseksi ja niin oli saatu keino erottaa jyvät akanoista; vihdoin taikinaan lisättiin hiivaa ja ensin tämä leipä syötiin raakana kunnes sattumalta opittiin, että paistaminen esti taikinaa hapantumasta, jolloin leipää voitiin säilyttää huomattavasti kauemmin. Vasta Perseusta vastaan vuonna 580 käydyn sodan jälkeen Roomassa oli leipureita» (sama, s. 277—279). »Ennen kristillisen ajan alkua roomalaiset eivät tunteneet tuulimyllyjä» (sama, s. 280).

»Parmentier on osoittanut, että Ranskassa on Ludvig XIV:n ajoista lähtien tapahtunut suurta edistymistä viljan jauhamisen taidossa ja että uudella tavalla jauhettaessa saadaan samasta viljamäärästä puolet enemmän leipää. Pariisilaisen vuotuisen kulutukseen laskettiin ensin 4, sitten 3, sitten 2 ja lopulta $1\frac{1}{3}$ tynnyriä (setier) viljaa... Siten valtava epäsuhde roomalaisten ja meidän päivittäisessä vehnän kulutuksessa on selitettävissä helposti jauhamis- ja paistomenetelmien puutteilla» (sama, s. 280—281).

»Maanviljelyslaila maanomistus rajoitettiin aktiivisille kansalaisille. Omistuksen rajoittaminen muodosti perustan vanhojen tasavaltojen olemassaololle ja vauraudelle» (sama, II osa, s. 256).

»Valtion tulot muodostuivat valtiontilojen tuotosta, luontoissuorituksista, päivätöistä ja joistakin hopeassa rahana maksettavista veroista, joita kannettiin tuotaessa ja vietäessä tavaroita sekä myytäessä tiettyjä tuotteita. Samankaltainen tilanne... on yhä vallalla miltei ilman muutoksia osmanien valtakunnassa. Sullan diktatuurin aikana ja vielä VII vuosisadan lopulla (vuonna 697 Rooman perustamisen jälkeen) Rooman tasavallan vuotuiset tulot olivat vain 40 miljoonan frangin luokkaa... Vuonna 1780 olivat Turkin sulttaanin vuotuiset rahatulot (piastereina) vain 35 miljoonaa piasteria eli 70 miljoonaa frangia... Sekä roomalaiset että turkkilaiset kantoivat suurimman osan tuloistaan luontoismuodossa. Roomalaiset kantoivat valtionveroina $\frac{1}{10}$ viljasta ja $\frac{1}{5}$ hedelmistä, turkkilaiset taas kantoivat eri tuotteista veroa puolesta yhteen kymmenekseen... Koska Rooman valtakunta oli vain riippumattomien kaupunkiyhteisöjen valtaisa kasautuma, pysyi suurin osa veroista ja tuloista kunnallisina» (II osa, s. 402—405).

»Augustuksen ja Neron aikana Roomassa oli ilman sen ympäristöalueita vain 266 684 asukasta.» Dureau olettaa, että »kristillisen ajanlaskun IV vuosisadalla ympäristöalueilla oli 120 000 asukasta. Aurelianusen muurin rajaamalla alueella asui 382 695 henkeä, yhteensä 502 695 henkeä, ja lisäksi 30 000 sotilasta ja 30 000 muukalaista, kaikkiaan pyöreästi 562 000 henkeä. *Madridilla*, joka oli Kaarle V:n ajasta lähtien puolitoista vuosisataa pääkaupunki osalle Eurooppaa ja puolelle Uutta maailmaa, on monia yhtäläisyyksiä Rooman kanssa. Senkään väkiluku ei kasvanut suhteessa sen poliittiseen merkitykseen» (I osa, s. 370, 403, 405—406).

»Silloisen roomalaisen yhteiskunnan olot vastasivat paljon paremmin Venäjän tai osmanien valtakunnan kuin Ranskan tai Englannin oloja: kauppa ja teollisuus oli vähäistä ja valtaisia omaisuuksia oli rinta rinnan äärimmäisen kurjuuden kanssa» (II osa, s. 214).

(Ylellisyyttä esiintyi vain pääkaupungissa ja roomalaisten satraappien asuinpaikoilla.)

»Karthagon hävityksestä aina Konstantinopolin perustamiseen asti roomalaisen Italian suhde Kreikkaan ja Orienttiin oli sama kuin Espanjan suhde

muuhun Eurooppaan 1700-luvulla. Alberoni sanoi: »Espanja on Euroopalle sama kuin suu ruumiille: sinne menee kaikki sisään, mutta mikään ei siellä säily» (sama, II osa, s. 399—400).

Alun perin koronkiskontaa sai harjoittaa Roomassa vapaasti. Kahden-toista taulun laki (vuonna 303 Rooman perustamisen jälkeen) määräsi rahan-kcroksi 1 % vuodessa (Niebuhrin mukaan 10 %)... Tätä lakia ryhdyttiin nopeasti rikkomaan... Duilius (vuonna 398 Rooman perustamisen jälkeen) rajoitti korkokannan jälleen yhdeksi prosentiksi vuodessa (unciarium foenus*). Se alennettiin 1/2 prosenttiin vuonna 408. Vuonna 413 rahan lainaaminen korkoa vastaan kiellettiin kokonaan tribuuni Genuciuksen järjestämällä kansanäänestyksellä... Ei ole mitenkään yllättävää, että kun teollisuuden ja tukku- ja vähittäiskaupan harjoittaminen oli kansalaisilta tasavallassa kielletty, myös kaupankäynti rahalla oli kiellettyä» (II osa, s. 259—261). »Tällaista tilannetta jatkui kolmesataa vuotta, Karthagon valtaukseseen asti. [Sen jälkeen määrättiin, että korkoa sai ottaa korkeintaan] 12 % vuodessa. Yleinen korkotaso oli 6 % vuodessa... Justinianus sääti korkotason 4 prosentiksi. Usura quincunx** Trajanuksen aikana merkitsi 5 % laillista korkoa... Egyptissä oli 146 vuotta eKr. laillisena kauppakorkona 12 %» (II osa, s. 261—263).

[VII—46] Yhdessä koronkiskonnan ja rahan kanssa kehittyi feodaalisen maaomaisuuden pakkoluovutus:

»Kun otettiin käyttöön raha, jolla kaikki on ostettavissa ja joka niin ollen tuo etua lainanantajalle, joka on lainannut rahaa maanomistajalle, se johti väistämättä maaomaisuuden lakisääteiseen luovuttamiseen lainan perimiseksi» (*Dalrymple John. An Essay Towards a General History of Feudal Property in Great Britain. 4th edition. Lontoo 1759, s. 124*).

Keskiajan Euroopassa »oli tapana maksaa kullalla vain joistakin kauppatavaroista, enimmäkseen ylellisyystavaroista. Kultamaksuja käytettiin useimmiten kauppiaspiirien ulkopuolella kun vallasväki antoi lahjoja, kun tiettyjä suuria maksuja tai isoja sakkoja maksettiin tai kun maita ostettiin. Ei ollut harvinaista, että *leimaamatonta* kultaa punnittiin nauloina tai markkoina (puolina nauloina)... 8 unssia = 1 markka; siis 1 unssi = 2 luotia eli 3 karaattia. Esimerkkeinä leimatusta *kultarahasta* tunnetaan ristiretkiä edeltäneeltä ajalta vain bysanttilainen solidus, italialainen tari ja arabialainen maurabotini» (myöhemmin maravedi) (*Hüllmann. Städtewesen des Mittelalters. I osa. Bonn 1826, s. 402—404*).

»Frankkien lainsäädännössä myös *solidus* esiintyy *pelkkänä laskurahana*, jossa ilmaistaan rangaistuksena maksettavien maataloustuotteiden arvo. Esimerkiksi saksit katsoivat soliduksen vastaavan vuoden ikäistä härkää sellaisena kuin se on yleensä syksyllä. Ripuaarisessa*** oikeudessa terve lehmä vastasi 1 solidusta... 12 denaria = 1 kultasolidus» (sama, s. 405, 406). »4 taria = 1 bysanttilainen solidus... 1200-luvulta lähtien Euroopassa lyötiin sitten erilaisia kultarahoja: *augustales* (Sisilian kuninkaan *Fredrik II:n* raha, lyötiin Brundisiumissa ja Messinassa), *florentiini* eli *floriini* (Firenzessä vuodesta 1252)... dukaatti eli zecchino (lyötiin Venetsiassa vuodesta 1285)» (sama, s. 408—411). »Unkarissa, Saksassa ja Alankomaissa lyötiin 1300-luvulta lähtien myös suurempia kultarahoja; Saksassa niitä kutsuttiin yksinkertaisesti guldeniksi» (sama, s. 413).

»*Maksettaessa hopealla* oli kaikissa suuremmissa maksuissa vallitsevana käytäntönä punnita metalli, enimmäkseen markkoina... Tällaisissa mak-

* — 1/2 sadalta kuukausittain = 1 sadalta vuosittain. *Toim.*

** — sananomukaisesti: viisi unssia = 5 1/12 asia korkoa. *Toim.*

*** — ripuaarinen viittaa Reinin keskijuoksulla asuneisiin frankkeihin.

suissa punnittiin myös rahaksi lyöty hopea, koska metallirahat olivat yhä miltei puhdasta hopeaa ja paino siis ratkaisi. Siitä syystä nimitykset *naula* (*livre, lira*)* ja markka merkitsivät osittain kuviteltuja rahoja tai laskurahoja, osittain ne siirtyivät todellisille hopearahoille. *Hopearahoja: denaari* eli *kreutzeri*... Nämä denaarit saivat Saksassa nimen *pfennige* (*pennig, penning, phenning*) jo 800-luvulta lähtien. Alun perin nimi oli *pending, penthing, pfentinc*, ja se johtui sanasta *pfündig***, joka kuului vanhassa muodossaan *pfünding*... ja merkitsi »täysipainoista»: siis täysipainoisia denaareita [*pfündige Denaren*], lyhennettynä *Pfündinge*... 1100-luvun alusta lähtien denaarilla oli Ranskassa, Saksassa, Alankomaissa ja Englannissa vielä yksi nimi, ja se tuli ristin sijasta rahaan kuvatusta tähdestä [*Stern*]: *sternlinge, sterlinge, starlinge*... »Denaaristerlingit» = »pfennigisterlingejä»... 1300-luvulla meni alankomaalaisia sterlingejä naulaan 320 ja unssiin 20 kappaletta... Hopeasolidus oli saksaksi *schildlinge, schillinge*... *Varhaiskeskiajan hopeasolidukset eivät olleet todellisia metallirahoja, vaan yhteisnimitys 12 denaarille*... Yksi kultasolidus = 12 denaaria (*sterlingiä*), sillä tämä oli kullan ja hopean suhteen keskiarvo.

Vaihtorahana oli kierrossa *oboleja*, puolipfennigejä, *Hälblinge*... Kun pienimittainen käsityöammattien harjoitus levisi yhä laajemmalle, yhä useammat kauppakaupungit ja pienruhtinaat hankkivat oikeuden lyödä paikallisia rahojaan, siis suurimmaksi osaksi vaihtorahaa. Mukaan sekoitettiin kuparia. Tässä mentiin yhä pitemmälle... Lyötiin paksuja pfennigejä, *gros deniers, grossi, groschen, groten*, aluksi Toursissa 1200-luvun puolivälissä. Nämä *groschenit* edustivat aluksi kahta pfennigiä» (sama, s. 415—433).

»Se että paavit kantoivat kirkollisia veroja miltei kaikissa kristillisissä maissa, vaikutti melkoisesti rahatalouden kehitykseen teollisessa Euroopassa, ja seurausilmiönä sitten myös monenlaisiin yrityksiin kiertää kirkollista kieltoa ottaa korkoa... Paavi käytti lombardeja kantaakseen arkkhiippakunnista pietarinpenninkejä ja muita maksuja. Lombardit olivat tärkeimpiä koronkiskureita ja panttilainaaajia ja toimivat paavin suojeluksessa. Heidät tunnetaan jo 1100-luvun puolivälistä. Erityisesti tunnetaan sienalaiset koronkiskurit. »Julkiset koronkiskurit (usurarii)». He käyttivät Englannissa itsestään nimitystä »*roomalais-piispalliset rahakauppiaat*». Esimerkiksi eräät baselilaiset piispat panttasivat piispansormuksen, silkkiwaatteita ja koko kirkkoastaston pienestä summasta juutalaisille ja maksoivat korkoa. Mutta piispat, apotit ja papit harjoittivat myös itse koronkiskontaa kirkkoesineistöllä panttaamalla sitä voitto-osuutta vastaan Firenzessä, Sienassa ja muissa kaupungeissa toimiville toskanalaisille rahakauppiaille» jne. (sama, II osa, s. 36—45).

Koska raha on *yleinen vastike, yleinen ostovoima*, on kaikki ostettavissa, muutettavissa rahaksi. Mutta kaikki voidaan muuttaa rahaksi vain luovuttamalla, niin että haltija luovuttaa esineensä. Siitä syystä kaikki on luovutettavissa eli yhdentekevää yksilölle, hänelle ulkoista. Niin sanotut *luovuttamattomat, ikuiset omistukset* ja niitä vastaavat kiinteät, vakaat omistussuhteet romahtavat siis rahan edessä. Ja koska edelleen raha on olemassa vain kierrossa ja vaihtuu yksilöllisen kulutuksen esineihin jne., — arvoihin, jotka voidaan kaikki viime kädessä palauttaa puhtaasti yksilöllisiksi nautinnoiksi, niin kaikella on arvoa vain sikäli kuin se on olemassa yksilöä varten. Siten esineiden kaikki

* Notabene [*pantakoon merkille*]: Meksikossa oli rahaa, mutta ei painoja, Perussa taas painoja, mutta ei rahaa.⁷⁴

** — raskas, painava, naulan painoinen. *Toim.*

itsenäinen arvo häviää,— lukuun ottamatta sitä arvoa, joka palautuu pelkästään esineiden olemiseen muita varten, niiden suhteellisuuteen, vaihdettavuuteen,— siten kaikkien esineiden ja suhteiden absoluuttinen arvo häviää. Kaikki uhrataan egoistisen nautinnon hyväksi. Sillä samoin kuin kaikki on luovutettavissa rahaa vastaan, on kaikki myös saatavissa rahalla. Kaikki on saatavissa »käteisellä rahalla», ja kun se itse on jotakin yksilön ulkopuolella olevaa, se on saatavissa petoksella, väkivalloin jne. Siten kaikki voivat ottaa omakseen kaiken, ja riippuu sattumasta mitä yksilö voi ottaa omakseen ja mitä ei, koska se riippuu hänen hallussaan olevasta rahasta. Siten yksilö on potentiaalisesti asetettu kaiken herraksi. Ei ole olemassa mitään absoluuttisia arvoja, koska arvo sinänsä on rahalle suhteellinen. Ei ole mitään luovuttamatonta, koska kaikki on luovutettavissa rahaa vastaan. Ei ole mitään korkeampaa, pyhää tms., koska kaikki on rahalla otettavissa omaksi. »Pyhiä» ja »uskonnollisia esineitä», jotka eivät voi olla »kenenkään hallussa»⁷⁵, joita »ei voi arvioida eikä kuolettaa eikä luovuttaa» ja jotka ovat erossa »ihmisten harjoittamasta kaupankäynnistä»⁷⁶, ei ole olemassa rahalle, aivan samoin kuin jumalalle kaikki ovat yhtäläisiä. On sangen siistiä, että itse roomalaiskatolinen kirkko oli keskiajalla tärkein rahan propagandisti.

»Koska koronkiskonnan kieltävä kirkollinen laki oli ajat sitten menettänyt kaiken merkityksensä [paavi] Martinus kumosi sen myös nimellisesti vuonna 1425» (*Hüllmann. Städtewesen des Mittelalters. II osa. Bonn 1827, s. 55*). »Keskiajalla ei missään maassa ollut vallalla yleistä korkotasoa. Ensi alkuun vallitsi pappien kova komento. Lainojen vakuuksilla ei ollut oikeudellisten säädösten turvaa. Yksittäisissä tapauksissa korkokanta olikin siten sitä korkeampi. Rahankierto oli vähäistä, useimmat rahamaksut oli pakko maksaa käteisellä [VII—47], koska pankkitoiminta oli vielä kehittymätöntä. Näin ollen oli suurta erimielisyyttä korkojen määristä, samoin kuin koronkiskonnan käsitteestäkin. Kaarle Suuren aikana pidettiin koronkiskontana vasta sitä jos perittiin 100 %. Paikalliset porvarit ottivat vuonna 1344 Lindaussa Boden-järven rannalla 216²/₃ %. Kaupunginneuvosto määräsi Zürichissä lailliseksi koroksi 43¹/₃ %... Italiassa täytyi toisinaan maksaa 40 %, joskaan tavanomainen korkokanta ei 1100—1300-luvulla ylittänyt 20 %... Veronassa määrättiin lailliseksi koroksi 12¹/₂ %... Kuningas Fredrik II määräsi asetuksessaan koroksi 10 %, mutta se koski vain juutalaisia. Kristittyjen asioista hän ei rohjennut puhua. Saksan Reinin-seuduilla oli 10 % yleisenä korkona jo 1200-luvulla» (sama, s. 55—57).

* * *

»Kulutus on tuottavaa silloin kun tavaran kulutus on osa tuotantoprosessia» (*Newman S. P. Elements of Political Economy. Andover ja New York 1835, s. 296*). »On huomattava, että näissä tapauksissa ei arvoa kuluteta, koska sama arvo on olemassa uudessa muodossa» (sama). Edelleen »kulutus [merkitsee] yksilöllisen tulon käyttämistä eri tarkoituksiin» (sama, s. 297).

»Rahasta myyminen on tehtävä kaikkina aikoina yhtä helpoksi kuin rahalla ostaminen, ja silloin tuotannosta tulee kysynnän yhtenäinen ja aina tehokas syy» (*Gray John. The Social System. A Treatise on the Principle of*

Exchange. Edinburgh 1831, s. 16). »Maan, pääoman ja työn jälkeen on tuotannon neljäntenä välttämättömänä ehtona: *välittömän vaihdon mahdollisuus*» (sama, s. 18). »Kyky vaihtaa on »yhteiskunnassa elävälle ihmiselle yhtä tärkeä kuin Robinson Crusoele oli kyky tuottaa» (sama, s. 21).

»Sayn mukaan luotto vain korvaa pääoman, mutta ei luo uutta pääomaa. Tämä pitää paikkansa vain siinä tapauksessa, että [raha]-kapitalisti antaa lainaa teollisuudenharjoittajalle, mutta se ei koske tuottajien keskinäisiä lainoja. Se mitä yksi tuottaja lainaa toiselle, ei ole pääomaa, vaan tuotteita, tavaroita. Näistä tuotteista, näistä tavaroista voi tulla ja epäilemättä tuleekin lainanottajan käsissä aktiivista pääomaa, ts. työvälineitä. Mutta omistajansa käsissä ne ovat pelkkiä myyntiä odottavia tuotteita ja siis passiivisia... On tehtävä ero tuotteen tai tavarun ja toisaalta työvälineiden eli tuotantopääoman välillä. Niin kauan kuin tuote pysyy tuottajansa käsissä, se on pelkkä tavara, tai jos niin halutaan, passiivista, tehotonta pääomaa. Se ei suinkaan ole hyödyksi sitä pitävälle teollisuudenharjoittajalle, se on hänelle taakka, loputtoman huolen aihe, se aiheuttaa turhaa kuluja ja tappiota: sen varastointi, vartiointi ja säilyttäminen maksavat, tulee pääomakorkoja jne., puhumattakaan hävikistä ja pilaantumisesta, joista miltei kaikki tavarat kärsivät ollessaan pitkään passiivisessa tilassa... Jos siis tuottaja myy tavaransa toiselle teollisuudenharjoittajalle luotolla ja toinen voi käyttää tavaroita sopiviin tarkoituksiin, silloin ne ovat muuttuneet jälkimmäiselle liikkumattomista tavaroista aktiiviseksi pääomaksi. Siten tässä tapahtuu tuotantopääoman lisäys yhtäällä ilman että pääoma lainkaan vähenee toisaalla. Eikä siinä kaikki: jos oletetaan, että samalla kun myyjä on toimittanut tavaransa luotolla, hän kuitenkin saa vaihdossa vekselin, joka on lunastettavissa välittömästi, niin eikö silloin ole selvää, että hänkin on saanut puolestaan mahdollisuuden ostaa uusia raaka-aineita ja työvälineitä aloittaakseen liiketoimintansa uudelleen? Näin tässä tapahtuu tuotantopääoman kaksinkertainen kasvu, toisin sanoen kumpikin osapuoli saa uuden mahdollisuuden» (*Coquelin Ch. Du crédit et des banques dans l'industrie. »Revue des Deux Mondes»*⁷⁷, osa 31, 1842, s. 799—800).

»Jos myytävien tavaroiden koko paljous siirtyy nopeasti, ilman viivytyksiä ja esteitä, liikkumattomien tuotteiden tilasta aktiivisen pääoman tilaan, millainen uuden aktiivisuuden paljous silloin täyttääkään maan!.. Juuri tämä nopea muutos on luoton synnyttämä etu... Tämä on *kierron aktiiviteetti*... Näin luotto voi kymmenkertaistaa teollisuudenharjoittajien liiketoimet... Kauppias tai tuottaja uusii tiettyä ajanjaksona raaka-aineensa ja tuotteensa kymmenen kertaa yhden sijasta... Luotto saa tämän aikaan lisäämällä jokaisen ostomahdollisuuksia. Sen sijaan että tämä mahdollisuus rajoitettaisiin niihin, joilla kullakin hetkellä on maksukykyä, luotto antaa sen kaikille niille, joiden asema ja moraalit ovat myöhemmin tapahtuvan maksun takeena. Luotto antaa ostomahdollisuuden jokaiselle, jolla on kyky käyttää tuotteita työn avulla hyväkseen... Siten ensimmäisenä hyötynä luotosta on, että joskaan se ei lisää maassa olevien arvojen summaa, niin ainakin aktiivisten arvojen summaa. Tämä on sen välitön vaikutus. Siitä puolestaan johtuu tuotantovoiman kasvu ja niin ollen myös arvojen summan kasvu jne.» (sama, s. 801, 802, 805).

»Vuokraaminen on ehdollista myyntiä, eli jonkin esineen myyntiä rajoitetuksi ajaksi» (*Corbet Th. An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals. Lontoo 1841, s. 81*).

»Pääoma kokee muutoksia tuotantoprosessissa. Tullakseen tuottavaksi pääoma on kulutettava» (*Newman S. P. Elements of Political Economy. Andover ja New York 1835, s. 80*).

»Taloudellisen kierron muodostaa tuotannon koko kierto sijoitusten ajankohdasta tuottojen saamiseen. Maanviljelyksessä se alkaa kylvöajasta ja päättyy sadonkorjuuseen» (sama, s. 81). »Kiinteän ja liikkuvan pääoman erona on se, että jokaisen taloudellisen kierron aikana osa pääomasta kulutetaan osittain ja osa kokonaan» (sama).

»Pääoma suuntautuu eri käyttöalueille» (sama, s. 82). Tämä kuuluu opiin kilpailusta.

»Vaihtoväline. Kehittymättömät kansat ovat tottuneet käyttämään kiertovälineenä sellaisia tavaroita, jotka muodostavat huomattavan osan yhteiskunnan rikkaudesta tai jotka ovat jostakin syystä muita tavaroita useammin vaihdon kohteina. Niinpä karja on vaihtovälineenä paimentolaisheimoilla, kuivattu kala Newfoundlandissa, sokeri Länsi-Intiassa ja tupakka Virginiassa. *Jalometallit*; niiden etuna ovat: a) samanlaatuisuus kaikkialla maailmassa, b) voidaan jakaa pieniin ja täsmällisiin osiin, c) ovat harvoin ja vaikeasti saatavissa, d) voidaan lyödä rahaksi» (sama, s. 99—101).

[11] PRICEN JA PROUDHONIN KUVITELMAT. TOWNSENDIN JA GALIANIN KATSOMUKSET]

Käsitys pääomasta itseään uusintavana oliona, arvona, joka synnynnäisen ominaisuutensa ansiosta säilyttää itsensä ikuisesti ja lisää itseään, on johtanut tri Pricen satumaisiin päähänpistoihin. Ne jättävät alkemistien kuvitelmat reippaasti varjoonsa, mutta Pitt uskoi niihin tosissaan ja teki ne finanssipoliittisen viisautensa tukipylväiksi valtionvelan kuoletusrahastoa koskevissa laeissaan (ks. Lauderdale)⁷⁸. Seuraavassa on eräitä hätkähdyttäviä otteita tältä tyypiltä:

[VII—48] »Raha, joka tuottaa korkoa korolle, kasvaa aluksi hitaasti. Mutta kun kasvutahti kiihtyy jatkuvasti, kasvu muuttuu jonkin ajan kuluttua niin nopeaksi, että ihmisen mielikuvitus ei enää riitä. Jos yksi penny olisi pantu Vapahtajamme syntyessä kasvamaan koronkorkoa, se olisi tähän mennessä kasvanut niin suureksi rahasummaksi, että siihen tarvittaisiin 150 miljoonaa maapalloa, kaikki puhdasta kultaa. Jos penny olisi sen sijaan pantu kasvamaan yksinkertaista korkoa, se olisi samassa ajassa kasvanut vain 7 shillingiksi $4\frac{1}{2}$ pennyksi. Tähän asti meidän hallituksemme on halunnut hoitaa raha-asioita jälkimmäisellä tavalla, ei niinkään edellisellä» (*Price Richard. An Appeal to the Public, on the Subject of the National Debt.* Toinen painos. Lontoo 1772, s. 18—19).

(Pricen älynvälähdys on tässä: hallituksen on otettava lainaksi yksinkertaisella korolla ja annettava lainaamansa rahat lainaksi koronkorolla.)

Price lentää vieläkin korkeammalla teoksessaan »*Observations on Reversionary Payments*». Toinen painos. Lontoo 1772:

»Jos yksi shillinki olisi pantu meidän Vapahtajamme syntymän aikoihin kasvamaan 6 % koronkorkoa, niin se olisi kasvanut niin suureksi summaksi että ei mahtuisi koko aurinkokuntaan, jos oletamme sen palloksi, jonka halkaisija vastaa Saturnuksen kiertoradan halkaisijaa» (s. XIII, alaviitta). »Näin ollen valtion ei tarvitse milloinkaan joutua vaikeuksiin, sillä se voi maksaa *mitä suurimmat* velat *aivan pienillä* säästöillä niin lyhyessä ajassa kuin sen edut vaativat» (s. XIV).

Ne äärettömän suuret luvut, joihin geometrinen sarja johtaa, ovat yksinkertaisesti sokaisseet kelpo Pricen. Koska hän tarkasteli pääomaa ottamatta lainkaan huomioon työn uusintamisen

ehtoja, tarkasteli sitä automaattisesti toimivana oliona, pelkkänä itseään lisäävänä lukuna, hän saattoi uskoa löytäneensä edellä esitetystä kaavasta pääoman kasvun lain. Kun Pitt vuonna 1792 ehdotti puheessaan, että valtionvelan kuoletusrahastoa lisättäisiin, hän otti nämä tri Pricen mystifioinnit täysin vakavasti. ($S = C(1 + i)^n$.)⁷⁹

McCulloch luettelee seuraavat metallirahan ominaisuudet:

»Materiaali on voitava 1) jakaa aivan pieniinkin osiin, 2) säilyttää määräämättömän pitkiä aikoja pilaantumatta, 3) kuljettaa helposti paikasta toiseen, koska siinä on pienessä tilassa suuri arvo, 4) nimellisarvoltaan tietyn suuruisen metallirahan on suuruudeltaan ja laadultaan vastattava aina toista nimellisarvoltaan samaa metallirahaa, 5) sen arvon on oltava suhteellisen vakaa» (*McCulloch. A Dictionary, Practical, Theoretical, and Historical, of Commerce and Commercial Navigation. Uusi painos. Lontoo 1847, s. 836*).

Herra Proudhonin Bastiatia vastaan käymässä polemiikissa («*Gratuité du Crédit*». Discussion entre M. *Fr. Bastiat* et M. *Proudhon*. Pariisi 1850) kelpo Proudhonin järkeilyn koko ydin sisältyy siihen, että lainaaminen näyttää hänestä vallan muulta kuin myyminen.

Kun annetaan lainaksi korkoa vastaan, »se merkitsee mahdollisuutta myydä yksi ja sama esine yhä uudelleen ja saada sen hinta yhä uudelleen luopumatta koskaan myydyn omistuksesta» (*Gratuité du Crédit*, ensimmäinen, »*La Voix du Peuple*» -lehden⁸⁰ toimittajalle Chevélle kirjoitettu kirje).

Kun pääoman uusintaminen esiintyy tässä erilaisessa muodossa, Proudhonilta jää huomaamatta, että tämä pääoman alituinen uusintaminen — pääoman hinta saadaan aina takaisin ja vaihdetaan aina uudelleen voitolla työhön, ja lisäksi voitto realisoidaan yhä uudelleen ostossa ja myynnissä — muodostaa pääoman käsitteen. Proudhonia vie harhaan se, että »esine» ei vaihda omistajaa kuten ostossa ja myynnissä; siis itse asiassa vain uusintamisen erikoinen muoto, joka on ominainen sekä korkoa vastaan lainatulle pääomalle että kiinteälle pääomalle. Talon vuokrassa, josta Chev  puhuu, esiintyy välittömästi kiinteän pääoman muoto. Jos liikkuvaa pääomaa tarkastellaan prosessinsa kokonaisuudessa, niin käy ilmi, että vaikka *yhtä ja samaa esinettä* (esimerkiksi tiettyä sokerinaulaa) ei myydäkään yhä uudelleen, niin silti yksi ja sama arvo uusinnetaan yhä uudelleen ja luovuttaminen koskee vain muotoa, ei substanssia.

Ne, jotka pystyvät tekemään tällaisia vastaväitteitä, eivät ole ilmeisestikään selvittäneet itselleen poliittisen taloustieteen ensimmäisiä peruskäsitteitä. Proudhon ei käsitä miten voitto syntyy arvojen vaihdon laista, eikä hän niin ollen myöskään käsitä miten tämä laki koskee korkoa. Niin ollen »taloa», rahaa jne. ei pitäisi hänen mielestään vaihtaa »pääomana», vaan »tavarana... omakustannusarvostaan» («*Gratuité du Crédit*», s. 43—44).

Kelpo nuorukainen ei käsitä, että koko asia sisältyy siihen, että arvo vaihdetaan työhön arvolain mukaisesti ja että niin olen hänen täytyisi koron poistamiseksi poistaa itse *pääoma*, vaihtoarvoon perustuva tuotantotapa, siis myös palkkatyö.

Herra Proudhon ei kykene erottamaan edes lainanantoa ja myyntiä:

»Itse aisassa hatuntekijä hattuja myydessään... saa niiden arvon takaisin, ei enempää eikä vähempää. Mutta kapitalisti, joka antaa rahaa lainaksi... saa takaisin paitsi pääomansa lyhentämättömänä, vielä enemmänkin kuin pääomansa, enemmän kuin hän antoi vaihdossa: hän saa pääoman lisäksi vielä koron» (sama, s. 69).

Näin siis herra Proudhonin hatuntekijät eivät sisällytä omakustannushintaan sen enempää voittoa kuin korkoakaan. Proudhon ei käsitä, että juuri saadessaan hattujensa *arvon* he saavat enemmän kuin hatut ovat tulleet heille maksamaan, koska osa tästä arvosta on työn kanssa tapahtuvassa vaihdossa anastettu ilman vastiketta. Tässä on hänen suuri väittämänsä, jota on selvitelty edellä*:

»Koska kaupankäynnissä pääoman korko on lisätty työläisen palkkaan, jotta se yhdessä palkan kanssa muodostaisi tavaran hinnan, niin työläisen on mahdotonta ostaa itselleen oman työnsä tuotetta. Työllään eläminen on koron vallan alaisuudessa ristiriitainen periaate» (sama, s. 105).

Kelpo Proudhon sekoittaa IX kirjeessä (s. 144—152) rahan kiertovälineenä pääomaan ja tulee näin siihen johtopäätökseen, että Ranskassa olemassa oleva »pääoma» tuottaa 160 % (nimitäin 1,6 miljardia frangia korkoa vuodessa valtion lainoille, hypoteekeille jne. pääoman ollessa 1 miljardi — »Ranskassa kierrossa olevalle käteisen rahan summalle»).

Seuraavat Proudhonin sanat, jotka hän esittää nimenomaan »pääomarahan», ts. pääomana lainatun rahan ominaisuuksista, osoittavat kuinka vähän hän ylipäätään ymmärtää pääomasta ja sen jatkuvasta uusintamisesta:

»Koska pääomaraaha koron kasaantuessa palaa vaihto vaihdolta aina takaisin lähteeseensä, siitä seuraa, että tämä aina samojen käsien toteuttama uudelleen lainaaminen hyödyttää aina samaa henkilöä» (s. 154).

Kaiken työn on tuotettava ylijäämää [s. 200].

(Kaikki on *myytävä*, mitään ei pidä *lainata*. Tässä on yksinkertaisesti [Proudhonin] koko sanottava. Hän ei pysty näkemään, miten tavaroiden vaihto perustuu pääoman ja työn väliseen vaihtoon ja viime kädessä voittoon ja korkoon. Proudhon haluaa pitää kiinni vaihdon yksinkertaisimmasta, abstrakteimmasta muodosta.)

Seuraavassa on herra Proudhonin kaunis näyte:

»Koska arvo on pelkkä suhde ja koska kaikkien tuotteiden välillä on välttämättä vallalla keskinäinen suhde, siitä seuraa, että yhteiskunnalli-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 358—369. *Toim.*

selta kannalta tuotteet ovat aina arvoja ja aikaansaatuja arvoja. Yhteiskunnalle ei ole olemassa pääoman ja tuotteen välistä eroa. Tämä ero on kokonaan subjektiivinen, se on olemassa vain yksilöille» (s. 250).

Varhaisemmat englantilaiset taloustieteilijät ilmaisevat naiivisti pääoman antagonistisen luonteen ja omistamattoman työläisen välttämättömyyden pääomalle. Niin tekee esimerkiksi herra pastori J. Townsend, väestöteorian isä. Malthus on tehnyt itsestään suurmiehen anastamalla tämän väestöteorian vilpillisesti omiin nimiinsä. (Malthus on ylipäätään häpeämätön plagiaattori, niinpä hän on ottanut esimerkiksi maankorkoteoriaansa viljelijä Andersonilta.) Townsend [VII—49] kirjoittaa:

»On näköjään luonnonlaki, että köyhän pitää olla tietyssä määrin ajattelemaan, niin että aina on joku tekemässä yhteiskunnan orjaimsimmat, likaisimmat ja alhaisimmat työt. Tämä tilanne lisää huomattavasti ihmisten onnellisuutta. Se vapauttaa hienommat ihmiset raadannasta ja he voivat häiriintymättä omistautua korkeammille kutsumuksille jne.» ([*Townsend J.*] A Dissertation on the Poor Laws. Uusi painos, Lontoo 1817, s. 39). »Jos lailla pakotettaisiin tekemään työtä, siihen liittyisi liikaa hankaluuksia, väkivaltaisuutta ja hälyä ja se herättäisi pahaa tahtoa jne. Sen sijaan nälkä on pakotuskeino paitsi rauhanomainen, vaivihkainen ja herpaantumaton, myös luonnollisin kannustin ahkeruuteen ja työntekoon. Se synnyttää kaikkein voimakkaimmat pakotteet» (sama, s. 15).

(Tällä vastataan itse asiassa siihen, kumman työ on tuottavampaa, orjan vai vapaan työläisen. Adam Smith ei pystynyt esittämään tällaista kysymystä, koska kapitalistinen tuotantotapa edellyttää vapaata [palkka]työtä. Toisaalta pääoman ja työn kehittynyt suhde tekee yhtä lailla oikeutetuksi Adam Smithin esittämän jaon tuottavaan ja tuottamattomaan työhön. Sitä vastoin lordi Broughamin keho leikinlasku ja Sayn, Storchin, McCullochin ja heidän kaltaistensa vakaviksi tarkoitettut vasta-vaatimet raukeavat siinä tyhjiin. Adam Smith erehtyy vain silloin kun hän käsittää työn esineellistymisen [aineellistumisen] hieman liian karkeasti sellaiseksi työksi, joka on kiinnitetty käsin kosketeltavaan esineeseen. Se on Smithillä kuitenkin vain sivuseikka, ilmaisun kömpelyyttä.)

Myös Galianilla työläiset ovat olemassa luonnonlain nojalla (Galiani julkaisi teoksensa vuonna 1750):

»Jumala varmistaa, että kaikkein välttämättömimpien töiden tekijöitä syntyy hyvin runsaasti» (*Galiani. Della Moneta. Scrittore Classici Italiani di Economia Politica. Parte Moderna. III osa. Milano 1803, s. 78*).

Kuitenkin hänellä esiintyy jo oikea arvokäsitys:

»Ainoastaan työ... antaa esineille arvon» (sama, s. 74).

Tosin työ on myös laadullisesti erilaista, eikä vain sikäli, että sitä tehdään eri tuotantohaaroilla, vaan myös suuremman tai vähäisemmän voimaperäisyytensä yms. mukaan. Tässä ei voi tietenkään vielä tutkia sitä, miten nämä eroavuudet tasoittuvat

ja miten kaikki työ palautuu yksinkertaiseksi ammattitaidottomaksi työksi. Tässä saa riittää se, että tämä palautuminen tosiasiallisesti *toteutuu* asetettaessa kaikenlaisten töiden tuotteet arvoiksi. Arvoina ne ovat vastikkeita tietyissä määräsuhteissa; itse työn korkeammat lajit arvioidaan yksinkertaisessa työssä. Tämä käy heti selväksi kun ajatellaan sitä, että esimerkiksi Kalifornian kulta on yksinkertaisen työn tuote. Silti kaikki työn lajit maksetaan tällä kullalla. Siten laadullinen ero häviää, ja korkeamman työn lajin tuote palautuu todellakin joksikin tietyksi yksinkertaisen työn määräksi. Niinpä nämä työn erilaista laatua koskevat laskelmat ovat tässä täysin yhdentekeviä eivätkä mitenkään riko periaatetta.

»Metalleja käytetään rahana siksi, että niillä on arvo, sen sijaan niillä ei ole arvoa siksi, että niitä käytetään rahana» (*Galiani*, mt., s. 95). »Rahankierron nopeus, ei metallin määrä ratkaise, onko rahamäärä suurempi vai pienempi» (s. 99). »On kahdenlaista rahaa, *ideaalista* ja *reaalista*, ja rahaa käytetään kahdessa tarkoituksessa, esineiden *arvioimiseksi* ja niiden *ostamiseksi*. Esineiden arvioimisessa ideaalinen raha on yhtä hyvä ja joskus ehkä parempikin kuin reaalin... Rahan toisena käyttönä on ostaa ne samat esineet, jotka sillä on arvioitu... Hinnat ja sopimukset lasketaan ideaalisessa rahassa ja pannaan täytäntöön reaalisessa» (s. 112—114). »*Metalleilla on se ainutlaatuinen ominaisuus, että vain niissä kaikki suhteet palautuvat yhdeksi suhteeksi, joka on niiden määrä, koska ne eivät ole saaneet luonnolta laadullista erilaisuutta sen enempää sisäiseen rakenteeseensa kuin ulkoiseen muotoonsa tai hahmoonsa*» (s. 126—127).

Tämä on perin tärkeä huomautus. Arvo edellyttää yhteistä substanssia ja kaikkien erojen ja määräsuhteiden supistumista pelkästään määrällisiksi. Juuri näin tapahtuu jalometalleissa, jotka siten esiintyvät arvon luonnollisena substanssina.

»Raha... sinä määräsuhteena, joka kaikilla esineillä on elämisen tarpeisiin, on sitä mitä voi yhdellä sanalla nimittää esineiden *hinnaksi*» (s. 152). »Itse ideaaliset rahat ovat yleensä *laskurahoja*, ts. niiden välityksellä tehdään sitoumukset ja arvioidaan esineet. Tämä johtuu samasta syystä, jonka nojalla myös nykyiset ideaaliset rahat ovat kansakunnan kaikkein vanhimpia rahoja ja ne kaikki ovat ennen olleet reaalisia rahoja. Ja koska ne olivat reaalisia, niitä käytettiin laskurahoina» (s. 153).

(Tämä on myös se muodollinen selitys ideaaliselle rahalle, jonka Urquhart ja eräät muut esittävät. Rautatanko oli alun perin neekereille reaalin raha, mutta se muuttui ideaaliseksi, vaikka he yrittivät samalla säilyttää sen aikaisemman arvon. Koska raudan arvo suhteessa kultaan yms. muuttuu, minkä kaupankäynti heille osoittaa, niin ideaalisen ajatuksellisen rautatangon on ilmaistava todellisten rautamäärien vaihtelevia määräsuhteita, jotta sen arvo säilytettäisiin — se on vaivalloinen laskutoimitus, joka on kunniaksi näiden herrojen abstrahointikyvyille.) (*Castle-reagh* esitti kultaharkkokomitean vuonna 1810 herättämässä keskusteluissa samankaltaisia sekavia käsityksiä.)

Galianilla on kaunis lause:

»Esineet eivät saavuta rajattomuutta liikkueessaan yhteen suuntaan, mutta ne saavuttavat sen kiertäessään» (*Galiani*, mt., s. 156).

Galiani sanoo sattuvasti käyttöarvosta:

»Hinta on suhde... Esineiden hinta on niiden määrasuhde meidän tarpeisiimme nähden; se ei ole vielä vakiintunut mitta. Mitta kuitenkin löydetään. Omasta puolestani uskon, että tämä mitta on *ihminen itse*» (s. 159, 162).

»Niihin aikoihin kun Espanja oli suurin ja samalla rikkain valtakunta, siellä laskettiin realeissa ja aivan pienissä maravedeissä» (s. 172, 173).

»Luultavimmin ihminen on ainoa todellinen rikkaus» (s. 188). »*Rikkaus on kahden ihmisen välinen suhde*» (s. 221). »Kun jonkin esineen hinta eli sen määrasuhde muihin esineisiin nähden muuttuu yhtäläisesti niihin kaikkiin, se osoittaa selvästi, että vain tämän yhden esineen arvo on muuttunut, ei kaikkien muiden esineiden arvo» (s. 154.)

(Laskelmissa on otettava huomioon myös säilyttämisen ja kunnostamisen aiheuttamat kustannukset.)

[12] SEKALAISIA MUISTIINPANOJA]

»*Paperirahan määrän positiivinen [lakisääteinen] rajoittaminen* täyttäisi sen ainoan hyödyllisen tehtävän, jonka tuotantokustannukset täyttävät muun rahan suhteen» (*Opdyke. A Treatise on Political Economy. New York 1851, s. 300*).

Rahamateriaalin puhtaasti määrällisestä erosta:

»Raha palaa takaisin» (lainoissa) »*vain saman lajisena**; se seikka erottaa tämän tuotantotekijän kaikista muista... ja osoittaa sen tekemän palveluksen luonteen... tuo selvästi esiin sen toiminnon ainutlaatuisuuden» (sama, s. 267).

»Jos meillä on rahaa hallussamme, meidän on tehtävä vain yksi vaihto saadaksemme haluamamme esineen; jos meillä on sen sijaan muita tuotteita, meidän on tehtävä kaksi vaihtoa, joista ensimmäinen (rahan hankinta) on tavattomasti vaikeampi kuin toinen» (s. 287—288).

»*Pankkiiri* eroaa vanhasta *koronkiskurista*... siinä, että hän lainaa varakkaille, mutta köyhille vain harvoin tai ei koskaan. Niin ollen hän lainaa pienemmällä riskillä ja voi tehdä sen helpommilla ehdoilla; kummastakin syystä häneen ei kohdistu koronkiskurin osakseen saamaa yleistä halveksuntaa» (*Newman F. W. Lectures on Political Economy. Lontoo 1851, s. 44*).

[VII—50] »Kaikki kätkevät ja hautaavat salaa rahansa syvälle maahan, mutta etenkin *pakanat*, jotka hallitsevat miltei yksin rahakauppaa. Heitä sokaisee usko, että heidän elinaikanaan kätkemänsä kulta ja hopea on heille hyödyksi kuoleman jälkeen» (*Bernier François. Voyages contenant la description des Etats du Grand Mogol. Tome I. Pariisi 1830, s. 314*).

»Materia on luonnollisessa tilassaan aina ilman arvoa. Vasta työn kautta se saa vaihtoarvon ja tulee rikkauten elementiksi» (*McCulloch. Discours sur l'origine, les progrès, les objets particuliers, et l'importance de l'économie politique. Traduit par Prevost. Geneve ja Pariisi 1825, s. 57*).

»Tavarat ovat vaihdossa *mittana* [arvona] toisilleen» (*Storch. Cours d'économie politique. Avec des notes par J. B. Say. Tome I. Pariisi 1823, s. 81*). »Venäjän ja Kiinan välisessä kaupassa käytetään hopeaa kaikkien ta-

* — minä tahansa täysiarvoisena rahana, joskaan ei niinä *samoina* kulta- ja hopearahoina, jotka lainanantaja antoi lainanottajalle. *Toim.*

varoiden arvioimisessa, mutta siitä huolimatta tätä kauppaa käydään vaihtamalla tavara tavaraan» (s. 88). »Samoin kuin työ ei ole rikkauden lähde, samoin se ei myöskään ole rikkauden mitta» (s. 123). »Smith... omaksui sen käsityksen, että se sama syy, joka aiheutti materiaalistien esineiden olemassaolon, on myös niiden arvon lähde ja mitta» (s. 124).

»Korko on se hinta, joka maksetaan pääoman käytöstä» (s. 336). »Rahalla on oltava välitön arvo, mutta rahan on perustuttava keinotekoiseen tarpeeseen. Rahan materiaali ei saa olla korvaamattoman tärkeä ihmisen olemassaololle; sillä tämän rahana toimivan materiaalin koko määrää ei voi milloinkaan käyttää yksilölliseen kulutukseen, vaan sen on oltava aina kierrossa» (II osa, s. 113, 114). »Raha korvaa kaiken» (s. 133).

V osa: »*Considérations sur la nature du revenu national*». Pariisi 1824:

»Uusintava kulutus ei itse asiassa ole menoa, se on vain *sijoitus*, sillä se korvautuu aina tekijälleen» (s. 54). »Eikö siihen sisälly ilmeinen ristiriita, että kansat rikastuvat säästämällä eli *kieltäymyksillä*, ts. tuomitsemalla itsensä vapaaehtoiseen köyhyyteen?» (s. 176).

»Siihen aikaan kun nahat ja turkikset toimivat Venäjällä rahana, kierrossa syntyi hankaluuksia niin valtavista ja pilaantuvista rahoista ja syntyi ajatus korvata ne pienillä leimatuilla nahanpaloilla. Siten niistä tuli nahoilla ja turkiksilla toteutettujen maksujen merkkejä... Ne säilyttivät tämän toimintonsa (tarkemmin sanoen sen myöhemmän toimintonsa, että ne edustivat hopeakopeekoiden osia) aina vuoteen 1700 asti, ainakin Kalugan kaupungissa ja sen ympäristössä, kunnes sitten Pietari I määräsi (vuonna 1700) ne vaihdettaviksi pieniin kuparirahoihin» (IV osa, s. 79).

Josiah Childilla, 1600-luvun suurella koronkiskonnan vastustajalla, on jo viittaus koronkoron ihmeeseen teoksessa »*Traités sur le commerce et sur les avantages qui resultent de la réduction de l'interest de l'argent*», ranskannos englannista. Amsterdam ja Berliini 1754, s. 115—117. (Teos ilmestyi englanniksi vuonna 1669).

»Tosiasiassa tavara vaihtuu aina suurempaan työmäärään kuin sen tuottamiseen on käytetty, ja juuri tämä ylimäärä muodostaa voiton» (*McCulloch. The Principles of Political Economy*. Edinburgh 1825, s. 221).

Tästä näemme miten hienosti hra McCulloch on käsittänyt Ricardon periaatteen. Hän erottaa *reaaliarvon* ja *vaihtearvon*; edellinen on tavaran omaksi ottamiseen tai tuottamiseen käytetyn työn määrä; jälkimmäinen on *kykyä ostaa* tietty määrä työtä tai muita tavaroita (s. 211).

»Ihminen on yhtä suuressa määrin *työn tuote* kuin mikä tahansa hänen rakentamansa kone; ja meistä näyttää, että kaikissa taloudellisissa tutkimuksissa ihmistä pitää tarkastella juuri tältä näkökannalta» (s. 115). »Työpalkka muodostuu todella työläisen työn tuotteen osasta» (s. 295). »Pääoman voitto on vain toinen nimi kasaantuneen työn palkalle» (s. 291).

»Pääoman ajoittainen tuhoutuminen on tullut välttämättömäksi edellytykseksi sille, että jokin koron markkinataso on ylipäätään olemassa. Kun näitä hirveitä koettelemuksia, joita olemme tottuneet odottamaan niin levottomina ja peloissamme ja jotka tahtoisimme niin mielellämme välttää, katsellaan tältä kannalta, ne ehkä ovatkin vain luonnollisia ja välttämättömiä parannuskeinoja liiaksi kasvaneelle ja paisuneelle vauraudelle. Ehkä se

on vain *parantava voima*, jonka avulla meidän yhteiskuntajärjestelmämme nykyisessä muodossaan kykenee aina välillä poistamaan yhä uudelleen palaavan liikarunsauden, joka vaarantaa sen olemassaolon, ja pääsemään takaisin tasapainoiseen ja terveeseen tilaan» (*Fullarton John. On the Regulation of Currencies. Lontoo 1844, s. 165*).

Raha on — »*yleinen ostovoima*» (Chalmers)*.

»*Pääoma* on... tuotannossa käytettyjä palveluja ja tavaroita. *Raha*; arvon mitta, vaihtoväline ja yleinen vastike; käytännöllisemmältä kannalta raha on: *pääoman hankkimisen väline*; se on *ainoa keino maksaa pääomasta*, joka on saatu aikaisemmin luotolla; tosiasiaa raha on takuu sille, että yhtä suuri arvo saadaan pääoman muodossa. *Kaupankäynti* on pääoman vaihtamista pääomaan rahan välityksellä, ja koska maksusitoumus tehdään koskemaan tätä välittäjää, vain rahalla voidaan täyttää sitoumus ja maksaa velka. Myynnissä yksi pääoman laji vaihdetaan rahaan jotta saataisiin vastikearvo, joka on spesifioitu mihin tahansa pääoman lajiin. *Korko* on korvausta rahalainasta. Jos raha otetaan lainaksi *pääoman hankkimiseksi*, silloin maksettu korvaus on hyvitystä rahasta saadun pääoman (raaka-aine, työ, tavara jne.) käytöstä. Jos raha on lainattu velan maksamiseksi, aikaisemmin jo saadun ja käytetyn (ja rahana maksettavaksi sovitun) pääoman maksamiseksi, silloin korvaus annetaan itse rahan käytöstä, ja tässä suhteessa korko ja diskonttaus ovat samanlaiset. *Diskonttaus* on pelkkä korvaus itse rahasta, luottorahan muuttamisesta reaalisesti rahaksi. Luotettava vekseli antaa saman mahdollisuuden pitää pääomaa käskyvallassa kuin pankkiseteilit, mutta diskonttoveloitus on vain vähennettävä. Ja vekseleitä diskonttaaan jotta saataisiin arvoltaan sopivampaa rahaa palkkoihin tai pieniin käteismaksuihin tai suurempiin erääntyviin maksusitoumuksiin, ja edelleen sen edun hankkimiseksi, että käteistä rahaa saadaan alle 5 prosentin diskonttokorolla, siis alle käteisrahasta tavallisesti maksettavan korvauksen. Diskonttauksen päätavoite on kuitenkin pohjimmiltaan riippuvainen laillisena maksuvälineenä olevan rahan tarjonnasta ja kysynnästä... Korkokanta riippuu pääasiassa pääoman kysynnästä ja tarjonnasta ja diskonttokorko riippuu täysin rahan tarjonnasta ja kysynnästä» (»*The Economist*» 13, maaliskuuta 1858. Lukijan kirje toimittajalle).

[VII—51] Herra K. Arnd, joka on juuri omiaan pohdiskelemaan »*koiraveroa*»⁸¹, on tehnyt seuraavan kiintoisan keksinnön:

»Hyödykkeiden luomisen luonnollisessa kulussa on ainoastaan *yksi* ilmiö, joka — täysin sivistyneissä maissa — näyttää jossakin määrin sääntävän korkokantaa: tämä on se suhde, missä vuotuinen kasvu lisää Euroopan metsien puumäärää. Tämä kasvu tapahtuu täysin riippumatta puiden vaihtoarvosta suhteessa 3—4 sataa kohti» (*Arnd Karl. Die naturgemässe Volkswirtschaft, gegenüber dem Monopoliengeste und dem Communismus. Hanau 1845, s. 124—125*).

Tämä ansaitsee nimen »*metsäkasvuinen korkokanta*».

»[Kaikkien tuotantomenojen peittämisen jälkeen] jäljelle jäävä arvo eli ylijäämä on kaikilla aloilla määräsuhteessa käytetyn pääoman arvoon» (*Ricardo. On the Principles of Political Economy, and Taxation. 3rd edition. Lontoo 1821, s. 84*).

* Ks. tämän teoksen II osan s. 84—85. *Toim.*

[13]] KORKO JA VOITTO

Korossa on tarkasteltava sen kahta puolta.

Ensinnäkin voiton jakamista koroksi ja voitoksi. (Englantilaiset käyttävät näistä molemmista yhdessä nimitystä *gross profit**.) Ero käy tuntuvaaksi, käsin kosketeltavaksi silloin kun rahakapitalistien luokka asettuu teollisuuskapitalistien luokkaa vastaan. *Toiseksi*: itse *pääoma* tulee tavaraksi tai tavara (raha) myydään pääomana. Niinpä esimerkiksi sanotaan, että pääoma kaikkien muiden tavaroiden tavoin muodostaa hintansa kysynnän ja tarjonnan mukaan. Niin ollen kysyntä ja tarjonta määräävät korkokannan. Tässä siis pääoma sellaisenaan astuu kiertoon.

Rahakapitalistit ja teollisuuskapitalistit voivat muodostaa kaksi eri luokkaa vain siksi, että voitto pystyy jakaantumaan kahdeksi tulon lajiksi. Nämä kaksi kapitalistilajia vain ilmaisevat itse tätä tosiasiaa; mutta jakaantumisen, voiton eriyty-misen kahdeksi erityiseksi tulomuodoksi on oltava olemassa, jotta siitä voi kasvaa kaksi erityistä kapitalistiluokkaa.

Koron muoto on vanhempi kuin voiton muoto. Se kuinka korkeaa korkoa tavalliset maanviljelijät joutuvat Intiassa maksamaan, ei sano mitään voiton tasosta, vaan siitä, että koronkiskuri anastaa itselleen koron muodossa sekä voiton että osan työpalkasta. Herra Carey⁸² tekee täysin historiantajunsa arvoisen tempauksen vertaamalla tätä korkoa Englannin rahamarkkinoilla vallitsevaan ja englantilaisen kapitalistin maksamaan korkoon ja päättelemällä tästä kuinka paljon korkeampi »työn suhdeluku» (työn osuus tuotteessa) on Englannissa kuin Intiassa. Hänen olisi pitänyt verrata englantilaisten, esimerkiksi derbyshireläisten kutojien maksamiin korkoihin. He käyttävät käsikangaspuita ja kapitalistit lainaavat heille raaka-aineet ja työvälineet. Hän olisi saanut havaita, että korko on tässä tapauksessa niin korkea, että maksettuaan velan kaikki erät työläinen on kaiken jälkeen yhä velallinen, vaikka hän ei ole ainoastaan maksanut kapitalistille takaisin tämän antamaa lainaa, vaan on lisäksi liittännyt tälle antamaansa vielä oman työnsäkin ilmaiseksi.

Teollisuusvoiton historiallinen muoto astuu esiin vasta sen jälkeen kun pääoma ei enää esiinny itsenäisen työläisen rinnalla. Niin ollen voitto ilmenee alun perin koron määräämänä. Kuitenkin porvarillisessa taloustieteessä koron määrää voitto ja korko on vain osa voitosta. Voiton on siis oltava niin suuri, että osa siitä voi erota koroksi. Historiallinen kehityskulku on ollut päinvastainen: korko on pitänyt painaa niin alas, että osa lisäarvosta voi itsenäistyä voitoksi.

Palkan ja voiton välillä — välttämättömän työn ja lisätyön

* — bruttovoitto. *Totm.*

välillä — on luonnollinen yhteys; mutta onko voiton ja koron välillä mitään yhteyttä sen lisäksi, jonka määrää kilpailu näiden kahta erilaista tulon muotoa saavan luokan välillä? Jotta nyt sekä tämä kilpailu että nämä molemmat luokat voisivat olla olemassa, lisäarvon jakaantuminen voitoksi ja koroksi on jo edellytetty. Pääoma, jota tarkastellaan yleisesti [im Allgemeinen] ei ole mikään pelkkä abstraktio. Jos tarkastelen esimerkiksi jonkin kansakunnan kokonaispääomaa erotukseksi kokonaispalkkатыöstä (tai myös maaomaisuudesta) tai jos tarkastelen pääomaa jonkin luokan yleisenä taloudellisena perustana erotukseksi toisesta luokasta, silloin tarkastelen pääomaa yleisesti. Menettelen silloin samoin kuin tarkastellessani esimerkiksi ihmistä fysiologisesti erotukseksi eläimestä. Voiton ja koron todellinen ero on olemassa rahakapitalistiluokan ja teollisuuskapitalistiluokan välisenä erona. Jotta kuitenkin kaksi tällaista luokkaa voi olla toisiaan vastassa, niiden kaksinainen olemassaolo edellyttää pääoman luoman lisäarvon hajoamista.

(Poliittinen taloustiede käsittelee rikkauden tai pikemminkin rikkauden tuottamisen spesifisiä yhteiskunnallisia muotoja. Rikkauden aines, onpa se sitten subjektiivista, kuten työ, tai objektiviista, kuten luonnollisten tai historiallisten tarpeiden tyydyttämisen esineet, ilmenee aluksi tuotannon kaikille kausille yhteisenä. Niin ollen tämä aines ilmenee aluksi pelkkänä edellytyksenä, joka jää kokonaan poliittisen taloustieteen tutkimuskohteiden ulkopuolelle ja tulee sen tarkastelun piiriin vain silloin kun muotoa koskevat suhteet modifioivat sitä tai kun se itse vaikuttaa modifioivasti näihin suhteisiin. Se yleinen mitä asiasta on tapana sanoa, rajoittuu abstraktioihin, joilla oli historiallinen arvonsa poliittisen taloustieteen ensimmäisissä yrityksissä — silloin kun näitä muotoja saatiin yhä vaivalloisesti esiin tutkitusta aineksesta ja kun niitä suurin ponnistuksin kiteytettiin varsinaisiksi tutkimuskohteiksi. Myöhemmin niistä tuli kuivettuneita latteuksia, jotka ovat sitä vastenmielisempiä, mitä tieteellisemmiksi ne muka uskotellaan. Tämä pitää paikkansa kaikesta siitä, mitä saksalaisilla taloustieteilijöillä on tapana jaaritella »hyödykkeiden» otsikon alla.)

Tärkeää on, että sekä korko että voitto ilmaisevat *pääoman* suhteita. Korkoa tuottava pääoma ei erityisenä muotona ole vastakkain työn, vaan voittoa tuottavan pääoman kanssa. Se suhde, jossa yhtäältä työläinen esiintyy vielä itsenäisenä, ei siis palkkatyöläisenä, mutta jossa toisaalta sellaisen työläisen esineellisillä ehdoilla on jo itsenäinen olemassaolo hänen itsensä rinnalla, ja ne ovat erityisen koronkiskuriluokan omaisuutta, tämä suhde kehittyvä väistämättä — kaikissa vaihtoon enemmän tai vähemmän perustuvissa tuotantotavoissa — kauppiaanomaisuuden tai rahaomaisuuden kehittyessä vastakohtana maanvil-

jelijöiden tai käsityöläisten omaisuuden erityisille ja rajoittuneille muodoille. Itse tämän kauppiasomaisuuden kehitystä voidaan tarkastella vaihtoarvon kehityksenä ja näin ollen kierron ja rahasuhteiden kehityksenä näillä alueilla. Yhtäältä tämä suhde osoittaa meille kylläkin työn ehtojen — jotka johtuvat yhä enemmän kierrosta ja ovat yhä riippuvaisempia siitä — itsenäistymisen, irrottautumisen työläisen taloudellisesta olemisesta. Mutta toisaalta olemista ei ole vielä alistettu pääoman prosessille. Siitä syystä tuotantotapa ei vielä oleellisesti muutu. Jos tämä suhde toistuu porvarillisen talouden puitteissa, niin se tapahtuu jälkeen jääneillä teollisuuden haaroilla tai sellaisilla aloilla, jotka yhä [VII—52] rimpuilevat moderniin tuotantotapaan alistumista vastaan. Näillä aloilla tapahtuu yhä kaikkein viheliäisintä työn riistoa ilman että pääoman ja työn suhde kantaisi tässä sisässään perustaa uusien tuotantovoimien kehitykselle tai uusien historiallisten muotojen alkiota. Itse tuotantotavassa pääoma ilmenee tässä yhä aineellisesti yksittäiselle työläiselle tai työläisperheelle alistettuna — niin käsityöläistuotannossa kuin pienviljelyksessäkin. Pääoma harjoittaa riistoa ilman kapitalistista tuotantotapaa. Korkokanta on kovin korkea, koska korkoon sisältyy voitto ja jopa osa työpalkasta. Tämä koronkiskonnan muoto, jossa pääoma ei hallitse tuotantoa, ja on siis vain muodollisesti pääomaa, edellyttää esiporvarillisten tuotantomuotojen olevan hallitsevia, mutta pääoma uusintaa itsensä toissijaisilla aloilla itse porvarillisen talouden puitteissa.

Koron toisena historiallisena muotona on: pääomaa lainataan kuluttavalle rikkaudelle. Tämä muoto on tässä historiallisesti tärkeä suorastaan eräänä pääoman synnyn momenttina, koska maanomistajien tulot (ja usein maatkin) kasaantuvat koronkiskurien taskuun ja muuttuvat siellä pääomaksi. Tämä on eräs niistä prosesseista, joiden välityksellä liikkuva pääoma tai myös rahan muotoinen pääoma keskittyy maanomistajista riippumattomalle luokalle.

Realisoidun pääoman samoin kuin sen realisoidun lisäarvon muoto on raha. Voitto (eikä vain korko) tulee siten ilmaistuksi rahassa, koska arvo realisoituu ja mitataan rahassa.

Välttämättömyys maksaa rahassa — rahaa ei tarvita vain tavaroiden ostamiseen yms. — kehittyä kaikkialla missä on vaihtosuhteita ja rahankiertoa. Ei ole millään lailla tarpeen, että vaihto olisi samanaikaista. Kun rahaa on käytettävissä, on mahdollista, että toinen osapuoli luovuttaa tavaransa, mutta toinen maksaa vasta myöhemmin. Rahan tarve tähän tarkoitukseen (kehitys etenee myöhemmin lainoihin ja vekselien diskonttaamiseen) on yksi koron tärkeimmistä historiallisista lähteistä. Mutta se ei vielä tässä koske meitä lainkaan; asiaa on tarkasteltava vasta luottosuhteiden erittelyn yhteydessä.

Ostamisen ($R - T$) ja *myymisen* ($T - R$) erosta:

»Kun minä myyn, niin 1) olen lisännyt voiton tavaraan ja saanut sen, 2) saan universaalisesti edustavan eli vaihdettavan tavaran, *rahan*, jolla saan aina jokaisen muun tavaran käskyvaltaani, sillä rahan erityisen helppo myytävyyden on täsmällinen tulos ja luonnollinen seuraus [muiden] tavaroiden vähemmän helposta myytävyydestä... Ostettaessa asia on toisin. Jos ostan myydäkseni tai toimittakseni tavaran asiakkaalle, niin olkoon todennäköisyys mikä tahansa, ei ole ehdotonta varmuutta siitä, että saan myydyksi edullisella hinnalla... Kaikki eivät kuitenkaan osta myydäkseen edelleen, vaan myös omaan käyttöönsä ja kulutukseensa» jne. (*Corbet Th. An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals*. Lontoo 1841, s. 117—118).

»Hra James Wilsonin aloitteesta syntynyt parlamentaarinen selvitys osoittaa, että rahapaja löi vuonna 1857 kultaa rahaksi 4 859 000 puntaa ja siitä 364 000 puntaa oli puolisovereigneja. Samana vuonna lyötiin hopeaa rahaksi 373 000 puntaa ja käytetyn metallin hinta oli 363 000 puntaa. Joulukuun 31. päivänä 1857 päättyneen kymmenvuotiskauden aikana lyötiin kaikkiaan kultarahaa 55 239 000 puntaa ja hopearahaa 2 434 000 puntaa. Viime vuonna lyötyjen kuparirahojen arvo nousi 6 720 puntaan ja kuparin arvo oli 3 492 puntaa. Tästä määrästä 3 136 oli pennyjä, 2 464 oli puolipennyjä ja 1 120 farthingeja. Viimeisten kymmenen vuoden aikana lyödyn kuparirahan kokonaisarvo oli 141 477 puntaa ja siihen käytetyn kuparin ostohinta oli 73 503 puntaa» (*The Economist* 10. huhtikuuta 1858).

»Thomas Culpeperin (1641), Josias Childin (1670), Patersonin (1694) ja Locken (1700) mielestä rikkaus on riippuvaista kulta- ja hopearahasta maksetun koron alentamisesta, joka voi tapahtua vaikka pakkokeinoin. Tämä käsitys oli vallalla Englannissa miltei kahden vuosisadan ajan» (*Ganilh. Des systèmes d'économie politique*. Tome premier. Pariisi 1809, s. 76—77).

Kun *Hume* vastakohtana Lockelle kehitti korkokannan määrityksen voiton suhdeluvusta⁸³, hän saattoi jo seurata huomattavasti pitemmälle ehtinyttä pääoman kehitystä. Sama koskee vielä suuremmassa määrin Benthamia kun tämä kirjoitti 1700-luvun lopulla puolustuksensa koronkiskonnalle.⁸⁴

(Korkoa alennettiin laeilla Henrik VIII:sta lähtien Annan aikoihin.)

»Jokaisessa maassa on: 1) tuottava luokka⁸⁵ ja 2) rahanomistajaluokka, joka elää pääomansa koroista» (*Mill J. St. Essays on some Unsettled Questions of Political Economy*. Lontoo 1844, s. 110).

»Panttauksessa saatu rahan korko kasvaa ylisuureksi siitä syystä, että yhden kuukauden kuluessa esine pantataan ja lunastetaan monta kertaa tai yksi esine pantataan toisen lunastamiseksi, jolloin saadaan nostetuksi pieni summa. Lontoossa on 240 laillistettua panttilainaamoja ja koko maassa noin 1 450... Tässä liiketoiminnassa käytetty pääoma arvioidaan noin yhdeksi miljoonaksi; se kiertää vähintään kolme kertaa vuodessa ja tuottaa voittoa joka kerta $33\frac{1}{2}\%$. Näin Englannin alemmat luokat maksavat lyhytaikaisista miljoonan lainoista miljoonan vuodessa, eikä siihen ole vielä laskettu sitä mitä he häviävät kun esineitä jää lunastamatta» (*Tuckett J. D. A History of the Past and Present State of the Labouring Population*. I osa. Lontoo 1846, s. 114).

[14] KAUPPIAAN MUUTTUMINEN
TEOLLISUUSKAPITALISTIKSI.
KAUPPAPÄÄOMAN ERIKOISUUKSIA.
KORKOKANNAN RAJAT]

»Muutamia töitä voi tehdä vain suuressa mitassa, esim. valmistaa posliinia, lasia jne. Niin ollen ne eivät milloinkaan ole käsityötä. Jo 1200- ja 1300-luvuilla tehtiin eräitä töitä suuressa mitassa kuten esimerkiksi kankaan kudonnassa» (*Poppe. Geschichte der Technologie. Ensimmäinen osa. Göttingen 1807, s. 32*).

»Vanhempina aikoina kaikki tehtaot kuuluivat käsityön piiriin, ja kauppias pysyi pelkkänä käsityön kustantajana ja myyjänä. Verka- ja liinakangasmanufaktuureissa tästä pidettiin kiinni vielä mahdollisimman tiukasti. Mutta vähitellen kauppiat rupesivat eri tahoilla mestareiksi» (tietysti ilman ammattikuntalaitokseen kuuluvia ennakkoluuloja, perinteitä ja ilman vanhojen mestareiden kisälleihin omaksumaa suhdetta) »ja ottivat kisallejä päiväpalkasta työhön» (*Poppe, mt., s. 70—71*).

Tämä oli tärkein syy siihen, miksi varsinainen teollisuus syntyi ja vakiintui Englannissa ammattikuntalaitokseen kuulumattomissa kaupungeissa.

Kauppapääoma eli kauppiaanomaisuuden muodossa esiintyvä raha on ensimmäinen pääoman, ts. arvon muoto, joka syntyy yksinomaan kierrosta (vaihdosta), säilyttää itsensä siinä, uusin-
taa ja lisää itseään siinä, niin että tämän liikkeen ja toiminnan yksinomainen päämäärä on vaihtoarvo. Siinä esiintyvät molemmat liikkeet, ostaminen myymistä varten, ja myyminen ostamista varten, mutta [VII—53] muoto $R - T - T - R$ on hallitsevana. Raha ja sen lisääminen on liiketoimien yksinomaisena tavoitteena. Kauppias ei osta tavaraa omaan tarpeeseensa sen käyttöarvon tähden eikä myy sitä esimerkiksi maksaakseen rahassa maksettavaksi sovitun maksuvelvoitteen tai saadakseen jonkin toisen tavaran omaan tarpeeseensa. Hänen suora tavoitteensa on arvon lisääminen ja sitä paitsi sen välittömässä muodossa rahana. Kauppiaanomaisuus on ensinnäkin rahaa vaihtovälineenä: rahaa liikkeenä, joka välittää kiertoa; kauppias vaihtaa tavaran rahaan ja rahan tavaraan ja päinvastoin. Raha ilmenee tässä myös itsetarkoituksena, mutta sen ei tätä varten tarvitse olla metallisessa muodossaan. Tässä tapahtuu arvon elävää muuttumista kumpaankin muotoon — tavaran ja rahan muotoon; arvo on välinpitämättömän omaksumaansa käyttöarvon määrättyä muotoa kohtaan, ja samalla tapahtuu arvon metamorfoosi kaikiksi näiksi muodoiksi, jotka kuitenkin esiintyvät vain naamiointeina.

Kun siten kauppatoiminta liittyy yhteen kierron liikkeitä ja niin ollen raha on kauppiaan omaisuutena yhtäältä pääoman olemassaolon ensimmäinen muoto ja esiintyy historiallisesti juuri näin, niin toisaalta tämä muoto esiintyy suoraan arvon käsitteen kanssa ristiriitaisena. Halvalla ostaminen ja kalliilla

myyminen on kaupankäynnin laki. *Ei siis vastikkeiden vaihto, jolloin kaupankäynti kävisikin mahdolliseksi erityisenä elinkeinona.*

Kuitenkin raha kauppaomaisuutena,— sellaisena kuin se esiintyy mitä erilaisimmissa yhteiskuntamuodoissa ja yhteiskunnallisten tuotantovoimien mitä erilaisimmissa kehitysvaiheissa,— on vain välittävää liikettä vastakkaisten puolten välillä, joita raha ei ole hallitsemassa, ja edellytysten välillä, joita raha ei luo.

»Jokaisessa sivistyneessä yhteiskunnassa tapahtuu tärkein kaupankäynti kaupunkilaisten ja maalaisten välillä. Se muodostuu raakatuotteiden vaihdosta teollisuustuotteisiin..., joko suoraan tai rahan välityksellä» (*Smith Adam. Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. G. Garnierin ranskannos. II osa. Pariisi 1802, s. 403*).

Kaupankäynti on aina yhdistävää. Tuotanto tapahtui alunperin pienessä mitassa.

»Kaupunki on jatkuvien myyjäisten tai markkinoiden paikka, minne maalaiset menevät vaihtamaan raakatuotteitaan teollisuustuotteisiin. Kaupunkilaiset saavat tästä kaupankäynnistä sekä raaka-ainetta työhönsä että toimeentulovälineitä. Heidän maalaisille myymiensä teollisuustuotteiden paljous määrää välttämättä heidän ostamiensa raaka-aineiden ja toimeentulovälineiden paljouden» (sama, s. 408).

Niin kauan kuin »toimeentulon ja nautinnon välineet» ovat päätavoitteena, käyttöarvo hallitsee.

Arvon käsitteeseen sisältyy, että arvo säilyy ja lisääntyy vain vaihdon välityksellä. Mutta olemassa oleva arvo on ennen muuta rahaa.

»Sellainen teollisuus, joka pyrki tuottamaan välttämättömät tarpeet ylittäviä tuotteita, juurtui kaupunkiin kauan ennen kuin maalaisväestö alkoi laajemmin harjoittaa sitä» (sama, s. 452).

»Vaikka kaupunkilaiset viime kädessä saavatkin toimeentulonsa ja kaikki työnsä välineet ja raaka-aineet maaseudulta, niin meren rannikolla tai purjehduskelpoisen joen rannalla sijaitsevan kaupungin asukkaat voivat hankkia ne myös hyvinkin kaukaisista maailman kolkista. He joko vaihtavat ne oman teollisuutensa tuotteisiin tai tekevät välittäjän palveluksia kuljettamalla tavaroita yhdestä kaukaisesta maasta toiseen ja vaihtamalla yhden maan tuotteita toisen tuotteisiin. Näin kaupunki voi tulla hyvin rikkaaksi vaikka ympäröivät seudut samoin kuin kaikki sen kanssa kauppa käyvät maatkin ovat köyhiä. Erikseen otettuna voi jokainen näistä maista tarjota tälle kaupungille vain hyvin pienen osan siitä, mitä kaupunki tarvitsee toimeentuloonsa tai tuotantoonsa. Mutta kaikki nämä maat yhdessä voivat toimittaa kaupungille suuren määrän toimeentulon välineitä ja antaa sille mitä erilaisinta tuotannollista työtä» (sama, s. 452—453).

(Italialaiset kaupungit nousivat ensimmäisinä Euroopassa merkittävään asemaan kaupan ansiosta; ristiretkien aikana kaupungit — Venetsia, Genova, Pisa — vaurastuivat osaksi kuljettamalla ihmisiä ja aina elintarvikkeita, jotka heille oli toimitettava. Nämä kaupunkitasavallat olivat ikään kuin näiden armeijoiden muonittajia.) (Sama.)

Kauppiaanomaisuus on alituisesti vaihtoa harjoittavana ja vaihtoarvon tähden vaihtavana tosiasiaassa elävää rahaa.

»Kauppakaupunkien asukkaat toivat kalliilla hinnalla rikkaammista maista hienoja tavaroita ja ylellisyyesineitä ja antoivat näin uusia virikkeitä suurmaanomistajien turhamaisuudelle. Maanomistajat ostivat näitä tavaroita innokkaasti ja maksoivat niistä huomattavat määrät tilojensa raakatuotteita. Siten kaupankäynti oli suuressa osassa silloista Eurooppaa yhden maan raakatuotteiden vaihtamista edistyneemmän teollisuusmaan manufaktuuri tuotteisiin» (s. 454, 455). »Kun tämä makusuuntaus oli levinnyt kyllin laajalle luodakseen merkittävän kysynnän, kauppiaat yrittivät kuljetuskustannusten välttämiseksi perustaa samanlaisia manufaktuureja omaan maahansa. Tällä tavoin saivat alkunsa ne ensimmäiset manufaktuurit, jotka tuottivat kaukaisia markkinoita varten» (sama). Ylelliset manufaktuuri tuotteet saivat alkunsa ulkomaankaupasta ja aloittajina olivat kauppiaat (jalostettiin ulkomaisia materiaaleja) (s. 456—458).

Adam Smith mainitsee toisen manufaktuurilajin, »joka syntyi luonnollisesti ja itsestään karkean ja kotona harjoitetun käsityön kohentuessa vähitellen». Se jalosti kotimaisia materiaaleja (s. 459).

Vanhan ajan kauppakansat olivat sijoittuneet Epikuroksen jumalien tavoin⁸⁶ maailmoiden välisiin tiloihin tai pikemminkin niin kuin juutalaiset puolalaisen yhteiskunnan huokosiin. Useimmat niistä kauppakansoista ja kauppakaupungeista, jotka saavuttivat itsenäisesti merkittävän kehitysasteen, harjoittivat *välityskauppaa*, joka perustui tuottajakansojen barbaarisuuteen, ja näiden kesken ne esittivät rahan (välittäjän) roolia.

Porvarillisen yhteiskunnan esivaiheissa kauppa hallitsee teollisuutta; nykyaikaisessa yhteiskunnassa tilanne on päinvastainen.

Kaupankäynnillä on luonnollisesti suurempi tai pienempi vastavaikutus niihin yhteisöihin, joiden välillä kauppaa käydään. Kaupankäynti alistaa tuotannon yhä enemmän vaihtoarvolle. Työntää välittömän käyttöarvon yhä enemmän taka-alalle tekemällä toimeentulon yhä riippuvaisemmaksi tuotteen myynnistä, ei tuotteen välittömästä käytöstä. Se hajottaa vanhat suhteet. Samalla se voimistaa rahankiertoa. Aluksi se ulottaa vaikutuksensa vain tuotannon liikamääriin; sitten vähitellen myös itse tuotantoon. Kuitenkin kaupankäynnin hajottava vaikutus on hyvin riippuvainen niiden tuottavien yhteisöjen luonteesta, joiden kesken kauppaa käydään. Kaupankäynti on tuskin lainkaan järkyttänyt esimerkiksi vanhan intialaisen yhteisön perusteita tai ylipäätään aasialaisia suhteita. Pettäminen vaihdossa [VII—54] on itsenäisenä esiintyvän kaupanteon pohja.

Kuintenkään pääoma syntyy vasta siellä, missä kauppa on saanut itse tuotannon valtaansa ja kauppiasta on tullut tuottaja tai tuottajasta pelkkä kauppias. Vastakkaiseen suuntaan vaikuttavat keskiaikainen ammattikuntalaitos, kastilaitos jne. Mutta pääoman synty adekvaatissa muodossaan edellyttää pääoman läsnäoloa kaupapääomana, jolloin ei enää tuoteta enemmän tai

vähemmän rahan välittämää kulutusta varten, vaan suurkauppaa varten.

Kauppiaanomaisuus itsenäisenä taloudellisenä muotona ja kauppakaupunkien ja kauppakansojen perustana on ja on ollut olemassa mitä erilaisimmilla taloudellisen kehityksen tasoilla olevien kansojen välillä. Sen sijaan tuotanto voi jatkaa olemassaoloaan itse kauppakaupungissa (esimerkiksi vanhoissa aasialaisissa, kreikkalaisissa, italialaisissa yms. kaupungeissa keskiajalla) ammattikunnan ym. muodossa.

Steuart. »Kauppa on liiketoimi, jossa kauppiaksi kutsuttu ihmisjoukko voi vaihtaa varallisuutta tai työtä — joko yksilöiden tai yhteiskuntien — vastikkeeseen, joka pystyy tyydyttämään kaikki tarpeet keskeyttämättä mitenkään tuotantoa tai viivyttämättä mitenkään kulutusta. *Teollisuus* on vapaan ihmisen käyttöä taidokkaaseen työhön tavoitteena hankkia *kaupanteon avulla* vastike, joka pystyy tyydyttämään kaikki tarpeet» (*Steuart J. An Inquiry into the Principles of Political Economy. I osa. Dublin 1770, s. 166*).

»Niin kauan kuin tarpeet ovat yksinkertaisia ja harvalukuisia, työntekijällä on tarpeeksi aikaa levittää kaikki tuotteensa kulutukseen; kun tarpeet sitten moninkertaistuvat, ihmisten täytyy tehdä työtä kovemmin: *aika tulee kalliiksi*; tästä syystä kaupanteko aloitetaan... Kauppias on välittäjä työntekijän ja kuluttajan välillä» (s. 17.)

»(Tuotteiden) kerääntyminen muutamiin käsiin merkitsee kaupankäynnin aloittamista» (sama). »Kuluttaja ei osta myydäkseen edelleen; kauppias ostaa ja myy pelkästään hyötyä tavoitellen» (s. 174) (ts. arvon tähden). »Kaikkein yksinkertaisinta kauppaa käydään *vaihtamalla välttämättömiä elämisen tarvikkeita*» (vaihto viljelijöiden ylimääräisten elintarvikkeiden ja »vapaiden käsien» välillä) s. [175—176]. »Edistys on laskettava pääasiassa rahan käyttöönoton ansioksi» (s. 176).

»Niin kauan kuin keskinäisiä tarpeita tyydytetään vaihtokaupalla, ei raha saa vähäisintäkään mahdollisuutta. Tämä on kaikkein yksinkertaisin kombinaatio. Kun tarpeet ovat moninkertaistuneet, vaihtokauppa käy vaikeammaksi; tällöin otetaan raha käyttöön. Raha on kaikkien esineiden yhteinen hinta. Se on sopiva vastike niiden käsissä, joilla on tarpeita. Tämä ostamisen ja myymisen toimi on hieman ensimmäistä operaatiota mutkikkaampi» [s. 177].

Siis 1) *vaihtokauppa*, 2) *osto ja myynti*, 3) *kaupankäynti*.

»Kauppiaan on tultava väliin. Se mitä aikaisemmin kutsuttiin tarpeiksi, sitä edustaa nyt kuluttaja, teollisuutta edustaa manufaktuurin harjoittaja ja rahaa kauppias. Kauppias edustaa rahaa tuomalla luoton rahan tilalle, ja samoin kuin raha keksittiin vaihtokaupan helpottamiseksi, siten kauppias luottoineen merkitsee uutta pitkälle menevää parannusta rahan käyttöön. Tämä osto- ja myyntitoiminta on nyt kaupankäyntiä; se päästää molemmat osapuolet koko kuljettamisen tai tarpeiden toisiin tarpeisiin tai rahan sovittamisen vaivasta; kauppias edustaa vuoron perään kuluttajaa, manufaktuurin harjoittajaa ja rahaa. Hän edustaa kuluttajalle manufaktuurin harjoittajien kokonaisuutta ja näille kuluttajien kokonaisuutta ja hänen luottonsa järjestää molemmille luokille rahan käytön» (s. 177, 178).

»Kauppiaiden oletetaan *ostavan ja myyvän voittoa tavoitellakseen, ei välttämättömyyden pakosta*» (s. 201).

»Vasta teollisuuden harjoittaja tuottaa muiden käyttöä, ei omaansa, varten. Nämä hyödykkeet tulevat hyödyllisiksi hänelle vasta sillä hetkellä kun hän vaihtaa ne. Ne tekevät siis kaupankäynnin eli vaihtamisen taidon

välttämättömäksi. Niitä arvioidaan vain vaihtoarvonsa mukaan» (*Sismondin Etudes sur l'économie politique*. II osa. Bryssel 1838, s. 161). »Kaupankäynti on riistänyt esineiltä, rikkauksilta hyödyllisyyden primitiivisen luonteen... *Kaupankäynti on vienyt kaikkien esineiden kohdalla vastakohtaisuuteen käyttöarvon ja vaihtoarvon välillä*» (s. 162). »Aluksi hyödyllisyys on arvojen todellinen mitta; ...sitten kaupankäynti on olemassa patriarkaalisessa yhteiskuntatilassa; se ei kuitenkaan sulje sisäänsä koko yhteiskuntaa; sitä harjoitetaan vain itse kunkin ylimääräisillä tuotteilla, ei sillä mikä on välttämättömyyttä ihmisen olemassaololle» (s. 162, 163). »Sitä vastoin nykyiselle taloudelliselle tilallemme ja edistyksellemme on luonteenomaista, että *kauppa* on ottanut tehtäväkseen vuosittain tuotetun rikkauden koko *jaon* ja on siten ehdottomasti menettänyt käyttöarvon luonteensa ja säilyttänyt vain vaihtoarvon luonteensa» (s. 163).

»Ennen kaupankäynnin alkamista... tuotteiden määrän lisääntyminen merkitsi rikkauksien suoraan lisääntymistä. Silloin oli vain vähän merkitystä sillä työmäärällä, jolla jokin hyödyllinen esine oli hankittu... Eikä haluttu esine todella menetä mitään hyödyllisyydestään edes silloin jos sen hankkimiseen ei ole tarvittu lainkaan työtä; vilja ja liinakangas olisivat omistajilleen yhtä tarpeelliset, vaikka ne olisivat pudonneet suoraan taivaasta. Tämä on epäilemättä paikkansapitävä arvio rikkaudesta, kulutuksesta ja hyödyllisyydestä. Mutta siitä hetkestä lähtien jolloin ihmiset... tekivät olemassaolonsa riippuvaiseksi niistä vaihdoista, joita he voivat toteuttaa, eli kaupankäynnistä, heidän oli pakko suuntautua toisenlaiseen arviointiin, arvioida vaihtoarvoa, arvoa, joka ei johdu hyödyllisyydestä, vaan *siitä suhteesta, joka vallitsee koko yhteiskunnan tarpeiden ja näiden tarpeiden tyydyttämiseen riittävän työmäärän välillä*, tai myös sen työmäärän, jolla samat tarpeet voitaisiin tulevaisuudessa tyydyttää» (sama, s. 266). »Arvioitaessa niitä arvoja, joita ihmiset pyrkivät mittaamaan ottamalla käyttöön rahan, työnnettiin hyödyllisyyden käsite kokonaan syrjään. Huomio kiinnitettiin vain siihen *työhön*, ponnistukseen, joka tarvittiin toisiinsa vaihtuvien esineiden hankkimiseksi» (s. 267).

J. W. Gilbert kirjoittaa teoksessaan »The History and Principles of Banking» (Lontoo 1834) korosta:

»On itsestään selvä luonnonoikeuden periaate, että ihminen, joka ottaa rahaa lainaksi *hankkiakseen sillä voittoa*, joutuu antamaan osan voitosta lainanantajalle. Ihminen saa tavallisesti voittoa kaupanteon välityksellä. Mutta keskiajalla oli pelkkää maatalousväestöä. Kun väestö oli tällainen ja hallitusvalta oli feodaalinen, saattoi syntyä vain vähän kaupankäyntiä ja niin ollen voittoa. Siitä syystä koronkiskontaa koskeva lainsäädäntö oli keskiajalla oikeutettu. Sitä paitsi maanviljelysmaassa ihminen haluaa vain harvoin ottaa rahaa lainaksi ellei hän ole vajonnut köyhyyteen tai ellei jokin onnettomuus ole painanut häntä kurjuuteen» (s. 163).

»Henrik VIII rajoitti koron 10 prosentiksi, Jaakko I 8:ksi, Kaarle II 6:ksi ja Anna 5 prosentiksi» (s. 164—165). »Niihin [VII—55] aikoihin lainanantajat olivat monopolisteja, joskaan ei lain voimalla niin ainakin tosiasiassa, ja siitä syystä heidät oli muiden monopolistien tavoin syytä saattaa valvontaan. Meidän aikamme voiton suhdeluku säätelee koron suhdelukua, kun taas niihin aikoihin korkokanta sääтели voiton suhdelukua. Jos rahanlainaaja rasitti kauppiasta korkealla korolla, niin kauppiaan oli saatava tavaroistaan korkeampi voiton suhdeluku, ja näin ollen hänen oli otettava suurempi rahasumma ostajan taskusta siirtääkseen sen lainanantajan taskuun. Kun tavaroihin oli lisätty tämä ylimääräinen hinta, yleisöllä oli vähemmän mahdollisuuksia ja haluja ostaa niitä» (s. 165)

»Jos muuttumattomat vastikkeet hallitsisivat, *kaupankäynti* yms. olisi mahdotonta» (*Opdyke G. A Treatise on Political Economy*. New York 1851, s. 67).

»Tämän välinen» (ts. paperirahan) »positiivinen [lakisääteinen] rajoittaminen täyttäisi sen ainoan hyödyllisen tehtävän, jonka tuotantokustannukset täyttävät muun rahan» (metallirahan) »suhteen» (sama, s. 300).

Korko. »Jos määrätyn jalometallisumman arvo alenee, se ei ole peruste ottaa pienempää rahamäärää sen käytöstä, sillä jos pääoma on vähemmän arvoisen lainanottajalle, niin koron maksaminenkin tulee hänelle vastaavasti helpommaksi. Kaliforniassa peritään 3 % kuukaudessa, 36 % vuodessa siksi että yleinen tilanne on vakiintumaton... Hindustanissa intialaiset ruhtinaat ottavat lainoja *tuottamattomia kuluja* varten ja siellä peritään hyvin korkeaa 30 % korkoa jotta saataisiin korvatuksi pääoman keskimääräiset tappiot, eikä tämä korko ole missään suhteessa voittoihin, joita teollisilla liiketoimilla voitaisiin saada» (»The Economist» 22. tammikuuta 1853, n:o 491, s. 89). Lainanantaja »perii tässä näin korkeaa korkoa, jotta lainattu summa tulisi peitettyksi lyhyessä ajassa tai jotta ainakin kaikissa hänen antamissaan lainoissa voitaisiin toisissa tapauksissa saaduilla kohtuuttoman suurilla voitoilla tasapainottaa toisissa tapauksissa tulleet tappiot» (sama).

»Koron korkeus riippuu: 1) voiton suhdelvusta, 2) siitä määräsuhteesta, missä saatu kokonaisvoitto jakaantuu lainanantajan ja lainanottajan kesken» (sama).

»Jalometallien runsaus tai niukkuus, yleinen korkea tai alhainen hintataso määrää vain sen, tarvitaanko lainanottajien ja lainanantajien välisen vaihdon samoin kuin vaihdon muiden lajien toteuttamiseen suurempi vai pienempi rahamäärä... Eroa on vain siinä, että tarvitaan suurempi rahasumma edustamaan lainaksi annettua pääomaa ja siirtämään se lainanottajan käsiin... Pääoman käytöstä maksetun summan ja tämän pääoman suuruuden välinen suhde ilmaisee rahalla mitatun koron suhdelvun» (sama, s. 89—90).

[15] SEKALAISTA RAHASTA]

Kaksimetallickanta. Aikaisemmin »niissä maissa, joissa kulta ja hopea ovat laillisena rahajärjestelmänä, on tähän mennessä kiertänyt miltei yksinomaan hopeaa, sillä vuosina 1800—1850 kullan tendenssinä oli tulla hopeaa kalliimmaksi... Ranskassa kulta oli tullut hieman hopeaa kalliimmaksi ja sen kurssiarvo oli noussut verrattuna vuonna 1802 määrättyyn kullan ja hopean suhteeseen... Samoin oli laita Yhdysvalloissa... ja Intiassa». (Intiassa on nyt hopeakanta, samoin kuin Hollannissa jne.) »[Kalifornian kultalöydöt] vaikuttivat ensimmäiseksi Yhdysvaltain kiertoon. Kaliforniasta vietiin runsaasti kultaa, Euroopasta saatiin kurssivoittoja hopeaan verrattuna... hopeakolikoita vietiin Euroopasta huomattavia määriä ja ne korvattiin kullalla. Yhdysvaltain hallitus löi jopa niin pieniä kultarahoja kuin 1 dollari... Ranskassa hopea korvattiin [osittain] kullalla» (»The Economist» 15. marraskuuta 1851, s. 1257).

»Olkoonpa 'arvon mittayksikkö' mikä tahansa ja edustakoon kierrossa oleva raha *mitä tahansa* näiden mittayksikköiden määrää, joka on määrättävissä; joka tapauksessa näillä kahdella voi olla vain määrätty ja pysyvä arvo suhteessa toisiinsa, ja ne ovat vaihdettavissa jos haltija niin haluaa» (»The Economist» 9. lokakuuta 1847, s. 1158).

»Ainoat rahat, joiden arvo voi nousta normaalia korkeammaksi, ovat ne, joilla kukaan ei ole velvollinen maksamaan, mutta joita jokainen on velvollinen ottamaan laillisina maksuvälineinä» (»The Economist» 18. tammikuuta 1851, s. 59).

»Missään maassa ei loogisesti voi olla kuin yksi asteikko (enempää kuin yksi arvon mittaamisen asteikko), sillä tämän asteikon on oltava yhtäläinen ja muuttumaton. Millään tavaralla ei ole yhdenmukaista muuttumatonta

arvoa suhteessa toiseen tavarahan; tavaralla on sellainen vain suhteessa siihen itseensä. Kultarahalla on aina sama arvo kuin toisella kultarahalla, sillä on täsmälleen sama pitoisuus, sama paino ja sama arvo samassa paikassa. Mutta samaa ei voi sanoa kullasta ja jostakin toisesta tavarasta, esimerkiksi hopeasta» («The Economist» 11. toukokuuta 1844, s. 771).

»Englannin punta on nyt hieman alle $\frac{1}{3}$ alkuperäisestä arvostaan, Saksan floriini on $\frac{1}{6}$, Skotlanti oli ennen unionia päästänyt puntansa alenemaan $\frac{1}{3}$ osaan, Ranskan livre oli $\frac{1}{74}$ [alkuperäisestä arvostaan], Espanjan maravedi alle $\frac{1}{1000}$, ja Portugalin re oli menettänyt vielä enemmän arvoaan» (*Morrison. Observations on the System of Metallic Currency Adopted in this Country.* Lontoo 1837, s. 13).

»Ennen vuoden 1819 lakia⁸⁷ oli olemassa myös muita syitä kultaharkkojen hinnan heilahteluille pankkisetelien kierron lisäksi: 1) metallirahan enemmän tai vähemmän täydellinen kunto. Jos kiertävä metalliraha on painunut alle standardipainonsa, täytyy vaihtokurssin vähäisimmänkin muutoksen, joka aiheuttaa metallin kysyntää vientiä varten, nostaa harkkojen hintaa vähintään sen verran kuin kolikot ovat menettäneet metallisisältöään. 2) Rikoslain pykälät, jotka kielsivät kolikkojen sulattamisen ja maastaviennin ja sallivat kaupankäynnin harkoilla. Kun kysyntä vientiä varten oli voimakasta, tästä syntyi mahdollisuus harkkojen hintojen heilahteluille suhteessa metallirahaan jopa sellaisina aikoina, jolloin paperiraha oli täysin kultaan vaihdettava. [Harkkojen hinnat nousivat] vuosina 1783, 1792, 1795, 1796... Vuonna 1816 harkkohinta kohosi metallirahahinnan yläpuolelle, koska Englannin pankin johtajat valmistautuivat kiihkeästi aloittamaan käteismaksut uudelleen ja hyväksyivät kullalle siitä syystä hinnan, joka ylitti huomattavasti metallirahahinnan» (*Fullarton. On the Regulation of Currencies.* Toinen painos. Lontoo 1845, s. 7—9).

Maassa voi olla kultarahakanta ilman että kierrossa on unssiakaan kulta» («The Economist»)⁸⁸.

»Yrjö III:n aikana (vuonna 1774 säädetty laki) hopea oli laillinen maksuväline vain 25 punnan summaan asti. Saman lain mukaan pankki maksoi ainoastaan kullalla» (*Morrison, mt.*, s. 12). »Lordi Liverpool (1800-luvun alussa) muutti hopean ja kuparin puhtaasti symboliseksi metallirahaksi» (sama, s. 14—15).

Rahan hajottava vaikutus. Raha omistuksen pirstomisen keinona.

Urquhartin pötypuheet rahan mitta-asteikosta:

»Kullan arvo on mitattava sillä itsellään; kuinka mikään aine voi olla oman arvonsa mitta muissa aineissa mitattaessa? Kullan arvo on vahvistettava sen omalla painolla, jolle annetaan tällöin toinen, väärä nimitys. Siten tullaan siihen, että unssi kulta on arvoltaan niin ja niin monta puntaa ja punnan murto-osaa. Tämä on mitan väärentämistä, ei mitta-asteikon vahvistamista» (*Urquhart D. Familiar Words.* Lontoo 1856, s. 104—105).

[VII—56] Adam Smith kutsuu työtä *todelliseksi* ja rahaa *nimelliseksi arvon mitaksi*. Hän esittää työn alkuperäiseksi mitaksi.⁸⁹

Rahan arvo. John Stuart Mill.

»Jos myytyjen tavaroiden määrä ja näiden tavaroiden myytien ja jälleenmyyntien lukumäärä ovat annettuja, niin rahan arvo riippuu sen määrästä sekä siitä kuinka monta kertaa jokainen rahakappale siirtyy kädestä toiseen tämän prosessin aikana». »Kierrossa olevan rahan määrä on yhtä kuin kaikkien myytyjen tavaroiden rahallinen arvo jaettuna kierron nopeutta ilmaisevalla luvulla». »Jos tavaroiden ja liiketoimien määrä on annettu, sil-

loin rahan arvo on kääntäen verrannollinen sen määrään, joka on kerrottu rahakierron nopeudella». Kuitenkin kaikki nämä väittämät on ymmärrettävä vain niin, »että me puhumme vain siitä rahamäärästä, joka todella kiertää ja vaihdetaan tosiasiallisesti tavaroihin». »Rahan tarvittavan paljouden määräävät osittain rahan tuotantokustannukset, osittain rahankierron nopeus. Jos kierron nopeus on annettu, silloin tuotantokustannuksilla on ratkaiseva merkitys; jos tuotantokustannukset on annettu, silloin rahan määrä riippuu kierron nopeudesta» (*Mill J. St. St. Principles of Political Economy*. Toinen osa. Lontoo 1848, s. 17, 18, 20, 30).

»Rahalla ei ole muuta vastiketta kuin se itse tai tavara». Siitä syystä raha alentaa kaiken. 1400-luvun alussa Ranskassa »jopa vihityt kirkkoastiat (ehtoollisastiat) jne. pantattiin juutalaisille» (*Augier. Du crédit public*. Pariisi 1842, s. 95, 101).

Raha ei ole välitön kulutusesine:

»Rahasta ei tule milloinkaan kulutusesinettä, se on aina marchandise*, eikä siitä tule koskaan denrée**. Sillä on suora sisäinen arvo vain yhteiskunnalle, vaihtoarvo sen sijaan jokaiselle yksilölle. Niin ollen rahan materiaalilla on oltava arvo, mutta sen on perustuttava keinotekoiseen tarpeeseen; raha ei saa olla korväämättömän tarpeellinen ihmisen olemassaololle; sillä koko kierrossa käytettyä rahamäärää ei voida milloinkaan käyttää yksilön kulutukseen: sen on oltava aina kierrossa» (*Storch H. Cours d'économie politique*. Toinen osa. Pariisi 1823, s. 109, 113—114).

[VII—57] *Gray John. The Social System. A Treatise on the Principle of Exchange. Edinburgh 1831:*

»Rahasta myyminen on kaikkina aikoina tehtävä yhtä helpoksi kuin rahalla ostaminen; silloin tuotannosta tulee kysynnän yhdenmukainen ja aina tehokas syy» (s. 16).

»Tuotannon nykyisenä rajana ei ole se määrä, joka voidaan tuottaa, vaan se määrä, joka voidaan myydä voitolla» (s. 59).

»Rahan pitäisi olla pelkkä *kuitti*, tosite siitä, että sen haltija on joko lisännyt tietyn arvon kansalliseen rikkauden varantoon tai on saanut oikeuden tähän arvoon joltakin tällaisen lisäyksen tehneeltä... Raha ei saisi olla mitään sen enempää eikä vähempää kuin kannettavissa, siirrettävissä ja jaettavissa oleva ja väärentämätön tosite varastoon kootun rikkauden olemassaolosta» (s. 63, 64).

»*Sen jälkeen kun tuote on arvioitu, talletettakoon se pankkiin ja otettakoon taas pois sieltä aina tarvittaessa. Asetettakoon tällöin yhteisymmärryksen pohjalla vain se ehto, että se, joka on tallettanut jotakin omaisuuden lajia ehdotettuun Kansalliseen pankkiin, voi ottaa sieltä yhtä suuren arvon missä muodossa tahansa ilman että hänet velvoitettaisiin ottamaan juuri sen minkä hän talletti... Ehdotetun kansallisen pankkiirin olisi otettava vastaan kaikenlaisia arvoesineitä ja huolehdittava niistä ja annettava niiden sijasta mitä tahansa arvoesineitä»* (s. 67—68).

»Jos rahalla», Gray sanoo, »on sama arvo kuin sillä mitä se edustaa, niin se lakkaa kokonaan olemasta *edustaja*. Eräs rahan toivoittavimpia ominaisuuksia on, että rahan haltija joutuu ennemmin tai myöhemmin esittämään rahan maksettavaksi siellä mistä hän on sen saanut. Jos sen sijaan rahalla on sama *sisäinen arvo* kuin sillä, mikä rahasta annetaan, silloin ei tällaista pakkoa ole» (s. 74).

»*Varaston arvon alenemisen...* on oltava eräänä kohtana kansallisissa menoissa» (s. 115, 116). »Liiketoimintaa on kaikissa maissa harjoitettava kan-

* — tavara kauppaesineenä. *Toim.*

** — tavara kulutusesineenä. *Toim.*

sallisella pääomalla» (s. 171). »Kaikki maa on muutettava kansalliseksi omaisuudeksi» (s. 298).

Gray John. Lectures on the Nature and use of Money. Edinburgh 1848:

»Ihmisten kollektiivisesti otettuna *ei pitäisi tuntea* mitään rajoja materiaalien kulutusvälineittensä lisääntymisessä, lukuun ottamatta *ahkeruutensa* tai *tuotantovoimiensa* ehtymistä. Sen sijaan me olemme ottaneet käyttöön rahajärjestelmän, joka on periaatteeltaan väärä ja käytännössä tuhoisa, ja niin olemme sitoutuneet rajoittamaan materiaaliset *kulutuksen* välineemme *juuri siihen määrään, joka voidaan voitolla vaihtaa tavaraan*. Kaikesta siitä mitä maan päällä löytyy, *tätä määrää pystytään kaikkein vähiten lisäämään ihmisen työllä*» (s. 29). Kelvollinen järjestelmä vaatisi: 1) sellaisen pankkijärjestelmän, jonka toiminta palauttaisi kysynnän ja tarjonnan *luonnollisen* suhteen; 2) *todellisen* arvon mitan olemassa olevan fiktiivisen mitan sijasta» (s. 108).

(Tässä kirjassa on kehitelty vielä enemmän [kuin Grayn edellisessä] vaihtopankin ideaa yksityiskohtia myöten ja nykyisen tuotantotavan säilyttämisen pohjalla.)

»Työllä pitäisi olla minimihinta, joka olisi maksettavissa standardirahassa» (s. 160). »Kutsukaamme esimerkiksi alhaisinta lakisääteistä palkkatasoa 60—72 viikkotunnin työstä 20 shillingiksi eli 1 standardipunnaksi» (s. 161). »Onko meidän säilytettävä *fiktiivinen* arvoasteikkomme, *kulta*, ja pidettävä siten maan tuotannolliset voimavarat kahlehdittuna, vai turvautummeko *luonnolliseen* arvoasteikkoon, *työhön*, jolloin samalla vapautamme tuotannolliset voimavaramme?» (s. 169). »Kun tämän minimipalkan määrä on vahvistettu, niin... sen olisi pysyttävä samana ikuisesti» (s. 174). »Kullan ja hopean on vain saatava asianmukainen paikkansa markkinoilla voin ja munien ja kankaan ja karttuunin rinnalla, niin sen jälkeen jalometallien arvo ei kiinnostu meitä sen enempää kuin timanttien arvo» jne. (s. 182—183). »Kun kultaa ja hopeaa käytetään *vaihtovälineinä*, siinä ei ole mitään vastustettavaa, niin kuin on käytettäessä niitä *arvon mittana*... Nähtäisiin hyvin nopeasti kuinka monta unssia kultaa ja hopeaa voisi Lontoossa, Edinburghissa tai Dublinissa vaihtaa sadan punnan standardipankkiseteliin» (s. 188).

Korko. »Samaan tahtiin kuin koroillaaneläjien luokka kasvaa, kasvaa myös pääoman lainaajien luokka, sillä se on yksi ja sama. Yksistään tästä syystä on korolla täytynyt olla vanhoissa maissa laskutendenssi» (*Ramsay. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh 1836, s. 202*).

»On todennäköistä, että jalometallien tuotanto on kaikkina aikoina maksanut enemmän kuin niiden arvo on korvannut» (*Jacob W. An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals. II osa. Lontoo 1831, s. 101*).

Rahan arvo. Kaikkien esineiden arvo jaettuna niiden liiketoimien määrällä, joiden kohteina ne ovat olleet tuottajalta kuluttajalle asti, on yhtä kuin niiden ostamiseen käytettyjen *écujen* arvo jaettuna niiden siirtojen määrällä, jonka nämä metallirahat ovat käyneet läpi samassa ajanjaksossa» (*Sismondi. Nouveaux principes d'économie politique etc.*)⁹⁰.

Väärä hintateoria esiintyy kaikkein formaalisimmin kehiteltynä *James Millillä*. (Lainaukset ranskannoksen mukaan: *Mill J. Elémens d'économie politique. Traduits de l'anglais par Pariset. Pariisi 1823*.) Millin keskeiset kohdat ovat:

»*Rahan arvo* on yhtä kuin se määräsuhde, jossa raha vaihtuu muihin esineisiin, eli se rahamäärä, joka annetaan vaihdossa tietystä määrästä muita

esineitä» (s. 128). »Tämän suhteen määrää tietyssä maassa olevan rahan *kokonaispaljous*. Jos oletamme, että yhdelle puolelle on koottu maan kaikki tavarat ja toiselle kaikki raha, niin on ilmeistä, että molempien puolten vaihdossa rahan arvo, ts. se tavaramäärä, joka rahoihin vaihdetaan, riippuu kokonaan itse rahan määrästä» (sama). »Asianlaita on aivan sama todellisessa tilanteessa. Tietyn maan tavaroiden kokonaispaljous *ei* vaihdu rahan kokonaispaljouteen *kerralla*, vaan erissä — ja usein hyvinkin pienissä erissä — vuoden eri aikoina. Sama metalliraha, joka on tänään palvellut yhdessä vaihdossa, voi huomenna palvella toisessa. Yksi osa rahasta käytetään [VII—58] hyvin moniin vaihtoihin, toinen taas hyvin harvoihin, kolmas osa sen sijaan kasataan eikä se palvele lainkaan vaihtoja. Kaikista näistä muunnelmista muodostuu keskiverto pohjautuen siihen vaihtomäärään, johon jokaista metallirahaa olisi käytetty jos ne kaikki olisivat toteuttaneet yhtä suuren vaihtomäärän. Määrätkäämme täksi keskiverroksi mielivaltaisen luku, esimerkiksi 10. Jos jokainen maassa oleva metalliraha olisi palvellut 10 ostossa, se merkitsisi samaa kuin jos metallirahojen kokonaismäärä olisi kymmenkertaistunut ja jokainen niistä olisi palvellut vain yhdessä ainoassa ostossa. Tässä tapauksessa kaikkien tavaroiden arvo on yhtä kuin kaikkien rahojen arvo kymmenkertaisena jne.» (s. 129, 130). »Jos sen sijaan että jokainen kolikko palvelisi vuoden kuluessa 10 ostossa, rahan kokonaismäärä kymmenkertaistuisi ja kukin metalliraha toteuttaisi vain yhden vaihdon, niin olisi selvää, että jokainen tämän paljouden lisääntyminen aiheuttaisi kunkin kolikon arvon vastaavan vähenemisen. *Koska on oletettu*, että kaikkien rahalla vaihdettavissa olevien tavaroiden paljous *pysyy samana*, ei rahan kokonaispaljouden arvo ole tullut entistä suuremmaksi rahapaljouden lisääntytyä. *Jos oletetaan* rahamäärän kasvavan kymmenesosalla, niin rahapaljouden kunkin osan, esimerkiksi yhden unssin, arvon on vähennyttävä $\frac{1}{10}$ » (s. 130, 131). »Onpa rahan kokonaispaljouden lisääntymisen tai vähenemisen aste mikä hyvänsä, niin jos muiden esineiden määrä pysyy muuttumattomana, rahan kokonaispaljouden ja jokaisen sen osan arvo kokee vastaavan vähenemisen tai lisääntymisen. On selvää, että tämä väittäminen on ehdottoman tosi. Joka kerta kun *rahan arvo* on noussut tai laskenut ja kun niiden tavaroiden määrä, joihin raha on vaihdettavissa sekä kierron nopeus ovat pysyneet samoina, on tämän muutoksen syynä täytynyt olla rahan määrän vastaava väheneminen tai lisääntyminen eikä se ole voinut johtua mistään muusta syystä. Jos tavaroiden paljous vähenee rahan määrän pysyessä muuttumattomana, se merkitsee samaa kuin jos rahan kokonaismäärä olisi lisääntynyt, ja päinvastoin. Vastaavia muutoksia on seurauksena *kiertoliikkeen* kaikista vaihteluista. Jokainen ostojen lukumäärän lisäys aiheuttaa saman vaikutuksen kuin rahan määrän yleinen lisääntyminen; ostojen määrän väheneminen aiheuttaa suoraan vastakkaisen vaikutuksen» (s. 131, 132). »Jos osa vuotuisesta tuotteesta jää kokonaan vaihtamatta, kuten esimerkiksi se minkä tuottajat kuluttavat itse, tai se mitä ei vaihdeta rahaan, silloin tätä osaa ei saa mukaan laskuihin, sillä kaikella rahaan vaihtamattomalla on sama asema rahaan nähden kuin olemattomalla» (s. 131, 132). »Aina silloin kun rahan lisääntyminen tai väheneminen voi tapahtua esteettömästi, sen paljoutta säätelee metallin arvo... Mutta kulta ja hopea ovat tavaroita, tuotteita... *Tuotantokustannukset* säätelevät kullan ja hopean arvoa, samoin kuin kaikkien muidenkin tuotteiden arvoa» (s. 136, 137).

Tämän päättelyn typeryys on ilmiselvää.

1) *Jos oletetaan*, että tavaroiden paljous ja kierron nopeus pysyvät samoina, mutta siitä huolimatta suurempi paljous kultaa tai hopeaa vaihtuu samaan tavarapaljouteen (ilman että kullan ja hopean arvo, ts. niihin sisältyvä työmäärä, on muuttunut), silloin oletetaan täsmälleen se mikä piti todistaa, nimittäin se,

että kiertovälineen paljous määrää tavaroiden hinnat, ei päinvastoin.

2) Mill myöntää, että kiertoon heittämättömät tavarat eivät ole olemassa rahalle. Yhtä selvää on, että kiertoon heittämätön raha ei ole olemassa tavaroille. Siten ei ole olemassa mitään kiinteää suhdetta yhtäältä rahan arvon yleensä ja toisaalta kiertoon menevän rahan paljouden välillä. Se että todella kierrossa oleva paljous jaettuna kierrostensa lukumäärällä on yhtä kuin rahan arvo, on pelkkä tautologinen kuvaus siitä, että rahassa ilmaistu tavaroiden arvo on tavaroiden hinta. Koska kierrossa oleva raha ilmaisee niiden tavaroiden arvon, jotka raha panee kiertämään, siksi näiden tavaroiden arvo on kiertävän rahan *paljouden* määräämä.

3) Millin käsitysten sekavuus tulee selvästi ilmi siinä, että hänen mielestään rahan arvo vähenee tai kasvaa »kiertoliikkeen kaikkien vaihteluiden» myötä. Kiertääpä yksi punta sitten 1 tai 10 kertaa yhtenä päivänä, niin se ilmaisee jokaisessa vaihdossa tavaroiden vastiketta ja vaihtuu samaan arvoon tavaroiden asussa. Sen oma arvo pysyy samana jokaisessa vaihdossa eikä hidasta enempää kuin nopeakaan vaihto muuta sitä. Kiertävän rahan paljous on muuttunut; mutta sekä tavaroiden arvo että rahan arvo ovat pysyneet muuttumattomina.

»Jos sanotaan, että kappale verkaa on 5 punnan arvoinen, niin se merkitsee, että sen arvo on 616 370 graania standardikultaa. Edellä esitetty perustelu voidaan muuntaa kuulumaan näin: hintojen on laskettava, koska tavaroiden arvoksi on arvioitu niin ja niin monta unssia kultaa, ja maassa olevan kullan kokonaismäärä on pienentynyt» (*Hubbard J. G. The Currency and the Country. Lontoo 1843, s. 44—45*).

4) Mill edellyttää aluksi teoriassa, että maassa olevan rahan koko paljous vaihtuu *yhdellä kerralla* maassa olevien tavaroiden koko paljouteen. Sitten hän sanoo, että asia on näin myös todellisuudessa, ja pääasiassa sillä perusteella, että käytännössä tapahtuu täsmälleen päinvastoin, sillä vain irrallisia rahaeriä vaihtuu tavaraeriin ja vain pienimmät maksut hoidetaan käteisellä. Siitä seuraa, että yhtenä päivänä tehtyjen liiketoimien tai ostojen kokonaismäärä on täysin riippumaton tuona päivänä kiertävästä rahasta ja että tiettyinä päivinä kiertävän rahan paljous ei ole aikaisempien liiketoimien syy, vaan seuraus ja on kokonaan riippumaton kunakin hetkenä olemassa olevasta rahavarastosta.

5) Loppujen lopuksi Mill itse myöntää, että vapaan rahan kierron oloissa — ja vain sen kanssa olemme tekemisissä — rahan arvon määräävät rahan tuotantokustannukset, ts. sen määrää Millin oman lausuman mukaan rahaan sisältyvä työaika.

[VII—59] *Rahan historia. Ricardon* pamfletissa »Proposals for an Economical and Secure Currency with Observations on the

Profits of the Bank of England» (Lontoo 1816) on kohta, jossa Ricardo hylkää oman kantansa kokonaan. Hän näet kirjoittaa:

»Kierrossa olevien pankkisetelien määrä riippuu... siitä summasta, joka kiertoa varten maassa tarvitaan, ja tämän summan säätää rahakannan arvo, maksujen yhteissumma ja maksujen maksamiseksi käytetty säästäminen» (s. 91).

»Ranskassa kannettiin Ludwig XIV:n, XV:n ja XVI:n aikoina valtionveroja maalaisväestöltä yhä luontoismuodossa» (*Augier. Du crédit public. Pariisi 1842, s. 128—129*).

Hinnat ja kiertovälineen paljous:

»Pelkkä hinnannousu ei riitä synnyttämään kysyntää rahan lisämäärälle. Tällaista kysyntää syntyy vain siinä tapauksessa, että samaan aikaan sekä tuotanto että kulutus kasvavat. Voi käydä esimerkiksi niin, että viljan hinta nousee, mutta sen tarjonta vähenee. Näin sitä voidaan kierrättää samalla rahamäärällä... Jos sen sijaan hintojen nousu johtuu kasvaneesta kysynnästä, uusista markkinoista, tuotannon laajenemisesta, sanalla sanoen jos tapahtuu *hintojen nousu ja liiketoimien yhteissumman kasvu*, silloin tarvitaan vastaavaa rahamäärän kasvua» (*Fullarton J. On the Regulation of Currencies. Toinen painos. Lontoo 1845, s. 102—104*).

»Kaupankäynti hallitsee rahaa, raha ei hallitse kaupankäyntiä. Kaupan palvelijan on seurattava muiden tavaroiden» (hinnoissa) »tapahtuvia muutoksia» (*[Davenant.] Discourses on the Publick Revenues, and on the Trade of England. Toinen osa. Lontoo 1698, s. 16*).

»Feodaalikuninkaiden aikoina ne muutamat harvat tavarat, joita kansa osti joukkomitassa, olivat halventuneet niin paljon, että yksikään kultatai hopearaha ei ollut kyllin pieni työläisen päivittäisten tarpeiden aiheuttamiin maksuihin... Siitä syystä käypänä metallirahana olivat antiikin Rooman tapaan alempiarvoiset metallit, kupari, tina ja rauta» (*Jacob. An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals. I osa. Lontoo 1831, s. 302*).

Jacob olettaa, että tällä vuosisadalla on $\frac{2}{3}$ Euroopan kullasta ja hopeasta ollut muissa esineissä, käyttö- ja koriste-esineissä, ei rahaksi lyötynä [mt., II osa, s. 212—213]. (Toisaalla hän arvioi tällä tavoin Euroopassa ja Amerikassa käytetyt jalometallit 400 miljoonaksi punnaksi).

Hinnat ja kiertovälineen paljous.

Locke, »The Spectator», 19. lokakuuta 1711, Hume, Montesquieu — heidän oppinsa perustuu kolmeen väittämään:

1) tavaroiden hinnat ovat määräsuhteessa maan rahan paljouteen;

2) maan metalliraha ja käypä raha ovat maan kaikkien töiden ja kaikkien tavaroiden edustajia, niin että mitä suurempi tai pienempi edustajien luku on, sitä suurempi tai pienempi määrä edustettuja asioita menee samaan rahamäärään;

3) jos tavaroiden määrää lisätään, ne halpenevat; jos rahan määrää lisätään, niin tavaroiden arvo nousee (*Steuart*)*.

Vaihtorahat (pienet kupari- tai hopealantit, *laskumerkit*) ovat vastakohtana rahalle, jolla on sisäinen arvo (sama).

* Ks. tämän teoksen II osan s. 247—248. *Toim.*

Rahan hajottava vaikutus:

»Raha on väline pirstoa omaisuutta (taloja ja muuta pääomaa) lukematoliksi murto-osiksi ja kuluttaa sitä pala palalta vaihtamalla» (*Bray. Labour's Wrongs and Labour's Remedy. Leeds 1839, s. 140—141*).

(Ilman rahaa ei suuri joukko esineitä olisi vaihdettavissa eikä luovutettavissa.)

»Silloin kun kiinteät ja muuttumattomat esineet tulivat kaupankäynnin kohteeksi samalla tavoin kuin vaihtoa varten tehdyt liikkuvat esineet, raha tuli käyttöön sääntönä ja mittana (square), jonka avulla nämä esineet saivat hinnoituksen ja arvon» (*[Misselden.] Free Trade, or the Meanes to Make Trade flourish. Lontoo 1622, s. 21*).

Metalliraha. Hopeiset ja kupariset laskurahat ovat punnan murto-osien edustajia. (*Näin kuuluu valtiovarainministerin tuore vastaus.*)

Vaihtoarvo. *F. Vidal* sanoo seuraavasti (samoin sanoo *Lauderdale*) (ja tietyltä kannalta *Ricardo*):

»Käyttöarvo tai kulutusarvo on todellinen sosiaalinen arvo. Vaihtoarvo kelpaa vain luonnehtimaan yhteiskunnan kunkin jäsenen *suhteellista rikkautta* toisiin verrattuna» (*Vidal F. De la répartition des richesses. Pariisi 1846, s. 70*).

Toisaalta vaihtoarvo ilmaisee arvon *sosiaalista muotoa*, kun taas käyttöarvo ei lainkaan ole arvon taloudellinen muoto, vaan ilmaisee vain tuotteen olemista jne. ihmistä varten ylipäätään.

[16] KAKSI KANSAKUNTAA VOI
VOITON LAIN MUKAAN
HARJOITTA VAIHTOA NIIN, ETTÄ MOLEMMAT
SAAVAT VOITTOA, MUTTA TOISTA PETETÄÄN
JATKUVASTI

{Siitä, että voitto voi olla lisäarvon *alapuoella*, ts. että pääomaa voidaan vaihtaa voitolla ilman että sen arvonlisäys ahtaammassa merkityksessä realisoituu, seuraa, että paitsi yksittäiset kapitalistit, myös kansakunnat voivat harjoittaa jatkuvasti keskinäistä vaihtoa, myös toistaa jatkuvasti vaihtoa yhä laajenevassa mitassa, ilman että niiden tarvitsee saada sillä yhtäläisiä voittoja. Toinen kansakunta voi jatkuvasti anastaa itselleen osan lisätyöstä antamatta siitä mitään vaihdossa, ja tässä vain mitta on toinen kuin kapitalistin ja työläisen välisessä vaihdossa.}

[17) LISÄÄ RAHASTA]

Raha kolmannessa määrityksessään rahana. (Itseen varten oleva arvo, vastike jne.) Miten tärkeää osaa raha yhä vielä näyttelee tässä määrityksessä — jopa välittömässä muodossaan, — se tulee ilmi kriisien, huonojen satojen jne. aikoina, lyhyesti sanottuna joka kerta kun yksi kansakunta joutuu *äkillisesti* maksamaan velkansa toiselle. Silloin raha välittömässä metallisessa muodossaan ilmenee ainoaksi absoluuttiseksi *maksuvälineeksi*, ts. ainoaksi *vastikkeeksi*, hyväksyttävissä olevaksi vastikkeeksi. Niin ollen raha myös toteuttaa liikkeen, joka on suoraan vastakkainen kaikkien muiden tavaroiden liikkeelle. Tavaroita viedään maksuvälineinä jne. siitä maasta, missä ne ovat halvimmillaan, siihen, missä ne ovat kalleimmillaan. Sitä vastoin rahaa siirretään kaikkina ajankohtina, jolloin sen spesifinen luonne paljastuu, jolloin siis rahaa tarvitaan vastakohtana kaikille muille tavaroille itseään varten olevana arvona, absoluuttisena vastikkeena, rikkauden yleisenä muotona, kullan ja hopean määrättyssä muodossa, — ja sellaiset ajankohdat ovat aina suuremmissa tai pienemmissä määrin kriisin aikoja, joko yleisen pulan tai viljapulan aikoja, — tällaisissa tapauksissa kultaa ja hopeaa viedään aina siitä maasta, missä ne ovat kalleimmillaan, ts. sieltä missä kaikkien tavaroiden hinnat ovat suhteellisesti ottaen alentuneet eniten, siihen maahan, missä raha on halvimmillaan, ts. sinne missä tavaroiden hinnat ovat suhteellisesti korkeammat.

»Vaihdon talouteen sisältyy se ainutlaatuinen, erityistä huomiota ansaitseva anomalia, että... siirrot (kullan siirrot kahden samalla tavoin kultaa kiertovälineenä käyttävän kansakunnan välillä) tehdään aina siitä maasta, missä metalli on sillä hetkellä *kalleinta*, siihen maahan, missä se on *halvinta*, ja lisäksi metallin markkinahinnan nousu korkeimpaan rajaansa kotimarkkinoilla ja kurssihinnan aleneminen ulkoisilla markkinoilla ovat varmoja seurauksia vaihdon lamaantumisen jälkeisestä kullan maasta virtaamisen tendenssistä» (*Fullarton J. On the Regulation of Currencies. Toinen painos. Lontoo 1845, s. 119—120*).

[VII—60] Samalla tavoin kuin vaihto ylipäätään alkaa rajoiltaan, jotka erottavat yhteisöt toisistaan, ja raha saa spesifisen tärkeytensä itse vaihdon luomana mittana, vaihtovälineenä ja yleisenä vastikkeena ei suinkaan maan sisäisessä tavaravaihdossa, vaan eri yhteisöiden, kansojen jne. välisessä vaihdossa, samalla tavoin raha oli myös 1500-luvulla, porvarillisen yhteiskunnan lapsuuskaudella, valtioiden ja alkavan poliittisen taloustieteen yksinomaisen mielenkiinnon kohteena, ennen kaikkia muita rahan lajeja, kansainvälisenä maksuvälineenä — kansainvälisten velkojen maksamisen välineenä. Vuosina 1825, 1839, 1847 ja 1857 säännöllisesti toistuneiden rahakriisien sarjan jälkeen taloustieteilijät ovat vasta täysin käsittäneet ja tunnustaneet sen: tär-

keän roolin, jota raha (kulta ja hopea) tässä kolmannessa muodossa yhä näyttelee kansainvälisessä kanssakäymisessä. Taloustieteilijät turvautuvat tässä siihen viittaukseen, että rahaa ei tässä tarvita kiertovälineenä, vaan *pääomana*. Se pitää paikkansa. Ei pitäisi kuitenkaan unohtaa, että rahaa tarvitaan kullan ja hopean määrättyssä muodossa eikä minkään muun tavaran muodossa. Kulta ja hopea esiintyvät absoluuttisen kansainvälisen maksuvälineen roolissa, koska ne ovat rahaa itseään varten olevana arvona, itsenäisenä vastikkeena.

»Tässä ei ole todellakaan kysymys kiertovälineestä, vaan pääomasta».

(Tässä on pikemminkin kysymys rahasta, ei kiertovälineestä eikä pääomastakaan, koska tässä ei tarvita *pääomaa*, jolle sen erityinen olemassaolomuoto on yhdentekevä, vaan arvoa rahan spesifisessä muodossa.)

»...Kaikki ne eri syyt, jotka pystyvät rahatalouden olevissa oloissa... ohjaamaan jalometalliharkkojen virtaa yhdestä maasta toiseen» (ts. pystyvät synnyttämään *kullan maastavirtaamista*), »palautuvat yhteen syhyyn, nimittäin ulkomaisen maksutaseen tilaan ja yhä uudelleen syntyvään tarpeeseen siirtää *pääomaa*» (mutta pantakoon merkille: *pääomaa* rahan muodossa) »maasta toiseen velkojen maksamiseksi esimerkiksi kun on tullut huono sato... Siirretäänkö tämä pääoma *tavaroiden vai metallirahan muodossa*, se ei vaikuta millään tavoin liiketoimen luonteeseen» (*se vaikuttaa siihen hyvin materiaalisesti!*). Edelleen: »sotamenot» (*Fullarton*, mt., s. 130, 131).

(Meitä ei tässä koske lainkaan se tapaus, että »*pääomaa* siirretään parempaan sijoituspaikkaan koron saamiseksi», yhtä vähän kuin se tapaus, että »sillä maksetaan maahan tuotujen ulkomaisen tavaroiden ylimääräinen erä», mistä hra Fullarton puhuu, vaikkakin viimeksi mainittu tapaus tietysti kuuluu tähän, jos tämä ylimääräinen tuonti sattuu yhteen kriisin kanssa.)

»Tällaisessa pääoman siirrossa kultaa käytetään mieluummin» (jalometalliharkkojen väkivaltaisen maastavirtaamisen yhteydessä ei ole missään tapauksessa kysymys siitä, minkä käyttö on mieluisampaa) »vain niissä tapauksissa, jolloin maksut voidaan hoitaa tarkoituksenmukaisemmin, täsmällisemmin tai edullisemmin kullalla kuin millään *muulla tavaran tai pääoman lajilla*».

(Hra Fullarton katsoo pääoman siirron kultana tai muun muutoisena virheellisesti mielivaltaiseksi asiaksi, vaikka tässä on kysymys juuri niistä tapauksista, jolloin kansainväliseen kauppaan on siirrettävä juuri kultaa, samoin kuin maan sisällä vekselit on lunastettava laillisella rahalla eikä millään korvikkeella.)

»Kultaa ja hopeaa... voidaan aina siirtää sinne, missä niitä tarvitaan, täsmällisesti ja nopeasti, ja voidaan luottaa siihen, että ne perille tullessaan realisoivat miltei täsmälleen vaaditun summan, ja näin on välttytty niiltä riskeiltä, jotka liittyvät summan maksamiseen teenä, kahvina, sokerina tai indigona. *Kullalla ja hopealla on tällaisissa tapauksissa rajaton etu kaikkiin muihin tavareihin verrattuna* sillä perusteella, että niitä käytetään kaikkialla rahana. Velkoja, sen enempää ulkomaisia kuin kotimaisiakaan, ei tavalli-

sesti *sovita maksettavaksi* teenä, kahvina, sokerina tai indigona, vaan *metallirahana*; ja tästä syystä on rahalahetyksen, jossa on käytetty joko sopimuksessa mainittua valuuttaa tai jalometalliharkkoa, joka voidaan viipymättä muuttaa sanotuksi valuutaksi joko vastaanottomaan rahapajan tai markkinoiden välityksellä, täytyy antaa lähettäjälle aina varmin, välittömin ja täsmällisin tapa saavuttaa päämäärä ilman vaaraa että riittämätön kysyntä tai hinnan heilahtelut aiheuttavat pettymyksiä» (*Fullarton, mt., s. 132, 133*).

Fullarton ottaa siis esille kullan ja hopean sen ominaisuuden, että ne ovat rahaa, sopimusten yleinen tavara, arvojen mitta ja että ne voidaan haluttaessa muuttaa kiertovälineeksi. Englantilaisilla on hyvä ilmaus *currency* rahalle kiertovälineenä (*metalliraha, coin*, ei vastaa tätä, koska se on puolestaan kiertovälineen erityislaji) ja sana *money* rahalle sen kolmannessa ominaisuudessa. Mutta kun englantilaiset eivät erityisemmin erittele tätä ominaisuutta, he selittävät tämän rahan *pääomaksi*, vaikka he taas joutuvatkin tosiasiallisesti erottamaan rahan juuri tässä pääoman määrättyssä muodossa pääomasta yleensä.

»*Ricardolla* näyttää olleen hyvin merkittäviä ja kärjistyneitä käsityksiä sen toiminnan rajoittuneisuudesta, jonka kulta ja hopea toteuttavat ulkomaisen kauppataseen säätelyssä. Ricardo eli elämänsä niiden ristiriitojen keskellä, joita pankkirajoituslaki⁹¹ oli synnyttänyt, ja hän oli niin pitkään tottunut tarkastelemaan vaihtokurssin ja kullan hinnan kaikkia suuria heilahteluja seurauksena siitä, että Englannin pankki laski liikaa pankkisetelitä liikkeelle, että eräässä vaiheessa hän ei halunnut juuri myöntää, että ulkomaankaupassa voisi esiintyä epäsuotuisaa maksutasetta... Ja hän otti kullan tässä säätelyssä täyttämät toiminnot huomioon niin vähäisessä määrin, että hän osasi jopa ennakoida, että *kultavirrat maasta* loppuvat kokonaan heti kun käteismaksut aloitetaan uudelleen ja rahan metallikanta palautetaan (ks. [Mr.] Ricardo's Evidence before the Lord's Committee of 1819 on the Bank of England*, s. 186)».

»...Mutta vuoden 1800 jälkeen, jolloin paperiraha syrjäytti kokonaan kullan Englannissa, meidän kauppiamme lakkasivat todella huolimasta kultaa. Manner-Eurooppa oli näet rauhattomassa tilassa ja tuontitavaroitten kulutus oli siellä kasvanut kun valloitusarmeijoiden herkeämättömät liikkeet olivat aiheuttaneet keskeytyksiä tuotantoon ja kaikkiin edistysaskeliin kotimaassa. Edelleen tähän oli vaikuttamassa se, että Englanti oli hankkinut merien herruudellaan täydellisen siirtomaakaupan monopolin ja Ison-Britannian vienti mannermaalle ylitti huomattavasti sen tuonnin sieltä ja sitä jatkui niin kauan kuin kaupankäyntiä ei estetty. Sen jälkeen kun kaupankäynti keskeytettiin Berliinin ja Milanon asetuksilla⁹², kauppatoimet muuttuivat niin vähäpätöisiksi, että niillä ei ollut vaikutusta vaihtokurssiin puoleen tai toiseen. Juuri ulkomaisen sodankäynnin vaatimat menot ja parlamentin kuninkaan käyttöön myöntämät varat — eivätkä kaupankäynnin tarpeet — olivat niin poikkeuksellisella tavalla sodan viime vuosina vääristämässä vaihtokurssia ja nostamassa harkkojen hintaa. Niin ollen tuon ajan merkittävillä taloustieteilijöillä oli vain harvoja todellisia tilaisuuksia — eikä kaikilla niistäkään — tehdä käytännön arvioita siitä, missä määrin ulkomainen *kauppatase* oli altis vaikutuksille» (he uskoivat, että sota yhdessä liiallisen pankkisetelien liikkeellelaskun kanssa lopettaisi harkkojen kansainväliset siirrot). »Jos hra Ricardo olisi ollut todistamassa

* — Hra Ricardon todistajanlausunto Englannin pankista vuoden 1819 lordien komitealle. *Toim.*

vuosina 1825 ja 1839 koettua jalometallien virtaamista maasta, hän olisi epäilemättä nähnyt katsomustensa muuttamisen aiheelliseksi» (*Fullarton, mt., s. 133—136*).

[VII—61] »*Hinta on tavaroiden raha-arvo*» (*Hubbard. The Currency and the Country. Lontoo 1843, s. 33*).

»Rahalla on se ominaisuus, että se on aina vaihdettavissa siihen, mitä se mittaa, ja vaihtoon tarvittavan määrän on tietysti vaihdeltava vaihdettavan omaisuuden määrän mukaan» (*Bosanquet J. V. Metallic, Paper, and Credit Currency. Lontoo 1842, s. 100*).

»Olen valmis myöntämään, että kulta on niin yleisesti kysytty tavara, että se voi aina hallita markkinoita, että se voi aina ostaa kaikki muut tavarat, kun sitä vastoin muut tavarat eivät voi aina ostaa kultaa. Maailman markkinat ovat auki kullalle tavarana, joka hätätilanteen kohdatessa aiheuttaa vähäisempiä uhrauksia kuin mikään muu vientitavara, joka voisi määrällisesti tai laadullisesti ylittää tavanomaisen kysynnän siinä maassa, johon sitä lähetetään» (*Tooke Th. An Inquiry into the Currency Principle. Toinen painos. Lontoo 1844, s. 10*).

»Jalometalleja on oltava hyvin huomattava määrä käytettävissä ja niitä käytetään, koska ne ovat kaikkein kätevin keino säädellä kansainvälisiä taseita, sillä tätä tavaraa kysytään yleisemmin kuin muita ja se on vähemmän altis markkina-arvon heilahteluille kuin muut tavarat» (sama, s. 13).

Syyt jotka Fullartonin mielestä aiheuttavat harkkohinnan nousun metallirahahinnan yläpuolelle:

»Kuluminen on vienyt 3—4 % kolikon standardipainosta; ...rikoslain pykälät kielsivät metallirahan sulattamisen ja viennin samaan aikaan kuin saman metallin yleinen kauppa säilyi täysin vapaana. Näillä syillä oli kuitenkin vaikutusta vain vaihtokurssin ollessa epäsuotuisa... Kuitenkin kultaharkkojen markkinahinta laski vuosina 1816—1821 yhä uudelleen harkkojen pankkihintaan, mikäli vaihtokurssi oli edullinen Englannille; jos vaihtokurssi oli epäedullinen, hinta ei milloinkaan noussut sen korkeammalle kuin sille tasolle, mikä riitti korvaamaan kolikkojen sulattajille kulumisen aiheuttaman arvomenetyksen ja sulattamisesta säädettyt rangaistusseuraamukset» (*Fullarton, mt., s. 7—9*). »Kullan markkinahinta ei vuodesta 1819 tähän hetkeen asti ole rahan tänä tapahtumatäyteisenä ajanjaksona kokemien kaikkien kolhujen keskellä kertaakaan kohonnut yli 78 shillingin unssilta eikä liioin laskenut alle 77 shillingin 6 pennyn, joten suurin erotus on ollut vain 6 pennyä unssilta. Heilahtelu tällaisissakin mitoissa olisi nyt mahdoton; sillä yksinomaan metallirahan uusi huononeminen oli syynä niinkin mitättömään nousuun kuin 1½ pennyä unssilta eli noin 1/6 % yli metallirahahinnan, ja lasku 77 shillinkiin 6 pennyn menec kokonaan sen tiliin, että Englannin pankki aikoinaan katsoi sen tason sopivaksi rajaksi ostoille. Mutta näitä olosuhteita ei enää ole olemassa. Pankki on useiden vuosien ajan hyväksynyt sille lyötäväksi tuodun kullan hinnaksi 77 shillinkiä 9 pennyä» (ts. pankki on ottanut itselleen 1½ pennyä korvausta rahanlyönistä, jonka rahapaja tekee sille ilmaiseksi); »ja niin pian kuin nyt meneillään oleva sovereignien uusi lyöminen saadaan päätökseen, on luotu rahan uuteen kulumiseen asti vaikuttava tehokas este kaikille kultaharkkohinnan vastaisille heilahteluille meidän markkinoillamme yli sen mitättömän pienen erotuksen, joka jää Englannin pankin hyväksymän 77 shillingin 9 pennyn ja 77 shillingin 10½ pennyn metallirahahinnan väliin» (sama, s. 9, 10).

Ristiriita yhtäältä mittana ja vastikkeena toimivan rahan ja kiertovälineenä toimivan rahan välillä. Jälkimmäisessä tapauksessa kuluminen, metallipainon väheneminen. Jo Garnier huomautti, että

»jos hieman kulunut écu katsotaan arvoltaan hieman vähäisemmäksi kuin aivan uusi, silloin kiertoon tulee jatkuvasti hankaluuksia ja jokaisesta maksusta tulee riidan aihe» (*Garnier. Histoire de la monnaie. I osa. Pariisi 1819, s. 24.*)

(»*Mineraalien maailmasta* luonnollisesti etsitään ja valitaan materiaali, joka on omiaan kasaamiseen» [sama, s. 71].)

»Koska on ilmeistä, että itse asioiden luonteesta johtuen lyödyt metallirahat menettävät aina, yksi toisensa jälkeen, arvoaan jo pelkän tavanomaisen ja väistämättömän kulumisen vuoksi, (puhumattakaan siitä kannustimesta, mitä jokainen vajaapainoisten metallirahojen korvaaminen täysipainoisilla merkitsee kokonaisuudelle »pluggereiden»* ja »sweatereiden»** armeijalle), niin on fyysisesti mahdotonta, että vajaapainoiset kolikot saataisiin milloinkaan poistetuksi kierrosta edes yhdeksi päiväksi (»*The Currency Theory Reviewed*» etc. By a Banker in England. Edinburgh 1845, s. 69—70).

Tämä on kirjoitettu joulukuussa 1844; siinä kommentoidaan sitä vajaapainoisten kultarahojen vaikutusta, joka oli vastikään tuotu esiin »*The Timesin*»⁹³ julkaisemaan kirjeeseen sisältyvässä vetoomuksessa [proclamations]. (Vaikeutena on siis seuraava: jos vajaapainoinen kulta ei kelpaa, silloin koko rahakanta tulee epävarmaksi. Jos se taas kelpaa, silloin avataan kaikki ovet huijauksille ja lopputulos on sama.) Tästä syystä edellä mainitussa vetoomuksessa sanotaan:

»Tosiasiallisena seurauksena oli, että kaikki kierrossa olevat kultarahat julistettiin rahansiirtojen kannalta epävarmoiksi ja laittomiksi välineiksi» (mt., s. 68, 69).

»Jos kultasovereign on yli 0,774 graania vajaapainoinen, se ei Englannin lain mukaan enää kelpaa. Hopearahasta ei ole säädetty vastaavaa lakia» (*Morrison W. H. Observations on the System of Metallic Currency. Lontoo 1837, s. 54.*)

*Currency principles*⁹⁴ kannattajat väittävät, että »kierrossa olevan rahan arvo riippuu sen määrästä» (*Fullarton, mt., s. 13*). Jos rahan arvo on annettu, ja toisaalta myös liiketoimien hinnat ja määrä (ja samoin kierron nopeus) on annettu, niin kierrossa voi tietysti olla vain tietty määrä rahaa. Jos liiketoimien hinnat ja paljous, ja myös kierron nopeus ovat annetut, niin kierrossa olevan rahan määrä riippuu yksinomaan rahan arvosta. Jos tämä arvo ja kierron nopeus on annettu, niin kierrossa olevan rahan määrä riippuu yksinomaan liiketoimien hinnoista ja paljoudesta. Siten rahan paljous on määrätty. Jos niin ollen kierrossa on symbolista rahaa — pelkkiä arvonmerkkejä, — niin niiden edustamasta rahakannasta riippuu, mikä määrä tätä rahaa voi kiertää. Tästä on tehty se virheellinen johtopäätös, että pelkkä paljous määrää rahan arvon. Kierrossa ei voi esimerkiksi olla yhtä paljon puntia edustavia paperilappuja kuin shillinkejä edustavia paperilappuja.

* — »paikkaajia», jotka poraavat reikiä hopeakolikoihin ja täyttävät ne lyijyllä. *Toim.*

** — huijareita, jotka viilaavat metallirahoja. *Toim.*

[18] VOITTOA TUOTTAVA PÄÄOMA JA KORCOA TUOTTAVA PÄÄOMA]

[VII—62] Voittoa tuottava pääoma on todellinen pääoma, sellainen arvo, joka on samanaikaisesti itseään uusintava ja itseään lisäävä — ja itsensä kanssa yhtäläisenä pysyvä edellytys, joka eroaa omasta itsestään itsensä luomana lisäarvona. Korcoo tuottava pääoma taas on voittoa tuottavan pääoman puhtaasti abstraktinen muoto.

Koska pääoma on asetettu voittoa tuottavaksi arvoaan vastan (tietty tuotantovoiman taso edellytetään), niin tavara tai tavara rahamuodossaan (sitä vastaava muoto itsenäistyneenä arvona, eli, niin kuin me voimme nyt sanoa, realisoidun pääoman muodossa) voi esiintyä kierrossa *pääomana*; pääoma voi *pääomana* tulla tavaraksi. Siinä tapauksessa se on korcoo vastaan lainattua pääomaa. Sen kierron muoto — tai sen läpikäymän vaihdon muoto — eroaa silloin spesifisesti siitä muodosta, jota tähän asti on tarkasteltu. Olemme nähneet miten pääoma asettaa itsensä sekä tavaran määrittelyssä että rahan määrittelyssä; näin tapahtuu kuitenkin vain mikäli molemmat määrittelykset ovat sen pääoman kehäkierron momentteja, jossa pääoma vuoron perään realisoituu. Ne ovat vain pääoman ohimeneviä ja alituisesti uudelleen syntyviä olemassaolotapoja, sen elämänprosessin momentteja. Mutta pääoma pääomana ei itse ole tullut kierron momentiksi, itse pääoma tavarana. Tavaraa ei ole myyty pääomana, eikä liioin rahaa ole myyty pääomana. Lyhyesti sanottuna sen enempää tavara kuin rahakaan — ja meidän on varsinaisesti tarkasteltava vain jälkimmäistä adekvaattina muotona — eivät ole esiintyneet kierrossa *voittoa tuottavina arvoina*.

[19] KATKELMIA MACLARENIN TEOKSEN ARVOSTELUSTA]

»Maclaren⁹⁵ kirjoittaa:

»Tooke, Fullarton ja Wilson katsovat, että rahalla tavarana on sisäinen arvo ja että sitä vaihdetaan muihin tavaroihin tämän arvon mukaan, eikä vain kunakin ajankohtana tarjolla olevien metallirahojen mukaan. He olettavat yhdessä tri Smithin kanssa, että kultaharkkoja viedään maasta rahankierron tilasta riippumatta kansainvälisten velkatilien hoitamiseksi ja maksuksi sellaisista viljan tapaisista tavaroista, joille syntyy äkkiä kysyntää. He olettavat, että maasta viedyt harkot otetaan varannosta, joka ei kuulu maan sisäiseen kiertoon eikä vaikuta hintoihin, vaan on pantu syrjään näitä tarkoituksia varten... On vaikeata selittää, millä tavoin ne harkot, jotka heidän mukaansa on pantu syrjään tätä tarkoitusta varten eivätkä vaikuta hintoihin, voisivat välttää kysynnän ja tarjonnan lait, ja vaikka ne ovat olemassa rahan muodossa käyttämättöminä ja niiden tiedetään olevan

ostoja varten, miten niitä ei kuitenkaan käytetä tähän tarkoitukseen ja miten niiden mahdollinen käyttö siihen ei vaikuta hintoihin».

Vastaus tähän on, että kyseinen jalometallivarasto edustaa ylimääräistä pääomaa, ei ylimääräistä tuloa, eikä se siitä syystä ole käytettävissä pelkkään tavaroiden kysynnän lisäämiseen, paitsi sillä ehdolla, että ne lisäävät myös tarjontaa. Käyttöä etsivä pääoma ei merkitse puhdasta lisäystä yhteiskunnalliseen kysyntään. Sitä ei voida menettää rahankierrossa. Jos pääoman tendenssinä on nostaa hintoja kysynnällä, niin sen tendenssinä on myös alentaa niitä vastaavalla tarjonnalla. Raha pääoman vakuutena ei ole pelkkää ostovoimaa, — se ostaa vain myydäkseen, ja siirtyy lopulta ulkomaille vaihdossa ulkomaisia tavaroita vastaan sen sijaan että pääoma käytettäisiin pelkästään maan sisäisen rahankierron lisäämiseen. Raha pääoman vakuutena ei tule milloinkaan markkinoille yksinkertaisesti tavaroihin vaihdettavaksi, koska sen tarkoituksena on uusintaa tavaroita; ainoastaan *kulutusta* edustava raha voi loppujen lopuksi vaikuttaa hintoihin» («The Economist» 15. toukokuuta 1858).

»Ricardo väitti, että hinnat ovat riippuvaisia sekä kiertovälineen että tavaroiden suhteellisesta määrästä, että hinnat nousevat vain seurauksena rahan arvon alenemisesta, ts. seurauksena siitä, että rahaa on liian runsaasti verrattuna tavaroihin, ja että hinnat laskevat seurauksena joko rahamäärän pienenemisestä tai rahan kierrättämien yleisten tavaroiden määrän suhteellisesta lisääntymisestä. Ricardon mukaan pitää kiertovälineiksi [currency] katsoa *kaikki* maassa olevat kultaharkot ja *kaikki* kultarahat, ja jos viimeksi mainittu lisääntyy ilman vastaavaa tavaroiden lisääntymistä, raha menettää arvoaan, ja tulee kannattavammaksi viedä maasta kultaharkkoja kuin tavaroita. Jos toisaalta huono sato tai muu onnettomuus tuhoaa runsaasti tavaroita ilman että kierron määrässä tapahtuu vastaavaa muutosta, niin rahaa, jonka määrä oli mitoitettu oletettujen tavaramarkkinoiden, ei äkillisesti supistuneiden markkinoiden mukaan, tulee jälleen liikaa eli se »menettää arvoaan», ja sen arvon palauttamiseksi on rahamäärää supistettava viemällä sitä maasta. Tämän kiertoa koskevan näkemyksen mukaan, joka on lordi Overstonen teorian pohja, kiertovälineen eli rahan tarjontaa voidaan aina lisätä rajattomasti, ja sen arvo vähenee tämän lisäyksen mukaisesti, kun taas asianmukainen arvo voidaan palauttaa vain viemällä liikamäärä maasta. Näin ollen Ricardon koulukunta katsoo, että joka kerta kun pape-
rirahaa lasketaan liikkeelle niin, että se voisi täyttää kultaharkkojen vien-
nin aiheuttaman aukon ja estää sen hintojen »luonnollisen» laskun, joka muu-
toin olisi varmana seurauksena, rikotaan hinnan taloudellisia lakeja ja poi-
ketaan niistä periaatteista, jotka välttämättä säätelevät pubtaasti metallista
kiertoa» (sama).

I. ARVO ⁹⁶

[VII—63] Tämä jakso on lisättävä edellä esitettyyn.

Ensimmäinen kategoria, jossa porvarillinen rikkaus esiintyy, on *tavara*. Itse tavara ilmenee kahden määrityksen ykseytenä. Tavara on *käyttöarvo*, ts. inhimillisten tarpeiden jonkin järjestelmän tyydyttämisen esine. Tämä on tavaran aineellinen puoli, joka voi olla yhteinen tuotannon mitä erilaisimmille aikakausille ja jonka tarkastelu niin muodoin jää poliittisen taloustieteen ulkopuolelle. Käyttöarvo lankeaa poliittisen taloustieteen alueelle silloin kun nykyaikaiset tuotantosuhteet muuntavat sitä tai käyttöarvo puolestaan vaikuttaa näihin suhteisiin, muuntaa niitä. Se mitä yleensä on tapana sanoa sopivaisuussyistä käyttöarvosta, rajoittuu latteuksiin, joilla oli historiallinen arvonsa silloin kun tiede otti ensi askeleitaan, kun taloustieteilijät vielä kuorivat suurella vaivalla porvarillisen tuotannon yhteiskunnallisia muotoja esiin tutkittavasta aineksestä ja vakiinnuttivat niitä suurin ponnistuksin itsenäisiksi tutkimuskohteiksi. Itse asiassa tavaran käyttöarvo on pikemminkin annettu edellytys, se aineellinen perusta, jossa määrätty taloudellinen suhde tulee esiin. Ja vasta tämä määrätty suhde lyö käyttöarvoon tavaran leiman. Näin esimerkiksi vehnällä on yksi ja sama käyttöarvo, onpa se sitten orjien, maaorjien tai vapaiden työläisten viljelemää. Se ei menettäisi käyttöarvoaan, vaikka se tippuisi taivaasta.

Miten käyttöarvo sitten muuttuu tavaraksi? *Vaihtoarvon* kantajaksi? Vaikka käyttöarvo ja vaihtoarvo välittömästi yhtyvätkin tavarassa, yhtä välittömästi ne erkanevat toisistaan. Ei ole ainoastaan niin, että käyttöarvo ei määrää vaihtoarvoa, vaan päinvastoin tavarasta tulee tavara, se realisoituu vaihtoarvona vain sikäli kuin tavaran haltija ei suhtaudu tavarahan käyttöarvona. Tavaran haltija voi ottaa käyttöarvoja haltuunsa vain tavaran luovuttamisella, vaihtamalla sen muihin tavaroihin. Haltuun ottaminen luovuttamisen nojalla on perusmuoto sellaisessa

yhteiskunnallisessa tuotantojärjestelmässä, jonka yksinkertaisin, abstraktisin ilmaus on vaihtoarvo. Tavarankäyttöarvo on edellytetty, mutta ei tavarankäyttäjälle, vaan yhteiskunnalle yleensä.

(Samoin kuin sellainen manchesterilainen tehdastyöläisperhe, jossa lapset ovat vaihtosuhteessa vanhempiinsa ja maksavat näille ruuasta ja asunnosta, ei edusta perheen perinnäistä taloudellista organisaatiota, yhtä vähän nykyaikaisen yksityisvaihdon järjestelmä ylipäätään on ammoisista ajoista vallinnutta yhteiskuntien taloutta. Vaihto ei ala yksilöiden välillä jonkin yhteisön sisällä, vaan siellä missä yhteisöt loppuvat — niiden rajalla, eri yhteisöjen kosketuskohdassa. Yhteisöomistus on viime aikoina löydetty uudelleen erityisenä slaavilaisena kuriositeettina.⁹⁷ Mutta tosiasiallisesti Intia tarjoaa meille näyttekortin tällaisen taloudellisen yhteisön mitä moninaisimmista muodoista, jotka ovat tosin enemmän tai vähemmän hajonneet, mutta yhä täysin tunnistettavissa; ja perusteellisempi historiantutkimus osoittaisi tällaisen yhteisön kaikkien kulttuurikansojen lähtökohdaksi. Yksityiseen vaihtoon perustuva tuotantojärjestelmä on alun perin merkinnyt tämän alkukantaisen kommunismin historiallista hajoamista. Kokonainen rivi taloudellisia järjestelmiä erottaa kuitenkin nykyajan maailman, jota vaihtoarvon tuotanto koko syvyydessään ja laajuudessaan hallitsee, niistä yhteiskuntamuodostumista, joiden perustan muodostaa yhteisöomistus, joka on tosin jo hajonnut, olematta kuitenkaan [...])*

* Tässä käsikirjoitus katkeaa. *Toim.*

**SELITYKSET
HAKEMISTOT**

SELITYKSET *

¹ Tämä Marxin käsikirjoitus on tulevan *Pääoman* ensimmäinen alustava luonnos. Se käsittää seitsemän paksua vihkoa, jotka Marx on merkinnyt roomalaisilla numeroilla I—VII. Viimeisen eli seitsemännen vihkon kanteen on Marxin käsialalla kirjoitettu: »Political Economy Criticism of (Fortsetzung)», suomennettuna *Poliittisen taloustieteen arvostelua (jatkoa)*. »Fortsetzung» viittaa siihen, että VII vihkossa jatkuu kuuden edellisen vihkon teksti, ja sanoja »Political Economy Criticism of» voidaan pitää koko tämän alustavan käsikirjoituksen pääotsikkona. Marx on varustanut tämän otsikon merkinnällä »jatkoa» (eikä merkinnällä »loppuosa») siitä syystä, että käsikirjoitus on jäänyt torsoksi ja katkeaa kesken lauseen. Tässä laitoksessa Marxin pääotsikkoon lisätyt sanat »alkuluonnos» ovat peräisin 29. marraskuuta 1858 päivätyistä kirjeistä Engelsille, jossa Marx puhuessaan taloudellisesta käsikirjoituksestaan 1857—1858 käyttää siitä nimeä »Rohentwurf», so. »alkuluonnos». Käsikirjoitus on todellakin puhtaasti alustava, luonnosasteinen. Kirjeessään Engelsille toukokuun 31. päivältä 1858 Marx sanoi, että tässä käsikirjoituksessa »kaikki on sikin sokin, monet tarkastelut on määrä ottaa vasta seuraaviin osiin» (MEW, 29, s. 330).

Käsikirjoitus alkaa välittömästi toisella luvulla, »Rahaa käsittelevällä luvulla», minkä jälkeen seuraa laaja kolmas luku, »Pääomaa käsittelevä luku». Käsikirjoituksen viimeisellä sivulla Marx on luonnostellut aloituksen puuttuvaan ensimmäiseen lukuun, jonka tuli käsitellä tavara, mutta jonka Marx siinä vaiheessa otsikoi vielä »Arvo».

Tässä laitoksessa taloudellinen käsikirjoitus 1857—1858 julkaistaan Marxin tarkoittamassa osien perättäisjärjestyksessä, kuitenkin siten, että teksti jaotellaan jaksoihin ja alajaksoihin ja suhteettoman pitkät kapaleet jäsennetään lyhyempiin. Tekstinkatkelmien siirrot supistuvat mahdollisimman vähiin: niihin on uskaltauduttu vain siellä, missä on päivän selvää, että kyseessä ovat edelliseen tekstiin liittyvät lisäykset. Kaikki nämä ani harvat siirtotapaukset osoitetaan mainitsemalla hakasissa käsikirjoituksen asianomaisten vihkojen ja sivujen numerot.

Lähdeviittausten suhteen menetellään samalla tavalla kuin tämän laitoksen I osassa: niissä tapauksissa, jolloin Marx jotakuta tekijää lainatessaan mainitsee lainattavaa teosta koskevien muistiinpanovihkojensa sivunumerot, nämä korvataan lainattavan teoksen sivunumeroilla. Lähde osoitetaan myös silloin, kun Marx tyytyy vain viittaamaan lainaamaansa tekijään.

* Suomentanut Robert Kolomainen. *Toim.*

- ² Suluissa olevan sanan »falsch!» (»väärin!») Marx lisäsi jälkeensä; se koskee tätä sanaa välittömästi edeltävää lausetta: »Tuotantoprosessin kesto on tässä sama kuin tuotteen valmistamiseen tarvittava työaika.» Jatkaessaan työtään vuosien 1857—1858 käsikirjoituksen parissa (ks. tämän teoksen II osan s. 85—86, 148—149) sekä myöhemmin *Pääoman* 2. osassa Marx osoitti, että »ei kaikki aika, jolloin pääoma on tuotantoprosessissa, silti välttämättä ole työaikaa» (Karl Marx, *Pääoma*, 2. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 223).
- ³ Alkutekstissä on »Arbeitsvermögen». Käsikirjoituksissa 1857—1861 Marx käyttää pääsääntöisesti termiä »Arbeitsvermögen» termin »Arbeitskraft» sijasta, joka esiintyy kerran jo *Palkkatyössä ja pääomassa* (ks. Marx — Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 401) sekä joitakin kertoja käsikirjoituksessa 1861—1863. *Pääoman* 1. osassa Marx käyttää näitä termejä samaa merkitsevinä: »Unter Arbeitskraft oder Arbeitsvermögen verstehen wir den Inbegriff der physischen und geistigen Fähigkeiten, die in der Leiblichkeit, der lebendigen Persönlichkeit eines Menschen existieren und die er in Bewegung setzt, so oft er Gebrauchswerte irgend einer Art produziert» (4. saksankielinen painos, s. 130). Tämän kohdan suomennos kuuluu seuraavasti: »Työvoimalla eli työkyvyllä tarkoitamme kaikkia niitä ruumiillisia ja henkisiä kykyjä yhteensä, jotka ihmisellä on ruumiillisessa olemuksessaan, elävässä persoonallisuudessaan ja jotka hän panee liikkeelle joka kerta kun hän tuottaa jonkinlaisia käyttöarvoja» (Karl Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 159).
- ⁴ Marxin kommentti tähän Malthusin väittämään on löydettävissä *Lisäarvoteorioista* (ks. MEW, 26.3, s. 89).
- ⁵ Nämä kaksi lainausta Thompsonin kirjasta Marx esittää vapaasti muunnettuina perustuen vuoden 1845 muistiinpanovihkoonsa.
- ⁶ Ramsay, *An Essay on the Distribution of Wealth*, Edinburgh 1836, s. 55. Jäljempänä, tämän julkaisun II osassa, s. 39, Marx esittää asianomaiset kohdat Ramsayn kirjasta.
- ⁷ Marx tarkoittaa Storchin teosta *Cours d'économie politique*, Pariisi 1823, I osa, s. 409—411. Kirjoittaja mainitsee siinä esimerkkinä keinottelu-kaupoista Pietarissa 1800-luvun alussa tapahtuneet sokerin, kahvin, hampun ja raudan kaltaisten tavaroiden ostot ja jälleenmyynnit. Marx esittää kyseisen kohdan Storchin kirjasta jäljempänä, käsillä olevan teoksen toisessa osassa, s. 117—118.
- ⁸ Carey, *Principles of Political Economy*, 1. osa. Philadelphia 1837, s. 99, 129.
- ⁹ *Lisäarvoteorioissaan* (ks. MEW, 26.3, s. 176—187) Marx tarkastelee yksityiskohtaisesti sitä tapaa, jolla McCulloch vääristelee työn käsitettä ulottamalla tämän luonnontapahtumiin.
- ¹⁰ Ks. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., 44. osa, s. 84—140. Monissa tapauksissa Marx selostaa lainauksia Ricardon kirjasta vapaasti saksan kielellä. Jäljempänä esitettävien Ricardon kirjan kohtien suomennos vastaa tätä vapaata selostusta.
- ¹¹ Ks. selityksen 1 loppua.
- ¹² Bray vastusti porvarillista kansantaloustiedettä ja kehitti utopistisen opin »yhtäläisestä vaihdosta» (*Labour's Wrongs and Labour's Remedy*, Leeds 1839). Marx esittää Brayn tärkeimmät lausunnot *Lisäarvoteorioissaan* (ks. MEW, 26.3, s. 313—319).
- ¹³ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nation*. I osa. Lontoo 1835, s. 100—102, 130—131.

- ¹⁴ Marxin mainitsema esimerkki on löydettävissä Ricardon teoksesta *On the Principles of Political Economy, and Taxation* (Lontoo 1821), s. 26—27.
- ¹⁵ Maaliskuun 5. päivänä 1858 päivätyssä kirjeessään Engelsille (noin kuu-kausi käsikirjoituksen tämän sivun kirjoittamisen jälkeen) Marx esittää saman esimerkin voiton laskemisesta (ks. MEW, 29, s. 297). Malthus lainasi tämän esimerkin (*Principles of Political Economy* -teoksensa toiseen painokseen) virallisesta julkaisusta, jonka nimi kokonaisuudessaan kuuluu: »Factories Inquiry Commission. First Report of the Central Board of His Majesty's Commissioners. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 28 June 1833», s. 34 (Ammattientarkastuskomissio. Hänen majesteettinsa keskusneuvoston komission ensimmäinen selonteko. Julkaistu alahuoneen määräyksestä 28. kesäkuuta 1833).
- ¹⁶ Kiinteän ja liikkuvan pääoman kiertonopeuden Marx laskee seuraavasti. *Kiinteän* pääoman tapauksessa tämän pääoman suuruus (10 000 puntaa) jaetaan kuoletusrahaston suuruudella (650 puntaa); *liikkuvan* pääoman tapauksessa arvaamattomien menojen (1 100 puntaa), työpalkkojen (2 600 puntaa) ja raaka-aineiden arvon (10 000 puntaa) kokonaissumma, yhteensä 13 700 puntaa, jaetaan liikkuvan pääoman suuruudella (7 000 puntaa).
- ¹⁷ Maaliskuun 5. päivänä 1858 päivätyssä kirjeessään Engelsille, jossa Marx esittää saman voittoa koskevan laskun, hän huomauttaa: »On sangen ikävää, että edellä esittämissäni tiedoissa ei mainita työläisten *lukumäärää*; niissä ei ilmoiteta myöskään, missä suhteessa se, mikä käy nimellä *palkkio*, ja *työpalkka* tämän sanan varsinaisessa merkityksessä ovat toisiinsa» (MEW, 29, s. 297). Kyseisessä käsikirjoituksen kohdassa Marx olettaa, että työpalkkojen osuus vuotuisista menoista on täsmälleen $\frac{1}{6}$ ja loput 2 600 punnasta tulee palkkioiden osalle.
- ¹⁸ Carey, *Principles of Political Economy*. Ensimmäinen osa. Philadelphia 1837, s. 73—80, 83—92, 99, 337, 339—340.
- ¹⁹ Pääoman entisen elimellisen kokoonpanon vallitessa 16 000 punnan suuruisen pääoma olisi tarvinnut 8 000 työläistä. Nyt se tarvitsee vain 1 500 työläistä, $\frac{5}{3}$ kertaa vähemmän. Näin ollen 6 500 työläistä on sanottu irti; tämä on yli nelinkertainen määrä verrattuna työllistettyihin 1 500 työläiseen.
- ²⁰ Pääoman suuruuden ollessa 16 000 puntaa ensimmäinen kapitalisti tarvitsisi 8 000 työläistä ja toinen vain 1 500 työläistä; näin ollen ensimmäisen kapitalistin jokaista viittä työläistä kohti olisi $\frac{15}{16}$ toisen kapitalistin työläistä.
- ²¹ Marxin kommentteja tässä esitettyyn Wakefieldin väittämään ks. *Lisäarvoteorioista* (MEW, 26.2, s. 401; 26.3, s. 188).
- ²² Kyseessä on Baileyn lainaama kohta kirjasta Gallatin Albert, *Considerations on the Currency and Banking System of the United States*, Philadelphia 1831, s. 68.
- ²³ Gaskell, *Artisans and Machinery: the Moral and Physical Condition of the Manufacturing Population considered with Reference to Mechanical Substitutes for Human Labour*. Lontoo 1836, s. 11—114, 293—362.
- ²⁴ Babbage, *Traité sur l'économie des machines et des manufactures*. Traduit de l'anglais sur la troisième édition, par Ed. Biot. Pariisi 1833, s. 485.
- ²⁵ Rossi, *Cours d'économie politique*. Année 1836—1837 (Contenant les deux volumes de l'édition de Paris). In: *Cours d'économie politique*. Bryssel 1843.

- ²⁶ Torrens, *An Essay on the Production of Wealth*. Lontoo 1821, s. 70—71.
- ²⁷ *Poliittisen taloustieteen arvostelua* -käsikirjoituksen Pääomaa käsittelevästä luvusta tuli itse asiassa luku pääomasta yleensä, ts. *Pääomastakirjan* alkuluku. Tämä kirja oli ensimmäinen Marxin suunnittelemissa kuudesta kirjasta. Ks. Marxin kirjeitä Lassallelle 22. päivältä helmikuuta ja 11. päivältä maaliskuuta 1858 (MEW, 29, s. 551, 554).
- ²⁸ Carey, *The Past, the Present, and the Future*. Philadelphia 1848, s. 74—75. Careyn asianomaisen lausuman Marx esittää *Lisäarvoteorioissa* (ks. MEW, 26.2, s. 163).
- ²⁹ Lyhyt luonnehdinta Ferrier'stä merkantilistien »nykyaikaisena seuraajana» esiintyy Marxin *Pääoman* 1. osassa (ks. Karl Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 68). Ks. myös tämän teoksen I osan s. 156.
- ³⁰ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, I kirja, XI luku, I osa.
- ³¹ »*Panis et circenses*», »leipä ja huvit». Marx tarkoittaa Rooman orjanomistajavaltion kukoistusaikaa, jolloin kaupunkiväestön alemmat kerrokset (niin sanottu kaupungin plebs, alempi rahvas) olivat suljettuina tuotantoelämästä ja elivät pääasiallisesti niille »leipää ja huveja» tarjoavien valtiovallan ja rikkaiden orjanomistajien armopaloilla.
Antiikin siirtokunnista ks. Marxin »*New York Daily Tribune*» -lehteen 4. maaliskuuta 1853 kirjoittamaa artikkelia (MEW, 8, s. 543). Samassa kirjoituksessa Marx puhuu barbaariheimojen suurista vaelluksista muinaismaailman rappeutumiskaudella.
- ³² Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, 3. painos. Lontoo 1821, s. 493, 495.
- ³³ *Raamattu. Ensimmäinen Mooseksen Kirja*, 3. luku, 19. runo.
- ³⁴ Fourier, *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (Oeuvres complètes de Ch. Fourier. Tome sixième, troisième édition. Pariisi 1848, s. 245—252).
- ³⁵ Senior, *Principes fondamentaux de l'économie politique*. Pariisi 1835 s. 309—335.
- ³⁶ Proudhon, *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère*, I nidos. Pariisi 1846, s. 73; Bastiat F. et Proudhon P. J. *Gratuité du crédit*. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Pariisi 1850, s. 200. Proudhonin tämän teesin erittely on löydettävissä myös *Filosofian kurjuudesta* (ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 204—215).
- ³⁷ Siitä, että kommunismissa lisätyö muuttuu välttämättömäksi työksi Marx toteaa *Pääoman* 1. osassa seuraavaa: »Kapitalistisen tuotantomuodon poistaminen mahdollistaa työpäivän rajoittamisen välttämättömään työhön. Kuitenkin viimeksi mainittu, olosuhteiden pysyessä muuten samoina, laajenisi alaltaan. Ensinnäkin siksi, että työläisen elinehdot tulisivat runsaammiksi ja hänen elämänvaatimuksensa suuremmiksi. Toiseksi osaa nykyisestä lisätyöstä pidettäisiin välttämättömänä työnä, nimittäin sitä työtä, joka on tarpeen yhteiskunnallisen vara- ja kasautumisvarannon aikaansaamiseen» (Karl Marx, *Pääoma*, 1 osa, s. 474).
- ³⁸ Malthus, *Definitions in Political Economy*. Lontoo 1827, s. 69—70.
- ³⁹ Marx tarkoittaa John Stuart Millin kirjaa *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. Kaksi nidosta. Lontoo 1848.

- ⁴⁰ Raamattu. *Psalmit*, 42. psalmi, 2. runo. Vrt. Karl Marx, *Pääoma*, 1 osa, s. 135.
- ⁴¹ Marx tarkoittaa XVI muistiinpanovihkokaan, joka sisältää otteita kirjasta *Gratuité du crédit*. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Pariisi 1850. Työn tuottamaa ylijäämää koskeva Proudhonin kaava esiintyy tässä kirjassa sivulla 200. Sama kaava esiintyi myös Proudhonin kirjassa *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère*, I nidos. Pariisi 1846, s. 73. Vrt. tämä teos, osa 2, s. 112.
- ⁴² Say, *Traité d'économie politique*. Kolmas painos, II nidos. Pariisi 1817, s. 430.
- ⁴³ Cherbuliez, *Richesse ou pauvreté*. Pariisi 1841, s. 16—19.
- ⁴⁴ Sismondi de Simonde, *Nouveaux principes d'économie politique*. Toinen painos, I nidos. Pariisi 1827, s. 87, 93.
- ⁴⁵ Ks. Storch, *Cours d'économie politique*. I nidos. Pariisi 1823, s. 405, 420; Malthus, *Definittions in Political Economy*. Lontoo 1827, s. 237—238; Smith, *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations*, II nidos. Pariisi 1802, s. 197—198.
- ⁴⁶ Cherbuliez, *Richesse ou pauvreté*. Pariisi 1841, s. 16—19.
- ⁴⁷ »*The Economist*», taloustieteen ja politiikan kysymyksiä käsittelevä englantilainen viikkolehti, ilmestynyt Lontoossa vuodesta 1843; teollisuutta harjoittavan suurporvariston äänenkannattaja.
- ⁴⁸ Samanaikaisesti olemassa olevan työn käsitettä Marx erittelee yksityiskohtaisesti *Lisäarvoteorioissaan* tarkastellessaan Thomas Hodgskinin katsomuksia (ks. MEW, 26.3, s. 262—276).
- ⁴⁹ Lauderdale esittämää apologeettista voiton selitystä Marx on tarkastellut *Lisäarvoteorioissaan* (ks. MEW, 26.1, s. 64—65, 236—237). Ks. myös tämän teoksen II osan s. 167—168.
- ⁵⁰ Thomas Hodgskin sanoo kirjasessaan *Labour Defended against the Claims of Capital* seuraavaa: »On helppo käsittää, miksi... tien rakentajan täytyy voida saada osa siitä hyödystä, jonka korjaa tiestä vain sen käyttäjä; mutta minä en käsitä, miksi kaiken tuon hyödyn täytyy kuulua itse tielle ja koitua pääomanvoiton nimisenä niiden henkilöiden hyväksi, jotka eivät ole rakentaneet tietä eivätkä käytä sitä» (mt., Lontoo 1825, s. 16). Ks. myös MEW, 26.3 s. 259—292.
- ⁵¹ Goethe, *Faust*, I osa, viides kohtaus (»Auerbachin viinikellari Leipziginä»). Vrt. Karl Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 194.
- ⁵² Anonyymien sosialistisen taistelukirjoituksen *The Source and Remedy of the National Difficulties* (Lontoo 1821) tekijän näkemyksiä lisäarvon lähteestä Marx luonnehtii »aimo askeleeksi eteenpäin Ricardoon verrattuna». *Lisäarvoteorioissaan* Marx erittelee yksityiskohtaisesti mainittua kirjoitusta (ks. MEW, 26.3, s. 234—242, 248—253). Lainaus anonyymista kirjasta esitetään tässä samassa asussa, jossa se esiintyy Marxilla, nimittäin vapaana käännöksenä, joka tulkitsee tuntemattoman kirjoittajan ajatuksen Marxin termein.
- ⁵³ Babbage, *Traité sur l'économie des machines et des manufactures*. Pariisi 1833, s. 375—376.
- ⁵⁴ Marx tarkoittaa⁷ luultavasti sitä kohtaa *Lisäyksestä Hegelin Pienen logiikan* 209. pykälään, jonka hän myöhemmin esitti *Pääoman* 1. osassa viidennen luvun alaviitteessä 2. Marx käytti vuoden 1840 painosta (He-

- gel, *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, I osa. Die Logik. Werke, VI nidos. Berliini 1840, s. 382).
- ⁵⁵ Marx lainaa Edenin kirjaa Engelsin 1845 tekemien muistiinpanojen mukaan. Osa niistä on julkaistu: Marx—Engels, *Gesamtausgabe*, I. Abteilung, 4. nide. Berliini 1932, s. 507—512.
- ⁵⁶ Viittaus Spinozan sanontaan sub specie aeternitatis (iäisyyden näkökulmasta), joka esiintyy toistuvasti hänen *Etiikassaan* (II osa, 44. teoreema, 2. korollaari; V osa, 22.—36. teoreemat).
- ⁵⁷ Wakefield, *A View of the Art of Colonization*. Lontoo 1849, s. 76.
- ⁵⁸ Marx tarkoittaa heinäkuussa 1857 kirjoittamaansa ja keskeneräiseksi jäänyttä luonnosta *Bastiat ja Carey*, joka on julkaistu tämän teoksen ensimmäisessä osassa.
- ⁵⁹ Ks. *oppipoikalaeista* (laws of apprenticeship) Karl Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 335.
- ⁶⁰ Marx tarkoittaa Thompsonin (alias kreivi Rumfordin) kirjaa *Essays, Political, Economical, and Philosophical*, I osa (Lontoo 1796). Teos sisältää mm. »kaikenlaisia reseptejä korvikkeiden käyttämisestä työläisten tavallisten kalliiden ruokien sijasta» (Karl Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 540).
- ⁶¹ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. With a Commentary, by the Author of »England and America» [E. G. Wakefield], I nidos. Lontoo 1835.
- ⁶² »*The Spectator*», englantilainen kirjallinen päivälehti, ilmestyi 1711—1714 Lontoossa. Marx viittaa siihen (samoin kuin Lockeen, Humeen ja Montesquieuhon) käyttäen lähteenään James Steuartin kirjaa *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, I nidos. Dublin 1770, s. 399.
- ⁶³ Eden, *The State of the Poor; or, an History of the Labouring Classes in England*, I nidos. Lontoo 1797, s. 119—120.
- ⁶⁴ »*The Westminster Review*», liberaalia suuntausta edustanut englantilainen porvarillinen aikakauslehti, ilmestyi Lontoossa 1824—1914 neljä kertaa vuodessa.
- ⁶⁵ Lähde on tuntematon.
- ⁶⁶ Marx tarkoittaa David Urquhartin lausuntoja »*The Free Press*»-lehden pääkirjoituksesta Currency (Rahankierto) marraskuun 25. päivältä 1857, n:o 22, s. 545, 546.
»*The Free Press*» oli suuntaukseltaan konservatiivinen englantilainen porvarillinen viikkolehti, Urquhartin äänenkannattaja, ilmestyi 1855—1865 Lontoossa.
Berberiaksi sanottiin 1800-luvun keskivaiheilla Afrikan luoteisosaa.
- ⁶⁷ Tämä milanolaisen raakasilkin hinta mainitaan »*The Economist*»-lehdessä 13. maaliskuuta 1858 (s. 300).
- ⁶⁸ Cobbett, *Paper against Gold*. Lontoo 1828.
- ⁶⁹ Marx viittaa »*The Economist*»-lehteen joulukuun 25. päivältä 1847, n:o 226, s. 1474.
- ⁷⁰ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, I kirja, IV luku, luvun toisen kappaleen loppu.
- ⁷¹ Hodgskin viittaa kirjaan Storch, *Cours d'économie politique*. Toinen nidos. Pariisi 1823, s. 128.
- ⁷² Say, *Cours complet d'économie politique pratique*. Toinen painos. Ensimmäinen nidos. Pariisi 1840, s. 510.

- ⁷³ Marx turvautuu seuraavaan laskelmaan: jos 1 500 puntaa on koko sijoitetun pääoman tuottama 5 %:n nettovoitto, niin tämän pääoman suuruus on 30 000 puntaa. Koska kiinteä pääoma on 23 000 puntaa, niin liikkuvan pääoman osalle tulee 7 000 puntaa. Samankaltaista laskelmaa Marx soveltaa myöhemmin sijoitetun pääoman suuruuden määrittämiseksi tapauksessa I (jossa tulokseksi saadaan 34 000 puntaa) ja tapauksessa III (jossa etsittävä suure on 28 000 puntaa).
- ⁷⁴ Prescott, *History of the Conquest of Peru*, 4. painos, I nidos. Lontoo 1850, s. 147.
- ⁷⁵ Nämä sanonnat ovat peräisin koonnoksesta *Corpus juris civilis*. Institutiones II, 1, 7.
- ⁷⁶ Marx esittää nämä sanonnat latinaksi. Lähde on tuntematon.
- ⁷⁷ »*Revue des Deux Mondes*», kerran kahdessa viikossa ilmestyvä porvarillinen kaunokirjallinen ja publisistinen aikakauslehti; lehteä on julkaistu vuodesta 1829 Pariisissa.
- ⁷⁸ Lauderdale, *Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique*. Traduit de l'anglais par Lagentie de Lavoisise. Pariisi 1808, s. 173—182. Ks. Pittin 1786 perustamasta valtionvelan kuoletusrahastosta MEW, 12, s. 448—449.
- ⁷⁹ $S = C(1 + i)^n$ on koronkorkokaava, jossa S tarkoittaa pääomaa korkoineen, C alkupääomaa, i korkokantaa ja n aikaa vuosina.
- ⁸⁰ »*La Voix du Peuple*», proudhonilainen päivälehti, ilmestyi Pariisissa lokakuun 1. päivästä 1849 toukokuun 14. päivään 1850.
- ⁸¹ Arnd perustelee koiraveron oikeutusta ja tarkoituksenmukaisuutta Marxin lainaamassa kirjassa omistaen asialle nimenomaisen pykälän (88, pykälä, s. 420—421).
- ⁸² Carey, *The Credit System in France, Great Britain, and the United States*. Lontoo, Philadelphia 1838, s. 2, 9.
- ⁸³ Ks. MEW, 26.1, s. 349—353.
- ⁸⁴ Marx tarkoittaa 1787 Lontoossa julkaistua Benthamin teosta *Defence of Usury*, josta 1790 otettiin toinen ja 1816 kolmas painos.
- ⁸⁵ *Tuottavalla luokalla* J. St. Mill tarkoittaa tässä tuotannon piirissä toimivia kapitalisteja.
- ⁸⁶ Yleensä materialistisesti ja ateistisesti asennoituneen muinaiskreikkalaisen filosofin Epikuroksen mukaan on olemassa lukematon joukko maailmoita. Ne syntyvät ja kehittyvät omien luonnollisten lakiansa mukaisesti. Jumalat ovat kylläkin olemassa, mutta he oleskelevat maailmojen ulkopuolella, niiden välisessä tilassa, eivätkä millään tavoin vaikuta maailmankaikkeuden kehitykseen enempää kuin ihmiselämäänkään.
- ⁸⁷ Kyseessä on laki, jolla pankkisetelien vaihtaminen kultaan säädettiin jälleen pakolliseksi.
- ⁸⁸ Marx tarkoittaa edellä s. 278 lainaamiaan aikakauslehden kannanottoja (5. lokakuuta 1844, n:o 58).
- ⁸⁹ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, I kirja, V luku.
- ⁹⁰ Sismondi de Simonde, *Nouveaux principes d'économie politique*. Toinen painos. II nidos. Pariisi 1827, s. 120.
- ⁹¹ *Pankkrajottuslaki* (Bank Restriction Act), Englannin hallituksen 1797

säättämä laki, jolla määrättiin pakkokurssi pankkiseteleille ja lakkautettiin niiden vaihtaminen kultaan. Vuonna 1819 säädetyllä lailla pankkisetelien vaihtaminen kultaan otettiin jälleen käyttöön. Tosiasiassa vaihto palautui täydessä laajuudessa vuonna 1821.

- ⁹² Kyseessä ovat Napoleon I:n 21. marraskuuta 1806 Berliinissä sekä 23. marraskuuta ja 17. joulukuuta 1807 Milanossa allekirjoittamat asetukset Brittein saarien julistamisesta saartotilaan. Näillä asetuksilla saatettiin voimaan ns. mannermaansulkemus, jonka mukaisesti Ranska ja sen liittolaiset Euroopan mannermaalla eivät saaneet käydä kauppaa Englannin kanssa.
- ⁹³ »*The Times*», Englannin suurin suuntaukseltaan konservatiivinen päivälehti; ilmestynyt Lontoossa vuodesta 1785.
- ⁹⁴ *Currency principle* (rahankierron periaate) eli *Currency theory* (rahankierron teoria). Tällä nimellä esiintyi Englannissa 1840-luvun alussa eräs kvantiteettiteoreettinen koulukunta. Sen edustajat kuten Loyd (alias lordi Overstone), Norman ym. väittivät, että tavaroiden arvo ja hinta määräytyvät kierrossa olevan rahamäärän perusteella.
- ⁹⁵ Kysymys on kirjasta: Maclaren, *A Sketch of the History of the Currency*. Lontoo 1858. Marx lainaa »*The Economist*»-lehdessä 15. toukokuuta 1858 julkaistua arvostelua tästä kirjasta. Ks. 31. toukokuuta 1858 päivättyä Marxin kirjettä Engelsille (ks. MEW, 29, s. 329).
- ⁹⁶ Näin otsikoi Marx alun perin taloustieteellisen teoksensa ensimmäisen luvun. Tämän luonnoksen kirjoittamisen jälkeen hän pani sen nimeksi »Tavara».
- ⁹⁷ Kyseessä on Venäjällä 1840-luvulla matkailleen preussilaisen virkamiehen ja kirjailijan A. Haxthausenin teos: Haxthausen, *Studien über die innern Zustände, des Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russland*, 1—3 osa. Hannover—Berliini 1847—1852.

NIMIHAKEMISTO

A

- Alberoni, Giulio* (1664—1752), espanjalainen diplomaatti ja valtiomies, synt. Italiassa. — 296.
- Anderson, A.*, Glasgowssa ja Manchesterissa toiminut englantilainen tehtailija, julkaisi Lontoossa 1847 kirjansen *The Recent Commercial Distress*. — 122.
- Anderson, James* (1739—1808), englantilainen taloustieteilijä, kehitti pääpiirtein differentiaalikoron teorian. — 303.
- Anghiera (d'Anghiera), Pietro Marttyyri* (1459—1526), italialaissyntyinen historioitsija ja maantieteilijä, oli pitkän aikaa Espanjan hovin palveluksessa uuden maailman asiain esittelijänä. — 293.
- Anna* (1665—1714), Englannin kuningatar (1702—1714). — 249, 311, 316.
- Antoninusten keisarisuku* (96—192). — 294.
- Arnd, Karl* (1788—1877), saksalainen porvarillinen taloustieteilijä, vulgaaritaloustieteen edustaja. — 307.
- Ashworth, Edmund* (1801—1881), englantilainen tehtailija, vastusti työpäivän rajoittamista lainsäädäntöteitse. — 286.
- Atkinson, William*, 1830—1850-luvulla vaikuttanut englantilainen taloustieteilijä, porvarillisen kansantaloustieteen klassisen koulukunnan vastustaja, protektionismin kannattaja. — 98, 221.

- Attwood, Thomas* (1783—1856), englantilainen pankkiiri, taloustieteilijä ja poliitikko. — 268.
- Augier, Marie* (1800-luvun keskivaiheilla), ranskalainen lehtimies, kirjoitti teoksia taloudellisista kysymyksistä. — 319, 323.
- Augustus* (63 ennen ajanlaskumme alkua — 14), Rooman keisari (27 eaa. — 14). — 295.
- Aurelianus (Lucius Domitius Aurelianus)* (214—275), Rooman keisari (270—275). — 295.

B

- Babbage, Charles* (1792—1871), englantilainen matemaatikko ja mekaniikan tutkija, taloustieteilijä. — 74, 168, 192.
- Bailey, Samuel* (1791—1870), englantilainen taloustieteilijä ja filosofi; arvosteli Ricardon työarvoteoriaa; samalla kuitenkin pani aivan oikein merkille joitakin ristiriitaisuuksia Ricardon taloustieteellisissä katsomuksissa. — 67, 68, 122, 271.
- Baines, Eduard* (1800—1890), englantilainen sanomalehtikirjailija ja taloustutkija, kirjoittanut teoksen *History of the Cotton Manufacture in Great Britain* (Ison-Britannian puuvillateollisuuden historia, Lontoo 1835). — 287.
- Barton, John* (1700-luvun loppu—1800-luvun alkupuolisko), englantilainen taloustieteilijä, klas-

- sisen porvarillisen kansantaloustieteen edustaja. — 251.
- Bastiat, Frédéric* (1801—1850), ranskalainen taloustieteilijä, julisti luokkaetujen harmoniaa porvarillisessa yhteiskunnassa. — 65, 122, 224—227, 301.
- Bentham, Jeremy* (1748—1832), englantilainen yhteiskuntatieteilijä, hyötyteoreetikko. — 311.
- Bernier, François* (1625—1688), ranskalainen lääkäri, matkailija ja kirjailija. — 305.
- Blake, William*, 1800-luvulla elänyt englantilainen taloustieteilijä, kirjoittanut rahankiertoa käsitteleviä tutkielmia. — 251—253.
- Boisguillebert, Pierre* (1646—1714), ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraattien edeltäjä, Ranskan klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä. — 152.
- Bosanquet, James Whatman* (1804—1877), englantilainen pankkiiri, taloustutkija ja historioitsija. — 247, 328.
- Bray, John Francis* (1809—1897), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, R. Owenin kannattaja; kehittäi työrahateoriaa. — 47, 269, 324.
- Broughman, Henry Peter, vapaaherra* (1778—1868), englantilainen lakimies ja kirjailija, 1820- ja 1830-luvulla whig-puolueen huomattava toimihenkilö, lordikansleri. — 303.
- Buchanan, David* (1779—1848), englantilainen sanomalehtikirjailija ja taloustieteilijä, Adam Smithin kannattaja ja hänen tekstiensä selittäjä. — 274.
- C**
- Carey, Henry Charles* (1793—1879), amerikkalainen taloustieteilijä, esitti taantumuksellisen teorian, jonka mukaan kapitalistisessa yhteiskunnassa vallitsee muka luokkaetujen sopusointu. — 44, 64—67, 80, 122, 224, 308.
- Castlereagh, Robert Stewart*, varakreivi (1769—1822), englantilainen valtiomies, tory, sota- ja siirtomaaministeri (1805—1806, 1807—1809) sekä ulkoasiainministeri (1812—1822). — 304.
- Chalmers, Thomas* (1780—1847), englantilainen protestanttinen teologi ja taloustieteilijä, Malthusin kannattaja. — 83—85, 307.
- Cherbuliez, Antoine-Élisée* (1797—1869), sveitsiläinen taloustieteilijä, Sismondin kannattaja, yhdisti Sismondin teoriaan joitakin aineksia Ricardon teoriasta. — 28, 129, 159.
- Chevè, Charles François* (1813—1875), ranskalainen publisisti ja sosiologi. — 301.
- Child, Sir Josiah (Josias)* (1630—1699), englantilainen taloustieteilijä, merkantilisti, pankkiiri ja kauppias. — 306, 311.
- Clodius (Claudius) (Marcus Claudius Marcellus)*, roomalainen poliitikko, laati noin 104 eaa. julkaistun lain roomalaisista hopearahoista. — 270.
- Cobbett, William* (1762—1835), englantilainen poliitikko ja sanomalehtikirjailija, vaati Englannin valtiojärjestelmän demokratisointia. — 268.
- Coquelin, Charles* (1803—1852), ranskalainen porvarillinen taloustieteilijä, vapaakaupan kannattaja. — 299.
- Constancio, Francisco Solano* (1772—1846), portugalilainen lääkäri, diplomaatti ja kirjailija; käänsi ranskaksi englantilaisten taloustieteilijöiden teoksia. — 221.
- Corbet, Thomas*, 1800-luvulla elänyt englantilainen porvarillinen taloustieteilijä. — 299, 311.
- Culpeper, Thomas* (1578—1662), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, merkantilismin kannattaja. — 311.
- Custodi, Pietro* (1771—1842), italialainen taloustieteilijä, tunnettu 1500-luvun lopun—1800-luvun alun italialaisten taloustieteilijöiden teosten julkaisijana. — 248.

D

- Dalrymple, John* (1726—1810), skotlantilainen lakimies ja historiantutkija. — 296.
- Darimon, Louis Alfred* (1819—1902), ranskalainen poliitikko, sanomalehtikirjailija ja historioitsija; oli Proudhonin oppien kannalla ja teki niitä tunnetuksi. — 269.
- Davenant, Charles* (1656—1714), englantilainen taloustieteilijä ja tilastomies, merkantilisti. — 323.
- De Quincey, Thomas* (1785—1859), englantilainen kirjailija ja taloustieteilijä, Ricardon kommentaattori. — 42, 43, 45, 123, 190.
- Duilius (Marcus Duilius)* (300-luku eaa.), kansantribuuni muinaisessa Roomassa (357 eaa.). — 296.
- Dureau de La Malle, Adolf Jules Caesar Auguste* (1777—1857), ranskalainen runoilija ja historioitsija. — 294, 295.

E

- Eden, Frederic Morton* (1766—1809), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, Adam Smithin oppilas. — 207, 208, 253.
- Edvard VI* (1537—1553), Englannin kuningas (1547—1553). — 208, 250.
- Elisabet I* (1533—1603), Englannin kuningatar (1558—1603). — 208, 249, 251.
- Epikuros* (n. 341 — n. 270 eaa.), merkittävä muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, ateisti. — 314.
- Eschwege, Wilhelm* (1777—1855), saksalainen geologi ja vuorinsinööri. — 294.

F

- Fairbairn, Peter* (1799—1861), englantilainen insinööri, keksijä. — 280.
- Farnese, Alessandro, Parman herttua* (1545—1592), espanjalainen sotapäällikkö ja valtiomies, 1578—1592 Espanjan kuninkaan Fi-

lip II:n käskynhaltija Alankomaissa. — 250.

- Ferrier, François Louis* (1777—1861), ranskalainen taloustieteilijä, merkantilismin jäljittelijä. — 84.
- Filip II* (1527—1598), Espanjan kuningas (1556—1598). — 294.
- Fourier, Charles* (1772—1837), suuri ranskalainen utopistisocialisti. — 94, 184.
- Fredrik II* (1194—1250), Sisilian kuningas, ns. Pyhän saksalais-roomalaisen valtakunnan keisari (1212—1250). — 296, 298.
- Fullarton, John* (1780—1849), englantilainen taloustieteilijä, kirjoitti teoksia rahankierrosta ja luotosta, vastusti kvantiteetti-teoriaa. — 220, 307, 318, 323, 325—330.

G

- Galba, Servius Sulpicius* (noin 3 eaa. — 69), Rooman keisari (68—69). — 294.
- Galiani, Ferdinando* (1728—1787), italialainen porvarillinen taloustieteilijä, kritisoi fysiokraattien oppia; väitti esineen arvon määräytyvän sen tuomasta hyödystä; esitti samalla joitakin oikeaan osuneita oivalluksia tavaran ja rahan luonteesta. — 300, 303—305.
- Gallatin, Albert* (1761—1849), amerikkalainen valtiomies ja taloustieteilijä, synt. Sveitsissä; kirjoitti monia tutkimuksia, joissa käsitteli rahankiertoa Yhdysvalloissa sekä finanssikysymyksiä. — 68.
- Ganilh, Charles* (1758—1836), ranskalainen poliitikko; taloustieteilijä, merkantilismin jäljittelijä. — 311.
- Garnier, Germain* (1754—1821), ranskalainen taloustieteilijä ja poliitikko, monarkisti; fysiokraattien koulukunnan jäljittelijä, Adam Smithin teosten kääntäjä. — 94, 271, 328—329.
- Gaskell, Peter*, 1800-luvun alkupuolella vaikuttanut englantilainen lääkäri, liberaali, porvarillinen sanomalehtikirjailija. — 72, 291.

- Genucius (Lucius)* (300-luku eaa.), kansantribuuni muinaisessa Roomassa (342 eaa.). — 296.
- Gilbart, James William* (1794—1863), englantilainen pankkiiri ja taloustutkija, kirjoitti useita pankkilaitosta käsitteleviä teoksia. — 316.
- Goethe, Johann Wolfgang* (1749—1832), suuri saksalainen kirjailija ja ajattelija. — 178.
- Gouge, William* (1796—1863), amerikkalainen publisisti ja taloustieteilijä, kirjoitti Yhdysvaltojen rahankiertoa ja pankkitointa käsitteleviä tutkimuksia. — 249.
- Gray, John* (1798—1850), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, R. Owenin kannattaja; yksi työrahateorian esittäjistä. — 269, 298, 319, 320.

H

- Harlow, John* (1800-luvun keskivaiheilla), englantilainen taloustieteilijä, edusti little-shillingmen -nimellä tunnettua Birminghamin koulukuntaa, käytti yhdessä hengenheimolaisensa Wrightin kanssa nimimerkkiä Gemini (Kaksoset). — 268.
- Harrison, William* (1534—1593), englantilainen pappi, kirjoitti teoksia, joilla on melkoinen lähdearvo Englannin 1400- ja 1500-luvun historiaa koskevalle tutkimukselle. — 253.
- Haxthausen, August* (1792—1866), preussilainen virkamies ja kirjailija, kirjoitti teoksen yhteisjärjestelmän jäänteistä Venäjän maanomistussuhteissa; poliittisilta katsomuksiltaan oli taantumuksellinen, maaorjuuden kannattaja. — 333.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831), klassisen saksalaisen filosofian merkittävin edustaja, kehittäi monipuolisesti idealistisen dialektiikan. — 206.
- Henrik VII* (1457—1509), Englannin kuningas (1485—1509), — 207, 237.
- Henrik VIII* (1491—1547), Englannin kuningas (1509—1547). — 208, 311, 316.
- Hobhouse, John Cam, paroni Broughton* (1786—1869), englantilainen valtiomies; hänen esityksensä pohjalta säädettiin vuoden 1830 tehdaslaki. — 287.
- Hodges, John Frederic* (1800-luvun puolimaissa), englantilainen maanviljelyskemisti ja fysiologi, laati maatalousalan oppikirjoja. — 188.
- Hodgskin, Thomas* (1787—1869), englantilainen taloustieteilijä ja sanomalehtikirjailija; puolusti proletariaatin etuja ja arvosteli kapitalismia utopistisen sosialismin lähtökohdista, käytti Ricardon teoriaa socialististen johtopäätösten perusteluun. — 86, 177, 182, 183, 280.
- Homeross*, legendaarinen muinais-kreikkalainen runoilija, Iliaan ja Odysseian tekijä. — 257.
- Hopkins, Thomas*, 1800-luvun alkupuoliskon englantilainen porvarillinen taloustieteilijä. — 287, 288.
- Hubbard, John Gellibrand* (1805—1889), englantilainen poliitikko, parlamentin jäsen 1859—1868 ja 1874—1887, Englannin pankin johtokunnan jäsen 1838. — 322, 328.
- Hüllmann, Karl Dietrich* (1765—1846), saksalainen historioitsija, kirjoitti useita teoksia keskiajan historiasta. — 296, 298.
- Hume, David* (1711—1776), englantilainen filosofi, historioitsija ja taloustieteilijä, merkantilismin vastustaja, yksi kvantiteettiteorian varhaisista edustajista. — 247, 311, 323.

J

- Jaakko I* (1566—1625), Englannin kuningas (1603—1625). — 316.
- Jacob, William* (noin 1762—1851), englantilainen liikemies, kirjoitti useita taloustieteellisiä teoksia. — 320, 323.
- Justinianus I* (483—565), Bysantin keisari (527—565), — 296.

K

- Kaarle Suuri* (n. 742—814), frankkilaisvaltakunnan kuningas (768—800) ja keisari (800—814). — 261, 271, 298.
- Kaarle II* (1630—1685), Englannin kuningas (1660—1685). — 316.
- Kaarle V* (1500—1558), ns. Pyhän saksalais-roomalaisen valtakunnan keisari (1519—1555) ja Espanjan kuningas (1516—1556) Kaarle I:nä. — 295.

L

- Laing, Samuel* (1810—1897), englantilainen poliitikko ja sanomalehtikirjailija, parlamentin jäsen, liberaali. — 287.
- Lauderdale, James, kreivi* (1759—1839), englantilainen porvarillinen poliitikko ja taloustieteilijä; arvosteli vulgaaritaloustieteen lähtökohdista Smithin teoriaa. — 167, 168, 175, 176, 300, 324.
- Liverpool, Robert Banks Jenkinson, jaarli* (1770—1828), englantilainen valtiomies, toimi ministeritehtävissä, pääministeri (1812—1827). — 318.
- Locke, John* (1632—1704), merkittävä englantilainen filosofi, dualisti ja sensualisti, taloustieteilijä. — 167, 247, 256, 266—268, 311, 323.
- Lombe, John* (n. 1693—1722), englantilainen silkkitehtailija. — 250.
- Lowndes, William* (1652—1724), englantilainen taloustieteilijä ja valtiomies, valtionrahaston (valtiovarainministeriön) sihteerinä. — 266—268.
- Loyd, Samuel Jones, paroni Overstone* (1796—1883), englantilainen pankkiiri, taloustieteilijä, »Currency principlen» edustaja. — 331.
- Ludvig XIV* (1638—1715), Ranskan kuningas (1643—1715). — 295, 323.
- Ludvig XV* (1710—1774), Ranskan kuningas (1715—1774). — 323.
- Ludvig XVI* (1754—1793), Ranskan kuningas (1774—1792), mestat-

tiin Ranskan porvarillisen valtakumouksen aikana. — 323.

M

- Mackinnon, William Alexander* (1789—1870), englantilainen poliitikko, toimintansa alkuvaiheessa tory, sittemmin liberaali, parlamentin jäsen. — 253.
- Maclaren, James*, 1800-luvun englantilainen taloustieteilijä, tutki rahankierron historiaa. — 330.
- Malthus, Thomas Robert* (1766—1834), englantilainen pappi ja taloustieteilijä, esitti ihmisvihaa uhkuvan väestöteorian. — 34, 45, 46, 50, 53—63, 79—83, 87—89, 91, 98, 158, 163, 195, 222, 285, 291, 303.
- Martinus V* (n. 1368—1431), paavi (1417—1431). — 298.
- McCulloch, John Ramsay* (1789—1864), englantilainen kansantaloustieteilijä, vulgarisoi Ricardon oppia, kapitalismin vannoutunut puolestapuhuja. — 45, 98, 165, 251, 287, 301, 303, 305, 306.
- Menenius (Titus Menenius Lanatus)* (400-luku eaa.), konsuli muinaisessa Roomassa (452 eaa), laati (yhteistyössä Sestiuksen kanssa) rahasakkoja ja rahapantteja koskevan lain. — 270.
- Merivale, Herman* (1806—1874), englantilainen taloustieteilijä ja valtiomies, kirjoitti siirtomaapolitiikan periaatteita käsitteleviä teoksia. — 294.
- Mill, James* (1773—1836), englantilainen taloustieteilijä, historioitsija ja filosofi. — 320—322.
- Mill, John Stuart* (1806—1873), englantilainen taloustieteilijä ja filosofi, James Millin poika. — 99, 114, 122, 228, 292, 293, 311, 318, 319.
- Misselden, Eduard* (k. 1654), englantilainen liikemies ja taloustieteilijä, merkantilisti. — 324.
- Montanari, Geminiano* (n. 1633—1687), italialainen tiedemies, matematiikan ja tähtitieteen professori; kirjoitti kaksi rahaa koskevaa teosta. — 248.

Montesquieu, Charles (1689—1755), merkittävä ranskalainen porvarillinen sosiologi, taloustieteilijä ja kirjailija, 1700-luvun porvarillisen valistuksen edustaja; kvantiteettiteorian kannattaja. — 247, 323.

Morrison, William Hampson, Lontoossa 1837 ilmestyneen kirjusen *Observations on the System of Metallic Currency adopted in this Country* tekijä. — 318, 329.

Müller, Adam Heinrich (1779—1829), saksalainen sanomalehtikirjailija ja taloustieteilijä, Adam Smithin vastustaja. — 272, 273, 280.

N

Nero (37—68), Rooman keisari (54—68). — 295.

Newman, Samuel Philips (1797—1842), amerikkalainen filologi, pedagogi ja taloustieteilijä. — 298, 299.

Newman, Francis William (1805—1897), englantilainen filologi ja sanomalehtikirjailija, kirjoitti teoksia uskonnosta, politiikasta ja taloudesta. — 305.

Niebuhr, Barthold Georg (1776—1831), saksalainen historioitsija, antiikin maailman tutkija. — 296.

O

Opdyke, George (1805—1880), amerikkalainen liikemies taloustieteilijä. — 305, 316.

Owen, Robert (1771—1858), suuri englantilainen utopistisocialisti. — 185—186, 238.

Overstone, ks. *Loyd, Samuel Jones*.

P

Parisot, Jacques Theodor (s. 1783), ranskalainen publisisti, ranskan-si useita englanninkielisiä kirjoja. — 320.

Parman herttua, ks. *Farnese, Alessandro*.

Parmentier, Antoine Augustin (1737—1813), ranskalainen agronomi

ja farmaseutti, kirjoitti teoksia maataloudesta. — 295.

Paterson, William (1658—1719), Englannin pankin perustaja. — 311.

Peel, Robert (1788—1850), englantilainen valtiomies, sisäministeri 1822—1827 ja 1828—1830, pääministeri 1834—1835 ja 1841—1846; laati pankkisäädökset 1844 ja 1845; liberaalien tukemana sai 1846 aikaan viljalakien kumoamisen. — 268.

Perseus (212—166 eaa.), Makedonian viimeinen kuningas (179—168 eaa.). — 295.

Petty, William (1623—1687), merkittävä englantilainen talous- ja tilastotieteilijä, Englannin klassisen porvarillisen kansantaloustieteen perustaja. — 126, 153.

Pietari I (1672—1725), Venäjän tsaari v:sta 1682, Venäjän keisari v:sta 1721. — 19, 306.

Pietro Marttyyri (*Petrus Martyr*), ks. *Anghiera*.

Pitt, William (nuorempi) (1759—1806), englantilainen valtiomies, pääministeri 1783—1801 ja 1804—1806. — 300, 301.

Plinius (*Gaius Plinius Secundus*) (23—79), roomalainen luonnontieteilijä, laati 37 kirjaa käsittävän Luonnonhistorian. — 270.

Poppe, Johann Heinrich Meritz von (1776—1854), saksalainen tiedemies, kirjoitti teoksia tekniikan historiasta. — 312.

Prescott, William (1796—1859), amerikkalainen historioitsija, kirjoitti teoksia Espanjan historiasta sekä espanjalaisten Amerikan-valloitusten historiasta. — 293—294.

Prevost, Guillaume (1799—1883), sveitsiläinen taloustieteilijä, vulgarisoi Ricardon teoriaa. — 305.

Price, Richard (1723—1791), englantilainen sanomalehtikirjailija, taloustieteilijä ja moraalifilosofi; porvarillinen radikaali. — 226, 300, 301.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), ranskalainen lehtimies, taloustieteilijä ja sosiologi. — 95, 121, 122, 128, 193, 224, 259, 300—302.

Pyrrhos (319—272 eaa.), Epeiroksen kuningas (307—302, 296—272 eaa.), 270, 271.

R

Ramsay, Sir George (1800—1871), englantilainen taloustieteilijä, yksi viimeisimmistä klassisen porvarillisen taloustieteen edustajista. — 37, 39, 40, 42, 99, 123, 124, 142, 222, 320.

Ravenstone, Percy (k. 1830), englantilainen taloustieteilijä, ricardolainen, puolusti proletariaatin etuja, malthusilaisuuden vastustaja, — 59, 168, 176.

Ricardo, David (1772—1823), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen merkittävin edustaja. — 39—43, 45—49, 64, 67, 79—81, 90, 105, 125—128, 131, 166, 195, 221—226, 247, 252, 268, 306, 307, 322—324, 327, 331.

Rossi, Pellegrino (1787—1848), italialainen taloustieteilijä, lakimies ja poliitikko; eli kauan aikaa Ranskassa. — 75—78, 155.

Rumford, ks. *Thompson, Benjamin*, kreivi *Rumford*.

S

Say, Jean Baptiste (1767—1832), ranskalainen taloustieteilijä, edusti vulgaaritaloustiedettä. — 122, 125, 129, 166, 213, 283, 299, 303, 305.

Sempere y Guarinos, Juan (1754—1830), espanjalainen oikeusoppinut ja historioitsija. — 294.

Sentor, Nassau William (1790—1864), englantilainen taloustieteilijä; kapitalismin puolustelija, vastusti työpäivän lyhentämistä. — 95, 271, 285—287.

Servius Tullius (578—534 eaa.), tarun mukaan muinaisen Rooman kuudes kuningas. — 271.

Stsmondi, Jean-Charles-Léonard Stimonde de (1773—1842), sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen kriitikko, taloudellisen romantiikan

huomattava edustaja. — 28, 128, 155, 166, 228, 286, 316, 320.

Smith, Adam (1723—1790), englantilainen taloustieteilijä, yksi klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomattavista edustajista. — 40, 41, 47, 85, 94, 96—98, 103, 158, 166, 167, 189, 199, 200, 204, 206, 211, 212, 221, 222, 246, 274, 278, 303, 306, 313, 314, 318, 330.

Spinoza, Baruch (Benedictus) (1632—1677), merkittävä alankomaalainen materialistifilosofi, ateisti. — 216.

Steuart, Sir James Denham (1712—1780), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, yksi merkantilismin viimeisimmistä kannattajista, vastusti kvantiteettiteoriaa, — 246—248, 255, 258—260, 265—267, 315.

Storch, Heinrich Friedrich von (*Andrei Karlovitš*) (1766—1835), venäläinen taloustutkija, tilastotieteilijä ja historioitsija, Pietarin tiedeakatemian jäsen; klassisen porvarillisen kansantaloustieteen jäljittelijä. — 34, 38, 117, 129, 148, 150—152, 158, 204, 280, 303, 305, 319.

Sulla Lucius Cornelius (138—78 eaa.), roomalainen sotapäällikkö ja valtiomies, konsuli (88 eaa.), diktaattori (82—79 eaa.). — 295.

Symons, Jelinger Cookson (1809—1860) englantilainen liberaali lehtimies, käsinkutojien asemaa tutkineen komitean jäsen. — 288, 289.

T

Thompson, Benjamin, kreivi *Rumford* (1753—1814), englantilainen fyysikko, kotoisin Pohjois-Amerikasta, oli yhteen aikaan Baijerin hallituksen palveluksessa; organisoiti työtaloja köyhiä varten Englannissa. — 243.

Thompson, William (n. 1785—1833), irlantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, R. Owenin kannattaja; perusteli Ricardon teorian avulla sosialistisia johtopäätöksiä. — 34.

Thornton, Henry (1762—1815), englantilainen pankkiiri ja finanssikysymyksiä tutkinut taloustieteilijä, filantrooppi. — 278.

Tooke, Thomas (1774—1858), englantilainen taloustieteilijä, liittyi kansantaloustieteen klassiseen koulukuntaan, arvosteli Ricardon rahateoriaa; kirjoitti moniosaisen teoksen hintojen historiasta. — 247, 328, 330.

Torrens, Robert (1780—1864), englantilainen taloustieteilijä, vulgarisoi Ricardon talousoppia ja kielsi työnarvoteorian soveltuvuuden kapitalistisen tuotantotavan oloihin. — 75, 230, 247, 278, 279.

Townsend, Joseph (1739—1816), englantilainen pappi, geologi ja yhteiskuntatieteilijä, propagoi tieteenvastaista väestöteoriaa, jonka Malthus myöhemmin omaksui. — 300, 303.

Trajanus (Marcus Ulpius Trajanus) (53—117), Rooman keisari (98—117) ja sotapäällikkö. — 296.

Tuckett, John Debell (k. 1864), kirjoitti Lontoossa 1846 julkaistun kaksiosaisen teoksen *A History of the Past and Present State of the Labouring Population*. — 250, 251, 253, 311.

U

Ure, Andrew (1778—1857), englantilainen kemisti ja taloustieteilijä, kirjoitti useita teoksia teollisuustaloudesta. — 168.

Urquhart, David (1805—1877), englantilainen diplomaatti, taantumuksellinen sanomalehtikirjailija ja poliitikko, turkkilaismielinen; 30-luvulla toimi diplomaattitehtävissä Turkissa; 1847

—1852 parlamentin jäsen. — 259, 260, 304, 318.

V

Wade, John (1788—1875), englantilainen publisisti, taloustieteilijä ja historiantutkija. — 69, 99, 115.

Wakefield, Edward Gibbon (1796—1862), englantilainen valtiomies, taloustieteilijä, porvarillisen siirtomaateorian esittäjä. — 49, 50, 67, 98, 223, 246.

Varro (Marcus Terentius Varro) (116—27 eaa.), roomalainen kirjailija ja tiedemies. — 294.

Vidal, François (1814—1872), ranskalainen taloustieteilijä. — 324.

Vilhelm III Oranialainen (1650—1702), Alankomaiden käskynhaltija (1672—1702) ja Englannin kuningas (1689—1702). — 274.

Wilson, James (1805—1860), englantilainen taloustieteilijä ja poliitikko, *The Economist* -lehden perustaja ja toimittaja; 1853—1858 valtionrahaston (valtiovarainministeriön) sihteerinä; vapaa-ajan kannattaja, vastusti kvantiteettiteoriaa. — 247, 311, 330.

Wright, Thomas (1800-luvun keskivaiheilla), englantilainen taloustieteilijä, edusti Birminghamin koulukuntaa, joka tunnettiin nimellä »little-shilling-men» (pikkushillingin kannattajat); yhdessä hengenheimolaisensa Harlowin kanssa esiintyi salanimellä Gemini (Kaksoset). — 268.

Y

Yrjö III (1738—1820), Englannin kuningas (1760—1820). — 318.

MARXIN LAINAAMAN JA MAINITSEMAN KIRJALLISUUDEN HAKEMISTO*

- Anderson, A.* The Recent commercial distress. Lontoo 1847. — 122.
- Arnd, K.* Die naturgemässe Volkswirtschaft gegenüber dem Monopoliengeiste und dem Communismus, mit einen Rückblicke auf die einschlagende Literatur. Hanau 1845. — 307.
- Atkinson, W.* Principles of political economy. Lontoo 1840. — 98, 221.
- Augier, M.* Du credit public et de son histoire depuis les temps anciens jusqu'a nos jours. Pariisi 1842. — 319, 323.
- Babbage, Ch.* Traité sur l'économie des machines et des manufactures. Traduit de l'anglais sur la troisième édition, par Ed. Biot. Pariisi 1833. Ensimmäinen englanninkielinen painos ilmestyi Lontoossa 1832. — 74, 168, 192.
- [*Bailey, S.*] Money and its vicissitudes in value; as they affect national industry and pecuniary contracts; with a postscript on joint-stock banks. Lontoo 1837. — 67—68, 122, 270—271.
- Barton, J.* Observations on the circumstances which influence the condition of the labouring classes of society. Lontoo 1817. — 251.
- Bastiat, Fr.* Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Pariisi 1850. — 121, 224, 301—302.
- Bentham, J.* Defence of usury. Lontoo 1787. — 311.
- Bernier, F.* Voyages de François Bernier, contenant la description des Etats du Grand Mogol, de l'Indoustan, du royaume de Cachemire, etc. Tomes I—II. Pariisi 1830. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi neljänä pienikokoisena niteenä: Histoire de la dernière révolution des Etats du Grand Mogol. Tomes I—II, Pariisi 1670 ja Suite des Mémoires du sieur Bernier sur l'empire du Grand Mogol. Tomes III—IV, Pariisi 1671. — 305.
- Blake, W.* Observations on the effects produced by the expenditure of government during the restriction of cash payments. Lontoo 1823. — 251—252.
- Bosanquet, J. W.* Metallic, paper, and credit currency, and the means of regulating their quantity and value. Lontoo 1842. — 328.
- Bray, J. F.* Labour's wrongs and labour's remedy; or, the Age of might and the age of right. Leeds 1839. — 47, 324.

* Niissä tapauksissa, jolloin ei ole voitu varmastikin todeta, mitä asianomaisen teoksen painosta Marx käytti, mainitaan tässä hakemistossa teoksen ensimmäinen painos. Anonyymien teosten kirjoittajien nimet on pantu hakasulkuihin.

- Buchanan, D.* Observations on the subjects treated of in Dr. Smith's Inquiry into the nature and causes of the wealth on nations. Edinburgh 1814. — 274—275.
- Carey, H. C.* The Credit system in France, Great Britain, and the United States. Lontoo, Philadelphia 1838. — 308.
- Carey, H. C.* The Past, the present and the future. Philadelphia 1848. — 80.
- Carey, H. C.* Principles of political economy. Part the first. Philadelphia 1837. — 44, 64.
- Chalmers, Th.* On political economy in connexion with the moral state and moral prospects of society. Second edition. Glasgow, Edinburgh, Dublin ja Lontoo 1832. Ensimmäinen painos ilmestyi samana vuonna. — 84—85, 307.
- Cherbuliez, A.* Richesse ou pauvreté. Pariisi 1841. Ensimmäinen painos ilmestyi 1840 Pariisissa ja Genevessä Riche ou pauvre-nimisenä. — 28, 129, 159.
- Child, J.* Traités sur le commerce et sur les avantages qui résultent de la réduction de l'interest de l'argent. Avec un petit traité contre l'usure, par Thomas Culpener. Traduits de l'anglais. Amsterdam ja Berliini 1754. Childin teoksen ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1678 pienehkönä kirjasena. Vuosina 1669—1670 Child kirjoitti siihen kymmenen lisälukua, minkä jälkeen kirjasta otettiin useita painoksia. — 306.
- Cobbett, W.* Paper against gold. Lontoo 1828. Ensimmäinen painos ilmestyi 1810. — 268.
- Coquelin, Ch.* Du crédit et des banques dans l'industrie. In: »Revue des deux Mondes», série IV, tome XXXI, 1842. — 299.
- Corbet, Th.* An Inquiry into the causes and modes of the wealth of individuals; or the Principles of trade and speculation explained. Lontoo 1841. — 299, 311. Corpus iuris civilis (roomalaisen oikeuden koonnos). On tuntematonta, mitä painosta Marx käytti. — 398.
- The Currency theory reviewed; in a letter to the Scottish people on the menaced interference by Government with the existing system of banking in Scotland. By a banker in England. Edinburgh 1845. — 329.
- Dalrymple, J.* An Essay towards a general history of feudal property in Great Britain. The fourth edition corrected and enlarged. Lontoo 1759. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1757. — 296.
- [*Davenant, Ch.*] Discourses on the publick revenues, and on the trade of England. Part II. Lontoo 1698. — 323.
- De Quincey, Th.* The Logic of political economy. Edinburgh ja Lontoo 1844. — 43, 45, 123, 190.
- Dureau de La Malle, A. J.* Economie politique des Romains. Tomes I—II. Pariisi 1840. — 294—296.
- Eden, F. M.* The State of the poor: or, an History of the labouring classes in England, from the Conquest to the present period. In three volumes. Lontoo 1797. — 207—208, 253.
- Fourier, Ch.* Le nouveau monde industriel et sociétaire. In: Oeuvres completes de Ch. Fourier. Tome sixième. Troisième édition. Pariisi 1848. Fourier'n kirjan ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1829. — 94.
- Fullarton, J.* On the regulation of currencies; being an examination of the principles, on which it is proposed to restrict, within certain fixed limits, the future issues on credit of the Bank of England, and of the other banking establishments throughout the country. Lontoo 1844. — 323.
- Idem.* Second edition, with corrections and additions. Lontoo 1845. — 318, 323, 325—329.

- Galiani, F.* Della moneta. Libri I—V. In: Scrittori classici italiani di economia politica. Parte moderna. Tomi III—IV. Milano 1803. — 303—305.
- Gallatin, A.* Considerations on the currency and banking system of the United States. Philadelphia 1831. — 68—69.
- Ganilh, Ch.* Des systèmes d'économie politique, de leurs inconvénients, de leurs avantages, et de la doctrine la plus favorable aux progrès de la richesse des nations. Tomes I—II. Pariisi 1809. — 311.
- Garnier, G.* Histoire de la monnaie, depuis les temps de la plus haute antiquité, jusqu'au règne de Charlemagne. Tomes I—II. Pariisi 1819. — 271—272, 329.
- Gaskell, P.* Artisans and machinery: the moral and physical condition of the manufacturing population considered with reference to mechanical substitutes for human labour. Lontoo 1836. — 72, 291.
- Gilbart, J. W.* The History and principles of banking. Lontoo 1836. — 316.
- Gouge, W. M.* A Short history of paper money and banking in the United States (in two parts). Philadelphia 1833. — 249.
- Gray, J.* Lectures on the nature and use of money. Edinburgh 1848. — 320.
- Gray, J.* The Social system: a treatise on the principle of exchange. Edinburgh 1831. — 298—299, 319—320.
- Haxthausen, A.* Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands. Theile I—3. Hannover — Berliini 1847—1852. — 333.
- Hegel, G. W. F.* Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse. Theil I. Die Logik. Werke, Band VI. Berliini 1840. — 206.
- [*Hodgskin, Th.*] Labour defended against the claims of capital; or, the Unproductiveness of capital proved. With reference to the present combinations amongst journeymen. By a labourer. Lontoo 1825. — 177, 182, 183.
- Hodgskin, Th.* Popular political economy. Four lectures delivered at the London Mechanics' Institution. Lontoo 1827. — 86, 280.
- Hopkins, Th.* Great Britain, for the last forty years. Lontoo 1834. — 287, 288.
- Hubbard, J. G.* Currency and the country. Lontoo 1843. — 322, 328.
- Hüllmann, K. D.* Städtewesen des Mittelalters. Theile 1—4. Bonn 1826—1829. — 296—298.
- An Inquiry into those principles respecting the nature of demand and the necessity of consumption, lately advocated by Mr. Malthus, from which it is concluded, that taxation and the maintenance of unproductive consumers can be conducive to the progress of wealth. Lontoo 1821. — 222, 291.
- Jacob, W.* An Historical inquiry into the production and consumption of the precious metals. In two volumes. Lontoo 1831. — 320, 323.
- Laing, S.* National distress; its causes and remedies. Lontoo 1844. — 287.
- Lauderdale, J.* Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique, et sur les moyens et les causes qui concourent à son accroissement. Traduit de l'anglais par E. Lagetie de Lavaisse. Pariisi 1808. Englanninkielinen laitos ilmestyi Edinburghissa 1804. — 167—168, 300.
- Locke, J.* Further considerations concerning raising the value of money, wherein Mr. Lowndes's arguments for it, in his late report concerning »An essay for the amendment of the silver coins», are particularly examined (1695). In: The Works of John Locke, in four volumes. The seventh edition. Vol. II. Lontoo 1768. — 267.

- Locke, J.* Some considerations of the consequences of the lowering of interest, and raising the value of money (1691). In: The Works of John Locke, in four volumes. The seventh edition. Vol. II. Lontoo 1768. — 256, 267.
- Mackinnon, W. A.* History of civilisation. In two volumes. Lontoo 1846. — 253.
- Maclaren, J.* A Sketch of the history of the currency: comprising a brief review of the opinions of the most eminent writers on the subject. Lontoo 1858. — 330—331.
- Malthus, Th. R.* Definitions in political economy. Lontoo 1827. — 79, 81—82, 98, 158.
- Malthus, Th. R.* The Measure of value stated and illustrated. Lontoo 1823. — 34, 56, 57, 60, 63, 79, 163.
- Malthus, Th. R.* Principles of political economy considered with a view to their practical application. Lontoo 1820. — 45, 291.
- Idem.* 2nd edition with considerable additions from the author's own manuscript and an original memoir. Lontoo 1836. — 50, 53—55, 285.
- McCulloch, J. R.* Dictionary, practical, theoretical, and historical, of commerce and commercial navigation. A new edition, corrected, enlarged, and improved. Lontoo 1847. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1832. — 301.
- McCulloch, J. R.* Discours sur l'origine, les progrès, les objets particuliers, et l'importance de l'économie politique. Traduit de l'anglais par G-me Prevost. Geneve — Pariisi 1825. — 305.
- McCulloch, J. R.* The Principles of political economy. Edinburgh 1825. — 98, 165, 306.
- Merivale, H.* Lectures on colonization and colonies. Volumes I—II. Lontoo 1841—1842. — 294.
- Mill, J.* Elémens d'économie politique. Traduits de l'anglais par Parisot. Pariisi 1823. — 320—321.
- Mill, J. St.* Essays on some unsettled questions of political economy. Lontoo 1844. — 99—100, 114, 122, 311.
- Mill, J. St.* Principles of political economy with some of their applications to social philosophy. In two volumes. Lontoo 1848. Marxin mainitsema tutkielman toinen painos ilmestyi Lontoossa 1849. — 99, 293, 319.
- [*Misselden, E.*] Free trade, or the Meanes to make trade flourish. Lontoo 1622. — 324.
- Montanari, G.* Della moneta (1683—1687). In: Scrittori classici italiani di economia politica. Parte antica. Tomo III. Milano 1804. — 248—249.
- Morrison, W. H.* Observations on the system of metallic currency adopted in this country. Lontoo 1837. Samana vuonna kirjasesta otettiin Lontoossa toinen painos. — 318, 329.
- Müller, A. H.* Die Elemente der Staatskunst. Zweiter Theil. Berliini 1809. — 272—273.
- Newman, F. W.* Lectures on political economy. Lontoo 1851. — 305.
- Newman, S. Ph.* Elements of political economy. Andover ja New York 1835. — 298—300.
- Opdyke, G. A.* Treatise on political economy. New York 1851. — 305, 316.
- Owen, R.* Essays on the formation of human character. The latest edition, revised by the author. Lontoo 1840. Ensimmäinen painos ilmestyi 1812. — 184.
- Owen, R.* Six lectures delivered in Manchester. Manchester 1837. — 185—186.
- Petty, W.* Several essays in political arithmetick. Lontoo 1699. — 126.
- Plinius.* Historia naturalis. Teoksen laitos on tuntematon. — 270.
- Poppe, J. H. M.* Geschichte der Technologie, seit der Wiederherstellung der Wissenschaften bis

- an das Ende des achtzehnten Jahrhunderts. Bände I—III. Göttingen 1807—1811. — 312.
- Prescott, W. H.* History of the conquest of Mexico, with a preliminary view of the ancient Mexican civilisation. Fifth edition. In two volumes. Lontoo 1850. — 293.
- Prescott, W. H.* History of the conquest of Peru, with a preliminary view of the civilisation of the Incas. Fourth edition. In three volumes. Lontoo 1850. Ensimmäinen painos ilmestyi Bostonissa 1847. — 293, 297.
- Price, R.* An Appeal to the public, on the subject of the national debt. Lontoo 1772. Ensi kerran julkaistiin 1771. — 300.
- Price, R.* Observations on reversionary payments; on schemes for providing annuities for widows, and for persons in old age; on the method of calculating the values of assurances on lives; and on the national debt. The second edition. Lontoo 1772. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1771. — 300.
- Proudhon, P. J.* Gratuité du crédit, ks. Bastiat, Fr. Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon.
- Proudhon, P. J.* Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère. Tomes I—II. Pariisi 1846. — 95, 121.
- Ramsay, G.* An Essay on the distribution of wealth. Edinburgh 1836. — 37, 39, 42, 123, 142, 222, 320.
- Ravenstone, P.* Thoughts on the funding system, and its effects. Lontoo 1824. — 59, 168.
- Ricardo, D.* On the principles of political economy, and taxation. Third edition. Lontoo 1821. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1817. — 46—49, 90, 125, 166, 222—223, 225, 307.
- Ricardo, D.* Des principes de l'économie politique et de l'impôt. Traduit de l'anglais par Constancio, avec des notes explicatives et critiques par J. B. Say, Seconde édition, revue, corrigée et augmentée d'une notice sur la vie et les écrits de Ricardo. Pariisi 1835. Ranskannoksen ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1819. — 125, 221.
- Ricardo, D.* Proposals for an economical and secure currency; with observations on the profits of the bank of England. Lontoo 1816. — 322—323.
- Rossi, P.* Cours d'économie politique. Année 1836—1837 (Contenant les deux volumes de l'édition de Paris). In: Cours d'économie politique. Bryssel 1843. Rossin kirjan ensimmäinen painos ilmestyi kahtena osana Pariisissa 1840—1841. — 75—78, 155.
- Say, J. B.* Cours complet d'économie politique pratique. Seconde édition. Tomes I—II. Pariisi 1840. Ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1828—1829. — 283.
- Say, J. B.* Traité d'économie politique. Troisième édition. Tomes I—II. Pariisi 1817. Ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1803. — 122, 166, 213.
- Sempéré.* Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence de la monarchie espagnole. Tomes I—II. Pariisi 1826. — 294.
- Senior, N. W.* Letters on the Factory Act, as it affects the cotton manufacture. Lontoo 1837. — 285—287.
- Senior, N. W.* Principes fondamentaux de l'économie politique, tirés de leçons éditées et inédites de Mr. N. W. Senior par le c-te Jean Arrivabene. Pariisi 1836. — 95.
- Senior, N. W.* Three lectures on the cost of obtaining money, and on some effects of private and government paper money; delivered before the University of Oxford, in Trinity term, 1829. Lontoo 1830. — 271.
- Sismondi, J. Ch. L. Simonde de.* Etudes sur l'économie politique. Tomes I—II. Bryssel 1837—1838. — 316.

- Sismondi, J. Ch. L. Simonde de.* Nouveaux principes d'économie politique, ou De la richesse dans ses rapports avec la population. Seconde édition. Tomes I—II. Pariisi 1827. Ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1819. — 28, 128, 155, 166, 228, 320.
- Smith, A.* An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. In two volumes. Lontoo 1776. — 278, 318.
- Smith, A.* An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of »England and America» [*E. G. Wakefeld*]. Volumes I—IV. Lontoo 1835—1839. — 47, 67, 85, 98, 246.
- Smith, A.* Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Traduction nouvelle, avec des notes et observations, par Germain Garnier. Tomes I—IV. Pariisi 1802. — 94, 98, 158, 166, 189, 199—200, 211, 212, 313, 314.
- The Source and remedy of the national difficulties, deduced from principles of political economy, in a letter to Lord John Russell. Lontoo 1821. — 180, 182.
- Spinoza, B.* Ethica ordine geometrico demonstrata et in quinque partes distincta. Ensimmäinen painos ilmestyi Amsterdamissa 1677. — 216.
- Stewart, J.* An Inquiry into the principles of political oeconomy. In three volumes. Dublin 1770. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1767. — 246—248, 256, 265—267, 315—316, 323.
- Storch, H.* Considérations sur la nature du revenu national (tome V du »Cours d'économie politique»). Pariisi 1824. — 129, 306.
- Storch, H.* Cours d'économie politique, ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations. Avec de notes explicatives et critiques par J. B. Say. Tomes I—IV. Pariisi 1823. Ensimmäinen painos ilmestyi Pietarissa 1815. — 34, 38, 117, 118, 129, 150, 158, 204, 280, 305, 319.
- Symons, J. C.* Arts and artisans at home and abroad. Edinburgh 1839. — 289—290.
- Thompson, B.* Count of Rumford. Essays, political, economical, and philosophical. Vols. I—III. Lontoo 1796—1802. Ensimmäinen osa ilmestyi Lontoossa 1796. — 243.
- Thompson, W.* An Inquiry into the principles of the distribution of wealth most conducive to human happiness. Lontoo 1824. — 34.
- Thornton, H.* An Inquiry into the nature and effects of the paper credit of Great Britain. Lontoo 1802. — 278.
- Tooke, Th.* An Inquiry into the currency principle; the connection of the currency with prices, and the expediency of a separation of issue from banking. Second edition. Lontoo 1844. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa samana vuonna. — 328.
- Torrens, R.* An Essay on the production of wealth. Lontoo 1821. — 75, 230, 278, 279.
- [*Townsend, J. A.*] Dissertation on the poor laws. By a well-wisher to mankind (1786). Republished. Lontoo 1817. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1786. — 303.
- Tuckett, J. D.* A History of the past and present state of the labouring population, including the progress of agriculture, manufactures, and commerce. In two volumes. Lontoo 1846. — 250—251, 253, 311.
- Ure, A.* Philosophie des manufactures, ou Economie industrielle de la fabrication du coton, de la laine, du lin et de la soie, avec la description des diverses machines employées dans les ateliers anglais. Traduit sous les yeux de l'auteur. Tomes I—II. Bryssel 1836. Ensimmäinen englanninkielinen painos ilmestyi Lontoossa 1835. — 168.
- Urquhart, D.* Familiar words as affecting England and the Eng-

- lish. Lontoo 1856. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1855. — 259, 318.
- Vidal, F.* De la répartition des richesses. Pariisi 1846. — 324.
- Wade, J.* History of the middle and working classes. Third edition. Lontoo 1835. Ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1833. — 69, 99, 115.
- Wakefield, E. G.* Selityksiä kirjassa: *Smith, A.* An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of »England and America» [*E. G. Wakefield*]. Volumes I—IV. Lontoo 1835—1839. — 67, 98, 246.
- Wakefield, E. G.* A View of the art of colonization. Lontoo 1849. — 49—50, 223.
- [*Wright, T. B.* and *Harlow, J.*] The Currency question. The Gemini letters. Lontoo 1844. — 268.
- AIKAKAUSJULKAISUJA**
- »*The Economist*». Lontoo. — 276, 277, 317, 318.
— 11. toukokuuta 1844. — 277, 318.
— 15. kesäkuuta 1844. — 277.
— 28. syyskuuta 1844. — 278.
— 5. lokakuuta 1844. — 278.
— 8. toukokuuta 1847. — 245.
— 22. toukokuuta 1847. — 245.
— 9. lokakuuta 1847. — 317.
— 6. marraskuuta 1847. — 166, 183, 199, 246.
— 31. elokuuta 1850. — 280.
— 18. tammikuuta 1851. — 317.
— 15. marraskuuta 1851. — 317.
— 22. tammikuuta 1853. — 317.
— 6. helmikuuta 1858. — 194.
— 13. maaliskuuta 1858. — 258, 260, 307.
— 10. huhtikuuta 1858. — 311.
— 15. toukokuuta 1858. — 331.
- »*The Free Press*», Lontoo. — 25. marraskuuta 1857. — 259.
- »*The Spectator*», Lontoo. — 19. lokakuuta 1711. — 247, 323.
- »*La Voix du peuple*», Pariisi. — 301.
- »*The Westminster Review*», Lontoo. — tammikuu 1826. — 253.

ASIAHAKEMISTO*

A

Asia — I, 126, 128, 129, 166, 168, 219, 413, 421; II, 22.

Abstraktio

— taloudelliset kategoriat reaalis-
ten suhteiden abstraktioina —
I, 27, 50—57, 171, 185—186,
262, 360, 361, 419; II, 132,
243—244;

— abstraktiset määritykset — I,
229, 230, 341; II, 243—244;

— siirtyminen konkreettisesta abs-
traktiseen — I, 49, 50;

— abstraktisesta konkreettiseen
kohoamisen menetelmä — I, 49
—55, 57, 58, 187, 360;

— abstraktinen ja konkreettinen —
I, 49—51;

— tuotantosuhteiden määritykses-
sä — I, 91, 92, 111;

— kapitalistisen tuotannon proses-
sia analysoitaessa — I, 235; II,
254;

— työn määrityksessä — I, 91,
117, 118, 228—230, 236, 290;

— arvon määrityksessä — I, 85,
86, 90, 91, 185, 359, 369; II,
243—244, 333;

— rahan määrityksessä — I, 164,
165;

— rikkauden abstraktinen muoto
— I, 159—161, 172, 238, 258;

— työpalkan määrityksessä — I,
360;

— markkinoiden määrityksessä —
I, 215, 217;

— »pääoma yleensä» — I, 242, 277,
341, 385—386; II, 11, 12, 105,
130, 137, 309, 327;

— »tuotanto yleensä» — I, 37, 38,
40, 231, 251, 256, 419; II, 22—24,
26, 105;

— kasaantumisen abstraktinen
mahdollisuus — II, 124;

— kriisien abstraktinen mahdol-
lisuus — I, 97, 141;

— esimerkkejä tieteellisestä abs-
traktiosta — I, 238, 265, 272,
274, 277—278, II, 10—11;

— »ohuet abstraktiot» — I, 50.

Ajattelu — I, 49—51, 90.

Alituotanto — II, 105, 181.

Alkukantainen kommunismi — II,
333.

Amerikan Yhdysvallat — I, 26, 58;

— porvarillisen yhteiskunnan ke-
hitys — I, 24, 25, 54; II, 217;

— kilpailu Englannin kanssa —
I, 26;

— palkkatyö — II, 64;

— pankkijärjestelmä — I, 81;

— rautatiet — II, 22;

— vaihtokauppa — II, 249;

— neekeriorjuus — I, 164, 441.

Ks. myös: *Amerikka*.

Amerikka — I, 48, 122, 130, 166,
214, 421; II, 269, 323.

Ks. myös: *Amerikan Yhdysvallat*.

Anatomia — I, 54.

Antiikin maailma

— yhteiskuntasuhteet — I, 165,
183;

* Molempien osien yhteisessä asiahakemistossa roomalaiset numerot tarkoittavat laitoksen osia.

- pakkotyö — I, 183; II, 19;
 - tuottava työ — I, 424, 425;
 - elinkeinot — I, 439;
 - kaupunki ja maaseutu — I, 409—411, 413, 415, 423—425;
 - luokkaristiriidat — I, 430, 431;
 - rikkaus — I, 418; II, 30, 31;
 - valtionomaisuus — I, 410;
 - antiikin yhteiskuntajärjestelmä — I, 105, 106;
 - antiikin valtiolaitos — I, 369;
 - taide — I, 59, 60, 119, 169;
 - uskonto — I, 169;
 - liikaväestö ja köyhäläisyys — II, 87—91;
 - armeija — I, 163;
 - rahasuhteet — I, 52, 137—138, 162—165; II, 243—244, 314;
 - jalometallit ja ylellisyysesineet — I, 169, 170, 343, 369;
 - liikakulutus — I, 369;
 - ja porvarillinen yhteiskunta — I, 418.
- Ks. myös: *Alkukantainen kommunismi, Heimo- (suku-) yhteiskunta, Kreikka (muinainen), Orjuus, Rooma (muinainen), Yhteisö.*
- Apuaineet* — II, 159, 171.
- Armeija* — I, 33, 58, 94, 125, 127, 129, 163, 403; II, 20.
- Ks. myös: *Sota.*
- Arvo*
- taloudellisena kategoriana — I, 58, 98, 101, 190, 368; II, 132, 244;
 - ja porvarillisen yhteiskunnan ristiriidat — I, 99, 107, 178, 185;
 - yhteiskuntasuhteena — I, 89, 103—105; II, 178;
 - sen historiallinen kehitys — I, 147, 148, 185, 436—438;
 - kulta sen luonnollisena substanssina — II, 304;
 - porvarillisen yhteiskunnan perustana — I, 103—107, 192, 283, 438, 443; II, 15, 35, 333;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 87, 88, 279—281, 315, 383; II, 152, 220;
 - ja työnjako — I, 185; II, 18, 37;
 - ja rikkaus — I, 281, 283;
 - ja uusintaminen — I, 200; II, 137, 140, 147, 152, 213, 214;
 - ja hinta — I, 85—88, 103, 133—137, 147, 149—150, 246, 277, 359, 367, 368, 370, 371, 383, 403; II, 45, 137, 230, 259, 276, 277, 322;
 - ja kapitalistinen tuotanto — I, 192—194, 243—247, 387, 437, 438; II, 15, 19, 105, 119, 152, 177—179, 183;
 - ja lisäarvo — I, 251, 252, 254, 279, 332, 362—364; II, 46, 163—164;
 - ja yleinen voiton suhdeluku — II, 278—279;
 - ja voitto — I, 365; II, 301;
 - ja kilpailu — II, 137;
 - ja pääoman kierto — II, 105, 106, 108—112, 190—192;
 - ja pääoman kehäkierto — II, 120;
 - reaali- ja nimellisarvo — I, 81, 85—87;
 - keskimääräinen arvo — I, 85—87, 138;
 - arvosuhteet — I, 88—90, 103, 105, 106, 137, 148; II, 178;
 - harvinaisuus sen elementtinä — I, 122;
 - ja omakustannukset — I, 246;
 - sen aleneminen — I, 382, 383; II, 12, 104, 105;
 - sen yhdysosat — II, 79, 80;
 - arvolaki — I, 86; II, 137, 148, 301;
 - ja vaihtoarvo — II, 324;
 - ja tuotantokustannukset — I, 365; II, 138;
 - tuotantokustannusten alenemisen laki — I, 84;
 - ja kysynnän ja tarjonnan heilahtelut — I, 86;
 - ja kulutus — I, 116, 340, 341; II, 114;
 - ja käyttöarvo — I, 204, 205, 243, 246, 338, 339, 341, 350, 356, 358, 384; II, 23, 27, 32, 126, 127, 138, 179, 283, 324, 332, 333;
 - ja vaihto — I, 147, 280—281, 358, 383—384; II, 18, 112, 113, 313, 314;
 - ja kierto — I, 173, 174, 192, 199, 202, 238, 247; II, 8, 10, 27—30, 35—38, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 119, 259;
 - ja kiertokustannukset — II, 38, 105—107, 114, 140;

- ja väestö — I, 279;
- ja työpalkka — I, 249, 263;
- ja tuotteen kuljetus — II, 13—15;
- suhteellinen — II, 46;
- klassisen porvarillisen taloustieteen työarvoteoria — I, 114, 115, 117, 257, 258, 261, 263, 264, 279—285; II, 39, 40, 41, 42—49, 79—81, 246, 247, 303, 304.
- Australia* — I, 130, 214; II, 105.

B

- Berberia* — II, 259.
- Bysantti* — I, 435.

D

- Dialektiikka* — I, 41;
 - tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden — I, 58;
 - abstraktisesta konkreettiseen koohamisen menetelmä — I, 49—55, 57, 58, 187, 360;
 - dialektisia muutoksia — I, 394, 442;
 - välityksen dialektiikka — I, 262—263.
- Ks. myös: *Abstraktio, Hegeliläisyys, Historiallinen ja looginen, Historismi, Kieltämisen kieltäminen, Määrä ja laatu, Ristiriidat, Sisältö ja muoto, Vapaus, Vuorovaikutus, Välttämättömyys ja sattumanvaraisuus, Yleisyys — erityisyys — yksityisyys.*

E

- Edistys* — I, 58.
- Edut*
- yksityiset ja yhteiskunnalliset — I, 104, 106, 107;
- luokkaedut — I, 106, 223.
- Egypti* — I, 129; II, 20.
- Englanti* — I, 24, 25, 27, 128, 158; II, 263;
- herruus maailmanmarkkinoilla — I, 26, 27, 193; II, 13, 164, 201;
- teollisuus ja rautatiet — II, 21, 72, 192, 250, 311;

- maanviljelys ja maanomistus — I, 48, 213;
 - palkkatyö — II, 238;
 - rahasuhteet — II, 152, 255, 258, 261, 263—264, 272—274, 308, 311;
 - Englannin pankki — I, 31, 69, 73, 79, 81, 101;
 - kansallisriikkaus — I, 136;
 - esikapitalistiset tuotantosuhteet — I, 412, 438; II, 201;
 - sota vallankumouksellista Ranskaa vastaan — II, 263.
- Ks. myös: *Irlanti ja Skotlanti.*
- Esikapitalistiset muodostumat*
- yhteiskuntasuhteet — I, 54, 55, 104—106, 109—112, 183, 419—420, 430, 431, 436; II, 219;
 - työn luonne — I, 183, 229; II, 24, 71, 75, 240—241;
 - palvelukset — I, 402;
 - tuotantovoimien kehitys — I, 105, 349, 428; II, 30—32, 219;
 - tuotanto ja kulutus — I, 219, 369, 419, 421, 441;
 - uusintaminen — I, 442; II, 31;
 - työntekijän asema — I, 400, 425; II, 74—75;
 - lisätuote — I, 368, 369, 408, 409, 436;
 - kasaaminen — I, 435, 436;
 - rikkaus — I, 258—260, 418, 436; II, 31;
 - omaisuusmuodot — I, 422, 423, 427, 428, 436—438, 442—443; II, 64, 88, 332;
 - käsityö — I, 427—429, 431, 435, 437, 438—439; II, 18, 20, 72, 131, 309;
 - ammattikuntalaitos — I, 105, 434, 436, 442;
 - kaupunkilaitos — I, 395;
 - patriarkaalin järjestelmä — I, 105, 106; II, 18;
 - aasialaiset yhteiskunnat — I, 402, 403;
 - maanomistus — I, 112, 189, 407—418, 421—424, 427—431, 437, 442; II, 211, 212, 293, 296;
 - maanviljelyn kehitys — I, 56, 57, 116, 258; II, 149;
 - liikaväestö — II, 90;
 - rahasuhteiden ja vaihdon kehitys — I, 105, 106, 110, 141—143, 353, 436; II, 150, 151, 153, 212, 309, 317—318, 293—294, 295—296, 297, 298;

- palkkatyön kehitys — I, 31, 258; II, 238, 309;
 - kilpailu — II, 130;
 - koronkiskonta — II, 296, 326—327;
 - niiden hajoaminen — I, 404, 405, 427—432, 434—438; II, 31, 318;
 - ja porvarillinen talous — I, 54, 55, 57, 224, 229, 255—256, 342—343, 345, 396, 404—405, 441; II, 31, 64—65, 131.
- Ks. myös: *Alkukantainen kommunismi, Antiikin maailma, Feodalismi, Heimo- (suku-) yhteiskunta, Kreikka (muinainen), Orjuus, Rooma (muinainen).*
- Espanja* — I, 164.
Etruria — II, 20.
Eurooppa — I, 24, 27, 28, 58, 166, 168; II, 22, 313, 323.

F

Feodalismi

- ja porvarillisen yhteiskunnan kehitys — I, 24, 25, 31, 34; II, 207;
 - tuotantosuhteet — I, 104—106, 419, 430;
 - sitominen maahan — II, 207;
 - maaomaisuus — I, 428, 430, 431; II, 296;
 - ja yhteisö — I, 421, 422;
 - kaupunki ja maaseutu — I, 413, 414, 435;
 - veropäivätyö — II, 21, 94;
 - ammattikuntalaitos — I, 31, 434; II, 314;
 - tuotanto — I, 432;
 - kaupankäynti — I, 213;
 - kauppakaupungit — II, 313—315;
 - rahapääoma — I, 56;
 - sen hajoaminen ja tuhoutuminen — I, 105, 430—432, 437, 438, 440; II, 30, 31, 293;
 - Ranskassa ja Englannissa — I, 421.
- Fetisismi* — I, 31; II, 166.
Fystokraatit — I, 53, 259—260; II, 73, 130.
Fyysiset prosessit — I, 312.

H

- Hallinta* — I, 39, 412, 414, 416, 420, 422, 424.

- Havainto* — I, 505, 51.
Hegeliläisyys — I, 44, 50, 51.
Heimo (suku-) yhteisö — I, 35, 51, 104, 407—410, 412—413, 414—415, 416—417, 420—423.
- Hinta*
- määritelmä — I, 85, 155, 159;
 - ja arvo — I, 85—88, 103, 133—138, 147, 149—150, 246, 277, 278, 367—368, 370, 371, 382—383, 403; II, 45, 137, 230, 259, 276, 277, 322;
 - ja raha — I, 125, 160, 175;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 272—273, 366;
 - ja tuotanto — I, 159, 194, 252;
 - hintataso — I, 138;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — I, 68, 76, 77, 78, 86, 238, 402; II, 36, 308;
 - sen realisointi kierrossa — I, 131—132, 138, 142, 152—155, 173, 174;
 - hintojen heilahtelut — I, 248;
 - keskimääräinen hinta — I, 77, 85, 87;
 - markkinahinta — I, 85—86; II, 137;
 - hintaluettelot — I, 108; II, 256;
 - kokonaistuotteen ja tuoteyksikön — I, 366;
 - ja kilpailu — I, 367; II, 137, 168, 233;
 - ja kierto — I, 131—132, 138, 152—155, 173, 174; II, 7, 254;
 - ja käyttöarvo — I, 367;
 - ja työpalkka — I, 359—361;
 - ja voitto — I, 360, 361; II, 121, 229;
 - ja yleinen voiton suhdeluku — II, 278—279;
 - ja talouskriisit — I, 141.
- Historia* — I, 55, 58, 59, 186, 189; II, 133.
Historiallinen ja looginen — I, 49—58, 158, 162, 185, 188—189, 387, 395, 396; II, 152.
Historismi — I, 34, 35, 47, 52—55, 396.
Hollanti — I, 213, 258.

I

- Idealismi* — I, 58; II, 166.
Ideat
- yhteiskunnallisten suhteiden ilmaiseminen — I, 111, 112.

Ihminen

- porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 34, 201, 343, 355, 417—418; II, 132—133;
 - hänen yhteiskunnallinen luonteensa — I, 35, 425, 426; II, 181, 182, 189;
 - hänen historiallinen kehityksensä — I, 60; II, 89, 90, 178—180, 184, 185, 218, 219;
 - yksilöiden keskinäiset suhteet — II, 184, 185;
 - ja tuotantosuhdet — I, 46—47;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I 356; II, 31, 184;
 - tuotannon subjektina — I, 37;
 - hänen uusintamisensa — I, 419 — 420, 422; II, 87—90, 188, 189, 292;
 - hänen sukuolemuksensa — I, 181, 425—426; II, 309;
 - työnteon tarve — II, 94;
 - ja vapaa aika — II, 184;
 - hänen elämänprosessinsa — II, 120;
 - »kiinteänä pääomana» — II, 184;
 - tärkeimpänä tuotantovoimana — I, 356;
 - ja hänen kielensä — I, 420;
 - taiteen vaikutus häneen — I, 237;
 - antiikin maailmassa — I, 418;
 - kommunistissa — I, 140, 141, 256, 418, 443; II, 32, 105, 179, 184, 185, 292;
 - ja luonto — I, 419—420; II, 178, 179;
 - elimistön uusiutuminen — II, 141, 149;
 - ihmisen alkuperä — I, 54—55, 188.
- Intia* — I, 25, 47, 409, 421; II, 20, 308, 333.
- Irlanti* — I, 47.
- Italia* — I, 125, 129.
- Itä*
- maanviljelyn ja teollisuuden (manufaktuurin) yhteys — I, 424;
 - vesijohdot — I, 410;
 - orjuus — I, 425;
 - itämainen despotismi — I, 408, 409.

J*Jakaantuminen*

- sen historiallinen luonne — I, 38—39;

- sen muodot — II, 227, 228;
 - ja tuotanto — I, 38, 40, 41—49, 100—101; II, 78, 228, 293;
 - ja tuotantosuhdet — I, 71;
 - tuotantovälineiden — I, 46;
 - lisäarvon ja lisätyön — I, 359, 368—369, 371, 375—376; II, 37, 113, 139, 149, 162, 163, 229, 253;
 - pääoman — I, 386;
 - voiton — II, 227, 253;
 - kokonaistuotteen — I, 379—380;
 - työpalkan — II, 253;
 - porvarilliset taloustieteilijät tuotannosta ja jakaantumisesta — I, 171—172, 345, 346—347; II, 41, 42, 46, 105, 228.
- Jamaika* — I, 256.
- Japani* — I, 129.

K

- Kalifornia* — I, 130.
- Kansalaisyhteiskunta* — I, 34, 35, 58.
- Ks. myös: *Yhteiskunta (porvarillinen)*.
- Kapitalistiset tuotantosuhdet* — ks. *Pääoma, Tuotantosuhdet*.
- Kasaantuminen*
- rahan — I, 84, 110, 128, 143, 158, 169—173, 184, 188, 191, 220, 395, 433, 437, 440; II, 228;
- tavaran — I, 171;
- kullaan (ja hopeaan) — I, 158, 169—171;
- pääoman — I, 173, 211, 250, 274, 277, 279, 280, 298, 305, 317, 324, 325, 326, 351—352, 368, 381, 382, 435, 436; II, 22, 73—74, 241, 286;
- pääoman alkuperäinen kasaantuminen — I, 250, 396, 432;
- esineellistyneen työn — II, 173;
- varastojen — I, 368, 395;
- tiedon — II, 172;
- lisäarvon — I, 377—381;
- ja voitto — II, 59, 216, 217, 227, 228;
- ja kierto — I, 172;
- ja tuotanto — I, 306, 381; II, 286;
- ja tuotantosuhdet — I, 172;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 279; II, 173, 174;

- esikapitalistisissa muodostumis-
sa — I, 435;
- porvarilliset taloustieteilijät
pääoman kasaantumisesta — I,
277, 279—285, 303, 304, 433.
- Kaukasus* — I, 119.
- Kaupankäynti*
- sen tarkoitus — I, 96, 97, 145;
II, 312;
- itsenäisenä alana — I, 96, 97;
II, 151;
- ja porvarillisen yhteiskunnan
ristiriidat — I, 97, 108;
- vaihtokauppa — I, 90, 96, 113,
120, 126, 137, 141, 143, 144,
147, 156, 157, 166, 243; II, 105,
257, 293;
- kauppakansat — I, 52, 57, 162,
190, 192—193, 418; II, 16,
314;
- kauppakaupungit — II, 313,
314;
- välityskauppa — II, 314;
- ja yhteisö — II, 314;
- ja esikapitalististen suhteiden
hajoaminen — II, 314;
- ja kapitalismin synty — I, 437—
440; II, 151;
- kauppakompaniat — I, 57;
- kauppapääoma — I, 190; II, 312,
314;
- ja tuotantovoimien kehitys —
II, 44, 222, 223;
- ja tuotanto — I, 193, 194, 342—
343; II, 116, 117, 312—313, 314;
- kansainvälinen — I, 91, 106,
166, 168, 193, 280, 283, 351;
II, 19, 222, 255, 325, 326;
- kotimainen — I, 107, 168;
- vähittäiskauppa — I, 188, 217,
263; II, 120, 273—275, 286;
- tukkukauppa — II, 274;
- rahakauppa — I, 96, 98, 99,
215, 216;
- kulta- ja hopeakauppa — I, 166;
- vapaa viljakauppa — II, 222;
- rahan välittäjä — I, 141, 142;
- keskiajalla — I, 213;
- ja teollisuus — II, 314;
- ja kuljetukset — II, 116;
- ja kierto — II, 125, 276—277;
- ja vaihdon kehitys — I, 106,
166; II, 151;
- ja voitto — I, 280, 281;
- ja luotto — I, 350;
- ja myyntivarasto — II, 104, 286;
- kauppiassäätö — II, 154;
- kauppiaanomaisuus — II, 312,
313;
- petos kaupankäynnissä — II,
314.
- Kauppiassäätö* — I, 143, 144, 433,
434, 437—438; II, 26, 74, 114,
151, 154, 309, 312, 314.
- Kaupunki ja maaseutu* — I, 49,
56, 131, 212—214, 409—410,
413—415, 423—424, 434, 435,
437—440.
- Kemia* — I, 242, 292; II, 18, 198,
206, 222, 223, 234, 241.
- Keskiaika* — ks. *Feodalismi*.
- Keskittyminen*
- pääoman — I, 27, 71, 106, 211;
II, 21, 70, 74, 75, 98, 310;
- työvoiman — I, 439; II, 9, 70,
74, 75, 176;
- maataloustuotannon — II, 239;
- rikkouden — II, 22, 73;
- luoton — I, 71, 72;
- vaihdon — II, 87, 88;
- rahamarkkinoiden — I, 216.
- Kieli* — I, 35, 37, 69, 110, 408,
420, 422, 424; II, 260.
- Kieltämisen kieltäminen* — I, 85, 86.
- Kierto*
- taloudellisena kategoriana — I,
140, 141; II, 15, 25—27, 157;
- sen muodot — I, 144—145, 150,
151, 190, 191;
- sen välttämättömyys — II, 140,
141, 142, 143;
- sen historiallinen luonne — I,
251;
- sen ehdot — I, 132; II, 25;
- sen aineellinen sisältö ja yhteis-
kunnallinen muoto — II, 147;
- voitto sen motiivina — I, 145,
164;
- sen nopeus — II, 28, 108, 109,
111;
- sen momentit — II, 106, 202,
203;
- sen jatkuvuus — II, 140, 142,
143;
- kierron välittäjä — II, 106, 113,
114, 116;
- kierto-operaatiot — II, 115;
- ja rahareformit — I, 93;
- ja hinnat — I, 132, 138, 152—
156, 173, 174; II, 8, 254;
- rahankierron nopeus — I, 139,
151, 155;
- pääoman — I, 159, 172, 174, 176,
190, 196—199, 202, 243, 244,

- 249, 250, 297, 336—338, 339, 340, 346; II, 7—9, 11, 27, 28, 30, 32—38, 67—68, 85, 100—104, 108, 109, 118, 122, 124—128, 137, 140—142, 144—147, 150, 151, 154—160, 169, 176, 177, 189—204, 209—214, 234, 235, 239, 243, 284, 308, 312, 330;
- arvopapereiden — I, 64, 67, 71;
 - voiton — II, 124, 144;
 - ja tuotanto — I, 159, 174, 192—194, 338, 340, 341, 348, 387, 399; II, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 25, 26, 32, 35, 36, 37, 38, 77, 104, 108—110, 112, 119, 215, 244, 254;
 - ja uusintaminen — II, 85, 86, 189, 214, 216;
 - ja tuotantosuhteet — I, 71, 72, 178—182, 184—185; II, 15, 119;
 - ja kuljetus- (yhteydenpito-) välineet — I, 138; II, 22, 151, 273, 286;
 - ja vaihto — I, 48, 158, 159, 340; II, 112, 118, 142, 143, 203, 213, 214, 278;
 - kiertoaika ja työaika — II, 29, 30, 32—34, 36, 37, 101, 106—112, 113, 114, 115, 116, 119, 121, 134—146, 148, 149, 150, 151, 157, 160, 164, 177—178, 192, 212—214, 235;
 - ja arvo — I, 173—174, 192, 193, 199, 202, 238, 247; II, 8, 10, 27—30, 36—38, 107—108, 109, 110, 113, 115, 116, 119, 259;
 - ja lisäarvo — I, 251, 252, 342; II, 29, 30, 33, 36, 37, 38, 139, 140, 212—214;
 - ja pääoman kierto — II, 8, 12, 86, 138;
 - ja liikkuva pääoma — II, 27, 159, 160, 164, 165, 191, 193—198, 199, 200, 202, 203, 205, 209, 210, 284;
 - ja kasaantuminen — I, 172;
 - ja tarpeet — I, 192—193; II, 139;
 - ja työnjako — II, 106, 114;
 - ja rikkaus — I, 219—220;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 279; II, 25, 30, 35;
 - ja maanviljely — I, 193; II, 34, 35;
 - ja kauppa — II, 125, 277;
 - ja markkinat — II, 32, 116, 125, 212, 213;
 - ja luotto — II, 15, 26, 32, 33, 139, 140, 152;
 - pakollinen — I, 140; II, 84;
 - kansainvälinen ja kotimainen — I, 168;
 - iso ja pieni — II, 152;
 - luottokierto — I, 63, 64; II, 254;
 - ja kuljetus- (yhteydenpito-) välineet — I, 138; II, 22, 151, 273, 286;
 - ja omaisuus — II, 119, 120;
 - ja voiton yleinen suhdeluku — II, 37;
 - ja työpalkka — II, 154—156, 159;
 - ja työvoima — II, 157;
 - ja käyttämätön pääoma — II, 67;
 - ja pääoman kehäkierto — II, 7, 202.
- Kiertokustannukset* — II, 211;
- niiden kokoonpano — II, 101;
 - kierron eri vaiheissa — II, 15, 16;
 - kierron tuotantokustannukset — II, 25, 107, 108;
 - tuottamattomat — II, 114;
 - ja tuotantovoimien kehitys — II, 25;
 - ja työnjako — II, 102, 114;
 - ja tavaran muuttuminen rahaksi — II, 26;
 - ja tuotteen arvo — II, 38, 105—107, 113—114, 139—140;
 - ja lisäarvo — II, 37—38, 107;
 - ja vaihto — II, 101, 114, 125;
 - ja markkinat — II, 125;
 - ja raha — II, 150, 151;
 - ja kiertoaika — II, 150;
 - ja korko — II, 15;
 - ja luotto — II, 15.
- Kiina* — I, 28, 69, 128; II, 13.
- Kiinteä pääoma*
- sen kokoonpano — II, 52, 53, 157—159, 165, 168—173, 175—178, 234;
 - kiinnittyneisyys tuotantovaiheeseen — II, 122, 126;
 - pääoman kehityksen osoittimena — II, 158, 172—175, 180, 183, 187, 188, 191;
 - sen käyttöarvo ja arvo — II, 158—161, 164—165, 168, 169, 172—175, 187, 190—192, 195, 201, 203, 206, 209—211, 234—236, 284, 290, 291;

- sen uusintaminen — II, 126, 128, 149, 160, 164, 177, 184, 190, 191, 196, 197, 203, 204, 206, 209, 210, 232, 235, 300, 301, 302;
 - kestoaste — II, 126, 164, 183, 184, 191, 233, 235;
 - sen kuluminen — II, 158, 160, 164, 183, 196—199, 203, 210, 214, 284;
 - sen kierto — II, 157—160, 163, 165, 166, 189, 190, 193, 195—199, 202—206, 209—211, 234, 235, 284;
 - sen kierros — II, 161—163, 189—192, 200, 201, 203, 204;
 - ja liikkuva pääoma — II, 14, 15, 103, 157, 158, 180, 181, 193, 203—206, 209—211, 286;
 - ja väestö — II, 180, 181;
 - yhteydenpitovälineet sen muotona — II, 14, 24, 197;
 - pääoman suuruus — II, 124;
 - sen arvon realisointi — II, 159;
 - ja tuotanto — II, 159, 160, 165, 168, 169, 180, 191, 205, 206, 220;
 - ja teollisuus — II, 177, 203, 204;
 - ja tuotantovoimien kehitys — II, 171—177, 180—183, 187—189, 192, 210, 217—218, 221—232, 233—235, 290;
 - ja tiede — II, 171—172, 179, 180, 219, 234;
 - ja korko — II, 166, 195;
 - ja työläinen — II, 171, 173—178, 182, 237, 281—283, 288, 290;
 - ja rikkaus — II, 180;
 - ja luonnontekijät — II, 187—189;
 - ja työ — II, 187, 188, 286;
 - ja lisäarvo — II, 191, 192;
 - ja pääoman kehäkierto — II, 191, 192;
 - ja maankorko — II, 195;
 - ja voitto — II, 228—231, 284;
 - ja tulo — II, 203—205;
 - sen ylläpitokustannukset — II, 204;
 - sen tehokkuus — II, 211;
 - kasaantuminen kiinteän pääoman muodossa — II, 286;
 - sen arvonmenetys — II, 286;
 - kiinteän ja liikkuvan pääoman tulkinta porvarillisessa poliit-
tisessa taloustieteessä — II, 103, 104, 121—124, 125, 126, 127—129, 158—160, 164—166, 183, 189, 193—195, 199—200, 204—205, 211, 212.
- Kilpailu*
- porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 27, 28, 34, 103, 104, 106, 146, 269, 347—348, 384; II, 41, 130—133, 137, 201, 202;
 - pääomien — I, 211, 347—348, 354; II, 11, 12, 36, 131, 132, 137;
 - ja porvarillisen talouden laki — II, 41, 46, 131, 132, 137, 220;
 - sen historiallinen luonne — II, 131, 132;
 - sen peruslaki — II, 137;
 - kansainvälinen — II, 21, 202;
 - tavarantuottajien — I, 180;
 - työläisten keskinäinen kilpailu — II, 41, 131, 208;
 - esikapitalistisissa muodostumisissa — II, 130;
 - taiteessa — I, 218;
 - ja rikkauten kehitys — II, 131, 132;
 - ja inhimillinen vapaus — II, 132;
 - ja tuotantokustannukset — II, 137, 244;
 - ja kulkulaitos — II, 21;
 - ja koneet — II, 244;
 - ja arvo — II, 137;
 - ja hinnat — I, 367; II, 137, 233;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — I, 371; II, 137;
 - ja työpalkka — II, 63;
 - ja lisätyö — II, 24;
 - ja voitto — II, 223;
 - ja voiton suhdeluku — I, 370; II, 52, 221;
 - ja yleinen voiton suhdeluku — I, 370; II, 41, 42, 44, 137, 221, 230;
 - sen rajallisuus — II, 131, 132;
 - porvarilliset taloustieteilijät kilpailusta — I, 348; II, 41, 46, 131, 132.
- Kirjanpito*
- tilinpitolaskelmat — I, 90;
 - pankki- ja luottotoimessa — I, 106;
 - yhteiskunnallinen kirjanpito kommunismissa — I, 101—103.
- Klassinen porvarillinen kansantaloustiede* — I, 24, 47, 181, 258, 284—285; II, 80;

- porvarillisen yhteiskunnan vastakohtaisuuksien heijastuminen Ricardolla — I, 47; II, 46, 47, 80, 127, 224;
- työarvoteoria — I, 114, 115, 117, 257, 258, 261, 263, 264, 279—285; II, 39, 40, 41, 42—49, 79—81, 246, 247, 303, 304.
Ks. myös: *Porvarillinen poliittinen taloustiede. Kohoaminen abstraktisesta konkreettiseen* — I, 49—55, 56, 57, 187, 360—361.
Ks. myös: *Poliittinen taloustiede, Poliittisen taloustieteen metodi.*
- Kolonisaatio* — I, 164, 214; II, 87;
- porvarillinen siirtomaateoria — I, 214; II, 49, 50.
- Kommunismi (yhteiskuntataloudellinen muodostuma)*
- sen edellytykset porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 106—109, 255, 256, 344—345, 396, 398, 443; II, 30, 31, 32, 176, 178—183;
- sosialistisen vallankumouksen välttämättömyys — I, 71, 82, 107, 110, 167, 344; II, 219, 220;
- tuotannon luonne — I, 100, 101, 103, 106, 117—119; II, 95, 105, 179, 181, 182, 184, 185, 292, 293;
- yhteiskuntasuhteiden luonne — I, 105, 106, 109;
- toimien vaihto — I, 106, 118;
- työn luonne ja organisaatio — I, 118—119, 156, 255, 256, 437—438; II, 94, 95, 176, 178, 179, 184, 185;
- yhteiskunnallinen kirjanpito — I, 101, 103;
- rahasuhteiden puuttuminen — I, 100, 101, 119, 156;
- ajan säästämisen laki — I, 119; II, 184, 185;
- tuotantovoimien kehitys — I, 443; II, 30, 32, 181, 182, 184, 185;
- uusintamisprosessi — I, 256, 304; II, 292;
- rikkaus kommunismissa — I, 256, 418; II, 181;
- välttämätön ja lisätyö — II, 95, 179, 181, 182;
- vapaa aika — II, 95, 180—182, 184;
- tieteen hyödyntäminen — I, 256; II, 185;
- koneiden käyttö — II, 293;
- työn vieraantuneisuuden hävittäminen — II, 292;
- yhteisomistus — II, 114;
- työnjako — II, 114;
- kulutus — I, 118; II, 113, 184;
- yksilöiden kehitys — I, 140, 256, 418, 443; II, 31, 105, 179, 184, 185, 292.
- Koneet*
- kiinteänä pääomana — II, 175—178;
- niiden käyttöarvo ja arvo — I, 313, 314, 320; II, 78, 153, 195—199, 234, 235, 236, 280—283;
- ja laitteet — II, 52;
- niiden kuluminen — I, 313; II, 197, 233, 234;
- niiden arvon aleneminen — I, 313;
- työn säästäminen — I, 320;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 315; II, 9, 171, 233, 234, 236, 280—282, 290;
- ja työnjako — I, 311; II, 177, 178;
- niiden uusintaminen — II, 65, 192, 234, 235;
- automaattinen konejärjestelmä — II, 178—179, 182, 242, 243;
- niiden kapitalistinen käyttö — II, 173—176, 281—283, 293;
- ja työläinen — II, 170, 171, 176—179, 182, 238, 281—283, 288, 290;
- kommunismissa — II, 293;
- vasta keksityn koneen antama lisävoitto — II, 168;
- teollisuudessa — II, 18;
- maanviljelyssä — II, 18;
- ja välttämätön työ — I, 320; II, 236, 283;
- ja lisätyö (lisäarvo) — I, 320; II, 211, 236, 244, 245, 281—283, 288;
- ja kilpailu — II, 244;
- ja pääoman elimellinen kokoonpano — II, 281;
- ja pääoman kierros — II, 234, 235;
- ja tieteen teknologinen soveltaminen — II, 171, 177, 178, 179, 180, 219, 234;
- ja väestö — II, 176, 219;
- ja tuotantokustannukset — II, 233, 234, 282, 283;
- ja työaika — II, 182, 286.

Korko

- sen laskenta — II, 121;
 - ja pääoma — I, 159, 186—187, 211, 249—250, 265, 379, 385; II, 166, 194, 195, 302, 309, 310, 330;
 - lisäarvon muotona — I, 249; II, 13, 121, 308;
 - ja voitto — II, 138, 194, 227, 229, 308—310;
 - ja lisätyö — II, 229;
 - lainapääoma — II, 302;
 - korkokanta — I, 94; II, 310—312;
 - koronkorko — II, 124, 129, 300;
 - korkoa tuottavat arvopaperit — I, 215;
 - ja raha — I, 94, 190;
 - ja tuotantokustannukset — I, 249; II, 195;
 - ja kiertokustannukset — II, 15;
 - ja teiden rakennus — II, 21;
 - ja vaihto — II, 302;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — II, 308;
 - ja työpalkka — II, 310;
 - sen historialliset muodot — II, 310;
 - esikapitalistisissa muodostumisissa — II, 310.
- Koronkiskonta* — I, 190, 433, 437; II, 26, 296, 306—308, 310.
- Kreikka (muinainen)* — I, 411, 441.
- Kulkulaitos (liikenneyhteys)* — Ks. *Liikenne- ja yhteysvälineet.*
- Kulta (ja hopea)*
- arvon luonnollisena substanssina — II, 304;
 - tavarana — I, 75, 79, 84, 86, 101, 116, 121—123, 125—130, 133, 136, 143, 145, 147, 149, 150, 166, 176, 273, 278, 370, 372, 373; II, 256, 260—266, 268, 273, 304, 321—322;
 - rahana — I, 75, 76, 78—85, 113, 114, 116, 117, 127—129, 131, 133, 146—147, 148—156, 157—161, 165—169, 172, 173, 176—178, 207; II, 107, 173, 255, 256, 272, 273, 325—327;
 - rahan kultapitoisuus — I, 79, 80—81, 82—83; II, 257, 258—265, 268, 269, 276, 277;
 - kultavarasto — I, 63, 64, 66—70, 74, 76, 79, 80, 94;
 - esiintymät ja kaivu — I, 116, 129—130, 164, 175—176, 342, 381; II, 105;

- luonnolliset ominaisuudet — I, 120—123;
- rikkauden muotona — I, 116, 123, 169—171;
- sen kasaaminen — I, 158, 169—171;
- ylellisyysesineet — I, 158, 170, 177, 274, 369; II, 323;
- raaka ja rahaksi lyöty — I, 100; II, 262, 263, 323;
- painoyksikkö — II, 257—259;
- muiden metallien syrjäyttäminen — II, 273;
- ja tuotannon kannustaminen — II, 105;
- ja maailmanmarkkinat — I, 167; II, 326;
- ja talouskriisit — I, 166, 171; II, 325;
- kullan ja hopean väliset arvosuhteet — I, 125—132;
- muinaismaailmassa — I, 169, 170;
- sen esteettiset ominaisuudet — I, 122.

Kulutus

- taloudellisena suhteena — I, 219;
- yksilöllinen — I, 41, 96, 97, 144; II, 26, 128, 155, 157, 165, 166, 171, 180, 189, 201, 214, 219, 284;
- tuottava — I, 41—45, 49, 96—97, 107—108, 118, 144, 156, 219, 223, 232—233, 236—237, 292—294, 316, 347; II, 27, 127, 155, 157, 160, 164, 165, 166, 171, 177, 182—184, 189, 193, 196—198, 201, 209, 210, 284;
- tuottamaton — II, 220;
- massakulutus — I, 217;
- henkiset tarpeet — I, 222;
- tavaran — I, 210, 251;
- pääoman ja tulon — I, 208, 402—404; II, 205;
- työn kulutus pääoman taholta — I, 238, 239;
- työläisen harjoittama — I, 218, 219, 221—223, 225, 347, 353—356, 359, 371—374, 375, 377—378; II, 73, 77, 83, 155, 174, 175;
- kapitalistin harjoittama — I, 248, 297, 376—379; II, 73, 115, 116;

- rikkauden — I, 218, 219, 401; II, 21;
 - lopputuotteen — I, 354;
 - liikaväestön harjoittama — II, 91;
 - ja käyttöarvo — I, 243, 291—293, 338—341; II, 157, 219;
 - ja tarpeet — I, 42—45, 338;
 - ja arvo — I, 116, 340—341; II, 113;
 - ja pääoma — I, 207—208; II, 120, 154—156, 220;
 - ja lisäarvo — I, 343, 376—381;
 - ja vaihto — I, 122; II, 26;
 - ja markkinat — II, 26, 147;
 - ja uusintaminen — I, 199; II, 189;
 - ja työpalkka — I, 333; II, 77, 78;
 - ja käyttöarvo — I, 339;
 - kulutuskustannukset — II, 23;
 - sen kasvu — I, 355; II, 191;
 - sen rajat — II, 91;
 - sen keskeytymättömyys — II, 191;
 - ja tuotantovoimien kehitys — II, 184;
 - kommunismissa — I, 118; II, 184.
 - Kulutuskustannukset* — II, 23.
 - Kymmenykset* — I, 55.
 - Kysyntä ja tarjonta* — I, 108;
 - niiden välinen suhde — I, 68, 72, 76—78, 100—101, 105—106, 117, 122;
 - kysynnän ja tarjonnan laki — I, 78, 143;
 - abstraktisena kategoriana — I, 341;
 - ja tuotanto — I, 352—354; II, 105;
 - maksukykyinen kysyntä — I, 142, 354;
 - kysyntä työläisen taholta — I, 354;
 - työn — II, 279;
 - sodan aikana — II, 252;
 - käsityötuotannon oloissa — I, 440;
 - ja arvo — I, 86;
 - ja raha — I, 98, 113, 173;
 - ja hinnat — I, 69, 76, 78, 86, 238, 403; II, 36, 308;
 - ja työpalkka — I, 32, 375;
 - ja pääoma — I, 341;
 - ja korko — II, 308;
 - ja kilpailu — I, 371; II, 137;
 - ja talouskriisit — I, 97;
 - kysynnän ja tarjonnan samastaminen porvarillisessa poliittisessä taloustieteessä — I, 346, 358;
 - Käsite* — I, 41, 50, 51, 58.
 - Käyttöarvo*
 - taloustieteen tutkimuskohteena — I, 203, 204, 207, 251; II, 127, 332;
 - sen yhteiskunnallinen luonne — I, 203, 238, 242, 341; II, 17, 332, 333;
 - työajan tuotteena — I, 204;
 - ja arvo — I, 204, 205, 243, 246, 338—339, 341, 349—350, 356, 358, 383—384; II, 24, 27, 32, 127, 137, 179, 283, 324, 332, 333;
 - ja pääoma — I, 205, 207, 243, 246, 249—250, 290—295, 298; II, 158, 159, 160, 170, 172;
 - ja lisätyö — II, 13;
 - ja pääoman kierto — II, 126, 127;
 - ja liikkuva pääoma — II, 155, 157—160, 165;
 - ja tuotanto — I, 202, 233—234, 243, 286, 293; II, 313;
 - ja kulutus — I, 243, 291—293, 338—341; II, 157, 219;
 - ja tarpeet — I, 155—156, 202—203, 343;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 264—265, 272—273, 280—281, 366—367, II, 18, 60;
 - ja rikkaus — I, 280;
 - ja luonnontieteen kehitys — I, 343;
 - ja työ — II, 247;
 - ja tuotteen laatu — I, 262;
 - ja hinnat — I, 366—367;
 - ja tuotteen saattaminen markkinoille — II, 38;
 - sen uusintaminen — II, 147, 213, 214, 219;
 - sen arvonmenetys — II, 11.
 - Käytäntö* — I, 54; II, 180.
- I
- Lainat*
 - ja pääoman jakaantuminen — I, 386;
 - valtionlainat — II, 266, 268, 302.

Laki — ks. *Taloudelliset lait*.

Liikenne- ja yhteysvälineet

- ja tuotantovoimien kehitys — I, 138; II, 15, 22;
- ja tuotanto — I, 108, 131—132; II, 14—15; 286—287;
- ja kuljetuskustannukset — II, 13—15;
- maa- ja vesikuljetus — II, 16;
- tienrakennus — II, 16, 17;
- ja markkinat — II, 32, 151—152;
- ja varastot — II, 286;
- ja vaihto — II, 15—16, 22;
- ja kierto — I, 138; II, 22, 151—152, 273, 286;
- ja kauppa — II, 116;
- välttämätön ja lisätyö — II, 13, 14;
- ja lisäarvo — II, 13, 14;
- ja pääoman suuruus — II, 218;
- ja kiinteä pääoma II, 15, 24, 196—197;
- ja kilpailu — II, 21.

Liikkuva pääoma

- sen käyttöarvo ja arvo — II, 27, 158—160, 164, 193, 200—201, 206, 209, 210, 284;
- sen kehäkierto — II, 27;
- sen keskittyminen — II, 310;
- sen uusintaminen — II, 126, 128, 160, 191—193, 206, 209, 233, 286, 300, 301;
- sen realisointi — II, 284;
- sen kierros — II, 161—163, 190—193, 200—201, 284, 285;
- ja kiinteä pääoma — II, 14, 103, 123, 157, 158, 165, 166, 180, 181, 193, 203—206, 209—211, 286;
- ja kierto — II, 27, 159, 160, 164, 165, 191, 193—198, 199, 200, 202, 205, 209, 210, 284;
- ja työpalkka — II, 123, 154, 157, 159, 174, 175, 193;
- ja yksilöllinen kulutus — II, 155, 157;
- ja käyttöarvo — II, 155, 158—160, 165;
- ja samanaikaisesti olemassa oleva työ — II, 174, 175, 187—189;
- ja lisäarvo — II, 190—192;
- ja tuotanto — II, 193;
- ja voitto — II, 194, 195, 228, 229, 284;
- ja tulo — II, 203—205;

- liikkuvan ja kiinteän pääoman tulkinta porvarillisessa poliittisessa taloustieteessä — II, 103, 104, 121—124, 125, 126, 127—129, 158—160, 164—166, 183, 189, 193—195, 199—200, 204—205, 211, 212;

Lisäarvo

- sen lähde — I, 247, 251, 257, 258—260, 263, 296, 306—307, 364, 365, 389—391; II, 54, 149, 216—218, 228, 229, 230;
- ja pääoma — I, 265, 275—279, 299—303, 336, 342, 355, 356, 377—381, 387—389; II, 10, 124, 176, 177, 193—195, 215, 216, 283, 330;
- ja kapitalistinen tuotanto — I, 274, 279, 295—296, 336;
- suhteellinen ja absoluuttinen lisäarvo — I, 299, 342, 343, 356; II, 9, 73, 83, 217, 237, 238;
- sen uusintaminen — II, 138, 147, 164, 177, 213, 214;
- sen kasaantuminen — I, 377—380;
- sen anastaminen — II, 229;
- sen realisointi — I, 251, 338—341, 377—379; II, 144, 193—195, 214, 229, 234, 310;
- sen jakaantuminen — I, 358—359, 368—369, 371, 375—376; II, 37, 113, 138, 149, 163, 229, 253;
- ja kulutus — I, 343, 377—381;
- sen kehäkierto — II, 8;
- sen johdetut muodot — II, 13;
- korko sen muotona — I, 249; II, 13, 121, 308;
- rahan muodossa — I, 297, 383—385;
- ja arvo — I, 251, 252, 254—255, 279, 332—333, 362—364; II, 46, 164;
- ja työpäivä — I, 267—269;
- ja työvoima tavarana — II, 48;
- ja välttämätön työ — I, 266, 267—268;
- ja lisätyö — I, 268, 270, 349—350, 355, 379—380, 387, 404—405; II, 13, 23, 40, 54, 143, 144, 148, 149, 190;
- ja voitto — I, 315—316; II, 10, 43, 50, 52, 79, 121, 138, 215—218, 223, 229—231, 236, 283, 308, 324;

- ja voiton suhdeluku — I, 328; II, 278, 279;
 - ja yleinen voiton suhdeluku — I, 369—371; II, 36, 149;
 - ja pääoman kasaantuminen — II, 241;
 - ja lisäpääoma — II, 8;
 - ja pääoman kierto — II, 10, 108, 109, 124, 132—137, 143, 144, 146, 190, 191, 215, 216;
 - ja liikkuva pääoma — II, 191, 235;
 - ja kiinteä pääoma — II, 190, 191;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 264—277, 316—318, 343, 344, 349, 350, 356; II, 44, 93, 121, 122, 239, 242;
 - ja tuottamattomat luokat — I, 334;
 - ja tarpeet — I, 343;
 - ja vaihto — I, 356—357;
 - ja tulo — II, 205;
 - ja väestö — II, 241;
 - ja koneiden käyttö — I, 320; II, 211, 236, 244, 245, 280—283, 288;
 - ja kuljetuskustannukset — II, 13;
 - ja tuotanto — II, 93, 140;
 - ja tuottava työ — II, 23;
 - ja kierto — I, 251, 252, 342; II, 30, 31, 34, 37, 140, 212—214;
 - ja kiertokustannukset — II, 38, 107;
 - ja tuotantokustannukset — II, 194;
 - porvarilliset taloustieteilijät lisäarvon synnystä — I, 257—262; II, 46—49, 79, 80;
 - lisäarvon ja voiton samastaminen porvarillisessa poliittisessa taloustieteessä — I, 304, 305; II, 41—43, 163, 223, 226.
- Lisäarvon suhdeluku*
- määritelmä — II, 216, 223, 233, 235;
 - sen laskenta — I, 302—316, 318, 319, 329; II, 52—54, 79, 289, 290;
 - ja voiton suhdeluku — I, 304, 364, 365, 374, 375; II, 217, 223, 231—233, 290;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 329, 330, 366, 379, 380; II, 231, 232;
 - ja pääoman kasaantuminen — I, 380, 381.
- Lisätyö*
- määritelmä — I, 255;
 - sen muodot — I, 331—332, 387—388; II, 129;
 - sen ehdot — I, 388;
 - sen rakenneosat — I, 391;
 - sen yhteiskunnallinen luonne — II, 19;
 - yksityis- ja kokonaislisätyö — II, 37;
 - tarpeena — I, 255;
 - sen suhdeluku — II, 241;
 - pakottaminen siihen — II, 283;
 - sen jakaantuminen — I, 359, 368, 371; II, 37, 113, 139, 149, 163, 164, 253;
 - sen anastaminen kansainvälisessä vaihdossa — II, 324;
 - sen moninaistuminen — I, 343;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 266—273, 279—280, 330—332, 356, 367; II, 240—242, 244;
 - ja tiede — II, 239;
 - ja lisäarvo — I, 268, 270, 349—350, 355, 379—380, 387, 404—405; II, 13, 14, 23, 40, 54, 143, 144, 149, 190;
 - ja pääoma — I, 273, 276, 288, 295—296, 329—334, 338—339, 343, 348, 351—353, 355, 368, 388—390; II, 73, 99, 118, 143, 149, 175, 229;
 - absoluuttinen ja suhteellinen lisäaika — I, 290, 298, 299, 304—305, 315, 316, 317, 327, 356; II, 239, 241;
 - ja lisätuote — I, 387; II, 40;
 - ja voitto — II, 44, 229, 230;
 - ja korko — II, 229;
 - ja välttämätön työ — I, 284, 331, 334; II, 24, 87, 179, 181, 182;
 - ja työpäivä — II, 242;
 - ja koneet — I, 320; II, 211, 236, 243, 244, 280—283, 288;
 - ja raaka-aineiden määrä — I, 274;
 - ja rikkaus — I, 334; II, 179, 181;
 - ja tuottava työ — II, 23;
 - ja tuottamaton työ — I, 334;
 - ja ulkomaankauppa — I, 351;
 - ja kilpailu — II, 24;
 - esikapitalistisissa muodostumisissa — I, 369, 408—409, 411, 436;
 - ja käyttöarvo — II, 13;

- ja väestö — II, 102, 239;
- ja vapaa aika — II, 95, 121, 181, 182;
- ja ylituotanto — II, 181.

Lopputuote — I, 354; II, 9.

Luokat

- porvarillisen yhteiskunnan — I, 57, 111; II, 80, 269, 270, 278, 308, 309;
- niiden vastakkaisuus kapitalismissa — I, 81;
- luokkaedut ja luokkataistelu — I, 106, 223; II, 81;
- niiden keskinäiset suhteet — II, 269, 270;
- työväenluokka ja tuotantovoimien kehitys — II, 33;
- työväenluokan säilyminen — I, 254;
- kapitalistiluokka — I, 368; II, 163;
- koronkiskuriluokka — II, 309;
- tuottavat ja tuottamattomat — I, 200, 334, 352, 402;
- luokkaristiriidat antiikin maailmassa — I, 430, 431.

Ks. myös: *Työväenluokka*.

Luonnontiede — I, 343, 344, 396; II, 174, 178.

Ks. myös: *Tiede*.

Luonto

- luonnonvoimat — I, 24, 260; II, 9, 174, 178, 179;
- tuotannon kohteena — I, 35, 36;
- ihmisen olemassaolon ehtona — I, 420;
- sen tiedostaminen — I, 343; II, 32;
- luonnonvälttämättömyys — II, 19;
- sen haltuunotto — I, 344; II, 242;
- luonnolliset tuotantoehdot — I, 422; II, 19, 180, 182, 187—188;
- ja tuotantovoimien kehitys — II, 44;
- maa luonnollisena laboratorio-
na — I, 407, 408, 409—410, 412, 416, 419—422, 427; II, 73, 187, 188, 200;
- ja maaomaisuus — II, 187;
- Maan muotoutuminen — I, 396;
- uusintamisprosessi — I, 291, 292; II, 89, 198;
- aineenvaihto — II, 141;
- empiiriset luvut luonnontieteessä — I, 396;

- ja työ — I, 416;
- ja teollisuus — I, 260; II, 178;
- ja ero tuotantoajan ja työajan välillä — II, 149;
- kullan (ja hopean) luonnolliset ominaisuudet — I, 120—122.

Luotto

- tuotantosuhteena — II, 26;
- sen perusta — I, 298;
- sen keskittyminen pankkeihin — I, 71, 72;
- luottojärjestelmä — I, 106;
- ja pääoman keskittyminen — I, 72; II, 139;
- ja pääomien vuorovaikutus — II, 137;
- luottokierto — I, 63, 64; II, 254;
- ja kauppa — I, 350;
- ja tuotanto — II, 26, 35, 38, 39, 139;
- ja pääoman kierto — II, 15, 26, 32, 33, 139, 140, 152;
- ja pääoman kierros — II, 11, 139, 140;
- ja raha — II, 139;
- ja kuvitteellinen pääoma — II, 139;
- ja kapitalistisen tuotannon ristiriidat — I, 350; II, 105;
- ja koronkiskonta — I, 26.

M

- Maankorko* — I, 55;
- ja pääoma — I, 211, 212, 214;
- ja maanomistus — I, 214;
- rikkauden muotona — I, 260;
- ja voitto — II, 223;
- valtiollinen — I, 215.

Maanomistus

- kapitalismissa — I, 47, 48, 56, 189, 211—215, 258, 407; II, 187, 211, 212;
- esikapitalistisissa muodostumissa — I, 112, 189, 414—418, 420—424, 427—430, 431, 437, 442; II, 211, 212, 293, 294, 295;
- muinaisessa Roomassa — I, 47;
- sen synty — I, 189, 407, 408;
- taloudellisen järjestyksen perustana — I, 415, 416;
- yksityinen — I, 410, 414, 415;
- valtion — I, 414, 415;
- palstaomaisuus — I, 426;
- työntekijän — I, 428—429;
- ja arvosuhteet — II, 212;

- ja palkkatyö — I, 212, 213, 214, 215;
- ja rahankorko — I, 212;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 213;
- ja teollisuus — I, 213;
- ja maankorko — I, 214;
- ja maanviljelys — I, 56, 437; II, 211, 212;
- luonnontekijät — II, 187;
- ja tulon kulutus — I, 403;
- ja lainsäädäntö — I, 48;
- sen hajoaminen — I, 406, 407;
- maaomaisuuden kansallistamisen vaatimus — I, 215;
- porvarilliset maankorkoteoriat — I, 257, 258, 261, 264; II, 41, 44, 80.
- Maanviljely*
- ja pääoma — I, 211—214; II, 149, 217;
- esikapitalistisissa muodostumisissa — I, 56, 57, 116, 117, 258; II, 149;
- ja maanomistus — I, 56, 437; II, 211—212;
- tuotantovoimien kehitys — I, 424; II, 73, 148—149, 242;
- tuotantohaarana — II, 18, 19;
- tuotantoprosessi — I, 232, 258, 259, 424; II, 86, 148—149, 164, 187, 188, 198, 206, 239;
- uusintamisprosessi — II, 120, 121, 198, 200—201, 215;
- ja teollisuus — I, 56; II, 18, 91, 120, 148—149, 222;
- tuotantovälineiden ja koneiden käyttö — I, 294; II, 18;
- sen tieteellinen pohja — II, 18, 149, 178, 180—181, 224;
- maa luonnollisena laboratorio-
na — I, 406, 407, 408, 409, 412, 416, 419—421, 427; II, 73, 187, 188, 200;
- toiskertaiset sadot — II, 11;
- siementen tuontikauppa — II, 18;
- kemialliset lannoitteet — II, 18, 205, 206;
- kiertoprosessi — I, 193; II, 34, 35;
- kotiolloissa harjoitettavat elinkeinot — II, 18, 149.
- Maatalous* — ks. *Maanviljely*.
- Malthusilaisuus*
- tuottamattomien luokkien apologia — I, 334;
- sen plagioiva luonne — II, 88, 303;
- arvon ja lisäarvon vulgaari teoria — II, 53—63, 81—83;
- pääoman tulkinta — II, 53;
- voiton määrittely kapitalistin työpalkaksi — II, 58;
- liikaväestön väärä selittäminen — II, 88—91;
- kapitalistisen tuotannon ristiriidoista — I, 351, 352;
- Ricardon teorian ristiriidoista — I, 284.
- Manufaktuuri* — I, 213, 258, 434, 439, 440; II, 70, 71, 73.
- Markkinat*
- taloudellisena kategoriana — I, 215—217;
- taloudellisen kierron alueena — II, 16;
- ja tuotanto — II, 25, 104;
- pääomaa varten — I, 440;
- teollisuutta varten — I, 439;
- pääoman tendenssi rajattomaan laajenemiseen — II, 30;
- markkinoiden luominen — II, 125;
- maailmanmarkkinat — I, 26, 27, 76—77, 108, 167, 216, 342, 441; II, 19;
- kotimaan — I, 77, 216; II, 164;
- ulkomaiden — I, 77, 439; II, 164, 202;
- rahamarkkinat — I, 73, 188, 211, 215—216; II, 308;
- tuotannon ehdoille — II, 26;
- tuotemarkkinat — I, 216, 217; II, 14;
- raaka-ainemarkkinat — I, 216;
- työmarkkinat — I, 435, 236; II, 12, 26;
- vaihtomarkkinat — I, 436;
- menekkimarkkinat — II, 13;
- ja kierto — II, 32—33, 116, 124, 125, 212, 213;
- ja pääoman kierto — II, 124, 125, 164;
- ja pääoman kehäkierto — II, 147;
- ja pääomien vuorovaikutus — II, 137;
- ja liikennevälineet — II, 32, 151;
- ja pääomien suuruus — II, 218;
- ja hinnat — II, 233;
- ja käyttöarvo — II, 38;
- ja kulutus — II, 26, 147.

- Matematiikka*
 — keskiarvot — I, 80, 85—87;
 — luvut — I, 386;
 — murtoluvut — II, 113;
 — matemaattiset operaatiot — II, 112.
- Materialismi* — I, 58; II, 166.
- Materialistinen historiankäsitys* — I, 58, 59.
 Ks. myös: *Idealismi, Luokat, Materialismi, Muodostumat (yhteiskuntataloudelliset), Perusta ja päällysrakenne, Tuotantosuhteet, Tuotantovoimat.*
- Mekaniikka* — II, 10, 171, 198.
- Meksiko* — I, 177, 409; II, 297.
- Merkantilismi* — I, 75, 164, 166, 171, 258.
- Mielle* — I, 50, 51.
- Monetaarijärjestelmä* — I, 53, 156, 164, 168, 171, 258; II, 84.
- Monopoli*
 — teollinen — I, 26, 27;
 — kauppakomppanioiden — I, 57;
 — työnjakoon pohjautuva — I, 106;
 — ja voitto — II, 24, 221.
- Muodostumat (yhteiskuntataloudelliset)* — II, 333;
 — yhteiskuntamuodot — I, 31, 32, 38, 52—57, 105, 140, 141, 194, 200, 201; II, 30, 31.
 Ks. myös: *Alkukantainen kommunismi, Antiikin maailma, Est-kapitalistiset muodostumat, Feodalismi, Heimo- (suku-) yhteisö, Kommunismi, Orjuus, Yhteisö.*
- Määrä ja laatu*
 — työn määrityksessä — I, 290, 291, 294—296, 343, 382—383; II, 174, 303;
 — käyttöarvon määrityksessä — I, 339, 341;
 — arvon määrityksessä — I, 88, 89, 98, 118—119, 203—204; II, 119;
 — tuotteen — I, 362;
 — tavaravaihdossa — I, 144, 145, 218;
 — työn ja pääoman välisessä vaihdossa — I, 252;
 — pääomankierrossa — II, 156;
 — kiinteän ja liikkuvan pääoman määrityksessä — II, 170, 187, 188;
 — pääoman keskittymisen prosessissa — I, 211;
 — työläisen tarpeiden tyydyttämisessä — I, 219.
- Myynti ja osto* — I, 96, 132, 137—142, 145, 165, 188, 238, 376; II, 28, 105, 301, 302, 310.

O

Oikeus

- eri aikakausina — I, 39;
 — ja taloudelliset suhteet — I, 48, 57, 79;
 — ja tuotanto — I, 39;
 — omistusoikeus — I, 136—137, 153, 394, 442—443;
 — porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 184; II, 132;
 — vieraan työn anastaminen — I, 394;
 — työläisen ja kapitalistin juridiset suhteet — I, 400;
 — juridinen henkilö — I, 181, 183, 389;
 — oikeussuhteet — I, 39, 58—59, 250;
 — perintöoikeus — I, 184, 404—405;
 — ja vastikkeellinen vaihto — I, 394;
 — rikosoikeus — I, 208—209;
 — roomalainen oikeus — I, 183; II, 132;
 — ja valtio — I, 39.

Omistus

- sen historiallinen luonne — I, 249;
 — anastuksena — I, 396, 407—409, 416, 417, 422—424, 430, 431, 438, 442;
 — ja tuotannon ehdot — I, 39, 213, 422—424, 429—431; II, 87, 88;
 — sen lait — I, 405;
 — sen alkuperä — I, 419, 421, 422;
 — ja yhteiskunnan muoto — II, 31;
 — ja tuotantovoimien kehitys — I, 213; II, 59, 87, 88;
 — ja työ — I, 227, 228, 254, 255, 298, 389, 390, 391, 394, 431, 432, 437, 438, 440, 442, 443;
 — ja työnjako — II, 115;
 — ja kierto — II, 119, 120;
 — sen luovuttaminen (vieraantuminen) — II, 158;

- sen uusintaminen — II, 87;
 - omistusmuoto — I, 39, 56;
 - yhteisö- (yhteis-) omistus — I, 31, 39, 55, 406—417, 420—426, 429, 430; II, 212, 333;
 - sen aasialainen muoto — I, 407—409, 412, 414, 423, 425, 427;
 - antiikin omistusmuoto — I, 409—411, 415—425, 427;
 - sen germaaninen muoto — I, 412—415, 425, 427;
 - slaaveilla — I, 425, 427;
 - sen esikapitalistiset muodot — I, 421—423, 427, 428, 436—438, 442—443; II, 64, 87, 333;
 - yksityisomistus — I, 39, 176, 181, 410, 412, 415—417, 438; II, 114, 154, 212;
 - ja suurteollisuus — I, 439—440;
 - kapitalistinen — I, 176, 239, 405, 428; II, 87, 140;
 - liikkuva ja liikkumaton omaisuus — II, 211, 212;
 - sen eroaminen työstä — I, 228, 254, 389—391, 394, 398, 406, 426—429, 432, 433, 438, 440, 441—443;
 - tuotantovälineet työntekijän omistuksessa — I, 427—429, 431;
 - työehtojen — I, 438, 439, 442, 443; II, 31;
 - työntekijän omistussuhde elintarpeisiin — I, 430—432;
 - työn ja työn tuotteen — I, 442, 443; II, 153, 154;
 - valtionomaisuus — I, 410, 415, 416;
 - omistusoikeus — I, 138, 394, 442;
 - ja hallinta — I, 51, 52, 412, 414, 416, 420;
 - ja oikeussuhteet — I, 249, 250;
 - sen turvaaminen — I, 39;
 - kommunismissa — II, 114;
- Ks. myös: *Maanomistus*.
- Orjuus* — I, 48, 164, 183, 334, 369, 398, 420, 421, 423—425; II, 11, 72, 74, 90.
- Osakepääoma* — I, 57, 71, 106, 211, 216, 263; II, 21, 22, 137;

P

- Pakkovero* — I, 55.
- Palkkatyö* — I, 31, 33, 71, 94, 163, 164, 186, 211—215, 252—253, 256, 257, 258, 260, 261, 298,

- 335, 338, 340, 398, 400—401, 402, 403, 404—405, 406, 419, 428, 431—432, 435, 436, 439—440, 442—443; II, 21, 23, 26, 60, 61, 62, 76, 95, 118, 122, 176, 178, 202, 207, 208, 213, 219, 234, 238, 292, 293, 302, 303, 309.
- Palvelukset* — I, 208, 227, 400—404
- Pankit*
 - pankkitoimet — I, 63, 64, 70, 72—74, 79—81, 216;
 - kierron välittäjinä — I, 131, 262—263;
 - pankkijärjestelmä — I, 106;
 - ja kapitalistinen talous — I, 70;
 - ja pääoman jakaantuminen — I, 386;
 - seteli- (emissio-) pankit — I, 80, 139;
 - kauppapankit — I, 80;
 - monopolipankit — I, 81;
 - skotlantilaiset pankit — I, 80, 81;
 - työläisten säästöt — I, 222, 223;
 - ja rahan kasaantuminen — I, 167—168.
- Pankkisetelit* — I, 63, 67—68, 70, 74—75, 79—81, 84, 85, 101, 102, 170; II, 264—265, 269.
- Pauperismi (köyhäläisyys)* — II, 87, 88, 92, 207, 208.
- Perhe* — I, 51, 52, 104, 407; II, 95, 96, 333;
- Peru* — I, 52, 177, 409, 420; II, 297.
- Perusta ja päällysrakenne* — I, 58—60, 398; II, 31.
- Ks. myös: *Oikeus, Tuotantosuhteet, Uskonto, Valtio*.
- Pikkuporvarillinen sosialismi* — I, 25, 33, 84, 142, 185, 186, 236, 241, 347, 441; II, 128, 132, 269.
- Ks. myös: *Proudhonilaisuus, Utopistinen sosialismi*.
- Poliittinen taloustiede*
 - tutkimuskohde — I, 34—49, 120, 189—190, 251, 396, 397, 426; II, 109, 127, 309, 331;
 - siirtyminen konkreettisesti abstraktiseen — I, 49, 50;
 - abstraktisesta konkreettiseen kohoamisen menetelmä — I, 49—55, 57, 58, 187, 360;
 - analyysi ja synteesi — I, 50; II, 279;
 - historismi tutkimusmenetelmänä — I, 34, 35, 47, 52—55, 395, 396;

- taloudelliset kategoriat reaalisten suhteiden abstraktioina — I, 27, 50—57, 171, 185—186, 262, 360, 419; II, 132, 243—244;
 - taloudelliset lait — I, 79, 84, 85, 86, 118, 119, 360, 396, 404—405; II, 41, 46, 131, 137, 154, 218, 220, 223, 230;
 - taloustutkimussuunnitelman kehittäminen — I, 37, 38, 56—58, 99, 146, 147, 166—168, 188, 200, 211, 212, 214, 215, 217, 223, 231, 249—250, 262, 271, 293, 298, 315, 316, 320, 334—335, 338, 341, 360, 361, 366, 371, 383—386, 426—428; II, 9, 12, 15, 19, 21, 23, 30, 53, 68, 78, 83, 93, 96, 129, 151, 154, 156, 158, 187—189, 196, 203, 204, 221, 224, 231, 232, 254, 269, 279, 310;
 - numerotietoja — I, 309, 312, 313, 328; II, 50—52, 287—290;
 - porvarillisen talouden järjestelmä — II, 184, 185, 187, 188, 189;
 - porvarillisen yhteiskunnan riskitietojen tutkimus — I, 340, 360;
 - porvarillisen poliittisen taloustieteen tieteellinen arvostelu — I, 75, 208—209;
 - porvarillisen talouden synty — I, 437—438;
 - työn kategoria — I, 54, 352—353;
 - arvon kategoria — II, 243, 244;
 - käyttöarvon rooli — I, 202—205, 207—208, 251; II, 127, 332;
 - ja esikapitalistiset muodostumat — I, 396, 400;
 - ja kommunismi — I, 396.
- Ks. myös: *Tiede*.
- Poliittisen taloustieteen kohde* — I, 34—49, 120, 189—190, 251, 395—396, 426; II, 109, 127, 309, 332;
- työn kategoria — I, 54, 352;
 - arvon kategoria — II, 243, 244;
 - käyttöarvon rooli — I, 202—205, 207, 251; II, 127, 332.
- Ks. myös: *Poliittinen taloustiede*.
- Poliittisen taloustieteen metodi*
- siirtyminen konkreettisesta abstraktiseen — I, 49, 50;
 - kohoaminen abstraktisesta konkreettiseen — I, 49—55, 57, 58, 187, 360;
 - analyysi ja synteesi — I, 50; II, 279;
 - historismi tutkimusmenetelmänä — I, 34, 35, 47, 52—55, 396;
 - numeroesimerkit — I, 309, 310, 311, 312, 328; II, 50—52, 287—290.
- Ks. myös: *Poliittinen taloustiede*.
- Porvarillinen poliittinen taloustiede*
- yleinen luonnehdinta — I, 23, 24; II, 166;
 - sen historia — I, 23, 34, 35, 50, 53, 97, 150, 151, 257—262;
 - sen tieteellinen arvostelu — I, 75, 208, 209;
 - sen apologeettinen luonne — I, 31, 32, 37, 97, 140, 141, 179, 185—187, 208, 225, 253, 261, 396, 433; II, 65, 67, 79, 80, 223, 224, 226—228;
 - sen epähistoriallisuus — I, 28, 29, 39, 54, 55, 185—187, 194, 200, 235, 253—254, 261, 264, 345, 346, 396, 397; II, 75, 98, 99, 132—133, 222, 223—224, 228, 292;
 - sille ominainen esitystapa — I, 37—42, 43—47;
 - sen sosialistiset vastustajat — I, 23—25, 33, 330, 331, 351, 441; II, 47;
 - sen klassinen koulukunta — I, 24, 47, 181, 258, 284—285; II, 80, 81;
 - porvarillisen yhteiskunnan vastakohtaisuuksien heijastuminen Ricardolla — I, 47; II, 46, 47, 80, 224;
 - vulgaaritaloustieteen edustajat — I, 23—33, 35, 37, 181, 186;
 - monetaarijärjestelmä — I, 53, 156, 164, 168, 171, 258; II, 84;
 - merkantilismi — I, 75, 164, 166, 171, 258;
 - fysiokraatit — I, 53, 259—260; II, 73, 130;
 - työarvoteoria — I, 114, 115, 117, 257, 258, 261, 263, 264, 279—285; II, 39, 40, 41, 42—49, 79—81, 246, 247, 303, 304;
 - työn luonteesta kapitalismissa — I, 405, 406; II, 93—97;
 - vapaan ajan ja työajan vastakohtaisuudesta — II, 184;
 - tuottavan työn teoriat — I, 53, 208, 209, 237, 238, 239, 240, 260; II, 303, 304;

- rahan kvantiteettiteoria — I, 74, 136, 155, 167, 258, 262; II, 247, 268, 275—276, 321—323, 329;
 - rahasta mittayksikkönä — II, 96, 254—260, 263—268, 272, 273, 304, 318;
 - työrahan käsite — II, 268, 269;
 - pääoman tulkinta — I, 188, 189, 191, 194—195, 206—207, 241, 260, 261, 345, 347, 441; II, 37—49, 75, 76—77, 94, 142, 166—167, 175—176, 195, 300—303;
 - kiinteästä ja liikkuvasta pääomasta — II, 103, 104, 121—124, 125, 126, 127—129, 158—160, 164—166, 183, 189, 193—195, 199—200, 204—205, 211, 212;
 - lisäarvon synnystä — I, 257—262; II, 46—49, 79, 80;
 - lisäarvon ja voiton samastaminen — I, 304, 305; II, 41—43, 163, 223, 226;
 - voiton tulkinta — I, 247, 248, 257, 261, 264, 303, 304—305, 306, 315; II, 79—81, 91—99, 229—230, 246, 253, 306;
 - voiton suhdeluvun pienenemisestä — I, 315; II, 44, 80, 122, 221—227;
 - voittojen tasoittumisesta — I, 386;
 - työpalkasta — I, 29—33, 187, 260—261, 283—284; II, 79—81, 155;
 - työn ja pääoman välisestä suhteesta — II, 28, 42, 64—67, 76—77, 79—81;
 - työläiselle esitettävä vaatimus säästämisestä — I, 220—223;
 - elintarvikevarastosta — I, 232;
 - »korvaus» riskistä — II, 194;
 - työnjaosta — I, 260;
 - tuotantovoimien kehityksestä — I, 349;
 - koneista — I, 320; II, 175—176;
 - väestöteoriat — I, 283—285, 334;
 - porvarillisten yhteiskuntasuhteiden heijastaminen — I, 25—27, 46, 47;
 - käsitys rikkaudesta — I, 257, 261, 262, 264;
 - pääoman kasaantumisesta — I, 277, 280—285, 303, 305, 433;
 - varastoista — II, 97, 98;
 - liikatuotannosta ja kriiseistä — I, 76, 171, 342—347, 351, 358, 382—383; II, 260;
 - kapitalismin laeista — II, 131, 132;
 - tuotannosta ja jaosta — I, 172, 345, 346, 347; II, 40, 41, 42, 46, 105, 227;
 - tuotantokustannusten tarkastelutapa — I, 246, 249;
 - tuotannon ja kulutuksen samastaminen — I, 346;
 - kilpailusta — I, 347; II, 41, 46, 131—133;
 - kysynnän ja tarjonnan samastaminen — I, 346, 358;
 - maankorkoteoriat — I, 257, 258, 261, 264; II, 42, 44, 80;
 - ulkomaankaupasta — I, 247, 280;
 - protektionismi — I, 156;
 - luoton tulkinta — II, 152;
 - korosta — II, 253, 311, 316;
 - pääoman kierrosta — II, 150, 151;
 - hinnoista — II, 320;
 - esikapitalistisista muodostumisista — I, 55, 56;
 - koronkiskonnasta — II, 306, 311;
 - siirtomaateoria — I, 214; II, 49, 50.
- Ks. myös: *Malthusilaisuus*.
- Preussi* — I, 80.
- Proletariaatti* — ks. *Työväenluokka*.
- Proudhonilaisuus*
- sen epähistoriallisuus — I, 35, 185—187, 201, 202, 250, 358; II, 301, 302;
 - vallankumouksenvastainen olemus — I, 71, 72, 83, 106, 170, 178—179; II, 35, 269;
 - pankkien osuuden ymmärtämättömyys porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 63, 64, 67—74, 100—103, 106;
 - »työrahan» käsite — I, 68, 69, 71, 84—88, 100—103, 106, 107, 118—119, 178; II, 259, 260, 269;
 - työn sosiaalisten ja luonnollisten ominaisuuksien samastaminen — II, 95;
 - »korottoman luoton» käsite — I, 72, 249; II, 301—302;

- kriisien ehkäisemisreseptit — I, 74—76, 78, 82, 86;
- liikatuotannosta — I, 346, 358, 360, 369;
- arvon ja hinnan samastaminen — I, 85—87, 359—360, 368—369;
- pääoman tulkinta — I, 241—243;
- lisäarvon käsittämättömyys — II, 121, 122;
- tuotannon ja kulutuksen samastaminen — II, 128;
- omistuksen alkuperästä — I, 419.
- Puola* — I, 162, 213, 405.
- Pysyvä pääoma*
- sen elementit — I, 288;
- sen käyttöarvon säilyminen työprosessissa — I, 290—297;
- sen arvon korvaaminen — I, 285—289, 294—297; II, 214;
- ja tuotantovoimien kasvu — I, 320;
- ja talouskriisit — I, 296.
- Pääoma*
- määritelmä — I, 188, 441; II, 11;
- tuotantosuhteena — I, 196, 201, 211—212, 234, 235, 237, 241, 249, 430, 437, 442; II, 46, 155;
- sen aineellinen sisältö ja taloudellinen muoto — I, 37, 241, 252, 298; II, 75;
- porvarillisen yhteiskunnan hallitseva voima — I, 56, 262, 380, 381, 439—440; II, 22, 72, 74;
- ja valtio — II, 22;
- vieraan työn anastaminen — I, 176, 191, 260, 392—393, 394, 406; II, 73, 115, 119, 126, 140, 141, 149, 153—155, 170—176, 177—179, 181, 182, 195, 206, 211, 227, 230—232, 235, 236, 237, 283, 292, 293;
- sen synty — I, 189, 190, 242, 243, 395, 396, 398, 399, 403, 404, 406, 419, 428, 429, 432—440, 443; II, 20, 71, 72, 151, 207, 208, 218, 219;
- tuotannon perusta — I, 240, 241, 243—245, 248, 250, 251, 262, 263; II, 23—26, 34, 35, 46;
- sen kehitystendenssit — I, 349, 350; II, 19, 30, 130, 131, 202;
- sen historiallinen oikeutus — I, 223, 255, 256, 344, 348; II, 21, 32, 115, 176, 292;
- pääoma »yleensä» — I, 242, 277, 341, 383, 385, 386; II, 10, 11, 12, 105, 130, 137, 309, 327;
- ja työ — I, 197, 202—204, 208, 209—212, 214, 215, 217—230, 231, 232, 233—243, 248, 250—251, 253, 256, 281, 289, 295, 296, 298, 338, 340, 352, 355, 390—392, 398, 404—406, 419, 427—429, 432—435, 438, 439, 442, 443; II, 8, 12, 19, 24, 26, 36, 40, 41, 63, 64—66, 69, 70, 71—74, 76, 77, 78, 169, 170, 283, 291, 292, 302;
- ja lisätyö — I, 273, 277, 287—288, 296, 330—333, 338, 343, 347, 352, 355, 368, 388—390; II, 24, 73, 99, 118, 143, 149, 175, 229;
- ja lisäarvo — I, 265, 274—278, 299—302, 336, 342, 355, 356, 377—381, 387—389; II, 10, 124, 176, 177, 193—196, 215, 216, 283, 330;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 210—212, 239, 240, 255, 256, 270, 271, 272, 278, 321—327, 332, 343—345, 349, 356; II, 30—32, 69, 111, 170—173, 175—177, 218, 219;
- ja käyttöarvo — I, 205, 207, 243, 245, 249, 290—295, 298; II, 158, 159, 170, 172;
- ja voitto — I, 197, 211, 265, 281, 290; II, 24, 194, 195, 216—218, 227—229, 230, 231, 283, 308, 330;
- ja korko — I, 159, 186—187, 211, 250, 265, 379, 385; II, 166, 194, 195, 301, 308, 310, 330;
- sen kasaantuminen — I, 173, 211, 250, 274, 277, 278, 280, 298, 305, 317, 324, 325, 326, 351—352, 368, 381, 382, 387, 435, 436; II, 22, 73—74, 241, 286;
- sen jakaantuminen — I, 386;
- sen arvonmenetys, arvon aleneminen — I, 248, 337, 350, 358, 382, 383; II, 11, 22, 36—37, 104, 115, 143, 194, 220;
- sen keskittyminen — I, 25, 27, 71, 106, 211; II, 21, 70, 74, 75, 139, 310;
- ja luotto — I, 211; II, 139—140;
- ja rahamarkkinat — I, 211;
- ja maanomistus, maaomaisuus — I, 47, 48, 56, 189, 211—214, 258, 407; II, 187, 212;

- ja maankorko — I, 211, 214;
 - ja maanviljelys — I, 211—215; II, 149, 217;
 - ja työpalkka — II, 76, 77, 78, 155, 156, 174;
 - sen uusintaminen — I, 246—248, 274, 287, 288, 290, 337, 391, 392; II, 28, 31, 33, 64—65, 86, 92, 101, 118, 126—128, 130, 131, 133, 138—141, 147, 154, 155, 160, 164, 181—184, 191—194, 196—198, 203, 204, 206, 209, 210, 213—214, 217—218, 232, 233, 235, 284, 286, 300, 302;
 - sen käytön kannattavuus — II, 21—23;
 - sen yhdysosat — I, 285, 315, 316, 318—319, 322, 377, 378, 380, 381, 384—385, 391; II, 8, 9, 168—171, 230, 283, 284;
 - rahan muodossa — I, 93, 158, 159, 188, 190, 196, 197—200, 205, 207, 228, 230, 238, 249, 277, 278, 280, 289, 290, 298, 299, 337, 369, 383—387, 395, 433, 434, 435, 436, 438, 439, 440—442; II, 11, 35—36, 68, 70, 71, 73, 83, 84, 100, 101, 103, 108, 109, 118, 119, 126, 147, 150, 151, 156, 196, 197, 310, 325—327;
 - tavaran muodossa — I, 190, 198, 337—339; II, 101, 118, 119, 126, 157, 196, 197, 308, 330;
 - ja kulutus — I, 208; II, 120, 154—155, 220;
 - ja tulo — II, 203—205, 227, 228, 253;
 - ja kilpailu — I, 211, 347—348, 354; II, 12, 37, 131, 132, 137;
 - ja kapitalisti — I, 235—236, 248, 252, 253, 297, 440, 441; II, 27;
 - sen kasvun välttämättömyys — I, 265, 356; II, 15, 118;
 - ja välttämätön työ — I, 332—334; II, 24;
 - ja palkkatyö — II, 202;
 - ja vapaa aika — I, 332; II, 95, 115;
 - ja työpäivä — I, 332;
 - ja väestö — I, 332—333; II, 30, 90, 91, 220;
 - ja työvoima — I, 217, 218, 219, 298, 356, 358, 387—389, 392—394; II, 12, 91, 153, 157;
 - ja kiinteä omaisuus — II, 211;
 - ja tuotantokustannukset — I, 249, 337; II, 138, 194, 229—231;
 - sen säilyttämiskustannukset — II, 305;
 - ja rikkaus — I, 228, 256, 258, 260, 261, 262, 273, 274, 278, 340, 349, 384, 385, 391, 392, 418, 433—435; II, 21, 22, 23, 31, 74, 131, 180, 227, 284;
 - ja maailmanmarkkinat — I, 342;
 - sen muodonmuutos — II, 108, 110, 119, 138, 151, 156, 157, 170, 194;
 - sen hajoaminen — I, 430; II, 31—33, 132, 174, 184, 185;
 - ja esikapitalistiset muodostumat — I, 57, 224, 229, 256, 342, 441; II, 33, 130—132, 301—302, 309, 310;
 - lainapääoma — I, 249, 250;
 - osakepääoma — I, 57, 70, 106, 211, 216, 263; II, 21, 22, 137;
 - teollisuuspääoma — I, 213, 249, 258, 259, 263; II, 11, 21, 195, 196;
 - ylimääräinen pääoma — I, 332; II, 93;
 - lisäpääoma — I, 387, 390—395, 433; II, 8, 92, 93, 101, 145;
 - kuvitteellinen — II, 139;
 - tuottava — II, 12, 21, 22, 70, 142, 157, 158, 187, 188, 196, 210;
 - kiertävä (kiertokulussa oleva) — II, 102—105, 143, 156, 158, 166;
 - kiinnitetty, sidottu — II, 102—105, 122, 149, 157, 165;
 - käyttämätön (joutilas) — II, 67, 103, 252, 286;
 - porvarilliset pääomateoriat — I, 188, 189, 191, 194—195, 206—207, 241, 260, 261, 345, 347, 441; II, 36—49, 75, 76, 142, 166—168, 175—176, 195, 300—302.
- Ks. myös: *Kiinteä pääoma, Liikkuva pääoma, Osakepääoma, Pysyvä pääoma, Pääoman elimellinen kokoonpano, Pääoman kehäkierto, Pääoman keskittyminen, Pääoman kierto, Pääoman tekninen kokoonpano, Pääoman vienti, Sijoitettu pääoma, Työläisen riisto kapitalismissa, Vaihteleva pääoma. Pääoman alkuperäinen kasaantumisen* — I, 250, 395, 396, 432, 433. *Pääoman elimellinen kokoonpano* — ja tuotantovoimien kehitys — I, 320, 321, 323—326, 328, 329,

- 370, 371, 380; II, 44, 65, 217, 232, 238—243;
- ja pääoman kasaantuminen — I, 324—326;
- ja voiton suhdeluku — I, 328—329; II, 216—219, 230, 232, 233, 278—279;
- ja voiton yleinen suhdeluku — I, 370, 371;
- ja pääomien välinen vaihto — I, 379, 380;
- ja työnjako — II, 52;
- ja pääoman suuruus — II, 65;
- ja työläisen asema — II, 66;
- ja koneiden käyttö — II, 280, 281.

Pääoman kehäkierto

- sen vaiheet — II, 209, 212, 213, 330;
- ja tuotanto — II, 7;
- ja kierto — II, 7, 202, 203;
- ja arvo — II, 120;
- ja lisäarvo — II, 8;
- ja kiinteä pääoma — II, 191, 192;
- ja liikkuva pääoma — II, 27;
- eri kehäkiertojen samanaikaisuus — II, 120;
- ja työpalkka — II, 159, 160;
- ja yksityinen kulutus — II, 154;
- ja markkinat — II, 147.

Pääoman keskittyminen — I, 25; II, 75, 139.

Pääoman kierto

- sen lähtökohta ja paluukohta — II, 7;
- sen vaiheet — II, 11, 12, 100—104, 110, 112, 118, 119, 140, 141, 145, 147, 149, 151, 157, 164, 170;
- sen nopeus — II, 10—12, 29, 85—86, 124, 148, 149, 190, 191;
- kiertoaika — II, 102, 105, 120, 121, 124, 134, 136, 137, 160—165, 190—192, 231;
- kiertojen lukumäärä — II, 109—111, 119, 124, 134—135, 139, 143, 148, 164, 190—192;
- vuosi sen mittana — II, 120, 121, 190, 191, 200, 215;
- sen jatkuvuus — II, 146, 157;
- ja tuotanto — II, 8, 12, 109, 133—134, 137;
- ja uusintaminen — II, 8, 86, 133, 142, 190, 192, 215, 216;
- ja voitto — II, 10, 124, 146, 163, 231;

- ja voiton yleinen suhdeluku — II, 142;
- ja pääoman paljous — II, 10, 141, 190, 191;
- ja arvo — II, 105, 108—112, 191, 192;
- ja lisäarvo — II, 10, 109—112, 124, 132—137, 143, 144, 146, 190, 191, 215, 216;
- ja luotto — II, 11, 139;
- ja kiinteän ja liikkuvan pääoman välinen suhde — II, 86, 160—165, 170, 284, 286, 287;
- kiertokulussa oleva (kiertävä) — II, 102, 105, 111, 142, 143, 156, 158, 166;
- kiinnitetty pääoma — II, 102—105, 122, 149, 157, 165;
- ja taloudellinen suhdannejakso — II, 105;
- ja tulo — II, 203, 204;
- ja vuosituotanto — II, 110, 111;
- ja markkinat — II, 124, 125, 164;
- ja koneet — II, 234, 235.

Pääoman teknologinen rakenne — I, 326.

Pääoman vienti — I, 69, 70.

R

Raaka-aine

- työn esineenä (materiaalina) — I, 231—233, 235, 242, 244, 245, 254, 293, 294; II, 169—170;
- pääoman rakenneosana — I, 252, 254;
- tuotantoehtona — II, 28;
- sen arvo — I, 362;
- ja lisätö — I, 274;

Raha

- sen välttämättömyys porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 52, 75, 88—95, 114—115, 118, 350;
- talouskategoriana — II, 147;
- tuotantosuhteena — I, 71, 93, 94, 107, 108, 156, 162—165, 177, 178, 188, 191; II, 150;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 162, 165;
- arvon mittana — I, 88, 120, 132—137, 140, 146, 147, 150, 154—155, 157, 158, 160, 162, 168—169, 173—175, 177, 183, 196, 384; 385; II, 254—261, 266, 325, 328;

- laskuraha — II, 255—260, 262, 264—266, 268;
 - raha mittayksikkönä — II, 254;
 - kierto- (vaihto-) välineenä — I, 87, 120, 131—132, 137—140, 142—143, 146, 150—161, 162, 165—169, 172—175, 190, 196, 210, 220, 225, 226—228, 233—234, 385, 402; II, 68, 84, 107, 118—119, 147, 150, 156, 254—255, 273—277, 302, 312, 325—327, 328, 329;
 - metalliraha — I, 78, 100, 130, 145, 165—168, 175, 177, 204, 220, 280; II, 254, 255, 262—266, 276, 323, 327, 328;
 - vaihtoraha — II, 273—276, 323;
 - yleinen tavara — I, 88, 90, 94, 137; II, 255, 265, 269, 276, 297—298, 325, 327, 329;
 - aarteena — I, 158, 171; II, 27, 84—85;
 - maksuvälineenä — I, 139, 159, 175; II, 68, 274, 310, 325—326;
 - ja työnjako — I, 97, 142, 143;
 - tuotantovälineenä — I, 157—159, 163—165; II, 12;
 - ja tarpeet — I, 160;
 - sen muodot — I, 71, 93, 107, 108, 113, 114, 134—137;
 - kullan (hopean) muodossa — I, 75, 76, 78—85, 114, 116, 117, 127—129, 130, 131, 133—134, 146—147, 148—156, 158—162, 165—166, 168, 170, 173, 176—178, 207; II, 107, 173, 255, 273, 325—327;
 - kaksimetallikanta (bimetallismi) — I, 81; II, 255, 273;
 - paperiraha — I, 74, 80, 85, 114, 155; II, 152, 264, 276;
 - pankkiraha — II, 259;
 - sen kultapitoisuus — I, 79—81, 83; II, 257—265, 268, 276, 277;
 - sen arvonmenetykset — I, 81—85, 143, 155; II, 265, 275—276;
 - sen kasaantuminen — I, 84, 110, 128, 143, 158, 169—173, 184, 188, 191, 220, 395, 433, 437, 440; II, 228;
 - kierrossa olevan rahan määrä — I, 63, 74, 80, 139, 144, 150—151, 155—156, 175; II, 68, 156, 254, 273, 275, 277, 329;
 - rahasuhteet — I, 94, 101, 105, 106, 108, 110, 120, 155, 183, 186; II, 101, 310;
 - rahatoimi — II, 106, 114;
 - rahanmateria — I, 92, 93, 167;
 - rahareformit — I, 93;
 - ja vaihto — I, 112—114, 131, 158—160;
 - ja hinnat — I, 125, 160, 175;
 - ja tavara — I, 98, 99, 112—117, 120, 126, 150, 151, 155—158, 160, 166, 168, 173, 175, 204; II, 12, 25, 26, 28, 118, 276, 278, 321—322, 330;
 - rikkauden muoto — I, 142, 146, 157—177, 184, 191, 195, 196, 205—207, 218, 232, 258, 265, 276—280, 282, 298, 299, 433—437, 439, 440; II, 70, 74, 83, 84, 227, 309, 325;
 - ja palkkatyö — I, 163—165;
 - ja luotto — II, 139, 140;
 - ja korko — I, 94, 190;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — I, 98, 113, 173;
 - ja tulo — I, 402, 442;
 - sen kierto — II, 10;
 - sen tuotantokustannukset — II, 107, 156;
 - ja kiertokustannukset — II, 150;
 - sen kuluminen — II, 276, 328;
 - sen väärentäminen — I, 154, 155; II, 276, 329;
 - ja porvarillisen yhteiskunnan vastakohtaisuudet — I, 94—95, 97—99, 107, 112, 141—143, 165, 172—174, 178—179, 350; II, 104, 329;
 - talouskriisien kausina — I, 73—79, 81, 141, 166, 171; II, 68, 84, 103, 325;
 - esikapitalistisissa muodostumissa — I, 51, 52, 165, 436, 437; II, 294, 295—296, 297, 298, 318;
 - ja vaihtokauppa — II, 105;
 - ja kauppapääoma — II, 312;
 - rahan kvantiteettiteoria porvarillisessa poliittisessa taloustieteessä — I, 74, 136, 155, 167, 258, 262; II, 247, 268, 275—277, 321—323, 329;
 - porvarilliset taloustieteilijät rahasta mittayksikkönä — II, 96, 254—260, 263—268, 272, 273, 304, 318;
 - porvarillinen työrahan käsite — II, 268, 269.
- Rahakorko* — I, 211, 212; II, 195.

- Ranska* — I, 27, 28, 72, 100, 130; II, 263;
 — porvarillisen yhteiskunnan kehitys — I, 25;
 — feodalismien kausi — I, 421;
 — Ranskan porvarillinen vallankumous — I, 186;
 — maanomistus — I, 48;
 — maanviljely — II, 226;
 — osavuokra — I, 441;
 — loiselämää viettävät luokat — II, 227;
 — Ranskan pankki — I, 63, 66, 68, 70, 72, 81;
 — paperiraha — II, 152;
 — valtion lainat — II, 302;
 — arvon mitta — II, 261.
Rautatiet — ks. *Kulkulaitos*.
Realisointi
 — pääoman arvon — I, 336, 337—338, 339—341, 345, 346, 349, 355, 356, 376, 378, 381, 382, 384, 385; II, 10, 12, 13, 17, 23, 32, 33, 68, 84, 101, 115, 139, 142, 144, 156, 158—159, 193—195, 229, 284, 310;
 — tavaran arvon — I, 92, 95, 97, 98, 107, 112, 114—115, 141, 143, 144, 145—146, 151, 152, 183—184, 238—239, 338, 341, 370, 377; II, 11, 13, 22, 23, 68, 107—109, 112, 113, 118, 151;
 — lisäarvon — I, 251, 339—342, 377—379; II, 144, 193—195, 214, 229, 234, 310;
 — voiton — I, 370, 377; II, 121, 195, 223, 229, 301;
 — työvoiman — II, 87;
 — ja laajamittainen vaihto — II, 16.
Rikkaus
 — ja pääoma — I, 228, 256, 258, 259, 261, 262, 273—274, 277, 340, 349, 383, 384, 392, 393, 418, 433—435; II, 21, 22, 23, 31—32, 74, 131—132, 180, 227, 283, 284;
 — sen yhteiskunnallinen muoto ja aineellinen sisältö — I, 113, 160, 280, 418; II, 18, 19, 309;
 — sen lähteet — I, 164;
 — sen tuotanto ja jakaantuminen — I, 349, 350; II, 31—32, 292—293;
 — sen uusintaminen — I, 397; II, 23, 219, 284;
 — sen keskittyminen ja kasaantuminen — I, 169, 170, 172; II, 22, 73;
 — sen kulutus — I, 218, 219, 401—402;
 — kulutusta harjoittava (kuluttava) rikkaus — II, 21, 227;
 — rahallinen (arvona esiintyvä) — I, 142, 145—146, 157—176, 177, 184, 191, 195, 196, 205—207, 218, 232, 258, 265, 276, 277, 279, 280, 283, 298, 433—437, 439, 440; II, 70, 74, 83, 84, 227, 309, 325;
 — kullin ja hopean muodossa — I, 116, 123, 169—171;
 — tavaran muodossa — I, 160—161, 172; II, 332;
 — työehtojen muodossa — I, 433;
 — ja työ — I, 228, 239, 389—392, 394, 397, 438; II, 178—179, 181, 291;
 — ja lisätyö — I, 334, 335; II, 179, 181;
 — ja vapaa aika — I, 331; II, 181;
 — ja tuotantovoimat — I, 281, 283; II, 31, 32, 220;
 — ja tuotantosuhdet — I, 174;
 — ja valtio — I, 57;
 — herruussuhteena — I, 256;
 — välittäjänä käyttöarvon ja arvon välillä — I, 262, 281;
 — kommunismissa — I, 255, 418; II, 181, 182;
 — esikapitalistisissa muodostumisissa — I, 258—260, 418, 436; II, 31;
 — rikastumishimo — I, 162, 163, 169, 171, 204—206, 255, 256;
 — kauppiaan — I, 436;
 — maankoron muodossa — I, 260;
 — ja köyhyys — I, 389; II, 182;
 — ja väestö — II, 220, 239;
 — ja teollisuus — II, 178, 179;
 — ja yksinkertainen vaihto — I, 220;
 — ja kansainvälinen kauppa — I, 283;
 — ja kiertokustannukset — II, 107;
 — ja kapitalistinen kilpailu — II, 131, 132;
 — ja yhteiskunnan tarpeet — II, 18, 19;
 — ja tiede — II, 31;
 — ja tietoisuusmuoto — II, 31;
 — porvarillinen oppi rikkaudesta — I, 257, 261, 262, 263, 264, 280, 281—285.
Ristiretket — II, 313.

Ristiriidat

- porvarillisen yhteiskunnan — I, 24, 26, 27, 55, 71, 81, 86, 87, 94—99, 106—108, 112, 115—117, 141, 143, 144, 154, 165, 167, 169, 172, 173, 175, 178, 185—187, 223, 240, 253, 260, 262, 271, 282—283, 334, 340, 341, 344—350, 354—356, 361, 406, 430; II, 19, 25, 26, 30—34, 38, 80, 104, 132, 158, 177—182, 219, 220, 224, 242, 243, 303, 328, 329;
- esikapitalististen yhteiskunta-muodostumien — I, 430;
- Ricardon teorian — I, 283—285; II, 48, 49, 105.

Robinson-tarinat — I, 34.

Rooma (muinainen)

- yhteiskuntajärjestelmä — I, 183;
- valtiorakenne — II, 63;
- luokkasuhteet — II, 270;
- omaisuuden keskittyminen — I, 71;
- rahasuhteet — I, 52—53, 129, 158, 162, 435; II, 270, 277;
- tuhlaavaisuus — I, 205, 206; II, 295, 296;
- yhteisö — I, 411, 412, 414, 417, 423;
- maaomaisuus — I, 48;
- palkkatyö armeijassa — II, 20;
- pauperismi — II, 87;
- roomalainen oikeus — I, 183; II, 131—132.

S

Sijoitettu pääoma

- sen rakenne — I, 309—311, 318, 319, 321, 325, 327, 328;
- sen arvon aleneminen — II, 22;
- ja tuotteen arvo — I, 362, 363;
- ja työnjako — I, 311;
- ja lisätyö — II, 129.

Sisältö ja muoto — I, 159—161, 176, 177, 179, 190, 191, 194—197, 207, 234, 236, 237, 241—244, 264, 291, 292; II, 17, 26, 109, 112—113, 146—147, 159, 238, 309, 310, 332.

Skotlanti

- raha- ja pankkijärjestelmä — I, 80—81.

Sosialistinen vallankumous

- sen välttämättömyys — I, 71, 82, 107, 111, 167, 344—345; II, 211—212, 220.

Sota

- sen taloudellinen merkitys — I, 76, 169;
- sodan aiheuttama kysyntä — II, 252;
- ristiretket — II, 313;
- yhteisöjen sotilaallinen organisaatio ja sodat — I, 409, 410, 413, 414, 417, 421, 424.

Ks. myös: *Armeija*.

Spekulaatio — I, 85, 143.

Syllogismi — I, 40.

Säästökassat — I, 31, 220—222.

T

Taide — I, 50—51;

- ja aineellinen tuotanto — I, 58, 110, 120, 237;
 - ja yhteiskunnan kehitys — I, 59, 60, 334;
 - ja kilpailu — I, 218;
 - ja ihminen — I, 237;
 - ja mytologia — II, 260;
 - muinaismaailmassa — I, 59, 60, 119, 178;
 - säveltäjän työ — II, 94.
- Tajunta* — I, 51, 58.
- Talonpoika, talonpojisto*
- ja kapitalismi — I, 256;
 - työn keskeytykset — II, 142.
- Taloudelliset kategoriat* — I, 26, 27, 51—57, 171, 185, 419; II, 131, 132, 244.

Taloudelliset lait — I, 79, 84, 86, 119, 361, 396, 405; II, 41, 46, 131, 132, 137, 148, 154, 218, 220, 221, 223, 224, 230.

Taloudelliset suhteet — I, 35, 53, 57, 58, 167.

Ks. myös. *Tuotantosuhteet*.

Taluskriisit

- porvarillisen yhteiskunnan ristiriitojen seurauksena — I, 108, 344; II, 219, 220;
- niiden mahdollisuus — I, 97, 142;
- yleiset — II, 325;
- rahakriisit — I, 73—79, 81, 141; II, 325;
- katojen vuoksi — II, 325;
- liikatuotannon kriisit — I, 345—347;

- ja tuotantovoimien kehitys — I, 383;
 - ja tuotantoprosessi — I, 383; II, 140;
 - ja arvon aleneminen — I, 382, 383;
 - ja työvoiman arvon aleneminen — I, 382, 383; II, 177, 178;
 - ja pääoman arvon aleneminen — I, 296, 382, 383;
 - ja työläisten säästöt — I, 220—221, 222—223;
 - rahan merkitys — I, 73—79, 81, 141, 166, 167, 172; II, 68, 84, 103, 325, 326;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — I, 97;
 - ja realisointiongelmia — II, 68, 84;
 - ja kansainvälinen kauppa — II, 389;
 - ja kierto — II, 140;
 - ja pääomien välinen vaihto — I, 379—381;
 - ja pääoman kierron häiriöt — II, 29;
 - ja kommunismin välttämättömyys — I, 167;
 - porvarilliset taloustieteilijät liikatuotannosta ja kriiseistä — I, 75—76, 171—172, 345—348, 351, 358, 359, 383; II, 260.
- Tarpeet*
- niiden yhteiskunnallinen luonne — I, 105, 163, 343—344; II, 18—19, 23, 182;
 - niiden historiallinen luonne — II, 18, 19, 122;
 - välttämättömät — II, 18, 19;
 - työläisen — I, 220, 221—223, 227, 255;
 - välittömän tuottajan — I, 341;
 - työn tarve — II, 94;
 - maanviljelyyn — II, 18, 19;
 - maksukyvyttömät — I, 339;
 - ja kulutus — I, 42—45, 338—339;
 - ja tuotanto — I, 40, 42—44, 343—344; II, 18, 19, 23;
 - ja vaihto — I, 89, 90, 92, 96, 180—181, 183; II, 18, 19, 23;
 - ja työnjako — I, 142; II, 18;
 - ja käyttöarvo — I, 155—156, 202—203, 343;
 - ja tavara — I, 160, 165, 190—191;
 - ja raha — I, 160, 161;
 - ja kierto — I, 192—193; II, 139;
 - lisätyö tarpeena — I, 255;
 - ja lisäarvo — I, 343;
 - ja tieteen kehitys — I, 344, 345;
 - ja välttämätön työ — II, 18, 19;
 - ja rikkaus — II, 18, 19.
- Tavara*
- sen käyttöarvo ja arvo — I, 88—92, 95, 98, 99, 121, 160, 170, 203, 207, 233—234, 251, 338—340; II, 13, 172, 259, 332, 333;
 - tuotantosuhteena — I, 89, 92; II, 332;
 - työajan esineellistyminen siinä — I, 115, 207;
 - rikkauden elementtinä — I, 160, 161, 172; II, 332;
 - sen arvon realisointi — I, 92, 95, 97, 107, 112, 114, 115, 142—144, 147, 151, 152, 183, 238—239, 337—338, 341, 370, 377—378; II, 12, 13, 22, 23, 68, 107—109, 112, 113, 118, 151;
 - tavaravaihto — I, 88—96, 100—102, 114—117, 120, 140—141, 144, 196—197, 203; II, 333;
 - sen omaksi ottaminen luovuttamisen kautta — I, 140;
 - kulutustarvikkeena — I, 210, 251;
 - ja tarpeet — I, 160, 164, 190—191;
 - ja kasaantuminen — I, 172;
 - ja raha — I, 98—99, 112—117, 120, 126, 150—151, 155—161, 166, 168, 173, 175, 204—205; II, 12, 18, 25, 26, 28, 118, 276—278, 322, 330.
- Tehtaat* — I, 439; II, 170.
- Teknologia* — II, 178.
- Teollisuus*
- ja tuotantovoimien kehitys — II, 182, 243;
 - ja tuotantosuhteet — I, 439;
 - ja kiinteä pääoma — II, 177, 203, 204;
 - koneiden käyttö — II, 243;
 - luonnonvoimien soveltaminen — I, 260; II, 178;
 - tuottavan pääoman muotona — II, 70;
 - teollisuustuotanto — I, 164, 256; II, 46;
 - sen edellytykset — I, 439—440;
 - tieteen soveltaminen — II, 70, 250;

- työn keskittäminen, yhteistyö ja työn kombinointi — II, 69, 70;
- työn rooli — II, 177—179, 182;
- ja rikkaus — II, 178;
- teollinen jakso — II, 192, 193, 203;
- epäsuhteet — II, 178, 181;
- ja pääoman uusintaminen — II, 192, 198;
- raaka-aine- ja kaivosteollisuus — II, 120, 187, 188, 193, 198, 239, 241;
- jalostusteollisuus — II, 149, 187, 188, 193, 217, 241, 280;
- taideteollisuus — I, 164;
- patriarkaalinen — II, 18;
- ja maanviljelys — I, 56; II, 18, 91, 120, 149, 221, 222;
- ja maanomistus — I, 212, 213. *Tiede* — I, 55, 109;
- porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 213, 334; II, 70, 179;
- sen alistaminen pääoman palvelukseen — I, 405; II, 172—173;
- ja kapitalistinen tuotanto — I, 343;
- kommunismissa — I, 255; II, 185;
- tiedemiesten työ — I, 403; II, 174;
- tuotantovoimana — I, 212, 343—344; II, 31, 44, 91, 173, 174, 179, 234;
- tuotannon tieteellinen luonne — II, 20, 94, 219, 232;
- sen teknologinen soveltaminen — II, 173, 174, 177—180, 185, 219, 232;
- hyväksikäyttö teollisuudessa — II, 70, 250;
- ja kiinteä pääoma — II, 171—173, 180, 219, 234;
- maanviljelyä koskevat tieteelliset lait — II, 18, 19, 149, 178, 222, 223;
- rikkauden muotona — II, 31;
- sen aiheuttamat menot — II, 234;
- tiedon kasaantuminen — II, 172;
- keksinnöt — II, 30, 177, 178, 235, 250;
- ja tarpeiden tyydyttäminen — I, 343, 344;
- ja voiton suhdeluvun aleneminen — II, 218;
- ja lisätyö — II, 239;
- ja esikapitalististen muodostumien hajoaminen — II, 31. Ks. myös: *Anatomia, Fysiikka, Historia, Kemia, Luonnontiede, Matematiikka, Mekaniikka, Poliittinen taloustiede.*
- Tilastointi* — I, 108.
- Tulo*
 - ja raha — I, 402, 442;
 - ja pääoma — II, 195, 203—204, 227, 228, 253;
 - ja lisäarvo — II, 205;
 - ja voitto — II, 308;
 - kapitalistin — I, 403; II, 78, 203;
 - työläisen — II, 23, 77, 78, 203;
 - yhteiskunnan — II, 23;
 - kansantulo — II, 24;
 - ja yhteiskunnalliset työt — II, 22;
 - ja kulutus — I, 208, 402—404;
 - sen vaihto — I, 208, 402—404.
- Tuotanto*
 - sen yhteiskunnallinen luonne — I, 34, 35, 37, 94, 419; II, 109;
 - ja tuotantovoimien kehitys — II, 9, 32, 238;
 - luonnonvoimien hyväksikäyttö — I, 24, 260; II, 9, 174, 178;
 - aineellinen — I, 34, 237; II, 94, 178—180;
 - tuotannon ylivalta — I, 49;
 - tuotantovälineet — I, 113, 157, 159, 163, 164, 242, 244, 274, 294, 303, 307, 316; II, 15, 28, 75, 76, 180;
 - »tuotanto yleensä» — I, 37, 38, 40, 231, 251, 256, 419; II, 22—24, 26, 105;
 - tuotantotapa — I, 47, 48, 193, 424, 425;
 - sen haarat — I, 37, 343; II, 11, 17, 18, 26, 36, 148, 149, 187—189, 221—222, 238, 241, 303, 310;
 - teollinen — I, 164, 256; II, 46;
 - maanviljelyksessä — I, 232, 258, 259, 424; II, 85, 148—149, 164, 187, 188, 198, 206, 239;
 - kuljetusvälineet — I, 108, 131—132; II, 14, 15, 286;
 - koneellinen — II, 177;
 - sen aineellinen sisältö ja yhteiskunnallinen muoto — I, 39, 244; II, 109, 120, 147;
 - ja uusintaminen — II, 138, 213, 214;

- sen historiallinen luonne — I, 251, 419;
 - sen ehdot — I, 39, 40, 419, 420, 421—423; II, 11, 16, 24, 26, 27, 35, 97, 101, 103, 148, 169, 198, 199, 238, 239;
 - sen luonnolliset ehdot — I, 422; II, 18, 178, 182, 187—188;
 - luonto sen kohteena — I, 37;
 - sen tarkoitus — I, 97, 399; II, 83, 84;
 - ja luokat — I, 200;
 - ja oikeus — I, 39;
 - ja valtio — II, 22—24;
 - sen rakenne — I, 167;
 - sen luoma kysyntä — I, 352, 354;
 - sen jatkuvuus — II, 26, 28, 29, 35, 38, 110, 124, 140, 149, 177, 191, 212;
 - tieteen teknologinen soveltaminen — II, 173, 174, 177—180, 185, 219, 232;
 - ja porvarillinen yhteiskunta — II, 185;
 - »tuotanto tuotantoa varten» — II, 38;
 - ja pääoman kasaantuminen — I, 381; II, 287;
 - ja pääoman kierto — II, 8, 12, 109, 133—134, 136—137;
 - ja pääoman kehäkierto — II, 7;
 - ja käyttöarvo — I, 202—203, 233, 243, 286, 293—294; II, 313;
 - ja arvo — I, 192—194, 244—247, 387, 438; II, 15, 19, 105, 119, 152, 177—179, 183;
 - ja jakaantuminen — I, 38, 40, 45—49, 101; II, 78, 228, 293;
 - ja vaihto — I, 40, 41, 48, 49, 122, 254; II, 15, 19, 26, 109, 118, 152, 153, 213;
 - ja kulutus — I, 40—45, 49, 108, 118, 156, 220, 223, 232, 233, 292, 293, 316, 422—423, 432, 440; II, 127, 128, 138, 183, 184, 188, 189, 228;
 - ja tarpeiden tyydyttäminen — I, 40, 43, 44, 343; II, 18, 19, 22—23, 32;
 - ja raha — I, 350;
 - ja työpalkka — II, 28, 77, 78, 138;
 - välittömän työn osuuden supistuminen — II, 174, 175;
 - ja hinnat — I, 159, 194, 252;
 - ja kauppa — I, 193, 342; II, 116, 312, 313, 314;
 - ja kierto — I, 159, 174, 192—194, 339, 342, 348, 387, 399; II, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 25, 32, 33, 35, 37, 38, 77, 103, 108—110, 112, 119, 215, 244, 254;
 - ja väestö — I, 417; II, 181;
 - ja markkinat — II, 25, 104;
 - ja luotto — II, 26, 35, 38, 39, 139;
 - ja rikkaus — I, 349, 350; II, 291, 293;
 - valloitusten vaikutus tuotantotapaan — I, 39, 46, 47;
 - ja taiteen kehitys — I, 58, 110, 120, 237;
 - ja työnjako — I, 94, 193; II, 20;
 - tuotantoaika ja työaika — II, 9, 38, 85—86, 102, 109—111, 115, 116, 121, 133—137, 138, 139, 140, 142—146, 148—150, 206;
 - lisäpääoman — II, 101;
 - tuotantovälineiden ja kulutus-
tarvikkeiden tuotanto — II, 180—183, 206, 210, 211;
 - tavaratuotanto — II, 102, 104, 105, 108, 110;
 - tilauksesta — II, 25;
 - eristäytyneen yksilön — I, 34, 35;
 - esikapitalistisissa muodostu-
missa — I, 219, 369, 419, 421, 441;
 - luontoistalous — II, 18;
 - massatuotanto — I, 439;
 - liikatuotanto — II, 181;
 - epäsuhteet — II, 178, 181;
 - kommunismissa — I, 100—101, 103, 106, 117—119; II, 95, 105, 179, 181, 182, 184, 185, 292, 293;
 - porvarilliset taloustieteilijät
tuotannosta ja jakaantumisesta
— I, 171—172, 345, 346; II, 40, 41, 46, 105, 228.
- Tuotantokustannukset*
- määritelmä — I, 244, 245;
 - niiden uusintaminen — I, 248;
 - uusintamiskustannukset — II, 129, 130;
 - tuottamattomat — I, 157, 248; II, 38, 72, 114, 115, 150, 211;
 - rahan muodossa — I, 147, 247;
 - koron muodossa — I, 249; II, 195;

- pääoman — I, 249, 337; II, 138, 194, 229—230;
- rahan — II, 107, 156;
- työpalkan — II, 140;
- ja tuotteen arvo — I, 365; II, 138, 139;
- ja lisäarvo — II, 194;
- ja voitto — II, 228, 229;
- ja tuotteen hinta — II, 231;
- ja koneet — II, 233, 234, 282, 283;
- ja luonnontekijät — II, 187;
- ja kilpailu — II, 137, 244;
- ja tuotteen vieminen markkinoille — II, 25;
- ja valtio — II, 23;
- ja niiden minimointi — II, 184.
- Tuotantosuhteet*
- niiden synty ja kehitys — I, 213, 214, 396, 419—420;
- niiden uusintaminen — I, 419—420; II, 155—156, 213, 214;
- ja tuotantovoimat — I, 58, 229—230, 432; II, 31, 131, 219, 292;
- ja tuotannon rakenne — I, 167;
- yksilöiden alistaminen niihin — I, 46, 140;
- ja oikeus — I, 48, 58, 79;
- niiden muuttamistavat — I 71, 72;
- niiden erottaminen ajattelun tietä — I, 91, 92, 111;
- niiden esineellistyminen — I, 105, 107—109, 111, 177; II, 292;
- niiden vieraantuminen — I, 108, 109;
- ideat yhteiskunnallisten suhteiden ilmaisijoina — I, 111;
- ja jakautuminen — I, 71;
- ja kierto — I, 71, 72, 178—182, 184—185; II, 15, 119;
- ja kasaantuminen — I, 172;
- ja rikkaus — I, 173—174;
- ja teollisuus — I, 439—440;
- ja kilpailu — II, 41;
- arvo tuotantosuhteena — I, 89, 104, 105; II, 178;
- niiden ruumiillistuminen tavaranä — I, 89, 92; II, 332;
- rahassa ilmaistut — I, 71, 93, 94, 107, 108, 156, 161—165, 177, 178, 188, 191; II, 150;
- ja rahareformit — I, 93;
- koneiden kapitalistinen käyttö — II, 173—176, 280—283, 293;
- kansainväliset — I, 167;
- esikapitalististen muodostumien — I, 54—55, 105—106, 109—112, 183, 419—420, 430, 432—433, 436; II, 219;
- muinaismaailmassa — I, 165, 183;
- kommunistisen yhteiskunnan — I, 105, 106, 109;
- porvarillisten yhteiskuntasuhteiden kuvastuminen porvarillisessa poliittisessä taloustieteessä — I, 24—28, 47;
- porvarilliset taloustieteilijät työn ja pääoman välisestä suhteesta — II, 27—28, 42, 64—67, 76—77, 79—81.
- Ks. myös: *Taloudelliset suhteet.*
- Tuotantotapa* — I, 47, 48, 193, 424, 425.
- Tuotantovoimat*
- porvarillisen yhteiskunnan — I, 34, 212, 256, 271—272, 343—344, 349—350, 356, 358; II, 19—32, 69—70, 173, 183, 219;
- niiden yhteiskunnallinen luonne — I, 331; II, 19;
- niiden kehitys — I, 213; II, 91;
- niiden rajat kapitalismissa — I, 284;
- ja tuotantosuhteet — I, 58, 229—230, 431—432; II, 31, 131, 219, 292;
- ja yksilöiden kehitys — I, 356; II, 31, 184;
- työn tuottavuus — I, 77—78, 84, 88, 260, 315, 319—320; II, 30, 57;
- ja työnjako — I, 260, 313, 334; II, 44, 69, 91, 174, 234, 238, 239, 240, 241, 288;
- aineelliset ja henkiset — I, 163, 432;
- ja tietoisuusmuoto — II, 31;
- ja uskonto — II, 31;
- yhteiskunnallisten aivojen — II, 172;
- tiede tuotantovoimana — I, 212, 343; II, 31, 44, 91, 173, 174, 180, 234;
- tuotantovoimissa tapahtuvamullistus — I, 380;
- luonnontekijät — II, 44;
- ja pääoma — I, 210, 240, 241, 255, 256, 270—272, 278, 320—327, 332, 343—345, 349, 356, 358; II, 30—32, 69—70, 111, 171—173, 175—177, 218, 219;

- ja lisäarvo — I, 264—277, 316—318, 343, 344, 349, 350, 356; II, 44, 93, 121, 122, 240, 242, 243, 244;
 - ja välttämätön työ — I, 266—273, 331, 332, 336—337, 355—356; II, 92, 239, 240;
 - ja lisätyö — I, 266—273, 279, 331, 356, 366; II, 240—242;
 - ja palkkatyö — I, 33;
 - ja työläinen — I, 33, 220, 232;
 - ja kapitalistinen riisto — II, 64;
 - ja työaika — II, 184;
 - ja vapaa aika — II, 95, 181, 184;
 - ja työpäivä — I, 265, 266, 273;
 - ja työpalkka — II, 45, 46, 57, 61, 63, 82;
 - ja pauperismi — II, 87;
 - ja käyttöarvo — I, 265, 272, 281, 366, 367; II, 18, 60;
 - ja arvo — I, 87, 88, 279—281, 315, 383; II, 152, 220;
 - ja raha — I, 162, 165;
 - ja hinnanmuutokset — I, 272, 273, 366;
 - ja kierto — I, 279; II, 25, 30, 35;
 - ja kauppa — II, 44, 222, 223;
 - ja työn yhteenliittäminen — II, 234, 238;
 - ja rikkaus — I, 281, 283; II, 31, 32, 220;
 - ja voiton suhdeluku — I, 273, 365, 366, 380; II, 44, 218, 230, 232;
 - ja lisäarvon suhdeluku — I, 329, 330, 366, 380; II, 231, 232;
 - ja pääoman kasaantuminen — I, 280; II, 173, 174;
 - ja pääoman elimellinen kokoonpano — I, 320, 321, 323—327, 328, 329, 371, 380; II, 44, 65, 217, 231, 232, 238—243;
 - ja kiinteä pääoma — II, 171—177, 180—183, 187—189, 193, 210, 217—218, 221—235, 290;
 - ja tuotanto — II, 9, 32, 238;
 - ja uusintaminen — II, 64, 65;
 - teollisuudessa — II, 182, 243;
 - ja tuotantovälineiden tuotanto — II, 180;
 - ja koneiden käyttö — I, 315; II, 11, 171, 172, 233, 234, 236, 280—282, 290;
 - maanviljelyksessä — I, 424; II, 73, 149, 242;
 - ja liikennevälineet — I, 138; II, 15, 16, 22;
 - ja väestö — I, 333; II, 87, 88, 219, 221, 232, 234, 242, 243;
 - ja omistus — I, 213; II, 59, 87, 88;
 - ja talouskriisit — I, 383;
 - ja yhteistyö — II, 69;
 - ja kulutus — II, 184;
 - kastelulaitteet — II, 22;
 - esikapitalistisissa muodostumuksissa — I, 105, 349, 428—429; II, 30—32, 219;
 - yhteisössä — I, 425, 426;
 - kommunismissa — I, 443; II, 30, 32, 181, 182, 184, 185.
- Tuotantovälineet*
- tuotantoprosessin momenttina — I, 113, 157—159, 163, 164, 236, 244, 274, 294, 303, 307, 316; II, 28, 75;
 - työvälineenä — I, 231—233, 254, 429, 430;
 - ja metallit — I, 120, 122—125, 130, 167, 170;
 - niiden käyttöarvo ja arvo — I, 316, 362, 363;
 - työn tuotteena — I, 428, 429;
 - pääomana — I, 241—242, 252, 254; II, 158;
 - maanviljelyssä — I, 293—294;
 - markkinoilla — I, 216—217;
 - raha tuotantovälineenä — I, 157—159, 163—165; II, 12.
- Tuottava työ* — I, 208—210, 237, 239, 240, 259, 334, 424; II, 23—24, 148, 175, 178, 182, 183;
- tuottavan työn teoriat porvarillisessa poliittisessä taloustieteessä — I, 53, 208, 209, 237, 238, 240, 241, 260; II, 303, 304.
- Työ*
- taloudellisena kategoriana — I, 53, 54;
 - arvon substanssina — I, 77, 83—85, 88, 89, 115, 116, 118—119, 163, 192, 353, 442, 443; II, 95—96, 240, 257—259, 279;
 - sen kaksinainen luonne — I, 92, 117, 118, 227—230, 236, 290;
 - sen luovuttaminen (vieraantuminen) kapitalismissa — I, 165, 239, 241, 253, 388—391, 397, 442, 443; II, 154;
 - työnehtojen vieraantuminen — I, 442; II, 291—293;

- käyttöarvona — I, 202—204, 210, 230, 238, 239, 243, 298, 403, 442; II, 62, 63;
 - ja tuotantovoimat — I, 210;
 - ja tuotanto — II, 172—175;
 - yksityinen ja yhteiskunnallinen — I, 148, 156, 200, 331, 406; II, 9, 94, 95, 172—173, 177—179, 182;
 - tuottava — I, 208—210, 237—238, 240, 259, 334, 403, 424; II, 22—24, 148, 174, 175, 179, 182, 303;
 - palvelukset — I, 208, 227, 400—404;
 - palkkatyö — I, 31—33, 71, 94, 163—165, 186, 211—215, 253, 256, 258, 260, 298, 334, 338, 340, 398, 400, 406, 419, 432, 433, 438—440; II, 21, 23, 26, 59—61, 63, 74, 76, 94, 95, 118, 122, 176—178, 202, 207, 208, 213, 219, 234, 238, 243, 291—293, 302, 303, 309;
 - teollisuustyö ja maanviljelystyö — I, 258, 334; II, 26, 149;
 - yksinkertainen ja ammattityö — I, 254, 271; II, 95;
 - »samanaikaisesti olemassa oleva työ» — II, 174, 175, 188—189, 286;
 - tieteellinen — I, 402—403; II, 94, 174, 178, 179;
 - ruumiillinen — II, 20;
 - valvontana — I, 248;
 - pakkotyö — I, 183, 256; II, 94, 208;
 - vapaa — I, 406; II, 94, 95;
 - esikapitalistisissa yhteiskuntamuodostumissa — I, 183, 229; II, 24, 71, 72, 75, 94, 95, 240;
 - kommunismissa — I, 119, 156, 255, 256, 438, 439; II, 94, 95, 176, 179, 184, 185;
 - sen ehdot ja edellytykset — I, 286, 287, 288, 291—292, 295, 387—390, 392, 396—399, 406—407, 416, 426, 433—441, 442, 443; II, 169, 170, 283, 284, 291—292;
 - sen voimaperäisyys — II, 240, 241, 303;
 - sen pätevyys — II, 303, 304;
 - sen jatkuvuus — II, 286;
 - sen erilaistuminen ja spesialisoituminen — I, 343, 348;
 - sen uusintaminen — II, 213;
 - yksilön itsetoteutuksena — II, 94, 178, 179;
 - ja rikkaus — I, 228, 240, 389—392, 394, 397, 398, 438; II, 178—179, 181, 182, 291, 292;
 - ja omistus — I, 228, 254—255, 298, 389, 390, 391—392, 394, 431, 437—438, 440, 442, 443;
 - ja työaika — I, 252; II, 148—149;
 - »työn hinta» — I, 252, 253, 255, 266—268;
 - ja työvoima — I, 397—399; II, 77—78;
 - ja automaattinen konejärjestelmä — II, 168, 170—173;
 - ja luonto — I, 416;
 - ja väestö — II, 20, 232, 239;
 - porvarilliset taloustieteilijät työn luonteesta kapitalismissa — I, 406; II, 93—97.
- Työaika*
- arvon mittana — I, 76—77, 83—84, 86, 87—89, 114, 115, 119, 192; II, 96, 240, 257—259, 279, 280;
 - elollinen ja esineellistynyt — I, 83, 84, 114—115; II, 209;
 - välttämätön ja lisätyöaika — I, 298, 299, 330, 331; II, 137, 209—211, 217, 231, 237, 238, 240, 242, 244, 245, 279—282, 288;
 - suhteellinen ja absoluuttinen — II, 241;
 - yhteiskunnallinen — I, 148;
 - yleinen ja erityinen — I, 117;
 - sen tuottavuuden kasvu — I, 87;
 - sen välittyminen rahassa — I, 114, 115;
 - ja työ — I, 252; II, 149;
 - ja työpäivä — II, 121;
 - työläisen — II, 115, 116;
 - ja työnjako — II, 9;
 - ja tuotantovoimien kehitys — II, 184;
 - ja koneiden käyttö — II, 182, 286;
 - ja tuotanto — II, 9;
 - ja tuotantoaika — II, 9, 38, 85—86, 101—102, 108—111, 115, 116, 121, 133—137, 138, 140, 142—146, 148—150, 206;
 - ja kiertoaika — II, 29, 30, 32—34, 37, 46, 102, 106—112, 113—114, 115, 116, 119, 121, 134—146, 148, 151, 157, 160, 177—178, 193, 212—214, 235;
 - ja vapaa aika — II, 95, 184, 185;

— sen suunnitelmallinen jakaminen kommunismissa — I, 119; II, 184, 185.

Ks. myös: *Työ*.

Työläinen

— hänen historiallinen kehityksensä — I, 289, 407, 428, 431—432, 434—437, 439, 440; II, 237, 238;

— ja sivistys — I, 222;

— hänen työvoimansa — I, 202—203, 210, 431, 437; II, 33, 87;

— hänen toimintansa vieraantuminen — I, 165, 239, 241, 253, 388—389, 390—391, 397, 442—443; II, 154, 291;

— hänen työaikansa — II, 115, 116;

— hänen kulutuksensa — I, 218, 219, 221—223, 225, 346—347, 353, 354, 355, 371—375, 377—380; II, 73, 77, 78, 83, 155, 174, 175;

— ja työpalkka — I, 33, 221, 222, 360;

— hänen tarpeensa — I, 220, 221—223, 227, 255;

— työläisten säästöt — I, 220—225;

— hänen osuutensa voitosta — I, 223;

— hänen etunsa — I, 223;

— häneen kohdistettu riisto — I, 226, 396; II, 35—37, 40, 64, 231, 238, 310;

— pakottaminen lisätyöhön — II, 283;

— hänen työprosessinsa — I, 229, 232—233, 238, 239, 240, 241—242, 248, 254—255, 363, 365, 367, 405—406; II, 153, 154, 178;

— vaihdon osanottajana — I, 352, 353, 354, 356, 360, 376, 399, 400;

— tuotantovälineitä omistamaton — I, 419, 426; II, 153, 284, 292, 310;

— työttömyys — II, 66, 90, 93;

— mahdollinen köyhäläinen — II, 87, 92, 220;

— ja kapitalisti — I, 219, 220, 236, 252—255, 305, 353, 388—389; II, 73;

— ja pääoman suuruus — II, 65, 66;

— ja tuotantovoimien kehitys — II, 33, 220, 232;

— ja kiinteä pääoma — II, 171, 172—178, 182, 237, 238, 281—283, 287, 290;

— työläisten keskinäinen kilpailu — II, 41, 131, 208;

— tuottava ja tuottamaton — II, 24;

— kausityöläiset — II, 29, 30.

Ks. myös: *Työväenluokka*.

Työläisen riisto kapitalismissa — I, 226—227, 394; II, 35—37, 40, 64, 231, 238, 310.

Ks. myös: *Lisäarvo*, *Lisätyö*, *Pääoma*, *Työläinen*, *Työväenluokka*.

Työnjako

— ja porvarillisen yhteiskunnan vastakohtaisuudet — I, 106;

— ja vaihto — I, 49, 94, 105, 118; II, 18, 102, 110, 114, 151;

— ja kierto — II, 106, 114;

— tuotantovoimien kehitys — I, 260, 313, 333; II, 44, 69—70, 90, 174, 234, 238, 239, 240, 241, 288;

— ja omistusmuoto — II, 114;

— ja tuotanto — I, 97, 193; II, 19;

— ja arvo — I, 185; II, 18, 37;

— ja rahan välttämättömyys — I, 97, 142—143;

— ja tarpeet — I, 142; II, 18;

— ja koneet — I, 311—312; II, 177, 178;

— ja sijoitettu pääoma — I, 311;

— ja pääoman elimellinen kokoonpano — II, 52;

— ja monopoli — I, 106;

— ja uusien tuotantohaarojen luominen — I, 343;

— ja palvelukset — I, 401;

— ja työaika — II, 9;

— ja välttämätön työ — II, 17, 18;

— ja yhteisön hajoaminen — I, 400;

— manufaktuurissa — II, 70;

— kommunismissa — II, 114;

— porvarilliset taloustieteilijät työnjaosta — I, 260.

Työn kaksinainen luonne — I, 91, 117, 118, 228—230, 236, 290.

Työn yhteenliittäminen (kombinointi) — I, 106; II, 9, 19, 20, 70, 178, 182, 234, 238, 242.

Työpalkka

— taloudellisena kategoriana — II, 227, 228;

- sen suuruus — I, 32, 33, 218, 221—222, 272, 360;
 - sen säätely laeilla — II, 207, 208;
 - sen minimi — I, 33; II, 243, 279;
 - ja työn ja pääoman välinen vaihto — I, 226, 360; II, 57;
 - armeijassa — I, 33, 58, 94, 403; II, 20;
 - rahan muodossa — I, 164;
 - sen maksuaika — I, 210;
 - kappaletyön mukainen maksujärjestelmä — I, 218;
 - ja tuotteen arvo — I, 249, 363;
 - ja hinnat — I, 359—361;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — I, 32, 33, 375—376;
 - ja pääoma — II, 76, 78, 155—156, 174;
 - ja liikkuva pääoma — II, 123, 154, 157, 159, 174, 175, 193;
 - ja tuotanto — II, 28, 77—78, 139;
 - ja tuotantovoimat — II, 45, 46, 57, 61, 63, 81, 82;
 - ja työläisten elintarvikkeet — II, 243;
 - ja työpäivä — I, 283, 284;
 - sen uusintaminen — I, 289, 290, 297, 305, 306; II, 160;
 - ja työvoima — I, 284, 359; II, 56, 63, 78, 153, 206;
 - ja työläinen — I, 33, 222, 360;
 - ja välttämätön työ — I, 349, 360; II, 44, 52, 56, 57, 60, 61, 64, 196, 279;
 - tosiasiallinen ja välttämätön — I, 375;
 - ja voitto — I, 359—361; II, 44, 64, 80, 81, 279, 308;
 - ja korko — II, 310;
 - ja voiton yleinen suhdeluku — I, 371—375;
 - ja kilpailu — II, 63;
 - ja kierto — II, 154, 156, 159;
 - ja kulutus — I, 296, 297; II, 77;
 - sen jako — II, 253;
 - porvarilliset työpalkkateoriat — I, 29—33, 187, 260—261, 283—284; II, 79—81, 155.
- Työpäivä*
- työajan mittana — II, 121;
 - sen yhdysosat — I, 264—266, 267—272, 284, 285—286, 290, 332, 334; II, 236, 238;
 - sen pituus — I, 267, 275, 304—305, 332; II, 238, 285;
 - ja pääoma — I, 286, 287, 288—289, 332;
 - ja lisäarvo — I, 267, 268, 269;
 - ja lisätyö — II, 242;
 - ja työvoima — I, 305;
 - ja työpalkka — I, 283, 284;
 - ja tuotantovoimien kasvu — I, 266, 273;
 - taistelu 10-tuntisen työpäivän puolesta — I, 226, 267, 367.
- Työvoima*
- tavarana — I, 202—203, 210, 217—220, 221—222, 225, 230, 238, 239, 253—254, 270, 273, 275, 294—296, 387—389, 391—392, 397, 398, 400, 403—404, 438; II, 48, 62, 63, 113, 153, 172, 234;
 - ja lisäarvo — II, 48;
 - ja pääoma — I, 217—220, 298, 356, 387—390, 392—394; II, 12, 91, 153, 157;
 - ja porvarillinen yhteiskunta — II, 18—19;
 - sen uusintaminen — I, 226, 274, 284, 355, 356, 365, 368, 389, 399, 433; II, 23, 56, 57, 62, 63, 83, 91, 92, 115, 153, 155, 156, 231, 232, 240;
 - sen olemassaolon ehdot — I, 387;
 - sen säilyttämisehdot — II, 24;
 - ja työpäivä — I, 305;
 - ja työläinen — I, 202—203, 210, 431, 437; II, 33, 87;
 - ja työpalkka — I, 284, 359; II, 56, 62, 77, 78, 152, 206;
 - ja työvaranto — I, 326, 327, 391;
 - ja työ — I, 397—399; II, 78;
 - kriisien aikana — I, 383; II, 177, 178;
 - liikaväestönä — II, 91, 92;
 - ja omistus — I, 389, 398;
 - ja konejärjestelmä — II, 175, 176;
 - ja porvarillinen rikkaus — I, 389, 391—392;
 - sen keskittyminen — I, 439; II, 9, 70, 74, 75, 176;
 - sen realisointi — II, 87;
 - sen kehitys — II, 122.
- Työväenluokka* — I, 254; II, 33, 81, 92, 97, 172.
- Ks. myös: *Työläinen*.

U

- Ural* — I, 122.
Uskonto — I, 51, 55, 58, 169, 262.
Utopistinen sosialismi — II, 185, 186.
Uusintaminen
 — sen ehdot — II, 90, 97;
 — yksinkertainen — I, 248;
 — laajennettu — I, 397;
 — käyttöarvon — II, 147, 213, 214, 219;
 — arvon — I, 200; II, 137, 141, 147, 153, 213, 214;
 — pääoman — I, 246—248, 274, 287, 288, 290, 337, 391; II, 28, 31, 33, 64, 86, 92, 101, 118, 125—128, 130, 131, 133, 138—141, 147, 149, 154—156, 160, 163, 164, 177, 181—184, 191—194, 196—198, 203, 204, 206, 209, 213—215, 217—218, 232, 233, 235, 284, 286, 301, 302;
 — lisäarvon — I, 138, 148, 164, 176, 177, 213, 214;
 — työpalkan — I, 288, 289, 297, 306; II, 160;
 — työvoiman — I, 226, 274, 284, 355, 366, 368, 389, 399, 433; II, 23, 56, 57, 62, 63, 83, 92, 115, 153, 155, 232, 240—241;
 — työväenluokan — II, 92;
 — työn ja pääoman välisen suhteen — I, 394, 397, 419; II, 156, 213—214;
 — yhteiskunnallisten yksilöiden — I, 419, 422; II, 87—90, 189, 292;
 — omistusmuotojen — II, 88;
 — porvarillisen rikkauden — I, 397; II, 23, 219, 284;
 — porvarillisen yhteiskunnan — II, 17;
 — koneiden — II, 64, 192, 234—235;
 — ja tuotantovoimien kehitys — II, 64, 65;
 — ja tuotanto — II, 138, 213—214;
 — teollisuudessa — II, 192, 193, 198;
 — maataloudessa — II, 120, 121, 198, 201, 215;
 — uusintamisaika — II, 160, 192, 193, 200, 201;
 — ja kulutus — I, 199; II, 188—189;

- ja liikaväestö — II, 91;
 — ja kierto — II, 86, 189, 213, 214, 215;
 — ja pääoman kierto — II, 7, 8, 85, 86, 133, 143, 190, 192, 193, 215—216;
 — esikapitalististen suhteiden kapitalismissa — II, 64, 65;
 — esikapitalistisissa muodostumissa — I, 442; II, 31;
 — yhteisössä — I, 408, 411, 415—417, 421, 423—425; II, 212;
 — kommunismissa — I, 255, 256, 304; II, 292;
 — luonnossa — I, 291, 292; II, 89, 198.

V

Vaihto

- sen välttämättömyys — I, 103, 105, 117, 118, 180;
 — sen lait — II, 153;
 — sen ehdot — II, 15;
 — sen muodot — I, 165;
 — sen kehitys — I, 147, 165; II, 90, 91, 125;
 — vaihdon alue — I, 355;
 — toimintojen — I, 49, 90, 105, 106, 118; II, 18, 19;
 — materiaallinen ja henkinen vaihto — I, 109;
 — yhteisöjen kesken — I, 52, 106, 117, 147, 166, 190—191, 193, 194, 331, 340; II, 212, 324, 333;
 — ylijäämävaihto — II, 118;
 — esikapitalistisissa muodostumisissa — I, 105, 106, 110, 111, 436; II, 150, 151, 153, 212;
 — sen itsenäistyminen — I, 96, 141—144; II, 151;
 — yksinkertainen (tavaran ja rahan) — I, 88—95, 100, 101, 114—117, 203, 210; II, 228, 302, 333;
 — ja raha — I, 112—115, 131, 158—160;
 — porvarillisessa yhteiskunnassa — I, 94, 96—99, 105—107, 110, 185, 352, 383;
 — ja lisäarvo — I, 356, 358;
 — yksityinen vaihto vastakohtana yhteenliittyneiden yksilöiden vapaalle vaihdolle — I, 106;
 — kapitalistien kesken — I, 354, 355, 368, 369, 372, 373, 376, 382, 384; II, 35;
 — vastikkeiden — I, 176, 179—185, 191, 220, 222, 243, 244, 280,

- 292, 359, 394, 433, 438, 442, 443;
 II, 47, 48, 113, 114, 141, 143,
 152, 229, 230, 259, 279, 280,
 302, 312;
 — ilman vastiketta — I, 392—
 334, 433, 438, 442; II, 40 41, 46,
 47, 79, 80, 129, 153, 229, 230,
 302, 312, 313, 324;
 — ja kierto — I, 48, 158, 159,
 340; II, 112, 118, 142, 143, 203,
 213, 214, 278;
 — ja tuotanto — I, 40, 41, 48,
 49, 122, 254; II, 15, 18, 26, 108,
 109, 118, 152, 153, 213, 214;
 — ja työnjako — I, 49, 94, 105,
 118; II, 17, 101, 110, 114, 151;
 — ja kulutus — I, 123; II, 26;
 — ja tarpeet — I, 90, 92, 95, 181,
 183; II, 18, 19, 23, 24;
 — ja kauppa — I, 106—107, 166;
 II, 151;
 — ja arvo — I, 147, 281, 358,
 383—384; II, 18, 112, 313;
 — ja työn yhteiskunnallinen luon-
 ne — II, 182, 183;
 — tulon — I, 208, 402—405;
 — ja yksilöiden erillistyminen —
 I, 426;
 — sen kustannukset — II, 16, 107,
 114;
 — ja yhteydenpitovälineet — II,
 15, 16, 21, 22;
 — ja omistuksen luovuttaminen —
 II, 158;
 — sen keskittyminen — II, 71, 72;
 — kansainvälinen — II, 21, 324,
 325;
 — laajamittainen — II, 16;
 — tukku- ja vähittäiskauppavaih-
 to — II, 274;
 — teollisuuden ja maanviljelyn
 välillä — II, 201;
 — ja tavarantuotanto — II, 101,
 111;
 — ja kiertokustannukset — II,
 114, 125;
 — ja kiertoaika — II, 106, 107;
 — vaihto-operaatiot — II, 114, 125,
 218;
 — aineiden luonnossa — II, 141.
Vaihtoarvo — ks. *Arvo*.
Vaihtokustannukset — II, 17, 107,
 114.
Vaihteleva pääoma — I, 252, 320;
 II, 129.
Vakuutuslaitokset — I, 80.
Wales — I, 421.
- Vallankumous* — I, 46, 164;
 — mullistus tuotantovoimissa —
 I, 380.
*Valloitukset (niiden rooli histori-
 assa)* — I, 39, 46, 47.
Valtio
 — ja porvarillinen yhteiskunta —
 I, 24—25, 56, 57, 167, 168,
 200, 263; II, 22, 23;
 — ja oikeus — I, 39;
 — ja armeija — II, 20;
 — sen synty — I, 112;
 — ja kapitalismin synty — I, 436;
 — ja kansallisriikkaus — I, 57;
 — ja tuotanto — II, 22—24;
 — ja työn säännöstely — II, 208;
 — ja voitto — II, 24;
 — ja kulutuskustannukset — II,
 23;
 — ja kulkulaitos — II, 16, 19, 20,
 21, 22;
 — rahapolitiikka — I, 164, 167;
 II, 22, 23, 265—269, 301, 302,
 311;
 — valtionlainat — II, 266, 268,
 302;
 — valtionvelka — I, 304; II, 265,
 300;
 — maaomaisuuden kansallistami-
 sen vaatimus — I, 215;
 — valtiollinen maankorko — I,
 215;
 — valtion maaomaisuus — I, 415;
 — antiikin valtiolaitos — I, 369;
 — itämainen despotismi — I,
 408—409;
 — valtionomaisuus muinaismaail-
 massa — I, 409, 410;
 — yhteisön muodossa — I, 410,
 413—415, 426;
 — uusien valtioiden perustami-
 nen — I, 164.
Vapaa aika
 — sen historiallinen luonne — II,
 95;
 — sen yhteiskunnallinen luonne —
 II, 115;
 — sen luominen ja haltuunotto —
 I, 334;
 — ja sivistys — II, 115;
 — ja yksilöiden kehitys — II, 184,
 185, 242;
 — ja rikkaus — I, 331; II, 181—
 182;
 — ja tuotantovoimien kehitys —
 II, 95, 181, 184;
 — pääoma — I, 332; II, 95, 115;

- ja lisätyö — II, 95, 121, 181;
- ja työaika — II, 95, 184, 185;
- ja välttämätön työ — II, 181;
- kommunismissa — II, 95, 180—182, 184, 185;
- Vapaus* — I, 59, 181—186; II, 130—132;
- Varastot* — I, 368, 396; II, 104, 286, 322.
- Vekseli* — I, 63, 64, 67—68, 72, 80; II, 326.
- Vekseli-(valuutta-) kurssi* — I, 58, 106, 108; II, 254, 255, 257.
- Venäjä* — I, 26, 48; II, 19.
- Verot* — I, 80; II, 17, 19, 21, 23.
- Vieraantumisen, luovuttaminen (sosiaalisessa ja taloudellisessa mielessä)* — I, 108, 109, 165, 239, 240, 241, 253, 389—391, 397, 418, 442—443; II, 32, 154, 291—293.
- Voiton suhdeluku*
- pääoman arvonlisäyksen mittana — I, 384;
- sen suuruus — II, 52, 53, 216, 217, 218, 223, 225, 227, 234;
- sen laskenta — I, 365;
- ja lisäarvon suhdeluku — I, 304, 364, 365, 374, 375; II, 217, 223, 231—233, 290;
- ja lisäarvo — I, 328; II, 278, 279;
- ja kapitalistinen riisto — II, 231;
- ja tuotantovoimien kehitys — I, 273, 364, 366, 380; II, 44, 45, 218, 230, 232;
- ja pääoman elimellinen kokoonpano — I, 327, 328; II, 216—220, 230, 232, 233, 279;
- ja pääoman suuruus — II, 217, 218;
- sen alenemistendensi — I, 370; II, 44, 45, 129, 130, 216, 217, 218—221, 231, 232;
- ja kilpailu — I, 370; II, 53, 221;
- ja pääoman kasautuminen — I, 381;
- ja pääoman kierto — II, 11;
- manufaktuurissa — II, 72;
- ja tiede — II, 218;
- ja maankorko — II, 279;
- porvarilliset taloustieteilijät voiton suhdeluvun pienenemisestä — I, 315; II, 44, 80, 122, 221—227.
- Ks. myös: *Yleinen (keskimääräinen) voiton suhdeluku*.
- Voitto*
- sen lähde ja muodostumisehdot — I, 247, 360—362, 365, 367, 375—376, 433; II, 21, 22, 194, 195, 227, 228, 230;
- taloudellisena kategoriana — II, 227, 228, 230;
- sen anastamisen muodot — II, 220, 253;
- kokonaisvoitto — II, 308;
- teollinen — II, 308;
- sen laskenta — II, 50—53, 121;
- ja arvo — I, 365; II, 302;
- ja hinnat — I, 360—361; II, 121, 221, 229;
- rahan muodossa — II, 33;
- kierron motiivina — I, 145;
- sen realisointi — I, 370, 377; II, 121, 195, 223, 229, 301;
- sen jako — II, 227, 253;
- sen pääomittaminen — II, 58, 216, 227, 228;
- sen kierto — II, 125, 144;
- sen määrä ja suhdeluku — I, 310, 312—315, 318; II, 53, 65, 122, 217, 218, 225, 226;
- ja voiton yleinen suhdeluku — II, 161;
- ja välttämätön työ — II, 24;
- ja lisätyö — II, 44, 229;
- ja lisäarvo — I, 315; II, 10, 43, 50, 52, 79, 121, 138, 215—217, 220, 223, 229—231, 236, 283, 309, 324;
- ja pääoma — I, 195, 211, 265, 281, 290; II, 24, 194, 195, 216—218, 227—229, 230, 231, 283, 309, 330;
- ja pääoman kierto — II, 10, 11, 124, 146, 162, 163, 231;
- ja korko — II, 138, 194, 227, 229, 308—310;
- ja maankorko — II, 223, 279;
- ja kilpailu — II, 224;
- ja kauppa — I, 280, 281;
- ja tuotantokustannukset — II, 229;
- työläisen osuus voitosta — I, 223;
- ja työpalkka — I, 359—361; II, 44, 64, 80, 81, 279, 308;
- tienrakennuksessa — II, 16;
- ja tulo — II, 308;
- ja koronkiskonta — II, 308;
- ja valtio — II, 24;
- ja monopolit — II, 24, 221;

- voiton tulkinta porvarillisessa poliittisessa taloustieteessä — I, 247, 248, 257, 261, 264, 303, 305, 306, 315—316; II, 79—81, 97—99, 230, 246, 253, 306.
- Vulgaaritaloustiede* — I, 24—33, 35, 37, 181, 186.
- Ks. myös: *Porvarillinen poliittinen taloustiede*.
- Vuorovaikutus* — I, 47, 49.
- Väestö*
 - sen lait — II, 30, 87, 89;
 - sen tutkimus — I, 49;
 - sen uusintaminen — II, 91;
 - sen kasvu — I, 284, 424; II, 89, 90, 93;
 - välttämätön — II, 92, 93;
 - työtätekevä ja liikaväestö — I, 331—333; II, 11, 87, 89, 90, 91, 180, 181;
 - liikaväestö — II, 87—93;
 - teollisuustyöväestö — I, 353;
 - ja arvo — I, 279—280;
 - ja työ — II, 20, 232, 239;
 - ja tuotanto — I, 417; II, 181;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 333; II, 87, 88, 219, 221, 232, 234, 242, 243;
 - ja koneet — II, 175, 219;
 - ja pääoma — I, 332—334; II, 30, 91;
 - ja lisäarvo — II, 241;
 - ja rikkaus — II, 220, 239;
 - ja yhteiskunnan kehitys — II, 219;
 - eri yhteiskuntataloudellisissa muodostumissa — II, 87—90;
 - porvarilliset väestöteoriat — I, 283—285, 334.
- Välittäminen* — I, 40, 42, 43, 44, 262—263; II, 90.
- Välttämätön työ*
 - sen historiallinen luonne — II, 19;
 - ja pääoma — I, 332—334; II, 24;
 - ja tuotantovoimien kehitys — I, 266—273, 331, 332, 337, 356; II, 92, 239, 240;
 - ja työnjako — II, 17;
 - ja lisätyö — I, 284, 330, 331, 334; II, 24, 87, 179, 181, 236;
 - ja lisäarvo — I, 266, 267;
 - ja voitto — II, 24;
 - ja työvoima — I, 290, 330, 349, 350, 355;
 - ja työpalkka — I, 349, 359; II, 44, 52, 56, 57, 60, 61, 64, 194, 279;
 - ja vapaa aika — II, 181;
 - ja tarpeet — II, 18, 19;
 - ja koneet — I, 320; II, 236, 282, 283;
 - ja tuottava työ — II, 25;
 - ja kysynnän ja tarjonnan välinen suhde — II, 279.
- Välttämättömyys ja sattumanvaraisuus* — I, 58, 59.
- Yhteiskunta (porvarillinen)*
 - sen teorettinen ilmaiseminen poliittisessa taloustieteessä — I, 24—27, 46, 47, 57; II, 46, 80, 81, 127, 223;
 - sen ristiriidat — I, 24, 25—27, 54—55, 71, 80, 81, 86, 87, 94—99, 106—108, 115—117, 141, 143, 144, 154, 165, 166, 167, 169, 173, 175, 178, 179, 185—187, 223, 224, 240, 250, 253, 260, 262, 271, 272, 283, 334, 340, 341, 344, 345—349, 353, 354—358, 360, 406, 430; II, 19, 25, 26, 30, 31, 38, 80, 105, 132, 158, 177—183, 219, 220, 224, 242, 243, 303, 328;
 - kilpailun valta-asema — I, 27, 34, 103, 104, 106, 147, 269, 347, 348, 384; II, 41, 129—133, 137, 202;
 - ja pääoma — I, 56, 262, 381, 382, 440; II, 22, 72, 73, 74;
 - ja palkkatyö — I, 165, 212;
 - sen rakenne — I, 57, 186, 201, 211, 213, 346—347;
 - sen uusintaminen — II, 17;
 - luokat — I, 57, 111; II, 80, 269, 278, 308;
 - arvosuhteiden herruus — I, 103—107, 193, 283, 438, 443; II, 15, 35, 332, 333;
 - vapauden ja tasavertaisuuden illuusiot — I, 110, 111;
 - sen jäsenet — I, 418; II, 17, 18, 188, 189;
 - kullaan (hopean) kasaaminen — I, 170;
 - tuotantovoimien kehitys — I, 34, 212, 255, 256, 271—272, 343, 344, 349, 350, 356, 358; II, 19, 30—32, 69, 173, 183, 219;
 - ja tuotanto — II, 185;
 - ja valtio — I, 24—26, 56, 57, 166, 167, 200, 263; II, 22, 23;
 - ja oikeus — I, 183; II, 132;

- ja esikapitalistiset suhteet — I, 24, 25, 31, 34, 55, 163, 164, 396, 399;
 - ja muinaismaailma — I, 414;
 - ja työvoima tavarana — II, 18—20;
 - yhteiskunnalliset tarpeet — I, 105, 163, 343—344; II, 17—19, 23, 182;
 - yhteiskunnalliset työt — II, 22;
 - yhteiskunnallinen tulo — II, 23;
 - yhteiskunnallinen käytäntö — II, 180;
 - sen epäoikeudenmukaisuuden tajuaminen — I, 398;
 - sen hajoaminen — I, 200.
 - Ks. myös: *Kansalaisyhteiskunta*.
 - Yhteiskuntataloudelliset muodostumat* — ks. *Muodostumat (yhteiskuntataloudelliset)*.
 - Yhteistyö* — I, 106; II, 69—71, 91;
 - Yhteisö* — I, 35, 104;
 - yhteisöllinen (yhteis-)omistus — I, 31, 39, 55, 56, 406—415, 420—426, 429, 430; II, 212, 333;
 - sen yleisyys — II, 333;
 - tuotanto ja uusintaminen — I, 408, 411, 415—417, 421, 423—425; II, 212;
 - lisätyö — I, 408, 411;
 - tuotantosuhteet — I, 437;
 - yhteisöjärjestelmä — I, 410, 414, 417, 426;
 - alkukantainen kommunismi — II, 333;
 - sen sodankäyntilaitos ja sodat — I, 409, 410, 412, 415, 417, 421, 424;
 - sen jäsenet — I, 416, 417, 420, 422, 423—425;
 - ja väestön kasvu — I, 424;
 - tuotantovoimien kehitys — I, 425, 426;
 - työ ja työnjako — I, 411, 424—425;
 - liikenneyhteydet — II, 16;
 - kaupan vaikutus — II, 314;
 - yhteisöjen välinen vaihto — I, 52, 106, 117, 147, 166, 190, 193, 194, 331, 340; II, 212, 324, 333;
 - aasialainen (itämainen) yhteisö — I, 400, 407, 414, 417, 423, 424; II, 16, 315, 333;
 - antiikin — I, 409, 414, 415, 423;
 - länsimainen — I, 400;
 - germaaninen — I, 413—415;
 - slaavilainen — I, 409;
 - romanialainen — I, 409;
 - kaupungin oloissa — I, 413, 414, 415;
 - orjuuden ja feodalismien kaudella — I, 422, 423;
 - sen hajoaminen ja tuhoutuminen — I, 400, 417, 424—426, 429, 430, 431, 437, 438; II, 333;
 - Yleinen (keskimääräinen) voiton suhdeluku* — II, 10;
 - ja pääoman elimellinen kokoonpano — I, 370;
 - ja kilpailu — I, 371; II, 41, 44, 137, 221, 230;
 - ja arvo — II, 278;
 - ja lisäarvo — I, 370, 371; II, 36, 149;
 - ja voitto — II, 163;
 - ja työpalkka — I, 371—375;
 - ja pääoman kierto — II, 36, 37, 142;
 - ja tuotanto- ja työajan välinen ero — II, 148;
 - ja kapitalistiluokka — II, 163;
 - ja hintojen yhtäläistäminen — II, 278, 279.
 - Yleisyys — erityisyys — yksittäisyys* — I, 37, 39—40, 53, 54, 200, 211.
 - Ylituotanto* — I, 345—347, 349, 350, 352, 353, 358, 379; II, 29, 105, 181, 238.
- Ks. myös: *Talouskriisit*.

SISÄLLYS

VUOSIEN 1857—1858 TALOUDELLISET KÄSIKIRJOITUKSET

osa 2

POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUN PERUSPIIRTEET

(alkuluonnos vuosilta 1857-1858)
("Grundrisse")

[Käsikirjoituksen toinen osa]

[III.] LUKU PÄÄOMASTA [jatkoa]	7
[Toinen jakso.] PÄÄOMAN KIERTOPROSESSI [jatkoa]	
[C) PÄÄOMAN KEHÄKIERTO JA KIERTO]	7
[1] Pääoman kierto ja rahankierto	7
[2] Tuotantoprosessi ja kiertoprosessi pääoman kierron momentteina	9
[3] Tuotteen muuttuminen rahaksi pääoman kiertoprosessissa] . .	12
[4] Kiertokustannukset. Tuotannon yleiset ehdot erotukseksi tuotannon erityisistä ehdoista	15
[5] Kierto kapitalistisen tuotantoprosessin momenttina]	25
[6] Kierron vaikutus arvon määritykseen. Kapitalistisen ja kaikkien aikaisempien tuotantotapojen ero. Eri pääomien kiertoehtojes tasoittuminen	28
[D) PORVARILLISIA TEORIOITA LISÄARVOSTA JA VOITOSTA]	39
[1] Lisäarvon tuottaminen jää Ricardolta ja muilta porvarillisilta taloustieteilijöiltä ymmärtämättä. Lisäarvon ja voiton sekoittaminen]	39
[2] Wakefield kapitalistisen tuotannon ehdoista siirtomaissa]	49
[3] Malthus samastaa työn määrän ja »työn arvon»]	50
[4] Careyn teoria pääoman halpenemisesta työläisen kohdalla. Wakefieldin esitys Ricardon palkkatyöteorian ja hänen arvoteorian sa ristiriitaisuudesta	64
[5] Käyttämätön pääoma [Baileyllä]. Tuotannon kasvu ilman edeltävää pääoman kasvua	67
[6] Waden esitys pääomasta. Pääoma yhteiskunnallisena voimana. [Miten porvarilliset taloustieteilijät sekoittavat pääoman esineellisen puolen sen yhteiskunnalliseen muotoon]	69
[7] Ricardon teoria kapitalistisen yhteiskunnan luokkavastakohtaisuuksien heijastajana]	79
[8] Porvarillisten taloustieteilijöiden käsityksiä kapitalistisen tuotantotavan yhteiskunnallisesta luonteesta]	83
[a] Chalmersin esitys kapitalistisen tuotannon tavoitteista]	83

[b] Pääomankierron keston erot. Erilaisten tavaroiden eripituiset tuotantoajat	85
[c] Vapaan työläisen käsitteeseen sisältyy köyhäläinen. [Malthusin liikaväestöteorian virheellisyys. Liikaväestö ja liikapääoma kapitalismissa]	87
[d] A. Smithin käsitys työstä työläisen uhrauksena. Työn antagonistinen luonne riistoyhteiskunnissa ja todella vapaa työ kommunismissa]	93
[9] Voiton ja pääoman tarkastelutapoja porvarillisessa poliittisessä taloustieteessä]	97
(E) PÄÄOMAN KEHÄKIERTO JA KIERTO (JAKSON C LÖPPU)]. KIINTEÄ JA LIIKKUVA PÄÄOMA	100
[1] Kiertävä ja kiinnitetty pääoma]	100
[2] Kiertokustannukset. Kiertoaika ja työaika. [Pääomankierto ja pääoman arvonlisäys]	105
[3] Storchin esitys pääoman kierrosta.] Liikkuva pääoma pääoman yleisenä tunnusmerkkinä. Vuosi liikkuvan pääoman kiertojen mittana	117
[4] Kiinteän ja liikkuvan pääoman ero porvarillisten taloustieteilijöiden esityksissä]	121
[5] Pysyvä ja vaihteleva pääoma. Kilpailu. [Lisäarvon, tuotantoajan ja kiertoajan keskinäinen suhde]	129
[6] Pääoman yhden osan läsnäolo tuotantovaiheessa, toisen osan läsnäolo kiertovaiheessa.] Muodon muuttuminen ja aineen vaihtuminen pääoman kiertoprosessissa	138
[7] Tuotantoajan ja työajan ero. [Storchin aiheuttama sekaannus »kierron nopeuttamisen keinoissa«]	148
[8] Pieni kierto vaihtoprosessina pääoman ja työvoiman välillä yleisesti. Pääoma ja työvoiman uusintaminen	152
[9] Kierron kolminainen määrittely eli kolminainen kiertotapa. Liikkuvaksi ja kiinteäksi eriytyneen kokonaispääoman kierrosaika. Tällaisen pääoman keskimääräinen kierto. Kiinteän pääoman vaikutus pääoman kierroksen kokonaisaikaan. Kiertävä kiinteä pääoma	157
[10] Kiinteän pääoman kehitys kapitalistisen tuotantotavan kuvaajana]	168
[a] Konejärjestelmä kapitalismille adekvaattina työvälineen muotona]	168
[b] Pääoman, tuotantoa hallitsevan muodon, hajoaminen porvarillisen yhteiskunnan kehittyessä]	174
[c] Tuotantovälineiden tuotannon kasvu työn tuottavuuden kasvun seurauksena. Vapaa aika kapitalistisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa]	180
[11] Owenin historiallinen käsitys teollisesta (kapitalistisesta) tuotannosta	185
[12] Pääoman muodot ja luonnontekijät. Sekalaista kiinteästä ja liikkuvasta pääomasta]	187
[13] Kiinteän ja liikkuvan pääoman kierto ja korvaaminen]	189
[14] F. M. Eden vapaasta työstä porvarillisessa yhteiskunnassa pauperismin piilevänä muotona]	207
[15] Kiinteän ja liikkuvan pääoman kierron ja uusintamisen keskinäinen suhde. Kiinteän pääoman arvo ja tehokkuus]	209
<i>Kolmas jakso. PÄÄOMA HEDELMÄÄ TUOTTAVANA (KORKO, VOITTO, TUOTANTOKUSTANNUKSET JNE.)</i>	
(A) LISÄARVON MUUTTUMINEN VOITOKSI	215
[1] Voiton suhdeluku ja voiton summa. Voiton suhdeluvun aleneminen	215
[2] Pääoma ja tulo. Tuotantokustannukset. [Lisäarvo ja voitto]	227
[3] Koneet, niiden arvo ja merkitys lisätyön lisääntymiselle. Yhteenveto lisäarvoa koskevista yleisistä väittämistä]	233
[4] Muutos pääoman rakenneseosten keskinäisessä suhteessa	238
(B) LISÄYKSIÄ RAHAA JA PÄÄOMAA KÄSITTELEVIIN LUKUIHIN]	245
[1] Muistiinpanoja ja huomautuksia arvoteorian, rahateorian ym. kysymyksistä]	245

[2] Otteita teollisuuden ja palkkatyön synnystä ja kehityksestä]	249
[3] Otteita ja huomautuksia pääoman kasaantumisesta, voiton suhdeluvusta ja voiton jakaantumisesta yms.]	251
[4] Raha arvon mittana. Virheellinen käsitys rahasta ajatuksellisenä mittayksikkönä]	254
[5] Raha kiertovälineenä, yleisenä sopimustavarana ja kasaamisen kohteena. Rahan arvo ja sen muutokset]	269
[6] Arvon määräytymisestä työn perusteella]	278
[7] Koneet ja lisätyö. Pääoma ja voitto	280
[8] Numerotietoja koneiden käyttöönoton vaikutuksesta välttämättömän ja lisätyön suhteeseen]	287
[9] Työn ehtojen vieraantuminen työstä kapitalismin kehityksen myötä	291
[10] Muistiinmerkintöjä rahasta, siirtomaista, raaka-ainesäästöistä jalostusmenetelmien parantuessa, koronkiskonnasta, luotosta, tuotavasta kulutuksesta ym.]	293
[11] Pricen ja Proudhonin kuvitelmat. Townsendarin ja Galianin katsomukset]	300
[12] Sekalaisia muistiinpanoja]	305
[13] Korko ja voitto	308
[14] Kauppiaan muuttuminen teollisuuskapitalistiksi. Kauppapääoman erikoisuuksia. Korkokannan rajat]	312
[15] Sekalaista rahasta]	317
[16] Kaksi kansakuntaa voi voiton lain mukaan harjoittaa vaihtoa niin, että molemmat saavat voittoa, mutta toista petetään jatkuvasti	324
[17] Lisää rahasta]	325
[18] Voittoa tuottava pääoma ja korkoa tuottava pääoma]	330
[19] Katkelmia Maclarenin teoksen arvostelusta]	330
I. ARVO	332
<i>Selitykset</i>	337
<i>Nimihakemisto</i>	345
<i>Marxin lainaaman ja mainitseman kirjallisuuden hakemisto</i>	353
<i>Asiahakemisto</i>	360

LUKIJALLE

Kustannusliike Progress pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar 17,
Moskova, Neuvostoliitto*

Karl Marxin Taloudellisten
käsikirjoitusten 1857—1858

II osa käsittää:

Loppuosan käsikirjoituksesta
Poliittisen taloustieteen ar-
vostelua (alkuluonnos 1857—
1858)

II osan Selitykset, Nimiha-
kemiston ja Kirjallisuusluette-
lon

Teoksen asiahakemiston

KARL MARX

Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")

Karl Marxin Taloudellisten käsikirjoitusten 1857—1858 esillä oleva laitos sisältää seuraavat käsikirjoitukset:

I osa

Bastiat ja Carey

Johdanto

Poliittisen taloustieteen arvostelua

(alkuluonnos 1857—1858)

Rahaa käsittelevä luku

Luku pääomasta (alku)

I osan Selitykset, Nimihakemisto ja Kirjallisuusluettelo

II osa

Poliittisen taloustieteen arvostelua

(alkuluonnos 1857—1858). Loppu

Luku pääomasta

toinen jakso: Pääoman kiertoprosessi (loppu)

kolmas jakso: Pääoma hedelmää tuottavana

(korko, voitto, tuotantokustannukset jne.)

I. Arvo

II osan Selitykset, Nimihakemisto ja Kirjallisuusluettelo

Teoksen asiahakemisto